

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİMDALI

DİYARBAKIR İNCİL TOPLULUĞU ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Doktora Tezi

SÜMEYYE ASAN

İSTANBUL, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİMDALI

DİYARBAKIR İNCİL TOPLULUĞU ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Doktora Tezi

SÜMEYYE ASAN

Danışman: Doç. Dr. HAFİZE ŞULE ALBAYRAK

İSTANBUL, 2023

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Sümeyye ASAN
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Hafize Şule ALBAYRAK
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora – Haziran 2023
Anahtar Kelimeler	: Dini Değişirme, Gömülü Teori, Kilise, Mülakat

ÖZET

DİYARBAKIR İNCİL TOPLULUĞU ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Din ve din değışirme hadisesi insanın ait olma ve inanma isteğinden kaynaklanan toplumların tarihi kadar eski bir konudur. Bilimsel bir konu olarak ise din değışirme, Avrupa ve Amerika’da son yüzyıl içerisinde psikolojik çalışmalarda ele alınmasının yanı sıra yeni dini hareketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte sosyolojinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Araştırmamız Diyarbakır Kilisesi özelinde din değışirme problemini konu edinmektedir. Araştırmamızın amacı, din değıştiren kişilerin psiko-sosyal açıdan din değışirme nedenlerini gömülü teori yöntemiyle ortaya çıkarmaktır. Bu bakımdan araştırmamızda nitel araştırma metoduna ait gömülü teori yöntemi ve mülakat tekniğı kullanılmıştır. Bu doğrultuda din değıştiren, 18 ve üstü yaş aralığında bulunan 17 kilise üyesiyle mülakat yapılmıştır. Yapılan mülakatta din değıştiren kişilere; din değışirmeden önceki yaşantıları, din değışirme evresi ve din değıştirdikten sonraki durumları hakkında sorular yöneltilmiştir. Araştırmada gömülü teoriyle ortaya çıkan çekirdek kavram olarak “ilgi, değer ve sevgi” motifinin katılımcıların din değıştirmelerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, görüşülen kişiler önceki yaşantılarında var olan bu boşluğu din değışirme suretiyle doldurmaktadır. Ayrıca din değıştirenlerin birçoğunun psiko-sosyal arka planında eksik ve sorunlu bir babaları olduğu fark edilmiştir. Bununla beraber din değışirme sadece bireyle başlayıp biten bir konu olmayıp aynı zamanda siyasal, sosyal, dini, ekonomik vb. dinamikleri olan komplike bir konudur. Din değıştirmeyi etkileyen bu faktörler üyeler özelinde incelenmiş ve bazı özellikler tespit edilmiştir. Buna göre; baba rolü, din eğitimi yetersizliğı ve baskıcı din eğitimi, Diyarbakır’da muhafazakâr dini örgütlerin rolü, ermeni bağı, etnik sol/sosyalist dinamiklerin etkisi, Batı

hayranlığı, kültürel memnuniyetsizlik, damgalanmış kimlik gibi unsurlar din değiştirmeye etki eden faktörler olarak ön plana çıkmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Sümeyye ASAN
Field : Philosophy and Religious Sciences
Programme : Philosophy and Religious Sciences
Supervisor : Professor Hafize Şule ALBAYRAK
Degree Awarded and Date : Doctorate - June 2023
Keywords : Religious Conversion, Grounded Theory, Church, Interview

ABSTRACT

A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON DIYARBAKIR BIBLE SOCIETY

The phenomenon of religion and conversion is as old as the history of societies stemming from people's desire to belong and believe. As a scientific subject, conversion has become an important part of sociology with the emergence of new religious movements, as well as being addressed in psychological studies in the last century in Europe and America. Our research deals with the problem of conversion in the Diyarbakir Church. The aim of our research is to reveal the psycho-social reasons for conversion of people who have converted to religion using the embedded theory method. In this respect, the grounded theory method and interview technique belonging to the qualitative research method were used in our research. In this direction, interviews were conducted with 17 church members aged 18 and over who converted. People who changed their religion in the interview; Questions were asked about their experiences before conversion, the conversion phase and their situation after conversion. In the research, it was concluded that the motif of "interest, value and love" as the core concept that emerged with the embedded theory was effective in the conversion of the participants. Accordingly, the interviewees fill this void that existed in their previous lives by changing their religion. In addition, it has been noticed that many of the converts have a deficient and problematic father in their psycho-social background. However, converting religion is not only a subject that starts and ends with the individual, but also has political, social, religious, economic and so on. It is a complex subject with dynamics. These factors affecting religious conversion were examined in terms of members and some features were determined. According to this; Factors such as the role of the father, inadequacy of religious

education and oppressive religious education, the role of conservative religious organizations in Diyarbakır, Armenian bond, the effect of ethnic left/socialist dynamics, admiration for the West, cultural dissatisfaction, and stigmatized identity have come to the fore as factors affecting religion.

ÖNSÖZ

Çalışmamızda din değiştirme problemi ele alınmaktadır. Türkiye’de artan kiliselerin sayısına rağmen bu alanda yapılan çalışmaların oldukça yetersiz olduğu fark edilmiştir. Yaşadığımız şehirde Diyarbakır İncil Topluluğu üyelerinin sonradan Müslümanlıktan Hıristiyanlığa geçen bir topluluk olduğu tespit edildikten sonra kilise ziyareti gerçekleştirilmiş ve derinlemesine bir araştırmanın mümkün olup olmadığına karar verilmiştir. Kilise üyeleri başlarda tepkili yaklaşımlar da daha sonradan bu çalışmaya sıcak bakmışlar, mülakat ve araştırma yapma isteğimizi kabul etmişlerdir. Onların değişen tutumları çalışmamızın önünü açmıştır. Kilisede 17 kişiyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Kapalı ve nüfusu az olan bir kilise için bu sayı bize topluluğun hemen hemen tamamına yakını hakkında bilgi vermesi açısından yeterli olmuştur. Saha çalışmasının sonlarına doğru Covid-19 hastalığının dünya genelinde pandemiye dönüşmesi ve kilisenin kapanmasıyla çalışmamız olumsuz etkilense de kısıtlı imkânlarla araştırmanın saha bölümü tamamlanmıştır.

Araştırma giriş, üç ana bölüm ve dördüncü bölüm olan sonuç bölümünden meydana gelmektedir. Giriş kısmında araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntem ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilmektedir. Birinci bölüm din değiştirmenin kavramsal çerçevesi, misyonerlik tarihi ve din değiştirme teorilerinden oluşmaktadır. İkinci kısımda çalışmamızda kullandığımız yöntem olan gömülü teori ve araştırmanın metodolojisi yer almıştır. Üçüncü kısımda saha araştırmasından elde edilen bulgular ve katılımcı mülakatları psiko- sosyolojik bakış açısıyla ele alınıp analiz edilmektedir. Sonuç kısmında ise gömülü teoriyle ortaya çıkan çekirdek kategori ve temalara yer verilmiş ve din değiştirmenin genel bir prototipi ortaya koyulmuştur.

Araştırma sürecinde pek çok kişinin katkı ve desteği söz konusu olmuştur. Öncelikle danışmanlığının ilk anından itibaren bilgi, tecrübe ve ilmi duruşu ile her konuda bana destek olan, çalışmanın en başından sonuna kadar titizlik ile çalışmamı takip eden tez danışmanım Doç. Dr. Hafize Şule ALBAYRAK hocama teşekkürlerimi sunarım. Aynı şekilde çalışmama başladığım andan itibaren beni destekleyen, gelmiş olduğum noktada büyük emekleri olan Prof. Dr. Ali AYTEN hocama, yine destekleyici ve teşvik edici kişiliği sebebi ile çalışmama katkı sunan Prof. Dr. Hasan HACAK hocama teşekkür ederim. Ayrıca çalışma konusu hakkında bana fikir veren Doç. Dr. Abdussamet Kaya hocama bana ayırmış olduğu vakitlerden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca İstanbul Üniversitesi’nden savunmama katılan Prof. Dr. Mustafa Tekin ve Doç. Dr. Fatih Varol hocalarıma da ayrıca teşekkür ederim. Saha

alışması sırasında bana yardımcı olan Diyarbakır Protestan Kilisesi Pastörleri'ne, bu çalışmanın ortaya çıkmasının asıl müsebbibi olan kilise üyelerine ve mülakatlara katılan katılımcılarıma çok teşekkür ederim. Bu süreçte fedakârlıkların ve katkıların en büyüğünü gösteren, sabır, hoşgörü ve yol gösterici tavrıyla en büyük destekçim olan eşim Dr. Öğr. Üyesi Hakan ASAN'a ve kızım Aybüke Ela ASAN'a çok teşekkür ederim. Son olarak eğitim hayatımın ilk yıllarından itibaren bana destek verip, dua eden aileme şükranlarımı sunarım. Gayret ve çalışma bizden takdir Allah'tandır. Herkes için faydalı bir çalışma olması temennisiyle...

Sümeyye ASAN

Diyarbakır, 2023

DİYARBAKIR İNCİL TOPLULUĞU ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	3
ABSTRACT	5
ÖNSÖZ.....	7
İÇİNDEKİLER	9
Kısaltmalar Listesi	12
Tablo ve Şekiller	13
GİRİŞ	14
1. Araştırmanın Konusu	14
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	15
1. BÖLÜM: DİN DEĞİŞTİRMENİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	24
1.1. Din Değiştirme Kavramına Genel Bakış.....	24
1.2. Din Değiştirme Tarihi Hristiyan (Evanjelik Mezhep) ve Misyonerlik	27
1.3. Din Değiştirme Teorileri	34
1.3.1. Klasik Teoriler.....	36
1.3.2. Beyin Yıkama Teorisi.....	37
1.3.3. Mahrumiyet/Yoksunluk Teorisi	39
1.3.4. Sosyal Ağ Teorisi	40
1.3.5. Rasyonel Seçim Teorisi	42
1.4. Din Değiştirmeyi Etkileyen Unsurlar	43
1.4.1. Dönüşümü Etkileyen Mikro (Bireysel) Unsurlar.....	45
1.4.1.1.Psikanalitik Teori	45
1.4.1.2.Anlatı Teorisi	46
1.4.1.3.Bağlanma Teorisi	47
1.4.1.4.Entelektüel Teori.....	48
1.4.2. Dönüşümü Etkileyen Mezo Unsurlar	50
1.4.2.1.Dini / Manevi Teori.....	51
1.4.2.2.Ritüel Teorisi	51
1.4.2.3.Kimlik Teorisi	53
1.4.3. Dönüşümü Etkileyen Makro Unsurlar	54
1.4.3.1. Küreselleşme Teorisi.....	55
1.4.3.2. Feminist Teori	56
1.4.3.3. Kültürlerarası Teori.....	57
1.5. Değerlendirme.....	58
2. BÖLÜM: METODOLOJİ.....	60
2.1. Gömülü Teori	61
2.2. Biyografik Yaklaşım	64
2.3. Araştırma Soruları	66

2.4. Verilerin Toplanması.....	69
2.5. Kapsam ve Sınırlılıklar	70
2.6. Katılımcılar	71
2.7. Verilerin Analizi.....	74
2.8. Araştırmanın Bilimselliği ve Araştırmacının Rolü	77
3. BÖLÜM: NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI VE VERİ ANALİZİ.....	79
3.1. Demografik Özellikler	79
3.2. Din Değiştirmeden Önceki Psiko-Sosyal Arka Plan	83
3.2.1. Baba Problemi	85
3.2.2. Dini Eğitim Yetersizliği	91
3.2.3. Baskıcı Din Eğitimi	97
3.2.4. Travmatik Tecrübe Yaşama	102
3.2.5. Sorgulama, Araştırma ve Kopukluk	106
3.3. Din Değiştirme Süreci.....	113
3.3.1. Araştırma Süreci	115
3.3.2. İslam'ı Eleştirdikleri Noktalar	120
3.3.3. Karar Verme Süresi ve Yaşanan Sıkıntı	125
3.3.4. İkna Olma	129
3.3.5. Şüphe ve Sorgulama	137
3.4. Din Değiştirme Sürecini Etkileyen Faktörler	140
3.4.1. Bireysel Faktörler	142
3.4.1.1 Anlam Arayışı	144
3.4.1.2. Yapısal Uygunluk	149
3.4.2. Kurumsal Faktörler.....	151
3.4.2.1. Misyoner- Üye Etkileşimi	153
3.4.2.2. Yeni Dinin Cezbedici Unsurları	162
3.4.3. Kültürel Faktörler	171
3.4.4. Olasılık (Tesadüfi) Faktörleri	178
3.4.5. Sosyal Ağ Faktörleri.....	187
3.5. Din Değiştirme Sonrası.....	192
3.5.1. Değişim	194
3.5.1.1. Ahlaki Değişim	196
3.5.1.2. Dini Değişim	201
3.5.1.3. Duygusal Değişim.....	204
3.5.1.4. Kimlik Değişimi.....	207
3.5.1.5. Sosyal Çevre Değişimi.....	211
3.5.2. Kiliseyle İlişkiler	213
3.5.2.1. Kilise Teolojisi	216
3.5.2.2. Kilisenin Önemi ve Seçilme Nedeni	224
3.5.2.3. Misyonerlik ve Hizmet Etme	228

3.5.2.4. Vaftiz Olma ve Dini Eğitim	239
3.5.2.5. Tanıklık	244
3.5.2.5.1. Kapsülleme Ritüeli	246
3.5.2.5.2. Biyografik Yeniden Yapılanma	253
3.5.2.6. Dini Hayat ve Pratikler.....	256
3.5.2.7. Kilisenin Beklentileri	260
3.5.2.8. Dini Sosyalleşme.....	263
3.5.3. Toplumla İlişkiler	267
3.5.3.1. Yaşanılan Problemler	268
3.5.3.1. Eşin Durumu	280
3.5.3.3. Hristiyan Olduğunu Açıklama Durumu	284
3.5.4. Yaşamak İstenen Yer.....	288
4. BÖLÜM: DİN DEĞİŞTİRMEYİ ÇERÇEVELEMEK	292
4.1. Tema 1: Bağlam	293
4.2. Tema 2: Kriz: Değişim İçin Katalizör.....	297
4.3. Tema 3: Arayış	299
4.4. Tema 4: Karşılaşma: Yeni Seçenekleri Devreye Sokmak	301
4.5. Tema 5: Etkileşim: Yeni Kimlikler Yaratmak.....	304
4.6. Tema 6: Taahhüt: Bağlılığın Sürdürülmesi.....	307
4.6.1. Kilise ve Yerellik.....	309
4.6.2. Diğer Kiliselerle İlişkiler	314
4.6.3. Aile	317
4.6.4. Kilisenin Kadınlara ve Evliliğe Bakışı	321
4.7. SONUÇ.....	324
Ek. 1. Diyarbakır İncil Topluluğu Mülakat Soruları	329
Ek. 2. Etik Kurul İzni	331
Ek. 3. Kilisede Bir Ayın İzlenimi	332
Ek. 4. Dua Günü Etkinliği (09.11.2019)	332
Ek. 5. Gözlem: Kilisede Taziye	335
Ek. 6. Kilisede Bir Noel Ayini ve Tanıklık Örneği	336
Ek. 7. Kilisenin Girişinde ve İnternet Sitesinde Yer Alan Diyarbakır Kilisesi Tanıtımı.....	338
Ek. 8. FOTOĞRAFLAR	340
KAYNAKÇA	347

Kısaltmalar Listesi

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

Açev : Anne Çocuk Eğitim Vakfı

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Dia. : Diyanet İslam Ansiklopedisi

Ed. : Editör

Hız. : Hazretleri

İ.Ö. : İsa'dan Önce

İ.S. : İsa'dan Sonra

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

yy. : Yüzyıl

Tablo ve Şekiller

Tablo 1 : Çalışma Grubunu Oluşturan Katılımcıların Demografik Özellikler	81
Şekil 1: Katılımcıların Din Değiştirmeden Önceki Psiko- Sosyal Arka Plan Şeması	85
Şekil 2: Din Değiştirme Süreci Şeması	115
Şekil 3: Din Değiştirmeyi Etkileyen Faktörler Şeması	142
Şekil 4: Bireysel Faktörler Şeması	144
Şekil 5: Çekirdek Kategori Şeması	153
Şekil 6: Yeni Dinin Cezbedici Unsurları Şeması	163
Şekil 7: Kültürel Faktörler Teması.....	171
Şekil 8: Olasılık Faktörleri Şeması	179
Şekil 9: Din Değiştirme Sonrası Durum Şeması.....	194
Şekil 10: Değişim Şeması	196
Şekil 11: Kiliseyle İlişkiler Şeması	216
Şekil 12: Tanıklık Şeması	246
Şekil 13: Toplumla İlişkiler	268
Şekil 14: Yaşanılan Problemler.....	269
Şekil 15: Katılımcıların Hristiyan Olduğunu Açıklama Durumu Şeması	285
Şekil 16: Eşin Durumu Şeması	281
Şekil 17: Yaşamak İstenen Yer Şeması	289

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Din değiştirme konusu çok yönlü ve karmaşık bir konu olsa da insanın din değiştirme davranışının incelenmesi için son derece önemlidir. Dönüşüm konusu psikoloji, sosyoloji, teoloji, tarih, antropoloji ve felsefe gibi çeşitli bilim dallarının ilgisini çekmiştir. Bilimsel alanda din değiştirmenin temeli 19. yüzyılda din değiştiren öznenin “içsel” deneyimine ayrıcalık tanıyan William James gibi teorisyenler tarafından ortaya atılmıştır. Bu alanda ilk çalışmalarda ilgi dini kurumlara değil, W. James’in sözleriyle, *“bireylerin ilahi olarak kabul ettikleri her şeyle ilişkili olarak hissettikleri duygularına, eylemlerine ve deneyimlerine”* odaklanmış, böylece dönüşümle ilgili ilk çalışmalar psikoloji biliminde ortaya koyulmuştur (James, 1995: 31). Daha sonra 20. yüzyılda fenomenin psikososyal yönlerine ilgi duyan sosyoloji ve antropoloji, belirli yaklaşımların bireyselci eğiliminden uzaklaşmıştır.

Son yıllarda Türkiye’de misyoner kiliselerinin artmasıyla birlikte din değiştirenlerin sayısında da bir artış gözlenmektedir. Bu misyoner kiliselerinden bir tanesi de Diyarbakır Protestan Kilisesi’dir. Bu çalışma, Diyarbakır Protestan Kilisesi’ne bağlı kişilerin İslam’dan Hristiyanlık’a geçme nedenlerini konu edinmektedir. Konuyla ilgili olarak araştırmamız kişilerin din değiştirmelerinde hangi unsurların belirleyici olduğunu, din değiştirme sürecinin nasıl gerçekleştiğini ve kişilerin din değiştirme sonrasındaki dini deneyimlerini anlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda din değiştirme kavramı genel olarak; bir kişinin yeni bir dini geleneğin inançlarına bağlandığı ve önceden sahip olduğu dini inançlardan uzaklaştığı bir süreç olabildiği gibi, dini vecibelerini yerine getirmeyen kimsenin bunları yapmaya başlaması, kendini inançsız olarak nitelendiren kişinin inançlı hale gelmesi ve bir kişinin kendi dinini terk ederek başka bir dine geçmesi olarak da tanımlanmıştır (Köse & Ayten, 2019: 13). Araştırmamızda din değiştirmeden hem fikir düzeyinde hem de uygulama düzeyinde “değişim” ve “dönüşüm” anlamını kastediyoruz. Bu anlamda “dönüşüm” terimi, öznenin dünya görüşünü dönüştürme, kimliğini değiştirme yeteneğine sahip yeni bir dine girişini karakterize etmek için kullanılabilir. Böylelikle dönüşüm, değerler sistemindeki ve dünya görüşündeki değişiklikleri de içermektedir. Dönüşen kişinin yeni davranış ve tutumlar edinmesi, onun yaşamı için “dönüşüm öncesi ve sonrası ayrımı”nı temsil eden bir olgudur. Din değiştirme ayrıca yeni anlam şemaları ile karakterize edilir. Dolayısıyla

dönüşüm; anlam şemalarının bozulması ve ardından yapısal olarak ilkinden farklı bir başkasının benimsenmesi ile karakterize edilen psikososyal bir süreç olarak tanımlanabilir.

Bu bağlamda araştırmamızın ilk bölümünde din değiştirmenin kavramsal ve kuramsal çerçevesi yer almıştır. Din değiştirmenin arka planına dair tarihsel ve teorik kaynakları bu bölümde ele alınarak, din değiştirme olgusunun sosyolojik açıdan kavramsal geçmişine daha fazla yer verilmiştir. Bu teorik çerçeve araştırma sahasına ait bulguların anlaşılması ve yorumlanmasına zemin hazırlamıştır. İkinci bölümde araştırmanın metodolojisi ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan gömülü teori ve biyografi yaklaşım ile verilerin toplanması, çözümlenmesi, araştırmanın problemleri bu bölümde detaylı olarak anlatılmıştır. Araştırmanın üçüncü bölümünde ise, din değiştirmeden önce psiko-sosyal arka plan, din değiştirme süreci ile din değiştirmeyi etkileyen faktörler ve din değiştirme sonrası başlıklarında gömülü teori yöntemi ve Maxoda 2020 programı ile analiz edilen mülakat bulguları yer almıştır. Araştırma bulgularını değerlendirdiğimiz dördüncü bölümde ise sahadan gelen bilgilerin analiziyle bazı kavramsal soyutlamalara ve temalara ulaşılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bugün küreselleşme ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla beraber dünyanın her yerinde misyoner kiliselerin sayısı artmıştır. Diyarbakır'da kurulmuş olan Diyarbakır İncil Topluluğu da misyoner özelliği taşıyan bir kilise olarak kurulmuş, üyelerinin hemen hepsini Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçen kişilerin oluşturduğu tespit edilmiştir. Araştırmamız din değiştiren bu kişilerin dinden kopma ve Protestanlığa geçme nedenlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda amacımız, din değiştiren bireylerin din değiştirmelerine etki eden faktörleri öğrenmek ve bu durumu sosyoloji açısından değerlendirmektir. Amacımız doğrultusunda kilisede uzun süreli gözlem ve mülakat yapılmış, katılımcıların din değiştirme anlatılarına başvurulmuştur. Buna göre aşağıdaki sorulara yanıtlar üretilmeye çalışılmıştır:

1. Din değiştirmeden önceki sosyo/ kültürel arka plan faktörleri (ebeveyn dini, anne-baba rolü, dini eğitim/yaşama durumu, kültürel durum) nelerdir?

3. Din değiştirme sürecinde neler yaşanmaktadır ve kişilerin din değiştirmesini etkileyen faktörler (bireysel, sosyal, kültürel/politik, kurumsal, olasılık vb.) nelerdir?

4. Din değiştirdikten sonraki durum ve karşılaşılan problemler nelerdir?

Son yıllarda dünyanın pek çok yerinde din değiştirme alanında akademik çalışmalara ilginin arttığını görmekteyiz. Hem kendi tezimizin hem de diğer araştırmaların sosyal bilim çalışmalarındaki yerini ve önemini ortaya koymak adına Din Sosyolojisi, Din Psikolojisi,

Tasavvuf, Sosyoloji gibi bilim dallarında yapılan bu çalışmalardan bir kısmına göz atmak yerinde olacaktır:

Din değiştirme sosyolojisi üzerine çığır açan çalışmalardan biri, John Lofland & Rodney Stark'ın ünlü makalesi ‘‘Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective’’ başlığını taşıtmaktadır. Bu çalışmayla din değiştirme çalışmalarında pasivist yaklaşımdan aktivist yaklaşıma doğru bir kırılma gerçekleşmiştir. Lofland & Stark'ın öğrencilerinden biri olan Roger Straus, ‘‘Religious Conversion as a Personal And Collective Accomplishment’’ (1979) adlı çalışmasında ‘‘aktivist’’ dönüşüm modelini genişletmesi ve din değiştirmeyi birey ve grup odaklı ele alması bakımından önemlidir. James Richardson'ın ‘‘The Active vs. Passive Convert: Paradigm Conflict in Conversion/Recruitment Research’’(1985) alışması ise aktif ve pasif din değiştirme kavramları arasındaki paradigma çatışmasına yer vermiştir. Max Heirich'in ‘‘Change of Heart: A Test of Some Widely Held Theories about Religious Conversion’’ (1997) adlı çalışması çeşitli sosyolojik dönüşüm teorilerini incelemiş, istatistiksel ve ampirik araştırma yöntemlerini kullanarak, mevcut sosyolojik dönüşüm çalışmasının çoğunun geçerliliğini sorgulamıştır. Snow & Machalek'in 1984 yılında yapmış oldukları ‘‘The Sociology of Conversion’’ adlı çalışmada yeni dini hareketler kapsamında din değiştirme konusu ele alarak, genlerin bu gruplara neden ilgi gösterdikleri, nasıl haberdar oldukları ve yaşadıkları deneyimlere yer verilmesi bakımından önemlidir. Yine dönüşüm sürecini anlamaya yönelik birçok araştırma, Lofland & Stark'ın (1965) ‘‘süreç modeli’’ tarafından yönlendirilmiştir. Lofland & Stark'a göre dini dönüşüm yedi aşamada gerçekleşir. Lofland & Stark modeli çalışmalarda din değiştirme sürecinin genel bir modeli olarak ele alınmış ve sosyal faktörleri vurgulayan ilk önemli çalışmalardan birisi olmuştur. Dönüşüm konusunu sosyolojik açıdan ele alan son çalışmalardan biri; Lewis L. Rambo'nun ‘‘Understanding Religious Conversion’’ (1993) adlı kitabıdır. Ayrıca L. Rambo & Charles E. Farhadian tarafından derlenen ‘‘The Oxford Handbook of Religious Conversion’’ (2014) isimli kitap, din dönüşüm üzerine yazılmış hem teorik hem uygulamalı olmak üzere farklı disiplinlerin perspektifinden (coğrafya, sosyoloji, psikoloji, tarih, demografi ve antropoloji) dönüşümü tartışması bakımından alana değerli bir katkı sağlamıştır.

Din değiştirme alanında önemli bir alışma Ali Köse'nin İngiltere'de ‘‘Neden İşlam'ı Seçiyorlar Mşlman Olan İngilizler zerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme’’(1994) adlı araştırmasında 70 yerli mühtedi ile mülakat yapmıştır. Köse din değiştiren kişileri psiko-sosyolojik açıdan ele aldığı bu çalışmasında bir takım veriler elde etmiştir. Dönüşen kişileri etkileyen konu, toplumun aşırı seküler hale gelmesi nedeniyle alternatif bir arayışa

girmeleridir. Amaç materyalist ve seküler bir toplumda alternatif bir bağlantı arayışıdır. Böylece ismen bağlı bulundukları Hristiyanlıktan İslam'a geçişi aynı zamanda sekülerden kutsal ve manevi olana geçiş olarak görmektedirler. Din değiştirmede psiko-dinamik yaklaşıma göre kişiler din değiştirmeden önce duygusal bir kargaşa dönemi yaşamaktadırlar. Duygusal problemler ve yaşadıkları stres onları din hakkında düşünmeye sevk etmiştir. Köse'ye göre herhangi bir Müslümanla temas halinde olma ihtida ihtimalini artırmaktadır. Araştırmacı Zebiri (1997: 566-567) Köse'nin çalışmasının İslam'a geçişle ilgili olmasına rağmen, İslam'ın çekiciliğinin ayrıntılı olarak aktarmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte Köse'ye göre din değiştiren kişiler Erikson'a atıfla moratoryum (geciktirme) devresi yaşamakta, ergenlik zamanının sonlarına yani 20'li yaşların sonuna doğru dini dönüşüm yaşamaktadır. Bunda kişinin ergenliğinde dini duyguları erteleme, hayatını belli bir düzene oturtuktan ve sosyal hayata entegre olduktan sonra dini duygulara karar vermesi etkili olmaktadır. Köse'nin iddiasından farklı olarak çalışmamızda din değiştiren kişilerin böyle bir gecikme evresi yaşanmadığı, aksine ergenlik zamanında yapısal boşlukta bulunan kişilerin daha kolay din değiştirdikleri tespit edilmiştir. Din değiştirme alanında yapılan değerli gördüğümüz bir diğer çalışma ise; Esra Özyürek tarafından Müslüman olan Almanlar üzerine yapılan "Müslüman Olmak Alman Kalmak: Yeni Avrupa'da Millet, Din ve Din Değiştirme" (2015) adıyla basılan çalışmadır. Özyürek nitel bir araştırma olarak derinlemesine mülakatlarla gerçekleştirdiği bu çalışmada sonradan İslam'a geçen Almanların İslam'ı kendi algı ve düşüncesine göre yorumladıklarını ve İslam'a Alman bir görünüm verdiklerini ortaya koymuştur. Özyürek'in çalışması mühtedi Almanların din değiştirmelerini kimlik ekseninde ele alması bakımından önemli görünmektedir.

Türkiye'de yakın zamanda din psikolojisi alanında yapılan önemli bir çalışma Celal Çayır'ın "Türkiye'de Din Değiştirip Hristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Etkenleri" (2008) adlı doktora tezidir. Bir anket çalışması olan bu tezinde Çayır'ın en önemli bulgusu, Türkiye'deki din değiştirmelerin büyük çoğunluğunun aktif bir din arayışı içinde olmadığı, misyonerlerin yoğun propaganda ve ikna çalışmaları sonucu Protestan oldukları yönündedir. Konuyla ilgili din sosyolojisi alanında yapılan önemli bir diğer bir çalışma ise; Y. Sinan Zavalı'ın "Türkiye'de Hristiyan Olan Müslümanlar: Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma (1990-2010)" adlı doktora tezidir. Bu çalışma Türkiye başlığı taşımasına rağmen sadece İstanbul'da din değiştiren 13 farklı kiliseye mensup olan 32 kişiyle yapılan mülakatlara dayanmaktadır. Zavalı'ın bulgularında görülen baba eksikliği, ailesel parçalanmışlık ve travmatik durumlar bizim araştırmamız ile benzer görünmektedir (Zavalı, 2012: 197). Elif Büşra Kocalan

tarafından hazırlanan “Müslümanlaşma Sürecine Sosyolojik Bir Yaklaşım: Japon Müslümanlar” adlı doktora tez çalışması (2021) alanımıza en yakın zamanda kazandırılan bir çalışmadır. Bu araştırmada din değiştirme fenomeni Japon Müslümanlar örneğinde incelenmiş ve mülakatlar yapılmıştır. Kocalan, Japon Müslümanların İslam ile ilk anlamlı karşılaşmasının sosyal bağlamda gerçekleştiğini, Müslüman olduktan sonra da ciddi bir toplumsal tepki ile karşılaşmadıklarını ve kimlik krizi yaşamadıklarını ortaya koymuştur.

Din değiştirme alanında yapılmış önemli yüksek lisans tezlerine baktığımızda ilk olarak; “Hristiyanlık’tan İslam’a İslam’dan Hristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Sebepleri -Nijerya Örneği Üzerine Bir Araştırma” adlı yüksek lisans teziyle Zainab Ajoke Oshun, 2010 yılında diğer çalışmalardan farklı olarak Afrika örneklemindeki ihtidayı gündeme getirmiştir. Özellikle 11 Eylül’den sonra din değiştirme ile ilgili yapılan çalışmalarda farklı dinlerden İslamiyet’e geçişin arttığı bulunsu da bunun tersine bir sonuç olarak Oshun, deneklerin büyük çoğunluğunun İslamiyet’ten Hristiyanlığa geçiş yaptıklarını söylemiştir. Oshun, din değiştirme yaşıyla ilgili olarak bizim araştırmamızda da benzer bir sonuca ulaşmıştır. Buna göre din değiştirme yaşı erkekler için oldukça erken dönemlerde başlasa da kadınların din değiştirmeleri genelde ergenlikten sonraki dönemlere rast gelmiştir. Ayşe Kesen Kurçak tarafından yazılan “Türkiye’de Din Değiştirme Üzerine Yapılan Çalışmaların Sosyolojik Analizi” başlıklı yüksek lisans tezi Türkiye’de 2012 yılına kadar yapılmış olan din değiştirme çalışmalarının bir derlemesidir. Kurçak’a göre din değiştirme kapsamında yapılan çalışmaların genellikle Hristiyanlığın Protestanlık mezhebiyle sınırlıdır ve çoğunlukla psikolojik sebepler incelenmiştir. Altun ise 2012 yılında “Müslüman Olan Almanlar Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme” başlığı taşıyan yüksek lisans tezinde Alman mühtedilerle mülakat yapmış ve din değiştirmede ikili ilişkiler ve Müslüman kişilerle temas kurmanın önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Son çalışmalardan birisi 2019 yılında tamamlanan Alara Fulya Şensoy’un “Din Değiştirme Anlatıları Üzerinden İnanç, Kimlik ve Aidiyet (Antalya Örneği) adlı tezidir. Şensoy tarafından Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçen bireylerin din değiştirmelerinin altında yatan sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik sebepleri araştırmıştır.

Son olarak araştırma alanımız olan Diyarbakır Kilisesi ile ilgili olarak literatürde yapılan iki makale bizim için oldukça önemlidir. İlki; Dicle Üniversitesi dinler tarihi öğretim üyesi olan M. Hadi Tezokur’un 2007 “Diyarbakır İncil Topluluğu ve Misyonerlik” adlı çalışmasıdır. H. Tezokur’a göre Diyarbakır’da kurulan kilisenin etki alanı sınırlı olsa da misyonerlikle ilgili faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı kesim Alevi Türkmenlerdir. H.

Tezokur'un anket uygulamasına göre kilise topluluğunun büyük çoğunluğu işsiz ve gençlerden oluşmaktadır. H. Tezokur makalesinde, misyonerlik çalışmalarına karşı gençlerin savunmasız olduğunu, özellikle Diyarbakır'da gençlerin İslam hakkında bilinçli bir öğrenimden yoksun kaldıklarını, Diyarbakır'ın büyük bir göç aldığı da dikkate alındığında yeni nüfusun dini bilinçlenme noktasında son derece zayıf kaldığını söylemiştir. H. Tezokur'un makalesi kilisenin geçmişteki durumuyla şimdiki karşılaştırmamız açısından araştırmamıza önemli bir katkı sağlamıştır. H. Tezokur'un o zamanki çalışmasını araştırmamızla karşılaştırdığımızda tespitlerimiz şunlar olmuştur. Birincisi; kilisenin nüfusu artmış, sistemleşmiş, yerleşmiş ve bir vakfa sahip olmuştur. Civar kiliselere yetişmiş eleman gönderilmiş ve çevre illerde yeni kiliseler ve kilise evleri açılmasına öncülük etmiştir. İkincisi; o zamanki işsiz, bekar gençlerin şimdinin evli, iş ve bir meslek sahibi ve kilisede yetişmiş elemanlar olarak çekirdek kadroyu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Üçüncüsü ise; Alevi, Ermeni ve Süryanilere yönelik misyonun tamamlanıp hedef kitlenin Kürt ve Zaza kökenli Müslümanlara kaydığını rahatlıkla ifade edebiliriz.

Diyarbakır Kilisesi'yle ilgili olarak Abdussamet Kaya tarafından yapılan diğer makale, “Diyarbakır İncil Topluluğu (Diyarbakır Kilisesi) Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme” adlı çalışmadır. Doktora araştırmamızla aynı zamanlarda yapılan bu çalışma, grubu dini gruplar sosyolojisi açısından incelemiştir. A. Kaya'ya göre Diyarbakır özellikle 1990'lardan itibaren girdiği politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve dini dönüşümler sürecinde toplumsal bir karmaşa yaşamıştır. Dolayısıyla Diyarbakır'daki din değiştirme dahil olmak üzere toplumsal olay, olgu veya süreçler bu gerçeklik çerçevesinde değerlendirilmelidir. A. Kaya'nın çalışması ve bir sosyolog olarak kendisi araştırmamıza ilham vermiştir. Araştırma sonrasında bulguların teyidi için gözden geçirilmiş ve kaynak olarak yararlanılmıştır. Bununla birlikte araştırmamız makaleden farklı olarak din değiştirme konusu üzerine yoğunlaşmış ve derinlemesine kişi görüşmelerini içerdiği için grubun ayrıntılı bir tetkikini sunmaktadır.

Literatüre dayanarak söyleyebiliriz ki din değiştirme araştırmalarında son yıllarda bir canlanma olmuştur. Dünya çapında geleneksel dinlerin yeniden canlanması ve yeni dini hareketler dalgasının ardından, bu olguya dair yapılan sosyal bilimsel araştırmalar artmıştır. Literatüre baktığımızda başlangıçta din değiştirenlerin daha pasif, manüpile edilen kişiler olarak görüldüğü ancak günümüzdeki çalışmalarda daha aktif, araştıran, sorgulayan bireyler üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz. Yine din değiştirme çalışmaları ilk olarak Batı'da ortaya çıkmış ve Hristiyan katılımcılarla gerçekleştirilmiş olsa da bugün yapılan çalışmalar dünyanın her yerinde farklı din ve etnik gruptaki insanlara doğru genişlemiştir. Kurçak'a göre din

değiştirme çalışmaları yüzyılı aşkın bir süredir bilimsel çalışmalara konu olsa da ülkemizde çeyrek asrı aşan bir zamandır çalışılmaktadır dolayısıyla çalışmalar henüz yeterli düzeye ulaşmamıştır. Ayrıca ülkemizde doktora düzeyinde yapılan çalışmalara baktığımızda; Çayır'ın çalışmasının mülakat yerine çoğunlukla anket verilerine dayandığını, Zavalı'ın çalışmasının ise Türkiye geneli olsa da İstanbulla sınırlı kaldığını görmekteyiz. Şimdiye kadar yapılan çalışmaların hemen hemen hepsi farklı kiliselerden din değiştiren kişilere odaklanmıştır. İlgili literatüre dair verdiğimiz bilgilerden anlaşılabileceği gibi, din değiştirme konulu çalışmaların büyük çoğunluğu yüksek lisans düzeyindedir. Doktora düzeyindeki çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Ayrıca alan araştırması çalışmalarında genellikle anket yöntemi kullanılmıştır. Alandaki diğer çalışmalarda mevcut olan, insanları din değiştirmeden önceki psiko-sosyal arka plan, din değiştirmeye sevk eden sebep ve süreçler, din değiştirme evresi ve din değiştirme sonrası değişim ve kimlik analizi bizim tezimizin de araştırma alanı kapsamındadır. Ancak tezimizde bu konulara ilaveten, Psikoloji ve Din Sosyolojisinin çatısı altında incelenen bireyin dini grup içinde değerlendirilmesinin önemi, aynı kilise içerisinde yer alan kişilerin din değiştirmelerine kilisenin etkisi ve yerel misyoner kilise özelliklerini ortaya koyan bazı farklılıklara yer verilmiştir. Bu anlamda tezimizin, ülkemizde din değiştirme alanında gömülü teoriye uygun olarak yapılan ilk ayrıntılı mülakat çalışması olarak, yerel özellikler taşıması ve bir kilise sosyolojisi sunması açısından özgün bir çalışma olarak din değiştirme literatürüne önemli bir katkı sağlayacağını umut ederiz

Araştırma Yöntemi

Tez çalışmamızda metodoloji kısmında ayrıntılı olarak yer verdiğimiz nitel yöntemler kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2005: 39). Neden ve nasıl ve niçin sorularına cevap arayan nitel yöntemler insanların duygu, düşünce ve davranışlarının derin anlamlarıyla ilgilendiğinden, araştırma konumuz olan kişilerin din değiştirmeden önceki psiko-sosyal durumları, din değiştirmelerine etki eden sebepler, din değiştirme süreci ve sonrasındaki durumları hakkında çok yönlü ve ayrıntılı değerlendirme yapma imkânı tanımıştır. Herhangi bir araştırma konusuna ilişkin bir teoriyi test etmeyi değil de yeni bir teori üretme hedefine ulaşmak üzere kullanılan nitel yöntemlerden gömülü teori ise, alandan elde edilen verilerin soyutlanmasına ilişkin oldukça sistematik ve ayrıntılı olmakla beraber esnek bir araştırma süreci ortaya koyar. Gömülü teoride araştırma süreci verilerin toplanmasından soyut bir açıklama çerçevesinin

geliştirmesine kadar kat edilecek aşamalardan oluşan döngüsel bir yol takip eder. Başka bir deyişle araştırma sürecinin her aşamasında daha önceki ya da daha sonraki aşamalara geçiş imkânı mevcuttur. Analiz aşamaları sırasında takip edilen bu döngüsel yolun anlaşılabilirliği için öncelikle analiz aşamalarının teker teker ele alınması gereklidir (Gençoğlu, 2014: 686). Gömülü teori incelenen sistemi veya davranışı hem tanımlar hem de açıklar ve sonuç olarak sistematik olarak toplanan ve analiz edilen verilere dayanan teori geliştirmek amaçlanır. Buna göre teorisyenler, insan etkileşiminde mevcut olan sosyal süreçleri araştırırlar. Kalıpları ve süreçleri keşfetmeyi ve bir grup insanın sosyal etkileşimleri aracılığıyla gerçekliklerini nasıl tanımladıklarını anlamayı amaçlarlar. Gömülü teorinin merkezi bir özelliği, sürekli karşılaştırmalı analiz yöntemidir, veri toplama ve analizi aynı anda gerçekleşir ve her bir veri ögesi diğer tüm verilerle karşılaştırılır. (Cutcliffe, 2000: 1476). Gömülü teoriye göre toplumun bir parçası olan insan, içinde yaşadığı sosyal dünyayı hisseder ve düzenler. Bireyler birtakım olaylar paylaşır, düşünce ve davranışları tecrübe ederler. Davranış sistemlerini ve bunların sonuçlarını hem açıklayan hem de tanımlayan gömülü teori, insan etkileşimlerinin sunulduğu ve yansıtıldığı sosyal süreçleri araştırır. Gömülü teorinin amacı insanların etkileşimleri aracılığıyla kendi gerçekliklerini nasıl tanımladıklarını anlamak ve buna göre gelişen örüntü ve süreçleri incelemektir. Süreci inceleyen gömülü teori uzmanları, sosyal yaşamı kuramsal olarak hissetmenin de bir süreç olduğunu varsayar ve temel sosyal sürecin diğer bütün kategorilerin etrafında dönen, bir anlamda gömülü halde olan esas kategoriye keşfetmeye çalışırlar. Bu açıdan gömülü teori, durum tespiti ve tanımlaması yerine, eninde sonunda davranışların nedenini açıklayan teori veya teoriler geliştiren bir nitel araştırma deseni olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelik & Ekşi, 2018: 29-31).

Hem bireysel hem de grup içerisinde din değiştirme deneyimi nicel verilerin ötesinde kişilerin hayatlarında yaşadıkları derin anlamlar sonucunda aldıkları bir karardır. Bu bakımdan din değiştiren kişilerin din değiştirme deneyimlerini, bu deneyimlere etki eden süreçleri ve din değiştirme suretiyle meydana gelen dini grubun deneyimlerinde gömülü olan anlamı ortaya koyabilecek en uygun nitel araştırma yaklaşımının gömülü teori olacağı düşünülmüştür. Gömülü teoriye uygun olarak araştırmamızın ana çerçevesini; katılımcılarla yapılan derinlemesine mülakatlar, kilise üyeleriyle yapılan görüşmeler, yaşam öykülerini toplama, memo yazımları ve dini grubun faaliyetlerinde birden fazla katılımcı gözlem ve ortaya çıkan bilgilerin sürekli karşılaştırmalar yapılarak keşfedilmesi oluşturmaktadır. Araştırmada derinlemesi mülakatlar; katılımcıların din değiştirme deneyimine ilişkin sorulan belirli sorularla, bireyin kişisel yaşam öyküsünün anlatılmasına odaklanmıştır. Görüşmeler

bireyin aile gemişı, erken dönem dini ilişkileri, din eğitimi hakkında açık uçlu sorularla başlayarak şimdiki dini algı ve yaşayışlarına kadar kabaca kronolojik bir sıra izlemiştir. Mülakatlar daha sonra din değiştirmeyi etkileyen bireysel, kurumsal, sosyal ve olasılık faktörleri başlıklarında deneyimleri tetikleyen dönüşüm öncesi döneme odaklanmıştır. Ardından katılımcılardan din değiştirme deneyiminin kendisi ve şimdiki yaşamları hakkında konuşmaları istenmiştir. Yaklaşık 1-2 saat süren görüşmeler izin alınarak ses kaydına alınmış ve yazıya dökülmüştür. Mülakat metinleri tematik olarak kodlanmış ve uygun başlıklar altında verilmiştir. Her görüşülen kişinin anlatacak benzersiz bir hikayesi olmasına rağmen, görüşülen kişiler aynı zamanda bir dizi açık ortak noktayı da paylaşmışlardır. Buna göre çalışmanın sonunda ulaşılan temalara yer verilmiştir. Bununla beraber Din Sosyolojisi bilim dalında hali hazırdaki araştırmalarda kullanılmış yöntemler dışında bir yöntemle çalışmış olmakla da alanımıza katkı sağlayacağımızı umuyoruz.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmamızın kapsamı; Diyarbakır Protestan Kilisesi özelinde yeni bir din için önceki inanç ve bağlılıklarından vazgeçen kısacası, İşlam dininden Protestanlığa geçen kimselerden oluşmaktadır. Araştırmamızı Diyarbakır Kilisesi özelinde yrtmemizin nedeni ise; kilisenin Diyarbakır'da misyoner özelliğe sahip tek kilise olması ve Hristiyanlığa geçen kişilerle karşılaşma ihtimalinin yüksek olmasıdır. Dolayısıyla Diyarbakır Kilisesi insanların Hristiyanlıkla sıcak temas sağlaması ve Hristiyanlığı tanınması açısından özel bir önem arz etmektedir. Ayrıca kilisenin teoloji ve doktrini, misyonerlik mesajı ve insanlara yaklaşımı din değiştirme kararının verilmesinde oldukça önemli olmaktadır. Diyarbakır İncil topluluğu 1991 yılında Diyarbakır'a gelip yerleşen bir Protestan'ın çalışmalarıyla oluşmaya başlamıştır. 1996 yılında şehrin merkezinde İncil'i yaymaya yönelik bir kitap kırtasiye dükkânı açılmış ve onun aracılığıyla ye sayısı artmıştır. 1999 yılında şehrin tarihi semti olan Sur'da tarihi ve dini bir mekân olan Meryem Ana Ortodoks Kilisesi'nin karşısına Diyarbakır Kilisesi kurulmuştur. Kilisenin ye sayısı bugün yetmiş civarındadır, bu sayıya ailesi yakın zamanda Hristiyan olup kiliseye devam eden ergenlik dönemindeki gençler ve çocuklar da dahildir. Araştırmamız sırasında tek bir kilise üzerine yoğunlaşmamız nedeniyle birtakım sıkıntılarla karşılaşılmıştır. Bunların en önemlileri kuşkusuz bizim farklı bir dinden olmamız ve ilahiyatçı kimliğimizdir. Her ne kadar gruba yeterince yakınlık göstersek, ayınlara devam etsek, birçok faaliyete katılıp ailecek görüşmeler yapsak da grubun Din Kültürü Öğretmeni ve başörtülü birine mesafeli olması kaçınılmaz olmuştur. Din dersi veren ğretmenlerin Hristiyanlığı ocuklara yanlı ve n yargılı tanıttıklarını ilk ziyaretlerimizden birinde açık açık söylemişlerdir. Bunun yanı sıra

önyargılarının en önemli nedeni, din değiştirenlerin toplumun yargılayıcı tutumundan dolayı diğerlerine karşı güvensiz olmalarıdır. Daha önce kiliseye gelip güven veren ancak sonrasında grubu hayal kırıklığına uğratan bazı akademisyenlerin çalışmalarının da bunda etkili olduğunu söyleyebiliriz. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı, kişilerin misyoner kimlik taşımaları ve din değiştirme hikayelerini anlatırken herhangi olumsuz bir imaj oluşmasından çekinmeleri nedeniyle hikayelerini ve görüşlerini filtrelemeleri durumudur. Bir başka sınırlılık ise; kiliseye sürekli devam eden ve aktif olan üyelerin sayısının az olması, bunların bir kısmının devlet memuru olması nedeniyle mülakat yapmaya yanaşmamasıdır.¹ Konuyla ilgili olarak toplumsal baskının Diyarbakır'da çok fazla hissedildiğini söyleyebiliriz. Kilise mensuplarının bazılarının kiliseye aile ve çevrelerinden çekinerek gelmesi, bazılarının ise çevrelerinden Hristiyan olduklarını saklamaları bunun bir göstergesi sayılabilir. Ayrıca bunun diğer bir göstergesi de kadınların mülakat yapmaktan kaçınmalarıdır. Kiliseye gelen kadınlar toplumda duyulur düşüncesiyle ön plana çıkmayı istemediklerini ifade etmişlerdir. Bu sınırlılıklarla birlikte elde ettiğimiz verilerin din değiştirme araştırmalarına önemli bir katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Araştırmanın metodolojisine ayrılmış olan tezin ikinci bölümünde araştırmanın konusu, yöntemi, kapsam ve sınırlılıklarıyla ilgili detaylı bilgiler verilmiştir.

¹ Diyarbakır'da insanların mülakat yapmaya yanaşmamalarıyla ilgili olarak Yanmış & Kahraman (2013: 128) makalelerinde şunları yazmıştır: *“Terör-şiddet, faili meçhul cinayetler, güvenlik güçlerinin gözaltı uygulamaları halkta bir korku meydana getirmiştir. Aradan geçen 10–15 yıla rağmen hala insanlarda çok güçlü bir şekilde ölüm korkusunu gözlemlemek mümkündür. Bu çalışmanın yapılması esnasında da birçok kişiye ancak sağlam referanslarla ulaşmak mümkün olmuş, görüşmecilerin hemen hiç biri ses kaydına olumlu cevap vermemiştir. Özellikle orta yaş ve üzeri kimselerde tedirginlik daha çok iken yeni yetişen nesilde beklenacağı üzere daha rahat tavırlar gözlemek mümkündür.”* Dışardaki insanlarda durum böyleyken kilisenin sürekli takip altında tutulması nedeniyle din değiştirenlerle mülakat yapmanın çok daha zor olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların söylediklerine göre en yakın gördükleri kişiler onları şikayet etmiş, bir genç kiliseye gelip orayı ateşe vermeye çalışmış ve bazı kişiler aşırı gruplar tarafından ölüm tehditleri almıştır. Araştırmamız sırasında bizim de tanıştığımız gittiğimizde bize reyhan şerbeti ikram eden bir Güney Koreli misyonerin genç bir çocuk tarafından öldürülmesi din değiştirenler açısından durumun vahametini göstermektedir.

1. BÖLÜM: DİN DEĞİŞTİRMENİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Din Değiştirme Kavramına Genel Bakış

Din değiştirme olayı genel olarak; bir kişinin yeni bir dini geleneğin inançlarını kabul ettiği ve önceden sahip olduğu dini inançlardan uzaklaştığı bir süreç olarak tanımlanabilir. İslam kültüründe başka bir dine mensupken İslam dinini benimseme durumu Arapça kökenli bir kelime olan “ihtida” kelimesiyle isimlendirilir. İslam dininden çıkma olayını açıklamak içinse Arapça reddetme kökünden gelen “irtidat” kelimesi kullanılır. İngilizcede ise din değiştirme olayı “conversion” kelimesiyle karşılanır. Conversion kavramı; bir kişinin sahip olduğu gelenek içinde dini yoğunluğun artmasını, bir gelenekten diğerine geçişi veya daha geniş bir gelenek içinde bir alt gruptan örneğin bir mezhepten diğerine geçişi içermektedir. Yeni Ahitte iki Yunanca kelimedenden bahsedilmektedir. Bu kelimelerin ilki “metamelomai” endişeli olmak, pişman olmak; bir dönüşüm deneyiminden geçen öznenin durumunu tanımlarken, ikincisi olan “metanoia” ise, fikir değişikliği ve dönüşüm geçiren kişinin olumlu durumunu tanımlamaktadır. Din değiştirme Yeni Ahitte kullanılan Yunanca kelimeye “metamelomai” bakılırsa endişeli veya stresli bir süreç olabilir. Bu fikir orijinal olarak İncil’e dayanmaktadır. Elçilerin İşleri Kitabı’nda (9: 1–22) anlatıldığı gibi Aziz Pavlus yani Tarsuslu Saul, Kudüs’teki ilk Hristiyanlar’a acımasızca zulmeden birisidir. Ancak Şam yolunda korkunç bir vizyon görür: Birdenbire gökten bir ışık parlar, sonra yere düşer ve kendisine “*Saul, Saul, bana neden zulmediyorsun?*” diyen bir ses duyar. “*Saul; sen kimsin?*” der. Sonra Rab, “*Ben İsa’yım*” diye cevap verir (Elçilerin İşleri 9: 3–5). Pavlus üç gün ne yemek yer ne de su içer. Şamlı bir Hristiyan olan Ananias ona şöyle der: “*Yolda size gelirken görünen Rab İsa gözünüzü alabilmeniz ve Kutsal Ruhla dolmanız için beni gönderdi.*” Hemen görmeye başlar, iyileşir ve vaftiz edilir (Elçilerin İşleri 9: 17-19). Saul daha sonra Pavlus adını alır ve bir havari olur. Onun bu dönüşüm hikayesi, hem teolojik dönüşüm modellerini hem de din psikologlarını büyük ölçüde etkilemiştir. İncil’de anlatılan bu hikayeye dayanarak başlangıçta din değiştirme “anlık bir olay” olarak düşünülmüş, eğer kişi dramatik bir kriz yaşamışsa dönüşümü geçerli olarak kabul edilmiştir (Paloutzian et al. 1999: 1051).

Din değiştirme konusu, sosyal bilimlerin gelişmesiyle zamanla orijinal olarak kullanıldığı yer olan Hristiyan teolojisinden ayrılmaya başlamıştır. Böylece dönüşüm benzersiz ve hayatta

bir kez yaşanabilecek bir deneyim olarak anlaşılan Hristiyan düşüncesinin ötesine taşınmıştır. Uzun yıllar boyunca dini dönüşüm² mekanizmaları incelenmiş, ilk çalışmalar psikoloji bilimi tarafından ortaya konmuştur. Konuyla ilgili ilk çalışmalardan birisi, din bilimi alanında çalışmalarıyla tanınan William James'a aittir. “Dinsel Deneyimin Çeşitleri” kitabının 9. ve 10. bölümlerini din değiştirme konusuna ayıran James; din değiştirenlerin anlatımlarına dayanan farklı vakalar üzerinde dini dönüşümü incelemiştir (James, 1985: 193). Dini dönüşümle ilgili ilk çalışmalar konuyu psikolojik olarak inceleme çabası içerisinde olsalar da zamanla bu durum değişmiştir. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren artış gösteren yeni dini hareketler bunda etkili olmuştur. Yeni dini hareketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte bu hareketlere katılımı açıklamak için bazı araştırmacılar duygusal bağlar, programlama ve hatta zihin kontrolü gibi kavramları kullanırken, bazıları ise bireyin dışarıdan manipüle edilen bir varlık olmadığını ve aktif olarak karar verdiğini vurgulamışlardır. Karmaşık ve kompleks bir yapıya sahip olan din değiştirme konusunun sosyal faktörler göz ardı edilerek açıklanamayacağının anlaşılmasıyla, din değiştirme konusu ancak 1970’li yıllardan itibaren sosyolojik araştırmaların konusu haline gelmiştir.

Birden fazla faktörün etkileşimiyle gerçekleşen dini dönüşüm üzerine çok sayıda çalışma ortaya konmuştur. Dini değişimin ani-tedrici, aktif-pasif, içsel-dışsal mı olduğu üzerine yapılan pek çok tartışma zaman içerisinde bu olgunun tek boyutlu olamayacağının anlaşılması açısından yararlı olmuştur. Dini değişim; kimlik, kişilik, benlik durumlarını etkilemesinin yanı sıra, kültürel, sosyal, dini ve kurumsal yönleri barındıran, psikolojik, sosyolojik ve sosyal psikolojik yönleri olan karmaşık bir olgudur (Kirman, 2004: 80-83). Dolayısıyla din araştırmalarında din değiştirmenin hem bir olay veya olayları hem de yavaş yavaş gelişen ancak çoğu zaman tamamlanmamış bir süreci gerektirdiği anlaşılmıştır (Paloutzian, 2014: 2011). Din değiştirme araştırmacısı Kling’e göre dönüşüm, bir şeyden bir şeye harekettir. Süreci dinamik ve çok yönlüdür. İki bin yıllık Hristiyan tarihinin dönüşümünü incelemek meseleleri daha da karmaşık hale getirir. Çünkü kelimenin anlamı ve kavramın kendisi kişiden kişiye ve ortamdaki ortama değişir, farklı zamanlarda ve yerlerde yerel inanç topluluklarının aracılık ettiği din değiştirme deneyimi, teolojik içerik, ritüel ifade ve davranışsal beklentilerde muazzam çeşitlilik sergiler (Kling, 2014: 10).

Buna göre dönüşümün niteliği büyük ölçüde dini matrinden oluşmaktadır. Başka bir deyişle dini bir geleneğin fikirleri, imgeleri, yöntemleri ve metaforları, dönüşüm deneyiminin

² Araştırmamızda dönüşüm “din değiştirme” olarak yani insanın önceden sahip olduğu dinini terk ederek farklı bir dine veya mezhebe geçmesi anlamında kullanılmıştır.

doğasına şekil vermektedir. Bazı dini gelenekler özellikle yerli gelenekler ve halk gelenekleri daha eklektiktir ve yabancılara açıktır. Ancak Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam daha ayrıcalıklı olarak; diğer tüm dini yolların reddedilmesini talep eder ve takipçilerinden tam bir bağlılık ister. Böyle bir farkın, dini temasın ve meydana gelen dini dönüşümün doğası üzerinde önemli etkisi vardır. Bu nedenle, bu dinlerden herhangi birine yönelik dönüşüm, yeni dini tamamen kucaklamak için geçmişteki dini taahhütlerin açıkça terk edilmesini gerektirecektir (L. Rambo, 1993: 34). Bizim araştırmamızda da Hristiyanlık dinine dönüşümler incelenmiştir ve bu dönüşümün diğer inançları dışlayıcı bir özelliğe sahip olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmamızın konusu olan Protestan Hristiyanlığında dönüşüm; yeni dinin kabulü, Tanrı'nın ihsanı ve Hz. İsa'nın mistik varlığına inanmayla gerçekleşir (İncil, Yuhanna 6/44). Konumuzun kapsamı içerisinde yer alan Protestanlığa geçmek isteyen bireyler, insan doğasının günahkârlığına, insanın bir kurtarıcıya muhtaç olduğuna, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu ve insanlığın kurtarıcısı olduğuna inanmalıdır. Hristiyanlıkta pek çok mezhep kişinin Hristiyanlığı öğrenmesini ve imtihana tabi tutulmasını öngörür (Köse & Ayten, 2019: 143). Diyarbakır Protestan Kilisesi'nde ise; Hristiyan olmak isteyen kişiye belirli teoloji derslerini alması tavsiye edilir. Bu derslerin sonunda ders öğretmeninin kişinin vaftiz edilmesini istemesi ve kilisenin ortak karar vermesi sonucunda vaftiz işlemi yapılır, kişi üyeler arasına kabul edilir.

Konuyla ilgili olarak önemli gördüğümüz dönüşümle ilgili araştırmalardan bahsetmemiz gerekirse, din değiştirme literatürünü kabaca üç dalga olarak sınıflandırılabiliriz. Buna göre ilk olarak; 21.yüzyılın ilk otuz yılında teolojik ve psikolojik açıklamalar egemen olmuştur. 1960'lar öncesinde Kore Savaşı sırasında, Amerikan askerlerinin deneyimlerinden esinlenen ikinci dalgada ise, beyin yıkama veya zorlayıcı ikna dönüşüm modelleri ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar özellikle yeni dini hareket ve mezhepleri incelerken yoksunluk ve ideolojik çekicilik modeli üzerinde durmuşlardır. Dönüşüme bu yaklaşım tarzı, iç veya dış güçlerin bir sonucu olarak dönüşen kişide gerginlik, ekonomik veya sosyal yoksunlukla karakterize edilmiştir. Bu dönemde özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan stres, çatışma, depresyon, yabancılaşma, yalnızlık ve başkalarıyla ilgili sorunlar nedeniyle mutsuzluk ve bazı vakalarda da uyuşturucu kullanımı üzerinde durulmuştur. Lofland & Stark dönüşüm modelinin 1965'te yayınlanmasıyla büyük ölçüde sosyolojik düşünceye dayanan üçüncü bir açıklayıcı dalga ortaya çıkmıştır. Genellikle Hint veya Japon yeni dini hareketlerin Batı ülkelerine gelişi ve artan başarısından birçok araştırma esinlenmiştir (Snow & Machalek, 1984: 170). Bu çalışmalar sadece bireysel değil sosyolojik faktörler üzerinde durmuş, son

zamanlarda özellikle ağ teorisi ve rasyonel seçim yaklaşımları etkili hale gelmiştir. Son olarak 1990'larda modernleşme ve sekülerleşmeyle birlikte beklenenin aksine, bazı geleneksel dinlere geçişler artmıştır. Bugün özellikle 11 Eylül 2001'den sonra İslam'a geçiş veya İslam'dan ayrılışların olduğu dördüncü bir dalgadan söz edilmektedir. Din değiştirme konusunun bilimsel disiplinde ele alınışının özelliklerini Henri Gooren *Dini Dönüşüm ve Bağlantısızlık* kitabında şu şekilde sıralamıştır:

1. İlk çalışmayı ortaya koyan W. James'in izinden giden din psikolojisi, açıkça bireysel ve beklenmedik faktörlere (özellikle stres) odaklanma eğiliminde olmuş ve bu nedenle din değiştirmeyi bir hastalık olarak görerek tedaviye yönelmiştir. Bu bakış açısı 1960'lara kadar devam etmiş ve çoğunlukla daha duygusal şekilde Hristiyanlığa geçen kişileri incelemiştir.

2. Din değiştirmeyle ilgili olarak din sosyologları ise, 1960'lardan sonra Avrupa'ya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne gelen Hare Krishna, Moon, Birleştirme Kilisesi gibi genellikle doğu kökenli olan, yeni dini hareketlere geçişle ilgilenmeye başlamışlardır. Özneler yine orta sınıf bir geçmişe sahip olan genç yetişkin kişiler olmuştur. Konuyla ilgili olarak Lofland ve Stark (1965) gibi sosyologlar, bu tarz sosyal ağların önemini kabul etmişler ve bu kültürlerin kurumsal çekiciliğini ele almışlardır. Batı toplumunda bunlara karşı uyanan panik havası iki perspektifin yükselişine yol açmıştır ki bunlar; psikolojide beyin yıkama ve zihin kontrolü yaklaşımlarıdır.

3. Din antropologlarının Malinowski'den (1915) başlayıp 1970'lere kadar Horton'la devam eden geleneksel bakış açısı ise, sömürge ortamındaki insanlara odaklanmıştır. Bu halklar bir dünya dininin (genellikle Hristiyanlık, bazen de İslam) bir üyesi olma karşılığında geleneksel dini perspektiflerini değiştirmişlerdir. Bu nedenle antropologların öncelikli odağı kültürel faktörler olsa da sosyal ve kurumsal faktörler de özellikle kültürle etkileşime girdiklerinde din değiştirme çalışmalarında büyük ilgi görmüştür.

4. Son olarak din değiştirme çalışmalarına ilahiyatçılar ve din araştırmaları uzmanları genellikle uzun bir süre (2000 yılı aşan) tarihsel bir perspektiften bakarken, doktrin ve inancın, kilise özelliklerinin, kültürel bağlamın ve özellikle de yaşam boyu Tanrı'yı arama sürecinin önemini vurgulamışlardır. İlahiyat ve din uzmanlarının odak noktaları çoğunlukla kurumsal ve kültürel faktörler üzerine olmuştur (Gooren, 2010: 45).

1.2. Din Değiştirme Tarihi Hristiyan (Evanjelik Mezhep) ve Misyonerlik

Hristiyanlık dini tarihinde din değiştirme tabiri; yeryüzünde evrensel bir din ve tektanrıcılığa çağrı yapan eski İsrail'in peygamberleri için kullanılmıştır. Sonrasında ise

Pavlus ile birlikte dönüşüm, erken Hristiyanlıkta tövbe ve yeniden doğuşla ilişkilendirilmiş, yalnızca kişisel bir süreç olarak kalmayıp topluca din değiştirmeleri de içerisine almıştır. İsa'nın müjdesi Samatyalılar, Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalılar tarafından kabul edilmiş, insanlar aileleri, akrabaları ve hizmetçileri ile birlikte topluca vaftiz edilmiştir. Yeni Hristiyan inananlar topluluğuna girişte vaftiz ve Rabbin sofrasını paylaşma din değiştirmenin işareti olarak kabul edilmiştir. Başlangıçta Hristiyan olmayan sosyal bağlam, din değiştirmeleri zorlaştırsa da İmparator Konstantin'in din değiştirmesinin ardından, Hristiyanlık önce egemen din, sonra da devlet dini olmuştur. Beşinci yüzyılda zorla din değiştirmeler başlamış, aynı zamanda tüm kabilelerin ve ulusların kitlesel din değiştirmeleri, yöneticilerinin Hristiyanlığa geçmesiyle gerçekleşmiştir. Dini tarikatlar on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. On altıncı yüzyılın erken Protestan Reformu ile birlikte daha radikal din değiştirme fikirleri gelişmiştir. Bu dönemde Protestan reformcular Katolik Kilisesi'ndeki yolsuzluk ve rahiplerin törensel geleneklere verdiği öneme isyan etmişlerdir. Protestanlar Hristiyan inancının daha kişisel bir biçimini yaymışlar ve bu durum bireysel dönüşüm deneyimleri için daha geniş bir alan sağlamıştır (Gooren, 2010: 11-12).

Hristiyanlık dini; yahudi geleneğinde ortaya çıkışından ve ilk önemli dönüşümlerden biri olan Havarî Pavlus tarafından başlatılan Yahudi olmayanlar arasındaki misyonerlik faaliyetinden başlayarak, tüm kabile ve milletlerden insanları Hristiyan inancını ve yaşamını paylaşmaları için bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Hristiyan döneminin ilk üç yüzyılı boyunca erken Hristiyan cemaati bir Yahudi mezhebinden Roma İmparatorluğu'nda yasadışı bir dine, sonrasında ise MS. 325'te İmparator Konstantin döneminde "İmparatorluğun resmi dini" statüsüne geçmiştir. Hristiyanlık Batı'yla birlikte ayrıca güney Afrika'ya (Mısır ve Etiyopya), Orta Doğu'ya ve Hindistan'a kadar ulaşmıştır. M.S. 325'ten sonra Batı'da Hristiyanlık devlete ve onun emperyal hırslarına bağlanmıştır. Reform zamanında Batı Hristiyanlığı parçalanıp yeni Protestan Kiliseleri Katoliklikten ayrıldığında din değiştirme retoriği de değişmiştir. Bu zamanda din değiştirme Hristiyanlık içi polemiklerin bir parçası olmuştur. Lutherçiler ve Kalvinistler Katoliklerin din değiştirmesi için çabalarken, Anabaptistler kültürel Hristiyanları dönüştürmeye, Katolikler ise Kutsal Kilise'ye giden yolu geri getirmeye çalışmışlardır. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda ise, misyoner hareket Kuzey ve Güney Amerika'nın yeni dünyasına doğru genişlemiştir. Avrupalı halklarla temas ile kısmen yeni hastalıklar, kısmen fetih, kısmen de zorunlu din değiştirmeler Amerika'nın yerli halklarını yok etmiştir. Daha sonra on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda misyoner hareketler genellikle emperyal hırs sebebiyle Afrika ve Asya'ya odaklanmıştır (Bryant, 1999:

178). Yirminci yüzyılın başlarında ise ABD’de, dönüşüm deneyimini vurgulayan pentakostal Hristiyanlık ortaya çıkmıştır. Hristiyanlığın bazı akımları için din değiştirme ruhun Tanrı’ya doğru içe dönük bir dönüşü kabul edilirken, bazıları için ise kilisenin otoritesine, hâkim kültürel değerlere bağlılık olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla din değiştirmenin anlamı Hristiyan düşünce ve yaşam tarihi içinde çeşitlilik göstermiştir. Reform sonrası Protestan Hristiyanlığın evanjelik ve mezhepsel geleneklerinde din değiştirme, Hristiyan yaşamının standart kelime dağarcığının bir parçası haline gelmiştir (Bryant, 1999:189).

Dinlerin yayılmasını etkileyen faktörlerin en önemlileri; dinlerin yayıldığı toplumların dini seçime uygun bir yapıda olması ve kamu otoritelerinin topluma etki derecesinin önemidir. Toplumların birbirleriyle temasa geçmesiyle gelişen toplumlararası ilişkiler de kaçınılmaz olarak dinlerin yayılmasına yardımcı olmuştur. Hem Hristiyanlığın hem de İslam’ın öncelikle baskı yoluyla veya tahakkümle bağlantılı olarak yayıldığına dair geleneksel görüşün aksine, baskı ve tahakküm algısının olmadığı yerlerde bu dinlerin daha etkili bir şekilde yayıldığı anlaşılmıştır. Hristiyanlığın ilk üçyüz yılında din, herhangi bir hükümetin ve ordunun desteğiyle değil, siyasi ve sosyal muhalefete rağmen Hristiyan olmayı seçen bir azınlık dini hareketi olarak yayılmıştır. Sonrasında Hristiyanlık resmi yaptırım koyan ve imparatorluğun sınırları içindeki çok sayıda insan için Hristiyan olmayı bir mesele haline getiren Roma zorlayıcı gücü ile ilişkilendirilmiştir. Bu şekilde Hristiyanlığın resmi din olması Bizans İmparatorluğu’nda bin yıl kadar devam etmiştir. Ancak sonrasında Batı’da Roma gücü ve Avrupa kabilelerinin saldırısıyla büyük ölçüde zayıflamıştır. Doğuda ise Bizans İmparatorluğu kuzeydeki kabileler, özellikle Pers İmparatorluğu ve daha sonra Müslüman toplumları nedeniyle doğudaki krallıklar üzerindeki hakimiyetini genişletememiştir. Dördüncü yüzyıldan on birinci yüzyıla kadar batı ve doğu avrupa boyunca Hristiyanlık dini eski güçlü Roma veya Bizans imparatorluklarının egemenliğiyle ilişkilendirilmeden yayılmıştır. Avrupa’nın dönüşümü ve devlet kiliselerinin kurulmasının ardından Hristiyanlık büyük ölçüde yayılmayı bırakmıştır. Toplumlararası ilişkilere hâkim olmanın din değiştirme üzerindeki etkisi meselesi, 1500’den sonra Batı’da emperyalizmin ve sömürgeciliğin yükselişiyle yeniden gündeme gelmiştir. Batı’nın yabancı toprakları keşfetmeye ve sömürgeleştirmeye başlaması misyoner hareketin de canlanmasını sağlamıştır. Böylelikle Avrupalılar, Batılı olmayan dünyadaki yeni halklar ve onların dinleriyle giderek daha fazla temas kurmuşlardır. Hristiyan güçlerin Batılı olmayan dünyayla karşılaşması özellikle misyonerler tarafından yeni bir dini kimlik edinmenin bilinçli bireysel tercihi olarak din değiştirmeye yeniden vurgu yapılırsa da aynı zamanda dönüşüm sömürgeciliğin baskı ve

tahakkümüyle ilişkilendirilmiştir (Baer, 2014: 9-11). Sömürgeciliğin bir sonucu olarak Hristiyanlık hem Doğu'nun eski uygarlıklarında hem de Afrika ve Amerika'daki kabile halkları arasında güçlü bir direnişle karşılaşmıştır. Bu düşmanlıklar Haçlı Seferleri, Akdeniz'deki çatışmalar ve Orta Doğu'daki Müslüman gücünün Batı sömürgeciliği karşısında gerilemesi ile daha da şiddetlenmiştir. Eski Asya toplumları da köklü edebi ve dini gelenekleri nedeniyle, keşiflerle birlikte kendilerine gelen Hristiyanlık dinine büyük ölçüde karşı çıkmışlardır. Diğer ülkelerde milliyetçilik, Hristiyanlık karşıtı tutumların gelişmesine neden olurken Kore, Hristiyanlığın vatanseverlikle ilişkilendirilmesi nedeniyle Hristiyanlığa açık hale gelmiştir. Hindistan, Çin, Burma, Endonezya, Tayvan ve Pasifik Adaları gibi toplumların çoğu Hristiyanlığa açık kalmıştır. Roma Katolik misyonerlerinin eşlik ettiği ordular Latin Amerika ve Filipinler'i fethederek çok sayıda insanın Hristiyanlığa geçişini hızlandırmıştır. Bununla birlikte yerli halkların çoğu, Hristo-paganizm gibi farklı Hristiyanlık biçimlerini yaratarak, Hristiyanlık öncesi dinlerinin çoğunu empoze edilen inanca gizli bir muhalefet biçimi olarak dahil etmişlerdir (Baer, 2014: 12).

Dolayısıyla Hristiyanlık tarihinde gelenek geçişi üç büyük değişimle birlikte açık bir şekilde görülür. İlk değişim, yeni doğmakta olan inancın Yahudi ortamından Yunan kültürüne taşınmasıyla erken Hristiyanlığın oluşum yıllarında meydana gelmiştir. İkincisi; beşinci yüzyıldan başlayarak Orta Çağ'a kadar uzanan, putperestlerin tanrı panteonlarını Hristiyan Tanrısı ile değiştiren, kuzey ve batı Avrupa halkları arasında gerçekleşmiştir. Üçüncüsü ise; on altıncı yüzyıldan başlayıp günümüze kadar devam eden Hristiyanlığın Amerika ve Güney kıtalara nüfuz etmesiyle gerçekleşen gelenek geçişidir. Bu aşamaların her birinde dönüşümün doğasını değerlendirme konusunda önemli zorluklar vardır (Kling, 2014: 15). Bu bakımdan kilise geleneği çeşitli hareketlerden - dolaylı olarak Avrupa Pietizminden ve daha doğrudan on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında İskandinavya'daki yeniden canlanma hareketlerinden- etkilenmiştir. Büyük Britanya ve Amerika'daki evanjelik hareketlerden etkilenen "inanırlar kilisesi" kavramı İskandinavya'da küçük de olsa sağlam bir temel kazanmış ve on dokuzuncu yüzyılın sonlarında göçmenler tarafından Amerika Birleşik Devletleri'ne nakledilmiştir. Bu göçmen grupların çoğu teolojik muhafazakârlıklarını korumuş ve Amerika'daki geniş evanjelik akımla ve bir ölçüde 1920'lerin ve 1930'ların köktenci akımlarıyla özdeşleşmiştir. Amerikan Evanjelik din değiştirme görüşleri, evanjelizm³ ile modern dünya arasındaki

³ "Evanjelizm, 20. yüzyılda özellikle de son çeyreğinde Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi, dinî, sosyal ve kültürel hayatında ön plana çıkmıştır. Temel inanç esasları arasında şu ilkeler yer alır: İncil'in nihai otoritesi, Kutsal metinde geçen Tanrı'nın kurtarıcı rolünün tarihi gerçekliği, İsa'nın sonsuz yaşam için kurtarıcı rolü, müjdeyi yayma faaliyeti olarak misyonerliğin önemi manevi dönüşüm geçirmiş hayatın önemi. Bununla beraber Evanjelikler, devletin çıkarttığı bazı kanunları kendi dinî yaşantılarına doğrudan bir müdahale olarak görüp örgütlenerek siyaset sahnesine girmişlerdir. Hristiyan

simbiyotik ilişkiden gelişerek bugüne taşınmıştır. Tıpkı modern dünyanın bir seçim olması gibi (örneğin politik ve ekonomik özgürlükler seçme fırsatları yaratmıştır) evanjelizm, din değiştirmeyi ebeveynlerin yetiştirilmesi yoluyla atfedilen veya aktarılan bir şey olarak değil, bir seçim ve bir karar olarak tasvir etmiştir (Kling, 2014: 7).

Bu bağlamda Evanjelik kelimesi yaygın olarak on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Anglo-Amerikan canlanma hareketleri için kullanılmıştır. Buna göre Evanjelik terimi, tek yetki kaynağı olarak İncil'in Reform doktrinini vurgulayan bir Protestan geleneğine atıfta bulunur. Günahkâr insanlığın hak edilmiş kınamasının yerine geçmesi için Mesih'in çarmıhtaki ölümüne inanmayla mümkün kılınan kişinin yeniden doğum gerekliliğini ve Mesih'in kurtuluşunun haberini diğerlerine müjde ve misyonlarla yayma arzusunu ifade etmektedir. Böylelikle dönüşüm hem kelime hem de kavram olarak Hristiyanlığın merkezinde yer almıştır. Elçilerin İşleri Hristiyan din değiştirmelerinin erken tarihini anlatır. Havari Pavlus'un yazıları Hristiyan topluluğuna başlama (vaftiz) ile işaret edilen yeni bir yaşam (Mesih'e iman) için eski bağlılıkları terk etmeye (putlardan kaçınmaya) atıflarla doludur (Kling, 2014: 1). Yaklaşık 1925 yılından 1975 yılına kadar geçen yarım yüzyıl boyunca Evanjelik dönüşüm büyük ölçüde, bireysel davranış ve dindarlık ifadeleriyle sınırlı olan belirli bir teolojik içerikle yoğun bir kişisel deneyim anlamında “Mesih için yaşamak” ve “iyi bir tanık olmak” anlamına gelmiştir. Bu dönemde Evanjelikler genellikle siyasete karışmamış, sosyal adaletsizlikleri kınamamış ve Amerikan yaşam tarzına meydan okumamışlardır. Nitekim sosyal konularla ilgilenmemeleri eksik bir din anlayışı nedeniyle eleştirilmelerine yol açmıştır. 1970'lerde reşit olan genç bir Evanjelik kuşağı, din değiştirmenin anlamını kişisel deneyimin ötesine genişleterek, gerçek din değiştirmenin başkalarının refahı için endişe eden İsa ve İbrani peygamber örneklerini takip etmeyi ve ülkedeki kurumsal adaletsizlikle yüzleşmeyi içerdiğini iddia etmiştir. Bu dönemde binlerce din değiştirenin yarattığı ruhani ve aktivist coşku, Amerikayı ve dünyayı müjdelemek için yenilenen çabalara ilham vermiştir. Evanjelist Hristiyan vaiz Billy Graham'ın⁴ vaazlarıyla dünya çapındaki “haçlı seferleri” ile sembolize edilen ve medyanın yaratıcı kullanımıyla ilerletilen misyoner kurumların ve

Sağ (Christian Right) çatısı altında birbirinden farklı amaçlara sahip birçok Evanjelik örgüt bulunmaktadır. 1976 başkanlık seçimlerinden bu yana Hristiyan Sağ siyasilere taleplerini iletmeye ve lobi faaliyetlerine devam etmektedir. Hristiyan Sağ hareketinin etrafında toplandığı birçok konu vardır. Bunların başlıcaları: Kürtaj karşıtlığı, eşcinsellik haklarına karşıtlık, İsrail yandaşlığı, devlet okullarında Hristiyanlıkla ilgili talepler ve evrim karşıtlığıdır” (Albayrak, 2019: 148).

⁴ William Franklin Graham, (7 Kasım 1918 - 21 Şubat 2018) daha çok bilinen adıyla Billy Graham, Evanjelist Hristiyan vaiz-kanaat önderidir. Kendisi Güneyli Baptist Mezhebi'nin bir üyesidir ve birçok ABD başkanına dinsel danışmanlık yapmıştır. Graham bugüne kadar yaşamış birçok Hristiyan vaizden daha fazla vaaz vermiştir. 2002'ye kadar televizyon ve radyo gibi yayınları da kullanarak iki milyardan üstünde kişiye ulaşmıştır. Graham Harry Truman'dan beri tüm Amerikan başkanlarıyla bir araya gelmiştir ve Kongre Altın Madalyası ve Başkanlık Özgürlük Madalyası dahil olmak üzere birçok onura layık görülmüştür. Billy Graham'ın gezici bir vaiz olarak uzak yerlere ulaşan faaliyetleri ve devam eden radyo programları, halkın bilinçlenmesini sağlamıştır. 1950'lerde, Graham'ın faaliyetleri ile Evanjelikalizm tekrar kamusal alanda belirmeye başlamış ve hareket olumsuz imajından hızlı bir şekilde sıyrılmayı başarmıştır. Graham, Neo-evanjeliklerin kültürel hareketinin lideri olarak kabul görmektedir (Dorsett, 2003: 259-262).

evanjelist girişimlerin çoğalması, dünyayı derinden şekillendiren evanjelik Hristiyanlığın küreselleşmesini hızlandırmıştır. Amerika'yı ve dünyayı Mesih için kazanma çabaları, sonunda ABD'nin siyasi arenasına sıçramıştır. 1960'ların sonundaki toplumsal ayaklanmalara tepki vererek yeniden dirilen Evanjelik Hristiyanlık din değiştirmelere ve aynı zamanda dini-politika oluşturmak için Evanjeliklerin bir kısmının seferber edilmesine neden olmuştur (Kling, 2014: 25). Özellikle on dokuzuncu yüzyılda başlayan (bugün de devam eden) dünyayı dolaşan evanjelik misyonerlerin çabaları din değiştirmeye yeni bir vurgu getirmiştir. Hristiyan misyonları on dokuzuncu yüzyıl Batı güçlerinin dünya çapında artan egemenliğine tanık olmuş, böylece Hristiyan mesajı dünyanın birçok yerinde hakimiyetle ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla Hristiyanlık büyük ölçüde bir "Batı dini" veya hatta resmi olarak Batı eyalet hükümetleri tarafından desteklenen "beyazların dini" olarak algılanmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeciliğin çöküşüyle bu algı değişmeye başlamıştır. Bu çöküş ve algı değişikliği, Batı dışı dünyada Hristiyanlığın patlayıcı bir şekilde büyümesine sebep olmuştur. Sömürgeciliğin çöküşünden bu yana yaşanan dramatik sonuçlar, Hristiyanlığın tahakküm ve zorla ilişkilendirilmediğinde etkili bir şekilde yayıldığını göstermiştir. Afrika, Çin ve Latin Amerika'da Pentekostalizmin hızla büyüdüğü görülmüştür. Dolayısıyla dünyadaki dini çeşitlilik ve artan bireysellik seçim yapma ihtiyacını doğurmuştur. Ancak bu durum kültürel, ekonomik ve politik güçler aracılığıyla sömürge sonrası tahakkümün Batılı olmayan pek çok toplumda din değiştirmeye karşı direnç yaratmaya devam etmediği anlamına gelmemelidir (Baer, 2014: 13).

Hristiyanlık dini Avrupa Hristiyan âleminin ötesinde misyonerlik yoluyla Amerika, Asya ve Afrika'ya yayıldıkça din değiştirmenin doğasını ve kapsamını çevreleyen konular daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu kültürler arası etkileşim sürecinde yalnızca din değiştirenler değil, aynı zamanda misyonerler de din değiştirmeyi neyin oluşturduğu hakkındaki düşüncelerini gözden geçirmişlerdir. Bilim adamları bu farklı ortamlarda dönüşümün doğasını ve türünü tanımlamak için çeşitli terimler kullanmışlardır ki bunlara; kültürleşme, yerlileştirme, uyum, soğuma, asimilasyon ve senkretizm örnek olarak verilebilir (Kling, 2014: 17-18). Kültürleşme, bir halkın ve topraklarının fethedici bir imparatorluğa veya sosyo-ekonomik sisteme dahil edilmesine dini değişimin eşlik ettiği zamandır. Bağlılık veya melezlik, kişi veya grubun eski inançlarının yanı sıra yeni inanç ve uygulamaları benimsemesidir. Senkretizm, din değiştirenler eski ve yeni inanç ve uygulamaları yeni bir dini sentez oluşturmak için uzlaştırdığında veya birleştirdiğinde ortaya çıkar. Dönüşüm, dönüşenlerin eskiyi tamamen yenisiyle değiştirmeye çalışmasıdır. Nihayetinde dönüşüm bir

kültürleşme, yapışma, senkretizm veya dönüşüm süreçlerini barındırabilir. Yerel veya önceden var olan dinlerin izleri yeni evrenselleşen dinler tarafından tamamen değiştirilememiştir. Örneğin bilim adamları cenaze törenlerini araştırmış ve günah çıkarma işlemlerinin Geç Antik Çağ'da pagan cenaze uygulamalarının Hristiyanlığa geçtikten çok sonra da devam ettiğini keşfetmişlerdir. Toplamların Hristiyanlaştırılmasında ilk başta paganizmin bazı yönlerinin kalmasına izin verilmiş, tapınaklar yok edilmemiş sadece içlerindeki putlar yıkılmıştır. Aynı kutsal alanlar yeniden kullanılmıştır. Kabile tanrıları koruyucu azizlere dönüştürülmüş, muskalar kutsal emanetler haline gelmiştir. Eski terimler yeni anlamlar için kullanılmıştır; “bir ruh tarafından sahiplenme”, “kutsal ruh”; “Tanrıların iyiliği”, “kurtuluş” ; “Askeri lider”, “efendi”; “Bir efendiye bağımlı”, “inanmak”; ve “tanrıların bahsettiği şans”, “lütûf” olmuştur. Misyonerler dinlerini tebliğ ederken dinlerinin doktrinini, ifade tarzlarında ve inanç sistemlerinde paralellikler, eşdeğerler ve öncüller bularak dönüştürmeye çalıştıkları kişilerin diline çevirirken, din değiştirenler de yeni ile eskiyi bağdaştırmaya çalışmışlardır. Katolik misyonerler Çin'e gittiklerinde misyonerlerin beş yüzyıl önce pagan kuzeybatı Avrupa'da yaptıkları gibi, Konfüçyüsçü ilkelere uygun olarak Hristiyanlığı ifade etmişlerdir. Sonuç olarak dünyanın Hristiyan yönetimindeki bölgelerinde yabancı kültürlerin birleşmesi, yeni inançların ve uygulamaların toptan kabulünden ziyade bağlılık ve senkretizm ile kolaylaştırılmıştır (Baer, 2014: 4-5).

Anadolu'ya misyonerlerin gelişi ise 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı'nın ekonomik, siyasal ve askeri yönden zayıflamasına paralel olarak gerçekleşmiştir. Avrupa devletlerine tanınan ayrıcalıklar bu devletler himayesinde çalışan misyoner örgütler için bulunmaz bir fırsat olmuştur. İngiltere ve sonraları Amerika himayesinde Anadolu'ya gelip yerleşen misyoner örgütleri özellikle, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde açılan okullarla Hristiyanlığı yaymaya çalışmışlardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Anadolu'ya yönelik misyonerlik faaliyetlerinde ciddi bir kesinti yaşandığı görülür. Savaş süresince çeşitli güçlerin tahrik ve kışkırtmalarıyla isyan eden ya da yabancı istilacı güçlerle işbirliği yapan Hristiyan azınlıklarla Müslüman halk arasında ciddi sorunlar yaşanmıştır. Bu dönemde misyoner örgütleri Anadolu'yu terk etmek durumunda kalmış, onların işlettiği okulların büyük çoğunluğu kapanmıştır. Cumhuriyet döneminde ise azınlık okullarının birçoğu ya kendiliğinden ya da devletin müdahalesiyle kapanmak zorunda kalmış, ilerleyen yıllarda da Anadolu'daki misyonerlik faaliyetlerinde duraklama devam etmiştir. Bunda henüz yeni kurulmuş olan Cumhuriyet'in izlediği genellikle içe dönük politikaların ve İkinci Dünya Savaşı'nın büyük tesiri olmuştur. Ancak çok partili sisteme geçilmesi ve Türkiye'nin izlediği politikanın dışa

açılmaya başlamasına paralel olarak misyonerlik faaliyetleri de yeniden canlanmaya başlamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kilise kurumuna bağlı her kurumun en temel işlevi İncillerde bizzat İsa tarafından yapılması istenen bütün ulusların İsa Mesih yanlısı yapılmaları misyonunu yürütmektir. Dolayısıyla her kilise bir misyonerlik kurumudur. Kilisenin faaliyet alanı ise bütün ulusları kapsayan tüm yeryüzüdür. Hristiyan öğretisinin bütün insanlara iletilmesi anlamına gelmekte olan Evanjelizm ise, özellikle misyonerlik teriminin oluşturduğu olumsuz imajı değiştirmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bugün birçok evanjelik kilise dünyanın dört bir tarafında Hristiyanlık misyonunu yürütmektedir. Bunlardan biri de Suriçi’nde Meryem Ana Kilisesi karşısına kurulmuş olan Diyarbakır İncil Topluluğu’dur.

Diyarbakır son bir asırda kısa aralıklarla ciddi nüfus değişimleri⁵ yaşamıştır. Yüzyılın başında Rus ve Ermenilerle yaşananlar ve çeşitli afetlerden dolayı şehir, çevre il ve ilçelerden toplu Müslüman göçlerine sahne olmuş ve bu süreçte Diyarbakır merkez nüfusunun önemli bir oranını oluşturan gayrimüslimlerin büyük çoğunluğu şehirden ayrılmıştır. Cumhuriyet dönemi boyunca da çeşitli nedenlerle başka şehirlere göçler şehirli nüfusu azaltırken, 1980- 1990 arası yaşanan terör olayları nedeniyle boşaltılan çevre il ve ilçelerdeki köylerden şehre yığılan aşırı göç dalgaları şehrin nüfusunu artırmış, nüfusla birlikte kültürel yapı da bütünüyle değişmiş ve bir kargaşa ortamı oluşmuştur. Bu nedenle Diyarbakır ve çevresi Türkiye ve dünya gündeminde öncelikle etnik taleplerin neden olduğu şiddet ortamıyla tanınmıştır. Diyarbakır’da sadece misyonerlerden değil her türlü kaynaktan gelecek olan öğretilerin sıcak karşılık bulabileceği bir ortam mevcuttur (Tezokur, 2007: 193). Diyarbakır’da daha çok tarihi Suriçi’nde yoğunlaşan misyonerlik faaliyetleri ise 1980’lerden günümüze Diyarbakır Kilisesi vasıtasıyla kapalı ya da açık olarak devam etmektedir.

1.3. Din Değiştirme Teorileri

Din değiştirme konusunda bilimsel anlamda henüz kabul görmüş birleşik bir dini dönüşüm teorisi bulunmamaktadır. Dönüşüm modelleri genellikle sadece belirli bir grubun zaman ve mekân bağlamında, bireyin mevcut pozisyonunda geçerli olan “ideal olarak tipik

⁵ “Diyarbakır’ın yaşadığı bu hızlı nüfus hareketliliği tahmin edileceği gibi dini, kültürel, sosyal ve ekonomik birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Nüfus değişiminin yanında yaşanan terör-şiddet olayları, faili meçhul cinayetler, köy boşaltmalar, işsizlik ve son yıllardaki modernleşme kentte değişimin belli başlı parametreleri olmuştur. Önceleri kırsaldaki makineleşme, toprağın bölüşümü, yetersizliği ve bazı ailevi anlaşmazlıklar neticesinde yaşanan şehre göçler, zamanla köylerde artan terör-şiddet hadiselerinin tetiklemesiyle yaşanır olmuştur. Özellikle 1990 sonrasında devletin güvenlik sebebiyle bazı mezra ve köyleri boşaltması, yaylalara çıkışı yasaklaması, OHAL uygulamaları kitlesel göçlere neden olmuştur. Bunlara ilave olarak PKK ve Hizbullah’ın yarattığı korkuda göçleri tetiklemiştir. Bu dönemde yaşanan kitlesel göçlerde ekonomik durumu biraz iyi olanlar, halkın deyimiyle “3 aylık kira parası olan,” başka şehirlere göç ederken daha çok fakir ve kalifiye olmayan kesim Diyarbakır’da kalmıştır. Tarihi Suriçi bölgesi ise hızla eski sakinlerini yenileriyle değiştirmiştir” (Yanmış& Kahraman, 2013: 127-128).

doğal geçmişlerini” ortaya koymaktadır. Dolayısıyla din değiştirme araştırmaları genel olarak Protestan teolojisinden bilimsel sosyal teori çerçevesine bir aktarım olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan din değiştirme araştırmalarında özellikle Protestan bağlamında dönüşüm olarak ele alınan şey kişinin bireysel, dramatik ve derin dini deneyimini ifade eden anlatımları olarak ortaya konulmuştur (Cigan, 2013: 63-64). Buna göre Protestanlıkta dönüşüm; kişinin kendi günahkârlığını tanınması, kurtuluş ihtiyacı ve Kurtarıcı’nın merhametli ve bağışlayıcı sevgisi ve tanrısal bir Hristiyan’ın hayatının deneyimleri olarak tanımlanır (Bryant & Lamb, 1999: 80). Protestan dönüşüm imgesi 19. yüzyılın sonlarında klasik Amerikan din psikolojisine önemli ölçüde nüfuz etmiştir. Özetle klasik din psikolojisi;

- teolojik kavramları eleştirel olmayan bir şekilde ele alarak bilimsel terminolojiye dahil etmiş,
- dinsel mistik deneyimin doğasını abartmış, dini diğer sosyal-kültürel yönlerden ayırmış ve böylece indirgenemezliğini vurgulayarak dini deneyimin içsel ve öznel doğasını çok fazla ön plana çıkarmıştır. Bu durum bilimsel araştırmalarda dini dönüşüm kavramının ayrı bir teori ve açıklama gerektiren tekdüze ve evrensel bir fenomen olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Böylece dini dönüşüm teolojik olandan psikolojik bir fenomene kaymış ve dönüşümün nedeninin “psikolojik süreçler” olduğu kabul edilmiştir.

Sosyolojik çalışmalarda ise dini dönüşüm psikolojik karakterini büyük ölçüde kaybetmiş, daha çok sosyal ve duygusal bağların geliştirilmesi vurgulanarak grup üyeliğine yol açan kademeli bir sosyal süreç olarak kabul görmüştür. Sosyal ağlarla birlikte dini dönüşüm (akran, arkadaş, tanıdıklar, aile üyeleri vs.) sosyalleşme ve yeniden sosyalleşmeye benzetilmiştir (Stark & Bainbridge 1980: 1380). Bireyin karşılanmamış ihtiyaçları, gerginlik veya sıkıntıları ile başlayarak, istenen cevapları ve çözümleri sunan, bireysel ve sosyal ihtiyaçları karşılayan, dahil edilmeye yol açan bir gruba karşılaşma ve gruba bağlanması sosyolojik çalışmalarda üzerinde durulan konular olmuştur. Genel olarak sosyolojik çalışmalarda bireyin dönüşümü dini gruptan ayırt edilmeden çalışılmıştır. Aynı şekilde Richardson (1985:170) da din değiştirmede; birey-aktör, grup-sosyal yapı ve üyelerinin etkileşiminin önemini vurgulamıştır. Öte yandan klasik psikolojik ve daha sonra sosyolojik model ve teoriler, yalnızca bireyin gerginliği ve yoksunluğu kavramını birleştirmekle kalmamış, aynı zamanda radikal ve derin kimlik değişimi olan dini değişime yol açan tanımlama çabalarını da birleştirmiştir. Din değiştirme genel olarak dini grupların bağlamının ötesine geçerek, bireysel değişimin

sosyolojik sınıflandırmaları ve tipolojilerinde kendi yerini oluşturmuştur (Snow ve Machalek 1984: 185).

Bütün bunlara dayanarak sosyolojide dönüşüm kavramının bireyin grup içindeki değişimini anlamak ve inşa etmekle ilgili olduğunu ifade edebiliriz. Grup içinde birey, onu diğer üyelerle iletişim ve sosyal temas için kendi kimliğini tasarlamak ve gerçekleştirmek için kullanır. Aynı şekilde araştırma grubumuzda din değiştirme, yalnızca özel tecrit edilmiş bir deneyim değil, aynı zamanda daha geniş bir kolektif uygulamanın da bir parçasıdır. Bu bakımdan katılımcıların din değiştirme durumları Diyarbakır Protestan Kilisesi bağlamında ele alınmıştır. Bir dini grup ritüeli olan kilisede genellikle her Pazar günü yapılan tanıklıklar⁶ kamuya açıktır ve bu tanıklıklar aracılığıyla birey sadece grubun bir üyesi olmakla kalmaz, aynı zamanda grubun bir üyesi olarak kendini meşrulaştırmaya da devam eder. Gooren’a göre dönüşüm, eski sosyal rollerden çıkıp yenilerini kucaklamanın bir yolu olarak görülebilir. Bu durum asla sosyal veya kültürel bir boşlukta gerçekleşmediğinden, bir kişinin dönüşmesi için geçmiş yaşantılarının yanı sıra katıldığı yeni grubun dönüşümün gerçekleşmesinde önemli bir rolü vardır (Gooren, 2010: 52). Bu bağlamda din değiştirme alanında çalışan bazı sosyologların araştırmalarına dayanarak ortaya koydukları bir takım model ve teoriler öne çıkmıştır. Biz burada din değiştirme çalışmalarında öne çıkan önemli teorileri inceledik. Bu teoriler; klasik teoriler, beyin yıkama teorisi, mahrumiyet / yoksunluk teorisi, sosyal ağ teorisi ve son olarak rasyonel seçim teorisidir.

1.3.1. Klasik Teoriler

Din değiştirme sosyoloğu Max Heirich (1973: 653) “Change of Heart: A Test of Some Widely Held Theories About Religious Conversion” adlı makalesinde din değiştirmenin klasik sosyal bilimsel tanımlarını ortaya koymuştur. Bunlar; psikolojik stres, önceki sosyalleşmenin etkisi ve dini grupla sosyal etki biçimleridir. Heirich Katolik Pentekostalizm’e geçenlerin verileri sorgulamak için bir kontrol örneği kullanmış ve verilerin klasik iddiaları desteklemek için nasıl organize edilebileceğini açıklamıştır. Heirich’e göre sosyal bilimciler ve teologlar arasında dini dönüşüm olarak tanımlanan fenomen gerçekleştiğinde, gerçekte neler olup bittiğine dair bir tartışma neredeyse bir yüzyıldır devam etmektedir. Bu tartışmada iki önemli konu mevcuttur. Birinci konu grubu din değiştirmenin bir fenomen olarak doğasıyla ilgilenirken, ikincisi yeni bir gruba katılma nedenleri hakkındaki bazı argümanlarla ilgilenir. Teologlar ilahi-insan karşılaşmasının doğası hakkında argümanlar geliştirirken, sosyal bilimciler bir dizi sosyal ve psikolojik nedenler önermişlerdir.

⁶ Tanıklık; Hristiyanlıkta kişinin Tanrıyla karşılaşmasını içeren başından geçen olayların anlatımı olarak tanımlanabilir.

Bununla ilgili olarak din değiştirme ile ilgili sosyal bilim literatüründe birbirinden farklı üç açıklayıcı tema ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, dönüşümü strese bir çözüm olarak görür. Din hakkındaki psikolojik literatürün çoğu bu perspektifi benimsemiştir. Dinin strese çözüm mekanizması olarak görülmesi aynı zamanda dinin birçok makro analizinin temelini oluşturur. Kitlelerin afyonu olarak Karl Marx'ın dine bakışı, H. Richard Niebuhr'un sosyal olarak dezavantajlılar arasındaki ateşli dini hareketlerin kökenlerine dair analizi ve Bryan Wilson'un yeni dini hareketleri teşvik eden sosyal koşullar tartışması da dahil olmak üzere çok sayıda yeni çalışma, aynı türden bir savda bulunmuştur. İkinci bir açıklayıcı tema ise değişimi din değiştirmeden önceki sosyalleşmenin bir sonucu olarak görmüştür. Buna göre din değiştirmede; ebeveyn yönelimlerine (dini yaşama durumlarına), cinsiyet rolü eğitimine (kadınlar erkeklerden daha fazla dini faaliyetlere katılma eğiliminde oldukları için) ve eğitim koşullarına bakılmıştır. Bu yaklaşım stresi doğuran yakın zamandaki şartlardan ziyade ailenin dini eğilimleri, okul eğitimi gibi uzun zaman alan süreçleri dikkate almıştır. Sosyal bilim literatüründe üçüncü ve daha yeni bir açıklayıcı tema, insanların birbirleriyle etkileşimleri yoluyla birbirlerinden etkilenmeleri olan sembolik etkileşimcilik yani kişisel etkileşimlere odaklanmıştır (Heirich, 1997: 655).

Heirich'e göre pek çok sosyal bilimci dikkatini tek bir nedensel açıklamaya odaklamışken, bazıları dönüşümde bu üç sürecin de etkileşim içinde olduğunu göstermişlerdir. Örneğin John Lofland, "katma değer modeli" adını verdiği modeli geliştirmiştir (Lofland & Stark, 1965: 21-25). Ayrıca bu bakış açılarını kişi merkezine göre değerlendirecek olursak karşımıza pasivist ve aktivist bakış açısı çıkmaktadır. Yeni dini hareketlerin yayılma devresinde ortaya çıkan beyin yıkama teorileri pasivist bakış açısından ortaya çıkmıştır. Ancak son zamanlarda bu bakış açısının karşısında yer alan yeni ve daha çok tutulan bakış açısı aktivist bakış olmuştur. Aktivist bakış açısına göre; ister anlam arama çabası içerisinde olsun, isterse içindeki şartları değiştirme arzusu içerisinde olsun kararlarını kişi kendisi verir ve grupların kişiyi değil, kişinin grupları kullandığını ileri sürer (Straus, 1979: 28-29, Richardson, 1985: 44-47). Bununla birlikte din değiştirme ile ilgili daha karmaşık sosyal bilim argümanlarından bazıları tek bir etkinin değil, bir kişiyi din değiştirmeye duyarlı kılan çeşitli güçlerin karşılıklı etkileşimi olduğunda ısrar etmektedir.

1.3.2. Beyin Yıkama Teorisi

James T. Richardson'a göre; beyin yıkama teorisi gazeteci Edward Hunter'ın popüler kitabı "Brainwashing: From Pavlov to Power"dan türemiştir. Buna göre, bir dini grubun üye kabul etme stratejileri, Kore savaş kamplarındaki yeniden toplumsallaştırma çabalarına veya

Çin Komünistlerinin 1949’da görevi devralmasının ardından vatandaşların düşünce reformuna yönelik çabalarına benzetilmiştir. Buna dayanarak bazı sosyologlar beyin yıkamaya dayalı haksız fiillerin kullanılması yoluyla bazı yeni dini hareketlerin üye kazandığını öne sürmüşlerdir (Richardson, 1991: 57-58). Beyin yıkama veya zorlayıcı ikna modelinde temel tez, dönüşümde savunmasız bireylere etki eden bazı stratejilerin kullanılmasıdır. Bu öneri hem fizyolojik, hem psikoloji hem de psikanalitik teori unsurlarının birleşimine dayanmaktadır. Fizyolojik bileşen, Sargent’ın Akıl Savaşı’nda (1957) daha da geliştirilen ve “dönüşüm ve beyin yıkama fizyolojisi” başlıklı Pavlov’un çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Sargent’a göre; “*beyin fonksiyonu kazara veya kasıtlı olarak tetiklenen korku, öfke veya heyecandan yeterince rahatsız edildikten sonra birçok insana çeşitli inançlar yerleştirilebilir*”. Beynin uyarılmış fizyolojik işlev bozukluğu bu nedenle dönüşümün anahtarı olarak görülür. Bu zihin kontrolü dönüşüm açıklaması, bireylerin neden sapkın ve tehditkâr gruplara çekildiklerini açıklamak için halk arasında popülerlik kazanmış, uygun ve mantıklı bir işlev görmüştür (Snow & Machalek, 1984: 178).

Yeni dini hareketin ortaya çıkmasıyla dikkatler marjinal dini mezheplere dönüşen çok sayıda genç kişiye odaklanmış ve bu gruplara karşı kamuoyu tepkisi oluşmuştur. Medya özellikle gazete ve dergiler, adam kaçırma ve beyin yıkama ile ilgili olağanüstü suçlamalarla ilgili hikayelerinde konuya önemli ölçüde yer vermiştir. Bu iddialar öncelikle bireyden çok gruba yönelik olmuştur. Böylelikle üyeler grubun kontrolü altındayken, tuhaf eylemlerinin sorumluluğundan kurtulmuş olurlar. Yeniden programlamayla geleneksel topluma geri döndüklerinde, normal kimliklerine devam edebilirler. Son olarak yeniden programlama başarılı olursa, birey dini grup veya kültürden ayrılır ve genellikle bir kamuoyu feragat beyanı yayınlar. Bu, eski üyenin beyninin yıkandığını teyit etmesidir. Beyin yıkama teorisinde en sık bildirilen şey, kişisel özgürlüğün ve özerkliğin psikolojik ihlalidir. Tüm beyin yıkama hikayelerinin temelinde, bir dini seçme özgürlüğü ve onu uygulama tarzı da dahil olmak üzere, bireysel özgürlüğün kaybedilmesinin bir teması vardır. Kendini tamamen Tanrı’ya ya da gruba teslim olma öngörülür. Dini gruba katılma prosedürlerine ilişkin beyin yıkama durumları özellikle telkin etme, ezberci öğrenim, çocuksu bağımlılık yaratma, işe alınan kişiyi karmaşık bir kişisel ilişkiler ağına sokma dahil olmak üzere bir dizi taktiği kapsar (Bromley & Shupe & Ventimiglia, 1979: 42-48). Bunların anlamı hayali günahlarla kişide hastalıklı bir meşguliyet oluşturması ve kişinin normalde tutarlı olan pozitif benlik duygusuna zarar vererek kişilik bütünleşmesini zayıflatmasıdır. Pek çok hikaye, doktrinsel tek fikirlilik ve çileciliğin katı standartlarının yeni üyeler tarafından nasıl hızla içselleştirildiğini ve bu içselleştirmenin

uyumu güçlendirmeye hizmet ettiğini bildirmiştir. Bazı gruplar genellikle üç alandaki ihlallere odaklanır; doğru beslenme, yeterli dinlenme ve fiziksel güvenlik. Bu kategori aynı zamanda aşırı kalabalık, havasız odalarda uyku tulumlarında yerde yatmak veya uzak kırsal yerlerde düzenlenen atölyelere katılmak gibi diğer koşullar altında (örneğin, yaz kampı veya bir uyku partisi) maceralı rahatsızlıklar olarak görülebilecek durumları da içerebilir. Beyin yıkadıkları nedeniyle suçlanan marjinal dini grupların üyelerinin ister Birleşme Kilisesi, Hare Krishna veya diğerleri olsun sokak köşelerinde, otoparklarda veya kamuya açık yerlerde para talep eden durumları sıradan bir manzara haline gelmiştir (Bromley, et al., 1979: 50-51).

Konuyla ilgili olarak Richardson; 1960’larda ve 1970’lerde önemli sayıda gencin neden alternatif yaşam tarzları ve inançları denemeyi seçtiğini açıklamak için sihirli bir kara kutuya gerek olmadığını söylemiştir. Ona göre pek çok genç, ikiyüzlü olduğunu düşündükleri yaşam tarzlarını terk ederek, daha tatmin edici buldukları diğer yaşam biçimlerini denemişlerdir. Bazı yeni dinlere katılımın bireylerin psikolojik işleyişi üzerinde olumlu etkileri olduğu da bir gerçektir. Richardson’a göre beyin yıkama teorileri, yeni dini grupların işe alımlarını ve diğer faaliyetlerini sınırlandırmanın bir gerekçesi olarak ortaya atılmıştır. Böylece kült karşıtı hareketlerin yeniden programlamayla kültürleri kontrol etme çabalarında hukuk sistemini kullanma taktiği kısmen başarılı olmuştur (Richardson, 1991: 69-72).

1.3.3. Mahrumiyet/Yoksunluk Teorisi

Batı’da yeni dini hareketlerle ilgili çalışmalar, din değiştirmeyi en çok etkileyen faktörü belirlemek için iki önemli teorik yaklaşım ileri sürmüşlerdir. Birincisi mahrumiyet, ikincisi ise sosyal ağ yaklaşımıdır. Mahrumiyet / yoksunluk teorisine göre insanlar; fiziksel, psikolojik veya sosyal olarak bazı şeylerden mahrumdur ve belirli bir dini grubun veya hareketin mesajını almaya hazır durumdadırlar. Mahrumiyet yaklaşımı, grupların fertleri ödüllendirdiklerini ve mahrumiyetlerini çekilebilir kıldıklarını iddia etmektedir (Köse, 2019: 147). Dolayısıyla bu teori, bir grubun ideolojisi ile gruba katılanların mahrumiyetleri arasındaki uyum temelinde dini kült ve mezheplere üye olmayı açıklamaktadır. İnsanların neden tarikatlara ve mezheplere katıldığına dair bakış açısı, bir grubun ideolojisinin sunduğu belirli çağrılarının değerlendirmesini, bu ideolojinin rahatlatma sağladığı yoksunluk türlerinin bir analiziyle birleştirir. Belirli bir grubun kimleri gruba aldığını anlamak için ideolojisini en çok kime sunduğunu görmek gerekir. Pek çok şeyi açıklasa da bu analiz çizgisi bazı aşırılıklara sahiptir. 1960’ların başında o zamanlar popüler olan kitle toplumu teorileriyle birlikte çok ileri götürülmüştür. Kitle toplumu teorileri, modern kentsel yaşamın insan ilişkilerine aykırı olduğunu varsaymıştır. Daha önceki zamanlarda insanlar kendilerini ahlaki

düzene sıkı bir şekilde bağlayan samimi ilişkiler içinde yaşarken, modern kent toplumlarında insanlar Durkheim'in ileri sürdüğü gibi bir anomi denizinde sürükleniyorlardı. Kısıtlamalardan yoksun ve aidiyet arayan kitle toplumu sakinlerinin nazizm, komünizm gibi aşırılıkları olan toplumsal hareketlerin propaganda saldırılarına dürtüsel olarak cevap vermeye meyilli olduğu kabul edilmiştir. Ancak sonrasında bu kentsel yaşam görüşünün hatalı olduğu anlaşılmıştır. Kentsel yaşamın daha yakından incelenmesi birçok insanın birincil ilişkilere derinden gömülü kaldığını ortaya çıkarmıştır. Kült ve mezheplere katılımın yoksunluk-ideolojik itiraz açıklamasının eksik olduğu ortaya çıkmıştır (Stark & Bainbridge, 1980: 1382).

Bu bağlamda Lofland & Stark modeli her iki yaklaşımı da içeren kapsayıcı bir bakış açısı sunması bakımından oldukça ilgi görmüştür. Lofland & Stark sosyal bağ bileşenini ilk kez tanıtmış ancak yoksunluk ve ideolojik mahrumiyet bileşenlerini de göz ardı etmemiştir (Lofland, 2017: 117-118). Snow & Philips ise bulgulara ve bunların Lofland & Stark (1965) ve Richardson ve diğerleriyle tutarlı olduğu gerçeğine bakmışlar ve şiddetli hissedilen bir gerilim halinin çoğu araştırmada din değiştirmenin önemli bir hızlandırıcısı olduğunu gözlemlemişlerdir. Ancak Snow & Philips'e göre din değiştirenlerin yaşadığı sorunların sayısı olarak daha fazla mı yoksa niteliksel olarak daha büyük nüfusun yaşadıklarından farklı mı olduğunu öğrenene kadar, gerilim ile din değiştirmeye yatkınlık arasında nedensel bir bağlantı varsaymak mantıksızdır. Bu sorunu kabul eden Lofland & Stark'a göre, din değiştirenler ile daha büyük nüfusun yaşadığı sorunlar niteliksel olarak farklı olmasa da "din değiştiren kişilerin sorunlarını çoğu insandan çok daha şiddetli ve daha uzun süreler boyunca yaşadıklarını" öne sürmüşlerdir. Amerikalı yetişkinlerin endişeleri ve sorunları ile ilgili bir dizi çalışma ve anket, Lofland ve Stark'ın muhtemelen ilk bakışta haklı olduğunu göstermiştir (Snow & Phillips, 1980: 443). Snow & Philips'le beraber bazı sosyologlar bulgularında ciddi bir şekilde mahrumiyet ve yoksunluk tespit etmemişlerdir. Analizlerinde, dönüşen kişilerin bazıları tipik olarak dönüşüm öncesi yaşam durumlarını birkaç kişisel problemle dolu olarak nitelendirse de bazıları din değiştirmeden önce herhangi ciddi bir problem yaşadıklarının farkında olmadıklarını bildirmişlerdir. Bizim araştırmamızda ise katılımcılar, din değiştirmenin hemen öncesinde olmasa da din değiştirmeden önceki hayatlarında travmatik olarak nitelendirdikleri bazı olaylar yaşadıklarını bildirmişlerdir. Aynı zamanda katılımcıların büyük çoğunluğunda babalarıyla ve toplumlarıyla alakalı olarak sevgi, ilgi ve değer görmeyle ilgili mahrumiyet yaşadıklarını söyleyebiliriz.

1.3.4. Sosyal Ağ Teorisi

Ağ teorisi 1960'lerden sonra din değiştirme konusundaki çalışmalarda etkili olmaya başlamıştır. Din değiştirmede ağ etkisini vurgulayan ilk çalışmalar; John Lofland & Rodney Stark'ın (1965: 870-872) analizlerinde ortaya çıkmıştır. Lofland & Stark modeli gözlemlerinde tarikat üyeleri ile potansiyel kişiler⁷ arasındaki kişiler arası bağların oynadığı temel rolü ortaya koymuştur. Lofland & Stark'a göre duygusal bağlar olmadığında ve gelişmediğinde dini gruba yeni katılımlar gerçekleşmeyecektir. Dönüşüm sosyologları Richardson & Stewart (1977: 820-825) da araştırmalarında benzer sonuçlar elde etmiştir. Onlara göre dini grubun üyeleriyle pozitif bağlar kurulduğunda grubun potansiyel kişilerle uyumu yüksek olmaktadır. Bununla birlikte grup üyeleriyle olumsuz duygusal bağlar varsa dönüşüm gerçekleşmemektedir. Onlara göre ağ teorisi ile ilgili şu faktörler önemlidir:

- Ağ etkisi; birinin dönüşümünde başkalarının etkisi anlamına gelir. Eşler veya partnerler, kardeşler, arkadaşlar ve hatta tamamen yabancı olanlar din değiştirmeye etki edebilirler. Ağ etkisinin gücü, bağların yakınlığı ve kişinin bu bağlara maruz kalması nedeniyle birlikte geçirilen zamana bağlı olarak değişmektedir.
- Yapısal kullanılabilirlik ise, birinin müsait olduğu (örneğin, güçlü ağ bağlarına veya bağlayıcı duygusal ilişkilere sahip olmadığı) ve dolayısıyla başkalarından daha fazla etkileneceği bir zaman diliminde bulunması anlamına gelir.

Sosyologlar Stark & Bainbridge (1980: 1376-1380) ise, sosyal ağların dini grup ve mezheplere katılımıda önemli bir rol oynadığı tezinin kanıtsal temelini çeşitli veriler kullanarak belirlemeye çalışmışlardır. Bir kıyamet günü grubu hakkındaki verilerde, akrabalığın gruba bağlılık ve gruptan ayrılmanın önlenmesindeki önemini ortaya koymuşlardır. Ananda Komünü hakkındaki veriler, bağlılığı sürdürmede kişilerarası bağların ideolojiden çok daha etkili olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Tarikatta kalmalarını sağlayan temel faktörün kişisel bağlar olduğunu ifade eden üyeler, yaşam tarzının özel niteliklerini, dini uygulamaları veya ideolojiyi gözle görülür bir şekilde görmezden gelmişlerdir. Kuşkusuz Ananda'ya katılmak, bireye diğer toplumda bulunmayan bir sosyalleşme imkanı sağlamıştır. Stark & Bainbridge'ye göre birçok araştırma, en yakın arkadaşlarını dindashları arasından seçenlerin çoğunlukta olduğunu göstermiştir. Yine birçok araştırmada kiliseye yeni taraftarlar edinmedeki başarının merkezinde üye olmayanlarla dostluk ve güven bağları kuran sıradan üyeler olduğunu göstermiştir. Ayrıca geleneksel dinlerin de büyük ölçüde ağlara bağlı olarak yayıldığına dair kanıtlar mevcuttur. Sosyologlara göre eğer mahrumiyet teorisi tek başına din ve mezheplere üye olmayı açıklasaydı, gerçekte

⁷ Dönüşüm sosyolojisinde "Potansiyel kişiler" kavramı dini grupların hedeflediği, din değiştirmeye yatkın, belirli nitelikleri taşıyan (travmatik geçmişi olan, sosyal olarak yalnız vb.) din değiştirme ihtimali olan kişiler için kullanılmaktadır.

olduğundan daha fazla insanın din değiştirmesi gerekirdi. Dönüşümün açıklanmasında yoksunluğun yanında grubun ideolojik çekiciliği ve tarikat veya mezhebin mevcut üyeleriyle sosyal bağlar geliştirecekleri bir durum da gereklidir. Konuyla ilgili olarak Long & Hadden Birleşme Kilisesi'ne dönüşümlerde sosyal ağ teorisine yeni bir bakış açısı sunmuşlardır. Onlara göre sosyalleşme teorisi açısından din değiştirme ve dönüşüm sorununu yeniden kavramsallaştırmak gereklidir. Bunun nedeni taraftarları kazanmanın, onları tutmaktan farklı uygulamalara bağlı olma olasılığıdır. Buna göre üye kazanma ve elde tutmanın birbirini dışlayan süreçler olup olmadığını veya aynı grupta her ikisini de maksimize etmenin mümkün olup olmadığını sorgulamak gereklidir (Long & Hadden, 1983: 11-13). Long & Hadden'e göre din değiştirmede sosyalleşmeyle ilgili çalışmalarda en büyük eksiklik; dini grupların üye kazandıktan sonra, sosyalleşmeyle üyeleri nasıl elde tutmaya devam ettiğinin araştırmalarda üzerinde durulmamasıdır. Bu konudaki eksikliklerin tamamlanması ağ teorisine yeni katkılar sağlayacaktır.

1.3.5. Rasyonel Seçim Teorisi

Dini davranış üzerine daha eski bir bakış açısı olan sekülerleşme teorisi birey ve toplumların daha modern ve çoğulcu hale geldikçe daha az dindar olma eğiliminde olduklarını savunmuştur. Buna karşılık rasyonel seçim teorisi din sosyolojisi ve din araştırmalarına “yeni bir paradigma” için temel oluşturan dinsel ekonomi fikrini ortaya koyan bir tezdur. Buna göre din tıpkı diğer kurumlar gibi bireylerin bir dizi meta arasından seçim yapmasını gerektirmeyebilir ancak, bireylerin kendi amaç ve organizasyon modellerine sahip olan, hem seçimlerini hem de hedeflerini şekillendiren sosyal kümelerin bir parçası olmalarını gerektirir (Bankston, 2003: 155). Finke & Stark araştırmalarında dini çoğulculuğun dini canlılığın kaynağı olarak deneyimlendiğini bildirmiştir. Araştırmalarına katılan Katolikler, diğer dinlerin farkındalığının “*kendi inançlarına zarar vermediğini, daha ziyade inanç sistemini test ettiklerini ve kendi inançlarının üstünlüğüne ikna olduklarını*” bildirmişlerdir. Finke & Stark dini pazar modeliyle ilgili yapılan çalışmalardan yola çıkarak bazı hipotezler belirlemişlerdir. Bunlardan ilki; dini örgütlerin azınlık oldukları⁸ ölçüde daha yüksek düzeyde üye bağlılığı ürettikleri hipotezini destekleyen çalışmaların olmasıdır. İkinci olarak; çeşitli ülkelerdeki araştırmalar çatışmanın rekabetin yerini alabileceğini göstermiştir. Üçüncüsü ise; Amerika şehirlerinde kiliseye devam oranlarını açıklayan çalışmalar, ikinci bir kilisenin varlığının bile daha fazla rekabet ve seçime yol açtığını göstermiştir (Finke & Stark, 1998:

⁸ Araştırmamız kapsamında Diyarbakır'da Hristiyan bir azınlık olarak kilise üyelerinin kiliseye oldukça bağlı oldukları gözlenmiştir.

763). Dolayısıyla Finke & Stark, dini gruplar serbest (devlet müdahalesi olmadığı) ve rekabetçi olduğunda üyelerin dini bağlılık seviyelerinin daha yüksek olacağı sonucuna ulaşmışlardır. Dini rekabetin dini etkinliği artırdığı görüşü başka araştırmalarla da desteklenmiştir. Örneğin Amerikan yaşamının yoğun dinsel karakteri 2000 Başkanlık seçimlerinde siyasilerin, çeşitli ana akım Protestanlar, köktendinciler, Katolikler ve Mormonlar'dan oluşan bir ulustan oy almak için dinsel inanca başvuruda bulunduklarında ortaya çıkmıştır (Bankston, 2002: 311-312).

Sosyolog Carl L. Bankston'a (2003: 311) göre rasyonel seçim teorisi, dinin neden çağdaş çoğulcu toplumlarda hayatta kalmaya ve hatta gelişmeye devam ettiğini anlamamıza yardımcı olabilir. Bununla birlikte dini inançların, rakip malların bulunduğu bir raftan seçilmiş ürünler değil, varsayılan kozmolojik gerçeklere derin bir bağlılık meselesi olduğu bir gerçektir. Bu bakımdan Bankston dini inancı, hem üreticisi hem de tüketicisi olan kişiler arasındaki etkileşimlerle üretilen ve sürdürülen bir sosyal fayda olarak görmemiz gerektiğini ileri sürmüştür. Dini çoğulculuk, seçenekleri ve rekabeti artırdığı, tüketicilere daha geniş bir dini ödül yelpazesi sunduğu ve tedarikçileri daha duyarlı ve verimli olmaya zorladığı ölçüde önemli olmaktadır. Ancak belirli bir düzeyin üzerinde çoğulculuk gereksiz hale gelir. Sosyologlar Finke & Stark (2003:108) bu durumda bir 'tavan etkisi'nden söz etmişlerdir. Yani belirli bir noktanın ötesinde pazar doymuştur ve ek çoğulculuk, genel dini katılım seviyesini artırmamaktadır. Rekabete yapılan bu teorik vurgu aynı zamanda bireysel dini grupların daha enerjik olacağını ve daha yüksek düzeyde bağlılık yaratacağını göstermektedir. Dolayısıyla seçim hakkı olmayan topluluklara kıyasla bazı seçenekleri olan topluluklar arasında dini katılımda keskin bir artış meydana gelmektedir. Dini hareketlerin ulus geneline yayılması, artan nüfus yoğunluğu ve gelişmiş ulaşım ile birleştiğinde, kademeli olarak dini seçenek ve din değiştirme ihtimali artmaktadır. Sekülerleşme tezini çürüten yeni paradigma, dikkati değişen din arzına çekerek, dini faaliyetteki çeşitliliği açıklamaya çalışmıştır. Bir din ekonomisinin en önemli özelliği insanlara sunulan dinlerin sağlanması ve insanların mevcut dinlerden herhangi birini seçme özgürlüğüdür. Rasyonel seçim teorisi ve farklı bir dini seçme imkanının, Diyarbakır'a misyonerlerin gelmesi ve bir Protestan kilisesinin kurulmasıyla katılımcılar arasında gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

1.4. Din Değiştirmeyi Etkileyen Unsurlar

Din değiştirmenin sosyolojik incelemesi 1960'lardan 1980'lere kadar kayda değer bir şekilde ilerlemiştir. Başlardaki mikro düzeyde analizler din değiştiren bireyler ve bu bireylerin dönüşüme nasıl yönlendirildiği ile ilgiliydi. Bu analizler 1990'lardan başlayıp 21.

yüzyılın başlarına kadar orta ve makro düzeydeki faktörlere doğru genişlemiştir. 1980'lerde sekülerleşme tezi din sosyolojisine hakim olmuş ve din değiştirme çoğu zaman varsayılan normatif beklentiye karşı sapkın bir davranış olarak görülmüştür. Modernite ve din ile ilgili basit varsayımlara karşı ampirik kanıtlar yükseldikçe, dini canlılığı açıklamak için alternatif bir paradigma yükselmiştir. Bu alternatif paradigma yukarıda bahsettiğimiz üzere rasyonel seçim teorisidir. Böylelikle dinin sosyal bilimsel çalışmalarında makro, mezo ve mikro düzeyde pek çok çalışma ortaya konulmuştur. Dini kurumların orta (mezo) düzeyinde olan cemaat çalışmaları din değiştirmeye dair önemli iç görüler sunmuştur. Bu çalışmalar cemaatleri kolektif, ritüel topluluklar olarak ele alır. Dini grupların dini bir kimliği paylaşan insanlardan oluştuğunu varsaymasıyla ritüel ve alt kültürel kimlik uygulamaları din değiştirenleri çekmek ve sosyalleştirmek için önemli roller üstlenmiştir. Bununla birlikte makro düzey kitlesel dönüşüm olgusunu açıklamak için sosyal ve kültürel bağlamsal faktörleri öne çıkarmıştır. Örneğin Kore ve Çin'de Hristiyanlığın büyümesi veya Latin Amerika'da Pentekostalizmin yükselişi kolektif düzeyde değişimi göstermektedir. Makro düzey dini değişimi artan küreselleşme, kozmopolitlik ve ulus-aşırılık bağlamında konumlandırıran birçok yeni çalışmanın odak noktası olmuştur. Bu tür mikro, mezo ve makro düzeydeki analizlerin her biri din değiştirme konusunda kapsamlı ve sosyolojik bir anlayış sağlamaları bakımından önemlidir (Yang & Abel, 2014: 140-142).

Din değiştirmede mikro, mezo ve makro faktörlerin önemine dikkat çeken Lewis L. Rambo'ya göre geniş bir perspektiften bakıldığında dönüşüm tarihsel dönemleri de kapsayan, coğrafi genişleme ve daralma ile şekillenen insan dramının bir parçasıdır. Din değiştirme insanların, olayların, deneyimlerin, kurumların, güç alanlarının dönüşüm konusunda faaliyet gösterdiği genel bir matrisi kapsar. L. Rambo'ya göre bunların hepsinin kimlerin dönüştüğü ve dönüşümün nasıl gerçekleştiği üzerinde doğrudan bir etkisi vardır. İnsanlar genellikle politik sistemler, dini organizasyonlar, ilgili ekolojik düşünceler, ulus ötesi şirketler ve ekonomik sistemler gibi unsurlar tarafından yönlendirilirler. Bu güçler dönüşümü kolaylaştırabilir veya engelleyebilir, hem bireysel, hem de toplumsal olayları etkileyebilir. Örneğin Birleşik Devletler ve Büyük Britanya'da makro bağlam, sanayileşmeyi, geniş kitle iletişimini ve Hristiyanlığın geleneksel etki alanlarının küçülmesini birleştirmektedir. Böyle bir durum insanlara muazzam çeşitli seçenekler sunar. Çoğulculuk; yabancılaşma ve karışıklık yaratabilir ancak, bireyler endişelerini azaltma, anlam bulma ve aidiyet hissi kazanmak için yeni bir dini seçeneğe yönelebilirler (Rambo, 1993: 22-23). Bu bağlamda aşağıdaki bölümde

din değiştirmede etkili olan mikro, mezo ve makro faktörlerin önemli gördüğümüz bazı teorilerine araştırmanın saha kısmının daha iyi anlaşılması için yer vermeyi uygun gördük.

1.4.1. Dönüşümü Etkileyen Mikro (Bireysel) Unsurlar

Mikro bağlam bir insanın ailesinin, arkadaşlarının, etnik grubunun, dini cemaatinin ve mahallesinin dünyasıdır. Mikro bağlam bir kimlik duygusu yaratma, ait olma ve bir kişinin düşüncelerini, duygularını ve eylemlerini şekillendirmede önemli bir rol oynar. Mikro bağlam ve makro bağlam çeşitli şekillerde etkileşime girer; örneğin mikro bağlamın bazı unsurları daha geniş bir bağlamı teşvik edebilir (dini bir kuruluşun vatansever değerleri güçlendirmesinde olduğu gibi). Yine mikro bağlam bazı durumlarda makro bağlamı etkisiz hale getirebilir. Örneğin bazı dini grupların ilahi olanla bireysel ve grup ilişkisine yoğun bir odaklanmayı teşvik etme ve üyelerinin dış dünyayla etkileşimlerini kontrol etmek amacıyla onları dış dünyadan kasten izole ettikleri görülür (Rambo, 1993: 25). Burada din değiştirmeyi etkileyen bireysel unsurlardan araştırmamla ilgili olduğunu düşündüğüm bazılarına yer vermek istiyorum. Bu unsurlar; psikanalitik teori, anlatı teorisi, bağlanma teorisi ve entelektüel teoridir.

1.4.1.1.Psikanalitik Teori

Freud'un psikanalitik teorisinde dönüşüm, suçluluk duygusunun çözümü ve kişinin baba figürü ile özdeşleştirilmesi amacıyla bir başa çıkma aracı olarak yorumlanmıştır. Psikanalitik gelenek çocukluğun, bilinçdışının ve dönüşüm deneyiminde patoloji olasılığının önemini kabul etmesi bakımından önemlidir. Psikanalitik teoride dönüşümün dinamikleri; id, ego ve süper ego olarak ayrılır ve bunlar sürekli bir çatışma içerisindedir. İnsan eğilimleri acil ve güçlü arzuların tatmin edilmesini teşvik eder ancak kültür, din ve vicdan (süper ego) kısıtlamaya hizmet eder. Freud'un çalışmalarında dönüşüm süreçleri genellikle devam eden yaşam ve ölüm içgüdüğü çatışmasında kırılğan uzlaşmalar olarak görölmektedir. Bebek, anne ve baba draması dönüşüm sürecinde tekrar edilir. Suçluluk, terör, keder ve duygusal yoksunluk, ızdırap ve arzular kişiyi dini ritüellere ve inançlara minnettarlık sağlayan ilişkilere sürükler. L. Rambo'ya göre Freud ve psikanalitik teori dönüşüm araştırmaları ve teorilerinin birçoğunu etkilemiştir (Rambo, 1999: 262).

Bu bağlamda Freud bilinçsiz psikolojik güçlerin dönüşüme neden olabileceğini düşünüyordu. Freud ve takipçilerinin çoğu havari Pavlus'un deneyiminden türetilen bir din değiştirme görüşünü dolaylı olarak desteklemişlerdir. Psikanalitik gelenek içinde olan diğer bir psikolog Jung ise, Freud'dan farklı olarak dinin çoğu zaman insanların hayatlarını

bütünleştirmelerine yardımcı olabileceğini iddia etmiştir. James'in dönüşüm tartışması ve Erving Goffman tarafından geliştirilen etkileşimci bakış açısı daha insancıl yorumlara önyak olmuştur (Richardson, 1985: 165). Freud'un görüşü bilinçdışında "olumsuz" motivasyonları varsayarken, Jung'un görüşü oraya daha "olumlu" motivasyonlar yerleştirmiştir. Örneğin Jung, insan zihninin bir kişiyi gerçek dünyadaki benzerlerini aramaya ve bulmaya motive eden yerleşik evrensel fikirler veya düşünce formları içerdiğini düşünüyordu. Örneğin, yerleşik evrensel fikir olan "anne", bir bebeği gerçek annesini aramaya ve bulmaya motive etmiştir. Evrensel fikirlerden bir diğeri ise arketiptir. Bir arketip, bilinçsiz bir ruhsal gerçeklik olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, Jung için Tanrı bir arketiptir (ontolojik bir gerçeklik olsun ya da olmasın) ve insanlar Tanrı'yı aramak ve bulmak için bilinçsiz bir eğilime sahiptir. Bu nedenle hem Freud hem de Jung için, bir tanrı inancına dönüşme ve bunun ima ettiği inançların kabulü, güçlü, ancak bilinmeyen bilinçsiz güçler tarafından motive edilmektedir. Freud'a göre insanlar, zayıflıkları nedeniyle dini kabul ederken, Jung için bu, bilinçsiz tanrı arketipiyle bir eşleşme bulmaya yönelik bir ihtiyaç nedeniyle meydana gelmiştir (Paloutzian, 2014: 7). Bu tür psikolojik ve deterministik görüşler dönüşüm sosyolojisinde beyin yıkama ve zihin kontrolü teorilerinde ortaya koyulmuştur. Bu bakımdan Freud'un tezi son zamanlardaki araştırmaların birçoğunda desteklenmemiştir.

Araştırmamızda Freud'un tezi bulgular bölümünde görüleceği üzere katılımcıların bazılarında baba figürü ile ciddi ilişkisel problemlerin varlığı noktasında ortaya çıkmıştır. Ancak Freud'dan farklı olarak bizim çalışmamızda gördüğümüz durum; katılımcıların baba veya annelerine duydukları öfkenin kaynağı bastırılmış duygularında değil, babalarıyla düzgün bir iletişim kuramamaları ve yeterince sevgi görememelerinden dolayıdır. Bu bakımdan eski dinindeki Tanrı imajını gerçek babalarına benzettikleri (olumsuz bir şekilde), yeni dindeki Tanrı'yı (İsa Mesih'i) ise hayal ettikleri babalarının (daha olumlu bir şekilde) yerine koyduklarını ifade etmek hatalı olmayacaktır.

1.4.1.2.Anlatı Teorisi

Anlatı kuramı insanların hikayeler anlatarak hayatlarını şekillendirdiğini varsayar. Birinin hayatını anlamak için o kişi hakkındaki anlatılara ihtiyaç duyarız. Bazı sosyologlara göre biyografinin yeniden inşası dönüşüm sürecinde önemli bir unsurdur. Biyografik anlatı bireyin benlik, kimlik, ilişkiler ve Tanrı tanımına yeni bir anlam kazandırır. Din değiştirme fenomeni genellikle anlatı ve otobiyografi yoluyla öğrenilir. Anlatı geleceğin veya geçmişin önceden anımsatıldığı analepsler olabilir. Dolayısıyla dönüşen çoğu kişi, sadece Yuhanna İncili'nden alıntı yapmakla ve hayatı ile Mesih'in yaşamı arasında bir benzerlik oluşturmakla kalmaz,

aynı zamanda anlatıdaki belirli bir olayı gelecekteki dönüşümü açısından da anlatır. İtiraf etmek, tanıklık etmek, Tanrı'yı yüceltmek, manevi lütuf için minnettarlığını ifade etmek, kişinin kendi manevi deneyimlerini daha iyi anlamak için genellikle anlatıda bolca mevcuttur. Yahudilikteki bu anlatı geleneği, Petrus gibi İsa'nın havarilerinin Hristiyan anlatımlarında yer alır ve bu nedenle ruhani biyografi ve otobiyografi geleneği Hristiyanlıkla birlikte başlatılmıştır (Hindmarsh, 2014: 344-348). Augustine'in ifade ettiği gibi *“insan olarak, bir hafıza (geçmiş), beklenti (gelecek) ve farkındalık (şimdiki) duygusuyla yaşarız, böylece hayatlarımızı bir tür hikaye olarak anlatır ve yaşarız.”* Bu anlamda din değiştirme sıkça dinlenen din değiştirme anlatılarının kişisel bir taklidi olabilir. Dönüşüm potansiyeli olan kişi, inançlıların tanıklıklarını dinleyerek gerçek hayatını böyle bir hikaye haline getiren eylemleri gerçekleştirebilir. Augustine gibi dini düşünürler için insan yaşamındaki bu ön anlatı kapasitesi, aynı zamanda din değiştirme kapasitesidir. Anlatı kapasitesi, insan kişiliğindeki ilahi imgenin bir yönüdür. Bu bakımdan kurtuluş, mükemmellik veya aydınlanma gibi bazı insan duyguları, Hristiyan geleneğinin ötesinde din değiştirme anlatılarını da destekler. Dolayısıyla din değiştirme anlatıları teolojiden türetilen bir yapıya bağlılık açısından formüle edilse de, dini kodlarla yaratıcı bir etkileşimi içerir (Hindmarsh, 2014: 360). Bu bakımdan bazı sosyologlar dönüşüm gerçekleştiğinde değişen inanç ve kimliklerden daha temel bir şey olduğunu ileri sürmüşlerdir. Max Heirich bu bakımdan din değiştiren kişinin *“kök gerçekliğinde”* bir değişiklik olduğundan bahsetmiştir (Heirich, 1997: 660). Snow & Machalek de benzer şekilde dönüşümün radikal değişimi içerdiği sürece, kişinin söylem evreninin de değiştiğini ileri sürmüşlerdir. Bu açıdan bakıldığında dönüşüm sadece değerlerde, inançlarda ve kimliklerde bir değişiklik değil, daha temelde bir söylem evreninin bir başkasıyla yer değiştirmesini de içermektedir. Buna ek olarak dini gruba yeni katılan birisi eski ama özellikle de yabancı olmayan fikirleri yeni bir vizyon yoğunluğu ve netliği ile tekrar yaşayabilir. Bu nedenle önceden göz ardı edilen inanç *“gerçek”* inanç haline gelir ve daha önce yaşanmış belirgin olmayan bazı olaylar birey için daha önemli hale gelebilir (Snow & Machalek, 1984: 17). Katılımcılar arasında anlatı teorisiyle ilgili ulaştığımız verilere araştırmamızın ‘bulgular biyografik yeniden yapılanma’ bölümünde yer verilmiştir.

1.4.1.3.Bağlanma Teorisi

Bağlanma teorisi içinde kavramsallaştırılan dönüşüm üzerine bir dizi çalışma, Granqvist ve Kirkpatrick tarafından yapılmıştır. Bağlanma kuramcılarına göre bu teori içinde, bakıcı ve yavrular arasındaki bağın karakteri, bir kişinin başkalarıyla güvenli veya güvensiz bir şekilde

ilişki kurup kurmadığının ve yetişkinlik döneminde bir Tanrı inancına sahip olup olmadığının ve hangi şekilde olduğunun merkezinde yer alır. Özellikle bağlanmanın türü ve gücü, kişinin daha sonra din değiştirmeye yatkın olup olmadığını belirler. Güvenli, güvensiz ve kaçınmacı olarak üç tür bağlanma türü, kişinin daha sonra Tanrı ile ilişkileri de dahil olmak üzere dünyayla etkileşimleri için rehber olarak kullandığı, kişiler arası ilişkilerin zihinsel modeli olan bir “iç çalışma modeli” ile belirlenir. Güvenli bağları olanların din değiştirme olasılığı düşüktür ve eğer dinsel bir inançla yetiştirilirlerse, onu değiştirmek yerine sürdürmeleri daha olasıdır. Güvensiz veya kaçınan bağlanma ilişkileri yaşayanların ise din değiştirme olasılıkları daha yüksektir. Bunun nedeni güvenli bir şekilde yetiştirilen çocukların yetişkinlik döneminde bu güvenlik duygusunu sürdürme eğiliminde oldukları şeklindedir. Ancak güvensiz bir şekilde yetiştirilen çocukların tehlike zamanlarında güvenli bir sığınağa ihtiyaçları vardır ve bu ihtiyaç, onları korumak ve sürdürmek için her zaman orada olan sevgi dolu bir Tanrı’yı kabul ederek karşılanır (Paloutzian, 2014: 9). Dolayısıyla tüm insan duygularının en yoğun olanı duygusal bağların oluşumu, sürdürülmesi, bozulması ve yenilenmesi sırasında ortaya çıkar ve bu nedenle duygusal bağlar olarak adlandırılır. Bir bağın tartışmasız sürdürülmesi bir güvenlik kaynağı olarak ve bir bağın yenilenmesi bir sevinç kaynağı olarak deneyimlenir. Psikologlar ve psikanalistler, duygusal bağların etkisinin oldukça önemli olduğunu açıklayarak, insanların psiko-nevrotik ve kişilik bozukluklarının birçoğunu, çocuklukta hatalı gelişim ya da sonradan oluşan düzensizlik nedeniyle duygusal bağ kurma kapasitesinin bozulmasının bir yansıması olarak görmüşlerdir (Bowlby, 1970: 76- 77). Küçük bir çocuk kendini yabancılarla ve tanıdık olmayan ebeveyn figürleriyle bulduğunda o sırada sadece yoğun bir şekilde üzülmekle kalmaz, aynı zamanda ebeveynleriyle olan ilişkisi de bozulur. Bununla birlikte yetişkinin rahatsız edici davranışının, çocuklukta meydana gelen bağ kesintilerinin bir sonucu olarak yerleşmiş olan, yıllarca süren farklı bağlanma davranış kalıplarını temsil ettiğini varsaymak yararlıdır (Bowlby, 1970: 83). Bağlanma teorisi araştırmamızda, ebeveyn ve özellikle baba ile kurulan duygusal ilişkilerin kişinin daha sonraki hayatındaki ilişki biçimlerini etkilediğini test etmemiz açısından oldukça önemli olmuştur. Katılımcıların ebeveynleriyle kuramadıkları duygusal bağlar onların dinleriyle de kuvvetli bağlar kurmalarını engellemiş ve ilerleyen zamanda duygusal bağlar kurabildikleri yeni bir dini grubun içinde kendilerini buldukları görülmüştür.

1.4.1.4.Entelektüel Teori

Din değiştirme süreciyle ilgili çalışmalardan bazıları, kültürün bir dini gruptan diğerine geçişi nasıl engellediği veya kolaylaştırdığı sorununu içerir. Burada Robin Horton’un

çalışması dikkat çekicidir. R. Horton'un insan bilincinin, değişen çevreye karşı yaratıcı bir tepkisi olduğu varsayımına dayanan teorisi, yerli grupların yeni dinlere kendi ihtiyaçlarına göre bilinçli bir cevap verdiğini ortaya koymuştur. Buna göre Horton'un çalışması, dönüşüm sürecinde entelektüel / bilişsel konuların merkezîyetini ve önemini tartışmaktadır (Rambo, 1982: 148). Afrikalıların İslam ve Hristiyanlık gibi yeni dinlerle karşılaştıklarında mikro kosmozlarını makro kosmosa doğru genişletmelerinde entelektüel teorinin önemini vurgulayan R. Horton'a göre insanlar bilişsel olarak, uzay-zaman olaylarının açıklanması, öngörülmesi ve kontrolüne yönelik teorik sistemler kullanırlar. Aynı şekilde geleneksel Afrika kültürleri de, manevi özelliklere sahip varlıklara atıfta bulunan bazı kavramları kullanır. Bu teorik kavramlar yeni ve alışılmadık sosyal olayların açıklamasına, tahminine ve kontrolüne uyarlanırlar. Ayrıca insanlar yeni bir dünyanın yorumlanması için yeni dini kavramlar geliştirirler. Çoğu Afrika geleneksel dininin aslında ikili bir doğası vardır. İlk olarak tanrıları teorik varlıklardır ve ritüelleri, teoriyi dünyanın kontrolüne uygulamak için tasarlanmış bir dizi pratikten oluşur. İkincisi; tanrıları insandır ve ritüelleri, tamamen insani sosyal ilişkiler alanının bir uzantısıdır. Erken Batı Hristiyanlığının da ikili bir doğası vardı; Tanrı, Mesih ve azizler hem teorik varlıklar hem de insanlardı. Bu bakımdan misyonerler Afrika'ya sıradan bir öteki dünyevi inançla gelselerdi geleneksel dinlere sahip Afrika halkının onları reddedeceği söylenebilirdi. Ancak onlara benzeyen, onların yeni bir dünyada yaşamasını ve onunla başa çıkmasını sağlayacak yeni bir güç kaynağı vaadiyle gelmişlerdi (Horton, 1971: 94- 97). Dolayısıyla Afrika'daki dini değişimle ilgilenenlerin çalışmalarında, eski ve yeni inançlar arasındaki süreklilik vurgusu dikkat çekmektedir. Afrika'daki yüce varlık kavramında değişim ve gelişmeyi ileri süren Horton, bu durumu entelektüel bir din değiştirme teorisinin daha da geliştirilmesinin anahtarı bir olarak görmüştür (Horton, 1971: 107).

Sonuç olarak R. Horton, 1970'lerde en etkili dönüşüm teorilerinden birini dile getirmiştir. İnsanın bilişsel ve entelektüel aktiviteleri yaşadıkları sosyal ve kültürel dünyaya yöneliktir. R. Horton küçük ölçekli Afrika toplumlarının temel dünya görüşünün çeşitli alanlardan oluştuğunu belirtmiştir. Afrikalılar Hristiyanlık ve İslam'la temasa geçmiştir. Hareketliliğin ve daha geniş sosyal dünyadaki insanlarla etkileşimin artmasıyla, makro kozmosu içerecek şekilde kozmolojilerini genişletmişlerdir. Ancak Horton'un entelektüel modeli, diğer antropologlar tarafından determinist olduğu ve genel kategoriler olarak sunduğu Afrika geleneksel dinleri, İslam ve Hristiyanlık hakkındaki hatalı varsayımları nedeniyle eleştirilmiştir (Gooren, 2014: 6). Din değiştirme araştırmalarında kullanılan entelektüel motif Horton'ın araştırmasına dayanmıştır. Buna göre insanlar din değiştirme kararı verirken bilinçli

bir seçim yaparlar ve bu seçimlerini mantıklı gerekçelere dayandırırılar. Araştırmamızın bulgular bölümündeki 'ikna olma' başlığında katılımcıların bazıları Hristiyanlığa geçiş nedenlerini bilişsel gerekçelerle açıklamışlardır.

1.4.2. Dönüşümü Etkileyen Mezo Unsurlar

Din değiştirme bireysel bir deneyim olsa da çoğunlukla bir dini grup veya cemaatin içinde gerçekleşir. Dünyadaki birçok din ve cemaat, çoğunlukla cemaat yaşamına düzenli katılımları ibadet uygulamalarıyla gerçekleştirse de cemaatlerin gayri resmi sosyalleşme için zaman ayırdıkları da görülür. Sosyologlara göre ibadet ve sosyalleşmenin her ikisi de ritüeli içerir ki bunlar; ibadet durumunda grup ritüeli ve arkadaşlık durumunda etkileşim ritüelidir. Bu nedenle dönüşüm için çok önemli olan mikro düzeydeki etki ve etkileşim, orta düzeydeki kurumlar tarafından düzenlenen ritüel etkinliklerle devam ettirilir. Din ve cemaatler üzerinde yapılan son araştırmalardaki veriler, cemaatlerdeki faaliyetlerin müzik, skeç, oyunlar ve hatta dans da dahil olmak üzere genel olarak sanatsal üretim olarak adlandırılabilir sosyalleşme etkinliklerine yer verildiğini göstermiştir. Elbette cemaatler evlilik danışmanlığı hizmetleri, aşamalı programlar ve aşevleri yönetir ve bazen siyasi faaliyetlere de katılır. Ancak cemaat zamanının ve kaynaklarının önemli çoğunluğu genellikle ibadet hizmetlerine, üyelere dini öğretmeye ve sosyal etkileşim için fırsatlar yaratmaya dayanır. Bazen ibadet hizmetleri ve cemaat hayatının sosyal yönleri din değiştirme potansiyeli olanların ilgisini çekmektedir (Yang & Abel, 2014: 143).

Sosyologlara göre dini grup ve cemaatler bir aidiyet duygusu yaratırlarsa büyümeleri ve canlı kalmaları daha olasıdır. Bununla birlikte cemaat üyeleri arasında kurulan güçlü duygusal bağlar grubun büyümesini engelleyebilir. Sosyal yaşamları zaten dolu olan üyelerin yeni sosyal bağlantılar geliştirme olasılıkları daha düşüktür. Din sosyolojisinin yeni paradigması içinde ekonomik yaklaşımın rasyonel seçim teorisi, etkin yönetim ve din adamlarından çekici teoloji hizmetlerine ve üye kabul etme stratejilerine kadar büyüyen dini grupların rekabet gücünü vurgulaması bakımından önemlidir (Yang & Abel, 2014: 146). Ayrıca bireylerin gönüllü katkılarına bağlı olduğu ortamlarda dini kuruluşlar daha fazla katılım sağlamak için hem birbirleriyle hem de kitle eğlenceleri, spor takımları, siyasi partiler ve diğer birçok grup ve faaliyetlerle rekabet ederler. Yine dini üyeliğin gönüllü bir dernek üyeliğinden çok modern vatandaşlığa benzediği ortamlarda din, genellikle devletler, sınıflar, ulusal veya etnik gruplar arasındaki siyasi, sosyal ve kültürel çatışmalarla iç içe geçebilir. Bu durumda dini bağlılıklar, dini olmayan bağlılıkların işaretleri haline gelir. Böylece dini rekabet, kültürel, politik ve bölgesel etki ve güç üzerindeki mücadelelerle karakterize edilir (Chaves & Gorski, 2001:

278). Aşağıda orta düzeyde dönüşümü etkileyen unsurlardan araştırmamızla ilgili olarak önemli gördüğümüz dini/ manevi teori, ritüel teorisi ve kimlik teorisine yer verilmiştir.

1.4.2.1.Dini / Manevi Teori

Lewis Rambo dini/ manevi teoriye özel bir önem vermesiyle bilinmektedir. L. Rambo'ya göre sosyologların bazıları dönüşüm teorilerinde din veya maneviyatın rolünü ihmal etmiş, bazıları ise tamamen reddetmişlerdir. Ona göre din ve maneviyat, dönüşüm süreçleri açısından iki şekilde önemlidir. İlk olarak çeşitli dini/ manevi gelenekler geçerli bir dönüşüm için modeller, kılavuzlar veya teolojiler sağlar. Dolayısıyla bir kişinin dönüşüm deneyiminin niteliği, bir dereceye kadar belli bir geleneğin mitleri, ritüelleri ve sembolleri tarafından belirlenir. Birçok insan için dönüşümün motivasyonu ve deneyimi temel dini / manevi arzular, özlemler ve deneyimlerle şekillenir. Din ve maneviyat estetik gibi, kendi geçerliliği olan bir yaşam alanı ve deneyim alanı olarak düşünülmelidir. Din ve maneviyat için hem bilişsel hem de duyuşsal olarak farklı deneyimlerin var olduğu açıktır. Dönüşüm her zaman iyi veya sağlıklı olmayabilir ancak dönüşüm teorileri oluştururken dikkate alınması gereken deneyim kategorileridir (Rambo, 1999: 263-264). L. Rambo'ya göre dönüşüm araştırmacılarının bir kişinin dönüştüğü grubun inanç ve uygulamaları da dahil olmak üzere dini içeriği incelemeye zaman ve enerji ayırmaları zorunludur. Grubun teolojisi ve uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmadan dönüşenin kendi din değiştirmesiyle ilgili açıklamasının kendine özgü olduğunu düşünerek yanılabilirler. Her dönüşümün kendine özgü nitelikleri olsa da çeşitli dini organizasyonlara dönüşümlerin çoğu grubun normları, uygulamaları, beklentileri, inançları ve kalıpları tarafından şekillendirilir. Ayrıca hiçbir din değiştiren kendi dönüşümünü duyuşsal sorunlarını çözdüğü, sosyalleşmesini geliştirdiği bir süreç olarak tartışmaz. Bazı akademisyenler din değiştiren kişinin anlatımını yalnızca bir kendini kandırma biçimi olarak görebilir ancak bu, din değiştiren açısından tamamen farklı bir bakış açıdır. Dolayısıyla kişi yeni dinin doğru olduğuna, Tanrı tarafından emredildiğine veya Tanrı'nın bir armağanı (veya çeşitli dinlerde kullanılan eşdeğer bir dil) olduğuna inandıkları için din değiştirmektedir (Rambo, 1999: 435-436). Bu durumun göz ardı edilmemesi yapılan çalışmalar için oldukça önemlidir. Bu bakımdan araştırmamızda kişilerin dönüşümleri, tanıklıkları (din değiştirme anlatıları) ve kullandıkları din dili; kilise dinamikleri ve Hristiyan teolojisi bağlamında anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.4.2.2. Ritüel Teorisi

Victor Turner, ritüeli aşkın bir coşku, rutin deneyimlerin temel parçalarından oluşan, benliğin ve toplumun anlamının yaratıcı kavrayışlarına daldıran bir metâ deneyim olarak

tanımlamıştır. V. Turner ve öğrencileri ritüelin toplulukların oluşumunda ve özneliliğin şekillenmesinde yaratıcı ve yapıcı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda dönüşüm sürecinde ritüellerin önemi üzerinde durulmuştur. Buna göre ritüel eylem ve dini performans, dini ve ruhsal deneyimi yaratır, biçimlendirir, sürdürür ve dini inanç için pekiştirici bir görev üstlenir (Stewart, 1984: 196) Konuyla ilgili olarak Mark Chaves “‘Amerika’daki Cemaatler” adlı çalışmasında cemaatlerde ibadetlerin kişisel, sosyal ve kültürel olarak çeşitlilik göstermesi bakımından önemli veriler ortaya koymuştur. Chaves’e göre düzenli ibadet hizmetleri üretmeyi bırakan bir cemaat, dini olarak aktif bir organizasyon olarak kalsa bile artık bir cemaat olmayacaktır. Bir şekilde toplu ibadette bulunmak cemaatler için neredeyse evrensel olabilir ancak bu olaylar, şekil ve içerik bakımından çok büyük farklılıklar gösterir (Chaves, 2004: 127-128). Kültür sosyolojisinde bir kültürel ifade ve tüketim biçimi olarak görebileceğimiz ibadetler, katılan bireylerin sosyal sınıfı tarafından şekillendirilir. Aslında sosyal sınıf çoğu zaman dinsel çeşitliliğin en temel kaynağı ve durmaksızın tekrar eden bir dinsel değişim ve yenilenme sürecini yönlendiren motor olarak kabul edilebilir. Daha yüksek oranda yoksul ve daha az eğitilmiş insanların olduğu cemaatlerde daha kendiliğinden, gayri resmi ve daha samimi ibadet yapılır. Bir cemaat ne kadar eğitilmiş olursa ibadeti o kadar resmi olur; yazılı programlar, birlikte okuma, org müziği veya sessiz dua gibi unsurları içerir. Ayrıca sosyal sınıf sosyal ve örgütsel yaşamın etrafında örgütlendiği tek faktör değildir. Yaş, ırk ve bazı bağlamlarda cinsiyet, sosyal sınıfla birlikte sosyo-demografik bir alan yaratan diğer boyutlardır (Chaves, 2004: 134-137) Dolayısıyla M. Chaves’e göre çoğu insan için dönüşüm şarkı söylemek ve duları dinlemek için her hafta toplanan bir gruba katılmayı içerir. Bu nedenle dönüşüm tipik olarak sadece bir gruptan diğerine veya bir inançlar setinden diğerine bağlılıkta bir değişikliği değil aynı zamanda, inançlarla ilişkili olarak ritüel ve etkileşimsel rutinleri de içermektedir (Chaves, 2004: 164). Sosyologların dinin somutlaşmış yönlerini analiz etmeleri ve grup faaliyetlerindeki fiziksel varlığın din değiştirme üzerindeki etkilerini dikkate almaları önemlidir. Bununla ilgili bir katılımcı ibadetlerde alkış tutulması ve bağırarak şarkı söylenmesini garip bulduğunu ancak daha sonra bu duruma alıştığını söylemiştir. Protestan Kiliseleri’nde org vb. müzik aletlerinin kullanılması ve ilahilerin coşkulu bir tarzda alkışlanarak yapılması geleneği kilisede de sürdürülmektedir. Daha yerel olarak Kürtçeye ve Zazaca diline çevrilen ilahilerin de Pazar ayinlerinde söylendiği görülmüştür. Kilise ayinlerinde ibadetin yerel dillere çevrilerek coşkulu ve samimi bir şekilde yapılması din değiştirenler arasındaki bağlılığı arttırmada ve kişilerin katılımının sağlanmasında oldukça önemlidir.

1.4.2.3.Kimlik Teorisi

Çağdaş, çoğulcu bir toplumda insanlar kimliklerini yalnızca etnisiteye dayandırmazlar. Sosyal benliğin karmaşıklığı ve bir kişinin üyesi olabileceği birçok grup göz önüne alındığında etnik kimlik benliğin yalnızca bir yönü olarak kalabilir. Bu bakımdan bazı dini grupların liderleri büyüme amacıyla kapsayıcı çok ırklı alanlar yaratırlar. Dini grup veya cemaatte önemli olan, farklı etnik mirasa sahip insanların cemaatteki ortak bir dini kimlik lehine etnik ayrımlarını bastırmaları için kimlikleri yeniden yönlendirme yeteneğidir. Dini grup lider ve üyeleri özellikle ritüeller ve paylaşılan uygulamalar yoluyla yeni, ortak bir kimlik inşa ederler. Sosyal bağlama bağlı olarak etnik kimliklerini seçici bir şekilde vurgulayan veya gizleyen dini liderler, etnik açıdan farklı insanlar arasında karşılıklı bir yakınlık temeli oluşturmak için karizmatik otoritelerini stratejik olarak yönetirler. Böylece ortak etnik statü temelinde potansiyel takipçileriyle bağlantı kurabilirler veya etnik kimliği aşmak için yeni paylaşılan bir kimlik tabanı yaratabilirler (Marti, 2005: 181-182).

Etnik nedenler dışında sosyolog Barker & Currie araştırmalarında bağlılığın, dini kimlik değişikliğinden ayırt edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Barker & Currie bulgularını Evanjelik Hristiyan mezheplerinden toplam sekiz cemaatten elde etmişlerdir. Buna göre dini değişimin hem yapısal hem de öznel boyutlarında din değiştirenler, din değiştirmeyenlerden daha büyük bir kimlik değişikliği bildirmişlerdir. Ayrıca kimlik değişikliğinde önemli olan şeyin din değiştirmek olmadığını, onu ciddiye almaya devam etmek olduğunu söylemişlerdir. Buna göre yeni kimlik için vazgeçilmez bir inandırıcılık yapısı sağlaması bakımından dini cemaatin rolü oldukça önemlidir. Üyelerle yakından ilgilenme, dini ritüel ve etkinlikleri çekici kılma, manevi danışmanlık sağlama ve üyeleri takip etme yeni kimliğin inşası için gerekli ve önemli faaliyetlerdir (Barker & Currie, 1985: 310-313). Bütün bu faaliyetlerin hepsi düzenli olarak Diyarbakır Kilisesi'nde de yapılmaktadır ve bağlılıkları devam ettirebilmek adına bu faaliyetlerin oldukça ciddiye alındığını araştırmamızın bulguları desteklemektedir. Sonuç olarak din değiştirme araştırmaları için kimlik kavramının analizleri oldukça önemlidir. Dönüşümde grubun ideolojisi, ilişkiler, topluluklar ve inançlar kimliğin değişiminde veya yeni bir kimlik oluşumunda dikkate alınmalıdır. Buna göre dönüşüm konusunda kimlik teorisi, insanların kendi kimliklerini anlamalarını pekiştiren inanç ve değerlere duydukları gereksinimi anlama, diğer insanlarla ilişkilerini yapılandırma ve bir dünya görüşüyle devamlılık ve bağlantı hissi sağlama konusunda önemli bir analiz çerçevesi sağlamaktadır. Diyarbakır Protestan Kilisesi'nde Türkiye'deki pek çok kiliseye nazaran daha fazla etnik farklılık göze çarpmaktadır. Kürt, Zaza, Alevi Türkmen ve Türk'lerden oluşan kilisenin etnik

nüfusu, etnisiteye dayanmayan yeni bir kimlikte birleşmiştir; “Hristiyan olmak”. Ancak yine de kilisenin bu dini kimliği bazı yerel unsurlarla birleştirmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Araştırmanın sonuçları bölümünde kilise ve yerellik, aile ve kimlik konularında bu yerel özelliklere değinilmiştir.

1.4.3. Dönüşümü Etkileyen Makro Unsurlar

Din değiştirmeyeyle ilgili sosyolojik çalışmaların çoğu Lofland & Stark’ın “durumsal olasılıklar” olarak adlandırdığı özellikle de küçük gruplarda duygusal bağlar yoluyla dönüşüme odaklanmış, kültürel ve sosyal değişkenleri görmezden gelme veya indirgeme eğiliminde olmuşlardır. Buna göre küçük, uzak bir kasabada büyüyen biri sosyal, ahlaki ve dini seçenek süpermarketi sunan şehir ortamındaki bir insandan farklı bir dünyada yaşamaktadır. Hindistan’da bir Budist ve ABD’de bir Hristiyan dini yaşamı ifade etmek ve deneyimlemek için farklı sembollere, ritüellere ve mitlere sahiptir. Makro bağlam yalnızca bir insanın mitlerini, ritüellerini, sembollerini ve inançlarını şekillendiren sosyo-kültürel matrisi sağlamakla kalmaz; aynı zamanda erişim, mobilite ve yeni dini etkilerle temas kurma fırsatı açısından da güçlü bir etkiye sebep olur (Rambo, 1993: 30). Bu bakımdan bir grubun veya milletin Hristiyanlığa dönüşümünü az gelişmiş toplumlarda, Latin ve Çinliler arasında, ABD ve diğer bölgelerde Evanjelik Protestanlığın yayılmasını veya hızlı artışını anlamak için makro bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Küreselleşmenin, kozmopolitliğin ve ulus-aşırılığın arttığı bir dönemde din değiştirmenin bağlamsal analizi, küresel Hristiyanlığın büyümesi veya Avrupa’da İslam’ın yükselişi gibi gelişmeleri açıklamak için giderek daha önemli hale gelmiştir (Yang & Abel, 2014: 147).

L. Rambo’ya göre din değiştirmede makro bağlam en az üç faktörün yakından incelenmesini gerektirir ki bunlar; iletişim, ulaşım ve küreselleşmedir. Ulaşım ve iletişim sistemleri bakımından günümüzde misyonerlerin önünü açan yeni kıtaların keşfi ve sömürgecilik faaliyetleri olmuştur. Kentleşmenin, kitlesel iletişimin ve teknolojinin büyümesi ve birçok yaşam alanının rasyonelleşmesiyle birlikte din kişisel alana itilmiştir. Kamusal dünya politika ve ekonomi tarafından yönetilirken özel dünya bireyin, ailenin kişisel yaşamını ve iç deneyimini şekillendirmek için kullandığı inançlarla yönetilmeye başlanmıştır. Bu konuda Peter L. Berger’in çoğulculuk tezi önemlidir. P. Berger’e göre modern iletişim ve ulaşım sistemlerinden dolayı insanlar dünyada mevcut olan birçok seçeneğin farkındadırlar. L. Rambo’ya göre P. Berger’in bakış açısı çeşitli nedenlerden dolayı din değiştirmeye ilgilidir. Birincisi; modern dünyada çoğulcu seçenekler, insanların doğum hakkı olarak verilenden başka bir din seçebilecekleri anlamına gelir. Milyonlarca insan yoğun seyahat eder

ve milyonlarca kişi gazete, dergi, kitap, radyo ve televizyon nedeniyle diğerk olasılıklar hakkında daha fazla şey öğrenir (Rambo, 1993: 28- 29). Dolayısıyla kültürel değışim asla bir boşlukta gerçekleşmez ve uluslar arasında artan trafik, fikir ve iletişim akışları bazen dindar insanları ve din değıştirme potansiyeli olanları beklenmedik şekillerde ve beklenmedik sonuçlarla bir araya getirir. Kuzey Amerika ve Avrupa'nın oldukça gelişmiş ulusları, dini yeniliklerin önemli üreticileri ve ihracatçıları iken, güneydekilerin dini bağıllık sosyal modellerinde oldukça dinamik olduğu görülür. Amerika Birleşik Devletleri hem misyonerler hem de dini kültür olarak almaktan çok verme eğiliminde olsa da şu anda Atlanta'da popüler olan Gana'nın "kutsal hip hop müziğı" gibi ters akışlar olabilmektedir. Bu uluslararası bağlantı ve evanjelistlerin dünyanın her yerine yayılması ulus ötesi bir dinsel ekonominin ortaya çıktığını göstermektedir. Oldukça dindar kişilerin, misyonerlerin getirdiğı dini kabul etmesinin daha zor olacağı beklense de görünüşe göre bu her zaman doğru değildir. Yine ulus-ötesi dini gruplar arasında İslam, özellikle Avrupalı sosyal bilimciler arasında son zamanlarda en çok ilgiyi gören dindir. 11 Eylül 2001'in ardından İslam'a geçişlerdeki artış, ilk bakışta gelişen bir medeniyetler çatışmasıyla ilgili görünmüş olsa da durumun böyle olmadığı anlaşılmıştır. Batı'da etnik beyazlar arasında İslam'a geçenlerin sayısında belirgin bir artış vardır. Bu bakımdan toplumların farklı dini pazarlarında din değıştirmeyi anlamak için sosyal yapısal faktörlerin anlaşılmasında makro bağlamın önemi büyüktür (Yang & Abel, 2014: 148- 150). Aşağıda makro bağlamla ilgili çalışmamızda önemli gördüğümüz üç teoriye yer verilmiştir. Bunlar; küreselleşme teorisi, feminist teori ve kültürlerarası teoridir.

1.4.3.1. Küreselleşme Teorisi

Küreselleşme teorisi yeni dini hareketlerin, İslamî reform ve ihya hareketlerinin ve karizmatik Hristiyanlığın gelişmesi ve yayılması, küresel iletişim sistemlerinin (televizyon, radyo, internet, video kameralar ve video oynatıcılar) kolaylaşması ve uçak, otomobil, trenler vb. yoluyla yaygınlaşan hareketlilik nedeniyle etkili olan bir teoridir. Manevi yenilenme ve dönüşüm arayan insanların istek ve özelemleri, çeşitli kitle iletişim kanalları vasıtasıyla yeni dini seçeneklere yönelmiş ve küreselleşmeyle birlikte insanlar yeni dini seçeneklere daha kolay ulaşabilir hale gelmiştir (Rambo, 1999: 262). Sosyologlara göre ulaşım, ticaret ve iletişim yollarının erişebileceğı yerler ve özellikle de yeni dini inançları, davranışları ve yaşam tarzlarını getiren askeri veya ticari güçlerin nüfuz ettiği yerlerde din değıştirme daha kolay gerçekleşir. Tarihte ve bugünde askeri, ekonomik veya politik keşif, tahakküm ve sömürü kuvvetleri misyonerlere dünyanın birçok yerinde yerli nüfuslarla temas kurma konusunda imkânlar sağlamıştır. Örneğın on beşinci yüzyıl boyunca Portekizli ve

İspanyolların (ve daha sonra Fransız, Hollandalı ve İngilizlerin) olağanüstü bir keşif patlaması ile mümkün kılınmış olan Yeni Dünya'ya açılması, Hristiyanlığın misyonerlik teşebbüsünün yayılmasına izin vermiştir. Şu anda Kuzey, Orta ve Güney Amerika, Afrika'nın tamamı, Japonya, Kore, Çin, Filipinler ve başka pek çok yere aynı şekilde ulaşılmaktadır. Roma Katolik misyonları; İspanyol, Fransız ve Portekizli kâşifler ve sömürgecileri, Protestan misyonları ise; Hollanda, Alman ve İngilizleri takip etmiştir. Bugün bazı ülkelerde ailesi veya ülkesi kişilere kısıtlamalar getirebilir ancak, dönüşüm için göreceli özgürlük ve dinsel hareketlilik kişisel seçim atmosferini teşvik ediyor gibi görünmektedir (Rambo, 1993: 26-27).

Din ve küreselleşme arasındaki çağdaş ilişkinin dört ana boyutu şudur: Birincisi, dinler artık kıtalararası göç ağlarını takip ederek varlıklarını ve üye kabul etme stratejilerini küresel hale getirmektedir. İkincisi, dinlerin küresel yayılımı dinler arasında artan temas anlamına gelir ve ulusal devletlerin izin verdiği yerlerde dinler arası rekabeti artırır. Üçüncüsü, hem dini uygulamalarda hem de üye kabul etme durumlarında kitle iletişim araçlarının özellikle televizyon, internet ve e-posta vb. artan kullanımı dikkate değerdir. Bununla beraber küreselleşmenin mevcut hızı, dini rekabeti ve dolayısıyla küresel dini çatışmayı yoğunlaştırmıştır. Bazı bölgelerde özellikle Orta Doğu ve Güney Asya'da bu eğilim, dini terimlerle çerçevelenen silahlı çatışmalara yol açmaya devam etmektedir (Gooren, 2010: 8). Araştırmamızda gözlemlediğimiz üzere Hristiyan misyonerlerin ülkemize gelmesi küreselleşme tezini doğrulamaktadır. Kilisedeki gözlemlerimizde kilise üyelerinin sık sık yurtdışına çıkmaları ve pek çok farklı ülkeden değişik misyon gruplarının her hafta ayinlere katılması durumu bunun bir göstergesidir.

1.4.3.2. Feminist Teori

Feminist teori toplumsal cinsiyetin önemine işaret etmesi dolayısıyla, din konusunda da erkek egemen bakış açısına işaret eder. Bunun bir sonucu olarak din değiştirmeye ilgili feminist çalışmalar son zamanlarda ortaya çıkmıştır. Din değiştirmenin cinsiyet boyutuyla ilgilenen bazı bilim insanları, din değiştirenlerin deneyimlerini tanımladığı sözlü ve yazılı anlatıların analizinden yararlanarak erkek ve kadınlar arasında doğuştan bilişsel veya psikolojik farklılıkların olduğunu bulmuşlardır. 1981'de tarihçi Barbara Epstein, 1800-1830 dönemine ait evanjelik yayınlardan alınan din değiştirme kayıtlarını incelemiş, erkek ve kadınların günah, Tanrı ve kurtuluş gibi farklı teolojik anlayışlara sahip olduklarını bulmuştur. Daha yakın zamanlarda bir akademisyen ekibi dilbilimci Deborah Tannen'in dil kullanımındaki cinsiyet farklılıkları teorilerini incelemiş, dönüşüm deneyimini tanımlamak için metafor kullanımında önemli cinsiyet farklılıkları bulmuştur. Örneğin erkekler deneyimi

bir maceraya benzeten metaforlar kullanırken, kadınlar huzuru veya rahatlığı çağrıştıran metaforlarla din değiştirmeyi tanımlamışlardır. Psikanalistler ise erkeklerin, kişilik ve ahlaki psikolojilerinin, küçük çocukken olgunlaşma sürecinde babalarıyla özdeşleşmek için annelerine olan güçlü bağlarını kırmak zorunda kaldıkları gerçeğinden derinden etkilendiğini ileri sürmüştür. Ayrıca araştırmacıların bir kısmı geleneksel dinlerde bazı kadınların ataerkil taleplere rıza göstererek yanıt verdiği dair kanıtları kadınların dinin bazı yönlerine direnmediklerinin bir göstergesidir (Kent, 2014: 306-308). Dolayısıyla toplumsal cinsiyeti çalışmalarda analiz kategorisi olarak kullanmak, din değiştirme olgusunun pek çok yönünü görünür kılmaktadır. Feminist yaklaşımın din değiştirme konusundaki en önemli katkılarından biri, din değiştirmenin yalnızca dünya görüşü veya ahlakı değiştirmeyi değil, yaşam dünyasında bir değişikliği de gerektirdiğini göstermesidir. Din değiştirmede söz konusu olan sadece kutsal veya kurtuluş kaynağı hakkındaki fikirler değil aynı zamanda, nasıl yemek yediğinden ne giyindiğine, ev alanını nasıl organize ettiğine kadar değişen alışkanlıklar ve geleneklerdir. Bu ev içi uygulamalarda erkeğin değişen rolleri ise yapılan çalışmalarda ortaya koyulmuştur. Son olarak cinsiyetin insan kimliğini ve deneyimini şekillendirmede son derece önemli bir faktör olmasına karşın ırk, sınıf, etnisite, cinsellik vb. gibi diğer faktörlerle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu da unutmamak gereklidir (Kent, 2014: 319). Bir Protestan Kilisesi olan Diyarbakır Kilisesi kadının geleneksel rollerini koruması açısından ataerkil düzenin devamını öngörse de, erkeğin ev içi işlere ve eşine çocuk bakımında yardım etmesi hususunda bazı feminist unsurları öne çıkarmaktadır (Bknz. 4. Bölüm 5. Tema, Kilisenin Kadınlara ve Evliliğe Bakışı).

1.4.3.3. Kültürlerarası Teori

Psikoloji alanında yeni ve en önemli gelişmelerden biri, “yerli ve kültürel psikoloji” olarak adlandırılan durumun ortaya çıkarılmasıdır. Şimdiye kadar batı kültürünün psikolojinin temelleri üzerindeki etkisi bilinmektedir. Din değiştirmede araştırılan sorular, kullanılan yöntemler ve en önemlisi bilimsel psikoloji girişimine rehberlik eden varsayımlar Avrupa, İngiliz ve Amerikan kurumları ve kültürünün matrisinde oluşturulmuştur. Son zamanlardaki çalışmalar ise dünya görüşleri, varsayımları, inançları ve dinleri ile çeşitli kültürel topluluklarda yaşamının insan deneyimiyle yakından bağlantılı bir psikoloji geliştirmeye odaklanmıştır (Rambo, 1999: 437). Avrupa’da ve ABD’de geliştirilmekte olan bilimsel psikoloji belirli sınırlara sahiptir. Bazı istisnalar dışında bilimsel psikoloji, Avrupa’nın ırksal ve kültürel mirasını taşıyan halkını kullanan araştırmalara dayanmıştır. Bu durum psikolojiyi batılı olmayan ortamlarda veya Asyalı, Latin Amerikalı, Afrikalı vb. kökenli insanlarda

kullanırken sıkıntı yaratabilir (Rambo, 1999: 263). Bu bakımdan son zamanlarda ortaya çıkan araştırmalar göreceli bir yaklaşımı benimsemekte ve farklı kültürlerde insan yaşantısının önemli ölçüde farklılaştığını, bu bakımdan zihin ve benliğin psikanalitik modellerinin başka kültürel geleneklerdeki insanlara uygulanamayacağını öne sürmüştür (Sayar, 2002: 268). Buna göre Batı'nın izole edilmiş benliği ve Doğu'nun grup zihniyetinin basmakalıp kavramı yerine, farklı kültürlerde ve bir insanın yaşamının farklı aşamalarında farklı vurgulara sahip olan benlik boyutları ortaya koyulmuştur. Bunlar; bireysel benlik, aile benliği, manevi benlik, kendini geliştirme ve özel benlik olarak beş tanedir. Bunların hepsi her kültürde bir dereceye kadar bulunur. Dolayısıyla kültürlerarası bir dönüşüm teorisi, din değiştirmeden önce ve din değiştirdikten sonra kendilik kavramına ilişkin olarak kişi ve gruptaki farklı benlik biçimlerinin doğru tanımlanması ve incelenmesini için oldukça gereklidir (Rambo, 1999: 264). Kültürlerarası teori din değiştirme konusunu Diyarbakır'da yaşayan insanların psikolojik, sosyal, kültürel ve ailesel dinamikleri açısından anlamamız noktasında bize yol göstermiştir. Bu şehirde yaşayan insanların din değiştirme durumlarının Türkiye'nin herhangi bir yerinde yaşayan insanlardan bazı açılardan farklı olduğunu ifade etmek doğru olacaktır.

1.5. Değerlendirme

W. James'la birlikte dönüşümün incelemesi, farklı kavramsallaştırmaların ve dolayısıyla dönüşümün çoklu tanımlarının bir tartışmasıyla başlamıştır. Daha sonra önemli psikolojik ve sosyolojik dönüşüm yaklaşımları ve teorileri araştırılmıştır. Bunlar dönüşüm konusundaki farklılıkları anlamak ve açıklamak için oldukça önemlidir. Dönüşüm olgusu, dönüşümün sosyal entegrasyonunu, dönüşümün sonuçlarının niteliğini, duygu, din ve kimliğin dönüşümde oynadığı rolleri içerir (Gooren, 2010: 10). Din değiştirme sosyolojisi son yıllarda önemli ölçüde değişmiştir. Mikro ve mezo (orta) düzeydeki yaklaşımlara ek olarak sosyal, kültürel ve hatta küresel bağlamlara ilişkin farkındalık artık kaçınılmaz bir öneme sahiptir. 1990'lara kadar olan din değiştirme sosyolojisi, Lofland & Stark'a bir dizi dipnot gibi görünüyorsa da artık dönüşüm araştırmaları daha fazla ve oldukça çeşitlidir. Bu bakımdan ortaya konulan çalışmalarda görüldüğü üzere, din değiştirme konusu karmaşık bir olgudur ve tek bir yaklaşım onu anlamak için yeterli değildir. Bu teorik ve bağlamsal değişikliklere ek olarak din değiştirme sosyolojisinde son araştırmalar, dönüşüm deneyiminin davranışsal, ilişkisel ve duygusal yönlerini önceki araştırmalardan daha fazla vurgulamaktadır (Yang & Abel: 150). Klasik dönüşüm paradigması din değiştirmeyi psikolojiyle ilgili olarak ani ve kişisel bir değişim olarak algılarken, çağdaş paradigma daha çok sosyolojiden etkilenecek dönüşüm süreçleri üzerindeki kademeli sosyal etkilere odaklanmıştır (Jindra, 2014: 10). Yirminci

yüzyılın büyük bir bölümünde din değiştirme çalışmaları Batılı, Hristiyanlaşmış topluluklar üzerinde verilerin toplandığı sınırlı örneklerle odaklansa da (çoğu zaman beyaz Protestanlar) bugün dünyanın her yerinde farklı ırk ve mezhepten insanların dönüşümleri araştırılmaktadır. Geçerli, küresel olarak uygulanabilir bir din değiştirme sosyolojisi için araştırmanın kapsamını tüm din, kültür ve dillere genişletmek çok önemlidir. Bu yönde bazı araştırma adımları atılmıştır. Köse ve Loewenthal, İngilizlerin İslam'ı kabul etmesiyle ilgili psikolojik faktörleri araştırmıştır. Maslim ve Bjorck, ABD'li kadınlar arasında İslam'a geçmenin nedenlerini araştırmıştır. Bockian, Glenwick ve Bernstein, Yahudiliğe geçenlere bir 'değişim aşamaları' modeli uygulamışlardır. Jindra, Yehova'nın Şahitlerinin ve Üniteryen Evrenselcilerin örneklerinde dini sahne gelişimini araştırmıştır. Streib, Hood, Keller, Csöff ve Silver, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki dönüşümü çözme sürecini araştırmışlardır. Dünyada kısa bir süre içinde genişletilmiş örnekler üzerinde yapılan bu çalışmalar, din değiştirme sosyolojisinin ilerlemeye başladığının bir göstergesidir (Paloutzian, 2014: 18). Dolayısıyla araştırmanın bu bölümünde ortaya koyulan çalışmalar genel olarak değerlendirilmiş olup, bu çalışmaların bulgularımıza yön verdiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda din değiştirme bireysel, sosyal ve makro düzeyde ortaya çıkan durumların hepsinden etkilenen bir olgudur. Makro düzeyde, misyoner özelliğe sahip bir kilise olan Diyarbakır Kilisesi'nin kurulması küreselleşmenin etkisiyle, ulus ötesinden Protestan misyonerlerin Diyarbakır'a gelmesi ve misyon faaliyetlerini başlatmasıyla gerçekleşmiştir. Ancak sadece bu durum din değiştirme için yeterli değildir. Kişilerin bireysel özellikleri ve psiko sosyal geçmişleri onların kiliseye gelmesinde ve din değiştirmelerinde etkili olmuştur. Misyonerlerle etkili bir karşılaşma yaşayan, teoloji ve kilisenin cemaat ve sosyal ortamından etkilenen katılımcıların din değiştirmeye karar vermeleri süreci bulgular kısmında ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

2. BÖLÜM: METODOLOJİ

Sosyoloji disiplini 19. Yüzyılda Batı Avrupa’da ortaya çıkan sanayi, kapitalizm, kentleşme, modernleşme gibi süreçlerin yol açtığı hızlı toplumsal değişme ve bu değişmenin beraberinde getirdiği sosyal sorunlara çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Sosyoloji disiplinine uygulanan pozitivist paradigma ise, sosyal gerçekliğin ontolojik olarak doğal gerçeklikle aynı olduğu sayıtlısından hareketle, tıpkı doğa bilimlerinin doğanın temel yasalarını keşfetmeye çalıştığı gibi toplumun yasalarını keşfetmeyi amaçlamıştır. Böylece toplumsal olgular arasındaki nedensel ilişkileri sayıların kesinliği ile açıklamak ve genellemek amacı güden nicel yöntem, sosyolojik saha araştırmalarında uzun süre hâkimiyetini devam ettirmiştir. Ancak günümüzde sosyal gerçekliğin ontolojik anlamda doğal gerçeklikten farklı olduğu tezini savunan yorumcu paradigma giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Bu durum sosyal gerçekliği kendi bağlamında derinlemesine anlama amacı güden nitel yöntemin kullanıldığı saha araştırmalarında bir artışı da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla inceleme nesnesi sosyal gerçeklik olan sosyoloji disiplini; doğa bilimlerinden farklı olarak verili bir gerçeklik alanını değil, insanlar tarafından üretilen /inşa edilen bir gerçekliğin yapısını bilimsel ilkeler çerçevesinde ortaya koymaya çalışır. Bu bağlamda belirli bir sosyokültürel çevrede kullanılan kavramsal ve teorik çerçeveler her ne kadar ufuk açıcı olsa da başka bir toplumu anlamak ve açıklamak için yeterli olmayacaktır. Sosyolojik araştırmalarda incelenen olgunun içinde yeşerdiği sosyal gerçeklik bağlamında kavramsal ve teorik çerçevelerin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle sosyolojik saha araştırmalarında farklı toplumların yapısını açıklamak üzere geliştirilmiş olan kavramları kullanmak yerine, kendi kavramlarımızı alandan üretmek bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Gençoğlu, 2014: 684-686).

Müstakil bir çalışma alanı kabul edilen nitel araştırma yöntemleri aslında, içerisinde önemli farklılıklar gösteren yaklaşımlar için çerçeve bir tanımdır. Nitel araştırma geleneği bilimin nesnel bir eylem olduğu kabulüne ters düşer ve neden-sonuç ilişkisini temel alan yordama amaçlı bilimsel anlayıştan ayrılır. Gözlemci ya da araştırmacı gözlemlediği /araştırdığı dünyanın içinde konumlandırılır. Dolayısıyla bilme ve araştırma eylemi araştırmacının ve araştırılanın öznelliği içerisinde şekillenen, yoruma dayalı, yerel ve değişken bir olgu olarak ele alınır. Dilin kendisi salt bir iletim aracı olmaktan çıkar, deneyimi ve olguyu inşa eden bir eyleme dönüşür. Nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan gömülü teori ise; bir araştırma konusuna ilişkin bir teoriyi test etmeyi değil de yeni bir teori üretme hedefine ulaşmak üzere, alandan elde edilen verilerin soyutlanmasına ilişkin oldukça

sistematik, ayrıntılı ve esnek bir araştırma süreci ortaya koyar. Nitel araştırmalarda veri toplamanın amacı önceden oluşturulmuş hipotezleri test etmek değildir (Tanyaş, 2014: 26).

Bu tezde araştırmacı olarak konumumu; içinde yaşadığımız coğrafyanın psiko-sosyal ve dînî bir gerçekliği olarak kabul ettiğimiz din değiştiren kişilerle ilgili genel bilgilere sahip ancak, din değiştiren herhangi bir kişiyle karşılaşmamış ve sohbet etmemiş bir birey olarak ifade edebilirim. Din değiştiren ve kendisini Protestan olarak tanımlayan kişilerle ilgili araştırmaya başlamadan önceki bilgi durumumun; tahsil hayatımdaki kitabî bilgiler, misyonerlerle ilgili bazı bilgiler ve medyaya yansıyan söylemlerden ibaret olduğunu söyleyebilirim. Dolayısıyla din değiştirme ve bir dini grubun müntesibi olma gibi kişisel tecrübelerimin olmayışından kaynaklanabilecek bilgi ve deneyim eksikliklerine karşı araştırma süresince din değiştirmeye ilgili yabancı ve yerel düzeyde yapılmış olan psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, antropoloji gibi araştırma literatüründen ve misyonerlik, Hristiyanlık ve Protestanlık dini bilgi kaynaklarından yararlandım. Ayrıca bu süreçte dini grup üyeleriyle sürekli istişare halinde oldum.

Bu bağlamda Diyarbakır'da Müslümanlıktan Protestanlığa geçen kişileri konu edinen araştırmamızda ontolojik anlamda çoklu realiteler benimsenmiştir. Araştırmamız mülakat yaptığımız bireylerin özgün cümlelerine dayanmakta ve onların farklı perspektifleri yansıtan paylaşımlarındaki ifadelerden temalar oluşturularak çoklu gerçekliklere ait bulgular elde edilmektedir. Epistemolojik açıdan bir nitel araştırmayı yürütmenin anlamı, mümkün mertebe katılımcılarla onların ortamında samimi olmak demektir (Creswell, 2018: 20). Nitel araştırmaya uygun olarak din değiştiren kişilerin duygularını, düşüncelerini, bireysel deneyimlerini, dini grup içindeki ilişkilerini anlama ve bunları yorumlayıp çıkarımlarda bulunma amacıyla, araştırma sürecince katılımcıların içinde yaşadıkları ortama dahil olunmuş ve onlarla uzun süre zaman geçirilmiştir. Bu bağlamda araştırmamızda nitel araştırma yöntemlerinden, din değiştirenlerin hayat hikayeleri (Hristiyanlıkta tanıklık etme anlamına gelir) ve anlatılarından yola çıkarak biyografik yaklaşım ve din değiştirmelerinin altındaki en temel nedene odaklanmak için gömülü teori yöntemi esas alınmıştır.

2.1. Gömülü Teori

Tez çalışmamızın araştırma deseni, Türkçe'ye "Temellendirilmiş Kuram", "Alansal Kuram" (Gençoğlu, 2014), "Kuram Oluşturma" (Yıldırım & Şimşek, 2005) ve "Gömülü Teori" (Çelik & Ekşi, 2015) gibi farklı biçimlerde tercüme edilen, Grounded Theory' dir. Tezimizde "Gömülü Teori" tercümesi kullanımı tercih edilmiştir. Gömülü teori, veriyi temel alan ve analizin ana ürünü olarak bir teoriye ulaşmayı amaçlayan tümevarımsal bir yöntemdir.

Sosyoloji disiplini içerisinde Glaser ve Strauss (1967) tarafından geliştirilen gömülü teori; verilerin öncül bir teoriden bağımsız olarak sistemli bir şekilde sentezlenmesi, analiz edilmesi ve kavramsallaştırması sürecini içerir. Gömülü teorinin kökeni, birbirleriyle etkileşime giren insan grupları için hangi sembolik anlamların, düşüncelerin, eserlerin ve kelimelerin ne olduğunu belirlemeye çalıştığı bir teorik yaklaşım olan sembolik etkileşimciliğe dayanır. Sembolik etkileşimciler insanların gerçekliklerini etkileşim yoluyla, çevrelerindeki sembollerden inşa ettiklerini dolayısıyla, bireylerin bir durumda anlam yaratmada aktif katılımcılar olduklarını vurgular (Morse & Field, 1995). Dolayısıyla gömülü teori; verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini eş zamanlı olarak yapan, önceden yazılmış hipotezlerden kategori elde etmek yerine verilerden analitik kodlamalar elde eden, her aşamada kıyaslama yapmayı mümkün kılan, sürekli karşılaştırmalı analiz yöntemini kullanan, analizin her adımında teori geliştirmeye odaklanan, kategorileri ayırtmak ve aralarındaki ilişkileri betimlemek için kuramsal not yazımı yapan, evreni temsil için değil teori geliştirmek amacıyla örnekleme başvuran, geliştirilen bağımsız analizlerden sonra literatür inceleme ve değerlendirilmesinin yapıldığı kapsamlı bir nitel araştırma yöntemidir. Gömülü teori diğer nitel araştırma yöntemleriyle benzer özellikler taşısa da onu diğerlerinden ayıran iki ana faktör vardır. Bunlardan birincisi; gömülü teori araştırmasına bir teoriyi kanıtlamak, çürütmek veya geliştirmek için başlanılmaz. İkincisi ise; gömülü teori kategorideki olaylar ve özellikler arasındaki süreci analiz etmek için kullanılan sürekli karşılaştırma yöntemi sayesinde keşfedilir (Çelik & Ekşi, 2018: 20-23). Bu bakımdan araştırmaya başlarken kilise üyelerinin neden din değiştirdiklerine dair öncelikli olarak bir teori ortaya atılmamış ve bunu ispatlama gayesi güdülmemiştir.

Araştırmamızda katılımcıların din değiştirme nedenleriyle ilgili bilgilerin gerek dini grup yapılarının kapalılığı, gerekse din değiştirenlerle ilgili psiko-sosyal araştırma yapmanın güçlüğü nedeniyle sınırlı kaldığını görmekteyiz. Diyarbakır'da yaşayan katılımcıların dinden dönme yönelimi ve yeni bir dine mensubiyetinin hangi süreçlerle geliştiğini, dini algı ve yaşantılarını, Türkiye'de din değiştiren kişilerle ilgili oluşmuş önyargılar bağlamında Hristiyan olarak kendilerini tanımlama ve konumlandırma biçimlerini kısacası; sonradan Hristiyan olma dinamiklerinin hangi formlarda nasıl oluştuğunu ortaya koymanın, katılımcıların içinde bulundukları aile, toplum yapısı ve yaşadıkları psiko-sosyal süreçlerde gömülü olduğu düşüncesinden hareketle tezimizde gömülü teori deseni kullanılmıştır. Bu çalışmada Diyarbakır merkez ilinde faaliyet gösteren Diyarbakır Protestan Kilisesi'ne mensup sonradan din değiştiren kişilerin:

- 1) Demografik özellikleri
- 2) Dini gruba bağlanmadan önceki psiko-sosyal geçmişleri,
- 3) Din değiştirme süreci ve din değiştirmeyi etkileyen faktörler,
- 4) Din değiştirme sonrası durum,
- 5) Din değiştirmeyi çerçevelemek başlıkları altında incelenmeye çalışılmıştır.

Bireylerin öznel dünyalarıyla ilgili olduğu için karmaşık bir o kadar da spesifik bir konu olan din değiştirme konusuna gömülü teorinin doğası gereği herhangi bir hipotezle başlanmamış; sahadaki gözlemler, araştırma konusu olan dini gruba ait yazılı, dijital ve görsel kaynaklar ile sosyoloji, psikoloji, antropoloji, din sosyolojisi ve din psikolojisi gibi farklı bilim dalları çatısı altında yapılan din değiştirme çalışmaları incelenerek ve uzman görüşleri alınarak araştırma soruları oluşturulmuş, beliren konular ve elde edilen veriler çerçevesinde bu beşli tasnif yapılmıştır.

Gömülü teoriyle ilgili literatür incelendiğinde genel olarak üç desen kullanıldığı söylenebilir. Bunlar sistematik desen, gelişen (klasik) desen ve yapılandırmacı yaklaşımdır. Araştırmamızda yapılandırmacı desen kullanılmıştır. Felsefi bir iddia olarak Katty Charmaz (2006) tarafından alana kazandırılan yapılandırmacı gömülü teori deseni, pozitivist ve postmodernist görüş arasında orta bir zeminde konumlanmıştır. K. Charmaz'ın bakış açısına göre, 'anlam' keşfedilmeyi bekleyen nesneler içinde pasif ve etkisiz bir şekilde yer almaz aksine anlam denen şey, bireyler arası etkileşimlerden doğar ve nesneleri yorumlama gücünü elinde bulundurur. Yapılandırmacı yaklaşım bilginin, görüşülen kişiler ve görüşmeler tarafından ortak ve karşılıklı olarak yaratıldığını ve katılımcıların oluşturdukları anlamın yorumsamacı bir anlayış çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Buna göre K. Charmaz gömülü teoriyi insanlar tarafından üretilen çoklu anlamları ortaya çıkarmak için kullanır. K. Charmaz yapılandırıcı gömülü teoriyi aşağıdaki noktalar üzerinden özetlemiştir:

- Gömülü teori araştırma süreci akıcı, etkileşimli ve açık uçludur.
- Araştırmacılar üzerinde çalıştıkları şeyin bir parçasıdır, ondan ayrı değildir.
- Gömülü teori analizi, çalışmanın kavramsal içeriğini ve yönünü şekillendirir; ortaya çıkan analiz, birden çok veri toplama yönteminin benimsenmesine ve çeşitli alanlarda soruşturma yapılmasına yol açabilir.
- Karşılaştırmalı analiz yoluyla birbirini izleyen soyutlama seviyeleri, gömülü teori analizinin özünü oluşturur.

- Analitik yönelimler önceden belirlenmiş reçetelerden ziyade, araştırmacıların analizdeki karşılaştırmalarla ve ortaya çıkan analizlerle nasıl etkileşimde bulunduklarından ve bunları nasıl yorumladıklarından kaynaklanmaktadır (Charmaz, 2006: 170-178).

2.2. Biyografik Yaklaşım

“Narrative” orijinalde tanımlanması ve Türkçe’ye çevrilmesi zor bir kavramdır. Kavramın sözlükteki karşılığı “hikaye”, “öykü”, “anlatım” olarak yer almakta, türediği “narrate” fiili ise anlatmak, hikaye etmek, aktarmak olarak çevrilmektedir. Kavramın hem anlatma eylemine hem de anlatış biçimine yaptırdığı gönderme açısından “anlatı” narrative için uygun bir çeviri gibi görünmektedir. Batı’da hâkim olan anlatı/ narrative formu tarihsel olarak Aristo’nun Yunan tragedyası incelemesine dayanır ve giriş (beginning), gelişme (middle) ve sonuç (the end) olarak Türkçe’de de aşına olduğumuz klasik bir yapı gösterir. Bugün de anlatının düzeni, diğer bir deyişle olayların zamansal bir düzen içinde ilişkilendirilmesi neyin anlatı olarak analize sokulacağını belirlemede önemlidir. Salmon (2008), anlatıların -içeriğinden bağımsız olarak- olay ve düşünceleri birbiriyle bağlantılandırıdığını, rastgele ve dağınık olguları anlamlı bir düzene soktuğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda anlatılar, sadece olayları anlamlı şekilde birbirine bağlamaz aynı zamanda bu ilişkilendirmeler yoluyla dış dünyada ne olduğunu inşa eder. Anlatıların düzeni stratejiktir ve her anlatının bir amacı vardır. Konuşmacılar anlatıya dahil edilecek olay ve konularda bilerek ya da bilmeyerek seçici davranırlar (Tanyaş, 2014: 32-33).

Bilimsel olarak anlatı metodolojileri ise son yıllarda sosyal bilimlerde ön plana çıkmaya başlamıştır. Aslen Alman sosyolog Fritz Schütze tarafından geliştirilen anlatı mülakatı sosyoloji, psikoloji ve sosyal hizmet gibi farklı bağlam ve disiplinlere uygulanmıştır. Biyografik sosyoloji, sosyolojinin bir parçası olsa da konusuna kişisel, ailevi, eğitimsel, dinsel ve ekonomik bağlamları dahil etmesi nedeniyle disiplinler arası olmaya da yaklaşmaktadır. Anlatı metodolojileri görüşülen kişinin yaşam boyu deneyimlerini boşluksuz olarak yeniden üreten metinlere yol açar. İnsanların yaşamları ancak hayatlarındaki olaylar benzersiz bir hikaye olarak yapılandırıldığında anlamlı görülebilir. Bu benzersiz öyküye veya kişinin hayatının ana öyküsüne kişisel anlatı denir. Dini dönüşüm araştırmacıları tarafından biyografi yaklaşım, bir kişinin tüm yaşam hikayesinin dönüşüm deneyimiyle ilişkisini haritalamak için kullanılır. Dönüşümde anlatı mülakatı; dini deneyimi ve onun biyografisi ile ilişkisini, dönüşüm ve biyografide yaşam seyri ve sosyal ağ etkisinin rolünü, ayrıca bir kişinin yörüngesini (fikir

ve düşüncelerini) dolayısıyla din değiştirme anlatılarının analizinden ortaya çıkan ana temaları anlamamızı sağlar (Jindra, 2014: 17-23).

Hristiyanlık diniyle ilgili olarak din değiştirme terimi ise; İncil çalışmaları, tarih, teoloji, antropoloji, sosyoloji ve din psikolojisi gibi çeşitli disiplinlerle bağlantılı olarak düşünülebilir. Biyografik anlatı perspektifi, Snow & Machalek'in (1984) din değiştirme çalışmalarında dile odaklanmaları girişiminden bu yana çağdaş araştırmalarda yaygınlaşmıştır. Biyografik bakış açısından dönüşüm, din değiştirme öykülerini öncelikle konuşma eylemleri olarak değerlendirir ve onların yapısal / biçimsel, retorik özelliklerini ve din değiştiren kişinin özgül dini geleneği de dahil olmak üzere daha geniş sosyo-kültürel bağlamla olan bağlantılarını analiz eder. Snow & Machalek (1984), Staples & Mauss (1987) ve Stromberg (1993) din değiştirme tanıklığı ile biyografik deneyim arasında yakın bir bağlantı olduğunu kabul etmiş ve dönüşüm tanıklıklarının biyografide yerine getirdiği sosyo-psikolojik işlevleri göstermeyi amaçlamışlardır. Bu araştırmacılar dönüşümü bir süreç olarak görmüşlerdir. Buna göre din değiştirme kendini değiştirmek için yeni bir söylem evreninin kullanıldığı bir süreçtir. Buna göre dönüşümün öncelikle dil yoluyla elde edildiğini ve din değiştirenin kendi kendini dönüştürmesinde aktif bir rol oynadığını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla din değiştirme, inananın derin duygusal endişeleri ile daha geniş bir topluluk arasında bağlantı görevi gördüğü sembolik bir dilin kullanıldığı bir süreçtir (Sremac, 2010: 21-22). Bu nedenle din değiştirmeye yönelik anlatı yaklaşımında aynı zamanda din değiştirenlerin sosyal bağlamına ve dini kimliğine de dikkat edilmelidir. Din değiştirme anlatılarını analiz etmek için üç metodoloji ortaya konulmuştur:

1. Din değiştirme anlatıları yapılandırılmış bir söyleme bağlı olarak ele alınmalıdır. Bu, anlatılar için belirli bir yapı ve konuları içeren ilgili din dilinin incelenmesi gerektiği anlamına gelir.

2. Din dilinin bu anlatılarda belirli toplumsal etkilere ulaşmanın bir yolu olarak kullanılmasını dikkate alan retorik olarak din değiştirme anlatıları araştırılmalıdır.

3. Din değiştirme anlatılarının belirli sosyal etkileşim bağlamında inşa edildiği unutulmamalıdır. Bu nedenle din değiştirme öyküleri belirli bir inanç topluluğunda yaygın olan din değiştirmenin kültürel modellerini yansıtır. Bireylerin inançları, değerleri, kimlikleri ve hatta davranışları yeni bir gruba dönüştürüldüklerinde değişir. Bazı teorisyenler bu süreci yeniden toplumsallaştırma olarak adlandırmışlardır. Bu perspektiften bakıldığında din değiştiren kişi; sosyal anlamları ve din dilini içselleştirir, yeniden yorumlar ve katıldığı dini

grubun yeni bir tanımını benimserken, kendisinin bir parçası haline gelen bir dili ve yeni bir yaşam tarzını öğrenir (Sremac, 2010: 23-24).

Dini dönüşüm araştırmacısı Stromberg'e göre ise kilisede herkese açık olarak paylaşılan din değiştirme öykülerinin ve tanıklıklarının önemli bir yönü, gruba yetkin bir üye olarak katılma, başkaları ve kendini, kendi deneyiminin gerçekliği konusunda ikna etme çabasıdır. Dönüşüm hikayesi dönüştürülmüş Hristiyan'ın rolüyle ilgili olarak kendi otobiyografik anlatımına ve kendini ifade etmeye uygun şekilde olur (Stromberg, 1990: 64-65). Bu bağlamda araştırma yaptığımız kilisede, dini dönüşümün kişisel hikayesinin kamuya açıklanması vaftiz öncesi bir gelenektir. Kişisel hikayeleri anlatmak olan tanıklık, sadece vaftiz bekleyen yeni üyelerin meselesi değil, aynı zamanda grup üyelerinin de düzenli uygulamalarının ayrılmaz bir parçasıdır. Gözlemlerimize göre din değiştiren kişi grubun faaliyetlerine katılarak, başkalarının tanıklıklarını dinleyerek ve aynı zamanda vaftiz için hedeflenen İncil öğretimiyle kilisenin kurallarını yavaş yavaş örtülü ve açık bir şekilde öğrenir. Bu anlatım sürecinde sembolik bir dil kullanılır. Buna göre araştırmamızda tüm mülakatların analizi için dönüşüm sosyolojisinde yaygın olarak kullanılan iki yöntem kullanılmıştır; biyografik yaklaşım ve gömülü teori. Araştırmamız kapsamında anlatı analizi, bireysel yaşam geçmişlerinin din değiştirmeye ilgisini analiz etmek için kullanılmış ve analiz edildikten sonra bunları karşılaştırmak için gömülü teori yöntemi kullanılmıştır.

2.3. Araştırma Soruları

Gömülü teori araştırma süreci; araştırma sorusuna karar verme ve sınırlandırma, veri toplama, toplanan verilerin kodlanması, verileri analiz etme ve teori geliştirme gibi evrelere ayrılır. Bu yöntemde soru, hipotezden çıkan sorusuyla başlamaz. Araştırma sürecinde ortaya çıkan soru, araştırmanın sorusunu oluşturur (Çelik & Ekşi, 2018: 34). Gömülü teori araştırma soruları esnektir ve toplanan verinin sağladığı içgörülere paralel olarak değiştirilebilir. Bunun nedeni veri toplama ve analiz süreçlerinin birbirine sıkı sıkıya paralel yürütülmesidir. Veri toplandıkça ortaya yeni temalar ve sorular çıkar; bu temaları ve soruları değerlendirmek için yeniden veri toplanır. Gömülü teori veri üzerinden anlam kategorilerini tespit etme, tanımlama ve bütünleştirme üzerine odaklanır (Charmaz, 2003: 160-165). Bu bağlamda araştırma sorumuz; *“Din değiştirenlerin bu kararı almalarının altında yatan en temel sebep/ sebepler nelerdir?”* şeklinde belirlenmiştir. Araştırma sorusunun cevaplarına ulaşmak amacıyla araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Çalışmada kullanılan görüşme formu toplamda 40 tane açık uçlu sorudan oluşmaktadır (Ek 1). Sorular kişilerin uzun süreli anlatımlarına sebebiyet vereceği için görüşmeler iki oturum

olarak gerçekleştirilmiştir. 40 soru 20+20 şeklinde iki ayrı oturumda sorulmuştur. Görüşme formu hazırlama sürecinde öncelikle din değiştirenlerin deneyimlerini öğrenmeye yönelik açık uçlu sorulardan oluşan bir taslak hazırlanmış ve bu taslak formda 80 adet soru yer almıştır. Bu sorular birkaç katılımcıyla denendikten sonra soruların tutarlılığı ve bütünlüğü gözetilerek birbirini tekrarlayan sorular elenmiş, sonuçta 40 adet soru sorulmasına karar verilmiştir. Araştırmamızda veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular aşağıdaki temalardan oluşmaktadır:

- a) Katılımcıyı tanımaya yönelik kişisel biyografik hikayesi
- b) Katılımcıların din değiştirmeye karar vermeden önceki süreç hakkında sorular
- c) Katılımcıların misyonerle karşılaşma ve din değiştirmeye karar verme süreci ile ilgili sorular
- d) Katılımcının din değiştirmeden sonraki durumunu anlamaya yönelik sorular

Yukarıda katılımcılara sorulan araştırma sorularına ek olarak, Diyarbakır Kilisesi'ni daha yakından tanıma amacıyla odak görüşme soruları belirlenmiş, odak görüşmeler kilisenin önde gelen yönetici ve üyeleriyle ayrı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sorularının seçiminde birinci bölümde kavramsal çerçeve kısmında yer alan din değiştirme çalışmaları ve teorilerinin sonuçları dikkate alınmıştır. Örneğin Ullman (1989: 11-16), mühtedilerin çocukluklarını mutsuz, belirli rahatsız edici, travmatik olaylar bildirerek nitelendirdiklerini bulmuştur. Bu bakımdan *“Kişisel biyografinizi anlatır mısınız?”* ve *“Çocukluk veya gençlikte hayatınızı etkileyen önemli bir olay veya travmatik bir hadise yaşadınız mı?”* soruları çocuklukta ebeveyn ilişkilerini anlamada yardımcı olmuştur. Devamında görüşülen kişilerin dindar ailelerden mi yoksa dindar olmayan ailelerden mi geldikleri ve nasıl bir dini eğitim aldıkları, dini şüphe durumları, ergenlik döneminde ebeveynlerinin dinine ve topluma yabancılaşıp yabancılaşmadıklarıyla ilgili bazı sorulara yer verilmiştir. Bu sorularda kimlik ve ergenlik konusundaki literatür gözden geçirildikten sonra ve ergenlik döneminde nüfusun diğer yaş gruplarına göre ebeveynlerinin dinine daha az bağlılık gösterdiği ile ilgili bulgulardan yararlanılmıştır (Francis, 1984: 10). İkinci bölümde ise katılımcılara dönüşüm süreci ve dönüşü etkileyen faktörlerle ilgili sorular yöneltilmiştir. Din değiştirme ve yeni dini hareketler üzerine ilgili literatürün gözden geçirilmesi (Richardson 1985), din değiştirmenin duygusal ve bilişsel öncüllerine yönelik psikodinamik ve bilişsel yaklaşımlarla ilgili soruların gerekliliğini göstermiştir. Din değiştirmenin duygusal öncüllerinden bazılarını bulmak için, *“Boşanmış bir evlilik gibi veya hayatınızda olağandışı bir şey oldu mu?”*, *“Din*

değiştirdiğiniz sırada medeni haliniz nedir?’’ ‘Hristiyan olmaya nasıl karar verdiniz ve nelerden etkilendiniz?’’ gibi sorular sorulmuştur. Lofland & Stark’ın (1965) dönüştürme süreci modelinin unsurları (örn. arayış), *‘‘Dini anlamda bir arayış içerisinde oldunuz mu?’’* gibi sorularla incelenmiştir. Ayrıca bu bölüm Lofland & Skonovd’un (1981) dönüşüm motiflerine (entelektüel, duygusal ve mistik vb.) dayalı dönüşüm kalıplarını aramak için tasarlanmış soruları içermiştir. Görüşülen kişilerden ayrıca, bunun daha önceki çalışmalardan farklı olup olmadığını görmek için, *‘‘Hristiyanlıkta sizi cezbeden unsurlar nelerdir?’’* sorusu, onların din değiştirmelerindeki başlıca motive edici faktörü belirlemelerini sağlamıştır (Poston 1992). *‘‘Ne zaman Hristiyan oldunuz ve bu kararınızı etkileyen sebepler nelerdir?’’* gibi sorular ise bazı sosyolojik yönelimli araştırmacılar tarafından iddia edildiği gibi dönüşümlerin bir sosyalleşme biçimi olarak ortaya çıkıp çıkmadığını görmek için sorulara dahil edilmiştir (örn. Stark & Bainbridge, 1980; Snow & Machalek, 1983; Long & Hadden, 1983). Üçüncü bölümde dönüşümün sonuçları ve dönüşümün doğası araştırılmıştır. Yeni dini hareketlere geçişle ilgili çalışmalar (örneğin Barker, 1985) aynı zamanda mühtedilerin ailelerini ve eski arkadaşlarını da kapsamaktadır. Bu nedenle görüşülen kişilerin ebeveynlerinin ve arkadaşlarının onlara tepkilerine ilişkin; *‘‘Aileniz Hristiyan olmanızı nasıl karşıladı?’’*, *‘‘Sizden etkilenip din değiştiren kimseler oldu mu?’’* gibi sorular bu bölüme dahil edilmiştir. Bazı araştırmacıların (örneğin Barker & Currie, 1985; Gillespie, 1991) dini değiştirmeyi kişinin inançlarında kişiliğinde, fikirlerinde, davranışlarında radikal bir değişiklik içeren eski kimliğinden kesin bir kopuş olarak tanımlamışlardır. Buna göre mülakatın son kısmında; *‘‘Kimliğinizi nasıl tanımlarsınız’’* şeklinde kimlik değişikliğine ilişkin soru sorulmuştur. Katılımcıların kendileri için dönüşümü tanımlamalarına ve ne kadar değiştiklerini açıklamalarına izin verilmiş ve ayrıca geçmiş yaşamlarına geriye dönük olarak bakmaları istenmiştir. Din değiştirenlerin (Heirich, 1977; Ullman, 1989; 15) dönüşüm öncesi yaşamlarını günahkâr ve ahlaksız olarak kınama eğiliminde oldukları ve yeni dinlerini yüceltmek için dönüşüm öncesi ‘‘acılarını’’ veya ‘‘günahlarını’’ abartma eğiliminde oldukları öne sürülmüştür (Heirich, 1977; Ullman, 1989; 15). Bu çalışmaya katılanlar için bunun böyle olup olmadığını görmek için sorulan sorulardan biri; *‘‘Hristiyan olduktan sonra hayatınızda bir değişiklik oldu mu? Nasıl bir değişim yaşadınız?’’*, *‘‘ Hristiyan olduktan sonra diğer insanlarla ilişkilerinizde bir değişiklik oldu mu? Toplumdan dışlandınız mı veya toplumla barıştınız mı?’’*, *‘‘Önceki hayatınızı nasıl görüyorsunuz?’’* şeklinde sorular sorulmuştur. Din değiştirmenin aynı zamanda kültürel değişim anlamına gelip gelmediğini ortaya koymak için *‘‘Hristiyan bir ailede /ortamda doğmak ister miydiniz?’’* sorusu sorulmuştur. Bu soru ayrıca kültürü, dinini değiştirdikleri topluluğun dini uygulama ve inançlarından farklı olarak kabul

edip etmediklerini göstermesi bakımından önemlidir. Din değiştirmenin eski inanç ve tutumlarının tamamen reddedilmesi anlamına gelip gelmediği sorulduktan sonra, yeni dinlerini ne ölçüde uyguladıkları hakkında bazı soruları sorulmuştur. Bu bölümdeki diğer soruların hazırlanmasında literatür kısmında geçen bizden önceki çalışmalardan yararlanılmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

Gömülü teoride veri toplamak için birden fazla yöntem kullanılır. Bunlar derinlemesine görüşme, odak grup görüşmesi, gözlemsel teknikler, arşiv analizi gibi yöntemlerdir. Gömülü teoride literatür incelemesi tek başına bir etki oluşturmaz. Bu bakımdan araştırmacının veya araştırma grubunun kişisel ve profesyonel deneyimleri, çalışma alanı gibi etkenler diğer araştırmalarla kıyaslandığında daha büyük bir öneme sahiptir (elik & Ekşi, 2018: 34). Buna göre araştırmamız; Eylül 2019- Haziran 2021 tarihleri arasında Diyarbakır Kilisesi'nde tanıştığımız kişilerle gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar gönüllülerden oluşmuştur ve her birine kişisel anonimlik sağlanmıştır. Çalışma verileri büyük ölçüde Diyarbakır Kilisesi üzerine yaptığımız geniş çaplı araştırmamız sırasında kurulan temasların bir sonucu olarak elde edilmiştir. Diyarbakır Protestan Kilisesi'nin merkezi Sur semtidir, ayinler ve diğer etkinlikler en canlı haliyle burada yapılmaktadır. Haftanın birkaç günü kilisede ve evlerde toplantılar yapılmaktadır. Dolayısıyla aktif katılım sağlanacak, mülakat ve gözlem yapılacak yer de burasıdır. Araştırmada kullandığımız en önemli unsur kilise gözlemlerimizdir. Dolayısıyla mülakatlara başlamadan önce kişilere kendimi ısındırmak amacıyla uzun süreli kilise ayin ve faaliyetlerine katılım gerçekleştirdim ve gözlem notları tuttum. Kiliseye gelen hemen herkesle tanışıp sohbet ettim, çalışmamızı anlattım, tavsiye ve bilgi alışverişinde bulundum. Böylelikle katılımcıları bulundukları doğal ortamlarında gözlemleme fırsatı buldum. Mümkün olduğunca fazla kişiyle görüşme gerçekleştirmeye çalıştım ve genelde yapılan ilk görüşmelerden çıkan sonuçlara göre katılımcıları belirledim. Görüşmeler esnasında ve sonrasında görüşmenin kritik noktalarını, katılımcıların davranış ve tutumlarını içeren hatırlatıcı notlar (memolar) yazdım. Bu notlar analiz esnasında oldukça işime yaradı. Kilisenin devamlı üyeleri dışındaki kişilerin genelde Pazar günlerindeki ayine katıldıklarını gözlemlediğim için her hafta Pazar günleri düzenlenen ayine özellikle önem verdim. Bu ayinler pazar günleri 11.30'da başlamakta ve 13.00'de bitmektedir. Ayin sonrası kilisenin alt katındaki misafir-karşılama salonunda çay ve atıştırmalık ikramlar sunulmaktadır. Bu sunumlar kilisedekilerin kaynaşması için önemli görölmekte, kadın ve erkekler aynı yerde farklı masalarda sohbet etmektedir. Kilise üyeleri ile tanışma, onları tanıma ve mülakat için randevu almayı bu ikram

muhabetlerinde gerçekleştirdim. Yine karşılıklı aile ziyaretlerinde ve piknik etkinliklerinde gözlem ve mülakat yapma fırsatı elde ettim. Araştırmada derinlemesine yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler dışında araştırma sürecinde bazı kişilerden yararlandım. Konuyla ilgili olarak Dicle Üniversitesi'nde Doç. Dr. Abdussamet Kaya ve Dr. Öğr. Üyesi Esra Aslan ile görüştüm. Bölgeyi ve kiliseyi iyi tanıyan akademisyenlerle çalışmanın gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmadığı ve nasıl bir yol izlenmesi gerektiğı ile ilgili müzakere yaptık. Ayrıca araştırma süreci boyunca kendilerinden tavsiyeler aldım ve bilgi paylaşımında bulundum.

2.5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın kapsamını Diyarbakır İncil Topluluğı üyeleri oluşturmaktadır. Katılımcıların hepsi sonradan din değıştiren kişilerden oluşmaktadır. Din değıştirme meselesi kişinin özel hayatının bazı hassas noktalarına etki etmektedir. Bazı katılımcılar kendilerini samimi bir şekilde anlatsalar da bazıları karakter olarak kendince sakınca görmekte ve sonuna kadar açık olamamaktadır. Özellikle kilise üyesi kadınlar bu konuda daha hassas davranmışlardır. Bu durum normal karşılanmış ve kişinin özel hayatına saygı gösterilmiştir. Bununla birlikte, öncesinde ve araştırma sürecimizde başka kişiler de kiliseyle ilgili araştırma yapmışlardır. Bazı kilise liderleri bu tür araştırmalardan elde edilen bulguların kilisenin olumsuz kamu imajını ortadan kaldırmaya yardımcı olacağını düşünmektedir ancak, diğerk araştırmacıların yazdıklarından dolayı genel olarak kilise üyelerinde araştırmacılara karşı bir önyargı oluştuğı gözlenmiştir.

Kiliseye her Pazar günü ısrarlı ziyaretlerimiz, kilise üyeleriyle, pastör ve yardımcılarıyla ve son olarak kilisenin manevi rehberiyle⁹ de uzun görüşmelerimiz sonucunda bu önyargının kırıldığı görülmüştür. Sonunda kilise üyeleri, pastör tarafından mülakat konusunda işbirliğı yapmaya çağırılmıştır. Kilise yetkilileri hiçbir şekilde mülakat sorularının içeriğini etkilemeye çalışmamışlardır ve bildiğimiz kadarıyla katılımcıların yanıtlarını etkilemek için hiçbir girişimde bulunulmamıştır. Yine de kiliseye düzenli olarak gidilmesine rağmen mülakat yapma konusunda üyeler çekingen davranmış ve beş-altı kişi mülakat yapmayacağını en başında belirtmiştir. Bu kişiler çoğunlukla çalıştıkları iş yerinde herhangi bir problem yaşamak istemediklerini söylemişlerdir. Cinsiyet açısından ise özellikle kadınların çoğunluğu mülakat yapmaya yanaşmamıştır. Ülkemizde daha önceden yapılan din değıştirme

⁹ Kilise gözlemlerimizden anladığımız kadarıyla her yerel kilisenin manevi bir rehberi vardır. Bu kişi genelde kiliseyi ilk kuran veya kurulmasına öncülük eden kişidir. Bu kişiler kiliseyi kurduktan ve kilisenin kendi kendini yönetebileceğine kanaat getirdikten sonra kiliseyi yerel önderlere teslim eder ve artık kiliseyle uzaktan ilgilenirler. "Kurucu Baba" olarak da adlandırılan bu kişilerin görüşleri kiliseyi ilgilendiren önemli durumlarda dikkate alınır.

çalışmalarına baktığımızda anket ve mülakat sayısında erkeklerin gözle görülür üstünlüğü bulunmaktadır. Diyarbakır'da ise bu durum daha fazla hissedilmektedir. Eşi ile mülakat yapmamıza rağmen mülakat yapmak istemeyen kadınlar olmuştur. Bunun sebebini sorduğumuzda ise, dini konularda kendilerini yeterli görmedikleri cevabını vermişlerdir. Genel olarak mülakat yapma konusunda kadın ve erkeklerin çekingen davranışları ve reddetmelerinin nedeni; işten atılma korkusu, aile ve çevreyle yaşanan problemler ve din değiştirdiklerini gizleyenler için Hristiyan olduklarının duyulması korkusudur.¹⁰ Bu nedenle kilisede normal bir şekilde sohbet eden ancak mülakat teklif edilince aile, çevre ve iş yerinde duyulur endişesiyle mülakat yapmaya yanaşmayan kişiler olmuştur. Araştırmamızın sınırlılıklarından bir diğeri ise; üyelerin kiliseye sürekli gelen araştırmacılara artık güvenmemesidir. Kilise üyeleri ifadelerinde sık sık kiliseye gelip araştırma yapan haberci, akademisyen ve öğrencilere en başında yardımcı olduklarını ancak sonrasında çoğunluğunun onları hayal kırıklığına uğrattığını ifade etmişlerdir. Bu da bizim araştırmamız için önemli bir problem teşkil etmiştir. Yine Din Kültürü Öğretmeni olmamız ve başörtülü olmamızın bize karşı bakışlarını etkilediğini söyleyebiliriz. Kilise üyelerinden biri, bizim gibi din öğretmenlerinin İncil'in değiştirilmesi konusunda Hristiyanlıkla ilgili bilgileri öğrencilere yanlış anlattıklarını, bir çalışma yaparsak bu bilgilerin onların ifadelerinin yer aldığı bir çalışmada bulunmasını istemediklerini ifade etmiştir. Kiliseye sıklıkla gelen polis ve şüphe duydukları kişilerden dolayı bize karşı güvensiz hissetmeleri de ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmıştır. Bütün bunlara rağmen iki yıl boyunca samimi muhabbetlerimiz, ayin, piknik ve etkinliklere katılmamız üyelerin zamanla bize güven duymalarını sağlamış ve mülakatlarımızı gerçekleştirmemize imkan sağlamıştır.

2.6. Katılımcılar

Gömülü teoride araştırmacı yerleşik, bağlamsal, çekirdek ve ikincil sosyal süreçleri ortaya çıkarmakla ilgilendiğinden, sosyal süreçlerin araştırılan grubu oluşturan bireyler tarafından paylaşılması ve deneyimlenmesi gerekir. Daha dar veya odaklanmış bir örneklem kullanan teorisyenlerin, ilgilenilen konuda en fazla deneyime sahip katılımcıları aramaları gerekir. Sosyal sürece ilişkin yalnızca sınırlı bir deneyime sahip olan veya başka bir deyişle, yerel olmayan bir katılımcı örneğinin seçilmesi, veri ve süreci kısmen veya sınırlı bir şekilde anlamaya neden olacaktır. Bu bakımdan teorisyenler, nitel araştırmada yeterli ve uygun bir örneklem seçiminin kritik olduğunu ve araştırmanın nihai kalitesinin, örneklem

¹⁰ Bu konuda kiliseye düzenli gelen ancak mülakat yapmayan K.E. (40)'nin sözleri oldukça manidardır. Bu kişi Hristiyan olanların durumunu: *“Diyarbakır büyük bir şehirdir ancak güçlü aile ve akraba bağlarından dolayı genelde herkes birbirini tanır, bu şehirde hiçbir şey gizli kalmaz”* şeklinde ifade etmiştir (21.01.2021).

uygunluğuna ve yeterliliğine bağlı olduğunu vurgulamışlardır. Araştırmacının görüşmelere başlamadan önce kimin en uygun bilgi kaynağı olacağını keşfetmesi ve bilgi kaynaklarını belirli niteliklere göre dikkatlice seçmesi önemlidir (Cutcliffe, 2000: 1480).

Buna göre araştırmamızın evrenini; Diyarbakır’da sonradan Hristiyan olan kişilerin mensup olduğu Diyarbakır Kilisesi, örneklemine ise; bu kiliseye mensup on yedi katılımcı oluşturmaktadır. Kilise katılımcıları bulmamız ve onlarla tanışmamız açısından önemli bir mekân olmuştur. Şehirdeki insanların Hristiyanlığı kabul etmesi genelde kilise sayesinde gerçekleşmiştir. İnsanlar sorularını sormak ve bilgi edinmek, büyüye karşı dua istemek¹¹ ve bazen gezmek için kiliseye gelmekte ve din değiştirme kararını vermelerinde kilisenin merkezi bir önemi bulunmaktadır. Araştırmamız kapsamında ilk olarak kiliseye gidilmiş ve ön araştırma yapılmıştır. Kilisenin misyoner ve yerel bir kilise olduğu¹², üyelerin sonradan din değiştirdikleri tespit edilmiştir. İki yıl boyunca düzenli olarak kiliseye gidilmiş ve birçok insanla tanışılmıştır. Bir süre sonra bize karşı ön yargılarının kırıldığını gördükten sonra mülakat teklif edilmiş ve kabul edenlerle mülakat gerçekleştirilmiştir. Kilise önderlerine bağlı bir kilise olduğu için bu konuda önderlerinin olumlu inisiyatifi olmuş ve kişiler mülakat yapmaya bu şekilde istekli olmuştur. Bununla birlikte araştırmaya katılacak grubun kimlerden oluşacağı ve katılımcılarda asgari düzeyde aranması beklenen nitelikler kuramsal örnekleme aşamasında belirlenmiştir. Gömülü teori yöntemine en uygun örnekleme seçimini sağlayan kuramsal örneklemeyle araştırma tasarısı kurulmuş ve kuram oluşturmaya yeterli veri sağlayabileceği düşünülen bir çalışma grubu seçilmiştir. Kuramsal örnekleme yöntemine göre, araştırmaya katılan kişilerin sonradan din değiştirmiş olmalarına dikkat edilmiştir. Katılımcılar kilise gözlemleri ve kişilerle yapılan kısa görüşmeler sonucunda belirlenmiştir. Kuramsal örneklemeyle uygun olarak çalışmada yer alacak kişiler, süreç içerisinde veriler toplanıp analiz edildikçe ortaya çıkan durum geneli yansıtmaya başladığında yeterli görülmüştür. Kilise yöneticileri üye sayısını yetmiş civarında belirtmesine rağmen bu süreçte

¹¹ Diyarbakır Kilisesi’nde daha önce çalışma yapan Kaya’nın (2020: 588) bulgularına göre: “*Büyüsel uygulamalara inanç, topluluk üyeleri arasında oldukça yaygındır. Topluluk önderleri kendilerinin, büyü yapılmasını kesinlikle tasvip etmediklerini ancak büyü yapılmış kimselere, büyüünün bozulması için dua ettiklerini ifade etmektedirler. Kilise hizmetkârlarından biri, toplumun her kesiminden, ayda yaklaşık 3-5 kişinin kiliseye bu amaçla geldiğini, bu kimselere büyü yapıp yapılmadığını anlayabildiğini ve kendilerine; “İsa Mesih’e sığınarak yapacağı duanın gerçekleşeceğine inanmaları halinde, büyüünün bozulacağını” ifade ettiğini ve bu şekildeki pratiklerle çoğu kimsenin büyüden kurtulduğunu belirtmektedir.*”

¹² Günümüz misyonerliğinde, özellikle Protestan evangelik kiliselerce yürütülen misyonerlik faaliyetlerinde misyon bölgelerinde kilisenin yerleşmesine ve yerel kiliselerin oluşturulmasına özen gösterilir. Zira bu, o bölgelerde yerli halk arasında Hristiyan mesajının kalıcı olarak yer edinmesinde önemlidir. Kiliselerin yerleşmesinde cemaatin oluşumu açısından iki kuramsal yapının tesisi önemlidir. Bunlardan birincisi uygun sosyal ve siyasal şartlar oluştuğunda ve cemaat yeterli sayıya ulaştığında resmî Hristiyan kurumlarının açtırılmasıdır. Diğer bir yapılanma ise henüz sosyal ve siyasal ortamda yeterli sayıda cemaatin olmadığı yerlerde devreye sokulan “ev kiliseleri” şeklinde cemaatlerin oluşturulmasıdır. Kilisenin yerleşmesinde, Hristiyanlaştırılan yerli halk arasından aktif misyonerlik ve liderlik vasfına sahip yerel önderlerin çıkarılması da ayrı bir önem taşır. Zira bunların yapacağı faaliyetin her zaman yabancı misyonerlerinkinden daha etkili olacağı düşünülür (Gündüz, 2023).

üye sayısının bu kadar olmadığı anlaşılmıştır. Düzenli olarak ayine gelenlerin yaklaşık otuz-kırk civarında olduğu ve bir o kadar kilise üyelerinin çocuklarının olduğu tespit edilmiştir. Kilise üyeleri genellikle misyoner amaçla gelen yabancı uyrukluların dışında Müslüman iken Hristiyanlığa geçen yerli halktan oluşmuştur. Araştırmamız sürecinde kilise üyelerinin çoğunluğuyla tanışılmıştır. Örneklem grubunda kilisede farklı şekillerle din değiştiren kimseler tespit edilmiş ve 25'in üzerinde din değiştiren kişiyle mülakat yapılmış ancak bunların 17 tanesi araştırmaya dahil edilebilmiştir. Bazı katılımcılar sorularımıza üstünkörü cevap verdiğinden derinlemesine bir mülakat gerçekleştirilemediğinden araştırmaya dahil edilen katılımcı sayısı azaltılmıştır. Yine katılımcıların her birinin en az üç yıl önce Hristiyan olmasına, birbirinden farklı hikayelere sahip kişilerden oluşmasına dikkat edilmiştir. Katılımcıların demografik bilgileri bulgular kısmında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Burada kısaca bahsetmek gerekirse:

Örneklemimizin büyük çoğunluğu yüzde 70 (12 kişi) evli kimselerden oluşmuştur. Örneklemde dengesiz cinsiyet oranı (yüzde 82 erkek ve yüzde 17 kadın), kadınların geri planda durmak istemesi kilise içerisinde erkeklerin daha aktif olduğunu göstermektedir. Dahası, bir bütün olarak örneklemi çoğunlukla genç yetişkinler oluşturmaktadır. Buna göre; yüzde 7'si (3 kişi) 20'li yaşlarda yüzde 52'si 30'lu yaşlarda ve yüzde 16'sı 40'lı yaşlardadır. Katılımcıların etnik ve dini geçmişleri de kabaca Diyarbakır genel etnik/dini durumu yansıtmaktadır. Ankete katılanların yüzde 52'si Kürt (9 kişi), yüzde 29'u Zaza (5 kişi), geri kalanı ise Türk'tür (2 kişi). Din geçmişi ise bir kişi hariç diğer hepsinde benzerdir (94'ü Müslüman). Aynı zamanda katılımcılarımız genel olarak kilisede aktif olan kişilerden oluşturmaktadır. Bunlardan Hristiyan teolojisi üzerine lisans yapmak için seçilen bireyler diğer üyelerden daha yüksek eğitimlidirler (yüzde 20). Ayrıca bu kişiler, kilisede verilen faaliyetlerde liderlik potansiyeli sergilemişlerdir. Katılımcıların yüzde 47'sinin on ile on beş yıldan uzun bir süre önce din değiştirdiği de eklenmelidir. Ortalama on- on beş yıl öncesinde genç yaşlarda Hristiyanlığı seçen bu katılımcıların, kilisenin nüfusunun artması açısından eşlerinin Hristiyan olmasına veya din değiştirmeye yatkın olmasına dikkat ettikleri anlaşılmaktadır. Bunun bir göstergesi; kilisede Pazar günleri ayine katılan çocuk ve ergenlerin sayısının oldukça fazla olmasıdır. Bu konuya kilisenin geleceği ve Hristiyan ailelerin çoğalması için oldukça önem verildiği söylenebilir.

Katılımcılara genel olarak din değiştirme araştırmalarında olduğu gibi din değiştirmeden öncesi, din değiştirme aşaması ve sonrası ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Mülakat öncesinde araştırmanın amacı ve kapsamı detaylı bir şekilde katılımcılara

sunulmuştur. Katılımcıların her birinden, görüşme esnasında ses kayıt cihazı kullanımı konusunda izinlerinin olduğu beyanı alınmış (bir kişi hariç diğer katılımcılar ses kaydına izin vermiştir) ve konu ile ilgili merak ettikleri sorular içtenlikle cevaplanmıştır. Katılımcılara katılımcı yorumlarının çalışmaya takma ad verilerek yansıtılacağı ve gerçek isim ve bilgilerinin yer almayacağı belirtilmiştir. Katılımcıların dış faktörlerden etkilenmemesini sağlamak amacı ile görüşmelerin katılımcıların istedikleri alanlarda yapılmasına özen gösterilmiştir. Katılımcı ile yalnız olmaya dikkat edilen görüşmelerde, bilimsel araştırmaya uygun bir iletişim kurulmuş olup, görüşmeler sohbet halinde gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili olarak mülakat tekniğinin din değiştirme çalışmalarında pratik ve etkili olduğunu ileri süren araştırmacılar, güvenilirlik ve geçerlilik açısından sınırlamalara rağmen mülakatın dönüşüm sürecini keşfetmek için belki de en iyi yaklaşım olduğunu söylemişlerdir (Bellah, 1974: 487-489). Mülakat tekniği bize başka bir kişinin kavramsal dünyasına girme, dünyayı öznelerin kendileri gibi görme ve deneyimleme fırsatı ve konunun arka planı hakkında derinlemesine bir fikir ve dinlerini neden değiştirdiklerine dair akıl yürütmenin yanı sıra dönüşüm öncesinde, dönüşüm aşamasında ve sonrasında deneyimlerini anlama konusunda yardımcı olmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme programının oluşturulmasına yardımcı olmak için psikoloji ve sosyoloji alanındaki dini deneyim ve dönüşüm üzerine literatür gözden geçirilmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerin tasarımı tüm konuları her katılımcı için aynı sırayla ele almamızı sağlamıştır. Görüşmeler kronolojik bir sırayla çocukluk, aile, ergenlik döneminden başlayarak, dönüşümden önceki süreci ve dönüşüm sürecinin kendisini araştırarak ve dönüşüm sonrası yaşamla günümüze kadar olan süre boyunca devam etmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler açık uçludur ve büyük ölçüde yönlendirici değildir. Bu nispeten yönlendirici olmayan veya serbest yanıt yaklaşımının amacı, her katılımcının deneyimlerini kendi anlayışlarına, düşüncelerine, duygu ve davranışlarına göre incelenmesini sağlamaktır. Katılımcının belirli bir konuda söyleyecek bir şeyi yoksa ya daha önce bahsedilen bir şeye geri dönülmüş ya da yeni bir soru sorulmuştur.

2.7. Verilerin Analizi

Gömülü teoride işleyiş verilerin çözümlenmesi sırasında ortaya çıkan kuramsal gelişmeler tarafından yönlendirilir. Gömülü teori verilerin çözümlemesi, karşılaştırılması ve verilerde temellenen kavramsal açıdan soyut kategorilerin oluşturulması üzerinde durur. İşe bazı başlangıç araştırma soruları ile elde edilmiş sınırlı miktarda veri ile başlanır. Hemen bu noktada veriler çözümlenir ve çözümlemede ortaya çıkan yönelimlere göre ikinci dizi veri

toplamaya geçilir. Zira verilerin toplanması işleminin, daha önceki verilerin çözümlenmesi işleminde ortaya çıkan kuramsal gelişmeler tarafından yönlendirilmesi gerekir. Bu çerçevede araştırma süreci örneklem alma, verileri toplama, verilerin analizi olarak üç temel aşamadan oluşur. Ancak bu üç aşama soyut kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerden oluşan kuramsal çerçevenin ortaya çıkışına kadar döngüsel bir biçimde sürekli tekrarlanır. Sürekli daha üst seviyede bir soyutlamaya ulaşmak üzere yinelenen araştırma boyunca kullanılan temel analiz birimi ise anlamlardır. Araştırmacı hem verilerle değil, bu verilerin işaret ettiği anlamların kavramsallaştırılması üzerine çalışır. Aynı olgu ile ilişkili anlamlar grubu ise kategorileri şekillendirir. Kategoriler ve kategorilerin özellikleri oluşturulurken yapılacak temel işlem, alandan elde edilen verilerin her bir parçasına ait anlamları, başka bir deyişle her bir veri parçasının hangi anlama işaret ettiğini bularak, bunlar arasında soyutlama düzeyine göre hiyerarşik ilişkiler kurmaktır. Soyutlama yaparken dikkat edilmesi gereken nokta verilere değil verilerin işaret ettiği anlamlara –verilerin kavramsal olarak neyi ifade ediyor olduğuna– yoğunlaşmaktır. Soyutlamanın ilk aşaması her bir veri parçasının işaret ettiği anlamı belirlemektir. İkinci aşamada bu anlamlar gruplandırılarak kategoriler oluşturulur. Anlam grupları o kategorinin özellikleri/niteliklerini ortaya koyar. Üçüncü aşamada kategoriler ve kategorilerin özellikleri arasındaki ilişkiler kurularak, bunlar açık bir biçimde tanımlanır (Gençoğlu, 2014: 686-687). Bu bağlamda çalışmanın başlangıcında katılımcıların biyografik hikayelerinin dinlenmesine önem verilmiştir. Ayrıca gömülü teori metodolojisine uygun olarak araştırmanın veri toplama araçlarına karar verirken gömülü anlamın elde edilmesine olanak veren derinlemesine mülakatlar tercih edilmiştir. Bu mülakatlarda hem kişiyi din değiştirmeye yönelten çekici faktörler hem de içerisinde bulunan psikolojik, sosyal, kültürel ve kurumsal durumlar anlaşılmasına çalışılmıştır. Birçok çalışmada olduğu gibi gömülü teori araştırmasında da veri toplama amacıyla gözlem, mülakat ve araştırma notları gibi teknikler kullanılmıştır. Buna göre araştırmamız kapsamında iki yılı aşan zaman zarfında Diyarbakır Protestan Kilisesi üyeleriyle düzenli iletişim sağlanmıştır. Kilise ve üye ziyaretleri sırasında din değiştiren kişilerle görüşmeler yapılmış ve örneklem seçimi zaman içerisinde şekillenmiştir. Bu görüşme ve gözlemler esnasında notlar ve fikirler yazılmıştır. Bazen tekrar başa dönmüş ve teoriler elde etmek için yeniden kodlama yapılmıştır. Kuramsal doygunluğa ulaşana kadar bu süreç devam ettirilmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi gömülü teoride yapılandırmacı yaklaşımı ileri süren K. Charmaz takip edilmiştir. K. Charmaz’a göre yapılandırıcı yaklaşım; anlatım ve öz arasındaki önemli ilişkileri ima eder (Charmaz, 2006: 45). Gömülü teoride analitik ayrımlar oluşturmak

için sabit karşılaştırma yöntemleri kullanılır ve böylece analitik çalışmanın her düzeyinde karşılaştırmalar yapılır. İlk olarak benzerlikleri ve farklılıkları bulmak için veriler karşılaştırılır. Mülakatlardaki veriler, farklı zaman ve yerlerdeki olayların gözlemleriyle karşılaştırılır. Odaklanmış kodlama, kodlamanın ikinci aşamasıdır. Odaklanılmış kodlamanın kelime kelime, satır satır ve olay bazında seçici ve kavramsal olmasına ve bu kodlamada oldukça fazla verinin kullanılmasına dikkat edilir. Odaklanılmış kodlama ‘vurgulanmış metin’ olarak araştırmamızın bulgular bölümünde yer almıştır. Eksen kodlamanın amacı ise, büyük miktarda veriyi sıralamak, sentezlemek ve düzenlemektir. Araştırmamızda eksen kodlar şema olarak gösterilmiş ve ayrıca başlık ve alt başlıkları oluşturmuştur. Son olarak teorik kodlama ise, odaklanılmış kodlama sırasında seçilen kodları izleyen karmaşık bir kodlama düzeyidir. K. Charmaz’a (2006: 69) göre teorik kodlar; odaklanılmış kodlamada geliştirilen kategoriler arasındaki olası ilişkileri belirtir ve tutarlılığı olan bir analitik hikaye anlatmaya yardımcı olur. Ayrıca analitik hikayeyi teorik bir yöne doğru hareket ettirir. Araştırmamız sonucunda beş tane teorik kodlama ortaya çıkmıştır.

Araştırmamızda katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarda öncelikli olarak ses kaydı alınmış ve ardından ses kayıtları eksiksiz bir şekilde yazıya geçirilmiştir. Bu şekilde yazım araştırmacının araştırma verilerine aşina olmasını sağlamıştır. Kodlamaya geçmeden önce yazılan metin okunmuştur. Ön okuma süreçleri araştırmacının duyarlılığının artmasına sebebiyet vermiş, kavrama, anlamlandırma, ilişkili ve ilişkisiz dataları birbirinden ayırt etmemize olanak sağlamıştır. Ayrıca not yazımına önem verilmiş, bu yöntem verileri ve kodları araştırma sürecinin daha başlarında analiz etmemize yardımcı olmuştur. Bu bağlamda araştırmamızda; aynı kiliseye mensup, sonradan din değiştirmiş ve değişimi açıkça belli olan, gönüllü 14 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplam 17 katılımcı ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatlar sonucunda elde edilen toplam 1200 dakika 50 saniye olan görüşme, deşifre edilerek 530 sayfa doküman ve 205.110 kelime elde edilmiştir. Görüşülen kişilerin derinlemesine mülakatları Maxqda 2020 programında analiz edilmiş ve daha sonra gömülü teoriye göre sabit karşılaştırmalı yöntem kullanılarak birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Katılımcıların yanı sıra kilisede 25’in üzerinde kişiyle görüşme gerçekleştirilmiş ve “hatırlatıcı notlar” alınarak memolar yazılmıştır. Görüşme kayıtları harfi harfine deşifre yapılmış olup metin haline dönüştürülürken katılımcıların bakış açıları korunmaya çalışılmıştır. Sistematiik veri toplama ve verilerin analizi yoluyla oluşturulan gömülü teoriye ek olarak biyografik anlatım, çeşitli sosyal bağlamlarla ilgili karmaşık dinamiklerin anlaşılmasını sağladığından din değiştirme anlatılarının analizi için yararlı olmuştur.

Araştırmanın teorik ve metodolojik yönlerini belirledikten sonra; dönüşüm için arka plan deneyimleri, dönüşüm süreci ve dönüşümü etkileyen faktörler, dönüşüm sonrası değişim, beklentiler, problemler, kiliseyle ilişkiler araştırmanın eksen kodlarını oluşturmuş, odaklanılmış kodlar ve eksen kodları “*Araştırmanın Bulguları ve Veri Analizi*” bölümünde ortaya koyulmuştur. Araştırma sonucunda ortaya çıkan teorik kodlar; “*Sonuç: Din Değiştirmeyi Çerçevelemek*” bölümünde tema başlıklarında tartışılmıştır.

2.8. Araştırmanın Bilimselliği ve Araştırmacının Rolü

Gömülü teori yöntemine göre; nitel bir araştırmada araştırmacı alanda ne olup bittiğini anlamak istiyorsa alanın dışından bakabilmelidir. Aynı zamanda iyi bir teori ve açıklama gerçeklerin içinden doğmalıdır. Dolayısıyla hem dışarıdan hem de içeriden bakabilmesi ve ön yargısız davranabilmesi açısından araştırmacının rolü oldukça önemlidir. Ayrıca araştırmacının ve katılımcıların deneyimlerinin sürekli değişip gelişmekte olduğu da araştırmacı tarafından dikkate alınmalıdır (Çelik & Ekşi, 2018: 30). Din değiştirme öyküsü genellikle inanan bir kişinin nasıl değiştiğine dair bir öyküdür. Bu öykü doğru anlaşılırsa, kişisel ve kurumsal boyutunun her iki bileşeni hakkında da fikir sahibi olunabilir. Birçok dönüşüm araştırmacısı söz konusu dönüşümün en iyi şekilde, orijinal dönüştürme olayında değil, daha ziyade o olayın ritüel anlatımı olan dönüştürme anlatısında gerçekleştirildiği konusunda hemfikirdir. Yeniden anlatma tipik olarak bir dereceye kadar yeniden yaşamaktır (Stromberg, 2014:130). Geleneksel olarak dönüşüm anlatısında atıfta bulunulan tarihsel, gözlemlenebilir bir olay olarak (James, 2014: 30) Hristiyanlıkta din değiştirme, inananların Hristiyan tanrısına veya yeni bir inanca ulaştıklarını iddia ettikleri dini bir deneyim olarak görülür (Snow & Machalek, 1983: 264). Bununla birlikte anlatıcının bilinçli olarak aldatma niyetinde olmadığı varsayılsa bile, orijinal dönüşümün gözlemlenebilir bir olay olarak statüsü sorunludur. Bu nedenle eğer araştırmacı din değiştirme deneyimini incelemek istiyorsa, önce din değiştirme anlatısına bakmak ve anlatının muhtemelen açıkladığı olaylarla ilgili çıkarımlar konusunda dikkatli olmak zorundadır. Hem inananların hem de dışarıdan gözlemleyenlerin bakış açısından insanlar, dönüşümden sonra genellikle davranışlarını değiştirirler. Özellikle dönüşümün kimliği dönüştürmede bir etkisi varsa, bu durumun her şeyden önce kişinin davranış ve sözlerinde aranması gerekir (Staples ve Mauss 1987: 143). Dolayısıyla dönüşüm araştırmalarında; din değiştirmenin bir kerede olup bitmediği, aksine sürekli olarak yeniden yaratıldığı, çatışmaların dönüşümden sonra kaybolmadığı, onların devam eden çözümlerinin aranmaya devam edildiği unutulmamalıdır (Stromberg, 1990: 42-43).

Evanjelik Hristiyanlıkta Tanrı'nın lütfunu kişiler için özel bir araç olarak gören zengin bir anlatım geleneği vardır. Bu anlatımın genellikle kutsal yazı kalıpları tarafından şekillendiği ve çoğu zaman kendi başına müjdeci bir etkiye sahip olduğu varsayılır. Bu bakımdan kişinin dönüşüm sürecinde biyografik anlatımı ve Hristiyan kimliğini grup içinde ve dışında açıklamasının durumu Hristiyanlıkta önemli bir görev telakki edilir. Tanıklıklar bir evanjelizm (müjdeleme) aracı olarak hizmet eder ve dinleyenlerin dönüşümüne katkıda bulunmayı amaçlar. Bugüne kadar yapılan pek çok din değiştirme çalışması çoğu kişinin bu tanıklıklarını anlama çabası olarak ortaya çıkmıştır. Bunun dışında araştırmacının kişinin iç dünyasındaki değişikliğe doğrudan erişimi yoktur. Dini dönüşümle ilgili araştırmaların ana ve çoğu zaman tek veri kaynağı kişinin bu konudaki ifadeleridir. Dönüşümle ilgili pek çok çalışmada geçmiş dönüşüm sürecini yeniden yapılandırmak için dönüşüm ifadeleri kullanılmış, bu öyküler birleştirilmiş bir dönüşüm model /modellerine genelleştirilmiş veya dönüşüm öykülerine uygulanabilecek sosyal teori içinde benzer bir sosyal/ psikolojik süreç veya değişim mekanizmaları ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte bağlılık sürecinin bir dönüşüm hikayesine dayanarak yeniden yapılandırılması bilimsel açıdan sorunludur. Kişinin dönüşüm anlatısını dönüşüm sürecinin tarafsız bir tanımı olarak düşünmek oldukça zordur. Birey; bir grubun üyesi olduğunda veya belirli bir sosyal çevrenin bir parçası haline geldiğinde otobiyografik bir deneyim modeli olarak dönüşüm anlatısını yeniden oluşturur. Bu bakımdan dönüşüm araştırmacısının üyelik sürecini dinlemekten daha fazla bilgiye ihtiyacı vardır (Stromberg, 1990: 42-43). Dolayısıyla bilimsel dönüşüm çalışmalarındaki ana sorun, dönüşümü sadece kişilerin anlatılarına dayandırarak anlamaya çalışmaktır. Dönüşüm hikayelerini paylaşırken, Hristiyanlıkta kullanılan sembolik dil ve tanıklıklardan etkilenecek, biyografilerini yeniden yapılandırma sürecinde kişilerin gerçekten kısmen uzaklaşmaları söz konusu olduğundan, araştırmacının üyeyi grup içerisinde ve dini grubu bir bütün olarak gözlemlemesi gereklidir. Ayrıca bilimselliği koruma açısından kişilerin dönüşüm hikayesi grubun bildikleriyle karşılaştırılmalıdır. Bu bakımdan araştırmamız kapsamında din değiştirenlerin mülakatları karşılaştırmalı olarak, dini gruptan ayırt edilmeden anlaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla gerçeği ortaya koyma noktasında veriler, anlatılan hikayeye sınırlı olsa da grup içinde gözlem, görüşme yapmak ve grubun faaliyetlerine katılım sağlamak bir din değiştirme sosyolojisi araştırması ortaya koyma açısından oldukça faydalı olmuştur.

3. BÖLÜM: NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI VE VERİ ANALİZİ

Çalışmamızın bu bölümünde Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçenler üzerine Diyarbakır Protestan Kilisesi'nde yürütülen araştırmamızdan elde edilen bulgular gömülü teori yöntemiyle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Din değiştirme teorilerine göre din değiştirme hadisesi yalnızca bireyin öznel yaşantılarıyla ilgili değil, pek çok değişkenle beraber anlaşılması gereken toplumsal bir fenomendir. Bu nedenle din değiştirenlerin tecrübeleri bu değişkenlerle birlikte ele alınmaya çalışılmıştır. İlk olarak din değiştirme çalışmalarında olduğu gibi geleneksel olarak din değiştirmeden önceki psiko- sosyal arka plana odaklanılmıştır. Bu bölümde öne çıkan eksen kodlar şunlardır: Baba Problemi, Dini Eğitim Yetersizliği, Baskıcı Dini Eğitim, Travmatik Tecrübe Yaşama Durumu ve son olarak Sorgulama, Araştırma ve Kopukluk. İkinci olarak din değiştirme süreci ve din değiştirmeyi etkileyen faktörlerden bireysel, kültürel, kurumsal, sosyal ve olasılık faktörlerinin din değiştirenlerin kararlarını etkilediği tespit edildiğinden söz konusu faktörler incelenmiştir. Üçüncü bölümde din değiştirme sonrası durum ele alınmıştır. Din değiştirme sonrasında öne çıkan eksen kodlar ise şunlardır: Değişim, Kiliseyle İlişkiler ve Toplumla İlişkiler. Araştırmamızda din değiştirenlerde dini faaliyetin her düzeyinden ve yaşam döngüsünün tüm aşamalarından (genç yetişkinler, evli insanlar, orta yaştaki kişiler) örneklem oluşturulmuş ve katılımcıların sözlerinden farklılık gösteren kısımlar değerlendirilmeye alınmıştır. Ayrıca her bir katılımcının görüşme sorularına verdiği cevaplar kavramsallaştırılırken karışıklığa sebebiyet vermemek için benzer açık kodlar çalışmaya yansıtılırken, araştırma sorusunun cevabına önemli etkileri olduğu düşünülen kodlar aktarılmıştır. Görüşme sorularının cevapları bağlamında hazırlanan eksen kodların olduğu şemalara da metin içerisinde yer verilmiştir. Metin içeriği aktarımında görüşme sorularının sırası dikkate alınarak verilen odaklanılmış açık kodlarla, katılımcıların bu kodlarla ilgili sorulara verdikleri cevaplar aktarılmıştır. Araştırmamızda başlıkların, kodlamaların ve temaların oluşmasında esas olan derinlemesine mülakatlarla elde edilen katılımcıların düşünceleri olmuştur.

3. 1. Demografik Özellikler

Kent geleneği çok eski olan Diyarbakır 1990'lara kadar muhafazakâr, geleneksel kent yapısını görece korumuş bir şehirken 90'lardan sonra kapasitesinin çok üstünde bir nüfusun yaşadığı travmatik dönüşümlerin mekânı haline gelerek yerleşik şehrin o kendine özgü sükûnetini ve sürekliliğini önemli ölçüde kaybetmiştir. Hem şehrin hem de gelenlerin

gelenegini kıran bu durum, aile ilişkilerden davranış ve düşünüş biçimlerine, tüketimden cinsiyet düzenine kadar birçok şeyi ciddi sarsılmalara maruz bırakmıştır. Birçok çalışmada da geçtiği gibi olağanüstü şartlar altında gerçekleşen mecburi yer değiştirme durumunun, yoğun bir nüfusu psikolojik ve ekonomik anlamda şehre savurması, 90'lı yıllarda etkinlik gösteren dinsel ve etnik şiddet hareketlerinin yarattığı etkilerle de birleşerek dini hayat üzerinde sarsıcı etkilerde bulunmuştur (Arslan, 2015: 58). Ekonomik açıdan yaşanan zorluklar, aile otoritesindeki değişimler ve kentteki siyasi yaşam çocukların ve gençlerin sokakla erken dönemde tanışmasına, suça bulaşmasına ve keskin bir siyasi çizgi benimsemesine neden olmuştur. Bütün bu yaşananlar dini sosyalleşme, dini örgütlenmeler ve dine yüklenen anlamlar üzerinde derin izler bırakmıştır. Böylesi bir ortamda değişen toplumsal yapı ve kurumların beraberinde geleneksel dini yaşam, norm ve değerlerde önemli kırılmaları da beraberinde getirdiği söylenebilir. Değişen toplumsal yapı ve yine onun bir sonucu olan yoksulluk kültürü aşırı dini ve ideolojik grupların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu bakımdan Diyarbakır şehrini etnik, dini ve ekonomik sorunlardan bağımsız düşünmemek gerekir. Burada yaşayan bireylerin temel düşünce ve davranışları bu değişkenlerle bağlantılı olarak ele alınmalıdır (Kahraman, 2014: 25).

Diyarbakır şehri, göç sonucunda uyum/uyumsuzluk ekseninde oluşan bir yapılanmayı içinde barındırmaktadır. Terör, işsizlik gibi nedenlerden dolayı yaşanan göçler kentin nüfus yapısının yanı sıra dini, kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan birçok değişim ve dönüşüme yol açmıştır. Diyarbakır özellikle 1990'lı yılların ilk yarısında çok hızlı ve çarpık bir kentleşme sürecine girmiştir. Böylelikle şehir merkezinin kültürel, dini-etnik dokusu belirgin bir şekilde değişmiştir. 1990'lı yıllarda boşaltılan köy ve kasabalardan şehir merkezine göçler, dinsel ve etnik şiddet hareketlerinin yarattığı etkilerle de birleşerek dini hayat üzerinde çok önemli etkilerde bulunmuştur. Diyarbakır'da resmi-yarı resmi dini kurumlar, cemaatler, medreseler, tarikatlar, Aleviler ve gayrimüslim dini gruplar dini çeşitliliği oluşturmaktadır. Gösteri amaçlı yürüyüşler, törenler, şiddet içerikli eylemler, Nevroz ve Kutlu Doğum etkinlikleri şehirde dini yaşamı etkileyen unsurlar olarak görülebilir. Diyarbakır'da kültürel yapı; İslami değerler oluşan bir yaşam tarzı, yaş ve cinsiyet eksenli hiyerarşi, ataerkil egemenliğin hakim olduğu düzen, aşiretsel yapı ve ulusal geleneklerin karışımından oluşan bir sistem olarak tanımlanabilir. Hem kırsal hem de geleneksel şehir yapısını belirli ölçülerde tanımlayan bu tür bir örgütlenme biçimi, hızlı kentleşmeyle beraber gücünü kaybetmiş ve bundan sistemin iç içe geçmiş parçaları olan cinsiyet yapıları ve dinsellikler de nasibini almıştır. Bu durum dini alanda çeşitliliğe ve kişisel inisiyatif kullanabilme olanakların oluşmasını sağlarken, diğer

yandan bunu ortaya çıkaran geleneksel cinsiyet düzenini sarsarak kadınlar için de farklılaşma ve bireyselleşme imkanlarını doğurmuştur (Çın, 2019: 151-152). Dolayısıyla Diyarbakır’da din değiştirmenin bütün bu dinamiklerle beraber anlaşılması önem arz etmektedir.

Büyük şehirlerdeki kiliselerle kıyaslandığında nüfus olarak küçük sayılabilecek bir kilise olan Diyarbakır Protestan Kilisesi’nde tanıştığımız katılımcıların demografik özellikleri aşağıda verilmiştir. Buna göre katılımcıların geneli erkek ve orta yaşlıdır, çoğunluğu 15-25 yaşları arasında Hristiyan olmuştur.¹³ Orta düzeyde gelire sahiptirler. Eğitim olarak ön lisans ve lisans mezunları çoğunluktadır. Mesleki açıdan çeşitlilik göstermektedirler. Etnik köken olarak ise Diyarbakır’ın genel görünümüyle uyumlu sayılabilecek daha çok Kürt ve Zaza, daha az Türk ve Alevi kökenlere sahiptirler.

Tablo 1 : Çalışma Grubunu Oluşturan Katılımcıların Demografik Özellikler

Sayı	Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim	Meslek	Din Değiştirme Yaşı	Etnik Köken
1	Mahmut	Erkek	38	Evli	Önlisans	Aile şirketi	23	Zaza
2	Leyla	Kadın	40	Evli	Lisans	Ev hanımı	25	Türk
3	Engin	Erkek	33	Bekar	Lisans	Öğretmen	22	Kürt
4	Ethem	Erkek	30	Evli	Lisans	Kilise görv.	18	Zaza
5	Ziya	Erkek	55	Evli	Ortaokul	Kilise görv.	35	Türk (Alevi)
6	Oktay	Erkek	27	Bekar	Önlisans	Öğrenci	24	Kürt
7	Helen	Kadın	30	Evli	Lise	Ev hanımı	24	Kürt
8	Alex	Erkek	23	Bekar	Önlisans	Öğrenci	21	Kürt
9	Baran	Erkek	34	Evli	Lise	İşçi	28	Kürt
10	Uğur	Erkek	33	Evli	Lise	Özel şirket	30	Kürt
11	Asım	Erkek	33	Bekar	Önlisans	Serbest m.	29	Kürt
12	Ruken	Kadın	36	Evli	Lisans	Ev hanımı	26	Zaza
13	Yakup	Erkek	25	Bekar	Lisans	Öğrenci	22	Zaza
14	Musa	Erkek	46	Evli	İlkokul	Emekli	38	Kürt
15	Rohat	Erkek	49	Evli	Ortaokul	Esnaf	40	Kürt
16	Nihat	Erkek	38	Evli	Lisans	Memur	23	Arap
17	Mervan	Erkek	38	Evli	Ortaokul	Kilise görv.	20	Zaza

Yukarıdaki tabloya göre; çalışma grubunu oluşturan katılımcıların üçü kadın on dördü erkektir. Erkek katılımcılar mülakat yapmaya daha sıcak bakarken, kadınlar dini bilgilerinin yetersiz olduğu gerekçesiyle mülakat yapmaya yanaşmamışlardır. Ancak kilise genelde aile gruplarından oluştuğu için kadın ve erkek oranı birbirine yakındır. Kilise üyelerinin medeni durumlarına baktığımızda bekar ve evli olanların sayısının birbirine yakın olduğu görülür. Araştırmaya katılanların ise beşi bekar, geriye kalan onikisi evlidir. Evli erkeklerin genelde

¹³ Hadi Tezokur 2007 yılında toplulukla ilgili yazdığı makalede şu bilgilere yer vermiştir: “Bugün Diyarbakır’da 20-30 kişilik faal bir cemaate sahip Misyoner Kilisesi bulunmaktadır. Faaliyetleri sınırlı olmakla birlikte beş yılı aşkın bir süre faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Pazar ayınlarının misafir katılımcıları daha çok 18-25 yaş gurubunu oluşturmaktadır. Her seviyeden ve her sınıftan insanların varlığına rastlanılmakla birlikte daha çok Lise ve Üniversite öğrencileri ağırlıktadır.” Bu makalenin üzerinden 13 yıl geçtiği için o zamanın genç Hristiyanlarının bizim çalışma zamanımızda genel olarak orta yaşlara ulaştıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

eşleri de onlarla birlikte veya sonrasında din değiştirmiştir.¹⁴ Katılımcılardan beş kişi Zaza kökenli, dokuz kişi Kürt kökenli, iki kişi Türk (biri Alevi) kökenlidir. Kilisede köken itibarıyla bir ayrışma söz konusu değildir. Kilise bir dini grup olması sebebiyle pek çok farklı kökende insanı belirli ideallere bağlı olarak dini kardeşlik şemsiyesi altında birleştirmiştir.

Araştırmamızda katılımcıların yaşlarıyla ilgili bir kriter belirlenmemiştir. Araştırma süresince 18 yaşından büyük olan ve mülakat yapmaya sıcak bakan tüm kilise mensuplarıyla görüşülmeye çalışılmıştır. Kilise cemaatinin azlığı bu durumun en önemli nedenidir.¹⁵ Gözlemlerimize göre din değiştirmelerin büyük bir kısmı ergenlik ve genç yetişkinlik çağında gerçekleşmiştir. Araştırmamıza katılanların on beşi genç yetişkinlik çağında Hristiyan olmuştur. Diğer iki kişi orta yaşta iken kiliseyle tanışmıştır. Araştırmamızla benzer bir şekilde din değiştirmede yaş değişkeniyle ilişkili olarak Amerika’da 2007 yılında yapılan Pew araştırmasında da Katolik ve Protestan katılımcıların yüzde 97’sinin 35 yaşından önce çocukluk inançlarını terk ettikleri ortaya çıkmıştır (Streib, 2014: 5). Aynı şekilde A. Kaya’nın (2020: 580) Diyarbakır Kilisesi ile ilgili “*Protestanlığa geçen kimselerin yaş ortalamalarına bakıldığında en çok din değiştirenlerin 20-50 yaş aralığındaki kimselerden oluştuğu anlaşılmaktadır*” tespiti bulguları destekler niteliktedir.

Katılımcıların eğitim durumlarına baktığımızda ise; üçü ortaokul, üçü lise, dört tanesi ön lisans, yedi tanesi lisans mezunudur. Üniversite mezunlarının çoğunlukta olmasının nedeni; kilisenin çekirdek üyelerinin¹⁶ kilise tarafından üniversite okumaya ve yüksek lisans¹⁷ yapmaya teşvik edilmesidir. Araştırmamızda sürekli kilisede bulunmaları ve araştırmaya sıcak bakmalarından dolayı çekirdek üyeler katılımcıların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Sadece ayine katılıp ayin sonrası kiliseyi terk eden grup mülakat yapmaya pek yanaşmamıştır. Kilise yönetimi aktif görev olan kişilerin eğitimini teşvik etmekte ve yönlendirmektedir.

¹⁴ Protestanlığa geçen kimselerin din değiştirmelerinde toplumsal ağ ilişkileri ve cinsiyetler arası hiyerarşik düzenin etkisi olmuştur. Kadın olarak eş, evlat ya da kardeşlik gibi akrabalığa dayalı sosyal ilişki ağları bazı kimselerin din değiştirmelerinde etkili olmuştur. Bu bağlamda kilise cemaati içinde, geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkileri ekseninde tabi olduğu erkekten önce din değiştirmiş kadın sayısı çok azdır (Kaya, 2020: 580).

¹⁵ Kilise önderleri Diyarbakır’da 1988 yılından günümüze kadar Protestanlığa geçerek vaftiz olanların sayısı konusunda birbirinden farklı rakamlar vermektedir. Bugün kiliseye düzenli olarak devam edenlerin sayısı yaklaşık 40-45 kişi civarındadır. Genel olarak kadın ve erkeklerin sayısı birbirine yakındır. Katılımcılardan birisi ise kilisenin nüfusunun ortalama 50-60, en fazla 70 olduğunu söylemiştir (Ethem 30).

¹⁶ Kilisede uzun yıllar bulunan ve aktif görev alan kişiler için çekirdek üye tabiri kullanılmıştır.

¹⁷ Bu kişiler kilisenin teşviğiyle Viyana’da Hristiyan teolojisi üzerine lisans ve yüksek lisans eğitimi almakta, bunun yanı sıra misyonerlikle ilgili yurt içinde ve yurt dışında birtakım eğitimlere katılmaktadırlar. Eğitim aldıkları Viyana’daki kurum Amerika merkezlidir ve Avusturya’da kampüsü bulunmaktadır. Kilise görevlileri eğitim için yılda üç defa İstanbul’a ve bir defa da Avusturya’ya gitmektedir. Katılımcılardan Mervan, bu okulun Türkiye’de denkliği olmadığını ve eğitim aldığı ensütütün amacının özellikle Rusya’dan ayrılan ülkelerdeki dil problemi olan Hristiyan din vaizlerine eğitim vermek olduğunu ayrıca bu kurumun Ortadoğu’ya yönelik çalışmaları olduğunu belirtmiştir. <https://moodle.tcmi.edu/> Teoloji eğitimi alınan kurumun internet sitesidir.

Meslek olarak katılımcılar; öğretmen, öğrenci, özel şirket sahibi, taksi şoförü, işçi, serbest meslek, esnaf, ev hanımı ve kilise görevlisi şeklinde çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların ekonomik durumlarının ise; toplumsal tabakalaşma piramidine göre orta ve ortanın altı tabakaya mensup oldukları tespit edilmiştir.¹⁸ Katılımcılardan sadece iki kişi kendi kurdukları aile şirketini yönetmektedir. Kilisenin ayrıca bir vakfı bulunmaktadır.¹⁹ Kilise yönetimi bu vakıftan ihtiyaç içerisinde olan kişilere (üye kişiler ve mülteciler vb.) maddi anlamda yardımda bulunmaktadır. Üyeler arasında bu konuda dayanışma söz konusudur. Her pazar gönüllü kişilerden ondalık toplanır.²⁰ Bununla birlikte katılımcılarda gözlemlediğimiz durum; kilisenin sunduğu maddi hizmet türlerine çok az ihtiyaç duyacak veya hiç ihtiyaç duymayacak kadar mali açıdan güvenli olmalarıdır. Dahası kilise hiçbir resmi sosyal destek programı sunmadığından, kiliseye katılmak veya vaftiz olmak için kişilere yapılan maddi teşviklerin az olduğu düşünülmektedir. Kilise üyeleri maddi yardımı dört şekilde yaptıklarını ifade etmiştir: 1) İhtiyacı olan kilise üyelerine maddi yardım verilir. 2) Din değiştirme potansiyeli olan maddi durumu düşük kişilere (yerli veya yabancı fark etmez) yardım edilir. 3) Geri dönüş beklentisi olmadan verilir. 4) Daha düşük statüdeki ihtiyaç sahibi kişilere verilir.

3.2. Din Değiştirmeden Önceki Psiko-Sosyal Arka Plan

Aile çocuğun yetişmesi ve hayata hazırlanması için en önemli kurumdur. Bu nedenle insanın ailesinden aldığı eğitim ve çocukluk döneminde yaşadığı olumlu ve olumsuz tecrübeler bireyin ilerleyen zamanda hem sosyal yaşamında hem de din ile ilişkisinde etkili olmaktadır. Ailedeki huzursuzluk çocuğun dini tecrübelerinin gelişimini farkında olmadan etkiler (Köse, 2019: 64-65). Çocuğun kişilik gelişiminde ve sosyalleşmesinde hem babanın hem de annenin çok önemli bir yeri vardır. Çocuğun anne babasıyla ilişkilerini doğru bir şekilde kurması aile dışındaki ilişkilerine de yansımaktadır. Aileye ilk yaşlarda güvenli bağlanmanın diğer insanlarla ve Tanrıyla kurulacak ilişkiler açısından da büyük önem taşıdığı bilinmektedir. İlk bağlanmayla kurulan ilişkinin insan için bir örnek oluşturduğu ve bunun dini alanda da geniş bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Hökelekli, 2008: 180). Güven

¹⁸ Araştırmamızda katılımcılar sadece mülakat yaparken değil, ev ziyaretlerinde, ayin sonrası çay saatlerinde ve kilise etkinliklerinde bir bütün olarak tanınmaya çalışılmıştır.

¹⁹ Kilise görevlilerinden biri derneklerini vakfa çevirmek için çalışma yaptıkları ile ilgili şunları söylemiştir: “-Diyarbakır’da Süryani ve Ermeni Kiliseleri Osmanlı’dan geldiği için vakıf özelliğini sürdürmektedir. Sonradan kurulan kiliselerin ise vakfa çevrilmesi mahkeme kararıyla olmaktadır. Bu şekilde İstanbul ve Bursa’da birer kilise derneği vakfa çevrildi biz bu yolla üçüncü kilise olacağız. Karşıdaki Süryani Kilisesi’nin girişte üç lira alması normaldir bu şekilde kilise bazı küçük ihtiyaçlarını karşılayabilir” (28.07.2019).

²⁰ Hristiyanlıkta ondalık; bir kişinin kazandığı paranın onda birini kilise hizmetlerine harcanması için her ay kiliseye vermesine denir. Ondalığın aslı Kutsal Kitap’taki bazı ayetlere dayandırılmaktadır.

(Bknz. Kilise Pastörü’nün ondalık hakkındaki konuşması:

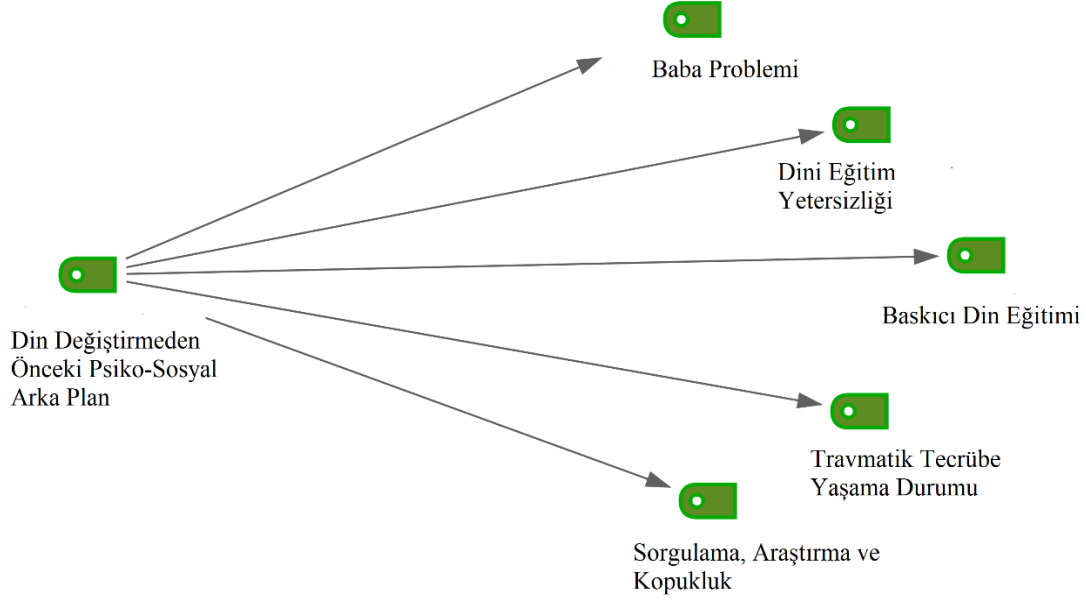
https://www.youtube.com/watch?v=53gFqeMO2f4&ab_channel=KanalHayat)

duygusunun sağlıklı bir şekilde gelişiminin çocuğun din ve Allah inancına yönelmesini olumlu etkileyeceği şüphesizdir. Çocuğun doğduğundan beri sahip olduğu himaye altında bulunma ihtiyacı ile Allah'ın yardımına sığınma ihtiyacı birbirine benzer. Çocuk taklitle öğrendiği için bu dönemde aile çocuğun dini duygularının gelişmesinde dini tutum ve davranışlarının ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde önemlidir. Bu durum sevileni taklit etme ve onunla özdeşleşme psikolojisinden ileri gelir. Taklit ve özdeşleşme, duygu ve heyecanları benimseme ve alışkanlık haline getirmeyi içerir. Böylelikle çocuğun dini yaşayışı, çevrenin dini havasına ve kendi kabiliyetlerine göre gelişip artarak kişiliğinin bir parçası olur (Yüksel, 2012: 119-120).

Konuyla ilgili olarak psikolog Chana Ullman, dönüşüm süreci ile ilişkilerin önemini ortaya koyduğu araştırmasında din değiştiren kişilerin çocukluk ve ergenlik döneminde travma, aileyle çatışma, dini ve varoluşsal sorulara ilgi ve dini gruplara katılım dereceleri gibi faktörleri karşılaştırmıştır. C. Ullman başlangıçta dönüşüm için temel motivasyonun bilişsel anlamlara duyulan ihtiyaç olduğunu ileri sürmesine rağmen aslında, kontrol grubuyla karşılaştırıldığında kırk din değiştiren kişiyi motive eden temel sorunların duygusal olduğunu, babalarıyla problemlili ilişkiler içerdiğini, mutsuz çocukluk ve geçmişte sorunlu kişisel ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte din değiştirenlerin öykülerinde çocukluk, ergenlik ve dönüşümlerinden hemen önceki dönemde ilişkisel ve duygusal sorunların bulunduğunu keşfetmiştir. C. Ullman'ın en temel bulgusu ise; din değiştirenlerin yoksun, zayıf veya sevgisiz baba ilişkisine sahip olduklarıdır. Dolayısıyla babalarıyla ilgili sıkıntılı ilişkilerin aslında kişilerin dönüşümünü etkilediğini ortaya koymuştur. Yine C. Ullman'ın çalışmasında din değiştirenler diğerlerine nazaran çocukluk ve ergenlik döneminde daha fazla kişisel stres, aile ve çevreleriyle uyum problemleri yaşamışlardır (Ullman, 1998: 312-322).

Din değiştirme çalışmalarında genel olarak kişinin önceki hayatı yakın bir mercek altına alınmaktadır. Buna göre araştırmamızda katılımcıların psiko-sosyal arka planını anlama amacıyla katılımcılara; *“Kişisel biyografinizi anlatır mısınız?”*, *“Hristiyan olmadan önce aileniz ve toplumunuzla ilişkileriniz nasıldı?”*, *“Çocukluk ve gençlik döneminde aileniz tarafından dini konularda bilgilendirildiniz mi?”*, *“İslam dini hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?”*, *“İslam dini hakkındaki bilgilerinizi nereden öğrendiniz?”*, *“Nasıl bir dini eğitim aldınız?”*, *“İslam dinini yaşamanız noktasında ailenizin tutumu nasıldı?”*, *“Hristiyan olmadan önce Hristiyanlık hakkında bilgi sahibi miydiniz?”*, *“İslam dinine dair herhangi bir şüphemiz var mıydı varsa bu şüphelerinize örnek verir misiniz?”*, *“Hristiyan olmadan önce herhangi bir dini veya politik bir gruba katıldınız mı?”*,

“Hayatınızı etkileyen önemli bir olay veya travmatik bir hadise yaşadınız mı?” şeklinde sorular sorulmuştur. Katılımcıların verdiği cevaplara göre konuşma analizlerinden belirgin olarak ortaya çıkan eksen kodlar aşağıdaki şemada gösterilmiştir:

Şekil 1: Katılımcıların Din Değiştirmeden Önceki Psiko- Sosyal Arka Plan Şeması

3.2.1. Baba Problemi

Birçok din değiştirme vakası psikanalitik hipotezin ve din değiştirmeye ilişkin önceki vaka çalışmalarının önerdiği gibi bir otorite figürünün onayını, korumasını veya rehberliğini elde etme girişimi olarak görülebilir. Freud’a göre dini bir his kişinin babasına hissettiklerinin genişletilmiş bir şekli olabilir. Freud tanrı inancını dünyevi babaya duyulan aşkın ve bağlılığın bir sonucu olarak görmektedir. Buna göre hem inancın hem de şüphenin bir kişinin babasına duyduğu hissin bir yansıması olabileceğini söylemek mümkündür (Allport, 2004: 124). Babanın çocuğuna karşı koruyucu görevini yapmaması ya da yanlış tutum sergilemesi çocuğun ev dışındaki dünyayı güvenilmez olarak algılamasına neden olur. Bu nedenle babasız ya da babalık vazifesinin yerine getirilmediği ailelerde büyüyen kişilerin çoğunluğunun yaşadığı toplumu güvenilmez olarak algıladıkları, hatta bir kısmının gençlik dönemlerinde topluma karşı isyankâr tavır takındığı görülmüştür. Buna göre baba; aile ile dış dünya arasında köprü vazifesi görür ve çocuğun dünyayı güvenilir olarak görmesini sağlar. Dolayısıyla babasızlık ya da ilgisiz sert bir baba çocuğun bu açıdan sosyalleşmemesine ve korunma duygusunun gelişmemesine neden olabilir. Bu şekilde eksik büyüyen bir çocuk da ilerde kendisine güven verecek ve rehberlik edecek prensipler arayışına girmektedir (Köse,

2019: 66-67). Araştırmamız kapsamında Diyarbakır'da kişilerin baba algısını Asım'ın anlattıklarından anlıyoruz. Ona göre Kürt kültüründe baba saygı duyulması gereken, genelde sevgisini rahatça belli etmeyen bir role sahiptir. Babasıyla oturup konuşmadığını, rahatça iletişim kuramadığını anlatan Asım, babasının bu tutumunun oluşmasında bu coğrafyada yaşanan dinin büyük bir etkisi olduğunu, Batı tarafının genelde eğitimle ancak doğu kültürünün ise baskı ve inançla yoğrulduğunu şöyle anlatmıştır:

Ailemde din değiştiren yok deist ateist de yok. Öyle büyük bir tepki almadım sadece bir amcam bana kötü sözler söyledi. Babam benim Hristiyan olduğumu bilir ama bunu kimseye söyleyemez. Toplum baskısından dolayı. Aslında şöyle bir şey var bu toplumun babaları pek babalık yapmıyorlar. Daha doğrusu şöyle; çocuk dünyaya gelir tamamıyla bütün yükü anneye verilir. Baba gider çalışır, parayı getirir maaşını getirir anneye verir. Ama baba gider dışarda artık kimse bilmez ne yaptığını. Toplumun çoğunluğu baba iletişimsizliğiyle maalesef karşı karşıya. Babalarımızla pek iletişim kuramadık. Kuramadığımız için de oturup babamızla konuşamıyoruz. İki kelime edemiyoruz. Toplum böyle olmasa babam benimle konuşurdu. Babam eğer çocuklarına zamanında eğer babalık yapmış olsaydı bu topluma rağmen yine konuşurdu benimle. Babam hastanede çalışıyordu biz ilçede oturuyorduk. Ben küçüktüm o zaman ama annem anlatır. Babam hiç eve gelmezdi. Hep dışardaydı Diyarbakır'daydı. Alemei arkadaşları vardı hep onlara takılırdı, hiç gelmezdi buraya. Annemizden duyduk son zamanlarda ben babamın kırklı ellili yaşlarındaki halini gördüm. Bu tamamıyla bu coğrafyayla ilgili bir mesele aslında. Ben burda dinin de büyük bir etkisi olduğunu düşünüyorum bu durumun oluşmasında. Batı tarafıyla bu taraf arasında çok fark var. Oralarda insanlar genelde eğitim üzerine yoğrulurken burada daha çok inanç üzerine baskı üzerine insanlar yoğruluyor o yüzden böyle. Burada her şey ayıptır. Hatta cinsel konuşmak bile ayıptır, doğal olan bir şey. Cinsel eğitim mesela günahtır ayıptır diye bakılır ama çocuklara bu eğitim verilmediğinde zamanı gelince çok sıkıntı doğabiliyor. (Asım, 33)

Katılımcılardan Mahmut da Asım gibi bu durumu coğrafyaya bağlamış, bütün Ortadoğu halklarında olduğu gibi²¹ babasının sevgisini göstermeyen bir role sahip olduğunu ve mesafeli bir ilişkilerinin olduğunu şöyle aktarmıştır:

Abilerim ve kardeşlerimle aramız iyiydi. Aslında annemle de aramız iyidir. Babamla da ama hani toplumun verdiği bir şey var bir ağırlık var. Babam çok sevgisini göstermez bütün Ortadoğu halklarında olduğu gibi. Ama onun sevgisini hissedirdim tabi bilirdim babam da beni seviyor ama onu hissettirmezdi. Daha çocukken anlardık babalık nasıldır baba için nasıl bir rol biçilmiştir diye. O zaman babamı anlardık ve öyle bir beklentimiz de olmazdı. Anne gibi bir sevgi olursa bize tuhaf gelirdi zaten sıra dışı olurdu. Dolayısıyla babamızla biraz mesafeli bir ilişkimiz vardı ama

²¹ Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın "Türkiye'de Babalığı Anlamak" araştırmasında yer alan beş farklı babalık kategorisinin bulunduğu babalık piramidi, Türkiye'de işleyen farklı babalık modellerini sınıflandırması bakımından kullanışlıdır. Piramidin en alt basamağında yer alan 'geleneksel babalık' Türkiye'de en yaygın babalık kategorisi olmakla birlikte ataerkil değerlerin devam ettiği, çocuklarla mesafeli ve otoriter bir ilişkinin hâkim olduğu, güçlü ve hegemonik erkeklik üzerinden kurulan babalık türüdür. Bir üst basamakta yer alan 'yeni geleneksel babalık' modeli genel olarak geleneksel babalığa çok benzeyen ancak kız çocuklarıyla olan ilişkilerinde bu değerleri aşmaya başlamış erkekler için kullanılmaktadır. Bu ilk iki basamakta egemen erkeklik değerleri korunmakta ve devam etmektedir" (Açev, 2017: 16).

annemizle daha yakın ve sıcak bir ilişkimiz vardı. Yani genel itibariyle mutlu bir çocukluk geçirdim babamın bu durumu beni mutsuz etmezdi. (Mahmut, 38)

Katılımcılardan Baran da babasının ikinci bir eşle evlenmesinden sonra onunla bütün ilişkilerinin bozulduğunu söylemiştir. Leyla gibi o da babasının inanç ve davranışlarının tutarsızlığından rahatsız olduğunu şöyle anlatmıştır:

Babam ikinci eşle evlenince ailemle aramız bozuldu uzun süre görüşmedik. Daha doğrusu babama kızdığım için ben evi Diyarbakır'ı terk ettim. Askere gittim sonra da dönmedim. Evlendikten sonra eşimin ısrarıyla tekrar barıştık. Ama babamla doğru dürüst barışamadık hiçbir zaman, babamla çatıştım her konuda. Babamın annemi aldattığını görüyordum dönüyordu bana gelip diyordu ki işte doğruluk, eşitlik, helal haram. Ama kendisi tam tersini yapıyordu. Babam beni bir oğul olarak asla takdir etmedi, ben de onu bir baba olarak takdir etmedim. Bana sevgisini bir gün bile gösterdiğini söyleyemem. (Baran, 34)

Babasıyla arasının soğuk olduğunu aktaran Leyla ise, eski dinine olumsuz bakışının nedenini babasına bağlamıştır. Babasının aslında dindar olduğunu ancak ailesine ve eşine kötü davrandığını, bu durumda kendisinin ikilemde kaldığını, babasının hayatını zindan ettiğini bu yüzden babası gibi biriyle evlenmek istemediğini²² şöyle anlatmıştır:

Ailemle aramız iyidir ama babamla biraz soğuktu durumumuz. İslam'a bakışımı olumsuz etkileyen durum babamdan dolayı olmuş olabilir. Çok sert eşine kızına öyle çok değer veren bir adam olmadı hiçbir zaman. İnsan ikilemde kalıyor bakıyorsun namazında kuran okuyor ama bize anneme çok bağırıp çağırması insan biraz tuhaf oluyordu. Her zaman aramızda bir sıkıntı vardı o zaman da şimdi de aynı şekilde. Hayatımı zindan etti diyebilirim. Babama bakıp hiçbir zaman onun gibi biriyle evlenmek isterim demedim ona benzemeyen biriyle evlenmeyi düşündüm. Mesela sürme çektin gözüne çok bağırırdı bazen de döverdi sert bir babaydı, baskıcı ve otoriterdi. (Leyla, 40)

Katılımcılar genel olarak babanın aksine annenin her zaman daha yakında olduğunu, ailenin parasını idare ettiğini ve her şeyden sorumlu olduğunu ifade etmişlerdir. Böylece çocuklukta daha çok anneye yakın büyüdükleri, baba rolü ve sıcaklığı yerine anne şefkatini hissettiklerini söyleyebiliriz.²³ Katılımcıların babalarıyla ilişkilerinin eksik kalması durumu

²² (Babasıyla arasındaki sıkıntılı ilişkinin Leyla'nın eş seçimine etki ettiğini söyleyebiliriz. Üniversitede Hristiyan biriyle tanışan ve evlenen Leyla, tanıştığı kişinin farklı bir dinden olmasını önemsememiş sadece o kişinin iyi bir insan olup olmadığına baktığını ifade etmiştir)

²³ “Sanayi Devrimi’nden sonra uzun saatler boyunca evin dışında ve uzağında çalışmak zorunda kalan babaların, çocuklarına karşı olan sorumlulukları da değişmiştir. Sanayi Devrimi ortalarına doğru babaların ahlak öğretmenliği rolünün yerine evin ekmeğini kazanma, ailesini geçindirme rolleri gelmiştir. Çocukları ilgilendiren konularda artık anne de baba gibi söz sahibi olmaya başlamıştır. Türkiye’de babalığın ataerkil ve kapitalist ilişkiler tarafından biçimlendiğini belirtmektedir. Babalık erkekliğin tam olarak gerçekleştirildiği alandır yani bir erkek baba olduğunda evin geçimini sağlamaktadır. Türkiye’de baba evin reisidir ve ona dışarı ile ilgili işler atfedilmiştir. Ailenin geçimini sağlama rolü başta olmak üzere bu rolleri gerçekleştiremediğinde erkeklik krizleri ortaya çıkmaktadır. Geçmişten günümüze babalık rolleri incelendiğinde, geleneksel ataerkil aile yapısında erkeğin egemen olduğu, çocuk bakımı görevinin annede olduğu, evin geçim parasını kazanma görevinin babada olduğu, babaların çocuklarıyla geçirdiği zamanın oldukça az olduğu görülmektedir” (Tin & Alptekin, 2022: 184-186).

Asım'ın yanı sıra Uğur ve Mervan'ın sözlerinden de anlaşılmaktadır. Mervan babasının kendilerini korumak amacıyla ailesini Diyarbakır'a taşıdığını ve kendisinin hep uzakta çalıştığını anlatmıştır:

Diyarbakır'a gelince buradaki ortama kültüre ayak uydurmaya çalıştık. Diyarbakır'a geliş sebebimiz babam şöyle düşünüyordu İstanbul büyük bir şehir ben burada sizi muhafaza edemem sizi koruyamam yani İslam'dan uzak olursunuz. O yüzden Diyarbakır'a gidecez ve orda hayatımızı idame ettiricez, yaşcaz. O şekilde Diyarbakır'a geldik burda kalmaya başladık. Babam bizi bıraktı o İstanbul'a gidip geldi sürekli orda çalışıyordu çünkü. Babam çalışıyordu yılın belli zamanları gelirdi bizimle kalırdı. O şekilde ekmeğimizi kazanırdı. Biz de tabi burda annemle içli dışlı olduk onla beraber büyüdük. Hastaneye onunla gittik okula onunla gittik, her şeyi onunla yaptık. (Mervan, 39)

Aynı şekilde katılımcılardan Uğur da babasıyla aynı evde iki yıl bile kalmadığını şöyle anlatmıştır:

Babamla ilişkilerim çok iyi değildi. Bu zamana kadar toptasam babamla aynı evde iki yıl kalmamışım. Çoğunlukla çalışmaya gidiyordu. Ara sıra eve uğrardı. Sonra boşandılar. O süreçte ben Müslüman'dım. Ayrılık sürecini ben yaşadım. Fazla beraber geçirdiğimiz bir zaman olmuyordu. Babamla doğru dürüst vakit geçirmediğim hiçbir zaman. (Uğur, 35)

Buna göre katılımcılar yakınlık ve bağlanma hususunda babalarıyla sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Baran ve Leyla otoriteye, özellikle de babaları tarafından temsil edilen ahlaki otoriteye boyun eğme konusunda ikircikli duygularla mücadele etmiştir. Sonrasında Leyla ve Baran'ın babalarının savunduğu her şeyi reddettikleri görülmüştür; inanç, din, sadakat her şeyden önce babalığın kendisi. Bu durumla ilgili olarak bağlanma teorisi bir bireyin ilk bakıcısıyla bağlantısını yansıtan duygusal bağlar oluşturduğunu iddia etmiştir. Eğer birey için ilk bağlanma figürü olarak anne ve baba örnek alınmışsa, sonradan bağlanma figürü olarak benimsenen Tanrı, bu anne babanın imajına benzetilir. Ancak anne-babanın örnek alınmadığı durumda kişi başka bir Tanrı arayışına yönelebilir. Buna göre Tanrı; ihtiyaç hissedildiği zaman çocuklarının daima yanında olup onların emniyetlerini sağlayan koruyucu ve şefkatli olarak görülür. Bu bakımdan din, ebeveyn den mahrumiyet durumunda veya bozulmuş ebeveynlik kalıpları için bir telafi olabilir. Bu yaklaşım farklı ırk, etnik ve ulusal gruplarda geliştirilen sosyokültürel aile ilişkileri tarzlarına duyarlı olabilir (Kirkpatrick, 2006: 140-150). Bu bakımdan çalışmamızda babasıyla duygusal bir yakınlık kuramayanların mevcut Tanrı inançlarıyla da yakınlık kuramadıkları görülmüştür. Bununla ilgili olarak Uğur, babasıyla ilişkilerinin mevcut Tanrı inancına yansıdığını şöyle ifade etmiştir:

İnsanın gemişı ailesiyle alakası hepsi dine yansıyor. Kişiliğın ilk altı yaşına kadar oluştuğunu düşünürsek, babamla ilişkim her şeyi belirliyor. İnsani boyuttan bakıyoruz sonuçta. Ailemle ilişkim din değıştirme sürecini hızlandırmış olabilir. Ben İslam'ı yaşamayan bir ailede büyüyeydim bilmiyorum yargılayamam derdim ama yaşadım tadına baktım. Babam ya da yaşadıklarım o sürece etki etti diyebilirim. (Uğur, 35)

Babasının ikinci eşle evlenmesinden sonra ilişkilerinin iyice bozulduğunu söyleyen Engin ise biyografisini anlatırken babasının aşırı baskıcı olduğunu şöyle anlatmıştır:

Babam hepimizi demir yumrukla yönetiyordu. Her şeyimize o karar veriyordu. Sa traşımıza, elbisemize, ayakkabımıza. Hiç bizim seçim hakkımız yoktu aşırı baskıcıydı. Sonra zaten ben dokuz yaşındayken babam eve üvey anne getirdi dokuz yaşına kadar yine iyiydik bir aradaydık. Ondan sonra pek bir şey paylaşmadık zaten baskıcı tutumu anneme davranışları beni uzaklaştırdı. Ben derdimi anlatmadım annem de genelde yanımda değildi annemle de yabancılaştık yani. Babamın annemi gece karanlıkta dışarı attığını hatırlıyorum git diyordu kovuyordu kadını." (Engin, 33)

Enginle yaptığımız mülakat, Engin'in babasının otoritesine boyun eğme arzusu ile bunu yapmanın bireyselliğini imkansız kılacağı korkusu arasındaki çelişkiyi fark etmemizi sağlamıştır. Bu nedenle o, kendisi olabilmek için üniversiteyi bitirince memleketini terk etmesi gerektiğini hissetmiş ve bir misyonerle tanışması ona yeni bir kapı aralamıştır. Bu olayların ışığında din değıştirme deneyimi, Engin'in babasına yönelik öfkesine uzlaşmacı bir çözüm olarak görülebilir.

Konuyla ilgili olarak ergenlerde dini dönüşüm deneyimini araştıran Allison'a göre dönüşüm; eksik görülen, sert, acımasız veya yok bir babayı şefkatli, ilkeli ve koruyucu bir baba figürünün bir temsiliyle değıştirerek, ergenlikten yetişkinliğe geçişı kolaylaştırmaktadır (Allison, 1969: 35). Bunun yanı sıra ergenlik dönemi ilk bağlanma figürleriyle diğerk bağlanma figürleri arasında önemli bir geçiş dönemidir. Bu dönemde ergen, kendi iç dünyasında bir bağlanma figürünün eksik olduğunu gösteren yalnızlık gibi bazı önemli psikolojik durumlardan dolayı bu dönemin bağlanma figürlerinden biri olan aileden vazgeçer. Böyle zamanlarda bazı ergenler bir bağlanma figürü olan Tanrı'ya veya onun yerini tutabilecek karizmatik bir dini lidere bağlanıp ondan yardım talebinde bulunabilir (Kırkpatrick, 2006: 140-150). Katılımcılardan Mervan bu duruma örnek olarak verilebilir. Ergenlik döneminde babasının otoritesini kabul etmeyen ve onunla sürekli tartışan Mervan ilerleyen dönemde din değıştirerek yeni bir bağlanma figürü edinmiştir:

Benim babamı örnek aldığım şey babam ilkokul mezunudur ama sürekli okur. Ben 7-8 yaşındayken evde bir sürü kitabı vardı sürekli okurdu. Devlette okumadı ama kendi bireysel olarak çok okurdu. Babamla eskiden ilişkimiz çok kötüydü, sürekli kavga ederdik. Biz 6 kardeşiz

en çok kavga eden kişi bendim. Onun söylediklerini yaptıklarını, benim üzerimdeki yetkisini kabul etmiyordum. Daha çok gençken 20 yaşından sonra böyleydi bu durum. Hatta babam hep diyordu bu beş tanesi falan tamam da biz bununla ne yapcaz bizim başımızı belaya sokacak falan diyordu. Sonra Hristiyan olduktan sonra tam tersini söylüyor. Hristiyan olmadan önce biraz psikolojim de bozuktu o yüzden böyle olmuş olabilir biraz da kişiliğimden dolayı olmuş olabilir. (Mervan, 39)

Bunların dışında katılımcılardan bazılarının babalarıyla ilişkilerinin onların hayatını çok fazla etkilemediği söylenebilir. Katılımcılardan Oktay babasıyla ilişkilerinde sorunlar yaşadığını ancak bu sorunların onun için çok önemli olmadığını ifade etmiştir: *"Sünni ve Şafii mezhebine bağlı bir aileden geliyorum. Aile ilişkilerim normaldir. Ailesel meselelerde fazla bir sorun yaşamadım. Babamla ilişkilerimde sorunlar yaşamış olsam da çok çok büyük sıkıntılar yaşamadığımı söyleyebilirim."* (Oktay, 27)

Katılımcılardan Rohat ise aile ilişkilerinin güçlü olduğunu, babasıyla bağlarının kuvvetli olmadığını ama bu durumu mecburen kabullendiğini ifade etmiştir:

Bizim aile bağlarımız güçlüdür. Kardeş olarak birbirimize çok bağlıyız. Babamızla o kadar bağlı olmasak da kendisi artık yaşlı zaten gidecek bir yeri yok. Hayatımı etkileyen öyle önemli bir sıkıntı yaşamadım. Ablamlar evlilikleriyle ilgili biraz sıkıntı yaşadı bizimle kaldılar o kadar. Ailemle öyle büyük bir sıkıntı yaşamadım. (Rohat, 49)

Bu bağlamda katılımcıların biyografik öykülerinde baba figürü ön plana çıkmıştır. Katılımcılardan on bir kişi (yüzde 70) babalarıyla sağlıklı bir ilişki kuramadıklarından söz etmiş; babalarından genelde ilgisiz, uzak, sevgisiz, otoriter, ahlaktan bahseden ancak davranışlarında göstermeyen, eşini ve çocuklarını döven, ikinci eşle evlenerek çocuklarını terk eden kişiler olarak bahsetmişlerdir. Katılımcılardan beş kişi çocukluğunu babasından uzakta geçirmiştir. Dolayısıyla yaklaşık üçte biri küçüklüklerinden itibaren babalarıyla çok az temas etmiş ya da hiç temas etmemiştir. Bu durumun nedeni babaların işsizlikten dolayı ya şehir dışında ya da uzakta çalışmaya gitmiş olmalarıdır. Babalarıyla aynı evde yaşayanlar da uzakta olanlar gibi ya babalarıyla yaşadıkları problemleri ya da babalarının ilgisiz olduğunu hatırlamaktadır. Bunun nedeni olarak, inanç ve ataerkil²⁴ geleneklerden dolayı babaların kendi

²⁴ “Babalar, bir yandan “ebeveyn”, diğer yandan “ailenin reisi” ve çoğu zaman evin geçimini sağlayan asli aktörü konumundaki “erkekler”dir. Bu cinsiyetlendirilmiş iş bölümü ataerkil ilişkilerde kurulmuştur. Ataerkillik, ebeveynler olarak babaların babalık yapmasını, baba olmaya yüklenen toplumsal anlamları ve tüm bunların ardındaki erkekler ve erkeklikleri inşa eden bir toplumsal yapı konumundadır. Günümüz dünyasında pek çok örnekte bireysel olarak babalar, bir kurum olarak baba olmayı hayata geçiren ataerkil erkeklerdir. Baba olmanın ve babalık yapmanın günümüz Türkiye’sinde sıradan bir günün karakalem bir eskizinde; bir erkek olarak baba sabahın gece geç saatlere kadar evin dışında olan, iş yerinde çalışan, görece özerk, çok istese de genelde çocuklarına fazla yakınlaş(a)mayan, çocuklarının küçüklüğünde onların bakımında fazla sorumluluk almayan (mesela altlarını değiştirmeyen), çocuklarıyla genelde evin dışına, okula veya onların geleceklere dair ilişkiler kuran, duygularını rahatça belli edemeyen, çocuklarıyla ve eşiyle ancak televizyon izlerken vakit geçiren, zaman zaman eşine ve çocuklarına sevgi gösterme kadar şiddet kullanma ihtimali de olan, ev işleri ve çocuk bakımını anne – ev kadını konumundaki karısına bırakmış, evde pek ev işi yapmayan ama “ailenin reisi” ve “evinin direği” konumunda bir figürdür” (Bozok, 2018: 32).

çocuklarına karşı mesafeli olduklarını göstermişlerdir. Katılımcıların sadece üç kişi X kuşağı (1965-1980) diğer 14 kişi 1980-1999’lu yıllarda doğan Y kuşağındadır. Y kuşağın çoğunlukta olması, Y kuşağıyla babaları arasında mesafeli bir ilişki, din eğitimi ve özgürlükler konusunda bir farklılık olduğunu düşündürmüştür.²⁵ Bunun dışında babasının uzun süre yatalak olduğunu sonra da vefat ettiğini söyleyen bir kişi, babasından “*hiç yoktu zaten*” diye bahsetmiştir. Bir tanesi evlatlık verildiğini ve üvey ailesinin kendisine iyi baktığını ifade etmiştir. Dört kişi ise; çocukluk dönemlerinde babalarıyla ilişkilerinden doğrudan söz etmese de genel olarak aileleriyle ilgili olumsuz herhangi bir tutum takınmamıştır. Baba sorunu kadınlarda ve erkeklerde benzer şekilde ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili diğer vaka çalışmaları da benzer sonuçlar vermektedir. Allison, (1969: 31) erkek ilahiyat okulu öğrencilerini incelemiş ve dramatik bir dini deneyim bildiren yedi denekten dördünün “*ilgisiz, alkolik veya intihar etmiş*” babaları olduğunu bulmuştur. Zavalsız’ın tezinde benzer bir durum tespit edilmiştir. Araştırmada deneklerin yüzde 47’si çocukluk ve ergenlik döneminde aileyle sıkıntılı bir dönem geçirdiğini söylemiş, özellikle babayla problem yaşadıklarını ifade etmiştir. Zavalsız’a göre problemlerin nedenlerinden biri parçalanmış, ilgisiz aile veya ailesinden ayrı yaşamadır (Zavalsız, 2011: 200). Sonuç olarak bizim çalışmamızda ve din değiştirme alanında yapılan diğer çalışmalarda tespit edildiği gibi baba problemi kişilerin dinleri hakkında radikal kararlar vermelerini etkileyen çok önemli bir durum olarak görülmektedir.

3.2.2. Dini Eğitim Yetersizliği

Dindar yetişkinlerin daha çok dindar olan anne-babalar tarafından yetiştirildiğini gösteren önemli çalışmalar vardır. Dini kimliğin şekillenmesinde aile biriminin, özellikle anne-babanın derin bir etkisi vardır. Araştırmacılarından Stark & Bainbridge, “*inançlı olanlar inançlı aileye sahip olma, inançsız olanlar inançsız bir aileye sahip olma eğilimindedir*” ifadeleriyle ailenin inancıyla çocukları arasında ciddi bir bağın olduğunu ortaya koymuşlardır (Stark & Bainbridge, 1980: 1380). Mevcut araştırmaların büyük çoğunluğu ailelerin açıkça çocuklarının dini inanç ve pratiklerini etkilediği sonucunu desteklemekle birlikte, bu etkinin gücü ve etkilediği dönem konusunda tartışmalar vardır (Zuckerman, 2009: 93). Bu bakımdan kişide dini açıdan etkili olan en önemli şey ailesinin dini temayülleridir. Ailesinden ve yakın çevresinden yeterli ve doğru dini bilgi edinemeyenler farklı dini arayışlara yönelebilir (Köse & Ayten, 2012: 147). Araştırmamızda din değiştiren kişilerden

²⁵ Kuşak olgusu sosyo-kültürel yapıdaki değişimi doğru okumamıza yardımcı olan önemli metodolojik araçlardır. Bazı araştırmalarda Y kuşağı ve sonrakilerin dini inanç noktasında daha özgür olacağı bunun da sonraki kuşaklarda inanç çeşitliliğine sebep olabileceği görülmüştür. Kuşak çatışmalarının ve gençlerin radikal ve din dışı yönelimlerinin önüne geçmek, aileden başlayarak doğru tercih yapmalarına yardımcı ve fakat baskıcı olmayan bir din eğitiminin verilmesiyle mümkün olacağı ortaya koyulmuştur (Kartal, 2016: 147).

biri olan Asım; ailesinden doğru dürüst bir dini eğitim almadığını, babasının bir kere bile elinden tutup onu camiye götürmediğini şöyle ifade etmiştir:

Herkes de olduğu gibi ben de Müslüman bir ailede doğdum. Annemle babam dini yaşamıyor eğitimsizdi. Şimdiki gibi çocuklarıyla ilgilenme yoktu. Tabi babam başka yerde çalışıyordu. Ayda yılda bir birbirimizi görüyorduk aramızda sevgi vardı ama çocuklarla ilgilenme şimdiki gibi yoktu. Ben küçükken camiye gittim çocuktum o zaman ama sadece oynamaya giderdik. Babam namaz kılardı ama hiçbir zaman elimden tutup bi bayram sabahı hadi camiye gidelim demedi. Zorunlu gibi oluyordu bayram camiye gitmek ama ben gitmedim. Küçükken bayram namazından sonra caminin kapısında beklerdik bayramlık isterdik o kadar. Halamdan Elif ba dersi de aldım. Çok ısınmadım mantıksız geldi. Onun dışında bir dini eğitim almadım. Bazen annem namazınızı kılın, oruç tutun derdi onun dışında bir şey söylemezlerdi. Bir keresinde küçüktüm oruç tutmuştum annem beni sırtında gezdirmişti. Sırf annem beni sırtında gezdiresin diye oruç tuttuğumu biliyorum. (Asım, 33)

Katılımcıların büyük çoğunluğunun çocuk olduğu 1990'lı yıllarda şehirde yaygın şiddet ortamından dolayı resmi cami ve Kur'an Kursları sadece mesai saatlerinde ya da gündüz namaz vakitlerinde açık tutulabilmiştir. Bu durum dini hizmetlerin sunulmasında eksiklerin doğmasına neden olmuştur. Devletin camilere imam gönderememesi, köylülerin resmi imam yerine medresede okumuş seydaları ücret karşılığı tutması ve dini grupların buralara gönüllü olarak din görevlisi göndermesi dini grupların camilerdeki etkisini arttırmıştır. Camiler bu dönem çatışmanın odağı haline gelmiş ve arada kalan halk camiye gitmekten dahi çekinmiştir. Dini grupların şiddeti içeren din yorumu beraberinde halkın dinden soğumasına ve kurumsal dini yapılardan uzaklaşmasına neden olmuştur. Kentlerde karanlığın çıktığı saatlerde birçok insan ibadethanelere gitmekten özellikle kaçınmış ve çocuklarını buralardan uzak tutmaya çalışmıştır (Çın, 2019: 154-155). Katılımcılardan Nihat, Hizbullah'ın camilerdeki faaliyetleri sebebiyle camide dini eğitim alamadığını şöyle anlatmıştır:

İlçedeyken dini eğitim almıştım. Camiye ve kuran kursuna gittim 12 yaşıma kadar. Kuranı yarıya kadar okuduğumu hatırlıyorum. Arapça okuyorduk. Şehre taşındığımız zaman 94 yılıydı. Siyasî atmosfer çok iyi değildi. O dönem Hizbullah falan vardı. Camiler riskli görünüyordu ailem çok teşvik etmedi ben de gitmedim bu siyasî süreç etkili oldu. (Nihat, 38)

Bu süreçte ailesinden de herhangi bir eğitim almadığını söyleyen Nihat, ailesinin dindarlığını “geleneksel bir Müslümanlık”²⁶ olarak tabir ederek şöyle söylemiştir:

Babam çok dindar sayılmaz geleneksel bir Müslümanlığı vardır. Annem de aynı şekilde sünni Müslüman arada namaz kılan, ramazan ayında maneviyatı yükselen bir kadındır. Ailem benim

²⁶ Fowler; inanç gelişim aşamalarında geleneksel terimiyle; bir grup önemli kişiden kaynaklanan ve çoğunlukla sınanmadan kabul edilen değerleri ve inançları tabir etmiştir. Bu aşama genellikle ergenlerin özelliğidir fakat pek çok yetişkinin saplanıp kaldığı bir yer haline gelir (Fowler, 1995: 173).

Sünnidir ama Sünniliğin ne olduğunu bilmezler. Son zamanlarda babam namaz kılardı annem kılmazdı. Babam dedemden öğrenmiştir ibadetler konusunu. (Nihat, 38)

Kendisinin de Ramazan ayında dindarlığının yükseldiğini söyleyen Nihat, üniversiteye gidince mevcut ortamdan etkilenip deizme yönelmiştir. Nihat gibi katılımcılardan Mahmut da ailesinin geleneksel bir dindarlık yaşadığını ve kendisinin de onlardan gördüğü kadarıyla dinini yaşadığını bilinçli bir eğitim almadığını şöyle aktarmıştır:

Ailem Müslüman ama öyle koyu dindar bir aile değil. Geleneksel Müslümandır ama annemin dindarlığı ise daha azdır. Fatiha'yı bile bilmez gelenekseldir. Ailem kalabalık bir ailedir dokuz kardeşiz. Anne babadan bilinçli bir eğitim görmedik. Ama ailemle mutluydum. Diyarbakır'a nispeten durumumuz biraz daha iyiydi ailemle bir problemim olmadı. Aslında onların da bir dini bilgisi yoktu. Çevre neyse onlar da öyleydi. O yüzden din konusunda baskıcı olmadılar. Ailemde özgür bir dindarlık vardı. İsteğe bağlıydı ben namaz kılmak istediğim zaman kılardım. Kimse karışmazdı. Annem bazen oruç tutuyorsunuz ama namaz kılmıyorsunuz bu olmaz derdi. Ama baskı kurmadı. Ben de geleneksel bir Müslümandım üniversite ilk yılıma kadar 20 yaşına kadar oruç tutuyordum. Benim de ramazan ayında maneviyatım yükseliyordu. (Mahmut, 38)

Aslen Vanlı olan ve İzmir'de büyüyen Helen de ailesinin geleneksel olarak oruç ibadetini yerine getirdiğini, kendisine karışmadıklarını sadece küçükken camiye gönderildiğini ancak bunun yeterli olmadığını söylemiştir. Diyarbakır halkını bağnazlık konusunda eleştiren Helen'in söylediğine göre kendisi başörtüsü kullanmadığı için kayınpederi bir kere bile onların kapısını açmamıştır. Bu bakımdan Diyarbakırlıların dindarlığını itici bulan Helen şunları söylemiştir:

Ailem geleneksel dindardır bizim dini yaşamamıza çok fazla karışmadılar sadece orucumuzu tutmamızı isterlerdi. Ailem dindar da değildi İzmir'de yaşadıkları için belki burada yaşasalardı daha dindar olurlardı. Oruç tutup namaz kılıyorlardı ama o kadar. Ama burada Diyarbakırlı olanlar çok kabalar yobazlar ama benim ailem öyle değil. Çocukluğumda ailem beni Kuran kursuna gönderdi. Arap harflerini öğrendim tam Kuran'a geçtiğimiz sırada okul açıldı, Kuran'a geçemedim. (Helen, 30)

Araştırmamızda sorduğumuz “*Çocukluk ve gençlik döneminde aileniz tarafından dini konularda bilgilendirildiniz mi?*” sorusuna katılımcılar; cami veya medreseden Kuran ve ibadetleri öğrenme konusunda çok az bilgisi olanlar dışında ayrıca bir dini eğitim²⁷ almadıkları şeklinde cevap vermişlerdir. Bu katılımcılar aileleri ve çevrelerinden gördüklerine göre dinini yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de Alex'dir. Alex ailesiyle çok

²⁷ 1990 ile 2014 yılları arasında dini geleneksel değerlerdeki değişim değerlendirildiğinde, dünyada ve Türkiye'de dine ilginin arttığı öngörülse de Diyarbakır'da belirgin bir dinsellik artışının olduğu düşünülmemektedir. Diyarbakır'da kentleşme ve modernleşmenin etkisiyle bir taraftan aile, din ve gelenek gibi baskı unsurlarının etkisi azalırken diğer taraftan dini manevi değerlerin etkisi azalmıştır. Özellikle kırsalda güçlü bir dini alt yapısı olmayan insanların kent yaşamında dinden uzaklaştığı ve çocuklarını kontrolde zorlandığı tespit edilmiştir (Çın, 2019: 160).

problemi olmasa da ailesinin bilinçli bir aile olmadığını ve bilmedikleri için çocuklarına anlatacak bir şeylerinin olmadığını şöyle ifade etmiştir:

Tabi ki annem babam öyle çok bilinçli bir anne baba değillerdi. Şu an bizim sahip olduğumuz dünya görüşü ve bakış açısı, farklı düşüncelere sahip olma açısından. Bunun getirdiği sosyal çatışma olabiliyor bazen. Çocukken gittiğimiz cami dışında herhangi bir dini eğitim almadım zaten bilgili olmaları lazım ki bize anlatsınlar. Ben ailemden memnunum sadece tekrar dünyaya gelseydim daha bilinçli bir ailede doğmak isterdim. Mesela ben üniversiteyi kazandığımda gitmek istedim annem benden ayrılmak istemedi. (Alex, 23)

Alex gibi Ruken de ailesinden herhangi bir dini eğitim almadığını, babasının ibadetleri yerine getirse de kendisine herhangi bir eğitim vermediğini sonradan çevreden gördüğü kadarıyla oruç tuttuğunu ancak çok kalıcı olmadığını şöyle anlatmıştır:

Biyolojik ailemle pek yakın değildik amcamla yengemi anne baba biliyordum. Biyolojik ailem değil de beni yetiştirenler biliyorlar Hristiyan olduğumu. Annem biraz tepki gösterdi şu an görüşmüyoruz o yüzden. Ailem Diyarbakırlılara göre biraz daha moderndi. Mesela erkek arkadaşımın buluştuğumu biliyorlardı. Onların beni alıp sahiplenmesi benim için büyük şanstı. Babam arada namazlarını kıları. Ancak annem cennet cehennem bunlara inanmazdı. Biz ne yaşıyorsak bu dünyada ahiret falan yok derdi. Babam beş vakit namazı kılıyordu oruç tutuyordu annem inanç konusunda yaşamıyordu. Ama babam ne anneme ne bana dayatmadı söylemedi namaz kılın oruç tutun diye. Babam kendisi tutardı yapardı ama kimseyi yargılamazdı. Bazen oruç tuttuğum zamanlar oldu. Çevresel faktörlerden dolayı herkes tutuyor ben de tutmalıyım diye düşündüm. Ama bir ay bile toplamda tutmamışım. Maneviyatı yaşamak istedim ama olmadı. (Ruken, 36)

Diyarbakır'da Sünni nüfusa göre çok az sayıda Alevi nüfus bulunmaktadır.²⁸ Bir Alevi köyünde doğan Ziya, Alevi kökenli olsa da dini tam olarak bilemediğini, bu yüzden bir arayışa girdiğini şöyle anlatmıştır:

Alevi kökenli bir aileden geldiğimiz için çevremiz Müslüman işte siz Müslümanlığı bilmiyorsunuz diye bizi eleştiriyorlar ben de onlara hak verdim Müslümanlığı araştırmaya başladım. Anneme dedim anne artık ben Müslümanlığın gereklerini yerine getireceğim. Annem dedi ki Aferim oğlum biz Müslümanız gereklerini yerine getireceğiz sen de getir dedi. İşte namaz kılacağım oruç tutacağım deyince tepki gösterdi. Sen nasıl böyle bir şey düşünürsün biz zaten Müslümanız bunlar yanlıştır. Sen Aleviliği bilmiyorsun bizim inancımız gerçekten çok değerlidir çok kutsaldır.

²⁸ Konuyla ilgili olarak A. Kaya'ya göre; "Alevi kökenli olanların Diyarbakır İncil Topluluğu içindeki oranı, onların Diyarbakır nüfusu içindeki oranı ile kıyaslandığında oldukça yüksektir. Bu durumun bir taraftan teolojik diğer taraftan sosyopsikolojik nedenler ile ilişkili olduğu söylenebilir. Teolojik olarak benzerliklerin, hem misyonerlik faaliyetlerinin Alevilere ilgisini motive ettiği, hem de Alevilerin Hristiyanlığı kabul etmelerindeki teolojik bariyerlerin aşılmasını kolaylaştırdığı söylenebilir" (Kaya, 2020: 579). Bizim araştırmamızda Alevi katılımcının bir kişiyle sınırlı kalmasının nedeni, diğerlerinin mülakat yapmaya yanaşmamasıdır. Ayrıca Alevilerin kilisenin ilk din değiştirenlerinden olması sebebiyle civar kiliselere önderlik amacıyla gönderildiği öğrenilmiştir.

Nasrettin hoca gibi ben ona da hak verdim aslında ben inancı bilmiyordum. Ne Aleviliği ne de Müslümanlığı tam olarak biliyordum. Sonra Müslümanlığı öğrenmeye başladım. (Ziya, 55)

Görüşme notları incelendiğinde katılımcıların bazısının küçükükten beri sol düşünceden beslendiği söylenebilir. Şehirde dini şiddet sebebiyle geleneksel dini gruplar ve kurumlardan uzaklaşan çevrenin Kürt Solu'na yaklaştığı tespit edilmiştir (Yanmış: 2015:136). Diyarbakır'da yaşayan bazı ailelerde hem gençler hem de ebeveynler arasında politik açıdan bölgedeki Kürt Solu'na yönelik bir eğilim mevcuttur.²⁹ Bu duruma örnek olarak Musa gösterilebilir:

Benim babam demokrat bir adamdı çok büyük bir Hdp yanlısı. Namaz oruç filan bunları sadece babalarının mirası olarak görür. Küçükken hocaya gidiyorduk kuran eğitimi yapmak için tabi kısa süreli kaçardık. O dönem belki namaz kıldım. Oruç tutmadım hayatımda üç defa ancak tuttum. Ama ailem böyle namaz kıl oruç tut öyle şeyler söylemedi. Camide imama sorduğum sorulardan biri Kur'an'ın Türkçesini okusam helal midir haram mıdır dedim o da çarpılırsın dedi. Çünkü Kur'an'ın Türkçesini okumak yanlışır bu İslam inancına göre terstir. Kur'an'ın aslı Arapçadır farklı bir dille okunduğunda yanlış anlamalara neden olur. (Musa,46)

Ailedeki yanlış tutumların dini yetiştirmeye olumsuz bir etkide bulunduğu bir gerçektir. Bu duruma örnek olarak Oktay verilebilir. Babası İstanbul'da bir arkadaşı vasıtasıyla Hristiyan olana kadar Oktay, sağlıklı bir ailenin içerisinde büyümüştür. Ancak dayıları babasının Hristiyan olduğunu öğrenince hem annesiyle babasını ayırmışlar hem de babasını öldürmeye kalkmışlardır. Annesiyle küçükken hasta olana kadar kaldığını, hastalanınca babasına gönderildiğini söyleyen Oktay, bu yaşanan olaylarda babasını haklı bulmaya başlamıştır. Küçükken camide dini eğitim alsa da büyüyünce babasının dinini tercih ettiğini şöyle anlatmıştır:

Annemle babamın arası iyiydi ama babam Hristiyan olunca ikisini ayırdılar boşanmak zorunda kaldılar ben bir süre annemle kaldıktan sonra babama gönderildim. Babam beni büyüttü daha sonra babam üvey annemle evlendi. Üvey annem Katolik mezhebinden gelen sonradan Hristiyan olan biri İspanyol vatandaşı ama bana karşı çok iyidir. Hristiyanlık hakkında İslamiyet'ten farkı olmayan bir din diye düşünüyordum. Küçükken camiye gönderildim ama benim için İslamiyet'in hiçbir anlamı yoktu. İbadetlerimi alışkanlık olduğu için yerine getiriyordum. Alışkanlıklar bir süre sonra mecbur hissediyorsun kendini artık. Yani her sabah kahvaltı yapmak gibi. Sonrasında babamı haklı bulmaya başladım annemin ailesinin yaptıkları beni soğuttu bana göre insanlar inanmakta özgür olmalılar. (Oktay, 27)

²⁹ Ekinci'ye göre Diyarbakır'da sekülerleşme bağlamında değişimlerin yaşanmasında Kürt Solu'nun ve dolayısıyla ailelerin ve gençlerin Kürt Solu'na yakın olmalarının önemli etkileri vardır. Özellikle önceki kuşaklara kıyasla genç kuşakların politik/ideolojik yaklaşımları din ve geleneğe bakışlarında önemli değişimler meydana getirmektedir. 1970'lerden itibaren Kürt gençleri arasında gittikçe cazibesi artan sol/sosyalist dünya görüşü, geleneksel yapıların zayıflamasında aile, aşiret ve din gibi geleneksel normların yerini parti, örgüt ve ideolojinin bağlayıcı sınırların almasında etkili olmuştur (Ekinci, 2022:186).

Diyarbakır'da 90'lı yıllarda Hizbullah³⁰ ve Kürt ulusalcıların şiddet eylemleri din görevlilerinin görevlerini yapmasını zorlaştırmış, bu gruplara taraf olmayanlar pasifize edilmiş, göçe zorlanmış ya da öldürülmüştür. Yaşanan olaylar halkı dini kurumlardan uzaklaştırmış ve yeni yetişen nesilde din eğitimi açısından boşluk oluşturmuştur. Bugün hala şehirde yaşanan şiddet eylemlerinin etkisinin devam ettiği anlaşılmaktadır (Tan, 2010: 489). Pek çok çalışmaya göre dini yetiştirme yaşamın sonraki dönemlerinde bireysel dini faaliyetleri etkileyen temel faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre katılımcılardan dokuz kişi geleneksel bir Müslümanlık yaşadıklarını, dinlerini sorgulamadıklarını ve Müslümanlıkla ilişkilerinin yalnızca özel günlerle sınırlı kaldığını söylemiştir. Katılımcılar ayrıca ailelerinden din konusunda bir teşvik görmediklerini ve dini sosyalleşmelerinin zayıf kaldığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı Elifba ve Kuran'ı Arapçasından okuduklarını, hatta bazıları Kuran'ın Türkçesini okumanın günah olduğunu, yanlış yorum yapılabilir gerekçesiyle bazı hocalardan böyle öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Ailelerin kendileri yetersiz kalsa da çocuklarını mahallelerindeki cami veya medresede din eğitime yönlendirdikleri tespit edilmiştir ancak, sadece Elif Ba'yı öğrenmenin dini eğitim açısından eksik kaldığı görülmüştür. Dini eğitimle ilgili diğer bir bileşen ise; katılımcıların yetiştikleri ailelerinin politik olarak Kürt Solu'na yakın olmaları meselesidir. Kürt Solu'na yakın olmak sekülerleşme açısından gençlerde ve ebeveynlerde farklı sonuçlar doğurmaktadır. Gençler politik görüşe paralel olarak dinden ve geleneksel değerlerden uzaklaşırken, ebeveynlerin Kürt Solu'na yakınlığı onların dini ve geleneksel yaşam biçimlerinde önemli bir değişime sebep olmamaktadır.³¹ Kürt Sol siyasetin azınlıklara ve farklı dinlere açık olma mesajı da katılımcıların bölgedeki azınlıklara ve Hristiyanlara bakışını etkilemiştir. Aynı şekilde kilise yönetimi de bazı sebeplerle kendilerini Hdp yönetimine yakın hissetmektedir.³² Sonuç olarak dini eğitim yetersizliği konusunda aile ve çevre faktörü³³ oldukça önemli görünmektedir. Alistıkları için veya çevresinden gördükleri için bazı ibadetleri yerine getirdiklerini ifade eden

³⁰ “Hizbullah'ın bölgede yaptığı infazlar halkın camiden ve dinden bir dönem için uzaklaşmasına yol açmıştır. Hususiyle 90'lardan sonra şehirde yetişen genç kuşak “aman çocuklarımız Hizbullahçı olur” korkusu sebebiyle yeterince din eğitimi alamamıştır. Bu dönemde camilerin Hizbullah bağlıları ve din görevlileri arasındaki sürtüşmeler sebebiyle sadece namaz vakitleri açılabilirdi de bilinmelidir. PKK'nın ise bir taraftan kendi solmarksist ideolojisini yayması ve kadınlarla gençleri kendine öncelikli hedef seçmesi, Hizbullah korkusunu kullanıp insanları din eğitiminden uzak tutmaya çalışması şehrin dindar kimliğinde tahribata neden olmuştur” (Yanmış & Kahraman, 2013: 129).

³¹ Çalışmamızla benzer sonuçlara ulaşmış olan Ekinci'nin yaptığı araştırmaya göre de; ebeveynlerde Kürt Solu'na eğilim göstermek dini sorgulamak gibi bir eğilime nadiren sebep olurken, gençlerde bu eğilim daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlerinin aksine bu hareketle ideolojik düzeyde yakınlık kuran gençlerin bu yakınlığı, dini gelenekle ilişkilerinin zayıflamasında etkili olmaktadır (Ekinci, 2022: 70).

³² Kilise üyelerinden biri olan A.K (35), Hdp belediyesinin kendileriyle daha fazla ilgilendiğini, belediyeçilik zamanında kiliseyi ziyarete geldiklerini ve bir isteklerinin olup olmadığını sorduklarını, ayrıca kilisenin çocuk parkını da bu belediyenin yaptırdığını ifade etmiştir (12.01.2020 tarihinde kilisede yapılan görüşmeden alıntıdır).

³³ Diyarbakır'da dini eğitim konusunda yapılan bir araştırmada şu bilgilere yer verilmiştir: “18–30 yaş grubunun büyük oranda 90'lardaki çalkantılı süreçte büyüdüğü ve okul-aile dışında din eğitimi alamadığı bilinmektedir. Birçok ailenin de bu eğitimi verebilecek imkânının olmaması özellikle okuyan gençlere ailelerin serbestlik tanınması dini pratiklerdeki düşüşün sebepleri arasındadır” (Yanmış & Kahraman, 2013: 139).

katılımcılar için din, bağlantı kurma ve manevi ihtiyaçlarını giderme konusunda yeterli olmamıştır. Sonrasında dini öğrenmek için çaba sarf etme ve dine yeniden bağlanma isteğinin katılımcılarda Hristiyanlığa yöneldikten sonra kilisenin rehberliğinde dini sosyalleşmenin etkisiyle ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

3.2.3. Baskıcı Din Eğitimi

Din bir aile için ne ifade ediyorsa kişinin dini eğitimi ailesinden aynı şekilde alma ihtimali yüksektir. Bazı durumlarda ebeveynin küçüklükte Allah vasıtasıyla çocuklarını kontrol etmeye çalışmaları, çocuğun onu bir korku figürü olarak algılamasıyla sonuçlanabilir. Çocukluk döneminde sağlıklı bir dini gelişim gösteren bireylerin, ergenlikte geçici bir bunalım ve kararsızlık döneminden sonra dini inanç ve değerleri bilinçli bir biçimde yeniden keşsettikleri görülmüştür. Din ergenlikte genel başa çıkma örüntüsünün bir işlevi olarak kabul görür. Aynı zamanda bu dönemde din hakkında öğrenilen şeylerin sorgulanması ve bu süreç içinde bazı şüphelerin ortaya çıkması söz konusu olabilir. Bu dönemde doğrunun ve yanlışın nasıl bilineceği en kritik sorudur (Karaca, 2017: 170-176). Bu bakımdan toplumsal öğrenme çok hassas bir konudur. Yetişkin anne-babanın dindarlığına bazı durumlarda başkaldırmakla birlikte onların samimiyetleri çocukların üzerinde derin izler bırakır (Allport, 2004: 50). Kişi anne babasıyla iyi ilişkilere sahipse, ailesiyle özdeşleşmesi o derece kuvvetli olmaktadır. Aileleriyle iyi bir özdeşleşme kuramayan çocukların din değiştirmeleri kuranlara göre daha muhtemeldir. Baskıcı ve katı bir tarzda sunulan dini öğretiler çocuklar ve gençler tarafından benimsenmemektedir. Böyle ailelerde yetişen bireyler, ergenlik ve yetişkinlikte dinlerini değiştirebilmektedir (Köse & Ayten, 2012: 147). Katılımcılardan Mervan, dini konularda ailesinden baskı gördüğünü, namaz ve oruç ibadetlerini yerine getirmeyenlerin kabul görmediğini şöyle aktarmıştır:

Ailemi Şafi-Sünni Müslümandır. Anne ve babam din değiştirmemiştir. Hatta ailede ilk din değiştiren benim. Yakın akrabalarım da dahi böyle bir olay yaşanmamıştır. Annem olmasa da babam Kuran okur dinine bağlıdır. Ailemden dini biliyordum ama daha çok medresede eğitim aldım. İslam dinini medreseden öğrendim ama istemeyerek medresede kaldım. Babamın baskısı oldu Diyarbakır'da bir medreseydi. Ama tarikata bağlı değildi. 1-2 yıl sürdü. Sonradan medrese ile ilişkimi kestim. Zaten zorlamaydı. Bende okuyordum ama isteksizdim. Ailemde dini konularda baskı vardı. Oruç tutmadığın zaman kimse önüne yemek bile koymaz. Ne demek oruç tutmuyorsun kabul edilmez böyle bir şey. Bizim orda abdest kırma muhabbeti var. Mesela bizim köye gittiniz öğle ezanı okundu namaz kılıyor musun kılmıyor musun diye sana sormazlar. Git namaz kıl da demezler mesela çağırır biri seni dışarı eline ibrikle su verir der git abdestini kır. Yani taharet al yeniden abdest al dolaylı yoldan. (Mervan, 39)

Diyarbakır'da medrese geleneğinde yetişmiş insanların sayısı fazla olmakla birlikte son zamanlarda politik toplumsallaşma ve modernleşmenin sonucunda geleneksel medrese bağından kaynaklanan dindarlık konusunda bir kesinti yaşanmaktadır. Katılımcıların medrese kökenli bir aileden gelip sol-sosyalist bir sekülerizme yakın olması ise kuşak farklılaşmasının radikal bir kesinti şeklinde yaşandığını göstermektedir (Ekinci, 2022: 139). Buna göre katılımcılardan bazılarının babası sağ muhafazakâr partilere oy verse de kendileri üniversitede sola kayarak ateizme geçmiştir. Engin babasını sağcı, gençliğinden bu yana dini vazifelerini yerine getiren muhafazakâr örgütlere eğimli biri olarak tanımlamıştır. Küçükken baskı ve dayak yiyerek dinini öğrenen Engin, üniversiteye gitmesiyle birlikte bu durumun onda tam tersi bir etki yarattığını şöyle anlatmıştır:

Bizim mensup olduğumuz Sunni İslam'dı. Babam mesela 15 yaşından beri namaz kılıyordu sanırım. 40 yıldır namaz kılıyorum derdi. Müslüman kardeşlerle aynı çizgide düşünüyordu. Atatürk ve laiklik düşmanıydı. Tamamen bir İslam devletinin olması gerektiğini düşünüyordu. Şu an ne düşündüğünü bilmiyorum ancak o zaman öyle düşünüyordu. Tabii ki bu fikir olarak öyleydi yani herhangi bir silahlı eyleme girmemişti ama kardeşim liseyi bırakmıştı ben şimdi ne yapacağım deyince git El Kaide'ye katıl en azından ölürsen cennete gidersin dediğini hatırlıyorum. Ben yazları camiye giderdim. İmamdan dayak yerdik yanlış okuyunca. Babam bayağı baskı yapardı ibadetler noktasında. Babam namaz kılmayınca Ermeni'sin sen derdi. Defolun gidin namaz kılmayan eve gelmesin derdi. Liseye başladığım zaman içinde bulunduğum inancın yani İslamiyet'in koyu bir kesimine katıldım. Lise hayatım onlarla birlikte geçti. Her şekilde kendi inancımı yaşıyordum olması gereken neyse tamamıyla onu yaşıyordum. Ben üniversiteye gidince geleneksel Müslümanlığı terk ettim ateist oldum. (Engin,33)

Geçmiş dönemde radikal bir dini grup olan Hizbullah'ın kişilerde oluşturduğu kötü imaj bazı katılımcıların ifadelerinde görülmüştür. Devletin güç kullanımı ve PKK terörünün şiddet kullanımı şehirde dini referans alan radikal gruplara alan açmıştır. (Kara, 2013: 50). Dolayısıyla Diyarbakır ve çevresi açısından 1980 sonrası süreçte sosyal- dini değişimin en belirleyici aktörlerinden biri de Kürt ulusalcılar, diğeri ise Hizbullah'ın faaliyetleridir.³⁴ Bu iki grubun birbirleriyle, diğer gruplarla ve devletle olan güç mücadelelerinin halk üzerinde önemli etkileri olduğu gözlenmektedir. Özellikle PKK'nın din ve geleneksel değerlere bakışı ile Hizbullah'ın uygulamalarının dini- geleneksel hayat üzerindeki etkileri günümüzde hala devam etmektedir (Yanmış, 2015: 94). Buna göre araştırmamıza katılan kişilerin büyük

³⁴ A. Kaya araştırmasında Diyarbakır'da sosyal ve dini değişimle ilgili olarak şu ifadeler yer vermiştir: “Diyarbakır'da özellikle 1980'lerden itibaren toplumsal bir alt üst oluş süreci yaşanmıştır. Bu durum bireylerin hayatını düzenleyen kültürel kodların istikrarını bozuma uğratmıştır. Geleneksel anlam haritaları parçalanmış ve düşünsel ve maddi olarak yeniden bir düzen yakalama arayışındaki bireyler; maneviyat arayışı, etnik hassasiyet, tepkisellik ve birincil ilişki ihtiyacı gibi saiklerle çeşitli dış uyarılara karşı duyarlı hale gelmişlerdir. Farklı bir hayata yönelik hazırbulunuşluk düzeylerinin yüksek olduğu bu aşamada üye kazanma arayışındaki dini gruplar ile ilişki kurmaları, bazı insanlarda bir dini değişime yol açmıştır” (Kaya, 2020: 579).

çoğunluğunun yaşları itibariyle 90'larda çocuk veya genç olmaları sebebiyle dini eğitimleri de mevcut siyasi ve dini ortamdan, dolayısıyla camiye gidenler için (o dönemde camilerin önemli çoğunluğu Hizbullah örgütünün elinde olması nedeniyle) Hizbullah'ın mevcut dini görüşlerinden etkilendiği söylenebilir. Bunlardan biri de 90'larda babası tarafından camiye dini eğitim için gönderilen Baran'dır. Baran o zamanlar camide dini konuların yanında satır kullanmayı öğrendiklerini anlatmıştır:

Medrese eğitimi alıyordum. Hiç unutmadığım bir hikaye var. Güneş tutulması oluyor. Babam iki dakika güneşe bakmamıza izin vermedi. Şimdi ders saati bakamazsın dedi. Ama -iki dakika bakayım- yok. Herkesin elinde film şöyle olacak böyle olacak diyorlar merak ediyorsun ama izin vermediler. Biz küçükken nerdeyse buradaki bütün camiler Hizbullah'ın elindeydi. Camide dövüş yapmayı da kılıç tutmayı da öğretiyodular. Zaten bütün camiler medreseydi o zaman. Hizbullah'a bağlı olmayan hiçbir imam hiçbir camide görev yapamazdı ölürdü. O zaman aklım ermiyordu ama büyüdükçe aklın kesince fark ediyorsun mesela bize şu döner kesen şeyler var ya bize onu kullanmasını öğretiyodular. Bir keresinde anneme sordum “sen okumayı bilmiyorsun nasıl namaz kılıyorsun”. Benim büyük dayım medrese eğitimi almış anneme ve öbür diğer kız kardeşine döve döve öğretmiş. “Ben diyor korkudan öğrendim. Korkudan namaz kılmayı öğrendim korkudan dua etmeyi öğrendim.” Bizim burda böyledir zorla öğretilir. Ama sonra alışkanlık oluyor. Bende de namaz vardı ama oruç kadar değildi biraz da turizmde çalışıyordum o yüzden. Askere gidince ateist arkadaşlar vardı sonra İslamiyet'ten uzaklaştım. (Baran, 34)

Katılımcılardan Uğur da babasının zorlamasıyla Hizbullah'ın medresesine başladığını ve sonrasında gelişen olayları bize şöyle aktarmıştır:

Babam dindar olduğu için bazen akşamları televizyonu erken kapatır oturur beraber kuran okur ondan sonra uyurduk. Bazı akşamlarımız bu şekilde geçerdi. Mümkün oldukça da ailecek namaz kılmaya çalışırdık sabah namazları dahil. Babam oturur bize bazen siyer fıkıh anlatırdı. Annem de her zaman namazını kılan birisiydi halen de namazını kılıyor. Abim medreseye gidiyordu sonra Hristiyan olunca babam bizi bir tane derneğe götürdü o zamanlar Hizbullah'ın medresesine dernek diyorduk. Bizi teslim etti bu benim oğlum eti sizin kemiği benim, bunun bir abisi Hristiyan oldu dedi. Bu da öyle olmasın alın bunu yetiştirin. Açıkça söylemek gerekirse ilk zamanlar zorla gittim, isteyerek gitmedim mutlu olarak gitmedim oraya. Gittiğim zaman da heyecanlı değildim ama zaman içerisinde baktım mahalledeki diğer çocukluk arkadaşlarım da gitmeye başladılar. Onlar da geldiler o zaman daha mutlu oldum ya tamam arkadaşlarım da geliyor gidelim. Bir taraftan abimin gittiği kiliseyi merak ettiğim için oraya da gitmeye başladım. (Uğur, 35)

1990'lı yıllarda Diyarbakır'da PKK'dan sonra en güçlü örgütlerden birisi Hizbullah'tır. Araştırmamızda katılımcıların çoğunluğunun on yıl önce din değiştirdikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların genelinin ifadelerinden İslam algılarının Hizbullah'tan etkilenecek olduğu anlaşılmaktadır. Bu grubun içerisinde eğitim alan katılımcılardan birisi de Ethem'dir. O dönem mevcut siyasi atmosferi Ethem şöyle aktarmıştır:

Doğduğumuzda tabi ki Müslüman bir ailede doğduğumuz için otomatikman camiye gittik. Kuranı öğrenmeye başladık. Bu şekilde inancı öğrenip anlamaya çalıştık. Böyle bir çocukluğumuz oldu. 1990'lı yıllarda camide kuran dersi alırdık tabi o dönem Hizbullah cemaatinin imamları görev yapıyordu, polis gelip camiye basardı yasaktı vesaire epey şeyler olup bitiyordu o süre zarfı içerisinde. Hiç unutmuyorum bir gün abim yirmi tane polisin arasında temiz bir dayak yedi tekbir sesleriyle arkasında birçok çocuk vardı. O şekilde oradan uzaklaştı ben de o zaman çocuktum arkasından koşuyordum. Ama bizim için onurdu o zaman içerisinde yaşadığımız hayatta bizim için onurdu tabi. İnancımız için acı çekmek yaşamak bizim için bir onurdu. (Ethem, 30)

Sevgi bağı; etkili bir iletişimde eğitimci ile öğrenci arasında köprü rolü oynar. Bu yüzden başarılı bir din eğitimi ve öğretiminde eğitimci ile öğrenci arasında sevgi bağının kuvvetli olması gerekir. Dini davranış oluşumunu meydana getirmek isteyen kişilerin uzmanlık ve güvenilir olmakla beraber sevilen kişi olmaları hedefe ulaşma açısından büyük bir avantajdır (Sağlam, 2009: 86-87). Buna göre dini eğitim konusunda katılımcıların önemli bir kısmı sevdirek, hoşnut bir biçimde dini eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir. Böyle bir dini öğretimin uzun süreli bağlılığa yol açmadığı söylenebilir. Katılımcılardan Yakup istemeyerek medreseye gittiğini şöyle anlatmıştır:

Babam 5-6 yıl Diyarbakır'ın bir ilçesinde medrese okudu. Bir köyde medrese eğitimi aldı annem kara çarşafıdır. İnançlarını yaşayan insanlardı öyle söyleyeyim. Oruç tutma, zekat fitre verme namaz kılma, hacca gitme hepsi var. Ailemin baskısıyla o zaman içinde bulunduğum inancın yani İslamiyet'in koyu bir kesimine katıldım. Babam dini konularda baskı yapabiliyordu. Kuran dersine gitmediğim için dayak yediğim zamanları hatırlıyorum. Babam beni daha dört yaşlarında iken cemaatçilerin arasına bıraktı. Bana eğitim verilmesini istedi. Dini eğitim daha o zamandan başladı. Latin alfabesinden önce Arap alfabesini öğrenmiştim. Altı buçuk yaşında Kuran okuyordum. Elimden geldiğince dini ibadetlerimi yerine getirirdim. Ailem cemaate gidip gelmemi isterlerdi. Ama cemaatte siyasi bir olaya karışmamı istemezlerdi. Babam ismimi koyarken Hizbullah tarafından şehit kabul edilen kişiden etkilenmiştir. Müslümanken gözü kara birisiydim. Özellikle cemaatin içindeyken. Gözümü şehit olmaya dikmişim. İki kez Suriye'ye gitmeye niyetlendim. Annem durdurdu. Bir defa Daeş ve bir defa da El-Nusra'ya katılmayı düşündüm. Artık öyle bir insan değilim. (Yakup,25)

Katılımcıların din değiştirmeden önceki yaşamlarında dinden tamamen uzak olmadıkları, genelinin alışkanlık sebebiyle de olsa ibadetleri yerine getirdikleri tespit edilmiştir. Önceden dine ilgisi olan katılımcıların hayata bildikleri bir çerçeveden bakmaya devam ettikleri söylenebilir. Diniyle herhangi bir problemi olmayan Leyla, din değiştirmesine babasının baskıcı tutumunun etki ettiğini şöyle ifade etmiştir:

Annem ve babam da Sünni Müslüman'dır. Her ikisi de dindardır. Ailem tarafından temel dini konularda bilgilendirildim. Babam kılık kıyafetimiz ve makyajımıza çok karıştırdı çok baskı

yapardı. Namaz kılmadığımda veya oruç tutmadığımda babam tarafından bayağı tepki görmüşümdür. Namazıma orucuma dikkat ederdim beni soğutan farklı şeyler oldu açıkçası. Mesela babama bakıyordum namazını kılıyor orucunu tutuyor ama annemi çok dövüyordu ve bize çok baskı yapıyordu. O zamanlar yatılı bir kursa gönderildim onlar tabi kendi bakış açılarını bize okutturuyorlar. Onlar çetele tutuyorlardı şu kadar namaz kıldın artı puan veriyorlardı rekabet oluyordu kişisel problemlerden dolayı soğudum sonra. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Rohat da alışkanlık sebebiyle ibadetleri yerine getirdiğini, liseyi bitirince bir arayış içerisinde olduğunu ve bazı cemaatlara katıldığını söylemiştir:

Küçükken beş vakit namaz kıldığım zamanlar oldu ama sonradan arada kıldım. Beş vakit dersem yalan olur. İslam dini hakkında bilgi sahibi olduğumu düşünüyorum. Medreseye tam gittim sayılmaz. Lise sonrası arkadaş teklif etti ve Siirt'e medrese eğitimi almaya gittim. Ama gidince memnun kalmadım ve onlardan korktum. İmamlar mı teröristler mi belli değiller. Bir defa da menzile gittim. Ama sadece ziyaret amacıyla gittim. (Rohat, 49)

Konuyla ilgili olarak önemli gördüğümüz radikal değişim kavramı; ya dini bir cemaat veya İslamcı dernekte aktif olarak bulunan katılımcıların dinden uzaklaşması ve artık kendini ateist/ deist/ agnostik olarak tanımlaması ya da katılımcıların çoğunda olduğu gibi dindar bir aileden hatta bazısında medrese eğitimi almış kuşaklara dayanan bir aile geleneğinden gelip din değiştirmeleri anlamında kullanılabilir (Ekinci, 2022:136). Saha araştırmasında görüştüğümüz katılımcıların sekiz tanesi din değiştirmeden önce kendilerini dindar olarak tarif etmişler ve ibadetlerini belirli oranda yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir. Muhafazakâr Kürt-Şafi³⁵ kökenli bir aileden gelen katılımcıların büyük çoğunluğu zorlama ve baskıcı bir din eğitiminden bahsetmiş, bazen medrese ve cami ortamında bazen de ailede bu baskıyı hissetmişlerdir. Bu gruptakiler genellikle ailelerin yönlendirmesiyle bir cemaat yapısına katıldıklarını, bazıları özellikle 90'larda etkin olan Hizbullah'ın medreselerinde eğitim gördüklerini ifade etmişlerdir. Dini eğitim konusunda zorlamadan bahseden katılımcıların, babalarının da genellikle yerel medreselerde dini eğitim aldıkları, annelerinin babalarına göre dini bilgilerinin daha zayıf olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak geçmişte erkek

³⁵ “Diyarbakır 639 yılında İslam ordularının fethi ile beraber İslam’la tanışmış ve bu tarihten sonra büyük oranda Müslüman Arap, Türk ve Kürtler, Hristiyan Ermeni, Rum, Süryani ve Yezidiler ile Yahudilerin birlikte yaşadığı çokkültürlü bir belde olmuştur. Osmanlı Devletinin son dönemi ve tehcir hadisesine kadar şehirde Müslüman Gayr-i Müslim oranı birbirine çok yakın olmuştur. Ancak bölgedeki Ermeni hadiseleri neticesinde Diyarbakır hızla Müslüman bir göçmen akınına uğramış aynı şekilde şehrin Ermeni ve Gayr-i Müslim nüfusu da başka yerlere gitmek durumunda kalmıştır. Şehir büyük oranda Müslüman Türk, Kürt ve Araplara kalırken, Türk kültürü ve Hanefi mezhebi 1970’lerin sonuna kadar ağırlığını hissettirmiştir. 1955–70 arasında ise Türkiye’nin birçok yerinde de yaşanan kırdan şehre göçler Diyarbakır’da da yoğun olarak yaşandı. Bu göçlerin yaşandığı yıllarda aynı şekilde şehrin kültürlü, zengin eski sakinleri Gaziantep, Mersin, Ankara, Bursa, Adana, İzmir ve İstanbul gibi daha büyük, sosyal-ekonomik açıdan rahat ve güvenli şehirlerle göç etti. Bu ikili göç hareketleri 80 darbesi öncesinde ve sonrasında artarak devam etti. 90’lı yıllarda OHAL döneminde ise zirveye çıkmıştır. Bugün büyük oranda şehrin sakinleri kırsalda doğmuş, değişik sebeplerle şehre göç etmiş, Türkçeyi sonradan öğrenmiş, Şafii mezhebine bağlı insanlardan oluşmaktadır. Şafilik her ne kadar dini anlamda Hanefilik ile büyük oranda bir ayrılık içermiyorsa da Kürt kimliğinin vurgulanmasında önemli bir etkidir” (Kahraman & Yanmış, 2013: 126).

çocukların cami ve medreseye gönderildiği kız çocukların ise dışarıda dini eğitim almasına gerek görülmemesi gösterilebilir. Ebeveynlerin din eğitiminde başvurdukları baskıcı yaklaşım çocukların Allah'la ilişkisini kişiselleştirmelerini zorlaştırmaktadır.³⁶ Önceki bölümde değinilen babanın genelde uzakta çalışması veya baba ile yaşanan problemlerden (dayak, baskı, babanın ikinci evlilik yapması vs.) dolayı babaların öngördüğü ve yönlendirdiği medreselerin ve dini eğitim tarzının katılımcılar üzerinde etkili ve kalıcı olmadığı ilerleyen zamanlarda onların din değiştirmelerinden anlaşılmaktadır. Yine katılımcıların lise ve üniversitede karşılaştıkları Kürt Solu'na yakın arkadaş çevresi, seküler eğitim, kitle iletişim araçları ve Diyarbakır'ın kendisine özgü siyasi atmosferinden etkilenecek bu cemaat yapılarından koptukları anlaşılmaktadır. Politik sekülerleşme süreci çoğu zaman dinden ve ebeveynin geleneksel anlayışından radikal bir farklılaşma şeklinde yaşanmaktadır. Bu süreçteki keskin değişimde 1990'lardan itibaren Kürt toplumunda yaşanan değişimlerin hızı ve çoğunluğu zorunlu göçten kaynaklı kırdan kente ani geçiş gibi faktörler de etkili olmuştur (Ekinci, 2022:136). Diğer şehirlerden farklı olarak katılımcıların yaşadığı şehirde milliyetçilik, Batılıcılık ve sosyalizm temeline dayanan Kürt Solu ve dini tabanlı Hizbullah'ın faaliyetleri toplumun değerler sistemini şekillendirmeye devam etmektedir. Diyarbakır'da 2000'li yıllardan sonra yaşanan hızlı modernleşmeye dini ve sosyal değişimin önemli bir tetikleyicisi olmuştur. Değişimin sonucunda modern toplumun öngördüğü seküler eğitimin, internetin ve evanjelizasyon faaliyetlerinin³⁷ katılımcıların din değiştirmesinde etkili olduğu söylenebilir (Yanmış, 2015: 5).

3.2.4. Travmatik Tecrübe Yaşama

Sosyologlar Lofland & Stark çalışmalarında insanların bir şey onları rahatsız etmedikçe din değiştirmediklerini açıkça ortaya koymuşlardır. Din değiştiren insanların değişimden önce birtakım problemler yaşadıklarını ve hayatları normal olarak iyiye giden insanların bu durumu kolay kolay değiştirmelerinin pek mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir (Lofland & Stark, 2017: 117-118). Yine konuyla ilgili dini dönüşüm araştırmacısı Ali Köse; çocuklukta veya

³⁶ (Konuyla ilgili olarak bkz. Çın, Ahmet. (2019). *İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Din Eğitimi ve Ailenin Din Eğitime Etkisi, Diyarbakır Örneği*, Doktora Tezi, Diyarbakır)

³⁷ “Misyonerlerce bütün yeryüzü küresel evangelizmin faaliyet alanı olarak görülmektedir. Bilhassa XX. yüzyıl ve içinde yaşadığımız dönem, küresel evangelizm açısından misyonerliğin altın çağını yaşadığı devir olarak değerlendirilmektedir. K. S. Latourette'nin adlandırdığı şekilde (“Christian Missions History: Roman Catholics, Orthodox, and Protestant Mission to the Nations”) “büyük yüzyıl” olan 1914-1950 arası dönem, Roma Katolikleri ve Protestanlar açısından Hristiyanlığın hızla genişlediği bir zaman dilimi olmuştur. İlerleyen zamanda bunu özellikle Uzakdoğu ülkelerine yönelik faaliyetlerdeki başarılar izlemiş, yakın geçmişten günümüze ise Orta Asya, Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'daki yoğun faaliyetler takip etmiştir. Bu dönemde Hristiyanlık'ta misyonerliğin teolojiden öne geçtiği ve değişen dünya sosyopolitik şartlarında misyonerliğin saldırgan tutumunun bir kenara bırakılarak muhatap alınan her yöreye ve millete göre yeni yöntemlerin geliştirildiği görülmektedir. Misyonerliğin dünya genelinde düşünülen bir aktivite olarak öne çıktığı bu devirde, misyonerlerce yeni şartlara uygun bir terminolojinin oluşturulmasına da özen gösterilmektedir. Meselâ “diyalog”, “homojen birlik”, “millî/yerli kiliseler”, “halk hareketi”, “iman misyonu” vb. kavramlar misyonerlerin konuşmalarında ağırlık kazanmış bulunmaktadır” (Gündüz,40: 2023).

yetişkinlikte aile ilişkilerinde travmatik hadiseler veya stresli durumları kapsayan karmaşanın kişiyi dini dönüşüme götürdüğünü tespit etmiştir (Köse & Ayten, 2012:154). Bu bakımdan araştırmamızda din değiştirmeden önceki arka planı anlayabilmek için katılımcılara: “*Hayatınızı etkileyen önemli bir olay veya travmatik bir hadise yaşadınız mı?*” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Soruya Diyarbakır özelinde cevap veren Mahmut, bölgedeki terör ve çatışmanın burada yaşayan insanlar için önemli bir travma etkisi yarattığını şöyle ifade etmiştir:

Bölgede yaşanmışlıkların vermiş olduğu bir travma var üzerimizde. Savaş ortamının siyasi sürecin vermiş olduğu bir şey var, olumsuz yanları var onları göz ardı ediyorum geniş bir halkadan bakınca öyle. Ama ailem için bakınca bilirim annem beni sever babam da sever gözünü kırpmadan benim için ölür yani. Ailemle ilgili bir travmam söz konusu olmadı şimdiye kadar. (Mahmut, 38)

Yukarıda katılımcılardan Mahmut’un anlatımına göre, Diyarbakır halkının 90’lı yıllarda yaşanan terör- şiddet hadiselerinden oldukça etkilendiği söylenebilir. Katılımcılardan Engin ise babasının ikinci evliliği ve annesine karşı kötü davranışlarının çocukluk ve gençliğinde psikolojisini etkilediğini söylemiştir. Babasının ikinci evliliği onun babasından kopmasına ve ileride ataerkillik, birden fazla evlilik ve kadın hakları konusunda ciddi bir şekilde eski dinini sorgulamasına neden olmuştur. Ancak Engin bu sorgulamalara ilerleyen dönemde üniversiteye başlayınca ateist arkadaşlarının etkisiyle başlayacaktır. Konuyla ilgili Engin’in ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Her insanı etkileyen olaylar olmuştur. Mesela dokuz yaşında sünnet olmuştum bayağı geç bir yaştı benim için. Korkunç travmatik bir olay, etek giyiyorsun günlerce kadın gibi. Onun için de daha utanç vericiydi. Ben orada bir travma yaşadım tek başıma annem ve babam da yoktu. O zaman hem öfke duydum hem de utanç duydum. Yine babamın ikinci evliliği yaptığı zaman çok büyük bir travmaydı benim için çok bocaladım kabullenemedim. Annemi dövdüğü zamanlar da benim için bir travmaydı. Gece yarısı kadını evden kovuyordu sevmiyorum defol git diyordu. Bunlar düşündüğüm zaman benim için çok üzücü şeyler oldu. İlk eşinden altı diğerlerinden iki tane toplamda sekiz kardeşiz. İki tane kardeşim ölmüştü. Onlar da benim için çok üzücü bir olaydı, bebektiler. Bir tanesi doğar doğmaz ölmüştü onu çok hatırlamıyorum ama diğerini hatırlıyorum. Bir ya da iki yaşındaydı ben okula giderken arkamdan geliyordu, emekliyordu. Okuldan dönünce hemen yanıma geliyordu. Ölüm nedenini bilmiyorum onun üstüne kimse konuşmadı, bastırdılar herhalde. İnkâr yoluna da gitmiş olabilirler. Ama şimdi düşünüyorum en azından cennete gitmiştir, bebekler cennete giderler. Yaşasaydı belki de Tanrı’yı tanımamış olacaktı. Öldüğü zaman İsa Mesih’e iman etmiş etmemiş olarak ölebilirdi. (Engin, 33)

Babasının ikinci eşle evlenmesiyle ilgili travma yaşayan diğer bir kişi Baran olmuştur. Bu olaydan sonra babasına çok kızarak evi terk eden, evlendikten sonra bile ailesinin yanına dönmek istemeyen Baran bu konuda şunları söylemiştir:

Bizim inancımıza göre annesinin babasının Hristiyan olması o kişiyi Hristiyan yapmaz. Ama şöyle düşünüyorum tabi eğer yedi sekiz yaşındayken İsa'yı tanısaydım bu kadar travma ve acı yaşamazdım belki de. İsa Mesih'i tanıyan bir ailede olsaydım. Evet aslında ailemi suçladım ben sonradan düşündüğüm zaman. Hani şöyle diyordum Müslüman olmasaydılar ben bunları yaşamazdım. Babam iki defa evlenmezdi. Herkesin ailesi aynı değil tabii. Farklı bir ailede olsaydım belki çok daha mutlu bir çocukluk ve gençlik yaşayabilirdim. Bence o zaman dinimi değişmezdim. (Baran, 34)

Yapılan araştırmalar anne-babaların istikrarlı bir ev/ aile ortamında yetişen çocuklarının, dinsel konularla ilgili kendileriyle görüş birliği içerisinde olduğunu, aile ilişkileri iyi bir iletişim ve samimiyet çerçevesinde tanımlanabilirse birbirleriyle uzlaşma sağladıklarını tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra bireylerdeki inanç zayıflığı ve din değiştirmelerin daha ziyade zayıf anne- baba ilişkileri sonucunda ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Zayıf ve güvensiz bağlanmaya göre anne-baba bağlanmasını gerçekleştiren çocuklar üzerinde anne-babanın dinsel inançlarının etkili olması kuvvetle muhtemeldir (Kirkpatrick: 1992:161). Katılımcılardan Yakup da babasının sürekli uzakta olduğunu, annesiyle babası arasındaki problemlerin ergenlik zamanında abilerinin Hristiyan olması nedeniyle arttığını ve boşandıklarını, abileri Hristiyan olduğu için arkadaşlarının da ona güvenmediğini ve sosyal olarak yalnız kaldığını şöyle anlatmıştır:

Müslümanken çocukluk ve ergenlik dönemimde abilerimin Hristiyan olması zor bir durumdu annemle babam bu yüzden ayrıldılar. İki abim Hristiyan olmuştu. Onlar bizim eve gelemiyordu. Babam zaten çoğunlukla şehir dışındaydı onu hiç göremiyordum. Ailem dağılmıştı. Abilerimden dolayı arkadaşlarımla da sorun yaşıyordum, arkadaşlarım bana sanki tam güvenmiyordu. Arkadaşları tatmin edemiyordum. Bana bu da onlardan mı diye bakıyorlardı hep. Kendimi çok yalnız hissettim. Abimlere din meselesini çok sormadım. Bir ara küçük abime sordum. Zamanı geldiğinde sen araştırıp öğreneceksin dedi. Ama arada kilisenin faaliyetlerine katılıyordum. (Yakup, 25)

Katılımcılardan Helen de babasının sürekli hasta ve yatalak olduğunu, sonrasında vefat ettiğini bundan dolayı sıkıntılı bir süreç yaşadığını anlatmıştır: *"Babam uzun süre hastaydı yatalaktı. Babamla çok vakit geçiremedim sonrasında vefat etti, çok zor bir süreçti benim için."* (Helen, 30) Katılımcılardan Oktay ise babasının Hristiyan olması nedeniyle dayılarının annesiyle babasını ayırdıklarını hatta onu öldürmeye kalktıklarını kendisinin de yaşadığı bu travmadan dolayı beyin felci geçirdiğini şöyle anlatmıştır:

Ben o zamanlar küçüktüm Batman'daydım eve dönüyordum eve varıcam kapının önünde annemin dayısı baktım elinde bir tüfek. Dayıma sordum bu tüfekte ne yapacaksın dediler baban gâvur olmuş onu öldürmemiz lazım. Bu olaydan sonra ben kısmi beyin felci geçirdim. Sonra doktorlara götürdüler beni dediler bu çocuğun babayı görmesi lazım. Bundan sonraki süreçte babamla

yaşamaya başladım. Geçmişinde çocuklar anılarını unuttur belki ama ben yaşadığım şeyleri unutamıyorum. Boşanmadan sonra ilişkiler zarar gördü annemi göstermediler. Kız kardeşimle beni babama verdiler kız kardeşim zihinsel engelli idi. Allah onun fazla acı çekmesini istemediğinden onu kendi yanına aldı. Annem başka biriyle evlendi üvey babam tehdidi yüzünden annemle yüz yüze görüşmüyoruz sonradan telefonla görüşmeye başladık. Dört kardeşlik iki kişi öldü. Annemin yanında kalan kardeşimle düzenli olarak görüşüyoruz. (Oktay, 27)

Düzenli bir iş ve meslek sahibi olma dolayısıyla düzenli bir hayat insana bir meşguliyet, hedef ve amaç vererek insanı sıkıntı ve boşluk duygusundan uzaklaştırır. Okulu bitirdikten sonra askere giden Asım askerden döndükten sonra boşluğa düştüğünü söylemiştir. Askerde memur gibi düzenli bir iş olduğunu ancak dönünce uzun bir süre iş bulamadığını ve ne yapacağına karar veremediğini bu yüzden de psikolojisinin kötü etkilendiğini söyleyen Asım'ın kiliseye gidişi de tam bu zamanlara denk gelmiştir: *"Askerden geldikten sonra psikolojim bozuldu. Çünkü orda bir işim vardı devlet memuru gibiydim. Ama askerden gelince iş bulamadım. Bir işim yok yapacak bir şeyim yok bir boşluğa düştüm. Bunlar beni çok etkiledi. Sonra kiliseye geldim."* (Asım, 33)

İşsizlikle birlikte yaşanan ekonomik sıkıntılar da kişiyi olumsuz etkilemekte ve hayatı sorgulamaya neden olmaktadır. Katılımcılardan Rohat bu duruma örnek olarak verilebilir:

Ticarette battım çok para kaybettim. Bu yüzden bir dönem hapse düştüm. Kardeşlerimle ilişkilerim bozuldu. Bu süreçte Müslüman'dım ancak bu olay benim hayatımı sorgulamama sebep olmuştur. Kaybettiğim paraları geri almak çok zordur bu durum beni bunalıma sürüklemiştir. Hristiyanlığı bundan sonra araştırmaya başladım. (Rohat, 49)

Araştırmamızda katılımcıların sekiz tanesinin din değiştirmeden önce stres ve travmatik durumlar yaşadıkları biyografik hikayelerinden anlaşılmaktadır. Buna göre katılımcılar arasında anne babanın boşanması ve babanın ikinci evliliği en fazla travma nedeni olarak bildirilmiştir. Bunu işsizlik, babanın anneyi dövmesi, Diyarbakır'ın sıkıntılı geçmişi³⁸, ailesel problemler ve ticarette iflas etme gibi sorunlar takip etmektedir. Bununla birlikte

³⁸ Diyarbakır'ın sıkıntılı geçmişiyle; geçmişte PKK ve Hizbullah tarafından şehirde yapılan şiddet eylemleri, köylerin boşaltılmasıyla yapılan zorunlu göçler, yakın zamanda gerçekleşen Sur olayları ve tüm bunlardan dolayı yaşanan kayıplar, çekilen acılar, aile, hısım ve akrabadan kişilerin hapiste olması gibi durumlar kastedilmiştir. Kilise üyesi olan, Diyarbakır'da Sur olayları sırasında iki dükkânı ve evi zarar gören lise mezunu Mehmet (30) bu duruma örnek olarak verilebilir. Mehmet'in dükkânları kamulaştırılmış ve verilen kamulaştırma bedelini az bulduğu için mahkemeye başvurmuştur. Ailenin en büyük çocuğu ve işsiz olan Mehmet annesi ve kız kardeşi ile beraber yaşamakta, dayısı da onlara maddi olarak yardım etmektedir. Bir kız kardeşi ise İsveç'te ikamet etmektedir. Babası ise dokuz yıldır hapidedir ve eğer af çıkmaz ise toplam 17 yıl 8 ay yatacağı. Annesi de terör suçundan ceza almamış ancak gözaltına alınmıştır. Suriçi'nde oturan Mehmet, yapılan görüşmede bu olaylardan sonra psikolojisinin bozulduğunu ve imamlara kızgınlığını şöyle ifade etmiştir: *"İslami inançlar ile ilgili pek eleştirim yoktur. Duyarlı Müslümanlara saygı duyuyorum ama o kafa kesenleri sevmiyorum. Onlara kesinlikle karşıyım. Müslümanların yaşayışını eleştiriyorum. En büyük eleştirim ise cami imamlarındadır. Sur olayları zamanında onlara çok kızdım. Cami minarelerinden sürekli anonslar yapıldı. İşte evleri boşaltmamız yönünde sürekli seslendiler ve duyuru yaptılar. Ya onlara ne ki bundan. İsteyen evden çıkar isteyen çıkmaz. Sen niçin devlet için anons yapıyorsun. Belki benim param yok kiraya çıkamıyorum. Bizim ne yaşadığımızı anlamıyorlar. Ailemi ben geçindiriyorum benim babam hapidedir"* (26.01.2019 tarihinde kilisede yapılan görüşmeden alıntıdır).

araştırmamızda gerilimin dönüşümde ne kadar büyük bir rol oynadığını açıkça belirlemek zor olmuştur. Derinlemesine yaptığımız mülakatlarda katılımcıların hayatlarını geriye dönük olarak anlattıklarında biyografik yeniden yapılandırmanın doğası nedeniyle din değiştirmeden önceki gerginliklerini ve sıkıntılarını açıkça söylemekten kaçındıkları gözlenmiştir. Katılımcıların ilgili sorumuzu ya geçıştirmeleri ya da çok kısa cevaplar vererek konuyu kapatmak istemeleri, din değıştirme sebeplerini, öncesinde yaşadıkları travma, problem ve gerginliklere bağlamak istemediklerini göstermiştir.

3.2.5. Sorgulama, Araştırma ve Kopukluk

İnanç gelişim aşamalarında önemli bir dönem olan ergenlikte hem fizyolojik hem de psikolojik olarak hızlı bir değışim süreci yaşanır. Bu dönemde bazı gençler, dini ve duygusal yönü ağır basan büyük bir zihni karışıklık ve şüphe dönemi yaşamaktadır. Şüphe; gençte ruhsal gerginlik, suçluluk ve günâhkarlık duygularının ortaya çıkmasına ve farklı inançları öğrendikçe de kendi inancında sarsılmalara yol açabilir. Bu dönemdeki gençlerden bazıları çocukluktaki dini inançları ile sonradan edindiğı bilgilerini bağdaştıramadığı için ebeveyn dinlerinden uzaklaşmaya başlar. Gencin bu durumunu seküler eğitimde mesleki, sosyal ve eğitimsel alanda ailesini aşması beklentisiyle, geleneksel değerlerini sorgulaması, bağımsız bir yetişkin olarak bir adım öne geçmek istemesi de tetikleyebilir (Allport, 2004: 51-54). Ergenlik döneminde bireyin, kendi inancı ya da anlamlandırma şekli hakkındaki güçlü kritik yansıtması tutarsızlıkların ve paradoksların ortadan kalkmasına bağlıdır. Ancak bu güçlü ve kritik yansıtma, bireyi önceki değerli inanç grubuna yabancılaşmış biri haline de getirebilir. Tanrı, adalet, gerçeklik, sevgi vb. şeyler hakkındaki prensiplerin bizzat kendisidir. Bu aşamadaki bireyler artık kendi inanç gelişimlerinin sorumluluğunu alma kabiliyetine sahiptir. Dolayısıyla inancın farklı türleri olduğunu fark eder, güçlü ve zinde bir şekilde yeni bir ideolojiye doğru ilerleyebilir (Ulu, 2016: 146-147). Buna göre aşağıdaki ifadeleri verilen katılımcıların çoğunlukla 15-25 yaşlarını kapsayan ergenlik döneminde sorgulamalar yaşadıkları ve sonrasında dinden uzaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Alex sorgulama sürecinin nasıl başladığını şöyle anlatmıştır:

Çocukluk dönemimde iyi bir Müslümandım. İslam dininin ibadetlerini yerine getiren biriydim. İlerleyen süreçte ara sıra namaz kılıyordum, Ramazan ayında ise arada oruç tutuyordum. 18 yaşında Müslümanlıktan uzaklaşmaya başladım. Lise sonda abilerimin Hristiyan olması yüzünden sorgulamalarım başladı. Çok kısa bir süre ateistliği düşündüm ama bana anlamsız geliyordu ve ben de deist oldum. Bu kadar harika bir dünya olduğu için ateistlik mantıksız geldi. Bunun için ateistlik çok kısa bir süreydi. Sonrasında 6 ay deistlik yaşadım. Bunun da üç ayı kapalı ve üç ayı açıktı. Kapalı dediğim içimde yaşadığım süreydi. Deistlik döneminde namaz kılmadım. Ama

annem namazı kıl diye söylediğinde kılıyordum ve onu üzmem istemiyordum. Bu dönem bir arayışa girdim çünkü bizim büyüdüğümüz çevre ile sonradan okulda karşılaştığım çevre farklıydı. Bu kadar süre yaşıyoruz amaçsız mıyız diye düşündüm. Kesin bir amacımız var ama ne diye sorguladım. Ama İncil'i okumak aklıma gelmiyordu. Çünkü İncil'e karşı önyargılıydım. (Alex, 23)

Buna göre katılımcıların genelde 18- 20'li yaşlarda dinlerini sorgulamaya başlamalarında yeni bir ortama girmeleri durumu, örneğin askere gitme, lise ve üniversiteye başlama gibi yeni bir çevreyle karşılaşmaları etkili olmuştur. Katılımcılardan Mahmut, üniversiteye başladığı zaman sorgulamaya başladığını ifade etmiştir:

Babaannemin Ermeni olması dolayısıyla sorgulamaya başladım 19-20 yaşlarımda objektif olmam gerektiğini düşündüm. Üniversiteye yeni başlamıştım çevrenin de bir etkisi var tabi o sıra ateist oldum. Bu kadar çok inanç varsa o zaman Tanrı yoktur diye düşünmeye başladım. O sıralar fizikle ilgili bir kitaba rast geldim. Orda her şeyin bir kanunu var doğanın bir kanunu var her şey o kanuna göre hareket ettiğini fark ettim. O zaman bir yaratıcı olması gerekir diye kanaat getirdim ve deist oldum. Ancak bunlar beni çok tatmin etmedi. Kiliseye gelene kadar bu şekilde git gel yaşadım. (Mahmut, 38)

Aile geleneğinden farklı olarak akılcı bir dindarlığın benimsenmesi ve dinin sorgulanması zayıflayan hafıza zincirinin yerini yeni kuşaklara yeni inanç biçimlerine bıraktığını göstermektedir. Hervieu-Leger'in 'hafıza zinciri olarak din'³⁹ yaklaşımı açısından değerlendirilebilir. Buna göre zayıflayan hafıza zincirinin yerini yeni kuşaklarda daha farklı şekillerde yorumlanan yeni inanç biçimleri almaktadır. Katılımcılardan Yakup radikal bir grubun içerisindeyken bir yandan da lise eğitimine devam etmiştir. Ancak lise son sınıfta seküler bir dünya ile cemaat arasındaki farklılıkları gören Yakup, sorgulamaya başlama sürecini şöyle anlatmıştır:

Liseye gidince radikal bir dini grubun içine girdim yaklaşık iki-üç yıl boyunca o radikal grubun içinde kaldım. Küçükken dinle ilgili şeyler biliyordum ama onların içindeyken çok daha fazla şey öğrenme fırsatım oldu. Hem insanlarla ilgili hem dinle ilgili hem genel hayatla ilgili çok fazla şey öğrenme fırsatım oldu. Lise sonlara doğru baktım ki dünya bu gruptan ibaret değil dünya benim

³⁹ Leger'e göre: "Modern toplumlar, giderek dine karşı daha fazla yabancılaşırlar; fakat bu, klasik sekülerleşme teorilerinin iddia ettiği gibi bir yabancılaşma değildir. Çünkü modern toplumlar gittikçe daha rasyonel hale gelmektedirler; hafızalarını kaybetmektedirler; yaşanan anın anlam kaynağı ve gelecek yönelimi olarak yaşayan kolektif hafızayı geliştirme noktasında gün geçtikçe daha da zayıflamaktadırlar. Tüm modern toplumlarda kolektif hafızanın bütünlüğünün ve derinliğinin kaybıyla yaratılan simge niteliğindeki boşluğa paralel olarak gelişen çeşitli telafi süreçlerini de dikkate almamız gerekir. Modern toplumlara ait karakteristik bir özellik olan "belirsizlik" bizatihi kendisi anlam arayışını ifade eder ki bu, sosyal ve ferdi kimliğin temellerini sorgulamada yatan bir anlam arayışıdır. Bir bütün olarak sosyal hayat içinde bir kimse, genel bireysel yalnızlaşma sürecinin, kendi içinde çelişkili bir şekilde, giderek daha da fazla tecrit edilmiş bireylerin sosyal iştirakin kendilerine ait anlamını yeniden inşa etmeye çalıştıkları gönüllü gruplarda bir parlama yarattığını gözlemleyebilir. Fakat özellikle sosyal dokunun dini boyutu, anlık bir dini hafızanın yeniden şekillenmesinde özgür katılımın etkisidir. Grup aidiyeti içinde icat edilen 'gönüllü' kardeşlik bağı, genel çizginin kolektif mükemmeliyetinin temeli olma eğilimindedir. Özellikle gençler arasında görülen bu eğilim, dini kimliklerin yapılanma sürecinde ilginç bir tersine dönüşü ortaya çıkarır: Bir hafıza zincirine bağlanma duygusu, -aynı babaya sahip olduğumuz için bizler kardeşleriz- daha fazla dini mensubiyetin kriteri değildir; fakat üyeler tarafından aynı ideolojinin, kişisel, sosyal ve kültürel yakınlıkların paylaşıldığı bir grup içinde meydana gelen genel katılım, öne sürülen ortak mirasa karşı hayal edilen kolektif bir vurgunun şartlarını yaratır" (Leger, 2014: 53-54).

mahallemden ibaret değil. Aslında dışarda da bir dünya var. O zaman keşfetmem lazım bu dünyayı. O zaman dedim ki tamam ya benim biraz ara vermem lazım. Daha sonra bu şekilde cemaatin içinden ayrıldım. Aklıma takılan soruları sormaya başladım bana cevap veriyorlar ama gerçekten beni tatmin eden cevaplar vermiyorlar. Bu şekilde benim hem orayla hem de İşlamiyet’le irtibatım tamamen koptu. Ve dedim benim bu şekilde bir dine ihtiyaım yok. Beş altı yıl böyle araftaydım böyle ergenlik zamanları. Ateistim, deistim sürekli yeni öğrendiğim şeyleri söylüyordum. Daha sonra abim kiliseye davet etti ve Hristiyanlığa geişim bu şekilde oldu. (Yakup, 25)

Diyarbakır’daki yaptığı alan araştırmasında Ekinci Diyarbakır’da kuşak farklılaşması bağlamında sekülerleşmenin son iki kuşakta görüldüğünü, fakat son kuşakta daha belirgin olarak yaşandığını ortaya koymuştur. Genç kuşağa geldikçe bu sekülerleşme eğilimi modernleşme ve sol ideolojik bağlamın da etkisiyle radikal bir farklılaşmayla belirgin olmuştur. Diyarbakır’da iki kuşak önce marjinal ve skandal olarak görülen düşünce ve pratiklerin genç kuşakta normalleşmeye başladığı görülmüştür. Bu değişim sürecinde 1960’lardan sonra yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişmelerin, ulaşımın, eğitimin ve Diyarbakır özelinde sol/ sosyalist dinamiklerin önemli etkileri olmuştur (Ekinci, 2022: 112). Buna göre katılımcılardan Engin’in ailesi geleneksel dindar-muhafazakâr bir kimliğe sahiptir ancak onun sekülerleşme ve sorgulama sürecinde ikincil toplumsallaşma alanı sayılabilecek niversitenin etkili olduğu söylenebilir. Engin niversitede sol / sosyalist dünya görüşünü benimseyerek ebeveynlerinden farklılaşmış ve din hakkındaki eleştirel düşünceler dine karşı mesafe koymasında etkili olmuştur. Katılımcı bir yaratıcının olduğunu fakat kendisini İşlam’a bağlı hissetmediğini söylemiş ve bu konuda açık bir tanım kullanmasa da din değiştirmeden önce deizme yakın bir görüşü benimsemiştir:

Üniversitede girince biraz sosyalist ateist arkadaşlar vardı onlar reddediyordu ben o kadar İşlam’ı reddetmiyordum. Onların alkol içmeyi sevdikleri için böyle olduklarını düşünüyordum. Ya da kızlarla istedikleri kadar takılmak için yok sayıyorlar diye düşünüyordum. Tamamen reddetmiyordum ama onları haklı bulduğum şeyler oluyordu. Allah’ın kimliğiyle alakalı sorgulamalarım vardı mesela keyfe keder canı istediği gibi davrandığını düşünüyordum. Grek tanrıları gibi. Ya da kader inancı her şeyin önceden yazılması kafamı kurcalıyordu. Yine sevapla kurtuluş konusu. Çok eşlilik, savaşarak inancı yaymak. Allah’ın baba olmaması (muhtemelen şefkatten bahsediyordu). Allah’ı kendi babama benzetiyordum sonuçta. Sevgisiz ve merhametsiz sanırım. (Engin, 33)

Üniversiteyi Kürt Solu’nun etkili olduğu Dicle niversitesi’nde okumaları ve politik bir arkadaş çevrelerinin olması katılımcıların bazılarının zamanla Kürt Solu’na yakınlışmayı doğurmuş, böylelikle düzenli kıldığı namazı bırakmaları ve dine mesafeli olmaları da bu

döneme denk gelmiştir.⁴⁰ Özellikle üniversite dönemi bu durumun oluşmasında tetikleyici olmuştur. Ekinci'nin araştırmasında da ortaya koyduğu gibi lise ve üniversiteye başlayan Diyarbakırlı gençlerde politik/ sol görüşten etkilenme ve dinden kopma durumu yaygın olarak görülen bir durumdur. Özellikle üniversite okumak, rasyonel bir bakış açısı teşvik etmesinin yanı sıra ideolojik olarak Kürt Solu'na yakınlaşmada ve sekülerleşmede önemli bir temas bölgesi olabilmektedir (Yelken, 2021: 122). Bununla birlikte geleneksel dinden uzaklaşmanın kişilere manevi olarak yeterli olmadığını katılımcıların ilerleyen dönemde din değiştirmesinden anlayabiliyoruz. Bu bağlamda katılımcılardan Mervan da üniversiteye başlamadan önce oldukça dindar olduğunu ifade edenlerden:

Ortaokul ve lisede bayağı dindardım. Namazlarımı kılıyordum. Her hafta bir gün oruç tutardım. Alkol gibi alışkanlıklarım yoktu. Kızlarla bile konuşmak günah diye konuşmazdım bayağı dindardım. Ama üniversitede uzaklaştım dinden. Üniversiteye başlayınca bir hafta namaz kıldım sonra bıraktım. Ben ibadetlerimi yapıyordum. Sorgulamaya başladığımda bıraktım. Şimdi de bir yas olsa giderim baş sağlığı dilerim ama namaz kılmam. (Mervan, 39)

Katılımcıların ergenlik zamanlarında sorgulamalarıyla ilgili kullandıkları ifadelerden yola çıkarak bazılarında kimlik bunalımı yaşadığı söylenebilir. Yaşadığı toplumun hakim kimliğine tepki olarak, milliyetçi bir refleksle Zerdüştlüğe yönelenler olmuştur. Kürt entelektüel kimselerin uzun yıllardır özgür Kürt toplumu ve kadın tipolojisini Zerdüştlük üzerinden kurgulaması, hususiyetle gençlerde bu dine duyulan sempatiyi arttırmıştır. Bu dinin uluslaşma süreçlerinde karşılaşıldığı gibi, Kürtlere bir köken yaratmak ve milliyetçiliğe dayanak oluşturmak için öne çıkarıldığı söylenebilir. Bu durum sol örgütle ideolojik teması kuvvetli olan ve feminist eğilimlere sahip olan kesimlerde İslam'la ilişkilerin sorgulanmasına yol açmaktadır (Yanmış, 2015: 134). Bu dine yönelenlerden birisi de katılımcılardan Baran'dır. Baran Zerdüştlükle ilgili şunları söylemiştir:

Hiçbir zaman kendimi İslamiyet'e veya bir dine ait hissetmedim. Bi ara Zerdüştlüğü araştırdım. Çünkü Kürtlerin ilk dini diye bir ilgi var burda. Bu coğrafyada Zerdüştlüğü araştıran çok kişi var Kürt dini çünkü. Ben de merak edip araştırdım akraba evliliği nereden geliyor. Zerdüştlükte var mesela. Zerdüştlükten kalma bi gelenek benim şahsi fikrim. Ama sonraları Zerdüştlük bana boş geldi manevi bir bağ kuramadım. (Baran, 34)

⁴⁰ Diyarbakırlı ilgili çalışmasında Kahraman; “Araştırmaya katılanların yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyi değişkenlerine göre aile, siyaset, ekonomik ve din kurumlarına ilişkin temel eğilimlerinin genel anlamda şu şekilde olduğunu tespit etmiştir; gençlerin, eğitim düzeyi yüksek olanların ekonomi ve siyasete ilişkin tutumlarında daha çok sol, sosyalist anlayışa ve etnik kimliğe vurgu yaptığı görülürken; orta yaş ve üzerindekiyle, eğitim ve gelir düzeyi düşük olanların ise daha çok muhafazakâr tutumlara ve dini kimliklere vurgu yaptıkları görülmüştür. Yaş arttıkça, eğitim ve gelir düzeyi düştükçe dindarlığa ve dini tutumlara vurgunun da arttığı; yaş düştükçe, eğitim ve gelir seviyesi arttıkça dindarlık yerine daha çok seküler tutumlara vurgunun arttığını tespit etmiştir” (Kahraman: 2014: 198).

Katılımcılardan Alex ise, derin sevgiyi eski dininde bulamadığını ve duygusal bir bağ kuramadığını bu yüzden bir arayışa girdiğini ve Zerdüştlüğe ilgi duyduğunu söylemiştir:

Liseyi dışardan okudum annem rahatsız olduğu için onunla ilgilenmek zorundaydım. Üniversiteye zorlayarak gittim o yüzden biraz kısır kaldım. Derin sevgiyi karşılıksız sevgiyi İslamiyet’te hissetmedim hiçbir zaman. 18 yaşlarındayken sorgulamaya başladım Milliyetçi düşüncelerin de etkisiyle bir ara Zerdüştlüğe ilgi duydum kitabını aldım. Ama sonrasında Zerdüşst olmadım. Deistlik dönemi yaşadım 7-8 yıl. Sonrasında erkek arkadaşım vasıtasıyla Hristiyanlıkla tanıştım. (Alex, 23)

Katılımcılardan Rohat ise ilk dininden kopma sürecinde Museviliğe⁴¹ ilgi duyduğunu ve 15-16 yaşlarındayken ateist olduğunu söylemiştir. Sonrasında İslami bir cemaate bağlanmıştır. Bazı ekonomik problemler yaşaması ve aile ve çevresinden kopması nedeniyle herhangi bir geçiş dönemi yaşamadan direk Hristiyan olduğunu şöyle anlatmıştır:

Müslümanlıktan önce dini arayış olarak bir ara Museviliğe ilgi duymuştum. Youtube kanalında bir müzik gurubunun videolarını izledim. İlk semavi din olduğundan Museviliği inceledim. Bu süreçte Müslümandım ve sonrasında 15-16 yaşında iken ateist oldum. Ateistliğim yaklaşık on yıl sürdü. Sonrasında bir imamla ve cemaatle tanıştım. Onlarla sohbetlere katıldım. On beş yıl kadar ibadetlerimi yerine getirdim. Bununla birlikte Müslümanlıktan soğuduktan sonra tekrardan ateistlik yaşamadım. Direkt Hristiyanlığa geçtim. Sadece Müslümanlıktan soğuduktan sonra 1 yıl kadar namazı bıraktım. (Rohat, 49)

Diyarbakır’da Alevilerin din değiştirmeden önce kimlik karmaşası yaşadıkları söylenebilir. Bu kişiler özellikle dini konularda tam bir otorite olmamasından dolayı neyin Alevilikte var olduğunu neyin Sünnilik olduğunu bilemediklerini söylemektedirler. Alevi toplumunun yaşadığı bu kimlik karmaşası sebebiyle din değiştirmeye daha meyilli oldukları özellikli inançlarından dolayı toplumsal dışlanmanın Hristiyanlığa geçişte önemli bir unsur olduğunu bilinmektedir (Yanmış, 2015: 77). Bu konuda katılımcılardan Ziya’nın anlattıkları önemlidir:

Ailem Alevidir ama ben çevremın etkisiyle İslamiyet’i araştırmaya başladım. Araştırmalarım sonucunda ben gerçekten tatmin edici cevaplar bulamayınca ateistliği benimsedim. Ateist oldum

⁴¹ Kilisede A.S. (38) adlı Yahudi kökenli birisine rastlanmıştır. Annesi aslen Yahudi ve sonradan Müslüman olduğu için Yahudilere ve Museviliğe ilgi duyduğunu söyleyen bu kişi, annesi babasının ikinci eşi olduğu için resmi nikahı bulunan üvey annesinin üzerine kayıtlıymış. Tekrardan annesinin üzerine kayıtlı olmak istediğini ancak annesinin mezarı açılması gerektiği için bu yola başvurmamış söylemiştir. İstanbul’da Musevilerin Sinagog’una gittiğini, dedesinin (annesinin babasının) ismi ve dayıların isimlerini verince kendisini iyi karşıladıklarını ve Sinagogdakilerin onları tanıdıklarını söylemiştir. Annesinin internet üzerinden İsrail’deki uzaktan akrabaları ile tanışmıştır. Musevilik anne soyundan ilerlediği için Museviliğe geçmeyi düşünmektedir. Eşi Müslüman olduğu için böyle birşeyi kabul etmediğini ayrıca akrabalarından tepki aldığını söylemiştir. Buna rağmen facebook üzerinde “Diyarbakır Yahudileri” isimli bir hesap açmıştır. Şimdi 84 üyesi bulunan grubun büyük çoğunluğu Diyarbakır kökenlilerden oluşmaktadır. Buna rağmen kendisinden başka Yahudiye Diyarbakır’da tanımadığını belirtmiştir. Buraya din değiştirmek için değil bir davet üzerine geldiğini söylemiştir (29.12.2019 tarihli görüşmeden alıntıdır).

ama Hristiyanlık dışında bir din arayışım olmadı. Baktığımda Müslümanlık ile Yahudiler aynı. Her ikisi de şeriat dini. Zaten Musevi olamazdım sonradan Musevi olunmaz. Ateistliği benimsemek o kadar kolay bir şey değil. Ben ateistliği benimsedim diyorum ama mantıken benim yapmış olduğum şey bir zemine oturmuyordu çünkü ben diğer inançları araştırmadım ki. Yani ne zerdüştlüğü biliyordum ne Yezidiliği biliyordum ne Bahailiği biliyordum ne Hinduizm'i ne Şintoizm'i yani Ben bilmiyordum ne Yahudiliği ne Hristiyanlığı bilmiyordum. Hristiyan olmadan önce Hristiyanlar hakkında çevreden duyduklarımızı biliyordum her şeyi yaparlar işte kadınla kızla rahatça ilişki yaşarlar alkol vardır ama hiçbir zaman araştırayım demedim. İslamiyet konusunda günah konusunda bir şüphe vardı cennet cehennem konusunda da aklımı yoruyordu. Yani onun için bilmeden sadece İslamiyet'i araştırdıktan sonra ateistim demem çok da mantıklı değildi. (Ziya, 55)

Geçmişte homojen bir toplumsallaşma aracıyla muhatap olduğu için dinin/ geleneğin egemen olduğu bir anlam sistemiyle yetişen önceki kuşakların yerini, çoklu anlam sistemleri ve alternatif toplumsallaşma biçimleriyle muhatap olan yeni kuşaklar almaktadır. Böylelikle genç kuşakların toplumsallaşma kanalları çeşitlenmekte, dini kültür ve geleneksel dünya görüşüne çoğulculuk, çeşitlilik ve sekülerleşme gibi yeni anlam sistemleri eklenmektedir (Berger, 2002: 79). Bu duruma katılımcılardan Uğur'u örnek verebiliriz. Uğur o dönemler Hizbullah'ın medresesinde okuyan, dinini öğrenen dini için kendisini feda etmekten gurur duyan biridir. Uğur'un alıştığı geleneksel dünya görüşü, o dönem Diyarbakır'da bir kırtasiye dükkânında Hristiyan misyonerleriyle tanışmasıyla değişmeye başlamıştır. Uğur'un yeni bir ortam ve yeni bir dinle karşılaşması onu eski dinini sorgulamaya sevk etmiştir:

Ben sürekli araştıran sürekli okuyan bir gençtim. İslam fıkhnı, şeriatini, Kur'anı Kerimi Arapçasını, zaman zaman Türkçesini. Her ramazan ayında orucunu tutan, her gün bir cüz okuyan, sabah namazlarını camide kılan biriydim. Müslümanken polislerden de çok dayak yedim niye çünkü Müslüman olduğum için. O da benim için bir gururdu. Çünkü niye inancınız için eza görüyorsunuz inancınız için cefa görüyorsunuz. İslam inancını yaşarken Allah'a yakınlaşmak istiyordum. Gerçekten de Allah'a yakınlaşmak istiyordum. Çünkü duamızda bu var yani benim duamda olduğu gibi tüm insanların duasında bu var. Bizler Allah bizi yarattığı için yaratıcımız Allah'ımız bizi yarattığı için biz ona gitmek için yol ararız. Ben de öyleydım hep yol aradım. Lise döneminde de sonrasında da hep yol aradım. Çevremizde Müslümanlar devlet İslami her tarafta bu din vardı Müslümanlık her yerden pompalanmıştı. Tabiri caizse önümüze bir tabak yemek koyulmuş bu senin diyorlar diğerlerini sorunca diğerleri bozulmuş diyorlar. Lisede öğretmenime de sormuştum o da bundan sonrasını çok düşünme demişti. Ama sonra yeni bir dinle karşılaştım ve inanılmaz bir şekilde bana farklı değişik geldiler. O dönemde evde dua ediyorlardı beni evlerine çağırdılar ve ben her hafta onların yanına gitmeye başladım. Bir taraftan da İslamiyet'le bulunduğum ortamla onları karşılaştırmaya başladım. Sorgulamalarım böyle başladı sonunda dinden tamamen koptum ve Hristiyan olmaya karar verdim. (Uğur, 35)

A. Greil'e göre; bir bireye doğru gibi görünen şey esasen, bireyin kendisini içinde bulduğu durum ve mevcut durumuna bağlı geçmiş deneyimler tarafından belirlenir. Genellikle bireyin bilgi birikimi karşılaştığı yeni durumlar boyunca ona rehberlik etmek için yeterli olduğu sürece değişmeden kalır. Kişi mevcut bilgi birikimi açısından ele alınamayacak bir durumla karşılaşır, yeni bir şey öğrenecek ya da doğru olduğunu düşündüğü şeyin yanlışlığına kanaat getirecektir. Bir bireyin kendisini içinde bulduğu durumların çoğu, kendi gerçeklikleriyle başka bireyleri içeren sosyal durumlar olduğundan, çoğu zaman onun bilgi birikimi etkileşimde bulunduğu diğerlerinininkine benzer olacaktır (Greil, 1977: 116-117). Hizbullah'ın içerisinde oldukça aktif ve dinine bağlı bir kişilik olduğunu söyleyen Yakup da abilerinin Hristiyan olması ve liseye başlamanın da etkisiyle kiliseye gitmeye başlamış ve mevcut bilgi birikimini sorgulamaya başladığını şöyle aktarmıştır:

Beş vakit namaz kılıyordum, oruç tutuyordum, Kur'an okuyordum, Arapçasını okuyordum Kuranın, yılda en az bir defa kuranı bitirirdim. Müslüman iken toplumla ilişkilerim iyiydi. Cemaate girdiğim ilk zamanda yaşadığım mahalleden benim yaşlarımda sadece iki kişi cemaattendi. Ben arkadaşları etkileyerek bu sayıyı on altı kişiye çıkardım. Onlarla konuşuyorum ve onlara sohbet ediyordum. Onlara dini konularda şunları yapalım diye sohbet ediyordum. Toplum içinde özellikle gençlerin arasında etkin bir kişiliğim vardı. Ama abimin Hristiyan olması arkadaşlarımdan da bana şüpheyle yaklaşmalarına sebep oldu, beni sorgulamaya itti. Ben İslamiyet'ten memnundum bir travma yaşayıp boşluğa düşmedim bir şüphem olmadı sadece sorgulamaya başladıktan sonra böyle bir süreç gelişti. Liseye gidince agnostik bir yaşam sürdüm biraz. İnanmakla inanmamak arasında kaldım. Zaman zaman Tanrı'dan şüphe duydum vaftiz olmadan öncesine gel git yaşadım. Hristiyanlıkla ilgili öğrendiğim tek şey şuydu benim. İncil değiştirildi, Üç tane Allah'a inanıyorlar şu oluyor bu oluyor. Ben bunlarla büyüdüm. İlkokulu, ortaokulu bitirdim. Etrafımızda o tarihlerde Hristiyanlıkla ilgili sürekli bahsedilen şey Hristiyanların misyonerlik yaptığı ve parayla insanları satın aldığı. Hristiyanlık İncil'in değiştirildiğini düşündüğüm için ilgimi çekmiyordu. Şüphe yaşadım ama tüm hayatım Müslümanlık olduğu için şüpheyi dile getiremedim. Özellikle şüphem abimler ile alakalıydı. Çevremdeki kişiler bana hep senin ağabeylerin dört kitaba inanıyor. İslamiyet'i ret ediyorlar. Bende diyordum ki; abimler salak değil ki dört kitaba inansın veya İslamiyet'i ret etsinler. Sonra İslamiyet'i sorguluyordum ama dediğim gibi hayatım İslamiyet olduğu için bu sorgulamayı dile getiremiyordum. Ama abimle birlikte Hristiyanları tanımaya başlayınca bütün bunların doğru olmadığını fark ettim. Bi kere para dağıtmıyorlar ve dürüst bir şekilde dinini yaşıyorlardı. (Yakup, 25)

Sonuç olarak gençlerin toplumsallaşma sürecinde; lise ve üniversite gibi okullardaki seküler eğitimin, sol/sosyalist grupların ve değişen arkadaş çevresinin gençlerin inançlarını sorgulamasında oldukça önemli temas bölgeleri olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili Diyarbakır'da gençlerin politizasyonunun Kürt sekülerleşmesine etkisini araştıran Ekinci'ye

göre politik temas bölgeleri, gençlerin aile dışında politik kimlik edinmeleri ve sekülerleşmelerinde dolayısıyla, dinlerinden uzaklaşmalarında etkili olmuştur. Türkiye’de gençlik sosyolojisi çalışmalarında genellikle 1980 sonrası genç kuşağın apolitik olduğu yönünde bir kabul olsa da Kürt sol kuşak birliği özelinde düşünüldüğünde Türkiye genelinde yaşanan gençliğin depolitizasyonu eğilimin tersine, 1980 sonrası dönemde Kürt gençliğinin gittikçe daha politik bir eğilim içerisinde olduğu görülmektedir (Ekinci, 2022: 111). Dolayısıyla politik olarak sola eğilimin, sadece politik bir ailede yetişmekle sağlanmadığı, politik olarak sağ eğilimli (Hizbullah vb.) ya da apolitik bir ailede yetişip okullardaki informal arkadaşlık ilişkileri, akran grupları, şehrin baskın siyasi atmosferi, alternatif iletişim kanalları, Kürt Solu’nun faaliyet ve propagandaları gibi farklı kanallar aracılığıyla şekillendiği söylenebilir (Ekinci, 2022: 74-75). Ayrıca ermeni kökene sahip olanların ve yakın çevreden birinin Hristiyan olmasının da dini sorgulamanın başlamasında oldukça önemli olduğu tespit edilmiştir. Böylelikle ebeveyn dininden ergenlik ve genç yetişkinlik çağlarında uzaklaşan katılımcıların; ateizm, deizm ve milliyetçiliğin de etkisiyle Zerdüştlük gibi yeni bir dünya görüşüne yöneldikleri tespit edilmiştir. Gençlerin ebeveynlerinden farklı olarak alternatiflerin, çeşitliliğin ve çoklu anlam sistemlerinin olduğu bir dünyada toplumsallaşması, onların ebeveynlerinin geleneksel ve dini kültürün hakim olduğu dünyalardan farklılaşmalarını ve sekülerleşmelerini sağlayabilmektedir. Kürt toplumunda geleneksel dünya görüşünün tahtını sağlayan yeni anlam sistemleri ortaya çıkmaktadır. Böylece genç kuşaklar inancın alternatiflerinin, çoğunluğun ve kültürel çeşitliğinin etkili olduğu modernleşme süreçleriyle birlikte ebeveynlerinden farklılaşmakta ve sekülerleşmektedir (Ekinci, 2022: 108).

3.3. Din Değiştirme Süreci

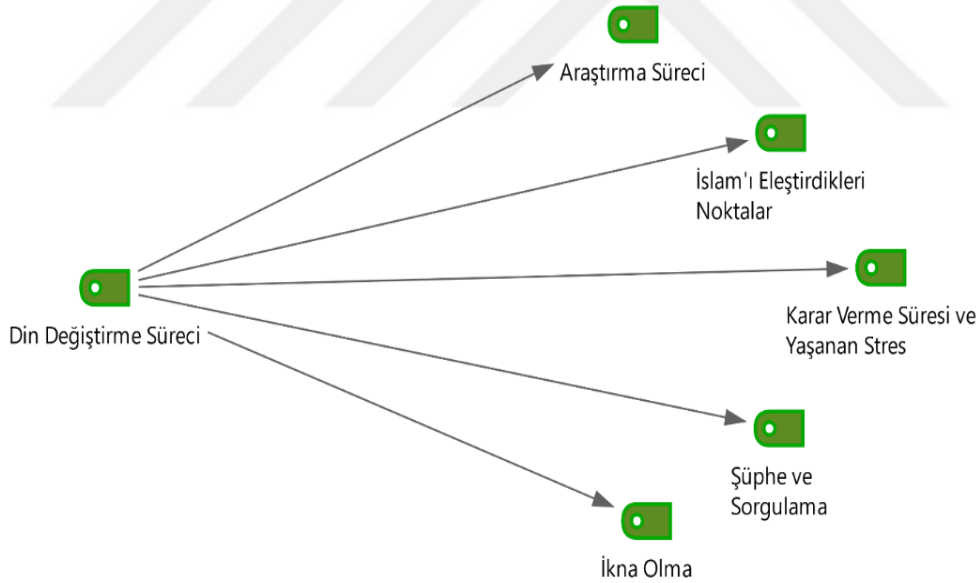
Din değiştirme konusunda ortaya koyulan çağdaş yaklaşımlarda dönüşümün hızlı bir şekilde gerçekleşmediği ve zaman içerisinde meydana gelen bir durum olduğu ifade edilmiştir. Genel olarak din değiştiren kişilerin farklılaşma, soğuma ve yabancılaşma sürecinden geçtikleri gözlenmiştir. Farklılaşma süreci kişinin kendi toplumundan soyutlanması ve bağını koparması durumunu ifade eder. Bu süreçte dini kişisel tatmin ve eski sosyal ilişkiler anlamını kaybeder. Bu durumdaki kişi entelektüel bir karmaşa yaşar ve toplumu anlamlı bir bütün olarak görmekte zorluk çeker. Toplumun kendisine sunduğu din ve değerleri kendi düşüncelerine uygun bulmaz. Ancak bazen bu durumu geciktirebilir ve moratoryum (geciktirme) devresine girerek dini duyguları bir çeşit uykuya bırakır. Bu durumdaki kişi dinine sadece ismen bağlıdır. Ayrıca zamanla entelektüel sorgulamalara girer veyahut kişisel olaylardan kaynaklı olarak stres yaşayabilir. Böylece dine yönelme durumu da

oluşabilir. Bazıları için eski dinine yönelmek bir noktada hayattaki problemlerinin doğmasına neden olan ailesini onaylamak veya onlara geri dönmek anlamına geleceğinden eski dinine dönmeyi bilinçli veya bilinçsiz olarak reddeder. Bu kişiler içinde bulundukları bu durumdan dolayı başka ihtimallere açık hale gelir. İkinci olarak soğuma⁴² evresinde kişi kendi sosyal çevresiyle ilişkisini en az seviyeye düşürür. Bu durumda kişi yeni dinden birileriyle sosyal temas kurmuştur. İlk tanışma nasıl olursa olsun çoğunlukla bizim araştırmamızda da görüldüğü üzere yeni dinin mensuplarıyla duygusal bağların kurulması söz konusudur. Üçüncü olarak yabancılaşma evresinde ise; bireyle toplum arasındaki bağ tamamen kopmaktadır. Birey artık sosyal bir aktör olarak kendini yabancı hissetmektedir. Kendi yaşadığı çevre dışında yeni bir kimlik arayışına girmeye başlar. Yeni dinle tanıştıktan sonra kendisini hazırlama evresine girer. Yeni dinini ilan etmeden önce rol öğrenme yoluyla ibadetleri ve hayat şeklini öğrenmeye başlar. Aklı ve kalbiyle ikna olduktan sonra yeni dinini ilan eder. Son devrede ise dini değişim kararı bilinçli ve entelektüel bir özellik göstermektedir (Köse ve Ayten, 2012: 157-158).

Din değiştirme sürecini kavramsallaştıran John D. Barbour, geniş anlamda dini inancın yitirilmesi veya yoksun bırakılması anlamına gelmek üzere din değiştirme sürecini dört bölüme ayırmıştır. Bunlar: (1) bir inanç sisteminin gerçekliğine ilişkin entelektüel şüphe veya inkâr, (2) dini bir grubun tüm yaşam tarzının reddedilmesi dahil ahlaki eleştiri, (3) keder, suçluluk, yalnızlık ve umutsuzluktan oluşan duygusal ıstırap ve son olarak ise (4) topluluktan kopma halidir (Streib, 2014: 3). Benzer bir şekilde Kayıklık, din değiştirme evrelerini şu şekilde özetlemiştir: 1) İlk olarak kişi ideal durum ile gerçek durum arasındaki farklılıktan dolayı yoğun bir gerilim yaşar. 2) Dinsel değişime hazır olan potansiyel gerilimi gidermek için dinsel çözüm yolları arar. 3) Eğer mevcut dini durumu kişinin gereksinimlerini karşılamakta yetersiz kalırsa kişi kendisini dinsel çözüm arayan kişi olarak görür ve yeni dinsel çözüm yollarına yönelebilir. 4) Potansiyel kişi hayatının dönüm noktasında bulunabilir ve bu durumda misyoner ya da yeni bir dinle karşılaşır onlardan etkilenebilir. 5) Potansiyel kişi dinsel çevreye girer ve yeni çevreyle arasında güçlü bağlar geliştirebilir. 6) Kişinin eski çevresiyle bağları zayıflar veya tamamen kopar. 7) Tam bir dinsel değişim yaşayan insanla yeni katıldığı grup arasında yoğun bir etkileşim olur. Böylelikle kişide tam bir dönüşüm gerçekleşmiş olur (Kayıklık, 2019:122-123). Dolayısıyla din değiştirme birden fazla etkinin

⁴² Konuyla ilgili örnek olarak katılımcılardan birisi Müslümanlıktan soğuma sebebinin; -Allah'ın dualarına karşılık vermemesi ve gençlik döneminden itibaren işlerinin bir türlü yoluna girmemesi- olarak belirtmiştir. Bir diğer katılımcı ise; İslamiyetten soğuma sebebinin siyasetin dine bulaşması olarak göstermiştir. -Müslümanım deyip Müslümanlık ile uyuşmayan meseleleri yapıyorlar. Gösteriş için namaz kılanlar var. Her türlü dedikodu, zina, küfür gibi büyük günahları işliyorlar sonra namaz kıyorlar ve kendilerini Müslüman görüp bizi eleştiriyorlar- diye söylemiştir.

kişiyi yeni bir dini benimsemeye hazır hale getirmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu değişimde kişinin dışında meydana gelen sebeplerin rolü olduğu gibi kişinin kendisini bir arayışa sevk etmesinin de rolü bulunmaktadır. Araştırmamız kapsamında din değiştirme süreci öncelikle ergenlikte birtakım sorgulamalarla başlamış ve misyonerle tanışmayla devam etmiştir. Misyonerin yakın ilgi ve alakası kişileri etkilemiş ve zamanla bu etkilenme olayı radikal bir karar vermeye doğru ilerlemiştir. Bu dönem zamanla gerçekleşen bir süreçtir. Katılımcıların uzun bir düşünme sürecine girdikleri ve değerlendirme evresinde bulundukları gözlemlenmiştir. Bu bağlamda kilise, kişi “ben Hristiyan oldum” dedikten sonra dahi vaftiz olma süresini uzatır ve bu süre ortalama bir yıldır. Söz konusu bir yıl içerisinde kişi kararından vazgeçmezse vaftiz edilir. Bununla birlikte potansiyel kişiler kiliseye gidip gelirken aslında bu kararlarında yalnız olmadıklarını ve oradaki pek çok insanın da sonradan din değiştirdiğini gözlemleme fırsatı elde eder. Kilisenin birçok faaliyetine katılan bu kişiler bazı sorumlulukları yerine getirir, anlamadıkları sorularını sorarlar ve bütün bunların sonucunda eğer duygusal ve entelektüel tatmin de yaşarlarsa din değiştirme kararlarını kesinleştirirler.

Şekil 2: Din Değiştirme Süreci Şeması

3.3.1. Araştırma Süreci

Dini faaliyetler bireyin manevi inanç ve ihtiyaçlarını tatmin ettiği için yapılmaktadır. Bazı durumlarda tatmin edilmeyen inanç ve arzular bireyde bir huzursuzluk ortaya çıkartabilir. Ayrıca birey içinde bulunduğu dinin esaslarına karşı şüphe duyuyor ve tatmin duygusu yaşamıyorsa bireyde gerginlik baş gösterir. Kişinin dini esaslarla ilgili şüphesi

devam ettiği müddetçe gerginlik artar ve ruhen tatmin olamadığı için bunalım duygusu başlar. Bu durumdaki kişi bunalımdan kurtulma, şüphe duyduğu konuda tatmin olma yollarını arar. Böyle durum başka bir dine ait kitap veya şahıslarla karşılaşabilir ve ikna olursa din değiştirmeye karar verebilir (Peker, 2011: 203). Bu konuda katılımcılardan Yakup okuduğu kitap vasıtasıyla eski dininden uzaklaştığını şöyle ifade etmiştir:

Hz. Muhammed'in hayatını okurken ters giden bir şeylerin olduğunu düşündüm. Araştırdım. Pastör'ün söylediği Turan Dursun'un⁴³ "Din Bu" isimli kitaplarını okudum. Bu kitapları okuduktan sonra İslamiyet'e bakışım değişti ve benim dinim bu olmaz dedim. Onun eserlerini okudukça düşüncelerim oluştu ve İslamiyet anlamsızlaştı. Ama direkt gelip Hristiyan olmadım. Zaten İncil değiştirilmiş diye düşünüyordum. (Yakup, 25)

Katılımcılar ailelerinden farklı olarak Müslüman olmanın bir seçim olduğunu düşünüyor. Bu bakışın zamanın ruhu ile de ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Modernliğin ürettiği baskın bireysellik eğiliminin etkisiyle din sorgulanmadan kabul edilen bir zorunluluk değildir ve artık bir seçenek haline gelmiştir. Geleneksel toplumlarda din seçilebilen ve kişinin kararlarına bırakılan bir olgu olmanın ötesinde bir toplumsal gerçeğliğe sahiptir. Doğduğu andan itibaren sahip olunan ve ölene kadar sorgulanmaksızın inanılacak olan dinin, inanç alternatiflerinden birine dönüşerek seçilen bir şey haline dönüşmesi, modernleşme süreciyle bireyselleşen toplumların karakteristik özelliklerindendir (Ertit, 2019: 242). Bu bakımdan katılımcılar Müslümanlığın çoğunlukla seçilmediğini, aileden geldiği için benimsendiğini düşünmektedir. Katılımcılardan Ethem de abisinin Hristiyan olmasından sonra araştırmaya başladığı süreci şöyle açıklamıştır:

Kendimce Hristiyanlık bitmiş bir din değiştirilmiş diye inanıyordum. O zaman böyle bir dine niye inansın insanlar diye bir algım vardı. Sonra bu süreç devam ettikçe daha çok okumaya başladım. Dedim abim İslamiyet'i Hristiyanlığı öğrendi ben de şöyle düşünüyordum düşmanını yenmen için onu tanıman gerekir diye bir söz var ya öyle. Bu şekilde Hristiyanlığı araştırmaya başladım. Ama o dönemde çok derinden araştırmadım. Ben İslam'da yanlış gördüğüm için Hristiyanlığa gitmedim. Hristiyanlığı araştırmaya ve öğrenmeye başlayınca İslamiyet'ten uzaklaşmaya başladım. Elbiselerimizi kendi pazarımızdan alırken defacto lc waiki gibi mağazaları öğrenip ordan alışveriş yapmaya benzetiyorum. Bu da aslında benim için öyledir. Bir araştırayım neyin nesidir diye başladım ondan sonra seçtim Hristiyanlığı. (Ethem 30)

⁴³ Turan Dursun; aslen Caferidir. Babası çeşitli köylerde imamlık yapmıştır ve oğlu Turan'ın büyük bir din âlimi olmasını istemiştir. Turan Dursun birçok hocadan ders almış ve medreselerde eğitim almıştır. Askerlik sonrası ilkokul diploması almış ve Müftülük sınavını kazanmıştır. Arapça, Kürtçe ve Çerkezce bilmektedir. Müftülüğünde sürgün yaşamıştır ve daha sonra TRT'de çalışarak emekli olmuştur. Tek tanrılı bütün dinleri eleştirmiştir ama özellikle İslamiyet'i ve Hz. Muhammed'i eleştirmiştir. Gaza, cihat ve çok evliliği eleştiren kitaplar yazmıştır. Kaynak yayınlarında kitapları basılmıştır sonrasında ateist olmuştur. Bir suikast sonucu öldürülmüştür (Kayıklık, 2006: 2-6).

Bu konuda ilginç bir yaklaşımı olan Asım aslında Zerdüştlüğün Hristiyanlığa dayandığını ileri sürmüş ve kişisel araştırmaları sonucunda Hristiyan olmayı mantıklı bulmuştur. Dinler hakkındaki araştırmalarını Asım şu şekilde bize aktarmıştır:

Ben dinimi değiştirmedim. Zaten atalarımın bana vermiş olduğu şeye geri geldim. Zerdüştlüğe baktığımızda İsa'ya baktığımızda aynı şey ikisinde de insan sevgisi vardı öldürmeye karşıydı. İsa'nın anlayışı sevgi üzerineydi. Zerdüştte bunu sürdürebilmesi için zamanla Hristiyanlığa tutundu. İslamiyet'in yayılmasından sonra bunun güçsüz inançlar kalmadı. Sonuçta İslamiyet de Ebu Cehil'e yenilseydi İslamiyet diye bir şey olmayacaktı. Benim kökenim Zerdüştse ben birini takip etmem gerekiyorsa İsa'yı takip ederim. Bu yüzden Hristiyan bir ailede doğmak istedim. Annemin babamın tamamıyla Mesih imanlısı olmasını istedim. İslamiyet'in yayılma şeklini de öğrendim. Ya Müslüman olacaksınız ya vergi vereceksiniz bir şekilde Müslüman olmanız gerekiyor. Parası olan Zerdüştlerin hala Hindistan çevrelerinde dinlerini sürdürüyorlar. Bunları öğrenince ya bu bize zorla dayatılmış diye düşündüm. Biz bu değiliz bizim aslında önceki inancımız farklıydı. Biz eskiden Zerdüşttük sonra Yezidiydik birbirlerine çok benziyor bu dinler. Ama bazı inançların belli bir süre sonra nesli tükenmiş maalesef. Şu anda Zerdüştlüğe inanan kalmamış Kürtlerde. Dini liderlerin hayatları birbirine benziyor aslında dağa gidiyorlar orda ayetler geliyor. Budizme baktım Buda da beni etkiledi. Gandhi'nin hayatına baktım. O da Hristiyan olacakken eski geleneklerine dönmüş ama insanlık için çok şey yapmış. Ben şöyle düşünüyorum aslında dini seçme tereyağından kıl çekmek gibi. Ben onların içinde İsa'yı buldum ve çektim. (Asım, 33)

Bireysel bir tercihle bilinçli bir araştırma yaptığını söyleyen kişilerden birisi de Uğur'dur. Uğur Protestan Kilisesi'ne kendi isteğiyle gittiğini ve araştırma sürecini bize şöyle anlatmıştır:

Protestan Kilisesi'ni bilerek gittim tesadüfen gitmedim çünkü Luther'in de ne yaptığını biliyordum geleneklere karşı çıkıyor. Bunları askerde biraz okudum komünistlerden öğrendim biraz. Sonra Morgan Freeman'ı ben çok severim onun filmlerini falan izledim şu an kendisi şey yapıyor belgeseller falan yapıyor ondan da etkilenmiştim. Hintlere baktığımızda milyonlarca Tanrıları var bunlar biraz kafamı meşgul etti. Dinlerin aslında coğrafik bir mesele olduğunu anladım. İsa'yı tanıdım İsa'nın nasıl Tanrı olduğunu böyle bir şey olabilir mi? Bir Tanrı kendi öz oğlunu insanlar için çarmıha gerdirir mi kurban eder mi diye düşündüm. Bana çok mantıksız gelmişti. İbrahim Saraç'ın Hz. Muhammed'in hayatını okudum. Martin Ling'in de Hz. Muhammed kitabını okudum. Ondan etkilendim üç yılda yazmıştır ama diğer kitaplar gibi duygusal olarak anlatmadığını gördüm. 40 yaşından önceki ve sonraki hayatını gördüm. Önceki hayatı gayet sakinken peygamber olduktan sonra 86 savaşa girmesi ganimet alması falan. Bunlar Yahudilerin de yapmış oldukları şeyler. Aslında acaba Hz. Muhammed Yahudilerin inancını bir nevi reforma getirip İslamiyet'e mi şey yapmaya çalışıyor diye düşündüm. Ben birkaç insanı görüp Hristiyan olmadım tamamıyla okumuşluğum ve araştırmışlığımın sonucudur. (Uğur, 35)

Ayrıca birey bazı durumlarda çözüm için mevcut bilgi birikiminin yeterli olmadığı sorunlarla karşılaşır ve bilgi repertuarını eksik bulabilir. Sosyal gruplara katılım yoluyla bakış açısını geliştirir veya değiştirebilir (Asan, 2023: 362). Konuyla bağlantılı olarak katılımcılardan Helen, arkadaşlarıyla kiliseye gittiklerinde orada kendileriyle çok ilgilenen bir çiftle tanıştıklarını, onların daveti üzerine evlerine gittiklerini ve aralarında güzel bir bağ oluştuğunu anlatmıştır. Helen'in araştırma süreci söz konusu çift ile din hakkında konuşmalarından sonra başlamıştır. Bu süreci Helen şu şekilde aktarmıştır:

Onlarla konuşurken biz İslamiyet'i savunuyorduk. Hoşgörü var herkese ılımlı diyoruz mesela ama burada da böyle yazıyor diyorlardı. Tövbe 5. Ayette bu yazıyor diyorlar biz de hayır öyle olur mu öyle yazmıyor diyoruz. Meğer biz Kuranın Türkçesini okumamışız bilmiyoruz. Biz üç arkadaş dedik ki bunlar kuranı o kadar kötülediler Kuran'da bunlar yazamaz dedik. Ee napıcaz? Oturup araştıracaz onlar araştırmış okumuş biz de araştıracaz. Kilisede gördüğümüz Hristiyan aileyle uzun bir süre görüşmedik araştırmaya karar verdik. Okuduk araştırdıktan sonra onlarla görüşmeyi düşündük çünkü biri gelip sana diyor ki senin kitabında bu yazıyor ama sen yok yazmıyor diyorsun adam var diyor cevap veremiyorsun. Bazı cemaatlere gittim o dönemde sorular soruyordum genelde çok saçma sapan cevaplar veriyorlardı. İçine cin kaçmış şeytan seninle uğraşiyor gibi gerçekten. Şimdi insanı kötü de hissettiriyor bunlar. Ben kiliseye gittiğimde bir şey sorduğumda net cevap veriyor aklıma yatan şeyler mantıklı şeyler. Onlar böyle söyleyince zaten cinlere görünmeyen şeylere inanan insanım acaba gerçekten var mı diye psikolojik olarak rahatsız hissediyorsun kendini. O yüzden dedim ben bunlara sormucam Allah bana akıl vermiş kendim araştıracam. (Helen, 30)

Kilisenin rehberliğinde kendi dinini sorgulamaya başlayan Mervan, kiliseye geldikten sonra kendi dininin yanlışlarını görmeye başladığını, toplumda öğretilenlerin yalan olduğunu ve kandırıldıklarını düşündüğünü şöyle aktarmıştır:

Zihin olarak Müslümanlık ve Hristiyanlık arasında yaklaşık iki ay gidip gelme yaşadım. Kafamdaki soruları kiliseye sormaya başladım bir taraftan internetten de araştırma yaptım ve iki dini karşılaştırdım. Bu şekilde kutsal kitabı okuyarak din değiştirmeye karar verdim. Hem toplumda bana öğretilen şeylerin aslında yalan olduğunu gördüm ve kandırıldığımı hissettim. İznik Konsili'nde öyle bir şey yokken farklı bir şey için toplanıyorlar bize okulda yanlış öğretilmiş. Hristiyanlıkta farklı tartışmalar var ama ben ikisinin de olduğunu düşünüyorum. Kişi Tanrı'yı arıyor o zaman Tanrı'da ona gerçeği gösteriyor. Ben arıyordum o beni seçti yüzde elli yüzde elli.(Mervan, 39)

Katılımcılardan Musa da aynı şekilde kiliseyle tanıştıktan sonra araştırma sürecine girdiğini ve Hristiyanlığı duygusal olarak bağlandığını şöyle anlatmıştır:

İslam'ı araştırdım ama yeterli oldu mu bilmiyorum. Bu sorgulanabilir bir şeydir. Bence inançların en temeli kurtuluş teolojisi ve İslam'ın kurtuluş teolojisini öğrenmiştim. Diğer dinleri de araştırmaya başladım Yezidiliğe Hristiyanlığa baktım. Bence her insan deistik, ateistik yaşıyor ben de şoklama döneminde düşündüm. Bu araştırmanın sonucunda baktım bu dine baştan sonuna kadar sevgi vardı. İsa Mesih'in sevgisi yüreğimde atamadığını hissettim bu sevgi bu beni etkiledi. (Musa, 46)

Katılımcılardan Uğur da ise kilise kurulmadan önce kırtasiye dükkânı vasıtasıyla hizmet veren misyonerlerle tanıştığını sonrasında Çarşamba ve Pazar günleri onları düzenli olarak ziyaret ederek sorularını sorduğunu anlatmıştır:

Çarşamba pazarları kırtasiyeye gidiyorum ordaki abiyle konuşuyorum ona olan sorularımı soruyorum. Ya diyorum siz üç Allah'a inanıyorsunuz olur mu öyle şey ya bana anlatıyor. Üç Allah mıdır değil midir? Teslis inancı mıdır değil midir bana anlatıyor. Siz İncil'in içerisine yüz dolar koyuyormuşsunuz insanları böyle satın alıyormuşsunuz. Bana haklı olarak diyor ki kardeşim biz sana öyle bir şey verdik mi? Tabiki vermediler öyle bir şey yok dolayısıyla da bu vb. Araştırma safhasına girdik araştırıyorum Hristiyanlığı. Bi de şunu da ifade etmeliyim aslında ben okumayan biri değildim. Nerdeyse iki günde bir kitap bitiren bir gençtim. (Uğur, 35)

Katılımcıların kilise veya bir misyonerle duygusal olarak bağ kurduktan sonra din değiştirmesi için ideolojik olarak hazır olması gereklidir. Bu bakımdan sosyal ve duygusal bir bağ kurduktan sonra yoğun bir okuma ve araştırma sürecine girdikleri gözlemlenmiştir. Bu süreçte katılımcıların çoğunu etkileyen en önemli şey; kilisede anlatılan Hristiyanlığın kulaktan dolma bilgilerden çok farklı olmasıdır. Aslında onları bu kadar şaşırtan şey insanların zihinlerindeki Hristiyan algısıdır. Söz konusu algı, gerçekte tanınıp bilinmeyenin önyargılarla ifade edildiği gerçeğine uymaktadır. Bu bakımdan katılımcılar eski dinleriyle ilgili olarak şaşkınlığa düştüklerini, bildiklerinin hemen hemen çoğunun yanlış olduğunu ve kandırılmış hissi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Müslüman doğmanın yeterli olmadığı ve dinin bir doğum kazasından daha fazlası olması gerektiği açık hale gelmiş, dini inancın bilgi ve deneyime dayalı olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu durum diğer din değiştirme araştırmalarına benzer bir şekilde; Müslüman doğumlu ve eğitilmiş Müslüman çocukların, ebeveynlerinin bakış açısını sorgulama biçimlerinde de görülen bir durumdur (al Quvid, 2002: 24). Bununla beraber katılımcıların araştırma sürecine etki eden en önemli şey şüphesiz, misyonerlerin anlatımlarıdır. Kiliseye geldikten sonra girilen araştırma sürecinin elbette ki tek taraflı ilerlemeyeceğinin göz önünde bulundurulması gerekir.

3.3.2. İslam'ı Eleştirdikleri Noktalar

Kişi din değiştirme kararını genellikle dindaşları ve ilişkide bulundukları kişiler arasında karşılaştırma yaptıktan sonra vermektedir. Eğer potansiyel kişi eski dinindeyken bazı haksızlıklara uğramış, aynı dine inandığı kişilerden kötülük görmüş veya onların yanlış davranışlarına şahit olmuş ise onlara karşı birtakım nefret duyguları oluşabilir. Ayrıca söz konusu duygular kişinin şuuraltında yer etmiş olabilir. Kişi yeni din mensuplarının iyi davranışlarını gördükçe eski dininden olanların davranışlarıyla karşılaştırma yapabilir ve şuuraltına yerleşmiş nefret duyguları açığa çıkıp din değiştirmesine etkiye bulunabilir (Peker, 2011: 209-210). Bu durumun örneği araştırmamızda görülmektedir. Örneğin katılımcılardan Engin (38), babasının çok dindar olduğunu ancak annesini çok dövdüğünü, aşağıladığını hatta karanlık bir gecede dışarı attığını anlattığında babasının yaptığı bu kötü davranışlara karşı nefret duyduğunu dile getirmiştir. Yine Oktay (23) adlı katılımcı, babası din değiştirince dayılarının onu öldürmeye teşebbüs ettiğini ve kendisi hastalanınca bu düşünceden vazgeçtiklerini ancak annesini babasından ayırdıklarını anlatmıştır. Bu kötü davranışlar onun dayılarının dininde kalmasına engel olmuş ve diğer tarafa duyduğu nefret ile Hristiyan babasıyla kurduğu olumlu ilişkisi onu din değiştirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda katılımcılara *‘İslam'ı hangi noktalarda eleştiriyorsunuz’*⁴⁴ şeklinde soru sorulmuştur. Katılımcılardan Nihat, İslam'ı Müslüman kişiler vasıtasıyla eleştirmektedir. Sur olaylarında mağdur olduğunu ifade eden Nihat, imamların o dönemde halkın evlerinden çıkmaları için anons yaptıklarını ve camide siyaset konuştuklarını ifade ederek eleştirmiştir:

⁴⁴ Kilise üyelerinden Mervan, İslam dini hakkında genelde şu konuların eleştiriye tabi tutulduğunu ifade etmiş ve özetlemiştir. Bunların ilki; Kuran'daki Tanrı karakteridir. Tanrı'nın kadınlara yaklaşımı. Örnek Nisa Suresi "üçer dörder eş alabilirsiniz aralarında adaleti sağlayabileceksiniz." Cennet vaad edilirken erkeklere huriler vaad edilmesi vb. İkinci olarak peygamberin Kuran'da Ahzap Suresi 37. Ayette geçen evlenme hadisesi. Üçüncü olarak; hadisler peygamberden çok sonra yazıldığı için hadislerin güvenilirliğine şüphe duyulması. Dördüncüsü savaş ayetleriyle ilgili: "Onları yakaladığınız yerde öldürün" ayeti. Allah'ın inanmayanları öldürün demesi. Beşincisi Kur'an'da cariye meselesinin geçmesi erkeklerin nimetlendirilmesi. Beşincisi; Kur'an'da İsa Mesih'in önemi: İsa'nın bebekken konuşması daha bebekken peygamber olması, onun Allah'ın kelimesi olması ve ruhu olması, göğe yükselmesi, bakire Meryem'den doğması. Altıncısı ise; Meryem suresinde 71. ayette herkes cehenneme gidecek ayeti. Allah onları cehennemden çekip çıkaracağını söylemiş ama Hristiyanlıkta inananlar hiç cehenneme gitmeyecek olması. Kur'an'daki kısas size farz kılınmış ayetidir (Mervan, 39).

İslami inançlar ile ilgili pek eleştirim yoktur. Duyarlı Müslümanlara saygı duyuyorum ama o kafa kesenleri sevmiyorum. Onlara kesinlikle karşıyım. Müslümanların yaşayışını eleştiriyorum. En büyük eleştirim ise cami imamlarıdır. Camide siyaset yapıyorlar. Devlet için konuşuyorlar. Cuma namazlarına gittiğimde hep vatan millet diyorlar ve siyaset yapıyorlar. Bu vaazlardaki siyaset beni İslamiyet'ten soğuttu. Sur olayları zamanında onlara çok kızdım. Cami minarelerinden sürekli anonslar yapıldı. İşte evleri boşaltmamız yönünde sürekli seslendiler ve duyuru yaptılar. Ya onlara ne ki bundan. İsteyen evden çıkar isteyen çıkmaz. Sen niçin devlet için anons yapıyorsun. Belki benim param yok kiraya çıkamıyorum. Türkiye'de 81 ilde şehit cenazelerinin gelme sebebi cami imamlarıdır. Onlar böyle yapınca şehit üstüne şehit geliyor. Hem Kürtler hem de Türkler bu cami imamlarından dolayı belaya girmişler. Birde cami imamları siyaset yapmasın. Allah ile kul arasına kimse girmesin. Cami imamları her Cuma para topluyor ve bu paralar nereye gidiyor. (Nihat, 38)

Eski dinini eleştirirken eşinin en büyük travmasının babalarının onları terk edip başka bir kadınla evlenmesi olduğunu ve onlara hiç sevgi göstermediğini ama aynı zamanda kayınpederinin oldukça bağınaz biri olduğunu söyleyen Helen, eşinin bundan dolayı evini terk ettiğini yıllarca babasıyla görüşmediğini anlatmıştır. Çok eşlilik noktasında görüşlerini dile getiren Helen şunları söylemiştir:

Benim ailem de Müslüman ama eşimin ailesi çok bağınaz. Çünkü eşimin babası şunu defalarca söyledi Peygamberimiz iki üç tane evlilik yapmış ben neden yapmamayım? Ayette zaten diyor eşit davranabilerseniz ikinci evliliği yapın ama ben şöyle düşünüyorum Allah biliyor ki hiç kimse eşit davranamaz. Bunu hiç kimse yapamaz eşit davranamaz bence peygamberler de yapamamıştır mutlaka Hz. Muhammed'in de çok sevdiği bir eşi mutlaka olmuştur. O bile yapamazken hele cahil insanlar bunu hiç yapamazlar. Bu ayet gelmeseydi bunu bahane edemiceklerdi. Hristiyanlığa bakıyoruz tek eşlilik var neden çünkü ayet bu. Aynısı bizde de olsaydı bizim eşlerimiz bize bu kadar sadık olmazdı. Ben bir ara eşime sordum. (Eşinin babasından çok etkilenmiş). Burda pek çok erkek bu ayetlerin arkasında sığınarak ikinci üçüncü eşlerini alıyorlar. Eşime bile sorduğumda sen beni aldatır mısın diye o da insanım bilmiyorum belki yapardım ama inancım gereği yapmam dedi. (Helen, 30)

Katılımcılardan Helen'in bahsettiği “bağnaz” örneğinde olduğu gibi, (Ekinci'nin de Kürt Sekülerleşmesi'nde belirttiği üzere) Kürt geleneğindeki din algısı ve bunun tezahürü olarak geleneksel dünya görüşünün, birçok katılımcının ebeveynleriyle ve yakın çevresiyle çatışmasında önemli etkenlerden biri olduğu söylenebilir. Kadın meselesindeki güçlü ataerkil anlayış, gerek gençlerin içerisinde toplumsallaştığı modern değerlere yaklaşım konusunda olsun gerekse geleneksel Kürt toplumsallığında yaşandığı haliyle din/ dünya algısının problemleri, katılımcıların din değiştirmesinde önemli bir işlev görmektedir. Bu husus aile geleneğinden kopuşun önemli gerekçelerindendir. Dolayısıyla ailenin ve yakın çevrenin din anlayışının geleneksel ve bağnaz olması gençlerin rasyonel sorgulamalarında ve eski dini eleştirmelerinde etkili olabilmektedir (Ekinci, 2022: 145). Buna göre katılımcılardan Leyla da İslam'ı ataerkillik ve çok eşlilik noktasında eleştirmiştir:

Önceki dinde bulamadığım ama bu dinimde bulduğum şey sevgi, sadakat, dürüstlük, merhamet, tek eşlilik gibi birçok şey sayabilirim. İslam dininin kadına bakışı hoşuma gitmiyor ataerkil bir bakış açısı olduğunu düşünüyorum. Bir de çevremde gördüklerim hoş iyi örnekler değil dinini gerçekten yaşayan çok nadir. Dinini yaşadığını söyleyip ama sonra eyleme geçirilmiyor. (Leyla, 40)

Katılımcıların ayetleri sorgulamasının arka planında daha önce de gördüğümüz gibi onların lise veya üniversite dönemlerinde sol dünya görüşüyle tanışmalarının önemli bir etkisi olmuştur. Bu görüşün etkisiyle Kuran mealini okumaları, kölelik ve kadınlarla ilgili ayetleri sorgulamalarında ve dinden uzaklaşmalarında önemli bir etkide bulunmuştur. Dine bakıştaki eleştirel tutumun bu gruptaki katılımcıların biyografilerindeki siyasi ideolojik değişime paralel olarak geliştiği açıkça görülmektedir. İslam'daki Cahiliyye Dönemi adlandırmasına karşı çıkan Mervan eski dinini aşağıdaki noktalarda eleştirerek şunları söylemiştir:

İslam'la ilgili okuduklarımdan sonra gördüm ki Ebu Cehil'e Mekkeli din alimleri bu ismi takmışlar gerçek ismi aslında bilgeliğin babasıymış. Geleneklerine bağlı bir adam. İslamiyet tarafından şeytan gibi gösterilen aslında aristokrat bir adam. İslam peygamberini ne için kabul etmediğini öğrenince biraz daha eleştirdim çünkü İslamiyet'in politik bir yaklaşım sergilediğini gördüm. Ama peygamberin çıkıp bana ayetler geldi diye söylerken aslında Cahiliyye döneminde ondan daha iyisi yapılmıyordu. Özellikle şöyle diyelim evlatlık kızların eş olarak alınması uygulaması. Günümüzde bu kabul edilmez. Bu Cahiliyye dönemi dedikleri aslında İslamiyet öncesi araplara baktığımızda edebiyat dalında onlar çok iyiydi. Cahiliyye dönemi diyebilmek için aptal olmak lazım. Sırf kızlarını diri diri gömdükleri için mi Cahiliyye deniyor. Ona bakılırsa Yahudiler de çocuklarını kurban ediyordu. Böyle bir uygulamaya şöyle bakabilirsiniz Tanrılara Uzza'ya mesela kurban adıyorlardı çocuklarını gömerek. Bunu Cahiliyye olarak nitelendiremezsiniz. Cahiliyye tarihten, edebiyattan, sanattan yoz bir anlayıştır. Böyle bir şey yok adamlar edebiyatı sanatı çok iyi biliyorlardı. İslamiyet'ten sonra bunlar köreldi maalesef. (Mervan, 39)

Katılımcılardan Yakup ise eski dinini eşitsizlik konusunda eleştirerek şunları söylemiştir:

Mesih benim için her şeydir. Mesih inancı ile kurtuluşa eriyorum. Sevincim, yaşama isteğim ve üzüntüm Mesih inancındadır. Bizim dostumuz, kardeşimiz ve tanrımızdır. Önceki dinde bulamadığım şeyler kurtuluş ve eşitliktir. Eski dinimi bırakmamın birçok sebep sayılabilir ama temel neden eşitsizlik diyebilirim. Peygamber ve insanlar arasındaki eşitsizlik. Erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizlik. (Yakup, 25)

Bununla ilgili olarak araştırmalara göre Tanrı korkusu, din değiştiren kişilerin geçmişte aile ve çevresiyle ilgili olumsuz deneyimlerinden kaynaklanmaktadır (Fowler,1981:285). Bu duruma katılımcılardan Rohat örnek verilebilir. Babasını sevgisizliği noktasında eleştiren Rohat, muhtemelen geçmiş tecrübelerine dayanarak eski dinini kuralcı, öfkeli bir Tanrı noktasında şöyle eleştirmektedir: *“Kuralcı ezen gürleyen bir Allah'tan, kuralları olan ama aynı şekilde seni seven seni önemseyen seni sarmalayan bir dine geçtiğimi düşünüyorum”* (Rohat, 49).

Katılımcılardan bazılarının ise İslam'la ilgili eleştirilerinin sonradan kazanıldığı düşünülebilir. Bununla ilgili olarak bir katılımcı şöyle söylemiştir: *“Kiliseye gelmeden önce İslamiyet hakkında bir bilgimiz yoktu ki. Tamam namazımızı kılmıyoruz evet günahıdır. Zamanı gelince tövbe edeceğiz bizim yaptığımız yanlışdır Allah'ın yoluna dönücez zaten 2011 yılında tövbe ettik ama İslam'ın böyle olduğunu kilisede öğrendik”* (Musa, 45). Buna göre bazı katılımcılar kiliseye gelmeden önce kendiliğinden bir sorgulama yapılmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılardan Oktay da kiliseyle tanıştıktan sonra İslamiyet'i eleştirdiğini ifade ederek şunları söylemiştir:

Pek öyle düşüncelerim yoktu benim Hristiyan olmalıym diye. Araştırmadan önce eleştirdiğim nokta da yoktu. İslamiyet de aynı şekilde. Kiliseyle tanıştım araştırınca aklıma yatmayan noktalar oldu. Hristiyanlar dinini iyi yaşıyor. Kimseye karışmıyorlar. Müslümanlar gibi değil. İnsanları yadırgama yok. Sadece insana değil kediye köpeğe⁴⁵ iyi davranıyorlar. (Oktay, 27)

Araştırmamızda Diyarbakır'daki muhafazakâr İslami örgütlerin düşüncelerini ve İşid'in şiddet politikalarını İslam diniyle özdeşleştiren kişilerden biri de katılımcılardan Baran'dır. Baran'a göre İşid, bütün bu kötülükleri İslam'da yer aldığı için yapmaktadır: *"Hiçbir zaman kendimi eski dine ait hissetmedim. Mesela İşid gaddar bir örgüt ama bana sorarsanız tamamen İslamiyet'in gereklerini yerine getiriyorlar. Haklılar bir Müslüman olarak tarihi eserleri yakıp yıkıyorlar haklılar çünkü heykel yasak resim yasak. Cariye serbest"* (Baran, 34).

Benzer şekilde İslam'ı cihad konusunda eleştiren Alex ise şunları ifade etmiştir: *"İslam dinini cihat konusunda eleştiriyorum. Ne gerek var diye düşünüyorum. Rahat bir şekilde adam öldürebilecek bir inançtan bir hayvanı bile öldüremeyecek inanca geçtim"* (Alex, 23). Katılımcılardan Asım ise eski dinini Müslüman ülkelerin gelişmemişlik durumlarıyla eleştirmektedir. Avrupa'da ortaya çıkan Reformu İsa'nın hümanizmine bağlayan Asım, görüşlerini aşağıdaki ifadelerle dile getirmiştir:

Birçok insan bana şunu söyler ya işte sen insanlara bakıp dini yargıladığın için böyle bir yola girdin. Onlara söylüyorum hayır kardeşim ben insanlara kesinlikle bakıp yargılamadım. Her zaman şu örneği veririm. Konuşmaya gelince Sodom ve Gomora yıkılmadan önce ya burada 99 iyi varsa bir kötü varsa sen doksan dokuz iyi yüzünden mi burayı yıkacaksın diyor Tanrı ona şunu söylüyor. Sen bana bir tane bile iyi göster ben sana burayı bağışlayayım diyor. Ben de şunu söylüyorum tabi ki dinler çok hassastır. Ama 62 tane diyelim İslam devleti var ama içlerinden bir tane iyi gösterin bana. Ben Avrupa'nın Amerika'nın tamamıyla Hristiyan olmadığını düşünüyorum aynı şekilde. Onlar Reformdan sonra kendilerini yeni bir çağa sürüklediler. İsa'nın onların üzerinde tabi ki etkisi olmuştur aslında hümanizmin başlangıcıdır İsa. (Asım, 33)

Zavalsız'ın tezinde de benzer şekilde İslam'a yönelik eleştirilerin hemen hemen aynı konular etrafında döndüğü anlaşılmıştır. Bu konular şunlardır: Kuran'da anlatılan Allah'ın sürekli korkutması, kadınların dövülebileceğinin söylenmesi, şahitlikte eşitlik bulunmaması, iyiliklerin sevap karşılığı yapılması, İslam ülkelerini dışa bağımlı olup kendi ihtiyaçlarını üretememesi (Zavalsız, 2011: 450). Katılımcılardan Yakup da Asım gibi İslam'ı eleştirirken

⁴⁵ "Köpeğe neden iyi davranmıyorlar" şeklindeki sorumuza katılımcı Şafi Müslüman gelenekte köpeğin haram olması nedeniyle buralarda köpeklerin dışlandığını, kovulduğunu, dövüldüğünü hatta bunun sevap olarak algılandığını söylemiştir.

İslam devletlerini örnek vererek şunları söylemiştir: Avrupa'ya baktığımızda Hristiyanlar ama kendileri daha çok bilim üzerine hareket ediyorlar. İlmın onları iyileştireceğini insanlığı iyileştireceğini söylüyorlar. Mesela Mısır'ın geometri matematiği çok iyi, İslamiyet mısır'a geçtikten sonra bunu köreltmesi. Bir inanç bir yere gittikten sonra iyi şeyleri öldürmemesi gerekiyor. Aslında daha çok güçlendirmesi gereken yerde öldürüyor demek istediğim buydu. Hristiyanlığın ise reform döneminden sonra İncil'in anlaşılması birçok insanı İsa Mesih'ten de kiliseden de soğuttu. İslam devletlerinin bilim alanında bir tanesinin bile iyi olmasını isterim. Hiçbir şeyleri yok insanlık adına. Ama din konusuna geldiğinizde kendileri kutsanmış, son dinin müritleri olduğunu söylüyorlar ve kurtuluşa kendilerinin erdiğini söylüyorlar. (Yakup, 33)

Bu bağlamda katılımcıların genel olarak dinlerini sorguladıkları ve eski dinleriyle alakalı olarak; orjinallik, ataerkillik, çok eşlilik, cihad, geri kalmışlık gibi benzer konularda eleştiri yönelttikleri görülmüştür.⁴⁶ Buna göre İslam'a eleştiren katılımcıları ikiye ayırabiliriz. Birincisi; İslam'ı zaten yaşamayan kişilerin kiliseye geldikten sonra misyonerlerin eleştirdikleri çerçevede İslam'a yönelik fikir edinen grup, ikincisi ise; İslam'a dair önceki yaşantısından gelen kimi bilgilere dayanarak eleştiren gruptur. İkinci gruptakilerin, ailelerini ve topluluklarını ibadetler konusunda baskıcı bulurken ahlaki konuda zayıf buldukları görülmüştür. Bu konuda Müslüman olan İngilizler üzerine çalışma yapan al-Qwidi'nin (2002) bulgularında mühtedilerin geçmiş dinleriyle ilişkisinin bir din mesabesinde değil ahlaki boyutta kaldığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla mühtediler, Hristiyanlığın dini yönünden ziyade ahlaki yönüne daha çok vurgu yapmışlardır. Bu durumun Hristiyanlığın Tanrı'nın dininden ziyade ahlaki öğretiler manzumesi olarak algılanmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bizim çalışmamızda İslam inancından vazgeçenler ise, İslam'da şeriat ve dini emirlere daha fazla vurgu yaparken; aile, toplum ve geçmiş dinlerini ahlaki açıdan zayıf olarak telakki etmektedirler. Katılımcıların Hristiyanlığın ahlaki vurgusundan ve misyonerlerin duruşundan çok etkilendikleri ortaya çıkmaktadır. Buna göre Hristiyanlıktan İslam'a geçenler için Hristiyanlık nasıl gerçek bir din olma konusunda kısır kalıyorsa, Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçenler için de İslamiyet bir ahlaki öğretiler bütünü olarak algılanma ve bu şekilde yaşanma konusunda kısır kalmaktadır. Böylece dinini sorgulayan ve zamanla eski dininden soğuyan bireyin din değiştirmesi kolaylaşmaktadır.

3.3.3. Karar Verme Süresi ve Yaşanan Sıkıntı

⁴⁶ “Din değiştirme olgusu, psiko-sosyal olarak kişide, yeni benliğin eski benliğe göre daha üstün görülmesini ve bu üstünlüğün sağlamlaştırılması çabasında eski benliğin sürekli olarak olumsuzlanmasını getirir. Bu tutum içinde Diyarbakır İncil Topluluğunun, Müslüman iken Hristiyanlığa geçmiş üyeleri, din değiştirmeden önceki dinsel yaşantılarının betimlenmesinde daha çok olumsuz deneyimlere odaklanmakta ve genel olarak Müslümanlar hakkında özellikle Allah tasavvuru, şiddet eğilimleri, toplumsal cinsiyet, Tanrı'nın inayeti yerine, ritüele ve öte dünya merkezli ve çıkara dayalı hesaplı/tedbirli dindarlık ile kurtuluş beklentisi ve toplumsal ahlak konularında olmak üzere, çeşitli kalıp yargıları sürekli olarak canlı tutmaktadırlar” (Kaya, 2020: 591).

Dönüşüm araştırmacıları genellikle bir kriz veya yönelim bozukluğunun dönüşümden önce geldiğini kabul ederler. Bu kriz dini, politik, psikolojik ve kültürel olabilir veya insanları yeni seçeneklere açan bir yaşam durumu oluşturabilir. Dönüşüm süreçleri hakkındaki psikolojik literatürün önemli bir kısmı psikanalizden etkilenmiştir. Bu bakış açısına göre din değiştirme motivasyonu korku, yalnızlık veya çaresizlikten kaynaklanan bir eksiklikler. Dönüşümün kendisi psikolojik çatışmayı çözmeye çalışan uyarlanabilir bir mekanizma olarak görülür. Hümanist psikologlar tarafından yapılan araştırmalar ise alternatif bir görüş sunmuştur. Bu görüşe göre insanlar manevi sorgulayıcıdır, her zaman büyür, öğrenir, gelişir ve olgunlaşır. Din savunucuların pasif kurbanları yerine, insanlar aktif olarak yeni seçenekleri, teşvikleri, fikirleri ve derinlikleri arar. Psikanalistler genellikle din değiştirmeyi duygusal sorunların çözümü için bir arayış olarak görürken, hümanist psikologlar psikolojik olarak sağlıklı insanları incelemişlerdir ve bu nedenle din değiştirmeyi entelektüel, ruhsal ve duygusal dönüşüm ve büyüme için bir arayış olarak görmüşlerdir (Rambo & Bauman, 2011: 883). Bu konuda benzer bir arayış Ethem'in durumunda görülebilir. Ethem bir süre ne yaptığını neye inandığını bilemediğini ve kendisi için doğruyu aradığını söylemiştir. Din değiştirmesi Ziya Gökalp Lisesi'nde son sınıfta eğitim alırken olmuştur. Bir süre arada kalmıştır. Kiliseye gelip pazar ayine katılıp sonra camiye gidip namazını kılmıştır. Bu süre zarfında yaklaşık bir yıl deist kaldığını ve her iki dine de inanmadığı bir süreci yaşadığından bahsetmiştir. Bu süreci Ethem bize şöyle anlatmıştır:

Hristiyan olunca sorunlar yaşadım çünkü biz doğuda yaşıyoruz Batıdakine göre aile bağları daha güçlü olduğu için bu tip şeyler daha fazla oluyor. Bir gün babam sen Hristiyan mı oldun? Kiliseye mi gidiyorsun? Aslında ilk bir yıl hep yalan söyledim ona. Çünkü ilk bir yılda tam olarak emin değildim. Sabah kiliseye gidiyordum akşam camiye gidip namaz kılıyordum. O zaman bir karanlık içerisindeydim tam olarak neye inandığımı ne yaptığımı bilmiyordum. O zaman bir çıkmazdaydım. Ama başımı yastığa koyduğumda şöyle dedim Ya Rab eğer sen doğruysan bana kendini göster. Ben seni bulmak istiyorum. Çünkü gerçekten Allah'ı arıyordum. Bazen gözyaşları içerisinde kalıyordum çünkü bir insanın yüreğindeki boşluğu kadar kötü bir şey yoktur. Hayattan zevk alamazsınız, hayatınızı elinizde tutamazsınız çok daha böyle farklı yaşantınız olur. O yüzden hep o şekilde dua ettim. (Ethem 30)

Hristiyan olmaya karar vermesi bir yılı bulan katılımcılardan Engin, karar verme sürecini “kendisini bir boşluğa atmak” olarak tarif etmiş ve şunları söylemiştir:

Benim dini değiştirmem hani yüzme bilmezsin de suya atlarsın öyle bir şey oldu. Dedim atlayayım belki yüzerken öğrenirim. Gözünü kapatıp bir boşluğa atlamak gibi bir şey oldu benim için. Tabi uzun bir araştırma dönemim oldu boşluğa adım atmadan önce. Hani aman dedim ıslak tahtaya basmayayım. Sonuçta öteki ucunda öldükten sonra cehennem var yani kendini tehlikeye atamazsın. Ben de o kişiyle görüştüktan sonra bir yıl boyunca araştırdım, okudum, o şekilde milim milim santim santim ilerledim sonunda karar verdim. (Engin, 33)

Katılımcılardan Uğur da bu süreçte çok zor zamanlar geçirdiğini, çok ağladığını ve sıkıntılı sürecin bir yıla yakın sürdüğünü şöyle aktarmıştır:

Bu inanç Allah’ın sevgi olduğundan bahsediyor. Diyor ki Allah sevgidir sevgi Allah’ta vardır. Birbirini sevmezsen Allah’ı nasıl sevebilirsin. Bir tarafta temele sevgiyi koyan bir inançla karşılaştım ama öbür tarafta daha çok korkuyu temele koyan bir inanç var. İkisi arasında tercih yapmam gerekiyor. Çok ağladım çok zor zamanlar geçirdim duygusal olarak ruhsal olarak çok zor zamanlar geçirdim. Yalnız kaldım zorluklar yaşadım. Birçok konuda kendim üstesinden gelmeye çalıştım. Yani bunlar kolay değil ama şu bir gerçektir ki ben yürek olarak mutluyum iç dünya olarak huzurluyum hepsinin üstesinden bir şekilde gelirdim. Allah bana yardımcı oldu. Dualarımın sonucunda bir yıl sonra Hristiyanlığın doğru olduğuna kanaat getirdim ve Hristiyanlığa inanmaya başladım. (Uğur, 35)

Katılımcılardan Alex (23) ise Hristiyan bir Tv. kanalında vaaz izledikten sonra kiliseden İncil alıp okuduğunu ve sonrasında vaaz dinlemeye devam ettiğini söylemiştir. Televizyonda vaaz eden kişinin; “*eğer iman etmediyseniz ve Rab’den uzaklaştıysanız geriye dönmeniz için fırsat var*” sözünden etkilenip Mesih adına dua ettiğini ve ilk önce kalben Hristiyan olduğunu söylemiştir. Artık kiliseye gittiği zamanlarda Muhammed adına değil İsa adına dua etmeye başladığını, kafasındaki soruları kiliseye sorduğunu, internetten sayısız araştırma yaptığını ve iki dini karşılaştırdığını ifade etmiştir. Nihayetinde İsa’nın gerçek sevgisini hissettiğini, zihin olarak Müslümanlık ve Hristiyanlık arasında yaklaşık iki ay gidip geldiğini söylemiştir. Kilisede ibadet ederken yüzünde sebepsiz yere aptal bir gülümse belirlediğini hissetmiş ve mutlu olmuştur. İsa adına dua ederken gerçekleri gördüğünü söylemiştir. Hristiyanlığı kabul ettikten sonra iki yıl boyunca bir kararsızlık süreci yaşadığını ifade eden Asım ise bu süreçte Hristiyanlığı yaşama konusunda yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

8 yıl önce kiliseyle tanıştım. Hristiyan olduğumu kabul ediyorum tamam ben Hristiyan'ım ama vaftiz olmadım iki yıl önce tam olarak yetkinleşmemiştim, İsa Mesih'i içime almadım, tam olarak o ruha sahip olmadım kutsal ruh dediğimiz ruha. Aklımda bir sürü dünyevi kaygılar vardı. Mesela gencim kız arkadaşım var bir yere gidiyorum canım alkol almak istiyor o zaman gel gitler yaşadım. İnançla ilgili değildi tamamıyla insanın kendiyle ilgili sıkıntıları oldu. Bir inanca geçtiğinizde o inancın kuralları içinde yaşamamız gerektiğini tamamıyla size dünyevi şeylerden uzaklaşmanız gerektiğini dünyevi derken herhalde sinema ya da tiyatroya gitmeyi yasaklamıyor. Dedikimiz diğer ikinci konuma soktuğumuz zevksel şeylerden bahsediyor. Bu agnostisizm bir yıl kadar sürdü. Hristiyanlıktan vazgeçmedim sadece Biz ne yapıyoruz? Bizim derdimiz ne? Bu kadar insan ölüyor bu kadar insan aç, çocuklara bakıyorsunuz dünyadaki savaşı görünce. Ya da Japonya'ya baktığınızda onlar Şintoizm'e inanıyor ama kendilerini bilime adanmışlar. Bendeki agnostisizmin sebebi şu oldu aslında dünyevi şeylerden vazgeçiş bu kadar insanın ölümü. Tanrı varsa neden bunlar oluyor acaba insanları dünyaya atıp geri mi çekildi? Bu gibi sorgulamalar oldu. Sonra İsa Mesih'i takip edince böyle bir şeyin olmadığını aslında her şeyin insanın kendi elinde olduğunu anladım. Aslında arkasında gittiğin şeyin seni değiştireceğine inanıyorsan sen de bazı şeyleri değiştirebilirsin. Bazen kişiler insana kötü enerji verebiliyor. (Asım, 33)

Psikologlar arasında din değiştirme sürecinde meydana gelen psikolojik çatışma dönemi benliğin dönüştürülmesi için olmazsa olmaz koşul olarak kabul edilmiştir. Dönüşüm öncesi evrede, yakında din değiştirecek kişinin derin bir psikolojik hoşnutsuzluk, huzursuzluk, kendinden memnuniyetsizlik ve kendi için net olmayan bir şey isteme ya da bir şey olmayı isteme duygusu yaşadığı düşünülmüştür. Dolayısıyla olan ve olabilecek olan benlik arasındaki karşıtlık olarak tanımlanan dönüşüm öncesi aşamaya hakim olan “bölünmüşlük hissi” pek çok din değiştiren kişide gözlemlenen bir durumdur (Maruna at al.,2006: 171). Katılımcılardan Leyla bu bölünmüşlük hissini şöyle aktarmıştır:

Din değiştirmek çok zor bir süreçti benim için. Sanki bir ara bunalıma girdim. Çünkü şey gibi hissediyordum ne oluyo bana? Bu hisler neden böyle? Sanki eski dinime ihanet ediyorum gibi hissediyordum. O kadar karışık ve zor bir süreçti. Bir buçuk yıl bu kafa karışıklığı sürdü. Sanki günah işliyormuş gibi hislerim oluyordu, kiliseye gittim günah işledim şunu yaptım günah işledim gibi. Bazıları hemen iman ediyor ben o şekilde iman etmedim. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Mervan aynı şekilde uzun süre kararsızlık dönemi ve sıkıntı yaşadığını şöyle ifade etmiştir:

İslamiyet’i bu kadar derin yaşayan bir insan olduğum için Hristiyanlığa geçmek veya onu kabul etmek benim için çok zordu. Çünkü ben Allah’ı seven bir insandım. Söylediğim gibi dünyanın oluşunun rastgele olamayacağını çok net biliyordum. O yüzden dua etmeye başladım. Sürekli dua ettim dedim ki Ya Rab ey yaratıcı senin var olduğuna kesinlikle inanıyorum. Ama hangi tarafa gitmem gerekiyor. Yirmi yaşına kadar inandığım yirmi yaşına kadar inanç bildiğim yol bildiğim İslamiyet mi yoksa şimdi tanıştığım ve sevgiden bahseden sevgi olduğundan bahseden Hristiyanlık mı doğru hangisi doğru. Ancak bende Zaza inadı vardır bu süreç dönüşüm süreci 3-3.5 yıl sürdü. (Mervan, 39)

Karar verme süresi üç yılı bulan Helen ise insanların din değiştirmeyi kolay zannettiklerini ancak bunun çok zor bir süreç olduğunu şöyle anlatmıştır:

Hristiyan olmaya kararı vermek çok zor. Hani ne derler can çıkar huy çıkmaz derler hani o huy edindiğin o giydiğin inanç. Düşün doğduğun günden itibaren onu sana giydirdiler, yapışmış çıkaramazsın. İmkansız bir şey çok zor. İnsanlar kolay sanıyorlar çok basit sanıyorlar ama çok zor. Ben arkadaşım ile oturup ağladığımı biliyorum. Ben İslamiyet’i seviyorum böyle olamaz bunda bir şey var hani bilmediğimiz bir şeyler var diyorduk, bu sefer ilmi hallere yöneliyorduk bir şey arıyoruz çünkü İslamiyet’e bağlanmak istiyoruz. Burada kalmak istiyoruz atamıyorsun onu. O yapıştığın giysiye çıkaramıyorsun çok zor. Araştırma sürecimiz üç yıl falan sürdü. 3. yılda Hristiyanlığı kabul etmeye karar verdim. (Helen, 30)

Karar verme süresi 1-2 yılı bulan Musa bu süreçte bir “şoklama dönemi” yaşadığını şöyle ifade etmiştir:

Ben kendimi Mesih imanlısı diyorum. Tabi vaftiz olmam bayağı gecikti. Bir iki yıl araştırmam oldu. Tabi bi de nasıl diyeyim hani sana anlatılan bir inanç var. O yazılan gerçekleri gördüğün zaman da bir şok oluyorsun. Bir şoklama süreci var tabi insandan insana değişir bu. Tamam İsa’yı kabul ettim ama gene de şoktayım ya bu nasıl olabilir bize anlatılan merhamet falan yok hep savaş var. Bi şoklama süreci de tabiki var. (Musa, 46)

Katılımcıların Hristiyan olduktan sonra vaftiz olmaları (tam üye olmaları) bir veya birden fazla yıl sürmüştür. Bu süreyi genellikle “çok zor” olarak tarif etmişler, bunun yanı sıra; çok ağladığını, çok dua ettiğini, bunalıma girdiğini, agnostik bir tavır takındığını, hayattan zevk almadığını, boşluğa düştüğünü, bazı zamanlar namaz kıldığını bazı zamanlar ayine katıldığını ve bir şok olma süreci yaşadığını söyleyenler olmuştur. Katılımcılar bu sıkıntılı süreci kilise önderlerinin verdiği derslere katılarak, yeni dini öğrenerek, ayin ve kilise faaliyetlerine katılarak ve kilise üyeleriyle zaman geçirip destek alarak atlattıklarıdır.

3.3.4. İkna Olma

Dönüşüm araştırmacısı M. Heirich'e göre; dönüşümün bir popülasyon içinde izlediği yolu açıklayabiliriz ancak mevcut argümanlarla dini arayışın ve ona verilen cevabın arkasında ne olduğunu açıklayamayız. Gerçekliği anlamak için net bir temel sağlayan kişinin durumunu anlamak ve onunla ilişkili olarak hareket etmek için anlam ve yönelim sağlayan nihai bir temel duygusu gereklidir. Dönüşüm aslında insanın en temel duygularında bilinçli bir değişim içerir. Bu durumda kendi şemalarıyla açıklayamadığı deneyim ve karşılaşmalar meydana gelirse kişi mevcut kök gerçeklik anlayışını sorgulayabilir (Heirich, 1997: 672- 675). Bilgi birikimi karşılaştığı yeni durumlar boyunca kişiye rehberlik etmek için yeterli olduğu sürece değişmeden kalır. Ancak kişi mevcut bilgi birikimi açısından ele alınamayacak bir durumla karşılaşır, ya yeni bir şey öğrenir veya doğru olduğunu düşündüğü şeyin başından beri yanlış olduğunu anlar. Burada bireyin içinde bulunduğu durumların çoğu, başka bireyleri de kapsayan sosyal durumlar olduğundan, çoğu zaman onun bilgi birikimi etkileşimde bulunduğu diğerlerinininkine benzer olacaktır (Greil, 1977: 117). Katılımcılardan Helen bu duruma örnek olarak verilebilir. *‘Hristiyanlığın hak din olduğuna nasıl kanaat getirdiniz?’* şeklinde sorumuza Helen daha önce duymadığı eski diniyle ilgili bazı bilgileri mevcut şemasıyla açıklamaya çalıştığını ancak cevaplar bulamadığında kendi kök gerçeklik anlayışını sorgulamaya başladığını anlatmıştır. Ancak bu sorgulamaları yaparken kilisede tanıştıkları çiftten yardım aldıklarını ve etkileşimde bulunduğu bu kişilerin rehberliğinde hareket ettiklerini şöyle anlatmıştır:

Siz yapıyorsunuz ya hikayeleri kaydedip yazıyorsunuz internette çok var. Açıp onlara bakıyorduk acaba sadece ben mi böyleyim araştırınca bakıyorsun binlerce insan var böyle iman etmiş. Hayatında dönüm noktası yaşayan insanlar var. Korkuyorsun ben tek miyim bu duyguları yaşayan sonra senin gibi binlerce insanın olduğunu görüyorsun. Sonra anladım ki aklınla kalbin birleşecek. Tamam İslamiyet'i seviyorsun ama aklında uymayan bir şeyler var. Tövbe 5.ayet mesela o tanıştığımız insanlar çok iyiydi ama Kuran onları bulduğunuz yerde öldürün diyor. Eski zamanda mı öyleydi diyorsun ama bakıyorsun bu zamanda da yapıyorlar aynı şeyleri vs. bir sürü şey var kabul edemiyorsun bir şüphe başlıyor. Aslında biz haklı çıkmayı çok istedik. Ahzap suresinde Hz. Muhammed'in geliniyle evlendiği bir ayet vardı arkadaşım o zaman oturdu ağladı nasıl olabilir böyle bir şey diye. Ben dedi bunu kabul edemem Allah böyle bir şeyi nasıl ister eşi varken boşatıp onunla evlendirir aklımıza uymuyordu. Tefsirine bakınca da üvey evladının boşadığı yazıyordu. Ama Allah bize bir kitap göndermişse açık olmalı değil mi? Ben neden tefsire hacıya hocaya sormalıyım. Allah beni neden bu kadar uğraştırıyor onu sordum o zaman. Allah'ım bana net bir şey versin isterdim. İncil'de yasadaki yer alanların doğru ya da yanlış olduğunu gördünüz o zaman onu yapmayın diyor açık bir şekilde anlatıyor. Tek eşlilik mesela. Tuhaf olan o zaman İzmir'de kiliseye gitmedik çünkü tanıştığımız aile kiliseye değişik insanlar geliyor gitmeseniz daha iyi diyorlardı. Biz de yeniyiz korkuyoruz yanlış bilgi de almak istemiyoruz. Çoğu zaman kendimiz

araştırdık o aileye sorularımızı sorduk güzel cevaplar verdiler açıklayıcı, iki tarafa da beynime kalbime uyuyordu. (Helen, 30)

Helen'e benzer bir şekilde katılımcıların bazılarının yeni dine ikna olma hususunda entelektüel sorgulamalara girdikleri görülmüştür. Bu kişilerden birisi de Mahmut'tur. Mahmut İncil'in değiştirilmediğine dair ikna sebebini Ölüdeniz'de bulunmuş olan Kumran el yazmalarına⁴⁷ bağlamıştır. Bu yazmaların Tevrat'ın en eski metinleri olduğunu ve bugünkü metinlerle uyduğunu şöyle anlatmıştır:

Kumran el yazmalarını öğrendim bugünkü Filistin bölgesinde ortaya çıkan. Orda bir mağarada çok eski Tevrat İncil tomarları bulundu. Bugünkü metinlerle birebir örtüşen. Onları öğrenince Tevrat ve Zebur'un İncil'den önceki dönemde yazıldığına kanaat getirdim. Tevrat ve Zebur'da yazılanların Mesih İsa'da yerine geldiğini görüyoruz. Yani İncil onların bir devamıydı. Tevrat ve Zebur gelecekte haber verdiği için İsa Mesih'ten bunu yapanın sadece Rabbin kendisi olduğuna inanıyorum. Bu benim için çok önemli kanıttı. İncil'den de emin olmam lazımdı. İncil'in de bir sürü kopyası vardı ama asıl olan İncil'in Tevrat'ın devamı olmasıydı. Mesela peygamberlerin günah işleyebileceği gerçeği benim için önemliydi. Tevrat ve Zebur'da günah işlediklerini görüyoruz. Tevrat ve Zebur'un İncil'i tamamladığını düşünüyorum. İsa ile ilgili ayetler var onlarda. Mesela Yeşaya 7/14'te "Kız gebe kalıp bir oğul doğuracak" diyor. Bence en önemlisi anlatılan bir süreç var bu İncil'de doğrulanıyor. (Mahmut, 38)

Benzer şekilde Kumran el yazmaları ve Kutsal Kitapların değiştirilmediğine dair argümanları ikna sebebi olarak gösteren Oktay da şunları söylemiştir:

⁴⁷ “Kumran el yazmaları, Yahudilik ve Hristiyanlığın ortak tarihine ışık tutan, 1947 ile 1956 yılları arasında on bir mağarada yer alan yazmaların bulunması hem tarihsel bilgileri hem de günümüzdeki Kutsal Kitap kritik geleneği açısından büyük önem taşımaktadır. Kumran yazmalarında bulunan Yeşaya metninin, 895 tarihli bilinen Kahire versiyonundan bin yıl önceki bir tarihle anılması, bu yazmaların kaynakların otantikliğine ne kadar katkı sağladığının bir göstergesidir. Ayrıca yazmalarda önemli bir yer tutan Doğruluk Öğretmeni ile Vaftizci Yahya arasında eskatolojik beklentilerin benzerliği, temizlik anlayışlarının uyuşması gibi etmenler, Hz. Yahya'nın en azından bir süre Kumran cemaatine dahil olduğuna dair fikirlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dolayısı ile cemaatin kimliği üzerindeki tartışmalarda Yahudi mezhepleri ile ilgili bilgi vermesi açısından da yazmaların otantik bir kaynak teşkil ettiğini görmekteyiz. Yazmaların diğer bir önemli noktası da elimizdeki Kutsal Kitap metni ile olan bağlantısıdır. Kumran metinleri şiirsel bir üslupla yazılmış olup daha akıcı bir metin örneği sunmaktadır. Ayrıca Yahudi cemaati içerisindeki mücadeleyi ve mücadele ortamında gerçek kurtuluşu münzevi bir hayata çekilme ve kurtarıcıyı beklemek olarak seçen bir cemaati anlatması da yazmaların verdiği önemli diğer bilgilerdir. Ayrıca, Yahudi hukuk literatürünün önemli bir kısmını barındıran Mişna'ya kaynaklık etmesi bakımından, yazmaların barındırdığı hukuki bilgiler son derece önemli olup, Tesniye 21'deki ifadeler ile Tapınak Yazması'nda geçen ifadelerin bire bir uyumu bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir. Sonuç olarak; Ölü Deniz yazmaları keşfi, deşifre edilmesi, içerdiği bilgiler ve gizemi ile birçok araştırmacının ilgi odağı olmakta, içerdiği konularla Yahudilik, Hristiyanlık ve dolayısıyla da İslamiyet adına bir tarih yelpazesi sunmaktadır. Yazmalar üzerinde yapılan çalışmalar halen devam etmekte olup, elde edilen bilgilerin Yahudi hukukundan, tarihsel İsa'ya kadar birçok alanı kapsayacağı ve böylelikle dinler tarihinin önemli araştırma zeminlerine ışık tutacağı açıktır” (TemizTürk, 2015: 85-87).

Eski Tevrat ve Zebur el yazmaları bulundu Ölüdeniz’de o yüzden değiştirilmediğini düşünüyorum. Günümüzde bile birçok Tevrat ve İncil bunların pek çok yazması bulunuyor demek ki değiştirilmemiş güvenilir bir kaynaktır. Tevrat, Zebur, Kuran hepsi Allah kelamıysa neden diğerleri değiştirilmiş de Kuran değiştirilmemiş. Allah Tevrat’ı, Zebur’u koruyamadı ama Kuran’ı koruduysa insan şunu sorguluyor Allah kendi kelamını koruyamayacak kadar aciz mi. Bu soru değil kanaatine varmamı sağladı. (Oktay, 27)

İkna sebebini entelektüel sebeplere dayandıran bir diğer kişi de katılımcılardan Nihat’tır. Nihat İncil’in değiştirilmediğine dair kanıt olarak Tanrı’nın gönderdiği kutsal kitaplarını koruyabileceği tezini ileri sürmektedir:

İncil’in değiştirilmesi mümkün değil Tanrı kendi kitabını koruyamaz mı? Ben bir kitap yazdığımda onu korumak için savaşıyorum. Mesela benim çocuklarıma zarar veren birine ben karşılık vermez miyim ki Tanrı her şeyi bu kadar muntazam yaratan Allah kendi gönderdiği ayetleri veya vahyettiği kimselerin yazdığı bu kitapları koruyamaz mı.(Nihat, 38)

Katılımcılardan Mahmut eski kutsal kitapların bir kurtarıcıya işaret ettiğini ancak İslamiyet’te Tanrısal planın aynı şekilde devamını göremediğini, İncil’in doğruluğuna bu şekilde ikna olduğunu şöyle anlatmıştır:

Rabbın bir vaadi var insanoğlu günaha düşecek. Rab insanı günahattan kurtarmak için kendini feda etti. İslamiyet’te bu anlatılan sürecin bir devamını göremiyorum. Birbirini tamamlıyor Tevrat, Zebur, İncil’in devamı olarak Kuran. İsa Mesih ben yeni bir din ve inanç getirdim dememiştir diğer Kutsal Kitapları devam ettirmiştir. Hristiyan ismi sonradan verilmiştir. Tevrat ve Zebur’da Tanrı İsa Mesih’i işaret etti. Teolojik tutarlılık açısından bakınca İsa Mesih’ten önceki kitaplar onu destekliyor onun bir kökü var ama İslam bambaşka birşey söylüyor onun diğer kitaplarda bir kökü yok. Bana göre İslam dini de Bahailik gibi bir farkı yok. Onlar da eski kitapların değiştiğini son kitap olarak Bahailik kitabının geldiğini söylüyorlar. Rabbın bir kurtuluş planı var. Tevrat ve Zebur’da anlatılan günah teolojisi var bunun sonucunda Tanrı ne yapmıştır? İncil ve Mesih’i Tanrı göndermiştir. İnsanları günahattan kurtarmak için. (Mahmut, 38)

Katılımcılardan Baran da Mahmut gibi ikna sebebi olarak, bir kitabın değiştirildiğini söylemenin Tanrı’nın güçsüzlüğünü söylemekle aynı şey olduğu argümanını ileri sürmüştür:

Hristiyanlığın hak din olduğuna Tanrı'nın bize olan sevgisine ve biraz da mantıksal yaklaştığımız zaman ben şuna inanıyorum İslamiyet'te şöyle bir şey var dört tane Kutsal Kitap var şöyle deniyor Tevrat, Zebur, İncil değiştirildi kuran değiştirilemez. Ben de diyorum ki bu mantıksız. Tanrı kendi sözüne sahip çıkamaz mı? Bu güçsüzlük acizlik. Tevrat'ta ve diğer kitaplarda da değiştirilemez diyor. Bizim Tanrımız güçlüdür iradesi var doğruluğu var. 39 eski ahit 27'si yeni ahit. Bizim için kutsal kitabın hepsi birdir. İznik Konsey'inde tartışılan İsa Mesih'in Tanrılığı tartışıldı. İnciller tartışılmadı. Bize göre İncil değiştirilmedi. (Baran, 34)

Katılımcıların kilisedeki üyelerin rehberliği ve rol öğrenme yoluyla entelektüel sebepleri ileri sürdükleri söylenebilir. Entelektüel ikna sebebi dışında duygusal ikna sebeplerini ileri süren katılımcıların ise aşağıdaki pasajlarda görüldüğü gibi çoğunlukta olduğu görülmüştür. Katılımcılardan Leyla yeni din mensuplarının *“gerçekten söylediğini yapan insanlar”* olduğundan etkilenmiş ve şunları söylemiştir:

Benim en çok etkilendiğim şey şu oldu. Gerçekten söylediğini yapan insanları görmem beni etkiledi. Mesih'i seviyorsa seviyor değişmesi gerekiyorsa değişiyor. Rabbe geldikten sonra en önemli şeyin ben bu sevgiyi hissetmek olduğunu düşünüyorum. Çünkü eğer bu sevgi yoksa her şey çok boş oluyor. Rab bunu bende görmeyi istemiyor mesela çok öfkeliyim o öfkesini bırakması gerekiyorsa mücadele ediyor. Mesela yalan söylüyor bunu bırakmak için mücadele ediyor ya da evliliğinde problem yaşıyor ama düzeltmek için çalışıyor. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Ruken'i ikna eden şeyler ise bazı mistik tecrübeler olmuştur. Eşini uzun yıllar karabasan bastığını ve uyuyamadığını, sonrasında Mesih'e imanını dile getirdiği bir gece bu korkusunun son bulduğunu anlatmıştır. Bunun gibi bazı olaylardan etkilenen Ruken yaşadıklarını şöyle aktarmıştır:

Ben eşimle paylaştıktan sonra eşimin yaşadıklarından çok etkilendim. Gerçi olabilecek şeyler zaten diyorlardı mucizeler olabilir Tanrı olağanüstü şeyler yapabilir. Mesela eşim Yuhanna'nın mezarına gidince orda çok kalabalıktı korumaya gitmişti orda bir çift gelip eşime kutsal kitabı vermiş ve 'bunu sana vermemizi söylediler rüyamızda demişler' eşim almamış tabi yasak demiş. Tuhaf olan kaç aydır onunla bu konu hakkında konuşuyorduk. Eşim bunlardan çok etkilenmedi ben Kuranın Türkçesini göndermiştim o da orda okuyor araştırıyor o soğukkanlıydı o şekilde Hristiyan oldu. Bir insan Rabbi çağırdığı an zaten Rab melekleriyle o insanın yanında olur o insanı korur. Ben de üç harflilerden korkardım ama iman ettikten sonra bana farklı bir güç geldi onlardan korkmamaya başladım. Ben şüpheli bir insandım bazen düşündüm acaba ben kendi kendimi kandırıyorum diye ama yok bu insanın kendini kandırmasıyla atlatacağı bir durum değil. (Ruken, 36)

Duygusal sebeplerle ikna olan katılımcıların bazıları ise; İsa Mesih'in gerçek sevgisini ikna olmalarının nedeni olarak göstermişlerdir. Bu katılımcıların eski dinleriyle ilgili olarak vurup kıran, tehdit eden bir Tanrı algısına sahip oldukları görülmüştür. Bu durumun nedeni ise; psiko-sosyal arka planda işlediğimiz gibi baskıcı bir dini eğitimi ve çoğunluğun babalarıyla sağlıklı bir iletişim kuramamış olmalarıdır. Bu bakımdan zorba bir baba ve zorba bir dini eğitimin Tanrı'ya yansıtıldığı söylenebilir. Eski dinlerindeki Tanrı algısı bu şekildeyken yeni dinlerindeki Tanrı; sevgi Tanrısı'dır. Kendilerini seven, yardım eden, aklayan, kurtaran bu yeni Tanrı anlayışının; korkudan kurtulma, güvenlik ihtiyacı ve kendini daha rahat hissetmek gibi önemli işlevleri yerine getirdiği katılımcıların ifadelerinde görülmektedir. Buna örnek olarak Alex'in durumu verilebilir:

Tanrı'nın insanı günah ve sevaplarına göre değil de İsa Mesih'e olan inancıyla akladığı ve Tanrı'nın Kuran'daki gibi tehditler savurarak değil de bizi gerçekten sevdiğini anladım. Hristiyanlığın ana temelini sevgi oluşturur. En önemli gördüğü şey sevgidir. Çünkü Tanrı o kadar sever ki biricik oğlunu biz insanlar için feda etti. Şu an böyle günah işlediğim zaman İsa Mesih'in benim için bizim için herkes için 2000 yıl önce çarmıhta kutsal kanını döktü. Canını feda ettiğini biliyorum. O yüzden İsa Mesih'i gerçek anlamda tanıyan ve kalbinde hisseden ve onu rabbi de kurtarıcı olarak kabul eden bir kimsenin onu bırakmasını imkansızdır. O öyle gerçek bir sevgi ki ancak İsa Mesih'e iman eden anlar. Bir diğer emin olduğum şey iman ettikten sonra bu sevginin katiyen kalpten atılmamasıdır. Ancak bazen İsa Mesih'e o kadar bağlanıyorum ki onu Tanrı'dan üstün görme gafletine düşünüyorum. Sonradan asıl babanın tanrı olduğunu hatırlayıp tövbe ediyorum. (Alex, 23)

Katılımcılardan Nihat ise; yeni dindeki Tanrı anlayışını eski diniyle karşılaştırdığını ve yeni dindeki Tanrı'nın ona daha iyi geldiğini düşündüğü için ikna olduğunu şöyle anlatmıştır:

Kurtuluş meselesi beni çok cezbedi. İlahiyatçılar tarafından Tanrı'nın değişmediği kabul edilir. Kutsal Kitapta Tanrı ancak ben kendi üzerime and içerim başka bir şey üzerine and içmem. Ama Kuran'da başka şeyler üzerine yemin etmiştir. Diğer üç kitapla Kur'andaki Tanrı aynı Tanrı değil demektir. Aynı Tanrı'nın tek eşliliğe bakışı farklıdır. Aynı konularda zıt şeyler söylediği için bu kitaplardaki Tanrı'nın aynı Tanrı olmadığı sonucuna vardım. Ahlaki manada evrensel manada kutsal kitaptaki Tanrı bana daha iyi geldi. O yüzden ikna oldum. Hatta kiliseye sorularımı yazdım hepsini sordum. Git gellerim oldu ama sonunda kararımı verdim. (Nihat, 38)

Katılımcılardan Uğur da yukarıda bahsettiğimiz yeni dinde hissettiği sevgi ve merhameti ikna sebebi olarak göstermiş ve şunları söylemiştir:

Ama Hristiyanlık tamamıyla yüreğime hükmeden yüreğimin isteği, zihnime uyan, hayata uyan, Allah'ın adaletine uyan bir inanç olarak gözüme göründü ve okuduklarımdan da bunu anladım. Çünkü eğer yani şöyle bir şey söyleyeyim iki tane çocuğum var benim iki tane çocuğuma sevgiyle

adaletle merhametle şefkatle yaklaşıyorsam her ne olursa olsun onların iyiliğini istiyorsam Allah'ın da yani beni yaratan Allah'ın da aynı merhameti, aynı sevgiyi aynı lütfu göstermesi gerekmez mi? Dolayısıyla tüm bunları düşününce Hristiyanlığın doğru bir inanç olduğunu gördüm. (Uğur, 35)

Benzer şekilde katılımcılardan Helen de eski dininde bulamadığı “yakınlığı” ve “duygusal bağlanmayı” yeni dininde bulduğunu ve bu durumun onu ikna ettiğini şöyle ifade etmektedir:

Hristiyanlık hakkında daha önce hiç düşünmemiştim ama kulaktan dolma birkaç bilgim vardı. Dinimle ilgili bir şüphem yoktu ama sanki ne yaparsam yapayım Allah'a ulaşamayacağım diye düşünüyordum. Herhangi bir cemaate bağlanmadım. Dediğim gibi Allah'la yakın olmayı çok istiyordum çok dua ediyordum ama o istediğim yakınlığı hiç hissedemedim. Eski dinimde hiçbir zaman aradığım o yakınlık olmadı bende. Namaz da kılsam olmadı. Kaldığım yurttta çok namaz kılardık geceleri teşbih namazları falan kılardık beni teşvik ederlerdi ben de kılardım beraber dualar ederdik. Ama bir şey vardı olmuyordu o sıcaklık hiç yüreğime gelmedi. Duygusal bir bağlanma olmadı. (Helen, 30)

Katılımcılardan Alex de İsa Mesih'in sevgisini hissetmenin ikna edici sebebini ileri sürenlerden birisidir. Bu konuda Alex şunları söylemiştir:

Müslümanlığı bırakmamın sebebi Kurandaki temel çelişkiler ve Mesih'in sevgisini gördüğüm için diyebilirim. Hristiyanlığın hak din olduğunu, yaşam biçimini anladım. Bana göre Hristiyanlık bir dinden ziyade bir yaşam biçimidir.⁴⁸ Dinimi Kutsal Kitap, internet ve sosyal medyadan öğreniyorum. Din değiştirmeyi “Karanlığın çocuğu olmaktan kurtulup sevgi, doğruluk ve aydınlığın çocuğu olmak” şeklinde açıklayabilirim. Çünkü daha önce dediğim gibi İsa Mesih'in sevgisini gerçek anlamda tadan bir kişinin onu bırakması imkânsızdır. Kendimi karanlıktan aydınlığa geçmiş ve vaktimi boş işlerle geçirmeyen bir kişi olarak görüyorum. (Alex, 23)

Katılımcılardan Yakup da Hristiyan teolojisindeki 3'lü birliğin ve İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmasının mantıkla anlaşılabilir olmadığını, İncil'deki bazı ayetlerden örnek vererek ancak yüreğiyle inanırsa ikna olacağını ifade etmiştir:

Mantıkla anlamak kolay değil bunu yürekle anlayabilirsin. Yüreğimde Mesih'in varlığını hissettim. Onun bu dünyaya gelen tanrı olduğunu kabul ettim. Bu hissimden dolayı hak inanç olduğunu kabul ettim. Çünkü İncil'de anlatılan hiçbir şeyin mantıkla kavramak kolay değildir. İsa'nın tanrılığı ve üçlü inanç, Tanrı'nın oğlu olması gibi meseleleri mantık ile kavramak kolay değildir. Benim için çok zor oldu. Birde muhafazakâr İslamiyet'ten sonra daha zor oldu. Sonunda tamam dedim yüreğime kabul ettim. Kendimi bulduğum ayet Efesliler 2'inci bölüm 8'inci ayettir.

⁴⁸ Zavalı'ın çalışmasında da Hristiyanlığın bir din değil bir yaşam biçimi olduğunu söyleyenler olmuştur. Bunun yanı sıra orda da iki dinin mukayese yapılırken karanlıktan ışığa, korku dininden sevgi dinine geçtiğini ifade edenler, gerçek dini bulduğunu söyleyenler olmuştur (Zavalı, 2011: 451).

“İman yoluyla kurtulduğunuzda bu sizin değil Tanrı’nın armağanıdır” ayetidir. Öncesinde sürekli namaz kılıyorum ve oruç tutuyorum. Allah için bir şeyler yapmaya çalışıyorum ama Allah benim için ne yaptı? Eylemsel olarak bir şey yapmadı. Ama burada Tanrı benim için çarmıha gitti. Bu ayetler benim Hristiyan olmamı sağladı. İlk Hristiyan olduğumda yüreğimde kurtuluş hissi uyandı. Ben kurtuldum herkes kurtulsun diye düşündüm ama anlatamadım. Ama kiliseye daha sık giderek gelen misafirlere Mesih’i anlatmayı arzuladım. (Yakup, 25)

Katılımcılardan Rohat ise havarilerden Petrus’un bir sözünden etkilendiğini ve Hristiyan olduktan sonra Tanrı’nın ona mucizevi bir şekilde yardım ettiğine inandığını şöyle anlatmıştır:

Üç yıl önce Hristiyan oldum. Petrus’un sözü beni etkiledi. Bunlar havarilerle yürüyorlar. Petrus batıyor ya Rab ben batıyorum diyor. Mesih dönüyor senin iman gücün kıttır diyor. Petrus diyor ki ya Rab benim inandığım güvendiğim kadar kimse sana güvenmiyor. O cümlede kendimi buldum. Bu ayetin şimdi hangi ayet olduğunu hatırlayamadım. Çoğu yerde Rab mucizevî olarak bana yardımcı oluyor. (Rohat, 49)

Bu bağlamda birçok dini grup araştırmacısı, bu tür dini grupların amacının inananlarına yeni bir ‘anlam vermek ve bağlantı kurmak’ olduğu sonucuna varmıştır. Bu bakımdan dini grupların kullandığı ideolojik dil kişilere bağlanabileceği bir varlık ve reddedilen dini tutarlı bir niyetler dizisine, bir kimliğe entegre etmek için önemli bir kaynak sağlar. Ayrıca kişinin bir şeye bağlanması onun kendisiyle bir bütünlük içinde hissetmesi için de önemlidir (Stromberg, 1990: 53). Araştırmamız bağlamında ise katılımcıların kilise ideolojisini desteklemek için ilgili İncil pasajlarını sık sık alıntıladığı, ikna sebeplerini kutsal örneklerle pekiştirdikleri görülmüştür. “*Tanrı dünyayı o kadar sevdi ki, biricik oğlunu verdi.*” (Yuhanna 3: 16) ayeti gibi İncil pasajlarının, yakın zamanda din değiştiren birisinin vaftiz ifadesinde belirttiği gibi, “*Bu ayet aracılığıyla Tanrı’ya ve Tanrı’nın sevgisini tanıdım; Tanrı’nın sevgisi o kadar derin, iman dışında geri ödemek zorunda değiliz ama yine de sonsuz hayata kavuşuruz*” (Yuhanna 3:16). (Engin, 33) gibi kilise üyelerini büyüleyen örneklerin katılımcılar tarafından kullanıldığı görülmüştür. Buna göre katılımcıların başkaları için özverili bir ilgiyi yansıtan İncil pasajları üzerinde durma eğiliminde oldukları görülmüştür. Mesih’in çarmıha gerilmesi ve Baba’nın tek oğlunu vermesi, yalnızca sevgiden verilen armağan örnekleri olarak sunulmuştur. Katılımcıların bu ayetler vasıtasıyla yeni dinleriyle duygusal bir bağlantı kurdukları, böylece ikna olma hususunda ciddi bir sıkıntı yaşamadıkları görülmüştür. Katılımcıların ikna sebeplerinin çoğunluğu, Ali Köse’nin (2019) din değiştirme son tahlilde entelektüel sebeplere dayanır bulgusuyla uyuşmamaktadır. Bizim çalışmamızda ideolojik dil vasıtasıyla din değiştirmenin son tahlilde duygusal sebeplere dayandığı söylenebilir. Bu duygusal sebeplerin bazen bir misyonere yakınlık bazen kutsal kitabın bir

ayeti veya İsa Mesih'in sevgisinden etkilenme bazen de kilisedekilerin ahlaki davranışlarından etkilenme gibi çeşitli şekillerde ortaya çıktığı görülmüştür.

3.3.5. Şüphe ve Sorgulama

Son olarak din değiştirme süreciyle ilgili katılımcılara; “*Yeni dinle alakalı herhangi bir şüphe ve sorgulamanız oldu mu?*” şeklinde bir soru sorulmuştur. Buna göre katılımcılardan Rohat, Tanrı'nın oğlu olma meselesinin aklını karıştırdığını ve bu konuyu kilisedekilere sorduğunu söylemiştir:

Bazı aklıma yatmayan şeyler vardı. Kafamı karıştıran Tanrı'nın oğlu olması çok kafamı karıştırdı. Yani o ilk etapta çözülemiyor zaten. Ben şuna inanıyorum mantığınla yüzde yüz her şeyi çözebilirsin. Mantığınla bir yere kadar araştırabilirsin mesela tarihi çağlarla ilgili, kavramları araştırabilirsin ama bu öyle değil. Ben hala kutsal kitabı okuyorum bir sürü yerde soru işareti anlamadığım yer var gidip soruyorum. Anlamadığım yerde bu böyledir deyip geçmiyorum zaten bana öğretilen de bu benim sorgusuz sualsiz hiçbir zaman kabul etmemi istemediler. (kilise) Çünkü ne kadar çok sorarsan o kadar iyi öğrenirsin. (Rohat, 49)

Katılımcılardan Oktay da Rohat gibi daha çok Tanrı'nın oğlu olması meselesinden şüphe duyduğunu söylemiştir:

Kafamı en çok karıştıran mesele Allah'ın oğlu olur mu? Yani tek dediğimiz Allah nasıl İncil'de oğlu olduğundan söz edebilir. İkincisi Allah'ın kendisi Adem ve Havva'nın taşıdığı günahın dolaylı bütün dünyadaki insanlar için neden göndersin? Allah İsa'nın çarmıhta işkence görmesine neden izin verebilir? (Oktay, 27)

Benzer şekilde Yakup da oğul meselesi ve üçlü birlik konularında zorluk yaşadığını ve kilise önderlerine sorarak bu zor süreci aştığını şöyle anlatmıştır:

İncil'in değişmezliğinde sorun yaşamadım. Arkeolojik kazılarla İncil örtüşen bir kitaptır. Ama Mesih'in Tanrılığı, üçlü birlik, Tanrı'nın oğlu gibi şeyler kafamda çok soru işareti oluşturdu. Sonra dua ede ede ve sora sora bu zorluğu aştım. Kilise önderlerine sorarak öğrendim yoksa bu zorluğu aşmak benim için çok zordu. Hristiyanlığı mantıkla anlamak kolay değil bunu yürekle anlayabilirsin. Yüreğimden Mesih'in varlığını hissettim. Onun bu dünyaya gelen tanrı olduğunu kabul ettim. Bu hissimden dolayı hak inanç olduğunu kabul ettim. Çünkü İncil'de anlatılan hiçbir şeyin mantıkla kavramak kolay değildir. İsa'nın tanrılığı ve üçlü inanç, Tanrı'nın oğlu olması gibi meseleleri mantık ile kavramak kolay değildir. Benim için çok zor oldu. Birde muhafazakâr İslamiyet'ten sonra daha zor oldu. (Yakup, 25)

Katılımcılardan Mahmut ise kafasını karıştıran meselenin eski dininden farklı bir şekilde alkışlamak, hoplamak gibi farklı şekillerde yapılan ibadet olduğunu söylemiştir:

Hristiyanlıkta kafamı karıştıran şey ibadet meselesi oldu. Tapınma tabiri kullanılabilir. Hem tuhaf hem de içten geldiği de oldu. Protestan kilisesinde bir ibadet özgürlüğü özerkliği var bu çekici

geldi. Bazı noktalarda itici geldi öyle sürekli alkışlayarak hoplayarak zıplayarak ibadet edenler var bana çok çekici gelmiyor. Ben daha çok sessiz dua etmeyi seviyorum. Enstrümanlarla ilahi söylemek hoşuma gidiyor. (Mahmut, 38)

Katılımcılardan Leyla ise teoloji konularına çok derinlemesine eğilmediğini o konularla çok ilgilenmediği için o yönde bir şüphe ve sorgulama yaşamadığını ifade etmiştir. Hristiyan olduktan sonra en çok oruç meselesine kafayı yordüğünü söylemiştir:

Hristiyan olduktan sonra en çok oruç konusu beni yordu. Oruçta çok zorlandım, Bir türlü mantığıma oturtturamadım. Ama sonra bunun ruhsal bir şey olduğunu anladım. Diyelim bir travma geçirdim bunun izlerini taşıyorum ama bu izlerin gitmesi lazım şifa bulmak için ya da dua için ya da kötü bir yanını köreltmek için oruç tutmam gerektiğini anladım. Ben teoloji konularını sevmiyorum herhalde hiçbir zaman sevmicem. Mesela eşim çok derin çalışır okur bir kelime üzerine çok çalışır ama ben yapamıyorum öğrenmeyi seviyorum yanlış anlaşılmasın o kadar derine inemiyorum. Ben Rabbimi kurtarıcı olarak kabul ediyorum günahlarımı bağışladığını biliyorum tamam gerisini öğrensem de olur öğrenmesem de olur. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Alex ise İsa Mesih'in sevgisine çok bağlandığı için onu Tanrı'dan üstün görme gafletine düştüğünü ve bu konuda zorlandığını şöyle anlatmıştır:

İsa Mesih'i gerçek anlamda tanıyan ve kalbinde hisseden ve Rabbi de kurtarıcı olarak kabul eden bir kimsenin onu bırakması imkansızdır. O öyle gerçek bir sevgi ki ancak İsa Mesih'e iman eden anlar. Bir diğer emin olduğum şey iman ettikten sonra bu sevginin katiyen kalpten atılmamasıdır. Ancak bazen İsa Mesih'e o kadar bağlanıyorum ki onu Tanrı'dan üstün görme gafletine düşüyorum. Sonradan asıl babanın tanrı olduğunu hatırlayıp tövbe ediyorum. (Alex, 23)

Katılımcılardan Asım, engizisyon mahkemeleri ve dört İncil'de bazı olayların çelişkili anlatılmasıyla ilgili şüphe ve sorgulamalar yaşadığını söylemiştir:

Hristiyanlıkta eski geleneksel engizisyon mahkemelerini sorguladım. Çok katı şeriatları var bütün Hristiyanlar papaya bağlı olması gerektiğini filan. Bunları hiç hoşlanmadım yani. Kiliselerde olan sübyancılık falan. Bunun gibi cinsel istismarlar filan. Ama diyelim İncil'in yüzde beşini anlasan bile -ki anladım yüzde beşini o bana şimdilik- yeter. Görünce yok kardeşim bunlar ne engisizyonu ne şeyi. Bunlar kendi kurallarını uygulayan insanlar yani. Çünkü bir şey var şu an İslamiyet de zaten ortaçağı yaşıyor ortaçağda bir şey var insanların kesinlikle İncil'e dokunmaması gerektiğini yoksa yanacaklarını, cehenneme gideceklerini, İncil'i sadece rahipler bilir metoduyla yaklaşmaları siz hiçbir şey bilmeyin biz biliyoruz, size öğretiriz. İşte Haçlı Seferlerinin kilise tarafından teşvik edilmesi bunlar İncil'le çok ters düşüyor alakası yok. İncil okumamış birisi olsaydım bunları görmüş olsaydım derdim "yok ya kardeşim bunlar ne kadar yalancı". Bunun dışında İncil'de kırk yaşında peygamber olduktan sonra üç yıl aradan sonra çarmıha gerildikten sonraki dönemi çıkartırsak Pavlus, Yuhanna, Matta, Markos bunlara bakınca çelişkili sözleri falan çok buldum. Özellikle evlilikle ilgili bazı şeyleri gördüm. Bazı kendi düşüncelerini yorumlarını falan katıyorlar. Evlenseniz de olur evlenmeseniz de olur gibi şeyler. Bana saçma gelen konuşmaları oluyor mesela.

Tabi bunların hepsini bir tarafa atıp dördünün de kabul etmiş olduğu bir şey üzerinden gidersek. Mesela Pavlus kendinizi koruma altına almanız için onlar gibi davranabilirsiniz diyor onlar bana saçma geliyor. İsa böyle bir şey yapmadı. İsa bazen yapmış olduğu şeylere bakınca farklılık görebiliyorsunuz. Dördünün de İsa Mesih'in Rab olduğunu, çarmıha gerildiğini, tüm insanların günahı için bir keffaret olduğunu, kabul etmesi zaten başlı başına olaydır. Onlar bir yere gittiklerinde kendi birikimlerinden de anlatıyorlardı ben öyle düşünüyorum. Ama daha sonra bir topluma girince kendi düşüncelerini de anlattıkları için daha sonra anladım ki böyle bir durum yok. Şu anda soru işaretleri kafamda yok. (Asım, 33)

Katılımcılardan Ruken ise daha feminist bir bakış açısıyla Tanrı'nın neden ana değil de baba olduğu noktasında sorgulamalar yaptığını şöyle anlatmıştır:

Dini kabullenmede biraz aklıma takılan şey tanrı baba diye yaklaşıyoruz hitap ediyoruz ama hep oğullarım diyor neden hep oğullarım diyor kızım demiyor falan o biraz şey yapmıştı beni ve biz derken neyi hani o üçlü birliği tam oturtamamıştım birden fazla mı Allah var. Tabi okudukça araştırdıkça bunları aştım. Hristiyanlık hakkında kafama bir soru takılıyorsa onu soruyorum. Bence bir dinde yaratıcıyla aramızda yakın bir ilişki olması önemli. (Ruken, 36)

Buna göre katılımcıların Hristiyan olma sürecinde yeni dinle ilgili olarak bazı şüphe ve sorgulamalar⁴⁹ yaşadıkları görülmüştür. Bunlardan en önemlileri; üçlü birlik ve İsa'nın Tanrı'nın oğlu olma meselesidir. Bunu teyit etmek amacıyla Kilise Pastörü'ne Müslüman Hristiyanlığa geçmek isteyenlerin en çok nerelerde zorlandığını sorduğumda; İsa'nın Tanrı'nın oğlu olması ve Tanrılığı meselesi olduğunu söylemiştir. Sonrasında ise ayinde şarap içilmesi olduğunu ancak kendilerinin şarap yerine üzüm suyu içtiklerini ifade etmiştir (29.09.2019 tarihinde yapılan görüşme). Bunun yanı sıra ibadetlerin farklı yapılmasıyla ilgili sorgulama yaşayanlar olduğu gibi Tanrı'ya "baba" denmesi, engizisyon meselesi, İncillerdeki çelişkili ayetler de sorgulama yapılan konular arasındadır. Katılımcıların bazı üstü kapalı sözlerinden bu sorgulamaları tam olarak aşamadıkları ancak; *"Ama sonra bunun ruhsal bir şey olduğunu anladım"*, *"Sonra dua ede ede ve sora sora bu zorluğu aştım"*, *"Kilise önderlerine sorarak öğrendim yoksa bu zorluğu aşmak benim için çok zordu"*, *"Mantığınla her şeyi çözemezsin"* gibi argümanlarla bu durumun üstesinden geldikleri anlaşılmaktadır. Sonuç olarak katılımcıların din değiştirme ve karar verme aşamasında yeni dinleriyle ilgili sorgulama yaşadıkları ve kilisenin bu noktada kişilere rehber olduğu tespit edilmiştir. Burada değinilmesi gereken önemli bir nokta şudur ki; din değiştirenler ruhani bir arayış içinde olanlar da dahil olmak üzere Hristiyanlarla etkileşim halinde olmuşlar ve her ne

⁴⁹ Kilisede tanıştığımız kiliseye destek için gelen ancak henüz Hristiyan olmayan birisi ise kiliseyle ilgili eleştirilerini şöyle sıralamıştır: *"Allah bütün dinleri yarattı. Bana göre Muhammet'te İsa da bir peygamberdir ve İsa tanrı olamaz. İkincisi kilisedekiler arkalarında destekçilerinin kim olduğunu söylemiyorlar. Nasıl yurt dışına çıkıyorlar paralar nereden geliyor mesela. Diğer eleştirdiğim bir nokta ise; ben İslamiyette kadının yerini eleştiriyordum fakat kilisede aynı şekilde kadınlar ayrıştırılıyor ayrı masalarda oturuyorlar bu nasıl oluyor"* (29. 09.2019 kilisede yapılan görüşmeden alıntıdır)

sebeple olursa olsun onlardan etkilenmişlerdir. Sorgulamalar devam etse de Hristiyanlığa olan ilginin devam etme sebebi bu etkileşim durumudur. Böylece kilisenin rehberliğinde araştırma süreci takip etmiş ve bu sürecin sonunda Hristiyanlığı çekici ve ikna edici bularak din değiştirme kararı almışlardır.

3.4. Din Değişirme Sürecini Etkileyen Faktörler

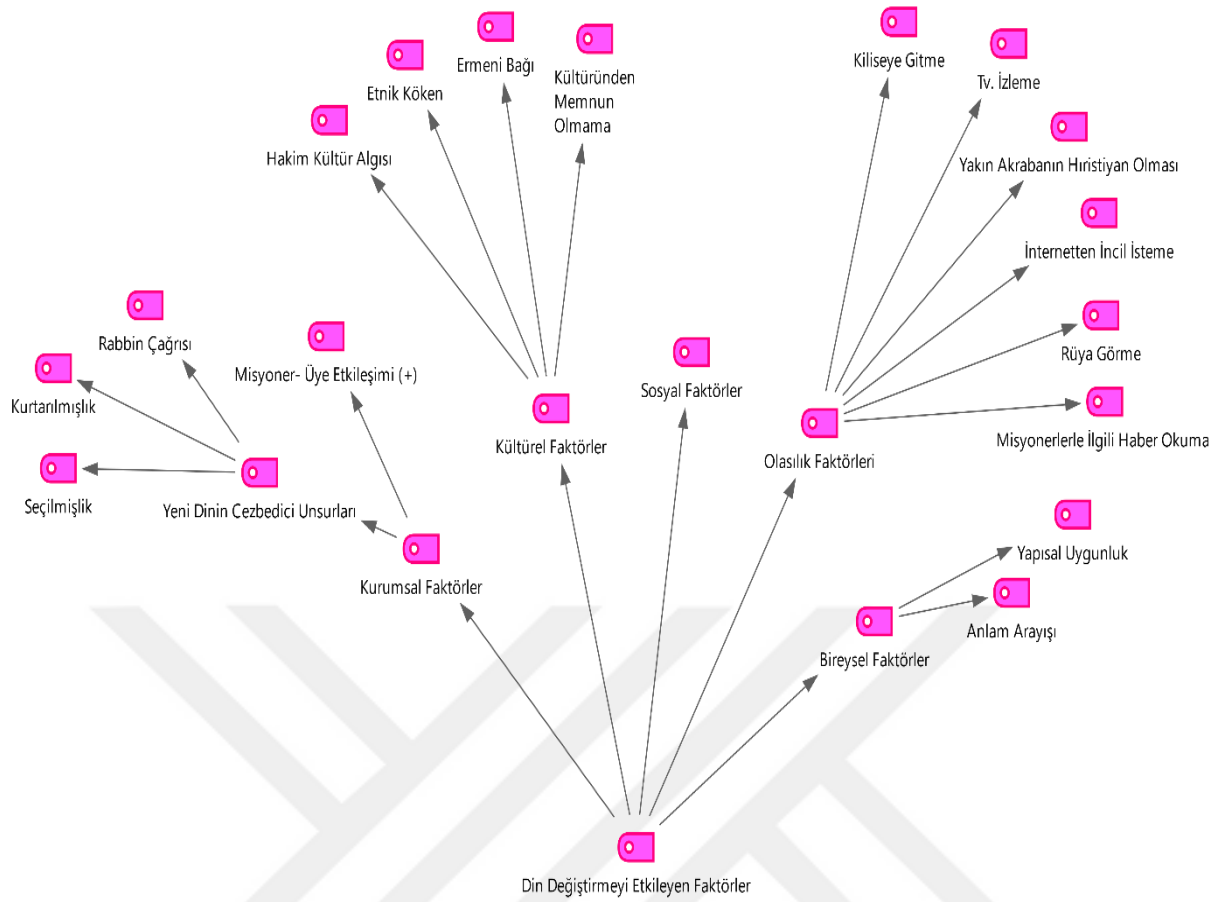
Din değiştiren kişi dönüşüm sürecinde birçok faktör tarafından motive edilebilir. Bu konuda Seymour Epstein birçok olasılığı bütünleştirmeye çalışan bir model sunmuştur. S. Epstein; zevk alarak acıdan kaçınma, kavramsal bir sisteme sahip olma, öz saygıyı geliştirme, ilişkiler kurma ve sürdürme ihtiyacı olarak dört temel motivasyon kaynağı belirlemiştir. S. Epstein bu motivasyonların her birinin gücünün farklı zaman ve koşullarda değişebileceğini ifade etmiştir (Epstein, 2012: 18-30). Rambo & Bauman'a (2011: 885-886) göre ise; çeşitli motivasyonlar yeni bir dini çekici kılabilir ve nihayetinde bağlılığı sağlamlaştırmak için din değiştirme süreci boyunca etkili olabilir. Sonuç olarak dönüştürme motivasyonları çoklu, karmaşık, etkileşimli veya birikimlidir. Buna göre pek çok araştırma din değiştirmede bireysel, kurumsal, kültürel, sosyal motivasyonların önemini doğrulamaktadır. İnsanlar tarihsel veya bağlamsal bir boşlukta dönüşmedikleri için kültür, sosyal hareket, grup ve sosyal tabakalar, bireylerin davranışlarında etkili olmaktadır. Dönüşüm süreçlerini anlamak yalnızca bireysel veya sosyo-kültürel faktörleri değil, bunlar arasındaki karmaşık etkileşimleri de hesaba katmayı gerektirir. Dönüşüm araştırmacısı Henri Gooren (2007); din değiştiren kişilerin dini durumlarında değişiklikler meydana geldiğini ve bir yaşam döngüsü yaklaşımının gerekli olduğunu ileri sürerek, dini faaliyetin bireysel düzeyindeki değişiklikleri etkileyen beş ana faktör grubunu şöyle ayırt etmiştir:

1. Benlik ve kişilik faktörleri: Dini bir gruba dahil olmak için içsel bir ihtiyaç veya dini katılıma neden olan belirli yapısal özellikler vardır. Araştırmamızda anlam arayışı ve yapısal uygunluk temaları bireysel faktörler kısmında ele alınmıştır.
2. Sosyal faktörler: Yakın çevre, akraba, arkadaş veya tanıdıkların sosyal ağlarının dini faaliyetlerdeki değişiklikler üzerindeki etkisi veya diğer kilise üyelerinin sosyalleşme ve rol öğretimi yoluyla etkisi sosyal faktörler olarak değerlendirilir.
3. Kurumsal faktörler: Yeni dini grubun etkisinden duyulan memnun olma veya memnuniyetsizlikle ilgilidir. Dini grupların cazip unsurlarını (ör. inançlar, doktrin, kurallar ve organizasyon) kullanarak, dini pazardaki diğer gruplarla rekabet etmeleri,

grubun üyeleri çekme yöntemleri, yeni üyelerini sosyalleştirme ve disipline etmeleri konuları kurumsal faktörler olarak öne çıkmaktadır.

4. Kültürel faktörler: Kişinin kültürünün mevcut dinini devam ettirmesine veya dinden kopmasına etkisi kültürel bir faktördür. Çalışmamızda hakim kültür, etnik köken, damgalanmış kimlik gibi birden fazla kültürel faktör ortaya çıkmıştır.
5. Olasılık faktörleri: Durumsal olaylar, belirli bir dini grupla veya grubun temsilcileriyle görüşme veya karşılaşma, bir haber okuma, internetten İncil isteme, kiliseye gitme, yakınının Hristiyan olması gibi durumlar olasılık faktörleri kısmında ele alınmıştır.

Henri Gooren önerdiği bu modele “dönüşüm kariyeri” yaklaşımı adını vermiştir. Bu yaklaşım geçmişte çoğu sosyolojik yaklaşımın yaptığı gibi dönüşümün temelini; bireysel, dini, örgütsel veya toplumsal düzeyde konumlandırmaya çalışmamıştır. Bunun yerine bu üç seviyenin her birinde işleyen birçok faktörü tanımlamayı ve ara bağlantılarına özel önem vermeyi ileri sürmüştür. Bu bağlamda araştırmacılar din değiştirme çalışmalarında hem teorileri hem de yerel farklılıkları göz önünde bulundurmalıdır (Gooren, 2007: 351-353). Dolayısıyla bu bölümde din değiştirmeyi etkileyen bireysel, kurumsal, olasılık, kültürel ve sosyal faktörlerle ilgili bulgulara yer verilmiştir. Aşağıda din değiştirmeyi etkileyen faktörlerin eksen kod şeması verilmiştir:

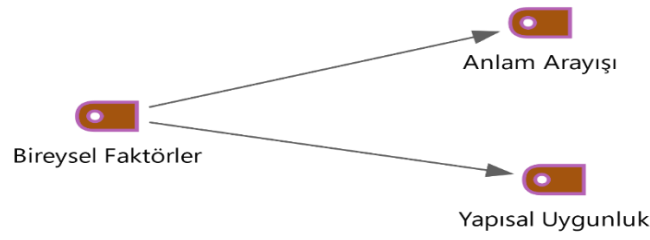
Şekil 3: Din Değiştirmeyi Etkileyen Faktörler Şeması

3.4.1. Bireysel Faktörler

Sosyal bilimciler arasında popüler bir yaklaşım, dönüşümü çeşitli kişilik özelliklerinin etkilerine bağlamaktadır. Bu düşünme biçimine göre dönüşümün nedenleri, durumsal ve sosyal etkiler biçiminde dışarıdan değil, bireyin ruhunda içinde bulunur (Salzman, 1953: 180). Sosyologlar Lofland & Skonovd (1981: 373-385) ise; “dönüşüm motifleri” olarak tanımladıkları şeye karşılık gelen bazı tematik unsurları ve temel deneyimleri vurgulamışlardır. Onlara göre dönüşüm genellikle teorik olarak bireysel bir fenomen olarak düşünülür ve bir din değiştirenin öznel deneyimi; entelektüel, mistik, deneysel, sevecen, dirilişçi ve zorlayıcı olarak altı motifle açıklanabilir. Araştırmacılardan Lofland & Stark ise, dönüşümü bireylerin arka plan özellikleri ve bireylerin yaşamlarını etkileyen durumsal faktörler açısından değerlendirmişlerdir (Lofland & Stark, 1965: 870-872). Bu bulgulara göre psiko-sosyal açıdan bakıldığında bir davranış olarak görülen dini dönüşümün altında yatan pek çok neden olabilir. Bazı araştırmacılara göre ise çatışma, bireysel dini dönüşümde en temel psikolojik bileşendir. Bazen insanın dini anlamda yapmak zorunda olduğu ama birtakım sebeplerle yapamadığı yükümlülükler zamanla huzursuzluğa ve bu durum ise din

değiştirmeye etki edebilir. Diğer önemli bileşen ise; dini gelenekle kurulan ilişkidir. Bu ilişkiyi kuran kurumların başında toplum ve aile gelir. Aileyle veya toplumla çatışma din değiştirmeye etki edebilir. Din değiştirmenin bileşenlerinden birisi de gelişim dönemidir. Gelişim dönemleri ve ergenlik dönemi bazı durumlarda din değiştirmeye etki edebilir (Kayıklık, 2019: 120-121).

Konuyla ilgili olarak bazı sosyal bilimciler din değiştirmede duygusal etkileşimin önemini vurgularken, bazıları entelektüel faktörlerin varlığını ileri sürmüşlerdir. Psikanalitik yönelimli yazarlara göre dini duygu; anlam arzusunu ve bilişsel ihtiyaçları tatmin etmeye ve yeni bir dini benimseme ise bu ihtiyacı karşılamaya yardımcı olabilir (Paloutzian, 1981: 1153). Bu konuda psikolog Chana Ullman (1982: 184) da din değiştirmeyi hızlandırmada çeşitli bilişsel ve duygusal faktörlerin önemine değinmiştir. Sosyolog Hierich (1977: 674) ise; bilişsel dönüşümün, “kişinin topraklama duygusunda bilinçli bir değişim” içerdiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla araştırmamızda din değiştirenlerin ergenlik boyunca (lise ve üniversite yılları) entelektüel ve duygusal bir arayış içerisinde olduğunu ifade edebiliriz. Bununla birlikte katılımcıların önemli bir kısmında bilişsel bir arayış yerine duygusal bir arayış tespit edilmiştir. Dinin yaşamlarındaki duygusal boşlukları tatmin etmesi onlar için daha önemli görünmektedir. Din hakkında entelektüel sorgulamaların din değiştirme kararlarını etkilediğini ifade etmemişlerdir. Bunun yerine, “*onların bize olan sevgisi beni çok etkiledi*”, “*tamamen centilmen kibar saygılı bir şekilde davranıyorlar*”, “*birkaç defa kiliseye gittim gördüm nasıl bir yerdir, burada insanlara değer verildiğini gördüm*”, “*gittiğimizde bizi çok sıcak karşıladılar çok güzeldi*”, “*yumuşak huylu karşıladılar, sanki kendilerinden biriymişim gibi bana yaklaştılar. Bu durum beni çok etkiledi bir zorluk yaşamadım ve hemen kilisedekilerle kaynaştım*”, “*beni ilk defa görmüş bu insanlar ama enteresan bir şekilde beni seviyorlar bana olan sevgilerini gösteriyorlar buna çok şaşırdım*”, “*kiliseye geldiğim zaman beni etkileyen en önemli şey alçak gönüllük oldu. Kilise önderlerinde bunu gördüm*”, “*okulda yaşadığım sıkıntının üzerine hiç tanımadığım insanların kalkıp benim için dua etmeleri beni çok etkiledi*” gibi duygusal faktörlerden daha sık bahsetmişlerdir. Buna göre bireysel faktörlerle ilgili araştırmamızda iki tema ortaya çıkmıştır. Bunlar; anlam arayışı ve yapısal uygunluktur.

Şekil 4: Bireysel Faktörler Şeması

3.4.1.1 Anlam Arayışı

Dini dönüşüm araştırmacısı Salzman, dönüşüm deneyimlerini birbirinden ayırarak bazı dönüşümlerin bilinçli olarak gerçekleştiğini daha kademeli ve bütüleştirici deneyimler olduğunu savunmuştur. Salzman'a göre bu dönüşümler; akılcı, entelektüel bir sorgulamadan sonra ve kişi terk ettiği değerlerden daha yüksek olduğunu belirlediği yeni değer ve hedefleri benimsediğinde gerçekleşir (Salzman, 1953: 178). Piaget, Kohlberg ve Erikson teorilerini doğumdan ergenliğe kadar bir inanç aşamaları teorisine entegre etmeye çalışan Fowler ise, gelişim ölçeğinde daha yüksek olan bir aşamadan diğerine ilerlemenin bilişsel olgunlaşmaya ve anlam sistemlerine meydan okuyan deneyimlere maruz kalmaya bağlı olduğunu iddia etmiştir. Fowler'a göre dönüşüm önceki bir dünya görüşünün yetersiz kılındığı, yerine yeni ve daha karmaşık bir görüşün getirildiği bazı durumları içermektedir (Fowler, 1995: 159-160). Dini deneyimin sosyal psikolojisi hakkındaki kitaplarında Batson & Ventis (1982: 171); dini arayışın benzer niteliklerini vurgulayarak yaratıcı problem çözmenin din değiştirmeyi anlamak için bir model olabileceğini öne sürmüşlerdir. Her iki olayda kişinin dünya hakkında düşünmek için kullandığı bilişsel yapıların değiştiği ve yeni bir gerçeklik perspektifi yaratıldığı bir durum söz konusudur. Buna göre her ikisinde de, dört aşamada gelişen benzer bir dizi ortaya çıkmaktadır. Yaratıcı problem çözmede eski yapıları kullanarak problemi çözmek için başarısız girişimler vardır. Tekrarlanan problemlerle karşılaşıldığında kişi çözümden vazgeçer. Üçüncü aşamada sorunun farklı bir çözümünü sağlayan yeni bir organizasyonun aniden ortaya çıkması söz konusudur. Nihayetinde yeni görüşün bir testi ve doğrulanması vardır. Dini deneyimlerde de benzer şekilde, ilk aşamada varoluşsal kriz ve varoluşsal sorulara çözüm bulmak için başarısız bir arayış söz konusudur. İkinci aşamada umutsuzluk içinde bu arayıştan vazgeçilir. Sonra bir çözüm duygusu sağlayan ani bir iç görü gerçekleşir. Son aşamada ise kesin karara ulaşılır. Buna göre katılımcılardan Ziya'nın anlatımları bu duruma güzel bir örnektir. Ziya çevresinin de etkisiyle varoluşsal sorgulamalar içerisine girmiştir. Okuduktan ve araştırdıktan sonra içinde bir boşluk hissetmiş ve bu durum

özömsüz kalmıştır. Sonrasında Hristiyanlıkla karşılaştıktan sonra sorularına çözüm bulmuş ve din değiştirmeye karar vermiştir. Ziya yaşadıklarını bize şöyle aktarmaktadır:

13-14 yaşlarında bir araştırmam başladı. Benim aslında doğduğumda babam Almanya'ya gitti. O zaman Almanya işçi alıyordu tabi babam yılda bir Türkiye'ye gelip bizi ziyaret ederdi. 7-8 yaşımdayken de babam tamamen Türkiye'ye döndü. Elindeki parayla bir değirmen kurdu. Büyük bir cesaret çünkü adam üçüncü sınıf terk etmiş çobanlık yapmaya başlamış, onun bütün sermayesini bir değirmene yatırması büyük bir cesaret. Tabiki o zaman ben 8 yaşımdaydım. O zaman değirmen kurulduğunda ben de ikinci sınıfta okuyordum. İlkokul bitince ortaokula gittim. Ondan sonra liseye gitmek istemedim. Köyde babama değirmende yardımcı olmaya başladım 12 yaşlarımda. Tabi ki köy Türkmen Alevi köyün etrafındaki köyler ise Kürt Sünni. Onun için yıllardır zaten biz bir tedirginlik içerisinde yaşıyorduk. Hem Alevilik hem Türkmenlik iki farklı şekilde bizi biraz sıkıntıya itip köşeye itiyordu. Alevilik çok daha fazla bir şekilde kullanılıyordu çevre köylerinde çok cahildi. O yönden siz Müslüman'sınız neden namaz kılmıyorsunuz, oruç tutmıyorsunuz diye sorular vardı. Tabi şimdi değirmen var etrafındaki insanlar da Sünni inancın içerisinde bu sefer biz o sorulardan da kaamıyoruz yani. 13-14 yaşlarına geldim. Babama pek soru soramıyorlardı çünkü babam onlara sert bir şekilde cevap veriyordu. Ama biz ocuk olduğumuz için onlar bize dobra dobra soru sorabilirdiler. Bir süre sonra sorularında hem rahatsız oldum hem de mantıklı buldum. Gerçekten biz eğer Müslüman'sak İslamiyet'in dediklerini yerine getirmemiz gerekiyor Kuran namaz kıl diyorsa oruç tut diyorsa bizim bunları yerine getirmemiz gerekir diye düşündüm. O zaman ben onlara dedim bana öğretin zaten toplumun genel yapısında bir bilgi zaten yok. Onlar dedi ki biz sana öğretebiliriz ama Namaz diye bir kitabı var onu alırsan bir insan nasıl namaz kılar nasıl abdest alır ben onu aldım gerçekten en ince detayına kadar her şey yazıyordu. Üç ayın içerisinde ben öğrendim. Alevilikle ilgili sonra İslamiyetle ilgili kitaplar okumaya başladım. Altı yıl içerisinde gerçekten yüzlerce kitap okudum. Askere gidip geldim sonra tabi askeri hizmetlerde işe girdim. Köyde değirmene tekrar dönmek istemedim. Annemin babamın teşviki ile köy hizmetlerinde işe girdim. Yani ilginçtir normal insanlar sohbet ettiklerinde ya ma konuşurlar ya siyaset konuşurlar ya din konuşurlar onlar siyasetten konu açtıklarında ben dini konuşuyordum. Veyahut farklı bir konu olduğunda ben yine dine getiriyordum. Çünkü haz aldığım oydu, bildiğim oydu, mala ve siyasetle pek ilgim yoktu. Onun için benim çok değerli sevdiğim bir şantiye şefim vardı, onun ilgisini çekti. Bana kuran hediye etti. Kur'an mealini okumaya başladım, sorgulamaya başladım onun için. Araştırdıktan 3-4 yıl sonra yüreğimde boşluk oluşmaya başladı. Kime sorduysam fazla derine dalma, bunun işte farklı bir anlamı vardır, bu işte Arapçadan çevirirken farklı bir şekilde çevrilmiş olabilir. Bize de hep şunu söylemişlerdi Türkçe okumucaksın okuduğunda günaha girersin yani sorgulamıcaksın sorguladığında günaha girersin. Sorgularken bile korkuyorduk acaba günaha girdik mi diye. (Ziya, 55)

Bireyin din değiştirmeden önce yeni bir dini grubu seçmesi gereken durumlarda bilgi birikimi ve bilişsel tarzı seçimi üzerinde önemli bir etki yaratabilir. A. Greil'e (1977: 121) göre, yeni bir kimlik için ne kadar kaygılı olursa olsun hiçbir birey, araştırmasını tabula rasa (boş bir hafıza) olarak yapmaz. Yine dini bir referans çerçevesine alışkın olan bireylerin

gerçeklikten anlam çıkarırken yaşadıkları sorunlara seküler değil, dini çözümler arama eğiliminde oldukları görülmüştür. Aşağıda verilen pasajlarda katılımcıların anlatımları bu duruma örnek oluşturmaktadır. Buna göre katılımcılardan Asım Protestan kilisesine gitmeden önce Hristiyanlıkla ilgili araştırma yaptığını ve kiliseye tesadüfen gitmediğini şöyle anlatmıştır:

Protestan kilisesini bilerek gittim tesadüfen gitmedim çünkü Luther'in de ne yaptığını biliyordum geleneklere karşı çıkıyor. Bunları askerde biraz okudum komünistlerden öğrendim biraz. Sonra Morgan Freeman'ı ben çok severim onun filmlerini falan izledim şu an kendisi şey yapıyor belgeseller falan yapıyor ondan da etkilenmiştim. Hintlere baktığımızda milyonlarca Tanrıları var bunlar biraz kafamı meşgul etti. Dinlerin aslında coğrafik bir mesele olduğunu anladım. İsa'yı tanıdım İsa'nın nasıl Tanrı olduğunu böyle bir şey olabilir mi? Bir Tanrı kendi öz oğlunu insanlar için çarmıha gerdirir mi kurban eder mi diye düşündüm. Bana çok mantıksız gelmişti. İbrahim Saraç'ın Hz. Muhammed'in hayatını okudum. Martin Ling'in de Hz. Muhammed kitabını okudum. Ondan etkilendim üç yılda yazmıştır ama diğer kitaplar gibi duygusal olarak anlatmadığını gördüm. 40 yaşından önceki ve sonraki hayatını gördüm. Önceki hayatı gayet sakinken peygamber olduktan sonra 86 savaşa girmesi ganimet alması falan. Bunlar Yahudilerin de yapmış oldukları şeyler. Aslında acaba Hz. Muhammed Yahudilerin inancını bir nevi reforma getirip İslamiyet'e mi şey yapmaya çalışıyor diye düşündüm. Ben birkaç insanı görüp Hristiyan olmadım tamamıyla okumuşluğum ve araştırmışlığımın sonucudur. (Asım, 33)

Bununla birlikte bireysel (mikro) düzeyde din değiştirmede önemli olan sadece sosyal ilişkiler değil, aynı zamanda bireylerin motivasyonlarıdır. Asım gibi babaannesinin Ermeni olduğunu öğrenen ve Hristiyanlığı merak eden Mahmut, kiliseye bilinçli bir seçimle gittiğini ve bazı cevaplar aradığını ifade etmiştir:

Ermeni bağımlı olduğunu öğrendikten sonra bir merak başlamıştı. O sıralar üniversiteye hazırlık dershanesine gidiyordum aynı zamanda her pazar Meryem Ana Kilisesi'ne gitmeye başlamıştım. Oradan İncil almıştım sorularım vardı onları soruyordum. O kiliseden çok tatmin edici cevaplar alamadım zaten sonradan öğrendik ki çok tatmin edici cevaplara sahip değillermiş. 5-6 ay düzenli olarak Diyarbakır Kilisesi'ne devam ettim beni tatmin edici cevaplar arıyordum. Daha sonra başka bir şehre okumaya gittim. Orda ilahiyat okuyan arkadaşlara sorular sorardım böylelikle İslamiyet'le ilgili de araştırma yapmış oldum. (Mahmut, 38)

Benzer şekilde katılımcılardan Alex de Ermeni kökeni nedeniyle Hristiyanlığı merak ettiğini ifade etmiştir: *"Ben aslında 19 -20 yaşlarındayken sorgulamaya başladım bir yandan da İslamiyet'i yaşamaya devam ettim. Baba tarafımın eskiden Ermeni olduğumu öğrenince Hristiyanlığı merak etmeye başlamıştım. Sonraları kiliseyle karşılaştım ve uzun bir sorgulama ve araştırma dönemim oldu."* (Alex, 23)

Birtakım sosyologlar bazı insanların dönüşüme yatkın görüldüğünü ve bir arayış içerisinde olduğunu ileri sürmüştür. Snow & Machalek'e (1984: 181) göre bazı durumlarda arayış fikri, gerginliğe neden olan bazı yaşam sorunlarına çözüm bulmak için kullanılan bir baş etme stratejisini ifade etmez. Daha ziyade kişisel, manevi gelişim ve anlam yolculuğunda olan birinin imajını çağırıştırır. Katılımcılardan Mervan'ı bu duruma örnek olarak verebiliriz. Mervan Diyarbakır'ın uzak bir köyünde Şafi –Sünni inancına bağlı bir ailede dünyaya gelmiştir. Ailesi onu medreseye göndermiş ve medresede oldukça başarılı olmuştur. Liseye başladığında ise değişen çevrenin etkisiyle Kürt Solu'na yakınlaşmış, aktif bir şekilde içinde yer almıştır. Ancak burada da tutunamayan Mervan kiliseye gelene kadar arayışını devam ettirmiştir:

Ben 15 yaşında başladım sorgulamaya. Daha çok gençtim ergendim. Ben çok düşünüyordum dini konularda. Ben cennete gitmek istiyordum. Namaz kılıyorduk amcamla amcama dedim amca biz nerden biliyoruz Müslümanlık doğru? Sırf bize böyle öğretildi diye mi? Sırf anne baba Müslüman diye mi? Biz aslında teknik olarak bilmiyoruz bu doğru o yanlış bilmiyoruz geleneksel olarak biliyoruz. Dedim bu doğru olursa doğru ama yanlış olursa çok kötü. Bu yüzden ben dua ettim Ya Rab biz sana gelmek istiyoruz hangisi doğruysa sen bizi kabul et. Eğer yanlış bir inanç üzerinde ölürsek en azından Rab bizi yargılayamaz. Ondan sonra ben her zaman böyle dua ettim. Sonra kiliseye geldiğimde sorularım vardı onları sordum ama Müslümanlıktaki gibi değil daha tatmin edici cevaplar aldım. (Mervan, 39)

Araştırmacı Ali Köse'ye (2019: 259) göre ihtida sürecinin başlangıcı duygusal, gelişimi ve sonucu entelektüel temellere dayanır. Bu tespit araştırmamızda bazı katılımcılar için geçerlidir. Katılımcılardan Engin mistik bir tecrübe yaşamadığını ve Hristiyanlıkla bilinçli, rasyonel bir araştırma yaptığını ifade etmiştir. Ancak öncesinde internetten İncil istemiş kendisiyle görüşmeye gelen Hristiyan misyonerin hal ve tavırlarından etkilendikten sonra Hristiyanlığı araştırmaya başlamıştır:

Herhangi bir mistik tecrübe yaşamadım. Bu konuda rasyonel düşünüyorum kanıtlara dayalı olarak İncili araştırdım örneğin İncil bozulmuş mu değiştirildiyse hangi tarihte kim tarafından nasıl ne şekilde değiştirildi. Yani 5N 1K sorularını soruyordum mesela kanıt var mı İncil'in değiştirildiğine dair. Ya da İsa Mesih gerçekten dirildi mi?. Öğrencileri cesedini çalıp dirilmiş olduğunu söyleyebilirdi. Doğru söyleniyor mu yoksa yalan mı söyleniyor diye bayağı araştırdım. (Engin, 33)

Bazı durumlarda birey yeni deneyimlerle karşılaştığında bilgi birikimini yetersiz bulabilir. Bir bireyin mevcut bilgi birikimi açısından çözilemeyen bir sorun ortaya çıktığında bilgisini bir dereceye kadar değiştirmesi muhtemeldir. Eğer birey çözüm için mevcut bilgi birikiminin yeterli olmadığı sorunlarla karşılaşrsa muhtemelen bilgi repertuarını eksik bulabilir. Dolayısıyla dini gruplara katılım yoluyla bakış açısını geliştirir veya değiştirebilir

(Greil, 1977: 120). Bu duruma örnek olarak Yakup verilebilir. Yakup Hristiyanlıkla karşılaşınca eski dini hakkındaki bilgi birikiminin yetersiz olduğunu fark etmiştir. Daha sonra eski dinini araştırmaya başlayan Yakup eski diniyle ilgili okuduğu kitabı kilise papazının önerdiğini söylemiştir:

Ben hiçbir zaman ben Müslümanım demedim. Dindar biri olmadım İslamiyet'i benimsemiyordum sorgulamaya başlayınca da bana uygun olmadığını gördüm. Bende her zaman soru sorma isteği oldu. İslamiyet'le ilgili mesela birileriyle konuşurken ya da biri beni teşvik etmek isteyince ben hep soru soruyordum. Eski dinimden duygusal olarak uzaklaştığım zaman mantıken soru sorma ihtiyacı daha fazla oldu. Ben dünyaya niçin geldim benim geliş amacım nedir. Bir yaratıcı varsa onun illa bir planı vardır diye düşündüm. (Yakup, 25)

Yakup gibi Uğur da Hristiyanlıkla karşılaşınca eski dinini tekrardan araştırma gereği duymuştur: *"Yeni bir inançla karşılaştım. Yirmi yaşında daha önce bilmediğim, daha önce tecrübe etmediğim, daha önce çok farklı tanıdığım çok farklı bildiğim bi inançla karşılaştım. Çünkü bu bana tuhaf gelmeye başladı ve sonra araştırmaya başladım hem Hristiyanlığı hem İslamiyeti sonunda Hristiyanlığı seçtim."* (Uğur, 35)

Katılımcılardan bazıları ise dinlerini sorgulamaya başladıktan sonra deist olduklarını ifade etmişlerdir. Bunlardan birisi olan Oktay bir süre deist olduğunu ancak deistliğin kendisini ruhsal olarak tatmin etmediğini şöyle ifade etmiştir:

Sorgularken deist oldum. 17 yaşında sorgulamaya başladım bir buçuk sene sürdü. Deizme sürükleyen sebep ister Müslüman ister Hristiyan ister başka dinden olsun herkes Allah inancı taşıyor. Eğer sen bütün dinleri reddedip sadece Allah'a inanıyorsan Allah seni bu dünyaya boşuna göndermiştir diye düşünmeye başladım. O zaman boşluğa düştüm. Allah beni boşuna gönderdiyse benim yaratılış amacım nedir diye sorguladım bu benim yüreğimi tatmin etmedi. Ruhsal boşluğa düştüm sonra Mesih'e yöneldim. (Oktay, 27)

Katılımcılardan Mervan da 20'li yaşlarda dinleri araştırdığını ve bu yüzden kiliseye gidip İncil almak isteğini şöyle anlatmıştır:

Okumayı seviyordum dinleri araştırıyordum. O yüzden kiliseye gidip İncil almak istedim. İlk önce Meryem Ana Kilisesi'ne gittim İncil istedim kitap vermedi pek ilgilenmedi. Sonra Diyarbakır Kilisesi'ne gittim pastörle konuştuk 2003 yılında. Orda fark ettim ki İncille ve diğer Kutsal Kitaplarla ilgili bize çok yanlış şeyler öğretilmiş. Mesela Hristiyanlar İncil okurlar yanlış onlar İncil Tevrat ve Zebur okurlar birlikte okurlar. Hristiyanlara İncil gelmiş diğerleri değiştirilmiş biliyordum. Ona sordum değiştirilmiş kitapları niye okuyorsunuz. Yok biz öyle inanmıyoruz Müslümanlar öyle inanıyor. Oraya gittiğimde onlar öyle inanmıyormuş. Dikkatimi çekti bu. Oraya gittiğimde Kuran'daki Tanrı'nın bana uymadığını fark ettim. (Mervan, 39)

Burada görüldüğü gibi katılımcılar arasında varoluşsal entelektüel bir sorgulama ve cevaplar için aktif bir arama söz konusu olmuştur. Önceki bölümlerde görüldüğü gibi katılımcıların çoğunluğunun lise ve üniversitede karşılaştıkları Kürt Solu'nun etkisiyle ideolojik sorulara cevap aradıkları görülmüştür. Buna göre katılımcıların duygusal olarak eski dinden koptuktan sonra bir arayışa girdikleri söylenebilir. Birey kendi anlam dünyasını bulmak, dini ihtiyacını gidermek, bir dini dünya görüşü elde etmek veya kendisine yakın hissettiği bir inanca sahip olmak isteyebilir ancak burada belirtilmesi gereken şey, katılımcıların eski dinlerinden uzaklaştıktan sonra alternatif dinin mensupları ile iletişime girmeleri sonucunda bu sorgulamaları yaptıklarıdır. Karşılaşmadan önce entelektüel bir arayışla kiliseye geldiklerini ifade eden dört kişi olmuştur. Bunların iki tanesi Hristiyanlığı merak edip öğrenmek istedikleri için, diğerleri ise kendisinin kötü gidişatını değiştirmek istediği için kiliseye geldiğini ifade etmiştir. Kiliseyle veya misyonerle temas ettikten sonraki süreç katılımcıların Hristiyanlığı ve eski dinlerini araştırmaya başlamasında ve din değiştirmesinde oldukça önemli olmuştur.

3.4.1.2. Yapısal Uygunluk

Günümüzde yapılan dönüşüm çalışmaları dönüşen kişilerin eskiden olduğu gibi marjinal, yabancılaşmış ve maddi olarak mahrum bırakılmış olmadığını göstermektedir. Bromley'a göre; genç, bekar, işsiz veya öğrenci olmak insanlara dini hareketlere katılmaları için ihtiyari veya programsız zaman tanıyan bir tür yapısal kullanılabilirlik sağlamaktadır. Yapısal boşlukları olan bu insanların dönüşür hale gelmesi sosyal etkileşim süreçlerine bağlıdır (Bromley at all., 1979: 50). Araştırmamız kapsamında hayatının nasıl bir yol alacağı henüz kesinleşmemiş, dini konulara daha geniş bir yer ayırabilen ve sosyal olarak daha rahat bir şekilde hareket edebilen katılımcıların manevi bağlantı ve rehberlik arayışına ihtiyaç duydukları bir sırada kiliseyle karşılaştıkları görülmüştür. Örneğin katılımcılardan Alex bu durumu şöyle anlatmıştır:

Ben üniversite son sınıfta ateist oldum. Mezun olunca ne yapacağımı bilmiyordum neye inanacağımı bundan sonra hayatımda nasıl bir yol izleyeceğimden emin değildim. Tam o sıralarda bu kiliseden bir misyonerle tanıştım ve Hristiyanlığı araştırmaya başladım. Kimseye söylememiştim ailemin haberi yoktu aradan bir sene geçtikten sonra ablama söyledim. Tabi o senenin sonunda artık ekonomik bağımsızlığımı kazanmıştım. Onlarla aynı evde, aynı şehirde yaşamıyordum. O evde yaşasaydım tepkilerinin ne olacağını düşünemem zaten çok kötü olurdu. (Alex, 23)

Katılımcılardan Engin de aynı şekilde üniversiteyi bitirince ne yapacağı konusunda bir arayışa girmiş bu sıralarda misyonerle karşılaşmış ve onların daveti üzerine Diyarbakır'a gelme kararı aldığını ifade etmiştir:

Üniversite son sınıftaydım okul bitti ben Diyarbakır'a geldim. Kpss puanım yüksekti şimdiki gibi hep doğuyu açmıyorlardı. Bodrum İzmir birçok yer vardı. Bu kiliseyle kontak kurdum. O zamanlar 6 ay boyunca Hristiyan'ım diyordum ama İncil'i bilmiyordum, hiçbir şey bilmiyordum, ilahiyat, Hristiyan kültürü bilmiyordum. Dediler burada öğrenmen lazım biraz Hristiyan inancını. Ben de burada beş yıl kalır öğrenirim sonra Batı'ya giderim diye düşündüm. Sonra burada kaldım 11 yıl oldu. İki yıl daha kalıp gitmeyi düşünüyorum şimdilik. (Engin, 33)

Dolayısıyla bazı kişiler sınırları tam olarak belirlenememekle birlikte dinsel değişime daha müsait bir durumdayken yeni bir dinle karşılaşır ve din değiştirme kararı alırlar. Bu konuda katılımcılardan Nihat şunları ifade etmiştir:

Genel olarak evlilik, iş, etnik durum ve din konusu kişilerin din değiştirmesinde belirleyici olmaktadır. Bir insan eğer evliyse bir işi varsa emekliliğini bekliyor. Bunların üzerine çok fazla düşünmüyor. Bir hayat galesi varsa mesela ben evleneyim işimi elime alayım diyorsa sorduğunda Elhamdulillah Müslümanım diyorsa başka türlü bir şeye gereksinim duymuyor. Bu kesim çok arayışa girmiyor yani çok uç noktalarda değilse ortalama bir hayata sahipse kendini de bir inanca ait görüyorsa dini bir arayış içerisine girmiyor. Dini araştıranlar ise biraz daha ötesini düşünüyor bunun ötesi var diyebiliyor eğer kiliseye geliyorsa bu kişi kilisenin etkisiyle Hristiyanlığı araştırıyor ya din değiştiriyor ya da dinine yeniden dönüyor. Kilisenin arayışı olmayan kişilere karşı görevi ise araştırma yapmaları gerektiğini hatırlatmaktır. (Nihat, 38)

Dolayısıyla araştırmamızda vakaların çoğunda yapısal uygunluk yaşam seyri özelliklerinden kaynaklanmıştır. Uyumsuzluk ve çatışma nedeniyle Engin kendi ailesinden uzaklaştığı zaman diliminde üniversiteyi yeni bitirmiş, tercih yapıp atanacağı dönemde Hristiyanlıkla karşılaşmıştır. Leyla ve Ruken de üniversiteyi bitirdikleri sırada partnerleriyle karşılaşmış ve onların Hristiyan olmalarından etkilenmişlerdir. Asım askerden geldikten sonra işsiz kalmış, psikolojisi bozulmuş ve kiliseye bu süre zarfında gitmiştir. Mervan ailesi ve çevresiyle çatıştığı ve sol örgütlerin içerisinde olduğu bir dönemde kiliseye gelmiştir. Musa bir arkadaşıyla alkol problemlerini çözmek istedikleri ve tövbe etmeye karar verdikleri sırada bir misyonerden etkilenerek Hristiyan olmuştur. Rohat işinde iflas edip büyük paralar kaybetmesi sonucu yapısal olarak erişilebilir bir hale gelmiştir. Dolayısıyla araştırmamızda on yedi vakanın on dördünde (yüzde 80) yapısal kullanılabilirliğe neden olan, sonunda din değiştirmeye yol açan durumlar söz konusu olmuştur. Araştırmamızda tespit ettiğimiz

kadarıyla bugün otuzlu ve kırklı yaşlarda olan üyeler daha genç, bekar veya öğrenciyken takriben yirmili yaşlarda Hristiyanlığa geçmişlerdir. Buna göre araştırmamızda yapısal unsurun genelde genç yetişkinlik dönemindeyken önemli olduğu anlaşılmaktadır. Genellikle üniversite son sınıfta veya mezun, askerden yeni gelmiş, bekar, alkolik, işinde iflas etmiş veya bir iş sahibi değilken, yaşamlarında ne yapacağına karar verecekleri bir zaman diliminde, dışardan etkilere açık oldukları bir sırada Hristiyan olmayı seçmişlerdir. Dolayısıyla yapısal unsur bileşeninin genelde kişinin din değiştirmeye açık olduğu bir dönemde kiliseyle veya misyonerle karşılaşması durumunda oldukça önemli olduğu tespit edilmiştir.

3.4.2. Kurumsal Faktörler

Yeni dinin mensupları ile kurulan olumlu ilişkiler kişilerin din değiştirme ihtimalini artırmaktadır. Din değiştirenler sık sık kilise mensuplarının davranışlarında görülen kişisel niteliklerin onları kiliseye ve din değiştirmeye yönelttiğini söylerler. Din liderleri bunun açıkça farkındadır ve üyelere bu konuda talimat verirler. Aşk bombardımanı, cilveli balık tutma ve balık tutmaya yardım etme gibi tekniklerle yakın sosyal bağlar oluşturulmaya çalışılır (Yang & Abel, 2014: 146). Yeni dine duyduğu ilgi sırasında kişiye gösterilen ilgi ve muameleler, onun din değiştirme kararına etki eder. Kişi yeni dine bağlı kişilerle olan ilişkisinde onlardan beklemediği yardım ve ilgiyi görürse⁵⁰ bu durumdan etkilenebilmektedir. Dolayısıyla insanlar misyonerle karşılaştıktan sonra gruba devam etme kararı alırlarsa misyoner- üye etkileşimi yoğunlaşır. Bu aşamada dönüşme potansiyeli olan kişi, grubun öğretileri, yaşam tarzı ve beklentileri hakkında daha çok şey öğrenir. Dolayısıyla dini gruplar insanların gruba tam olarak dahil olmaları için hem resmi hem de gayri resmi çeşitli fırsatlar sunar. Bu aşamada işleyen önemli değişkenler arasında grubun iletişim ve sosyal etkileşim faaliyetleri, ikna sürecinin doğası, kişisel ilişkilerin oluşumu vardır. Sarbin & N. Adler din değiştiren insanlar arasında bulunan ortak unsurları tanımlamışlardır. Buna göre yeni bir yaşam tarzı için model olan bir öğretmen, akıl hocası veya rehberle kurulan ilişki önemlidir. Dönüşümde ritüel, yeni inanç ve uygulamaların doğrudan deneyimini elde etmek için bilişsel arayışın ötesine geçer. Din değiştirenin oruç tutması, dua etmesi veya bir tür duygusal yoksunluk yaşaması değişim için gerekli bir faktördür. Yine dini grupta ölüm ve yeniden doğuş metaforlarının sık sık kullanılmasını ortak bir unsur olarak görmüşlerdir (Sarbin & Adler, 1971: 599-616). Bazı sosyologlar ise, bir kişinin değişimi kavrama şeklinin, onun

⁵⁰ Misyonerin ya da din savunucusunun cana yakın ve yardımsever davranışı dönüşüm literatüründe genelde “sevgi bombardımanına tutma”, “cilveli balık avlama”, “bal kavanozuyla arı yakalama” vb. terimlerle ifade edilmektedir (Singer, 2003: 114).

değişmesi için önemli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ölüm ve yeniden doğuş metaforları din değiştirenlerin geçmişi reddetmesini ve yeni bir başlangıcı benimsemesini kolaylaştırabilir. Bu metaforlar kilisede Hristiyanların Mesih'in ölümü ve dirilişine dair tasvirlerle uyumludur. Bu bağlamda dönüşüm, kişinin duygusal dünyasının dönüşümünü gerektirir. Bir zamanlar uzak olan Tanrı şimdi sevilmekte ve ona tapılmaktadır. Böylece din değiştiren kişinin duygusal ekonomisi, yeni yaşam kalıpları oluşturularak dönüştürülmektedir (Rambo & Bauman, 2011: 886). Buna göre katılımcıların yeni dinlerini sevgiyle özdeşleştirdikleri ve yeni dinleriyle ilgili metaforları ifadelerinde sıkça kullandıkları görülmüştür. Bu metaforların bazıları şunlardır:

“Hristiyanlığın ana temelini sevgi oluşturur. O öyle gerçek bir sevgi ki ancak İsa Mesih'e iman eden anlar.” (Mervan, 39)

“Kitap diyor ki Allah sevgidir sevgi Allah'ta vardır. İsa'nın anlayışı sevgi üzerinedir.” (Musa, 46)

“İstediğini yapan bencil bir adamdım ama şimdi bir inançla karşılaştım ve bu inanç Allah'ın sevgi olduğundan bahsediyordu.” (Rohat, 49)

“Bu dinde en azından savaş yok (cihad) Bence bir dinde en önemli şey sevgi olması savaş olmaması.” (Oktay, 27)

“Araştırmanın sonucunda baktım bu dinde baştan sonuna kadar sevgi vardı.” (Ruken, 36)

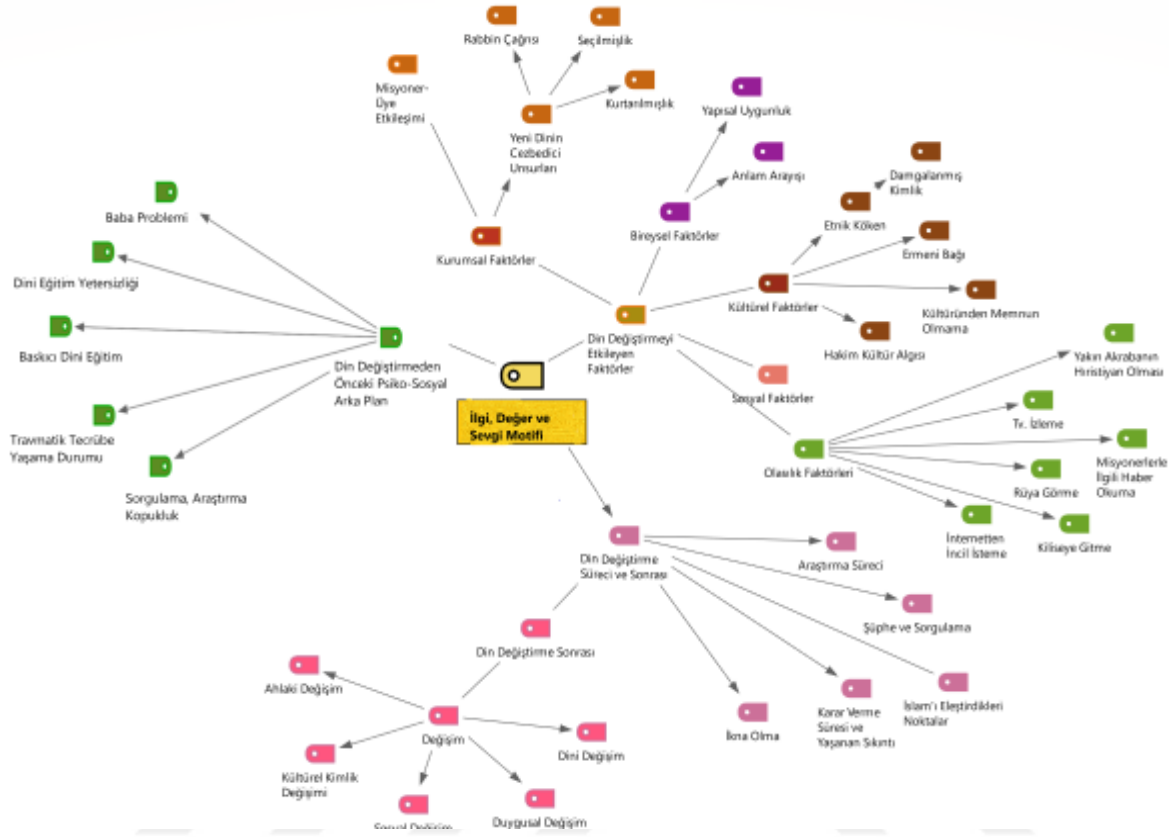
“Tanrı benden iyi olmalı beni sevmeli, bu sevgi bu beni etkiledi.” (Baran, 34)

“İsa Mesih kendini sevgi Tanrısı olarak görüyor. Karşında bir baba varsa korku değil ondan sevgi istersin.” (Ethem 39)

“Yirmi yaşına kadar inandığım yirmi yaşına kadar inanç bildiğim yol bildiğim İslamiyet mi yoksa şimdi tanıştığım ve sevgiden bahseden sevgi olduğundan bahseden bu din mi daha değerli?” (Nihat, 38)

Bu ifadeler katılımcıların din değiştirmelerinde sevgi, ilgi ve değer motifinin çok önemli olduğunu göstermektedir. Din değiştirme deneyiminin bir sonucu olarak hissettikleri sevgi ve huzur nedeniyle değer duygusunu Mesih kavramına dayandırmışlardır. Katılımcılar kendi kişisel deneyimi ile “Mesih'i takip etme” mesajı arasında bir bağlantı kurmuş ve daha da önemlisi, bu bağlantı sıkıntılarıyla yüzleşmelerine ve onları yenmelerine izin vermiştir (Jindra, 2014: 148-149). Buna göre hem yeni dindeki teolojinin sevgi dilini içermesi sebebiyle, seçilmişlik, kurtarılmışlık mesajlarının katılımcılara çekici gelmesi, hem de kilisenin papaz, misyoner ve üyelerinin tavır ve davranışları sebebiyle katılımcıları etkilemesi sebebiyle ifadelerinde sürekli sevgi, ilgi, değer kavramlarını kullanmaları araştırmanın

çekirdek kategorisinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Aşağıda araştırmmanın çekirdek kategorisi şeması verilmiştir.

Şekil 5: Çekirdek Kategori Şeması

3.4.2.1. Misyoner- Üye Etkileşimi

Din değiştirme araştırmacıları Greil & Rudy'e göre grup üyeleriyle duygusal bağların kurulması ve grup üyeleriyle yoğun etkileşim dönüşüm için vazgeçilmez ön koşullar gibi görünmektedir. Genelde insanları başarılı bir şekilde dönüştürme amacı olan herhangi bir grup, üyeler arasındaki etkileşimi teşvik edecek şekilde yapılandırılır. Böylelikle misyonerle karşılaşan kişi pozitif, kişilerarası bir bağ, bir bilgi köprüsü kurabildiğinde dönüşüme daha yatkın hale gelir (Greil & Rudy, 1984: 305). Karşılaşmanın sonucunu birçok faktör etkiler. Çoğu araştırma bu durumda ideoloji, yaş, cinsiyet, eğitim ve ahlaki özelliklerin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Karşılaşma aşaması yalnızca potansiyel dönüşümlerin duygusal, entelektüel ve bilişsel ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda savunucunun (misyoner) ihtiyaçlarını da içermektedir. Çünkü misyoner ile olası din değiştiren arasında temel ve dinamik bir etkileşim vardır. Karşılaşma aşamasında her iki taraf da strateji geliştirir, manevra yapar ve karşılıklı etkileşime girer. Misyoner din değiştirenleri dini topluluğa getirmek için ikna edici

taktikler oluşturmaya çalışarak potansiyel izleyiciyi değerlendirir. Strateji ne olursa olsun karşılaşma, hem savunan hem de dönüşen kişinin pasif olmadığı dinamik bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir (Rambo & Bauman, 2011: 885).

Katılımcıların misyonerle karşılaşmaları ve sorularına düzgün ve mantıklı cevaplar almaları da onların din değiştirmesine etki etmiştir. Misyonerin dinini iyi bilmesi, her soruya düzgün cevaplar verebilme kapasitesi oldukça önemlidir. Katılımcılarımızdan Mahmut babaannesinin Ermeni olduğunu öğrendikten sonra arayışa girmiş ve Kilise Pastörü'yle başka bir kilisede karşılaşınca ona sorularını sormuştur. Misyoner-üye etkileşiminin en önemli noktalarından birisi şüphesiz Mahmut'un Hristiyanlıkla ilgili sorularına tatmin edici ve mantıklı cevaplar alması olmuştur. Bu konuda Mahmut'un anlattıkları aşağıda verilmiştir:

Babaannem'in Ermeni olduğunu öğrendikten sonra kafamda sorular vardı. Van'da okurken Diyarbakır'a gelmiştim bi kere yine kiliseye gittim o gün Kilise önderimiz de ordaydı. Onlarla tanıştım. O sıralar kilisemizin inşaatı vardı şimdiki pastörümüz din adamıym demeyince onunla sohbet ettik. Ona sorularımı peş peşe sordum ve hepsini duraksamadan mantıklı bir şekilde cevapladı. Biraz şok oldum açıkçası. Bu şekilde cevaplar almayı beklemiyordum. O gün onlar Mardin'de metropoliti ziyarete gidiyorlardı. Ben de onlarla gittim. O gün önderle sohbet etme fırsatım oldu. Van'a dönünce irtibatla olduk orda yabancı iki tane aile vardı onlarla tanıştım. Onlardan makul mantıklı cevaplar almaya başladım. Biraz ikna da olmaya başlamıştım. (Mahmut, 38)

Katılımcılardan Mervan ise küçükken medrese kökenli bir hocadan iyi düzeyde İslami eğitim almıştır. Sonrasında gençliğinde farklı arayışlara girmiş, sol örgütlere katılmış ve sonrasında Hristiyanlığa merak salmıştır. Mervan Hristiyanlıkla ilgili bildiklerini kilisedekilere sorduğunu ve mantıklı cevaplar aldığını şöyle anlatmıştır:

Okumayı seviyordum dinleri araştırıyordum. O yüzden kiliseye gidip İncil almak istedim. İlk önce Meryem Ana Kilisesi'ne gittim İncil istedim kitap vermedi pek ilgilenmedi. Sonra Diyarbakır Kilisesi'ne gittim Pastörle konuştuk 2003 yılında. Orda fark ettim ki İncille ve diğer Kutsal Kitaplarla ilgili bize çok yanlış şeyler öğretilmiş. Mesela Hristiyanlara İncil gelmiş diğerleri değiştirilmiş biliyordum. Ona sordum değiştirilmiş kitapları niye okuyorsunuz. Yok biz öyle inanmıyoruz Müslümanlar öyle inanıyor dediler. Dikkatimi çekti bu. Oraya gittiğimde Kur'andaki Tanrı'nın bana uymadığını fark ettim. Hatta kiliseye sorularımı yazdım hepsini sordum. Onlardan çok mantıklı cevaplar aldım ve Git gellerim oldu ama sonunda kararımı verdim. (Mervan, 39)

Katılımcılardan Musa ise alkol bağımlısı olduğu için pişman olup arkadaşıyla birlikte tövbe etmek istemiştir. Tövbe etmek için Müslüman bir cemaate gitmiş ancak kalıcı olmamıştır. Sonrasında kiliseden bir misyonerle tanışmışlar ve misyonerin ilgisinden

etkilenerken zamanla Hristiyan olmaya karar vermişlerdir. Hristiyan olmalarını Musa şöyle anlatmıştır:

Kiliseyle tanışmam 2011 yılında oldu. Benimle beraber bi arkadaşım daha var burda. Biz onunla beraber alkol alırken ya dedik gel tövbe edelim. Bu işleri terk edelim tabi kendi inancımıza göre. Ne yapalım nereye gidelim menzile gidelim karar verdik menzile gidicez. Menzile giden bir arkadaşım vardı onu da çağırdık geldi. Tabi tövbe ettik menzilde. Ertesi gün yine alkol içsek istedim tövbeyi bozayım mı bozmayayım mı diye düşünüyorum aynı anda arkadaşım da düşünüyormuş. O anda telefonla görüştüm. Dedim inan ben tövbeyi bozma niyetindeyim. O da dedi inan ben aynı şekilde. İttik tekrar tövbeyi bozduk. Yine tanrıdan konuşuyorduk biz neyiz nereye gidiyoruz. Dedi inan bi Hristiyan'ı tanıyorum dedim hemen ara gelsin bi konuşalım soru soralım aradı Jerry bizi kiliseye davet etti 2011 yılında. Tabi ben ilkokul üçüncü sınıfı terk etmişim hiç bilgim yok yazılanlarla ilgili sadece bize anlatılanlar var. O misyonere sorular sorduk ve çok mantıklı cevaplar aldık. Kiliseyle başlamam beni biraz araştırmaya yöneltti. Kuran'a baktık biraz tarihe baktık din nedir onları bir harman gibi şey yaptık. Dedik ki istediğim şey budur. Bizimle ilgilenmeye devam ettiler ve sonra Hristiyan olmaya karar verdik tövbe ettik sonra tövbemizi bir daha bozmadık. (Musa, 46)

Misyoner-üye etkileşimindeki diğer önemli bir nokta ise misyonerin dini anlatma hususunda baskıcı olmaması ve kişiyi kendi isteğine bırakmasıdır. Buna örnek olarak Leyla verilebilir. Leyla Hristiyan biriyle evlenmiştir. Eşi onu kiliseye gitmesi noktasında telkinde bulunmamıştır. Leyla'yı asıl etkileyen durum, onlarla ilgilenen Hristiyan karı-kocanın birbirlerine ve çocuklarına karşı davranışları olmuştur. Onları tanıdıktan sonra Leyla kilisedekileri de merak ettiğini ve kiliseye gitmeye başladığını şöyle anlatmıştır:

Eşim hiçbir zaman bana kiliseye gel demedi, kutsal kitabı oku demedi. Çok samimi arkadaşımız vardı yabancı bir karı-koca onlar bizi çok ziyaret ediyorlardı. Onların bize olan sevgisi beni çok etkiledi, karı-koca olarak ilişkileri ve anne babalıkları beni çok etkiledi çok hoşuma gitti. Zaten eşimden dolayı da merak ediyordum neden bu kadar farklılar diye. Sonrasında eşime ben seninle kiliseye gelmek istiyorum gerçekten gördükleri gibiler mi diye. Bu şekilde kiliseye pazarları gitmeye başladım. Sonrasında vaazları dinledikçe benim sorularım olmaya başladı. Sorularıma çok güzel cevaplar verdiler çok oturdu her şey. Böylelikle Hristiyan olmaya karar verdim. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Ethem ise, çocuk yaşta abisinin Hristiyan olmasına şahit olmuştur. Abisinden dolayı ara sıra kiliseye giden Ethem ileriki yaşlarda kilise ortamıyla kendi dinini karşılaştırmaya başlamıştır. Bu noktada onu etkileyen en önemli şey; kilisedeki insanların ona karşı sevgisi, hoşgörüsü, davranışları ve çocuklara değer vermesi olmuştur. Onu etkileyen şeyleri Ethem aşağıdaki pasajda şu şekilde anlatmıştır:

Abimle kiliseye gittim çocuktum o zaman. Birkaç defa beraber kiliseye gittim gördüm nasıl bir yerdir. Hoşuma da gidiyordu yani oraya gittiğimde ortamda farklı insanlar yani bizim

yaşadığımızın dışında bir hayat vardı. Değişik geliyordu. Ama tabi düşünüyordum bu insanlar herhalde gökten zembille inmişler, bizim gibi değiller bunlar farklıdır diye düşünüyordum ama meğerse bizim gibilerimiz bizim gibi aynı yerlerde oturan, sıradan insanlar çok öyle olağanüstü hayatları yoktu aslında. Çok ilgimi çekti kilise o süreçte. Tabi o zaman kiliseye gittiğim zaman çocuktum herhalde 14-15 yaşlarındaydım. Kiliseye giderdim ama bir yandan gitmiş olduğum bir cemaat vardı oraya giderdim. İki tarafa da giderdim çünkü seviyordum ikisini de. Tabi çocuk aklıyla şu hiç aklımdan çıkmadı. İki tarafı da hep kıyasladım. Bu tarafta Hristiyanlar var kilise var öbür tarafta İslamiyet var o zamanki tabirle mümin kardeşlerimiz var. O zaman aklımın bir köşesinde hep kaldı bu kıyaslama. Abim evin en büyüğü olduğu için bu durum beni etkilemişti. Bu durum benim dikkatimi çekmeye başlayınca kiliseye geldim o zaman. 2003 yılında. Kilise o zaman yeniydi yan bahçe yoktu. 6 ay kadar geldim kiliseye. Burada Pazar okulu dediğimiz ders verilen sınıflara girmeye başladım. O zaman İsa'yı öğrendim yaşantısını öğrendim ancak İslam'dan farklı öğrenmeye başladım. Kiliseye gelince İncil'le ilgili şeyler çok aklımda kalmadı. Buradaki insanların yaşantısı aklımda kaldı hoşgörüsü, sevgisi, davranışları. Hatta hiç unutmuyorum bir gün bir olay yaşadım bi abinin kızı var o zaman çok daha küçüktü belki 7-8 yaşlarındaydı. Biz burada oturuyorduk o bir mısır almış herkese dağıtıyor ben de ilk defa gördüğüm için abi bu sizde kutsal mıdır neden bunu dağıtıyor diye sordum o da yok bakkaldan almış 25 kuruştur sadece paylaşmak için dağıtıyor dedi o zaman bu aklımda kaldı benim. Çocukken burada insanlara değer verildiğini gördüm. Mesela çocuklar konuşurken bir dakika sus demiyorlar daha farklı bir şekilde konuşuyorlar. Ama aynı şekilde İslam tarafındaki cemaatin içine gidiyorum orda tam tersi bir anlayış var. Yani çocukları dinlemek yok konuşmalarına değer vermek yok. O zaman kilisedeki bu durum aklıma kaldı. (Ethem 30)

Katılımcılardan Alex ise Ermeni bağından dolayı Hristiyanlığı merak etmeye başlamıştır. Kiliseye geldikten sonra kilise üyelerinin yumuşak ve samimi davranışlarının onu etkilediğini ve böylece Hristiyan olmaya karar verdiğini şöyle anlatmıştır:

Hristiyan olmaya karar verme sürecim şöyle gelişti. Babaannemlerin Hristiyan olduğunu biliyordum ama ilk önce Hristiyan vaazların verildiği bir tv kanalına denk gelmişim. İlk izlediğim zamanlarda alay ederek izliyordum. 4 veya 5. kez izlediğimde mantığıma uymaya başladı ve yaşadığım şehirdeki Protestan kilisesine gittim oranın din adamıyla görüştüm. Yumuşak huylu karşıladılar, sanki kendilerinden biriymişim gibi bana yaklaştılar. Bu durum beni çok etkiledi bir zorluk yaşamadım, kendimi oraya ait hissettim ve hemen kilisedekilerle kaynaştım. Tabi bu durumdan ailemin haberi yoktu hala da yoktur. (Alex, 23)

Katılımcılardan Uğur da aynı şekilde misyoner – üye etkileşiminde sevgi motifinden etkilenmiştir. Dinini iyi bildiğini ifade eden Uğur, gazetede misyoner haberlerini okuduktan ve yaşadığı şehirde misyonerlerin olduğunu öğrendikten sonra onlara soru sorma isteği olmuş ve bir tanıdığıyla o dönem açık olan Hristiyanların işlettiği kırtasiyeye gitmiştir. Bu olayı Uğur şu şekilde anlatmıştır:

Merak ettiğimden dolayı Hristiyanların olduğu söylenen kırtasiyeye gittik oturduk kırtasiyede tabi ben hiç konuşamadım bilmiyorum niye. Konuşamadım oturdum yerime o abi konuştu. Sanki böyle dilimi tutmuşlar bir ateş bastı beni bi stres bastı korkunç bir şey. Abi konuştu onlarla konuştu sordu şu şöyle midir bu böyle midir işte şunu yapıyor musunuz bunu yapıyor musunuz gibi sonra biz kırtasiyeden çıktık. Aradan bir süre geçtikten sonra tekrar ben bu kırtasiyeye gitme ihtiyacı duydum niye bilmiyorum. Ama kalktım tekrar kırtasiyeye gittim. Orda kırtasiyede çalışan bir abi vardı. Gittim onun yanına karşısına oturdum sordum ona yani siz hani toplanıyor musunuz ya da sizin bir ibadetiniz var mı? İbadetlerinizde ne yapıyorsunuz diye. Çünkü merak ediyorum. Yıllardır süregelen bir şey var Hristiyanlıkla ilgili. Merak ettiğim için de ister istemez sordum. Abi bir ibadetiniz varsa ben katılmak isterim tabi dedi kardeşim katılabilirsin. Biz Pazar günü saat dörtte ibadetimizi yapıyoruz, Diyarbakır'da bir yeri tarif etti. Ben seni alıcam biz beraber gidicez ibadete. Tamam dedim abi ben Pazar günü oraya gelicem. Bu arada tabi neyle karşılaşacağımı bilmediğim için bir iki arkadaşına şunu söyledim bak dedim ben Pazar günü böyle bir yere gidicem saat dört beş gibi benden haber alamazsanız haberiniz olsun ona göre dikkatli olun. (gülüyor) Kendimi kendimce koruma altına alıyorum. Beraber gittik bir eve. Orda çok tuhaf bir ortam gördüm. Çünkü benim inancımda sesli dua etmek diğerlerinin dinlemesi yoktur. Hele ki Türkçe dua Türkçe ilahi hiç yoktur. Ama burda oturduğum ortamda insanlar Türkçe ilahi söylüyorlar, Türkçe dua ediyorlar, birbirlerine sevgi dolular. Özellikle ben kendi açımdan ben ilk defa aralarına girmişim beni ilk defa görmüş bu insanlar ama enteresan bir şekilde beni seviyorlar bana olan sevgilerini gösteriyorlar. Tuhafıma gitti tabi ben bu arada şunu bekliyorum bana bir İncil versinler İncil'in arasına bi yüz dolar koysunlar beni Hristiyanlaştırsınlar. İncil vermediler veya İncil'in içerisinde yüz dolar yoktu tam tersine anlamadığım bir sevgi var. Çünkü dediğim gibi benim zihnime ters. Çünkü benim düşüncemde sadece beni seveni ben sevmeliyim. Bana iyilik yapana ben iyilik etmeliyim ama bana kötülük yapana ben kötülük yapmalıyım. Kısasa kısas. Eğer kötülük varsa kötülük olur iyilik varsa iyilik olur. Benim için o anda inancım budur. Dediğim gibi tuhaf geldi. Kalktım ordan ayrıldım o gün. Bana şey dediler bizim bi de ev toplantımız var orda konuşuyoruz bir araya geliyoruz dediler katılır mısın? Tabiki dedim katılırim ben geldim öğrenmek istiyorum araştırmak istiyorum. Sözleştik yine kalktım toplantıya gittim. (Uğur, 35)

Katılımcılardan Uğur'un merak ederek kiliseye gitmesi gibi Helen de arkadaşlarıyla gezmek için kiliseye gittiklerini, kilisede insanların sıcak davranışlarından ve kilise ortamdan çok etkilendiklerini aşağıdaki pasajda şu şekilde anlatmıştır:

Bir sene sonra bir arkadaşımın doğum günüydü o gün pazardı öylesine kiliseye gittik. Daha önce hiç kilise görmemiştik biraz korku vardı aslında gitsek bizi değiştirirler mi ya da yadırgarlar mı diye. Gittiğimizde bizi çok sıcak karşıladılar çok güzeldi aynı buradaki kilisemiz gibi. Biz bayağı esenlik içinde olduk orda kendi kendimize de diyoruz ki yok ya biz kendi inancımızı çok güzel yaşadığımız için hangi ortama girersek girelim aslında İslamiyet'i yaşıyoruz. Ama o kutsal ruhu aslında biz orda hissetmişiz yıllar sonra o aklına geliyor senin. Sonra orda bir çift vardı Aliyle Fatma diye onlarla tanıştık. Çok güzel bilgiler veriyorlardı sorduğumuz cevaplara net cevaplar. hiç imm kimm hiçbir şey yok kem küm etmediler net cevaplar verdiler. Bizi davet ettiler gelin

bizim eve diye, bir çay içeriz yemek yeriz falan diye. Biz gitmedik. Sonra araya zaman girdi ne kadar zaman bilmiyorum biz yine kiliseye gittik. Yine o aileyle konuştuk bizi yine davet ettiler. Bu sefer kabul ettik tamam geliriz dedik. Oturduk onlarla yaşantıları evlilikleri güzeldi, aslen Alevilermiş. Biri Diyarbakırlı biri Kayseriliymiş. Sonra onlarla zaman geçirmeye başladık. (Helen, 30)

Askerden geldikten sonra boşluğa dūřen Asım, bir arayışa girmiş ve herkese açık olduğundan dolayı Protestan kilisesine gitmiştir. Kiliseye geldikten sonra kilise üyelerinin alçakgönüllü davranışlarından etkilendiğini söyleyen Asım'ın Hristiyan olma süreci řu şekilde gelişmiştir:

Askerden geldikten sonra biraz psikolojim bozuktı. Çünkü orda sokağa çıkamıyorduk sokağa çıkma yasağı vardı. Ben hayatım boyunca bir yere gitmemiştim dışarı ıkmamıştım. Ailemden uzak kaldım. Bunlar beni etkiledi. Askerde ateist arkadaşlarla karşılaştım farklı kitaplar okudum. Hayatımın askerden sonra çok berbat bir hal aldığını gördüm. Bir iřim vardı 15 ay askerlik yaptım devlet memuru gibi bir şeydim. Sonra baktım iř yok güç yok gerçekten ekonomik sıkıntılar yaşıyorum. Sonra birkaç iř yapmaya çalıştım lokanta, kahve. Böyle olmayacağını gördüm bir şeyin eksik olduğunu fark ettim. Bende bir şeyler eksik. Sonra bir gün bi de kiliseye gideyim diye dūřündüm. Yanı başımda doğduğum yerde kiliseler var. Küçükken Meryem Ana Kilisesi'ne gidip gelirdik su taşımaya filan giderdik. Dięer kiliseler çok ie kapanık olduğu için kimseyi almıyorlar Protestanlık bütün kapılar açık, insana güven de veriyorlar reddetme yok daha doğrusu. Hristiyanlarda kiliseye geldiğim zaman beni etkileyen en önemli řey alçak gönüllük oldu. Kilise önderlerinde bunu gördüm. Hemen din değiştirmeye karar vermedim tabi. Gidip gelişlerden sonra. Gidip bir kerede Hristiyan olayım demedim bu süreç uzun sürdü. Kiliseye çok gelip gidenler oluyor farklı amaçlarla bu çok kötü. O yüzden samimi olmak gerekiyor. (Asım, 33)

Katılımcılardan Ruken ise üniversitede arkadaşıyla bir problem yaşadığını ve erkek arkadaşına bu durumu anlatınca onun yönlendirmesiyle bir Hristiyan kilisesine gittiğini anlatmıştır. Bu sıkıntılı dönemini kilisede geçiren Ruken, orada hiç tanımadığı insanların onun sıkıntısı için dua etmelerinden çok etkilemiştir. Bu olayı Ruken şöyle anlatmıştır:

Ailem annem babam İslamiyet'i yaşayan bir aile Müslüman bir ailedir. Hiçbir zaman din konusunda baskı uygulamadılar bana. Ama benim hep böyle gelgitlerim oldu hep yüreğimde bir boşluk vardı çok inançlı biri değildim ergenlikte gençlikte. Hatalar yapardım yanışlar yapardım ama hep sanki ödüllendirilirdim böyle çok istediğim şeyler olurdu. Özellikle okul okuma konusunda üniversiteyi okuma konusunda. Hep böyle istediğim yönde yönlendim istediğimi elde ettim öyle diyeyim. Ta ki şeye kadar üniversiteye. Orda sınıf arkadaşım la şey oldu okulun bitmesine yakın biz onunla çok kötü bir tartışmamız oldu. Ortada bir şey yokken çok şiddet bile uyguladı bana, karşılıklıydı aslında sonra ben okulu bırakıp gelmek istedim. Sınav dönemi ydi aslında bırakıp gelemedim. O esnada o olayı yaşayınca arkadaşım la sıkıntı yaşayınca Hristiyan olan erkek arkadaşım la paylaştım. O dönemde de inanç konusunda deisttim yani dinlere

inanmıyordum sadece yaratıcının Allah'ın varlığına inanıyordum. Ona durumu anlatınca istersen bir haftalığına. Kilisesin'e git, kardeşler var onları tanıyorum en azından onlarla zaman geçirebilirsin kafan dağılır dedi. Gittim orda bir bayan arkadaşta kaldım ertesi gün pazar günüydü ayın vardı gelmek ister misin dedi ben de olur dedim böyle önyargı filan yoktu nefretim yok. Yaşadığım sıkıntıyı arkadaşım ile anlattım onlar benim için dua edince aslında şey oldu gerçekten nereye yönelmem gerektiğini hissettim orda. Sonra araştırmaya başladım ben de okumaya başladım İncili, kutsal kitabı. Okudukça kurtuluşun orda olduğunu gördüm Mesih'te olduğunu gördüm. Hiçbir karşılık beklemeden benim günahlarım için çarmıhta kendi canını vererek bana kurtuluşu sağladı. Aslında okulda yaşadığım sıkıntının üzerine hiç tanımadığım insanların kalkıp benim için dua etmeleri. onlar dua ettikçe yüreğimdeki o boşluğu aslında tanımlayamadığım bir boşluk vardı o zamana kadar ama hiçbir zaman tatmin olmadım inanç konusunda. sonra arayışa yöneldim. Aslında o kiliseden sonra Hristiyan olmam çok hızlı gelişti. 2009 yılında Hristiyan oldum. Bir yıl sonra vaftiz oldum araştırdığım sürede nişanlandık ve Hristiyan olunca evlendik. (Ruken, 36)

Buna göre araştırmamızda sevgi, ilgi ve değer motifinin kişilerin din değiştirmesine etki ettiğini söyleyebiliriz. Araştırmacılar Lofland & Stark (1965) da sevgi motifinin dönüşümdeki rolünü vurgulamışlardır. Sonraki çalışmalarda Stark, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde din değiştirme nedenlerinin büyük ölçüde karşılıklı kişisel ilişkilerin sonucu olduğunu iddia etmiştir. Hristiyan araştırmacıların gözlemlediği gibi Hristiyan inancı esas olarak aile üyeleri, arkadaşlar arasında sosyal etkinliklerde, orduda işyerinde, seyahat ve ticaret yoluyla ve hatta savaşlarda kişisel temas yoluyla yayılmıştır. Hristiyan din değiştirmedeki birincil etki kişiler arası ilişkiler vasıtasıyla olmuştur. Buna göre din değiştirmede Hristiyanlığın sevgi mesajının ve misyoner-üye arasında oluşan bağın önemli bir etkisi vardır (Kling, 2014: 23). Katılımcıların sevgi ile ilgili ifadelerinde bu durum sıklıkla görülmektedir:

“Çünkü eğer bu sevgi yoksa her şey çok boş oluyor.” (Mervan,39)

“Kilisedekiler sevgi ile bakıyorlardı bana. İsa Mesih ile inancımız aynı olduğu için artık aynı aileden sayılıyor.” (Leyla, 40)

“Eşimin en büyük travması babalarının onları terk edip başka bir kadınla evlenmesi olmuş onlara hiç sevgi göstermemiş ama aynı zamanda. Bu yüzden İsa Mesih'in sevgisinden çok etkilendi” (Helen, 30)

“Din değiştirmeyi karanlığın çocuğu⁵¹ olmaktan kurtulup sevgi, doğruluk ve aydınlığın çocuğu olmak şeklinde açıklayabilirim.” (Baran, 34)

⁵¹ Din psikolojisi literatüründe 1950'den bu yana bireylerin Tanrı tasavvurlarıyla ilgili ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar ilk olarak bireylerin kendi aile tasavvurları ve benlik kavramı ile Tanrı imajları arasındaki ilişkiler üzerine odaklanmış, aile tasavvuru ile Tanrı imajı arasında benzerlikler tespit edilmiştir (Kirkpatrick, 2006: 150). Buna göre Baran'ın eski diniyle ilgili kastettiği “karanlığın çocuğu olmak” tabiri onun ailesiyle ilgili tasavvurundan kaynaklandığı söylenebilir.

“Din değiştirdikten sonra İşlam’da sevgi eksikliğini daha fazla eleştirir oldum.”
(Mahmut,38)

“Benim için doğru din demek; Sevgi, birlik, kardeşlik ve en önemlisi de yardımlaşma ve dayanışma demektir. Hristiyanlıkta bunların hepsi var.” (İpek, 40)

“Kiliseyi bir arada tutan sevgi, yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik bağlarıdır.” (Engin, 38)

“nceki dinde bulamadığım ama bu dinimde bulduğum şey sevgi, sadakat, drstlik, merhamettir.” (Ethem 30)

“Yani eski ben gitti korku imparatorluğundan sevgi imparatorluğuna geçiş yaptım.”
(Oktay,27)

“Ama ilk defa gördüğüm kilise ortamında insanlar Türkçe ilahi syliyorlar, Türkçe dua ediyorlar, birbirlerine sevgi ile bakıyorlardı bu durum beni çok etkiledi” (Ziya,55)

“Onlarla tanıştığımda bana İncil vermediler veya İncil’in içerisinde yüz dolar yoktu tam tersine anlamadığım adını koyamadığım bir sevgi vardı.” (Asım,33)

Yukarıdaki ifadeler araştırmamızda din değiştirmelerin entelektüel nedenlerden çok sevgi ve bağlılığın yoğunlaşması ile gerçekleştiğini göstermektedir. Misyoner ve din değiştirenler arasında kurulan arkadaşlık ve akrabalık ilişkileri din değiştirenler için oldukça önemlidir. Birçok araştırmacı, dönüşüm için ana etkenin arkadaşlık ve akrabalık ağları olduğunu ileri sürmüş ve dönüşüm sürecinde kişiler arası bağlantı kurulmasını güçlü bir deneyim olarak ele almıştır. Din değiştiren kişiler için yeni dinde onları seven ve onlara değer veren birini bulma deneyimi onların kendi içindeki çatışmaları aşmalarına ve enerjilerini bu şekilde yeniden üretmelerine yol açabilir (Rambo & Bauman, 2011: 886).

Din değiştirmede kurumsal faktörlerden bir diğeri dönüşüm sürecinde karizmanın rolüdür. Özellikle karşılaşma aşamasında dini liderin veya savunucunun karizması, ahlaki ve kişisel çekiciliği din değiştiren üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte karizma hem liderin hem de takipçinin ihtiyaç, beklenti ve umutlarının dahil olduğu etkileşimsel bir fenomendir. Karizmatik lider takipçiye bir rol modeli, yaşama yönergeleri ve takipçinin bir kişi olarak değerinin onaylanması gibi hizmetler sunmaktadır (Rambo & Bauman, 2011: 886). Elbette karizmanın doğası ve işlevleri hakkında çok daha fazla şey söylenebilir ama kısacası yeni din değiştiren kişi, bir “köprü” görevi gören bir kişi tarafından yeni dine çekilir (Rambo, 1982: 103). Dönüşüm araştırmalarında din değiştirenlerin ilk önce hevesli bir takipçinin aracılığıyla bir gruba veya karizmatik bir lidere çekildiği tezi araştırmamız için de geçerlidir. Kilise üyeleriyle yapılan mülakatlarda din değiştirenlerin ilk önce bu takipçinin güveninden, şevkinden, şefkatinden, ilgisinden veya kişiyi çekici bir şekilde farklı kılan başka

özelliklerinden etkilendiği gözlemlenmiştir. Bu konuda bir katılımcıya Kilise Pastörü'nün⁵² önemini sorduğumda şu cevap vermiştir:

Pastörün hayatı duruşu, tavrı, her şeyiyle kiliseye katkısı çok büyük. Ben onun seçilmiş olduğuna inanıyorum. Çünkü Tanrı bizi bizim için seçmez bizi ailemizi, çevremizi uyandırmak için seçiyor. Pastörümüzün ben inanıyorum Rabbin seçtiği hikmetli bir adam olduğuna. Gerçekten baba gibi, yüreği çok iyi. Bana çok büyük iyiliği olmuştur. Bunu unutmam mümkün değil. Ama ailelerimiz bize bu kadar yakın durmadı yardımcı olmadı. Onların yaptığını kimse yapmaz. İmanlı bir yürek ancak bunu yapabilir hani insani olarak düşünürsen insan kendini düşünür ben onun insan olarak değil kutsal ruh olarak çok dolu bir insan maneviyata önem veren bir insan olduğunu düşünüyorum. Gerçekten baba gibidir benim için onun yeri farklı bende de farklı tüm kilisedekilerde farklı. Eşi de öyle çok cömert bir insan veriyor dağıtıyor. Karşılıksız vermenin örneğini görüyorum onlarda ben de öyle olmak istiyorum. Benim ailem mesela kendi kızlarına çocuklarına akrabalarına yapar ama onlar herkese karşı yapıyor bunu. (Helen, 30)

Katılımcılardan Asım da Kilise Pastörü'nü bir baba olarak gördüğünü ve duygularını şu sözlerle aktarmıştır:

Kilise pastörünün söylemiş olduğu şeyler çok değerlidir. Ben onu bir baba olarak da görüyorum. Babamla konuşmadığım paylaşmadığım şeyleri kendisiyle rahatlıkla paylaşıyorum. Kendisi de zaten konuşmaları beni gayet motive eder ve çok da başarılıdır yani. Kiliseye geldim onlarla tanıştım zamanla daha çok alışmaya başladım. (Asım, 33)

Katılımcılardan Ethem ise Kilise Pastörü'nün davranışlarını, onlara ilgi ve sevgisini nasıl gösterdiğini şöyle anlatmıştır:

Bunda pastörümüzün etkisi çok büyük. O her zaman bize şunu öğütler: Eğer yanlış bir şey varsa kitaba aykırı bir şey varsa bunu konuşalım der. Bazı durumlarda ona karşı çıktığımız oluyor senin söylediğin kitaba aykırıdır diyebiliyoruz o da bunu kabul ediyor zaten. Demokratiktir, herkesin düşüncesine önem verir, oturup konuşur, insancıldır, biz kendi aramızda tartışsak bile hemen araya girip iki tarafı da birleştirmeye çalışır. Bu özelliği olduğu için başka kiliselerden de onu çağırıyorlar biz problem yaşıyoruz gel bize yardım et diye söylüyorlar. Onun çok sağlıklı sempatik bir konumu var onu çok seviyoruz kendisi diktatör olsaydı ondan bu kadar sevgiyle bahsetmezdim ama gerçekten açık bir yapısı olduğu için böyle bahsediyorum. 25 yıllık bir geçmişi var hizmetin içerisinde uzun bir geçmişi var genelde söylediği pratik konularda şeyleri yapıyoruz. Bizim

⁵² “Diyarbakır İncil Topluluğunda dini otorite ilişkileri ve hiyerarşik organizasyon, Protestanlığın bir kolu olan Evanjelik Anglikan Kilisesi'nin otoriter yapısına karşı çıkarak onlardan ayrılan Plymouth Brethren hareketinin öğretilerine göre şekillenmiştir. Bu hareketin en belirgin özelliklerinden biri din adamı statüsünü ret etmeleridir. Onlara göre bütün Hristiyanlar Tanrı tarafından hizmet etmek üzere görevlendirilmişlerdir. Bununla birlikte özellikle Açık Brethrenler'den birçok topluluk, yerel kilisenin kurucuları ya da cemaati tarafından seçilen ihtiyar heyeti (Kilise büyükleri/önderleri) tarafından yönetilir ve bu seçimin Kutsal Ruh tarafından yönlendirildiğine inanılır. Diğer Hristiyan mezheplerinde din adamlarının yerine getirdikleri; vaftiz edilmeye karar verenlere danışmanlık, vaftiz etme, hastaları ziyaret etme ve genel olarak ruhsal danışmanlık verme gibi birçok görev kilise önderi/ihtiyarı olarak seçilen kimseler tarafından yerine getirilir” (Kaya, 2020: 583).

pastörümüze abi dememiz de insanların tuhafına gidiyor bunu samimi olduğu için yapıyoruz Pastör bizim dilimize ait bir kelime olmadığı için çok samimi gelmiyor. Biz İngilizce değil de daha çok Kutsal Kitapta geçen isimleri kullanmayı tercih ediyoruz mesela orda ihtiyar geçiyor o olabilir. Bizim bu konumuzdaki düşüncemiz İncil'deki gibi. İsa Mesih ölmeden önce bir havlu ve leğen aldı ve oradakilerin ayaklarını yıkadı onlara dedi ki sizin aranızda birisi önder olmak istiyorsa diğerlerinin hizmetkârı olsun. Sizin aranızda sonuncular birinci birinciler de sonuncudur. O zaman kilisedeki hizmetkârın kafasındaki düşünce bu olunca yapı değişmiyor ama bu anlayış değiştiyse uzaklaşmaya başlıyor. En birinci insanların görmeden etrafı temizleyen kişidir. (Ethem 30)

Anlaşıldığı üzere Kilise Pastörü'nün, kilise üyeleri ve katılımcıların üzerinde karizmatik bir etkisi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Kilisede en eski din değiştiren olarak, Hristiyan cemaatin ilk olarak evlerde faaliyete geçmesi, topluluğun üye sayısının artması, katılımcıların neredeyse hepsinin din değiştirme sürecinde etkili olması, kilise ve derneğin kurulmasında öncü olması Kilise Pastörü'nün karizmatik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kendisinin muhafazakâr dini görüşleri kiliseye de yansımıştır.⁵³ Sonuç olarak din değiştiren katılımcılar ile gerek Kilise Pastörü gerek misyoner üyeler arasında duygusal bir bağ⁵⁴ kurulduğunu ve bu bağın araştırmamızın bel kemiğini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

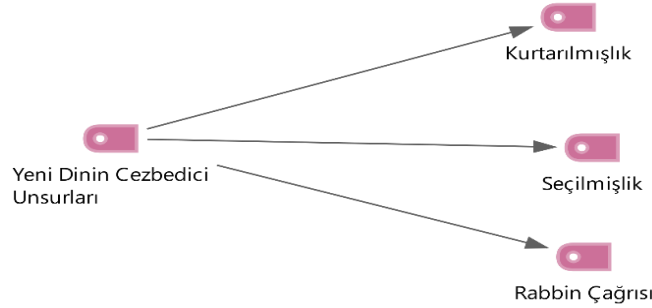
3.4.2.2. Yeni Dinin Cezbedici Unsurları

Dinlerin yayılmasını etkileyen faktörler çeşitlilik gösterse de Hristiyanlık, tek bir insanı Tanrı'ya erişim ve kurtuluş aracı olarak sunma özelliği ile ön plana çıkmıştır. İnsanlar ve Tanrı arasındaki tek bir aracı figüre güçlü bir çekicilik sunmanın yanı sıra, yayılmasını etkileyen diğer bir faktör, inananlar için Tanrı'nın şefkatine ve kurtuluş teklifine verdiği özel vurgu olmuştur. Yine en yaygın olarak yayılan semavi dinlerden biri olan Hristiyanlık, kapsamlı insani yardım kurumları ve programları oluşturmuştur. Daha geniş yayılma eğiliminde olmasını sağlayan bu özelliği, insanları kilise, dernek ve evlerde toplama ve organize etme yeteneğiyle ortaya çıkmıştır. Böylece hem güçlü yerel tabanlı topluluklar hem de uluslararası ağlar oluşturan bu kuruluşlar, insanlara bu dinle özdeşleşmenin bir yolunu sağlamıştır. Güçlü organizasyonlara sahip olmak, din değiştirenlerin aidiyet duygusunu tatmalarını ve net bir dini kimlik kazanmalarını mümkün kılar. Hristiyanlık gibi misyoner dinler, takipçilerine genellikle inancı başkalarına taşıma görevi de vererek onları Rabbin

⁵³ Gözlemlediğimiz kadarıyla; Diyarbakır Kilisesi'nde sigara içen birisi yönetici olamamaktadır. Yine Kilise Pastörü yanlış davranışları sert bir şekilde eleştirmektedir. Bu bakımdan kilise üyeleri ondan çekinmekte ve lakayt tavırlardan uzak durmaktadırlar. Ceza verilen kişi davranışlarını düzeltmezse kiliseden atılmaktadır.

⁵⁴ Konuyla ilgili bağlanma teorisi, ailelerine karşı güvenli bir bağlanma gelişimini başaramayan çocuklar için başka yerlerde ve başka figürlerde bu türden bağlanmaların önemine dikkat çekmiştir (Ainsworth at all, 2015: 72). Bir çocuğun özellikle ailesine bağlanamadığı durumlarda anne-babanın yerine geçen kişilere bağlanarak güvenlik hissini bu kişilerde duyabilme sebebiyle çocuğun hayatında bu kişilerin önemli rollere sahip olma durumlarını araştırmıştır. Bu bağlamda dinsel gruplar özellikle de küçük mezhepler bu bağlanma rolünü yerine getiriyor gibi görünmektedir (Kirkpatrick, 2006: 156).

çağrısına ortak eder. Böylece insanları bu dine döndürmeye çalışan inanç taşıyıcıları olan misyonerler, dinlerini yaymak için ciddi çaba sarf etmektedir (Baer, 2014: 5-6). Buna göre katılımcılara; “*Hristiyanlıkta sizi cezbeden unsurlar nelerdir?*” sorusunu sorduğumuzda aşağıdaki şemada görülen kavramlar ortaya çıkmıştır:

Şekil 6: Yeni Dinin Cezbedici Unsurları Şeması

- **Rabb'in Çağrısı**

Rabb'in çağrısı, Rabb'in dokunuşu ve lütuf gibi kavramlar Hristiyanlık dininin özünü oluşturan kavramlardır. Vaftizi kabul etmek, Tanrı'nın nasıl çalıştığına dair radikal bir yeniden tanımlamayı, bu yeni anlayışa uyum sağlamak için bir davranış değişikliğini ve böyle bir Hristiyan tanımına bağlı olarak belirli bir miktarda kişisel değişimin kabul edilmesini içermektedir. İnananlar ve din değiştirenler genellikle Tanrı'nın nasıl çalıştığına dair bir dizi nedensel argüman geliştirirken, sosyal bilimciler fenomeni daha genel olarak gözlemlenebilir psikolojik veya sosyal süreçlerin bir alt kümesi olarak açıklama eğiliminde olmuşlardır (Heirich, 1997: 656). Araştırmamızda ise katılımcıların kendi dönüşümlerini bazı dinsel sebeplere dayandırdıkları görülmüştür. Buna göre Mahmut, Hristiyanlıkta dini hizmet konusunda Rabb'in çağrısı kavramını şu şekilde açıklamıştır. "*Ashında Hristiyan teolojisinde hiçbir zaman ben şunu yapayım demezsin. Bir şey önümüze çıkıyor ve Rabb'in çağrısı diye birşey var bizim için önemli olan budur her insanın yaşam amacı nedir? Her Hristiyan'ın bu soruya cevap veriyor olması lazım.*" (Mahmut, 38)

Katılımcılardan Engin ise Rabb'in çağrısına uyarak teslim olmak gerektiğini ifade etmiştir. Ancak kendisinin memur olmasından dolayı gelecek kaygısı olduğunu ve bunu yapmanın her zaman kolay olmayacağını şöyle ifade etmiştir:

Hristiyanlık şunu diyor teslim olacaksın. İbrahim'e de ananı babanı bırak şu ülkeye git denilmişti. Tabi şöyle düşünüyorum devlet memuruyum bir düzenim var onu bırakmak istemem ama kendini feda etmek de gerekiyor. Bana memleketine hizmet etmeye git deseler teşekkür ederim ama kalsın derim. Tabi böyle söylediğiniz zaman Tanrı çağrısını erteliyor. Birisi bana Afganistan'a ya da Yemen'e gitmemi söylese biraz düşünürüm açıkçası. En son başkasını bulun derim. O kadar

bilmiyorum yapabilir miyim? Ama Kanada'ya git derlerse herhalde giderdim. Yani bu durumda da Tanrı beni hizmetinde kullanabilir ancak sen ne istersen ben yaparım diyen kişileri daha çok geliştiriyor. Buradaki Koreli bayan 12-13 senedir burada mesela onlar küçüklükten beri öyle yetişiyorlar. Biz farklı yetişiyoruz. Sürekli bir sınava giriyorsun hayatını kazanmak için, atanmak için uğraşıyorsun, zar zor bir devlet memuru oluyorsun. Şimdi git deseler ben nasıl geçineceğim diye bir gelecek kaygın oluyor. (Engin, 33)

Katılımcılardan Ethem ise Rabbin çağrısına uyduğu için minnettar olduğunu, Rab istediği için Hristiyan olduğunu ve Rab'den kaçışın mümkün olmadığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

Rab için hizmet etmeye çalışıyoruz Rab bizi kullandığı için ona minnettarız. Ben İstanbul'da doğdum ama Diyarbakır'da büyüdüm. Aslen Bingöllüyüm zazayım. İnsanlar bana şaşıyorlar Bingöl'den nasıl böyle Hristiyan çıkar siz dini bütün insanlarsınız bu mümkün değil. Hamdolsun Rab çağırınca geriye kaçışı yok kendine çekiyor. (Ethem 30)

Rabbin hayatına dokunduğunu ifade eden Ziya, kendisinin ona layık olmadığını minnet duygularıyla şöyle ifade etmiştir: *"Yani benim hayatımda Rab gerçekten çok onurlu şeyler yaptı. Asla zerre kadar onun ne kanına ne bedenine layığım ama bana lutfetti. Böyle bir yolda olmak benim için şereftir onurdur."* (Ziya, 55) Baran ise Kürtçe bildiği için Rabbin bu özelliğini Suriyelilere hizmet için kullandığını ifade etmiştir: *"Tanrı senin bazı özelliklerini kullanır. Suriye'de savaş çıktı yüzbinlerce Suriyeli Türkiye'ye geldi ben Kürtçe bildiğim için mesela onlara yardım kartları dağıtıyorum. Bunu Kürtçe bildiğim için yapıyorum. Rab o dili bir yerde kullanıyor. Onlara anlatıyoruz nerden geldiğimizi niçin yaptığımızı."* (Baran, 34)

Bu ifadelerle bakılarak din değiştirdikten sonra katılımcıları dini açıdan en çok cezbeden şeyin; Rabbin onları seçmesi, günahlardan kurtarması ve Rabbin çağrısıyla Tanrı'nın onlar için özel bir planı olduğunu söyleyebiliriz. Böylelikle daha önceden dini açıdan hissetmedikleri bir değer duygusu ve varoluşsal bir anlam kazanmaları yeni dinlerine tutunmalarında oldukça önemli bir faktör gibi görünmektedir. Yeni dinlerinde sıradan biri olmadıkları, din adına bir şeyler yapabilecekleri ve Tanrı'nın onlar hakkında bir planı olduğu argümanlarının din değiştirme durumlarına olumlu katkı sağladığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte kişilerin ifadelerinden din değiştirme sebeplerini Rabbin onları seçmesine bağladıkları tespit edilmiştir.

- **Kurtarılmışlık**

L. Rambo'ya göre din değiştirme süreci bireyin deneyim ve bilgi birikimiyle başlar. Din değiştirenler zamanla dünya hakkındaki bilgilerini bireysel kimlikleriyle ilgili kişisel terimlere çevirirler. Hristiyan odaklı gruplarda bu kişisel yaşam anlayışı, kişinin günah işlediği ve bu nedenle lanetlenme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu duygusu olarak ortaya çıkma

eğilimindedir. Kendini kınamanın bu psikolojik ortamında çaresizlik duygusu gelişir. Yine Hristiyanlıkta bu zor zamanda birey, İsa Mesih'te Tanrı'nın özgürleştirici lütfunun mesajını alır ve bu mesaj, günahkârın tüm dertlerine deva gibi görünür. Bu nedenle değişen içeriğe sahip model şudur: Kişinin yaşamdaki olumsuz deneyimleri ve bunların artan yoğunluğu, derin bir kaybolma hissine yol açar. Kurtarıcı mesajını kabul ettikten sonra dönüşen kişi bir kurtuluş duygusu yaşar. Daha sonra uzun kutsallaştırma sürecini, yani tüm yaşam tarzını değiştirmeyi üstlenir (Rambo, 1982: 97). Bu durumun örneği aşağıdaki pasajlarda görülmektedir. Buna göre Hristiyanlıkta onu etkileyen en önemli şeyin kurtuluş doktrini olduğunu söyleyen Engin, kurtuluş inancını eski diniyle karşılaştırarak şöyle açıklamıştır:

Hristiyanlıkta beni etkileyen en önemli şey kurtuluş. Tabi bunu Hristiyanlar Müslümanlara empoze etmeye çalışıyorlar. Müslüman ilahiyatında böyle bir şey yok gibi. Doğduğun zaman günahsız doğarsın sevap işlersin cennete gidersin kötülüklerin çok olursa cehenneme gidersin. Ama Hristiyanlıkta günahla bizi cehennem cezasından kurtarış ilahiyatı var. Bunu Hristiyanlar Müslümanlara anlatıyorlar bizde kurtuluş var diye ama bence Müslümanlarda bunun bir anlamı yok aslında. İslam'da iman edersin Müslüman olursun kurtulursun ve cennete gidersin. Benim bahsettiğim sonsuza dek cehennem cezasından kurtulmak. İman tabi soyut bir şeydir. Ancak amelsiz iman ölü gibidir diyor yani dışarıdan belli olması gerekiyor o adamın Tanrı'dan korktuğu. Tanrı sevgisinin belli olması gerekiyor. Biz de İslamiyet'teki gibi değil. Yani bonus gibi değil fazla sevap deyince işte sana şu kadar cennette şeyler veriliyor, bizde öyle değil. Hristiyan olan herkes kurtulacak Tanrı'nın krallığından sonra bu gerçekleşecek. Tanrı'ya yakın oturacak insanlar var. İkinci Kudüs geldiği zaman bu gerçekleşecek 1000 yıllık bir süreç var. Bu süreçten sonra gökten bir cennet inecek göksel Kudüs inecek sonsuza dek devam edecek. Orada insanlar İsa'ya yakın oturacaklar tahtına daha yakın oturacaklar. İslamiyet'teki gibi dünya tamamen yok olmayacak sadece üstündekiler yanıp yok olacaklar. Dünyanın üzerinde yeni bir şehir yeni bir ülke kurulacak. O yeni ülkede sadece İsa Mesih'e iman etmiş olanlar onun kanıyla kurtulanlar olacak. (Engin, 33)

Hristiyanlıkta onu etkileyen en önemli şeyin İsa Mesih olduğunu ifade eden Oktay ise bunun nedenini, İsa Mesih'in insanların günahları için kendisini feda etmesine bağlamıştır:

Bizde günahın karşılığı ölümdür, İsa Mesih bu yüzden ölmüştür. Bütün günahların borcunu karşılamıştır. Mesela benim borcumu kapattı. Hristiyanlığı şöyle düşünebiliriz; mesela sen bir ülkenin vatandaşıydın. Bir sürü suç işlesen de ülkeyi dolandırsan da kolay kolay bu vatandaşlıktan atılmazsın Hristiyanlık da böyledir. O kişi Hristiyan'sa eğer günah işlese de Hristiyanlıktan çıkmaz. Ama kendisi çıkmak isterse çıkabilir bizde kurtuluş hediyedir. Tanrı bunu kişilere hediye etmiştir. Mesela gittin kötü bir şey yaptın karını aldattın Tanrı bu hediyeği geri almaz ama pişman olursun itiraf edersin. Aslında bu pişman olduğunun göstergesidir. Hristiyanlıkta beni etkileyen en önemli şey İsa Mesih'in kendisidir. Onun dışında hiçbir şey benim ilgimi çekemezdi öyle diyebilirim. (Oktay, 27)

Hristiyanlığı eski diniyle kıyaslayan Ethem İslamiyette kurtuluşun kesin olmadığını ancak Hristiyan inancında kurtuluşun kesin olduğunu ve bu durumun onu etkilediğini söylemiştir:

Benim annem kara çarşaflıdır yaz ayı geliyor annem kan ter içerisinde eve geliyor. Babam tam tersi kısa kollu rahat bir şekilde. Bunlar benim sorgulamama neden oldu. Beni Hristiyanlığa çeken şey aslında biraz kadın haklarıdır, miras hukukudur, şeriat hükümleridir vs. bunlar beni biraz daha İslamiyet'ten Hristiyanlığa çekti. Ama beni Hristiyanlıkta en çok etkileyen şey bu benim inancımdır dediğim şey buydu. İsa Mesih'in çarmıhta benim günahlarım için ölüp dirilmesi. İçinde bulunduğum İslam inancını düşünüyorum yapıyorum yapıyorum yapıyorum ama sonuç inşallah cennete giderim oluyor. Ama diğer tarafta diyor ki sen asla kendi eylemlerinle kendi yaptığın iyiliklerle sen cennete gidemezsin diye söylüyor. O zaman bu durum beni gerçekten de şaşırttı yani etkiledi. (Ethem 30)

Aynı şekilde Alex de Tanrı'nın biricik oğlunu insanlar için feda ettiğini ve bu yüzden kurtuluş inancının onu çok etkilediğini ifade etmiştir:

Bir taraftan İslam inancında günah dediğimiz kavram daha çok işte sen bir şey çalıp çırparsan bu günahdır. Ama Hristiyanlıktaki günah kavramı ise sen sadece bunu yapmakla kalmayıp zihninden dahi geçirirsen bu günahdır diyor. Hristiyanlıkta günah yürekten başlıyor. Diyor ki sen insanları kandırabilirsin ama Allah'ın huzuruna gittiğinde onu kandıramazsın. O zaman bu günahlı halinle Allah'ın huzuruna da gidemezsin. Ben bu şekilde Allah'ın huzuruna gidemiyorsam o zaman kendi yapmış olduğum iyiliklerimin hiçbir anlamı yok. O yüzden İsa Mesih ben bir şey yapmadan benim günahlarım için çarmıhta ölüp dirilmiştir. Ona iman ettiğin anda sen de kurtulacaksın. Diğer taraftan İsa Mesih'in sevgisi beni çok etkiledi. Tanrı sizi o kadar sevdiği biricik oğlunu verdi. Öyle ki ona iman edenlerin hiçbirisi mahvolmasın hepsi sonsuz yaşama kavuşsun. (Alex, 23)

Katılımcılardan Ziya ise, Hristiyanlık inancını İsa Mesih'in kendisiyle bir olmak olarak açıklamıştır:

İsa herkes için canını verdi ona iman etmeyenler için de. Ama iman edenler cennete gidecekler. Bu bütün insanlara gelen kurtuluştur. Biz Hristiyanlık inancını İsa Mesih'i sadece cennete gitmek için değil Allahla bir ilişki içinde olduğumuz için de kabul ediyoruz. İsa Mesih'in kendisiyle bir oluyoruz. O ilişkiyle hayatımızı sürdürüyoruz. (Ziya, 55)

Protestanlığın genel ilkelerine paralel olarak kilisede kurtuluş amel ile değil ancak Tanrı'nın inayeti ile mümkündür. Dolayısıyla kişinin ortaya koyduğu fiiller, Tanrı'ya ulaşma yolunda sergilenmiş insani edimler değil, kendisine bahsedilmiş olan dolayısıyla hâlihazırda sahip olduğu ilahi lütfâ karşılık duyduğu minnet ve şükranın delili ya da tezahürü olarak kabul edilmektedir (Kaya, 2020: 585). Buna göre katılımcılar kendilerinin Tanrı tarafından seçildiğine inanmaktadırlar. Katılımcıların kurtuluş inancı, kilise doktrininin diğer din mensuplarına karşı dışlayıcı olduğunu göstermektedir. Bu konuda katılımcılardan Mervan'a

sorduğumuz “*Hristiyan olmayan kişi cennete gidebilir mi?*” sorumuzu Mervan şu şekilde cevap vermiştir:

Kurtuluş mantığı bana çekici geldi. Ben Allah’ın adaletini istemiyorum merhametini istiyorum. Hristiyanlıkta bu var kimse cehenneme gitmeyecek. Bence Hristiyan olmayan kişi cennete gidebilir. Yasayı yerine getiren kişi Tanrı katında kurtulacaktır. 10 emiri yerine getiren kimse cennete gidecektir. Ama kimse on emiri yerine getiremeyeceği için İsa Mesih’e inanması lazımdır. (Mervan, 39)

Helen ise kurtuluş inanişının inananları rahat davranmaya sevketmemesi gerektiğini söyleyerek imanlı olsa bile hatalardan dolayı yargılanacaklarını söylemiştir. Helen’in bahsettiği Tanrı’nın adaletli olduğu konusunu diğer katılımcıların hiç bahsetmemesi dikkatimizi çekmiştir:

İsa Mesih bütün günahlarımızı üstelendiğinden dolayı ve bütün iman eden kişilerin cennete gireceğini bilmesi gerekir. Ancak sırf böyle olduğu için hata yapıp günah işleyip nasıl olsa benim bütün hata ve günahlarım İsa Mesih vasıtasıyla bağışlanır dememelidir. Böyle düşünürse İsa Mesih’e hakaret ettiğini bilmeli ve hemen bu gafletten dönmelidir. Çünkü bizler bir Mesih imanlısı olarak İsa Mesih’in lütfuyla bağışlansak da Tanrı ve İsa Mesih önünde hüküm giyeceğimizi bilmemiz gerekmektedir. Ve hatalardan dolayı yargılanacağız. Çünkü tanrı adaletlidir. Biz insanlar günahlıdır fakat tanrı İsa bedenine girmiştir. (Helen, 30)

Kurtuluş inanişını din değiştiren kişiler genelde eski dini inanişına göre açıklamaktadır. Ayrıca eski dinini olumsuzlayarak yeni dinini mantıklı hale getirme durumu din değiştirenlerin ortak özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada katılımcılardan Musa ilk olarak kurtuluş inanişını eski dinine dayanarak açıklamaya çalışmış sonrasında ise eski dinini kötüleyerek yeni dininin açıklamaya çalışmıştır.

Tanrı’nın insanı günah ve sevaplarına göre değil de İsa Mesih’e olan inancıyla akladığı ve Tanrı’nın Kuran’daki gibi tehditler savurarak değil de bizi gerçekten sevdiğini anladım. Hristiyanlığın ana temelini sevgi oluşturur. En önemli gördüğü şey sevgidir. Çünkü Tanrı o kadar sever ki biricik oğlunu biz insanlar için feda etti. Şuan böyle günah işlediğim zaman İsa Mesih’in benim için bizim için herkes için 2000 yıl önce çarmıhta kutsal kanını döktü. Canını feda ettiğini biliyorum. (Musa, 46)

Aynı şekilde Oktay kurtuluş inanişını eski dinindeki günah-sevap ve cennet-cehennem kavramlarına göre şöyle açıklamıştır.

Mesih inancında bildiğin ya da bilmediğin işlediğin ne günah varsa sen işlediğin günahları olgun bir tövbeyle tövbe edersen affediliyor. Kuran’da işlediğimiz sevaplar bizi cennete götürür. Ama bizim günahlarımız sevaplarımızı geçebilir o zaman cehenneme gidip cezayı çekeceksin bizde bu yok Tanrı bizim günahlarımızı affetmiştir. (Oktay, 27)

Katılımcılardan Musa ve Oktay gibi Ruken de yeni dinini eski diniyle karşılaştırarak açıklamaktadır. Eski dinindeki ibadetleri görev olarak yaptığını ve içselleştirmedini Ruken aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir:

Hristiyanlıkta ameller seni Allah'a götürmüyor sana işi çok çok kolaylaştırıyor bir aracı var İsa Mesih sen onu gerçekten rabbin ve kurtarıcın olarak kabul ettiğinde seni sonsuz yaşama götürecektir. Hristiyanlıkta katı şeriat yok yani yaptığın eylemleri de sen gerçekten içselleştirdiğin için içinden geldiğin için yapıyorsun. Ama İslamiyet'te ibadetler kurtulmak için yapılıyor içten yapan da vardır ama ben onu yapamadım görev olarak gördüm içselleştirmedim hayatımın anlamı haline gelmedi. Herhangi bir feminizm duygusu veya Hristiyanlıkta kadınlara daha fazla özgürlük veriliyor gibi bir durum beni etkilemedi. (Ruken, 36)

Kurtuluş inancını sevgiye dayanarak açıklayan Leyla ve Baran ise sevilme hissinin her şeyden önemli ve değerli olduğunu kurtuluş inancıyla birleştirerek şöyle açıklamışlardır:

Kendini sevgi Tanrısı olarak görüyor. Tanrı sevgidir ayeti. Zaten insanın istediği de o. Karşında bir baba varsa korku değil sevgi istersin. Tanrı bazı yerlerde kendini yardımcın olarak anlatıyor. Senin yardımcın benim senin baban benim. Gerçek yol ve yaşam benim. Kurtarıcın benim. Hani iman senin seni kurtaracaktır ben seni akladım. Muazzam şeyler yani. (Leyla, 40)

Kurtuluş var bizim için ama şunu diyorum ben zaten beni bu kadar seven bir Tanrı kesinlikle beni kurtarır. Kurtuluş, cennet, cehennem, sonsuz yaşam onlar beni o kadar şey yapmadı. Ben aa buna inanırsam cennete gidicem sonsuz bir yaşamım olacak evet tabi ki bu da bir etken asıl etken Rabbin bana olan sevgisidir. Gerçekten beni sevdiğine inanıyorum. (Baran, 34)

Katılımcılardan Uğur ise kurtuluşu umut etme ve yolunu bulma ile açıklarken Yakup ise insana verilmiş bir hediye olarak açıklamıştır: *"Rabbin elini şöyle hissediyorum. Zor zamandan geçerken Mesih'in bize verdiği o solmaz umut nereye gideceğini biliyor olmanın umudu beni diri ve canlı tutuyor."* (Uğur, 35) *"Beni en çok etkileyen şey Tanrının bizim için bir şeyler yaptığını görmek kurtuluşu bizim çabalarımızla gelmeyeceğinin farkına varmak daha sonra Tanrı'nın bu kurtuluşu bize hediye etmesi gerçekten çok değerli bir şeydir."* (Yakup, 25)

Buna göre katılımcıların neredeyse tamamı kişisel bir krize dönüşebilecek din değiştirme durumlarını, kurtuluş inancıyla birlikte bir hediye ya da bir fırsat olarak görmüşlerdir. Yaşadıkları dini deneyimden memnun olan katılımcılar bunu Tanrısal bir sebebe bağlamışlar ve Tanrı'nın onlarla ilgili planının bir parçası olduklarını, bunun gerekli ve kaçınılmaz bir yaşam olayı olduğu konusunda açık bir his oluşturmuşlardır. Hristiyanlıktaki Tanrı'nın planının bir parçası olma inancı katılımcıların kendi dönüşümlerinin anlamlı bir hale

gelmesine yol açmış ve din değiştirdikleri için değerli oldukları hissi onların kendileriyle ilgili olumlu duygular beslemesine yol açmıştır.

- **Seçilmişlik**

Psikologlar seçilmişlik, kurtarılmışlık ve Rabbin çağrısı gibi terimlerin belirli bir dinsel psikolojinin, kültürel psikolojik bir yaklaşımın özel bir durumu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ortaya çıkan bu psikoloji alanında yapılan analizler, belirli bir dini kültürün insanların deneyimlerini, arzularını, hedeflerini ve anlam duygusunu nasıl etkilediğine dair bilgilerimize katkıda bulunabilir (Paloutzian, 2014: 12). Araştırmamız kapsamında din değiştirenlerin çoğu, Tanrı'ya veya İsa Mesih'e teslim olmanın, onların din değiştirme süreçlerinde çok önemli bir dönüm noktası olduğunu bildirmektedir. Kişi kendi içinde bulunduğu kötü durumla kayıp bir günahkâr olarak yüzleştğinde kurtarıcı olarak İsa Mesih'e teslimiyetle birlikte kişinin hayatının diğer alanlarında kullanılmak üzere bir enerji açığa çıkar. Marc Galanter bu durumu bir kişi bir grupta özdeşleştğinde meydana gelen "rahatlama etkisi" adını verdiği benzer bir sürece benzetir (Galanter & Buckley, 1978: 688). Aşağıdaki pasajlarda da katılımcılar Tanrı'nın dokunuşundan, seçilmişlikten ve Tanrı'nın lütfundan bahsetmişlerdir. Katılımcılardan Leyla seçilmişliği Tanrı'nın insanlara dokunması şeklinde açıklamıştır: *"Herkes Hristiyan olsa süper olur tabi ama maalesef İsa Mesih'in dokunması lazım öyle çok tanıdığımız insanlar oldu mesela tam iman edecek diyoruz sonra bir şey oluyor vazgeçiyor Rabbin dokunması lazım ki tutunsunlar."* (Leyla, 40) Katılımcılardan Mahmut ise din değiştirmesini anne karnındayken Tanrı'nın insanları seçmesine bağlamış ve kişinin bu konudaki çabasının önemsiz olduğunu vurgulamıştır:

Tanrısal bir plan da var tabi onu bilimsel bir araştırmaya dahil etmek zor. İncil'e göre Tanrı 'Annenin karnındayken seni seçtim' diyor. Bunun ikinci başka bir boyut olduğunu düşünüyorum. İnsanların Yüzde 98'i anne babasının inancını devam ettiriyorlar. Bu kapalı toplumlarda yüzde 100'ü buluyormuş. Bence Hindu bir ailede ya da Müslüman bir ailede doğup sonradan Hristiyan olmak bir mucizedir. Bunun diğer boyutu Tanrı'nın yaptığı işlerle alakalı olabilir. İncil'e göre Tanrı'nın yüz tane koyunu var bir tanesi kayboluyor, diğer doksan dokuz tanesini bırakıyor o kaybolan bir koyunu arıyor. Koyun Tanrı'yı aramıyor. Zaten onun Tanrı'yı bulmak gibi bir meselesi yok. Yani tabi bu bir gizemdir. İnsan niye beni seçiyor başkasını seçmiyor diye düşünebilir. Augustin'e de soruyorlar ama o da bilmiyor. İsa Mesih'in benim için kendini feda ettiğine inanıyorum. Hristiyan olmanın Tanrı'nın bir hediyesi olduğunu düşünüyorum. (Engin, 33)

Katılımcılardan Alex ve Nihat da din değiştirmelerinde kendilerinin bir etkisi olmadığını, Tanrı'nın onları seçtiğini şöyle ifade etmişlerdir: *"Gelenek ve göreneklerine bağlı Allah'ın şeriatına bağlı bir lütufla bir sevgiyle kurtuluş kapısının açıldığı bir dine geçiş yapmış oldum."*

Ben Tanrı'yı seçemem sadece o beni seçti." (Alex, 23) *"Aslında İsa Mesih'i ben kabul etmedim, bu mesele benim haddim değil o beni kabul etti."* (Nihat, 38) Katılımcılardan Uğur ise İsa Mesih'in onları seçtiğini ve akladığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Mesih benim için bizim için dünyaya gelen oğul. bizim babaya karşı işlediğimiz günahları hak etmememize rağmen bunun için bi sebebi nedeni olmamasına rağmen yüklenen oğul. bizi aklayan bizi bağışlanmamıza vesile olan, bize yeni bir hayat kazandıran, bize yeni bir ümit veren... karşılıksız sevginin tanımı herhalde Mesih. Mesih bence karşılıksız hiçbir şey beklemeden fedakârlık yapan kişi diye tanıtabiliriz. (Uğur, 35)

Yukarıdaki paragraflarda ifade ettikleri gibi katılımcılar Hristiyanlıkta seçilmişlik doktrini nedeniyle Tanrı'nın lütfuyla kendilerinin kurtarılmış ve seçilmiş kimseler olduklarına inanmışlardır. Buna göre yaşadıkları zorluklarda geçim sıkıntısında veya başlarına gelen herhangi bir olayda seçilmiş oldukları için Tanrı'nın onlara yardım ettiğine dair bir inanışlarının olduğu gözlenmiştir. Aynı şekilde hayatlarındaki olumlu gelişmeleri Tanrı'nın yardımına ve dua etmelerine yormaktadırlar. Burada konuyla ilgili kilise gözlemlerimden elde ettiğim birkaç örneğe yer vermek istiyorum:

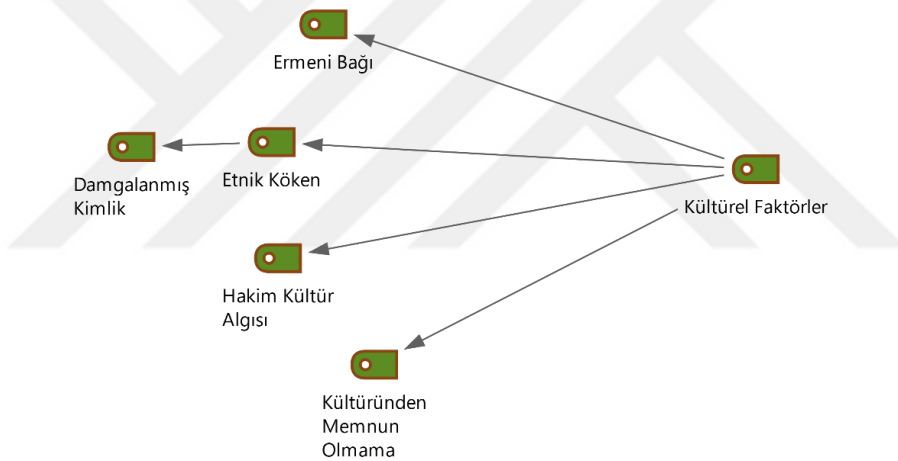
- Bir kilise faaliyeti olarak kiliseyle birlikte katıldığımız bir pikniğin son saatlerinde hava bozmuştu. Şehir tarafına yağmur yağdığı haberini aldık. Şehir ile aramızda en az beş kilometre vardı. Konuşma arasında üyelerden birisi piknik alanına yağmur yağmamasını burada ayin yapılmasına ve dua edilmesine bağladı. Buna göre Tanrı kendilerinin orada dua ettiklerini bildiği için onları özel olarak korumaktaydı.
- Diğer bir örnek; kilisede anlatılan bir hikayeyle ilgilidir. Buna göre; önceden üyelerin çocuklarından birisine epilepsi başlangıcı teşhisi konulmuş ve üyeler kilisede bu çocuğun iyileşmesi için dua etmişlerdi. İlerleyen zamanda çocuktaki epilepsi ortadan kalkmıştı. Böylelikle yaptıkları duaların kabul olunduğuna inandıklarını söylemişlerdir.
- Başka bir örnek ise; yapılan sohbetlerde bazı üyelerin yakın zamanda gerçekleşen (6 yıl önce) Sur olaylarında kilise üyelerinin çok dua ettiğini ve bu dua vesilesiyle Sur olaylarının⁵⁵ bittiğini belirtmeleridir. Bütün bu örneklerde kilise üyeleri dolayısıyla katılımcılarda seçilmişlik duygusunun güçlü bir şekilde ortaya çıktığı gözlenmektedir. Buna göre kendileri Tanrı katında seçilmiş özel kişilerdir ve dua etmeleri sebebiyle birtakım olumsuz hadiseler ortadan kalkmaktadır. Onların bu inançlarının

⁵⁵ Burada Diyarbakır'ın Sur ilçesinde gerçekleşen olaylarla ilgili olarak; PKK'nın 2012'de "kır destekli şehir savaşı" kararı alması ve bunu çözüm sürecinin barış ortamında ve görece az güvenli sürecin ivmesini de arkasına alarak kullanması ve en son olarak Hendek-Barikat eylemleri ile terörün şehre gelmesiyle devlet ve PKK terör örgütü arasında çıkan çatışmalar kastedilmiştir (İnci, 2019: 607).

şekillenmesinde Hristiyan teolojisindeki seçilmişlik ve kurtarılmışlık mesajlarının etkili olduğu açıkça görülmektedir.

3.4.3. Kültürel Faktörler

Din değiştirmede önemli faktörlerinden biri de kişinin kendi hayat ve inanç sisteminden memnun olmaması dolayısıyla bir arayış içerisine girmesidir. Çünkü kendi kültüründen memnun olan, dinini benimsemiş, varoluşsal problemlerine dini anlamda cevap bulmuş kişiler genellikle din değiştirme ihtiyacı hissetmezler. Köse & Ayten'e göre sosyal problemler yaşayan, kültürel değerlerinde zihnindeki sorulara cevap bulamayanlar ve kendilerini kendi kültürüne ait hissetmeyenler yeni bir arayışın içerisine girebilirler (Köse & Ayten, 2012: 150). Buna göre katılımcıların konuşma analizlerinde kültürel faktörlerle ilgili dört tema ortaya çıkmıştır. Bunlar aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere; Ermeni bağı, etnik köken, hakim kültür algısı ve kültüründen memnun olmama halidir.

Şekil 7: Kültürel Faktörler Teması

Diyarbakır şehri tarihten beri önemli sayıda Müslüman, Ermeni, Rum, Süryani, Yahudi, Keldani nüfusu bünyesinde barındırmıştır. Şehir çok kültürlü yapısını medeniyete çevirmiş, bu açıdan da Osmanlı döneminde önemli şehirlerden birisi olmuştur. M. Yanmış Diyarbakır'la ilgili sosyolojik çalışmasında 50 yaş üstü şehirli kuşağın küçüklüklerinde tanıdığı çok sayıda Gayri Müslim esnaf, sanatkâr dostlarından bahsettiklerini tespit etmiştir. 1960-70'lerde şehirde az sayıda olmalarına karşın yaptıkları işler sebebiyle çoğunlukla zanaatkâr halk tarafından yakînen tanınan azınlık Hristiyan bir nüfus vardır. Bu tarihten sonra Diyarbakır'da çok az sayıda Gayri Müslim'in kaldığı söylenmektedir. Özellikle 1980 sonrası çatışma ortamı yerli Müslüman halkta olduğu gibi Gayri Müslimlerde de bir tedirginlik yaratmış, daha büyük şehirlere ve yurt dışına göç etmişlerdir. Günümüzde şehirde az sayıda

yaşlı ve din adamı ağırlıklı Gayri Müslim nüfusun yaşadığı tahmin edilmektedir. Yaşanan hadiseler sonucunda bir kısım Gayr-i Müslim insanın kimliklerini saklayarak şehirde yaşamaya devam ettiği halk arasında bilinen bir durumdur. Özellikle Ermeni nüfus evlilik ya da dini kimlik değiştirmeler yoluyla şehirde varlığını devam ettirmektedir. Anne tarafından Ermeni olan bu kimseler için halk arasında “de-fille”, baba tarafından Ermeni olanlar içinse “bav-fille” denilmektedir. Baba tarafından Ermeni kimliğini devam ettirenlerin daha az olduğu düşünülmektedir (Yanmış, 2015: 80). Araştırma grubumuzda din değiştirme hikayelerini dinlerken bazı katılımcıların din değiştirmelerine etki eden faktörlerden birinin eskilerin anlatılarına dayalı olarak Ermeni sempatisi ve ailesel bağlar olduğunu fark ettik. Katılımcılardan Asım, eskilerin anlatılarına dayanarak Ermeniler hakkında sempatisinin oluştuğunu şöyle anlatmıştır:

Annem bize hep Ermenilerden bahsederdi. Gider gelirdik ta ki 1915’e kadar. Osmanlı giderken onları da götürmüştür. Halbuki öncesinde insanlar oturup birbirlerinin evine filan giderlerdi. Biz bunları duyuyorduk. Onların ne kadar iyi insanlar olduğunu duyarak büyüdük. Bizim çocuklarımız dışarda gürültü yaparken onların çocuklarını dışarıda göremezdik. Çok iyi insanlardı diye bahsederlerdi hep. Annemgil benim büyük dedemin Ermeni bir kadın aldığını söylerler. İsmi Ayşe’ymiş Pir Ayşe derler ona. Yani yaşlı. Bu kadını almış tehcirden sonra erkekler gitmiş kadınlar kalmış. Bu kadını da şöyle bulmuşlar o zaman kıyımdan geçiyorlar bu kadın kendini ölülerin altına koymuş. Bunu da artık ölü zannetmişler o şekilde bu kadın kurtulmuş. Sonra büyük dedem onu almış kendine zevce olarak. Bir çocuğu filan olmamış annem her zaman şunu söyler. Ah der ah keşke ondan bir çocuk olsaydı. (Asım,38)

Diyarbakır’da eskiden Ermenilerin yaşamış olması bazı kişilerin köken itibariyle Ermenilere dayanmaları sonucunu doğurmuştur. Katılımcılardan birkaçı Ermeni bir bağı olduğunu öğrendikten sonra Hristiyanlığı merak etmiş ve öğrenmek için kiliseye gitmeye karar vermiştir. Bu duruma katılımcılardan Mahmut örnek olarak verilebilir. Ananesinin anne-babasının Ermeni olduğunu öğrendikten sonra Hristiyanlığı merak edip en iyi bilinen tek ve en eski kilise olan Meryem Ana Kilisesi’ne giden Mahmut, oradaki papazdan sorularına tatmin edici cevaplar alamayınca yine orada karşılaştığı Diyarbakır Kilisesi’nin Pastörü’yle tanışmıştır. Pastör’e sorularını sormuş, zamanla düşünceleri değişmiş ve Hristiyanlığı seçmiştir.⁵⁶ Mahmut bu durumu şöyle anlatmıştır:

⁵⁶ Diyarbakır’da yaşayan insanlar ve turistler genelde en eski ve bilinen kilise olarak Sur’un içindeki Meryem Ana Kilisesi’ni ziyaret etmektedirler. Eski bir Süryani Kilisesi olan Meryem Ana Kilisesi misyoner özelliği taşımayan ve vakıfla yönetilen bir kilisedir. Bu bakımdan kilise Papazı kiliseye gelenlerin sorularıyla pek fazla ilgilenmemektedir. Genelde Hristiyanlığı merak eden kişileri kilisenin arka tarafında bulunan Diyarbakır Kilisesi’ne yönlendirmektedir.

Ben 18 yaşımdayken Ermeni kökenli olduğumu öğrendim. Anneannemin annesinin ve babasının ermeni olduğunu öğrendim. Ablamla annem sohbet ederken duydum. Ermeni kökenli olduğumu öğrendikten sonra 19 yaşında sorgulamaya başladım neden Hristiyan değiliz diye. Zaten benim amacım da din değiştirmek değildi sadece öğrenmek istiyordum. Ermenilik çok önemli değildi benim için çok geri plandaydı. Ermeni köken beni sorgulama noktasında teşvik etmişti sadece. (Mahmut, 38)

Mahmut gibi Musa da Ermeni akrabalarından dolayı Ermenilere ve dolayısıyla Hristiyanlığa bir sempati duyduğunu söylemiştir: *"Diyarbakır'da birçok kişinin Ermeni akrabaları vardır her ne kadar onları küçük görseler de gizleseler de akrabalık önemli kan bağı sonuçta. Bizim de Ermeni akrabalarımız vardı o yüzden içimde böyle sempati vardı onlara karşı."* (Musa, 36) Katılımcılardan Rohat da dedesinden öncesinde bütün köylerinin Ermeni olduğunu ve tehcirle beraber Müslümanlığın yaşandığını ifade etmiş ve Ermeni bağına Hristiyan olmasıyla ilgisini şöyle açıklamıştır:

Ailem Sünni Müslümandır ama dedemden öncesinden hepsi Ermeni'dir. Bizim köy Ermeni köyüdür. Tehcir sonrası Müslümanlık yaşanmaya başlanmıştır. Benim Ermeni bağımlı aslında Hristiyanlığı merak etmeme sebep oldu. Arada bazı olaylar yaşandı tabiki işimde iflas ettim boşluğa düştüm. Kilise yeniden toparlanmam noktasında manevi bir destekçim oldu. (Rohat, 49)

Yine katılımcılardan Alex, babaannesinin Ermeni olduğunu öğrenince Hristiyanlığı merak etmeye başladığını söylemiştir:

Hristiyanlığı başlangıçta korkunç olarak görüyordum çevrenin verdiği bir imaj da var tabiki zihnimizde. Sonrasında düşündükçe Mesih'in tanrının oğlu olduğunu arada aklıma getiriyordum ama sonradan tövbe ediyordum. Zamanla Hristiyanlığa saygı duymaya başladım. Bunda büyük babaannemin Ermeni olmasının etkisi oldu diyebilirim. Babam ve annem amca çocukları olduğundan iki taraftan da Ermeni bağımlı mevcut bu durum beni etkiledi. (Alex, 23)

Buna göre katılımcılardan beş kişi ermeni bir babaannesi veya akrabaları sebebiyle Hristiyanlığa kendilerini yakın hissetmiş ve merak edip araştırmaya başlamışlardır. Bu durumun oluşmasında; eskiden burada yaşayan Ermeni nüfusun çok fazla olması ve ailelerin bazı erkeklerinin savaştan geri kalan Ermeni kadınlarla evlenmiş olmaları nedeniyle onlarla ilgili anlatılan bazı hikayeler etkili olmuştur. Ermeni olmayı Kürt olmak, Hristiyan olmak gibi azınlık faktörüyle eşleştirip aralarında yakınlık hissedenler de vardır.⁵⁷ Bu bağlamda azınlık faktörüyle ilgili olarak bahsedilmesi gereken bir diğer konu da sosyolojik bir terim olan “damgalanmış kimlik” meselesidir. Erving Goffman damga terimini son derece

⁵⁷ Diyarbakır İncil Topluluğu içerisinde uzun süredir kiliseye gelip giden hatta ibadetlere katılan fakat vaftiz olmayıp, formel olarak cemaat içinde yer almayan kimseler de bulunmaktadır. Bunlar arasında *ateist* ve *deist* olduğunu ifade edenlerin kiliseye ilgilerinin temelinde çoğunlukla etnik duyarlılığın olduğu gözlenmektedir. Bu kimselerin, etnik kimliklerinin Türkiye’de azınlık oldukları duygu ve düşüncelerin sağladığı arka plan ile halen Diyarbakır’da bir dini azınlık konumundaki Protestan Hristiyanlar ile dayanışma arzusu ile kiliseye gelip gittikleri anlaşılmaktadır (Kaya, 2020: 581).

itibarsızlaşmış bir sığata atıfta bulunmak için kullanmıştır. E. Goffman’a göre birbirinden oldukça farklı üç damga tipinden bahsedilebilir. Öncelikle (1) bedenın fiziki deformasyonları gelir. Sonra (2) zayıf irade, sapkın, katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları gelir; son olarak da (3) ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar vardır; bunlar, soy bağıyla aktarılabilir ve eşit bir biçimde bir ailenin tüm mensuplarına bulaşabilir. Ancak her halükarda damganın tüm bu muhtelif tür ve derecelerinde aynı sosyolojik özellikler bulunur: Sıradan, düzenli bir sosyal ilişkide kolayca takdir toplayabilecek bir kişi, merak uyandıran bir özelliğe sahip olabilir ve bu özellik diğer niteliklerini ikinci plana iterek söz konusu bireyle karşılaşanların ona sırt çevirmesini sağlayabilir. Söz konusu bu kişi artık bir damgaya, beklediğimizin dışında istenmeyen bir farklılığa sahiptir (Goffman, 2014: 30-33). Din değıştirmenin psiko-sosyal etkenleri üzerinde yaptığı çalışmada Çayır da; ana toplumsal bünyeden dini ve etnik farklılığı sebebiyle dışlanan kimselerin daha kolay din değıştirdiği sonucuna ulaşmıştır (Çayır, 2008: 127). Ülkemizde 90’lı yıllardan sonra yaşanan çatışmalar ve sonrasındaki göçlerle Kürt kimliğinin sürekli “terörist, kapkaççı, hırsız, uyuşturucu kaçakçısı” gibi kalıp yargılarla beraber zikredilmesi, Kürtlerde güçlü bir dışlanmışlık algısı üretmektedir. (Yanmış, 2015: 38). Aşağıdaki pasajlarda katılımcıların bazılarının bu konuyla ilgili görüşleri yer almaktadır. Bu konuda katılımcılardan Alex hem Kürt kimliğiyle hem de Hristiyanlık kimliğiyle aşağılandığını ve damgalandığını düşünmektedir:

Bir youtuber var onu izliyorum. Kendisi ekonomisttir. Dedi ki Türkiye’de azınlık yoktur aslında çünkü kimlikte Türkiye vatandaşı yazıyor bu Hristiyanın da Yahudi’nin de yazıyor. O yüzden şöyle söyleyebiliriz ben düşünce olarak azınlık olduğumuzu düşünüyorum. Yoksa kimliksele bir açıdan görmüyorum kimliğimizde Türkiye yazıyor. Bizi de 82 milyondan sayıyorlar ama düşünce olarak azınlık görüyorum. Hristiyan olduğunuzu söylediğin zaman zaten direkt yalnızlaşıyorsunuz. Hristiyan olduğunuzu söylediğinizde Türkiye’nin yüzde doksanında yalnız hissedersiniz ama Kürt olunca sadece belli bölgelerde. Mesela İç Anadolu bölgesi. Aslında Kürt kimliğiyle aşağılanıyoruz insanların Kürtlere nasıl baktığını biliyoruz. Özellikle medyanın göstermiş olduğu Kürt algısı. Mesela kart kurttur kart kurttan sonra Kürtler oluşmuştur. Bu bir aşağılamadır. 20 bin yıllık Kürt tarihi var tarihçiler sadece bunun iki bin yılını ele alabiliyor. Böyle bir uzun zengin bir tarihi olan kültüre ait olan millete kart kurt diyemezsiniz bu büyük bir aşağılamadır. Beni askerde aşağılayan oldu siz Kürtçe konuşamazsınız burada diyenler oldu. Davranışlarından dolayı gelip özür dileyen de oldu. İnandığım şey noktasında da insanların Hristiyanlık ya yalandır bu değıştirilmiştir asıl gerçek olan budur demesi bile bir aşağılamadır bunu aşağılama olarak görüyorum. Yani biz aptalmışız gibi bize muamele ediliyor yani. Biz aptal mıyız sizin gerçek mukaddes inancınızı değil de gidip yanlış bir şeye iman ediyoruz yani. (Alex, 23)

Katılımcılardan Ruken, Türkçeyi güzel kullandığı için insanların Kürt olduğunu pek anlamadığını söylemiştir ancak okumak için şehir dışına⁵⁸ gittiğinde yaşadığı bir olayı şöyle anlatmıştır:

Milliyetçilikle ilgili ciddi bir durum yaşamadım okuduğum işte part time bir işte çalıştım. Çalıştığım yerde Diyarbakırlı olduğum için “aa hoşgeldin terörist” diye o şekilde çağırılar oluyordu. Sözde espiro ama onların bilinçaltını gösteriyordu ama dediğim gibi çok önemsemedim, bana çok da yardımcı oldukları olmuştur. Ben önyargıyla gitmedim ama nefretle bakarsanız karşı taraf da size önyargıyla bakar. (Ruken, 36)

Katılımcılardan Asım ise hem Kürtlerin hem de Ermenilerin yaşadığı topraklarda kendisini ikinci sınıf bir vatandaş gibi hissetmektedir. Asım bu düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

Ben aslında kendimi ikinci sınıf bir vatandaş olarak görüyorum. Kürt olarak bu şekilde görüyorum. Hristiyan olarak da maalesef azınlık olarak görüyorum. Çoğunluk olduğumuz yerde azınlık haline geldik. Kürtler de öyle. Kürtler de kendi topraklarında ikinci sınıf vatandaş oldular. Sur içindekiler Hristiyan’dı mesela bakırcılar çarşısına gittiğiniz zaman bakırcılık yapanların çoğu Ermeniydi. Yaşlıların çoğu der benim ustam Ermeni’ydi diye söyler. (Asım, 33)

Buna göre; katılımcılar arasında Kürt kimliğiyle Türkler arasında aşağılandığını, konuşmasıyla dalga geçildiğini, askerde komutanların tutum ve davranışları yüzünden öteki olduğunu hissettiğini, içten içe toplumda bazı kişiler tarafından terörist olarak yaftalandığını ifade edenler olmuştur. Katılımcılar din değiştirme sebepleri olarak bu durumu göstermemişlerdir ancak, toplumda damgalanmış kimlik algısı olan bazı katılımcıların Hristiyanlığı kimliklerini yeniden inşa etme ve sosyalleşme için önemli bir basamak olarak gördüklerini söyleyebiliriz. Yeni bir kimlik arayışı konusunda Diyarbakır Kilisesi ile ilgili yazdığı makalesinde A. Kaya şunları söylemiştir: “Diyarbakır’da etnik kimlik duyarlılığı ve gayrı Müslim bir kökene mensubiyetin fark edilmesi, ayrımcılığa uğradığı düşünülen gruplarla dayanışma duygusu nedeniyle dini kimliği özümseyememe ve yeni bir kimlik arayışı gibi faktörlerin Protestanlığı kabul etme konusunda önemli bir etkiye sahip oldukları anlaşılmaktadır”(Kaya, 2020: 579).

Din değiştirmeyi etkileyen kültürel faktörlerle ilgili olarak bahsedilmesi gereken bir diğer konu hâkim kültür meseledir. Türkiye ve diğer Doğu toplumlarının Batı’nın gelişmişliği karşısında kendi kültürlerini yeniden üretememelerinin veya kendi kültürlerinin bozuk

⁵⁸ Eğitim için başka şehirlere giden gençlerin buralarda yaşadıkları olumsuz deneyimler de etnik kimlik algısının gelişmesinde çok önemli bir faktördür. Gidilen şehirde öğretmen ya da öğretim üyelerinin dışlayıcı tutumları, arkadaş çevresi edineme ve özellikle büyük şehirlerde marjinal sol gruplar ile PKK’nın öğrencilere olan ilgisi gençleri Kürt milliyetçiliğine yöneltmektedir (Yanmış & Kahraman, 2013: 142).

yanlarından rahatsız olmalarının bir sonucu olarak veya Batı'nın kitle iletişim araçları ve diğer yollarla kendisinin üstün ve özel olduğu durumunu empoze etmesiyle birlikte Batılı olma ve Batı'nın kültürel değerlerine hayran olma giderek atmıştır. Modernleşme ideolojisinin kendisini kabule zorlamasıyla birlikte gelişmekte veya az gelişmiş toplumlarda modernleşmek için kültürel ihtida yolunu seçerek Batılı olma ve Batı'yla aralarındaki farkları kapatmak arzusu doğmuştur (Kirman, 2003: 79). Ali Köse'ye göre din değiştirme eylemi sadece teolojik bir tercihte bulunma eylemi değildir. Bunun nedenini Köse şöyle açıklamıştır: *“Türkiye’de Hristiyanlığı seçen bir genç aslında Hristiyan olmayı seçmekten öte Batılı olmayı tercih etmektedir. Eğer Türkiye’de misyonerlik faaliyetlerini sürdürenler Kenyalılar olsaydı bizim gençlerimiz dönüp bakmayacaklardı bile ‘bu adamlar ne satıyorlar’ diye”* (Köse, 2005: 407-428). Dolayısıyla din değiştirmenin arkasında yatan nedenlerden bir de kendi kültürünü benimsememe, yabancı hissetme, hakim kültür olarak Batı'nın değerlerine hayran olma gibi psiko-sosyal faktörler olabilmektedir. Aşağıdaki pasajlarda bu durumun örnekleri görülebilir:

Milliyet gazetesi okuyorduk. Sonra beşinci sayfa altındaki ifade benim çok dikkatimi çekti Amerika Birleşik Devletleri'nin adresiydi. yüreğimde farklı bir şey oluştu. Çünkü bir yıldır işe girmiştım 87'de. Tamam köy hizmetleri devlet dairesinde bir işim vardı güzel bir işim, ekonomik olarak da iyiydi yeni de evlenmişim. Ama Amerika neden olmasın? Amerika'ya gidersem çok daha farklı bir hayatım olur, çok daha kolay bir hayatım olur, orda maaşım daha yüksek olur diye adresi aldım (Ziya, 55).

Buna göre katılımcılardan Ziya'nın Hristiyanlığa ilgisi Amerika'ya gitme isteği sebebiyle gerçekleşmiştir. Amerika hayranlığı Amerika'da daha iyi bir yaşam ve daha çok para kazanmayla eşleştirilmiştir. Yine katılımcılardan Alex Güneydoğu'da bir şehirde doğmasına rağmen kendisini buranın kültürüne değil de Avrupa'ya ait hissettiğini şöyle aktarmıştır: *“Hristiyan olarak doğmak isterdim. Avrupa’da doğan ülkelerdeki kişilere özeniyorum. Kendimin o kültüre ait olduğunu düşünüyorum. Buradaki çevreye göre farklı olduklarını düşünüyorum. İran, Afganistan veya herhangi bir Afrika ülkesine gitmek istemem ama Rusya, Yunanistan, Moldova, Hırvatistan, Sırbistan veya Avrupa ülkeleri olabilir”* (Alex, 23).

Katılımcılardan Asım da Batı'dan bahsederken onunla ilgili hayranlığı eğitim üzerinden açığa çıkmıştır. Batı'da insanların eğitimle burada ise inançla yörgüldüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

Batı tarafıyla bu taraf arasında çok fark var. Oralarda insanlar genelde eğitim üzerine yörgülürken burada daha çok inanç üzerine baskı üzerine insanlar yörgülüyor o yüzden böyle. Burada her şey ayıptır. Hatta cinsel konuşmak bile ayıptır, doğal olan bir şey. Cinsel eğitim mesela günahtır

ayıptır diye bakılır ama çocuklara bu eğitim verilmediğinde zamanı gelince çok sıkıntı doğabiliyor.
(Asım, 33)

Katılımcılardan Yakup da izlediği filmlerden kaynaklı Amerika'ya gitmek istediğini söylemiştir: *"Başka bir ülkede yaşamayı çok istemiyorum ama belki bir gün Amerika olabilir. Ama bunun sebebi dini değildir. Belki küçükken izlediğim filmlerden kaynaklıdır. Örümcek Adam filmini çok seviyordum"* (Yakup, 25). Bu bağlamda katılımcıların din değiştirmesine etki eden durumlardan birisi hakim kültür algısıdır. Katılımcılarda zihinlerinde gözlenen hakim kültür genelde kitle iletişim araçlarıyla bilinen Amerika ve Avrupa gibi ülkelerin kültürüdür. Bazıları hakim kültür etkisiyle bu ülkelerde yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların kiliseye üyelikle beraber batı kültüre daha yakın durduklarını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Son olarak kültürel faktörlere eklenmesi gereken bir konu kültürel memnuniyetsizliktir. Aslında katılımcıların söylediklerine bakınca topluma, kültüre ve dine yönelik ciddi bir eleştiri olduğunu söyleyebiliriz. Bunlarla ilgili olarak sertlik, şiddet, düşmanlık, sevgisizlik birçoğunun şikâyet ettiği şey olmuştur. Din değiştirmeden önce de var olan bu memnuniyetsizlik hali kiliseye geldikten sonra kilisenin etkisiyle daha da artmıştır. Konuyla ilgili olarak kilise üyeleri için günah kavramı; İncil öğretilerinin ihlalleri ile ilgili olarak kişinin On emri çiğnememesi, intikam almaması, kadın haklarına önem vermesi, tek eşlilik gibi muhafazakâr evanjelik kiliselerin koyduğu sınırların dışına çıkmaması anlamına gelmektedir. Şehirdeki tek misyoner kilise olan Diyarbakır Protestan Kilisesi'nin üyelerinde bu ahlaki sınırların korunmasına dikkat etmesi katılımcıların bazılarının kilisenin bu tarz ahlaki öğretilerini kendi kültürleriyle kıyaslamalarına sebebiyet vermiştir. Katılımcılardan Alex Müslüman toplumuyla İncil toplumunu kıyaslamış ve özellikle kadınlar konusunda kendi kültüründen memnun olmadığını şöyle ifade etmiştir:

Ben Müslüman bir toplumun içinde büyüdüm ama hiçbirinin ailesi düzgün değildi. Kadınların çoğunun eşleri yalan söylüyor, kadınlara değer verilmiyor. Biz mesela sofrada yemek yiyoruz önce erkekler yiyordu. Biz kalkıyorduk kadınlarımız geliyordu bizim artıklarımızı yiyordu. Şimdi bunları düşününce bana utanç veriyor, çok eziliyorum bunları düşündüğüm zaman. Aslında onlara hizmet etme, anlatma şansım vardı geçmişte keşke deseydim kardeşim onlar sizin köleniz değil onlar da bizimle beraber yiyecekler. Maalesef doğu kültürü böyle sanırım. Kültürle din iç içe geçmiş durumda. Bir tarafta halkın yaşadığı din var diğer tarafta ilahiyatçıların bildiği din var ikisinin arasında farklar var. (Alex, 23)

Sosyalleşme hayat boyu devam eden bir süreçtir. Kişi bu süreçte toplumun sembollerini, temel değerlerini, bu değerlerin ifade şekillerini öğrenir. Dini eğitim konusunda da

sosyalleşme sürecinin kişi için başarısız geçmesi din değiştirmede etkili bir faktör olabilmektedir. Sağlıklı bir sosyalleşme yaşamayan insanlar farklı dünya görüşlerine yönelebilir ve kendi toplumlarının ölçü ve yaptırımlarına karşı zıt davranışlar sergileyebilirler. Asım Yapıcı'ya göre eğer mensup olduğu gruba bağlı olarak kazandığı dini-sosyal kimlik bireye prestijli bir benlik algısı ve öz saygı sağlıyorsa, ya da her halükarda kişi kendi dini grubunu ve kimliğini öteki dini grup ve kimliklerle karşılaştırdığında olumlu ve arzu edilebilir buluyorsa bir başka gruba ve kimliğe geçmeyi düşünmez. Ters olarak birey, mevcut grubundan ve kimliğinden rahatsızlık duyuyorsa, aidiyetleri ona saygın bir benlik algısı sağlamıyorsa, bu durumda bir başka gruba geçiş arayışları gösterebilir. Çünkü olumlu sosyal kimlik algısı ait olunan grupla özdeşleşme düzeyini kuvvetlendirirken, olumsuz sosyal kimlik algısı kişiyi grubundan duygusal ve düşünsel açıdan uzaklaşmaya götürebilir (Yapıcı, 2007: 223). Katılımcılardan Yakup üniversiteye başladığında yeni bir çevrenin etkisiyle dinini sorgulamaya başladığını şöyle ifade etmiştir:

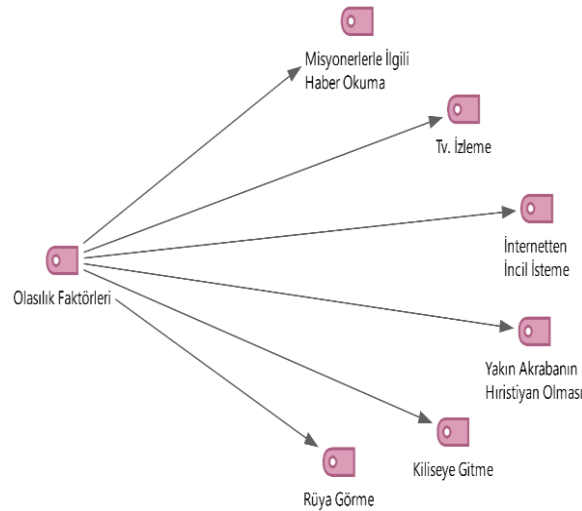
Üniversitedeyken İslam dininin kuralları falan hoşuma gitmiyordu. Ama hoşuma gitse de gitmese de hak dinin İslam olduğuna inanıyordum. Üniversiteye kadar da çok dindar biriydim. 18 yaşına kadar toplumla herhangi bir sorun yoktu. Çok da sorgulamıyordum ancak 18 yaşımdan sonra ergenliğinde verdiği bir sorgulamayla yanlış yerde doğduğumu düşünmeye başladım. Aslında bu toplumdaki insanlar gibi olmamalıydım ondan sonra toplumu benimsememeye başladım. (Yakup, 25)

Hristiyan bir çevrede yetişen Musa ise Hristiyanlarla Müslüman toplumu kıyaslayarak şunları söylemiştir: " *Hristiyanlıkla doğruluk var yalan yok Rabbine bağlılar. İbadetlerine saygılılar. 10 yaşından beri kendimi Hristiyanlığı yakın görüyordum. Müslümanken de Hristiyanlık de ilgimi çekiyordu*" (Musa, 46). Buna göre katılımcılar ahlaki olarak eleştirdikleri Müslüman toplum arasındaki yaşamı kilise toplumu ile karşılaştırmışlardır. Kilisenin katılımcılarını ahlaki bakımdan eğitmesi ve bu konuda üyelere rehberlik etmesi onların kendi kültürlerine ve dolayısıyla Müslümanlara bakış açısını değiştirmiştir. Din değiştirme katılımcıların kendi kültürlerindeki yanlış noktaları fark ettikleri ve bu yanlışları düzeltme gayreti gösterdikleri bir sürece dönüşmüştür.

3.4.4. Olasılık (Tesadüfi) Faktörleri

Din değiştirme alanına yoğunlaşan Roger Straus “aktivist dönüşüm” adını verdiği analiziyle arayanların nasıl aradığı sorusu üzerinde durmuştur. Arayıcının sosyal ağlar, tesadüfi karşılaşmalar, kitle iletişim araçları ve diğer mevcut bilgi kaynaklarını taradığı ve olası yardım yollarını aradığını ortaya koymuştur. R. A. Straus’a göre; din değiştirme büyük ölçüde, belirli bir kişinin arama sırasında kiminle ve neyle karşılaştığına bağlıdır. Bir kişinin

arayışının doğası, başkalarıyla olan somut etkileşimlerine, kitaplarda ve diğer medyadaki temsillerine dayanarak değişir. Kişi bir noktada misyonerle karşılaşır ve onu takip etmeye başlar. Bu, derslere veya diğer resmi grup toplantılarına katılmayı içerebilir. Bu sürecin sonunda her şey yolunda giderse, kişi dönüşümü gerçekleştirmek için köprü yakıcı eylemlerini harekete geçirir (Straus, 1979:162). Olasılık faktörleri araştırmamızda katılımcıların çoğu için geçerli bir durum olmuştur. Kişiler beklenmedik bir durumla karşı karşıya gelmişler ve bu durum onları misyoner ve kiliseyle tanıştırmıştır. Katılımcılardan ikisinin abisi Hristiyan olmuş, bir katılımcı Pazar günü arkadaşlarıyla kiliseye gezmeye gitmiş, birkaç katılımcı babaannesinin Ermeni olduğunu tesadüfen öğrenmiş, bir diğeri gazeteden misyonerlerle ilgili bir yazı okumuş, bir tanesi şehirde misyoner faaliyetlerinin yapıldığı bir kırtasiye dükkânını keşfetmiş, bir katılımcı merak ettiği için internetten İncil istemiş, iki katılımcı da sinemada Hristiyanlıkla ilgili bir film izlemiştir. Ayrıca yapılandırılmamış mülakatlarda bazıları eşyle boşanma aşamasında olduğu için bazıları kötü ruhlar yüzünden rahatsız olduğu için papaz duasıyla iyileşme umuduyla kiliseye geldiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla kişilerin kiliseyle ve misyonerle tanışmasında beklenmedik durum faktörlerinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Aşağıdaki şemada olasılık eksen kodları verilmiştir. Buna göre; misyonerlerle ilgili haber okuma, Tv. veya film izleme, internetten İncil isteme, yakınların Hristiyanlığı kabul etmesi, kiliseye gitme ve mistik tecrübe yaşama gibi katılımcıların ifadelerinde beş tane olasılık faktörü belirginleşmiştir.

Şekil 8: Olasılık Faktörleri Şeması

Katılımcıların bazılarının kiliseye gitmesi onları din değiştirmeye götüren bir adım olmuştur. Kiliseye geliş yollarıyla kişilerin kiliseye geliş amaçları farklılık arz etmektedir. Her insanın kiliseye geliş amacı farklıdır. Bazen ekonomik beklenti, bazen merak, bazen bir

tanıdığın daveti olabilir ya da Amerika hayranlığı ve oraya gitme isteği ağır basabilir. Katılımcılardan Mahmut komşu çocuklarından babaannesinin Ermeni olduğunu tesadüfen öğrendiğini ve çok şaşırdığını söylemiştir. Ergenlik zamanlarında Ermenilerin dini olan Hristiyanlığı merak etmiş, o sıralarda kiliseye giderek kilise önderiyle tanıştığını şöyle anlatmıştır:

Babannemin Ermeni olduğunu tesadüfen öğrendim. Sonra merak etmeye başladım. Çünkü Rab vardı ancak insanların hepsi kendine göre bir inanç yaşıyordu. Hristiyanlığı merak ettiğim için Meryem Ana Kilisesi'ne gitmeye başladım ancak oradaki Pastör ilgilenmedi yine bir gün oraya gittiğimde şimdiki kilise önderiyle tanıştım ona sorularımı sordum, o zaman bir yere gidiyordu ve beni de davet etti ben de onlara katıldım. (Mahmut, 38)

Katılımcılardan Helen de Pazar günü arkadaşlarıyla öylesine gezmek için kiliseye gittiklerini, orda hiç beklemedikleri bir şekilde karşılandıklarını anlatmıştır: *“Bir arkadaşımın doğum günüydü o gün pazardı öylesine kiliseye gittik. Biz bayağı esenlik içinde olduk orda. Sonra orda tanıştığımız bir çift numaramızı aldı bizi sonrasında evlerine davet ettiler bizimle çok güzel ilgilendiler.”* (Helen, 30) Katılımcılardan Asım ise askerdayken ateist arkadaşları vasıtasıyla sorgulamaya başlamıştır. Askerden geldikten sonra iş bulamadığı için boşluğa düştüğünü söyleyen Asım, bir gün öylesine kiliseye gitmesiyle din değiştirme sürecinin başladığını şöyle anlatmıştır:

Askerde ateist arkadaşlarla karşılaştım farklı kitaplar okudum. Hayatımın askerden sonra çok berbat bir hal aldığını gördüm. Bir işim vardı 15 ay askerlik yaptım devlet memuru gibi bir şeydim. Sonra baktım iş yok güç yok gerçekten ekonomik sıkıntılar yaşıyorum. Sonra birkaç iş yapmaya çalıştım lokanta, kahve. Böyle olmayacağını gördüm bir şeyin eksik olduğunu fark ettim. Bende bir şeyler eksik. O sıralar öylesine kiliseye gitmiştim. Ondan sonra bu süreç başladı. Yani başımda doğduğum yerde kiliseler var. Küçükken Meryem Ana Kilisesi'ne gidip geldik su taşımaya filan giderdik. Diğer kiliseler çok içe kapanık olduğu için kimseyi almıyorlar Protestanlık bütün kapılar açık insana güven de veriyorlar reddetme yok daha doğrusu çok hoşuma gitmişti bu durum. (Asım, 33)

Günümüzde kiliseye giden insanların çoğunluğu; ya ziyaret amaçlı, ya meraktan ya da Avrupa'ya gitmek için bir adım olarak kiliseyi kullanma amacındadır. Ancak katılımcılardan Asım'ın ifade ettiği gibi Diyarbakır'da Protestan Kilisesi dışındaki kiliseler gelenlerle ilgilenmedikleri gibi ayinlere dışardan katılımı da kabul etmemektedirler. Katılımcıların ilk gittikleri kilise genellikle iyi bilinen tarihi bir Süryani kilisesi olan Meryem Ana Kilisesi olmuş oradan yeterli ilgiyi göremedikleri için sonrasında Diyarbakır Protestan Kilisesi'ne gitmeyi tercih etmişlerdir. Protestan kiliseleri misyoner amaçlı kiliseler oldukları için gelenlerle yakından ilgilenmekte, kişileri misafir gibi ağırlamakta, sorulara iyi hazırlanılmış

şekilde cevap vermektedirler. Bu bakımdan kiliseye ilk gidenler için bu durum Helen'in anlattığı gibi oldukça cezbedici olabilmektedir.

Bununla birlikte gazete veya internetten Misyonerlerle ilgili haber okumak da olasılık faktörleri içerisinde yer alır. Bunun nedeni katılımcıların bu haberleri okumadan önce Hristiyanlıkla ilgili bir adım atmamış olmalarıdır. Katılımcılardan Ziya bir gün misyonerlerle ilgili okuduğu hikayeden sonra *“Amerika’ya gidersem çok daha farklı bir hayatım olur, çok daha kolay bir hayatım olur, orda maaşım daha yüksek olur.”* (Ziya, 55) diye düşündüğünü söylemiştir. Katılımcılardan Yakup ise misyonerlerle ilgili haberlerin çok fazla yapıldığı 90’lı yıllarda gazeteden onlarla ilgili haber okuduğunu ve yapılan bu haberlerin doğru olup olmadığını merak ettiğini, bu bakımdan o dönemde daha kilise kurulmadan önce Hristiyanlığı bir kırtasiye açarak yaymaya çalışan misyonerlerle tanışmasını şöyle anlatmıştır:

Yanlış hatırlamıyorsam 19 yaşındaydım. 19 yaşında misyonerlik faaliyetlerinin çok fazla olduğunu, çok fazla yapıldığını söyleyen haberlere televizyonlarda denk gelirdim. O dönemlerde özellikle siyaset arenaları, siyaset programları vb. programlar fazlasıyla izlenir bir durumdaydı. Onlarda en az iki haftada bir misyonerler şöyle yapıyor misyonerler böyle yapıyor Müslüman mahallesinde salyangoz satıyorlar gibi haberler yapılıyordu. Bu haberleri izlerken ister istemez kafada bir algı oluşuyor çünkü bizim öğrendiğimiz Hristiyanlık var bir de çocukken aklımda kalan iki tane yaşlı teyze var; sevecen, tatlı, yaşlı teyze var. Bunlara baktığımız zaman ister istemez kafada farklı algı oluşuyor. Tam bu haberler yapılırken bir gazetelerin birinde hiç unutmuyorum tam sayfa bir haber Türkiye’de misyonerlik faaliyetleri, İstanbul’da Ankara’da İzmir’de kiliselerin olduğu İncil’in içerisine para koydukları ve insanları bu şekilde Hristiyanlaştırdıklarına dair tam sayfa bir haber var. Haberin bir yerinde de şöyle söylüyor Ankara’da İzmir’de, İstanbul’da büyük şehirlerde kiliseler var ama bunun dışındaki birçok şehirde ev kiliseleri var. Ve bu ev kiliselerinin olduğu yerlerden biri de Diyarbakır. Ben de Diyarbakır’da öğrenciyim tabi bu arada. Burada aklıma şu geldi. Benim bir arkadaşım lokantada çalışıyordu ve o şöyle bir şey söylemişti ben bir kırtasiyeye yemek götürüyorum sipariş ediyorlar Hristiyan bir kırtasiye hep İncil var. Arka tarafında bir oda var ve tuhaf bir şey gittiğim zaman böyle tuhaf oluyorum ya da tuhaf hissediyorum gibi bir şey söylemişti. O haberi okudum arkadaşımın söylediği aklıma geldi dedim herhalde onlar bunlar. Ve merak ettim acaba gerçekten İncil’in içerisine yüz dolar koyuyorlar mı yoksa koymuyorlar mı? Çünkü bu benim aklıma göre rezil bir durum. Gerçekten Hristiyanlar İncil’in içerisine yüz dolar koyarak insanları Hristiyanlaştırıyorlarsa bu hem olan bir şey için çok büyük ayıp hem de Hristiyanlar için de çok büyük bir ayıp hatta rezillik bu gerçekten rezillik. Dolayısıyla dedim ben gidicem bu kırtasiyeye. Arkadaşıma dedim bu kırtasiye nerde hele bana tarif et. Gidicem bakıcam oraya orda ne oluyor ne bitiyor. Tamam dedi. Kaktım bi abiyle gittim tek başıma gitmedim. (Yakup, 35)

Buna göre araştırmamızda gazetede haber okuyarak misyonerlerle tanışan iki kişi olmuştur. Bunların birincisi haberi okuyunca Amerika’ya gitmeyi ve orada iş bulmayı

düşünmüş, ikincisi ise Hristiyanların anlatıldığı gibi olup olmadığını merak etmiştir. Her iki katılımcının da misyonerlerle ilgili düşünceleri misyonerlerle tanışınca değişmiş ve hatta bu misyonerler vasıtasıyla Hristiyanlığı seçmişlerdir. Olasılık faktörlerinden birisi de mistik bir tecrübe yaşama durumudur. Tarihsel olarak en fazla değinilen dönüşüm motifi muhtemelen mistik motiftir. Hristiyan geleneğinde Aziz Pavlus'un M.S. I. yüzyılda Şam yolunda dramatik bir olay yaşaması ve dönüşmesi hadisesi, Hristiyanlıkta dönüşümün nasıl olması gerektiğinin ideali olarak kabul edilmiştir. En eski dönüşüm bilginleri; W. James (1911), E. Starbuck (1911) ve E. T. Clark (1929) mistik dönüşümlere yoğunlaşmışlardır. Bunun nedeni olarak; 19. ve 20. yüzyılın başlarında Amerika'da mistik dönüşümlerin yaygınlığı gösterilebilir. 20. yüzyılın ortalarında bu ilgi azalmış sadece psikanalitik analizde küçük bir konu olarak yer almıştır. Psikanalitik yönelimli bilginlere göre mistik dönüşüm; dini inanç çerçevesinde ortaya çıkan, öznel, ani, kısa süreli, işitsel ve bazen görsel halüsinasyonlarla beliren, dönüşen kişinin sonraki davranışlarında gözle görülür bir değişim ile karakterize olan bir halüsinasyon dönemi olarak tanımlanmıştır (Lofland & Skonovd, 1981: 377). Bu bağlamda her birey, dini tecrübe yaşama potansiyeline sahip olabilir. Çoğunlukla kişinin hayatının en kritik döneminde gerçekleşir ve kritik olaydan önce uzun sürebilen bir stres dönemi yaşanması muhtemeldir. Dolayısıyla bazı zamanlarda dini tecrübe aslında bir yardım çılgılığı olabilir. Mistik bir tecrübe yaşaması sonucu bazıları derinden etkilenecek dine yönelmeye ya da din değiştirmeye karar verebilir (Karacoşkun, 2013: 221-223). Bununla ilgili Ruken ve Helen kiliseyle ilgili mistik rüyalar gördüklerini ifade etmişlerdir. Ruken kiliseye geldikten sonra onda bazı mistik çağrışımlar olduğunu şöyle ifade etmiştir: *‘‘Kiliseye gittikten sonra bazı mistik çağrışımlar oldu, onlardan çok etkilendim. Bir de on yıl önce gördüğüm bir rüya aklıma geldi kiliseyle ilgili bazı şeyler rüyada bana gösterilmişti bundan çok etkilendim. Sonra hiç olmadığı kadar bir rahatlama hissettim. (Ruken, 36)* Katılımcılardan Helen de aynı şekilde arkadaşıyla gördükleri manevi rüyaları sonrasında din değiştirmesinin işareti olarak yorumlamıştır:

Bundan birkaç sene önce çok yakın arkadaşım rüya gördük manevi rüyalar. Ben o zaman İslam'a çok bağlanmışım Kuran öğrenmeye okumaya başladım bir gün rüyamda biri bana seslendi onları bırak geldiğin yere geri dön dedi. Arkadaşım da buna benzer rüya görmüş. Bir sene sonra bir arkadaşımın doğum günüydü o gün pazardı öylesine kiliseye gittik ve bu bizim için her şeyin başlangıcı oldu. (Helen, 30)

Katılımcılardan Mervan ise mistik tecrübe ile ilgili sorumuza eskiden gördüğü bir rüyadan etkilendiğini söyleyerek şöyle yanıt vermiştir:

Beni etkileyen bir şey daha oldu çocukluğumdan bir kaleyi gördüm rüyamda. O kalenin ordan bir ses geldi beni neden inkâr ediyorsun dedi. O zaman ateistlikle deistlik arasında gidip geliyordum

çok sıkıntılı bir durumdaydım inanç olarak. Sonra kiliseye gelince hep o rüyayı hatırlarım sanki o rüyanın beni buraya getirdiğini hissedirim. (Mervan, 38)

Bununla birlikte birtakım insanlar için dönüşüm genellikle yeni dinin kişinin içinde bulunduğu krize çözüm bulmasıyla gerçekleşir. Bu durum birçok şekilde gerçekleşebilir; bir hastalığın iyileşmesi, kişinin yaşamına yeni bir amaç ve anlam kazandırma, alkol sorunlarının üstesinden gelme, insanlara huzur ve sükûnet verme gibi. Berger & Luckmann'a göre, başka bir kilise üyesi aracılığıyla bir iş bulmak bile çoğu zaman, din değiştirmenin doğru seçim olduğuna dair ilahi bir işaret olarak yorumlanır (Berger & Luckmann, 1967: 158). Bu duruma örnek olarak Leyla gösterilebilir. Leyla ailecek birtakım sıkıntılı durumlardan kurtulmasını ve çocuğunun olmasını Tanrı'nın yardımına bağlayarak yaşadığı mistik tecrübeyi⁵⁹ şöyle aktarmıştır:

Benim inancımda dönüm noktası olan bir gelişme başımıza çok kötü bir şey gelmişti, çok zor bir durumda kalmıştık sonra dua ettik. Rab bize yardım etti ve bizi zor durumdan kurtardı bu olay beni çok etkiledi. Yine uzun süre çocuğum olmadı tedavi oldum olmadı. Daha sonra Rab bize nasip etti bu da beni etkileyen bir olaydı. (Leyla, 30)

Bununla beraber katılımcılardan Asım mistik şeyleri önemsemediğini söyleyerek rüyaların bilinçdışı şeyler olduğunu, evrendeki her şeyin insan zihnini etkileyebileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

Ben mistik şeylere pek önemsemem. Rab bana kitabında ne yapmam gerektiğini söylüyorsa onu yaparım ama çıkıp da bu beni etkiledi ya da bunu ben bir rüya gördüm demem saçmadır. Rüyalar aslında bilinç dışıdır. İnsanın beynine yüklediği şeyler rüyalarla bilinç dışına çıkıyor. Beyin fotoğraflama yapıyor mesela bir şey gördüm onunla ilgilenmedim ama on yıl sonra rüyamda görebilirim. Ya da insanlar çok düşünürler, yoğunlaşırlar evrenin çekim yasaları deriz rüyasında onu görürler. Ben böyle şeye ihtiyaç duymuyorum. (Asım, 33)

Sonuç olarak gündelik hayatın olağan akışı dışında gerçekleştiği iddia edilen bir olay, görülen rüyanın tecrübe edilmesi, dualarının gerçekleşmesi, ihtiyacı olanların şifa bulması gibi mistik tecrübeler söz konusu olabilir. Gördüğü bir rüya sonucunda kilise ile yolları birleşen kişiler olduğu gibi geçmişteki rüyalarını kiliseye gelmelerine ve Hristiyan olmalarına yoran kişiler de olmuştur. Bu durumun en iyi örneği aslen Elazığlı ve şimdi Almanya'da geçici vaiz olarak görev yapan A. K. ile yapılan görüşmede ortaya çıkmıştır. Ölümcül bir kansere yakalandığında İsa Mesih'i uyku ve uyanıklık arasında gördüğünü ifade eden bu kişi,

⁵⁹ Katılımcı olmayan (M.G.) adlı bir bayanla görüşmemizde de benzer bir mistik tecrübeyle karşılaştık. Eşinin Hristiyan olmasından sonra Hristiyan olmayı kabul etmeyen (M.G.) sonrasında Hristiyanlığı kabul etmesini şöyle anlatmıştır. "O zamanlar gençtim. Çocuğumuz çok hastaydı bazen onu hastaneye zor yetiştiriyorduk doktorlar ölüm tehlikesi var demişti. O zamanlar Hristiyan olan eşim bana Tanrı İsa Mesih'in adıyla dua etmemi eğer böyle dua edersem çocuğumuzun iyileşeceğini söyledi. Ben de onun dediğini yaptım ve çocuğumuz gerçekten iyileşti. O iyileşince bu durumdan etkilendim ve iman ettim" (05.07.2020).

sonrasında kiliseye gittiğini, Mesih'e iman ettiğini ve bu kötü hastalıktan kurtulduğunu kilise tanıklığında⁶⁰ anlatmıştır (15.02.2019). Bir diğeri Diyarbakırlı ve ateist olan bir kişidir. Bu kişi rüyasında Mesih'i gördüğünü ve Mesih'in kendisini bulmasını istediğini, böylelikle kiliseye gelerek Hristiyan olduğunu anlatmıştır (08.06.2021 tarihli kilise ziyareti). Katılımcılardan üç tanesi gördüğü bir rüyadan etkilendiğini ifade etmiştir. Yine katılımcılardan bir tanesi çok zor durumdayken beklenmedik bir yardım gördüğünü ve dua ettiğini böylelikle dualarının kabul olunduğunu ifade etmiştir. Bir katılımcı ve üç katılımcı olmayan toplam dört görüşmede mistik tecrübe yaşama hali din değiştirme nedeni olarak gösterilmiştir. Bunlardan ikisi kadın diğer ikisi ise erkektir. Bu durumda araştırmamızda kadınların daha fazla mistik tecrübe yaşadıklarına dair bir veri mevcut değildir. Ayrıca gerek rüya görme⁶¹ şeklinde olsun gerek duaların kabul olması şeklinde yaşanan mistik tecrübeler olsun bu durumları yaşayanlar ani bir şekilde din değiştirdiklerini ifade etmemişlerdir. Bununla birlikte yeni dini gruplarla ilk temas kişilerle olduğu kadar modern kitle iletişim araçları aracılığıyla da kurulmaktadır. Anne ve baba tarafından soyunun Ermeniliğe dayandığını söyleyen Alex, Müslüman dindar bir ailede yetişmiştir. Hristiyanlığa olumsuz baktığını ancak bir Tv. kanalında Hristiyan vaazlarına denk geldiğini, dinledikçe olumsuz düşüncelerinin değişmeye başladığını şöyle anlatmıştır:

Hristiyan olmaya karar verme sürecim şöyle gelişti. İlk önce Hristiyan vaazların verildiği bir tv kanalına denk gelmiştim. İlk izlediğim zamanlarda alay ederek izliyordum. 4 veya 5. kez izlediğimde mantığıma uymaya başladı ve yaşadığım şehirdeki Protestan kilisesine gittim. Onlara sorularımı sordum ve kilisedekilere ısınmaya başladım. (Alex, 23)

Abisini Hristiyan olmasından sonra ara sıra onunla takıldığını söyleyen Yakup bir gün onlarla beraber sinemada öylesine bir filme gittiğini ve o filmden çok etkilenererek Hristiyanlığı araştırmaya başladığını şöyle aktarmıştır:

Liseye gidince radikal bir dini grubun içine girdim yaklaşık iki-üç yıl boyunca o radikal grubun içinde kaldım. Küçükken dinle ilgili şeyler biliyordum ama onların içindeyken çok daha fazla şey

⁶⁰ Gözlemlediğimiz kadarıyla kişilerin dini duygularını canlandırma amaçlı bazı ayinlere “gezici vaiz” diyebileceğimiz yurtiçi ve yurtdışından gelen bazı kişiler katılmaktadır. Bu kişiler ayinden sonra kendilerini tanıtmakta ve nasıl Hristiyan olduklarına dair tanıklık vermektedirler. Genelde bu tanıklıkların coşkulu bir şekilde anlatılması Hristiyanlıkta “canlandırıcı motif”in kullanıldığını göstermektedir. Yang & Abel'e göre, insanların farklı kiliseler arasında dolaştıklarını anlatan kavram; “azizlerin dolaşımı” kavramıdır. Buna göre dolaşımdaki azizler, bir kiliseden diğerine geçtiklerinde mistik tecrübe ve manevi dönüşümlerini coşkulu bir şekilde paylaşır ve kişilerin dini duygularını canlandırırlar (Yang & Abel, 2014: 146).

⁶¹ Kilise'de tanıştığımız birisi kiliseye gelmesinin nedenini rüya görmesine bağlamıştır. Rüyasında Ulu Cami civarında arkadaşlarıyla gezmektedir. Bir anda İsa onun yanına gelmiştir. İsa'nın eli haç işareti şeklinde deliktir fakat herhangi bir kan yoktur. O esnada rüyasında herkes sabit hale gelmiştir. Sadece ikisinin hareketli olduğunu anlatmaktadır. İsa ona kendisine yardım edeceğini ve kendisinin ona ulaşmasını istediğini söylemektedir. Bu rüyadan etkilenererek internetten Hristiyanlık ile araştırma yapmıştır. İnternet bir İncil siparişi vermiş ve onu okumaya başlamıştır. Sonrasında İncil aldığı internet sitesinden kendisine telefon ile ulaşılmış ve Pastör'ün numarası kendisine verilmiştir. Böylece Kilise günleri başlamıştır. Eşi Hristiyanlığa yakın değildir. Kendisinin hemen Hristiyan olmayacağını aklına ve bilime uyarsa bunun gerçekleştirebileceğini söylemektedir. Pastörlere Hristiyanlık ile ilgili sorular sormaktadır (29. 09.2019 kilise gözleminde alındıdır).

öğrenme fırsatım oldu. Hem insanlarla ilgili hem dinle ilgili hem genel hayatla ilgili çok fazla şey öğrenme fırsatım oldu. Lise sonlara doğru baktım ki dünya bu gruptan ibaret değil dünya benim mahallemenden ibaret değil. Aslında dışarda da bir dünya var. O zaman keşfetmem lazım bu dünyayı. O zaman dedim ki tamam ya benim biraz ara vermem lazım. Daha sonra bu şekilde cemaatin içinden ayrıldım. Aklıma takılan soruları sormaya başladım bana cevap veriyorlar ama gerçekten beni tatmin eden cevaplar vermiyorlar. Bu şekilde benim hem orayla hem de İslamiyet’le irtibatım tamamen koptu. Ve dedim benim bu şekilde bir dine ihtiyacım yok. Beş altı yıl böyle araftaydım böyle ergenlik zamanları. Ateistim, deistim sürekli yeni öğrendiğim şeyleri söylüyordum. Daha sonra abim kiliseye hizmet ediyordu gençlerle bir filme gidecekleri sinemaya ben de gitmek istedim. Gerçekten çok güzel bir filmdi beni çok etkiledi hiç unutmuyorum. Abime dedim siz insanlara bunu mu anlatıyorsunuz dedim o da evet bunu anlatıyoruz. Merak ettim o zaman kiliseye gitmeye başladım. (Yakup, 25)

Katılımcılardan Musa ise kiliseye gelmeden yıllar önce Dilan Sineması’nda İsa Mesih’le ilgili izlediği bir filminden etkilendiğini, sonrasında arkadaşı kiliseye davet edince tereddüt etmeden gittiğini aktarmıştır:

Tarihi tam hatırlamıyorum ama tutku diye bir film Dilan Sinemasına⁶² gelmişti. Ben tabii İsa Mesih’i kulaktan duymuştum. Bir de İslam’da bize anlatılan bir şeyler var. Yazılından haberim yok tabii ve İsa Mesih’in hani ölülerini diriltir kuşlara can verdiği ve babasız doğması. Hep merak ettim tabii nasıl olabilir. O zamandan beri İsa’nın sevgisi yüreğime yerleşmişti. Ve o tutku filmi de seyredince tabii gelen hep öğrencilerdi. İlkokul 3’ten terk herhalde bi bendim. Alt yazılıydı. Yani İsa’nın sevgisi o zamandan vardı kiliseyle daha tanışmamıştım tabii. (Musa,46)

Olasılık faktörlerinden bir diğeri de kişilerin internet yoluyla misyonerle tanışmaları ve onlardan etkilenmeleri durumudur. H. Gooren bu durumu şöyle açıklamıştır; kişinin inançları büyük ölçüde çevresindeki referans gruplarının bir işlevidir. Dolayısıyla bireyin kendisini yeni bir referans grubuna yönlendirdiği durumlarda bir bakış açısından diğerine dönüşümün gerçekleşmesi beklenebilir. Perspektifler sosyal ilişkilerle korunur; bir bireyin sosyal ilişkileri değiştiğinde bakış açıları da muhtemelen değişir. Birey, “iyi bir adam gibi görünen” biriyle tanışır. Bir süre sonra kişi karşısındakine merak ettiklerini sorar ve onunla tartıştıktan sonra bunların “her şeye rağmen oldukça makul” olduğunu görmeye başlar (Gooren, 2006: 54). Bu duruma katılımcılardan Asım örnek olarak verilebilir. Hristiyan olmak gibi bir düşüncesi olmadığını söyleyen Asım bir gün internetten okumak amacıyla İncil istemiştir. Daha

⁶² Bir zamanlar Ortadoğu’nun ve Balkanların en büyük sinema salonu olma özelliği taşıyan Dilan Sineması Harutyan Sarafyan adlı Ermeni bir mimar tarafından inşa edilmiş ve tasarımı 1950’li yılların İtalya’sındaki operalardan esinlenilmiştir. Dilan Sineması, Diyarbakır kimliğinin önemli bir parçasıydı. 1950’lerden 1990’lara kadar altın çağını yaşayan Dilan Sineması, Diyarbakır’ın sosyal yaşam alanlarından biriydi ve önemli bir yere sahipti. Ancak bugün sinema için tercih edilmediğinden kapanmak üzeredir (<https://www.mucadelegazetesi.com.tr/haber-dilan-sinemasi-satisa-cikarildi-109409.html>).

sonrasında kendisiyle görüşmek isteyen birinin onu aradığını ve sonrasında yaşananları şöyle anlatmıştır:

İnternette İncil istedim geldi. Siteye kargo adresini verdiğin zaman telefon ve mail adresini de veriyorsun onlar seni arıyorlar. Gerçekten ilgili alakalı kişiler. Çünkü bazıları para için arıyor bazıları Amerika'ya gitmek için arıyor. Farklı niyetleri olanları eliyorlar. Merak eden arayışta olan kişiler varsa onlara ulaşıyorlar. Oradan kısa bir mesaj geldi. Dediler ki; biz Diyarbakır Kilisesi'nden geliyoruz internette İncil istemişsiniz oradan mail adresinize ulaştık. Hristiyanlık ile alakalı daha fazla soru sormak için yüz yüze görüşmek ister misiniz? Önce mail atıyorlar maile dönüş yaparsan telefonla arıyorlar. Mekan ya da saat kesinleştirmek için arıyorlar. Ben de olabilir demiştim. Tamamen centilmen kibar saygılı bir şekilde davranıyorlar. Beni görmeye geldiler 24 Mayıs 2007'ydi. Benim için güzel geçti adam Bolivyalıydı. Türkçeyi çok güzel öğrenmiş benden güzel konuşuyordu. Senin dilinde konuşunca daha fazla merak ediyorsun tabi. Türkçe konuştuğu için beni daha fazla etkiledi. Bu karşısındakine değer verdiğini gösteriyor. Adam 15-20 bin kilometre uzaktan buraya gelmiş Türkçe öğrenmiş yani derdi ne olabilir diye sordum kendi kendime. Herkes İngilizce öğrenmeye çalışıyor, kariyer bakımından önemli daha fazla para kazanmak için aynı şekilde. Türkçe kimsenin işine yaramaz ki. Bu kadar zahmet etmiş gelmiş ben de saygıyla dinleyeyim dedim. Burada bazen kapıyı çalıyorlar abi ben Hristiyan olmak istiyorum diyorlar. Yani öyle biri kesin para istiyor diye düşünürüz ya da Avrupa'ya iltica etmek istiyor. Burası sanki konsoloslukmuş gibi. Zaten biz böyle bir şey isteyen adama bir daha selam vermeyiz. İncil'i merak ediyorsa sorularıyla anlaşılır. Ben de İncil'i okudum ve sorularımı bu kişiyle tartıştım. Anlattıkları bana mantıklı gelmeye başladı zaten İslamiyet'ten kopmuştum. Araştırarak zamanla Hristiyan olmaya karar verdim. Sonrasında iletişimi koparmadık mezun olunca beni Diyarbakır'a davet etti, on yıl oldu hala Diyarbakır'dayım. (Asım ,33)

Buna göre Asım, misyonerle görüştüktan sonra Hristiyanlığı araştırmaya karar vermiştir. Onun bu kararı almasında misyonerin saygılı ve güzel Türkçe konuşması, Bolivya'dan buralara kadar gelmesi ve maddi bir karşılık beklentisinin olmaması etkili olmuştur. Ailesinden uzakta çalışmak isteyen Asım atamalarda misyonerin de etkisiyle Diyarbakır'ı yazmış ve buraya atanmış, kilisede tam üyeliğe geçiş süreci de böylelikle başlamıştır. Katılımcılardan Engin de aynı şekilde internette İncil istediğini söylemiştir:

18 yaşına kadar hiç tanışmadım Hristiyanlıkla, bir kilise veya Hristiyan görmedim İncil de okumadım. Üniversitedeyken internette bir reklam gördüm. O zaman Hristiyan olmak gibi bir düşüncem yoktu. Siz ne kadar uzak ihtimal düşünürseniz ben de öyle düşünüyordum. Hiçbir zaman öyle planladığım bir şey değildi. Benim kesinlikle bir din değiştirme amacım olmadı sadece merak ediyordum genel kültür bilgim artsın diye İncil'i okumak istedim. İki milyar insan İncil'e inanıyor sonuçta ben de inanayım diye bir düşüncem yoktu öyle bir derdim yoktu yani. (Engin, 23)

Hristiyanlıkla hapishanedeyken⁶³ İncil okuyarak tanıştığını söyleyen Rohat, internet üzerinden Pastörle görüştüğünü ve Hristiyan olduğunu söylemiş, hapisten çıktıktan sonra düzenli olarak kiliseye devam etmeye başlamıştır: *"Cezaevinde ilk defa İncili okumuştum. Sonrasında internetten bir pastör ile tanıştım. Onunla internet üzerinden iletişimin devam etti ve whatsapp'tan iletişime geçtim. Hristiyanlığı kabul ettiğim yani iman ettiğim gece üzerimden büyük bir yük kalktı. O gece birilerinin kötü ruhu benden aldıklarını hissettim."* (Rohat, 49)

Önceki araştırmalarda aileden birinin beklenmedik bir şekilde başka bir dini kabul etmesi de olasılık faktörlerinden sayılmıştır. Katılımcılardan Ethem bir gün eve gelince evde bir kavga ve bağışmanın olduğunu, bunun abisinin Hristiyan olması sebebiyle gerçekleştiğini şöyle anlatmıştır:

2003 yılında camiden eve gelince çok dindar olan abimin Hristiyan olduğunu öğrendim. Dedim ne gerek var ne oluyor? Burada mükemmel bir inanç var İslamiyet diye sen gidip Hristiyanlığı seçiyorsun. Yani hak varken batılı tercih ediyorsun. O zaman şöyle düşündüm bu aptallıktır mümkün değil böyle bir şey olması. Bana kabul edilebilir gelmiyordu açıkçası. İslam gibi bir din varken niye Hristiyan olsun birisi. Bu şekilde bir şok yaşadım eve geldiğimde. Tabi o süreç içerisinde birçok şey oldu hayatımızda. Babam İstanbul'dan geldi. Abimi biraz daha kontrol altına almaya çalıştı. Ama günün sonunda abim bir şekilde o inancı benimsedi. Hristiyanlarla takılmaya başladı. Tabi bu zamanda aile arasında git geller oldu ama aile şunu düşünüyordu. Zaten abim genç delikanlı, kanı kaynıyor. Gider biraz hevesini alır gelir. Ama öyle olmadı. (Ethem 30)

Ethem gibi aileden birilerinin Hristiyan olması o zamanlarda Diyarbakır gibi bir yerde sık rastlanan bir durum değildir. Bu durum Ethem ve ailesinin üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Aileden birinin Hristiyan olması sebebiyle din değiştiren başka katılımcılar da olmuştur ancak, onlar bu durumu beklenmedik bir durum olarak nitelendirmedikleri için bu katılımcıların durumu bundan sonra gelen sosyal ağ faktörleri kısmında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3.4.5. Sosyal Ağ Faktörleri

Din değiştirmenin esas olarak teolojik ve psikolojik bir mahiyet taşıdığı bilinmekle birlikte çoğu zaman toplumsal ortamda bir dizi faktörün etkisiyle ortaya çıktığı açıktır. Yeni bir dine girişte etkili olan siyasal, toplumsal ve kültürel faktörlerin zihinsel ve psikolojik etkenlere ağır bastığını belirten uzmanlar, söz konusu faktörleri sayarken toplumsal baskılar, ekonomik çıkar beklentisi, günlük sıkıntılar, marjinallik, toplumsal statü, cinsiyetçi din

⁶³ Misyonerlik yöntemlerinden bir tanesi de hapishanede yatan suçlulara İncil ve Kutsal Kitabın ulaştırılmasıdır.

yorumları, farklı bir dinden eş seçimi, dini kimlik ihtiyacı vb. faktörleri sayarlar. Diğer taraftan insanların bağlı bulundukları dini inancı terk edip yeni bir dine yönelmeleri birtakım toplumsal sonuçlar doğuracağından din değiştirmenin çok boyutlu ve oldukça karmaşık bir olgu olduğunu söyleyebiliriz (Kirman, 2004: 84). Dönüşüm araştırmasında tespit edilen sosyal etkiler genel olarak üçe ayrılmıştır. Bunlar; sosyal ağlar, duygusal ve yoğun etkileşim ile rol öğrenmedir. Sosyal ağlar, insanların nasıl din değiştirdiğini açıklamada çok önemlidir. Örneğin, Pentekoskal, Evanjelist ve Nichiren Shoshu Budistleri gibi pek çok grup arasında yapılan çalışmalar üyelerin büyük çoğunluğunun sosyal ağlar aracılığıyla dönüştüğünü ortaya koymuştur. Bununla beraber sembolik etkileşimcilik, rol teorisi ve öğrenme teorisi gibi geleneksel sosyolojik ve psikolojik açıklayıcı şemalar kullanılarak açıklanamayan benzersiz sosyal ve psikolojik süreçlerin olduğu da göz ardı edilmemelidir (Snow, 1984: 182- 183). Rol öğrenme yoluyla din değiştiren katılımcılardan biri Leyla'dır. Leyla dindar bir Müslüman iken Hristiyan biriyle evlenmiştir. Başlangıçta Hristiyan olmayı düşünmeyen Leyla zamanla kiliseye gitmeye başlamıştır. Kendileriyle ilgilenen Hristiyan bir çiftin karı-koca olarak birbirlerine karşı davranışları onu çok etkilemiştir. Onları rol-model olarak kabul etmiş ve böylelikle Hristiyanlığı merak etmeye başlamıştır:

Eşimle tanıştıktan uzun bir süre sonra Hristiyan olmaya karar verdim. Onunla tanışınca bana Hristiyan olduğunu söyledi. Ama benim için bu durum sorun olmadı. Çünkü çok efendi, çok dürüst, diğer erkeklerden çok farklı geliyordu bana o yüzden ben ilişkimi kesmek istemedim çok zor olacaktı bizim için bunu konuşuyorduk zor günler bizi bekliyor diye. O zaman ben pek merak etmedim onun inancını. Çok da önemli değildi. O da benimkini o kadar önemsemedi ben de onun inancını. Biz güzel anlaşılm gerisi gelir diye düşünüyorduk. Eşim hiçbir zaman bana kiliseye gel demedi, kutsal kitabı oku demedi. Beni etkileyen, o zamanlar bizimle ilgilenen Amerikalı bir çiftin davranışları oldu. Onların birbirine karşı bağlılığı saygısı ve ilişkileri beni çok etkiledi. Sonrasında kilisedekileri merak etmeye başladım. Daha sonra kiliseye gidip gelirken Hristiyan olmaya karar verdim. (Ruken, 40)

A. Greil'e göre; eski dini inancıyla duygusal bağlarının zayıf olduğu durumlarda birey büyük olasılıkla kendisine yakın olan kişiyi yeni bir referans olarak kabul edecektir. Gerlach ve Hine tarafından incelenen Pentekostalların birçoğu, kişinin eşleri ve diğer akrabalarının, bireyi dönüştürmeye teşvik etmede etkili olduğunu bildirmiştir ancak, her evli bireyin kendi dinini benimseme konusunda eşini kendisine katılmaya ikna edebildiği söylenmemelidir (Greil, 1970: 84). Eşler arasındaki ilişkinin yakın olduğu durumlarda bir eşin din değiştirmesi genellikle diğer eşin din değiştirmesine yol açar. Ancak bağlılığın zayıf olduğu durumlarda bir eşin dönüşü diğer eşin din değiştirmesine değil, evliliğin bozulmasına neden olabilir. Bazı durumlarda ise, bir bireyin din değiştirmesi ailesi ve akrabaları arasındaki tüm bağların

kopmasına yol açabilir (Greil, 1970: 118). Nitekim kilisede din değiştirenlerden biriyle sohbetimiz sırasında kendisi Hristiyan olunca eşinin ondan ayrıldığını söyleyen bir kişi olduğu gibi⁶⁴ katılımcılar arasında aileleriyle bağları kopanlar da vardır. Katılımcılardan Ruken ilk olarak eşinin Hristiyan olduğunu kendisinin ondan uzun bir süre sonra Hristiyan olduğunu şöyle anlatmıştır:

Çok eskiden eşimle çıkarken o araştırıyordu onunla kiliseye gelmişim ama hiç ben öğreneyim araştırayım diye istek uyanmadı içimde. Eşimle o zaman çıkarken mektuplaşıyorduk bana mektup yazdı ben evliliğe hazır değilim inanç konusunda bir arayış içerisindeyim seni seviyorum ama istersen arkadaş kalabiliriz diye yazdı. Aramızda bir kızgınlık yok bir şey yok ayrılıyorsun dedim o yüzden benim düşmanımsın beş yıl karşılaşmadık o süreçte farklı bir mahalleye taşındık hiç görüşmedik. O süreçte düşünüyordum onu Hristiyan oldu mu ne yaptı diye ama hiç kiliseye gelmedim. (Ruken, 36)

Kız arkadaşını yeni bir referans kaynağı olarak kabul eden bir diğer katılımcı Baran'dır. O zamanlar kız arkadaşının Hristiyanlığı araştırdığını ancak kendisinin pek ilgili olmadığını, askerdeyken kız arkadaşı vasıtasıyla İncil ve Kuran'ı okumaya başladığını ve Hristiyanlığı kabul etme sürecini şöyle aktarmıştır.

Hristiyanlığı eşim söyledi biz görüşürken araştırıyorum diye ben dedim problem yok istersen taş da tapabilirsin. Benim için bir önemi yok. Arada bazı şeyler yaşandı. Kur'an'ın Türkçesini tekrar okudum İncil'i okudum. Tekrar tekrar okudum. İncil bana daha mantıklı gelmeye başladı. Bazı sıkıntılı durumların içindeydim. Bir gece eşimle konuştuk çok sıkıntılıydım iman edersem bunlardan kurtulacağımı söyledi. Ben de denemek istedim ve sabah uyandığımda çok rahatlamıştım kendimi yeniden doğmuş gibi hissettim. (Baran, 34)

Din değiştirme araştırmacıları Stark & Finke yeni bir dini gruba katılanlar için; *“Dini grup üyelerine olan bağlılıkları, üye olmayan yakınlarına karşı bağlılıklarını dengelemiştir. Bunun nedeni yeni sosyal ağların yeni dini inançları kısmen makul hale getirmesidir”* diyerek sosyal ağların önemini vurgulamıştır. Yine Stark & Finke; *“Gerçekte, din değiştirme nadiren bir ideolojiyi aramak veya benimsemekle ilgilidir aslında din değiştirme kişinin dini davranışını arkadaşlarının ve aile üyelerinin davranışlarına uygun hale getirmekle ilgilidir”* diyerek, sosyal ağlar aynı zamanda uyum sağlamanın ve dönüştürmenin ödülünü oluşturur tezini ileri sürmüşlerdir (Stark & Finke, 1998: 761-764). Bu durum genellikle diğer dinden üyelerle yalnızca birkaç bağlantıya dayanarak gerçekleşir. Konuyla ilgili olarak Yakup, abisi vasıtasıyla Hristiyan olma sürecini şöyle anlatmıştır:

⁶⁴ Kilisede tanıştığımız S.Ç (40) Hristiyan olunca eşiyle ilişkilerinin bozulduğunu ayrı yaşadıklarını ancak kendisinin boşanmak istemediğini anlatmıştır. Bununla beraber kilise pastörünün boşanmaları gerektiğini çünkü evliliklerinin haram olduğunu kendisine söylediğini ifade etmiştir (18.02.2019 tarihinde kilisede yapılan görüşmeden alıntıdır).

Müslümanken çocukluk ve ergenlik dönemimde abimlerin iki abimin Hristiyan olması zor durumdu annemle babam bu yüzden ayrıldılar. Arkadaşlarım bana sanki tam güvenmiyordu. Arkadaşları tatmin edemiyordum. Bana bu da onlardan mı diye bakıyorlardı. Abimlere din meselesini çok sormadım. Bir ara küçük abime sordum. Zamanı geldiğinde sen araştırıp öğreneceksin dedi. İlerleyen zamanlarda onlarla birlikte kilise etkinliklerine katılmaya başladım ve Hristiyanlığı kabul etme sürecim böyle başladı. (Yakup, 25)

Sosyal ağ vasıtasıyla Hristiyan olanlardan birisi de Ethem olmuştur. Ethem'in önce abisi Hristiyan olmuştur. Hristiyanların nasıl olduğunu merak ettiği için kiliseye arada gidip geldiğini söyleyen Ethem iki tarafı sürekli karşılaştırmaya başladığını şöyle anlatmıştır:

Sonra abimle kiliseye gittim çocuktum o zaman. Birkaç defa beraber kiliseye gittim gördüm nasıl bir yerdir. Hoşuma da gidiyordu yani oraya gittiğimde ortamda farklı insanlar yani bizim yaşadığımızın dışında bir hayat vardı. Değişik geliyordu. Ama tabi düşünüyordum bu insanlar herhalde gökten zembille inmişler, bizim gibi değil bunlar farklıdır diye düşünüyordum ama meğerse bizim gibilermiş bizim gibi aynı yerlerde oturan, sıradan insanlar çok öyle olağanüstü hayatları yoktu aslında. Çok ilgimi çekti kilise o süreçte. Tabi o zaman kiliseye gittiğim zaman çocuktum herhalde 14-15 yaşlarındaydım. Kiliseye giderdim ama bir yandan gitmiş olduğum bir cemaat vardı oraya giderdim. İki tarafa da giderdim çünkü seviyordum ikisini de. Tabi çocuk aklıyla şu hiç aklımdan çıkmadı. İki tarafı da hep kıyasladım. Bu tarafta Hristiyanlar var kilise var öbür tarafta İslamiyet var o zamanki tabirle mümin kardeşlerimiz var. O zaman aklımın bir köşesinde hep kaldı bu kıyaslama. (Ethem 30)

Bu bağlamda akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri bazı kişiler için dönüşüm sürecinde oldukça önemli olabilmektedir. Bazı bilim insanları dönüşüm sırasında yakın kişisel ilişkilerin kurulmasının derin bir düzeyde kabul görmüş bir hisse dönüştüğünü ifade etmişlerdir. Yine bazıları, bir grup kabul deneyiminin insanların çatışmayı daha kolay aşmasına olanak sağladığını, özgüveni arttırdığını ve hayata yeni bir bakış açısı sunduğunu ifade etmişlerdir. Her durumda çoğu sosyal bilimci arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerinin dönüşmenin birincil yolu olduğu konusunda hemfikirlerdir. Bu bakımdan pek çok insan dini örgütlere arkadaş veya aile ağı sayesinde katılır (Rambo, 1993: 10). Katılımcılardan Oktay da kiliseye babası vasıtasıyla katılmıştır:

Babam dediğim gibi Hristiyan'dı ama bana karışmadı hiçbir zaman. 22 yaşındayım ben kendim Hristiyan olmaya karar verdim. Ama her zaman şunu biliyorum babam Hristiyandı ama herkesten daha hoşgörülüydü. Annemin tarafı dayılarım sırf Hristiyan olduğu için annemle babamı ayırdılar ve annemi görmeme engel oldular. Bize çok kötü şeyler yaşattılar. (Oktay, 27)

Katılımcılardan Yakub'un çocukluğu Diyarbakır Sur'da Hz. Süleyman camisinin çevresinde geçmiş, dini-muhafazakâr ve Hizbullah'a yakın bir aile içinde büyümüştür. Dini eğitim almış ve bir süre bu gurubun içinde yer almış ve Kuran dersi vermiştir. Abisinden

sonra kiliseye başlamış ve sonrasında Hristiyan olmuştur: *"Benim tanıklığım aslında abilerimle başladı. Ben daha altı yaşındayken en büyük abim iman etti Mesih'e. O zaman o araştırmaya başladı İncil'i okumaya başladı belli bir süre sonra Mesih'i hayatına kabul etti."* (Yakup, 25) Dolayısıyla sosyal ağlar insanları dini gruplara dahil etmede kilit bir öneme sahiptir. Gruba dahil olduktan sonra kurulan arkadaşlık ilişkileri genellikle inançlardaki değişikliklere katkıda bulunur. Bu konuda duygusal yakınlık kurulan insanların dönüşümdeki etkisini H. D. Cruz şöyle açıklamıştır:

Bize yakın olanların tanıklığına yabancıların tanıklığından daha fazla ağırlık verme eğilimindeyiz. Belki de bunun nedeni, tanıdık bireylerin epistemik kimlik bilgilerini daha iyi ölçebilmemizdir. Arkadaş olmak epistemik taraf tutmaya neden olur çünkü bize karşı iyi niyetli insanlara güvenmek mantıklıdır. Bu nedenle insanlar, hayırsever gördükleri insanlara seçici bir güven duyma eğilimindedirler: güvene dayalı bir ilişkimiz olan insanların bizi aldatma olasılığı daha düşüktür. Entelektüel kuramlaştırma, duygusal yaşamlarımızdan tamamen ayrılmış olarak görülmemelidir (Cruz, 2018: 271).

Katılımcılardan Ziya'nın aşağıda bahsettiği yakından tanıdığı dostu onun dönüşümünde güçlü bir rol oynamıştır. Aynı zamanda diğerleriyle tanışıp gruba bir süre dahil olduğunu, daha sonrasında inanmaya başladığını şöyle anlatmıştır:

91'de tabi ki kimse yok çok değer verdiğim sonradan tanıştım tabi bir abim oldu. Gerçekten cömert gerçekten onurlu şerefli haysiyetli bir adamdı Derviş abi. Ama adam o kadar meşguldü ki o kadar çünkü bir iş yerinin başkanlığını yapıyordu zaman geçiremiyorduk onunla. Sonra 91'de körfez savaşı oldu eskiler hatırlar. Körfez savaşı olduğunda hem bizim insanlar gidip orda yardım ettiler mültecilere o zaman mülteci değil de peşmerge diyordular peşmergelere. Hem de yurt dışından gelen bir sürü insanlar geldi hizmet ediyordular ve onlardan bir tanesi Diyarbakır'a yerleşti o da Amerikalıydı ve bu insan Diyarbakır'a yerleştiğinde bizim Davut'la haberi oldu beni onunla tanıştırdı. Diyarbakır'da iş hanında bürosu var orda tanıştık bu adamla gerçekten sık sık zaman geçirmeye başladım. Sabahleyin altı buçukta giderdik hem kutsal kitaba çalışırdık hem konuşurduk. (Ziya, 55)

Yakın bir arkadaşı vasıtasıyla din değiştirenlerden birisi de Musa'dır. Musa ve arkadaşı uzun yıllar alkol probleminden muzdariptir. Tövbe etmek için Menzil Cemaati'ne giden ancak tam bir bağlılık gösteremeyen Musa ve arkadaşı sonrasında bir tanıdık vasıtasıyla misyonerle tanışmış ve din değiştirmeye böyle karar vermiştir:

Yine tanrıdan konuşuyorduk biz neyiz nereye gidiyoruz. Dedi inan bi Hristiyan'ı tanıyorum dedim hemen ara gelsin bi konuşalım soru soralım aradı Jerry bizi kiliseye davet etti 2011 yılında. Kiliseye gittik Hristiyanlığın nasıl bir din olduğunu öğrendik İslam'la karşılaştık. Sonra Hristiyan olmaya karar verdik tövbe ettik. (Musa, 46)

Birçokları için yeni dinden bir arkadaş veya aile üyesi ile yakın ilişki, yeni bir bakış açısına veya yaşam biçimine yönlendirmede oldukça önemli olabilir. Dönüşüm sürecindeki ilişkilerin rolünde birden fazla dinamik iş başındadır. Birincisi; yeni dinden arkadaşın genellikle güvenilir olduğu algılanır.⁶⁵ Bir diğer husus kişisel ilişkilerin yeni bir inanç sisteminin onaylanması için oldukça önemli olduğudur. Potansiyel kişi, kendisi tarafından bilinen birisinin gerçekten değiştiğini ilk elden görebilir. Yine bir dönüşüm entelektüel bir sorgulamayla başlasa bile, arkadaşlıkların veya bir destek sisteminin varlığı kişinin entelektüel ve manevi meseleleri araştırabileceği kritik bir ortam sağlayabilir (Rambo, 1993: 110). Dolayısıyla insanlar birbirlerinden ve sosyal ilişkilerinden etkilenirler. Dini dönüşüm süreci kişinin kendisi için önemli olan kişilerin bakış açılarını kabullenmesi sürecine dönüşebilir. Yapılan araştırmalarda farklı din mensuplarıyla evlenen kişilerin birbirlerinden etkilenerek din değiştirmenin gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Bizim araştırmamızda da katılımcıların birçoğunun sosyal ilişkiler yoluyla din değiştirdikleri gözlemlenmiştir:

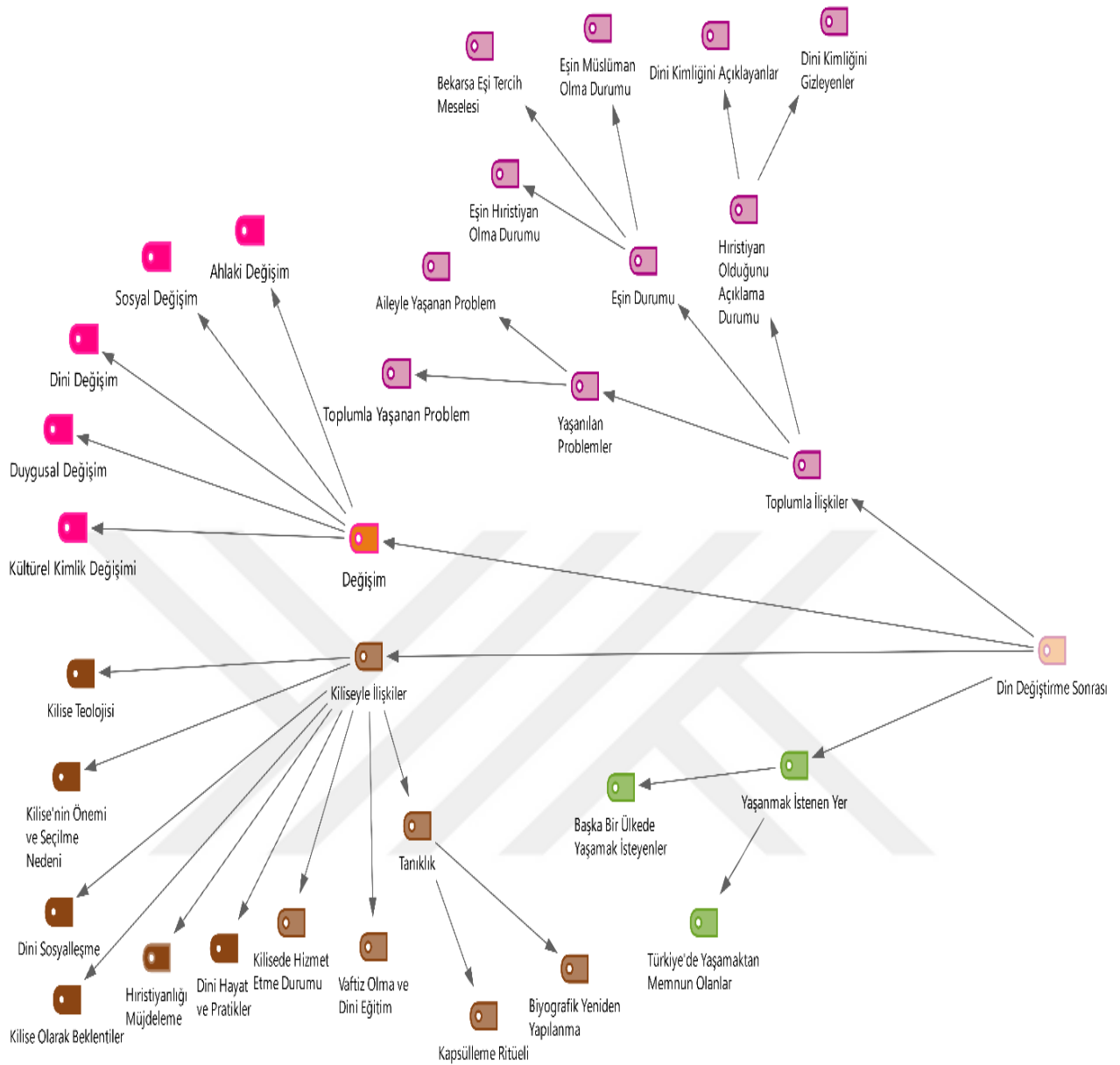
Bir taraftan şu ortaya çıktı ben İslam'ı öğrenmeye çalışıyorum İslam'ı benimsiyorum seviyorum ama diğer tarafta da abim Hristiyan. Yani bu iki tezattı benim için. Ben şöyle düşünüyordum benim gibi birinin abisi nasıl Hristiyan olur. Abim başka bir yere yerleşti arada geldiğinde onunla inanç hakkında sohbet ediyorduk. Ama çok fazla derin bir şeyimiz olmuyordu. Bana her zaman şunu söylerdi. Ya sen bi önce İslami iyice öğren, yaşı'n daha küçüktür araştı. Sonra yine Hristiyanlığı araştırırsın konuşuruz. Bu durum beni gerçekten şaşırttı. (Baran, 30)

Sonuç olarak araştırmamızda katılımcıların yedi tanesi (yüzde 40) sosyal ağ yoluyla gruba katılmıştır. Sosyal ağ yoluyla katılanların birinci grubunu genellikle baba, abi, sevgili veya eşin vasıtasıyla din değiştirenler oluşturmuştur. İkinci grupta ise sevilen ve saygı duyulan bir tanıdığın vasıtasıyla din değiştirenler yer alır. Katılımcılardan iki kadın ve bir erkek; eş veya sevgili yoluyla Hristiyan olurken diğerleri baba veya kardeş yoluyla Hristiyanlığı tanımıştır. Araştırmamızda katılımcıların bazıları eşleri/sevgilileri, aile üyeleri ve arkadaşları vasıtasıyla kiliseye gelmiş, ayin ve etkinliklere katılmış ve gözlemde bulunmuşlardır. Böylelikle duygusal motifteki bazılarının deneyerek (rol öğrenme) son kararı verdiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca bir kişi arkadaşıyla içkiden tövbe etmeye karar vermiş, ilk önce menzil cemaatine gitmiş ama orada kendisiyle yeterince ilgilenilmediği için kiliseye gelmeye karar vermiştir. Dolayısıyla katılımcıların hepsi sosyal öğrenme yoluyla kilisede Hristiyanlığı tecrübe etmişler ve kendilerine uygun olduğuna bu şekilde karar vermişlerdir.

3.5. Din Değiştirme Sonrası

⁶⁵ İkna konusundaki literatür savunucunun bu güvenilirliğini “kaynak güvenilirliği” olarak tanımlamaktadır.

Araştırma gurubumuzdaki katılımcıların konuşma analizlerinden din değıştirdikten sonra aşğıdaki tabloda görüldüğü üzere bazı tema başlıkları ortaya çıkmıştır. Bu şemaya göre din değıştiren kişiler din değıştirme sonrası bir değışim yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Değışim noktası herkeste farklı olarak belirginleşmiştir. Buna göre katılımcıların ahlaki, sosyal, dini, duygusal ve kültürel kimlik değışimi yaşadıkları ve bunların kişiden kişiye farklılaştığı görülmüştür. Din değıştirme sonrasında katılımcıları etkileyen diğer bir husus şüphesiz kendi toplumlarıyla ilişkileridir. Bazıları toplumla ilişkilerinin etkilendiğini, aile veya toplumlarıyla problem yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yine evliyse eşlerin dini durumları, evli değilse eşi tercih meselesi, Hristiyan olduğunu topluma açıklama meselesi gibi bazı hususlar ortaya çıkmıştır. Katılımcılar Hristiyanlığı kiliseden öğrendikleri, kiliseye devam ettikleri, kilisede vaftiz oldukları ve kiliseye bağlılıklarını belirttikleri için konuyla ilgili bazı temalar ortaya çıkmıştır. Bunlar; kilisenin teolojisi, kilisenin önemi ve seçilme nedeni, kilise topluluğu olarak beklentiler, dini sosyalleşme, kilisede hizmet etme durumu, dini eğitim alma ve vaftiz olma, tanıklık, Hristiyanlığı müjdeleme, dini hayat ve pratiklerdir. Kişinin hayatındaki önemli değışiklikler kişilerin ileriye dönük hayallerine de etki etmektedir. Bu bakımdan katılımcıların bazılarının konuşma analizlerinde din değıştirdikten sonra Hristiyan bir ülkede yaşamak istediklerini belirtmeleri, yaşanmak istenen yer temasını işlememize sebep olmuştur. Bazıları Hristiyan bir ülkede dinini daha rahat yaşayacağını ifade ederken bazıları Türkiye’den memnun olduğunu ve burada kalıp hizmet etmek istediğini ifade etmiştir.

Şekil 9: Din Değiştirme Sonrası Durum Şeması

3.5.1. Değişim

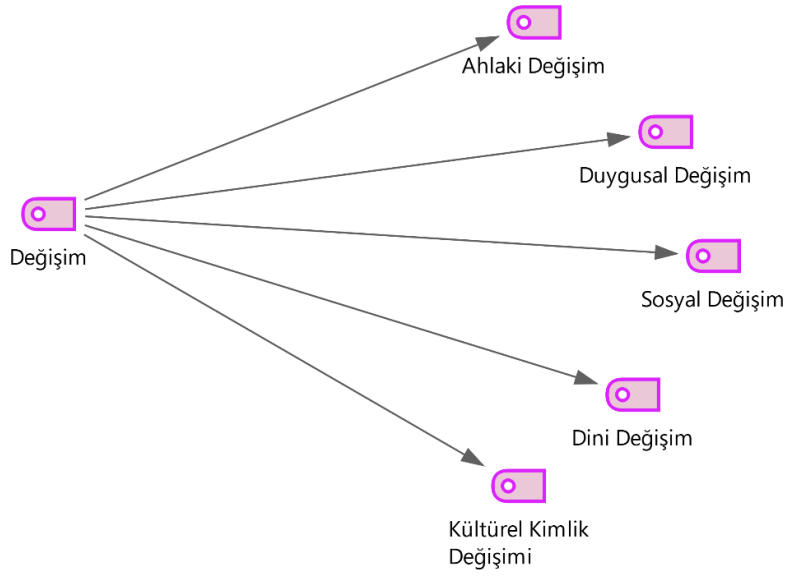
Din değiştirme araştırmacısı L. Rambo'ya göre dönüşüm, bireysel dini değişimden daha fazlası olarak görülmelidir. Çünkü genellikle bireysel dönüşümleri mümkün kılan dönüşüm ekolojileri olarak tanımlanabilecek şeyleri yaratan politik, sosyal ve kültürel ortamların varlığı önemlidir. Buna göre din değiştirme:

- Bir kişi veya grup dini bir topluluktaki ilişkilere bağlandığında,
- Dini görev ve amaçlarla uyumlu deneyim ve eylemi teşvik eden ritüeller düzenlendiğinde,

- Retorik veya kişinin hayatını yorumlama sistemi dini bir referans çerçevesine dönüştürüldüğünde ve
- Bir kişinin rolü veya amaç duygusu, dini duyarlılık ve yapılardan etkilenip yönlendirildiğinde dönüşüm gerçekleşmektedir (Rambo, 1993: 34).

Bununla birlikte kilise ve misyonerler din değiştirmeyi öncelikle belirli bir doktrin (ortodoksluk) veya uygulamaların (ortopraksi) onaylanması açısından tanımlamışlardır. Hiebert, bu eski Hristiyan dönüşüm modelini eleştirmiştir. Hiebert için dönüşüm, hem kişisel dönüşümü hem de kurumsal dönüşümü içermesi gereken ömür boyu süren bir süreçtir. Bu nedenle Hiebert, üç ana dönüşüm düzeyini ayırt etmiştir. Bunlardan ilki; davranış ve ritüel olarak, örneğin sigara içmeyi bırakma, vaftiz olma, kiliseye gitme, ilmiyal ve ayetleri ezberleme, kıyafet giyme ve temiz olma, dua etme ve İncil'i okumadır. İkincisi; inançlar ve inanç sistemleriyle ilgili olarak, mesela tövbe etme, günahları itiraf etme, İsa'yı kabul etmedir. Üçüncüsü ise; dünya görüşüyle ilgili olarak eski (kültürel, dini, seküler) dünya görüşünü İncil'deki bir dünya görüşüne göre dönüştürmedir (Gooren, 2014:100). Sonuç olarak dönüşüm sonrasında günlük özel ve genel rutinler değiştirilir; başka bir kutsal dil öğrenilir ve dini terimler benimsenir; farklı bir ritüel ve dua koreografisine göre hareket edilir; belirli yiyecek ve içecekler tüketilir ve diğerlerinden, hatta yeni dindarlığı veya inancı takip etmeyen eşler de dahil olmak üzere aile üyelerinden ayrıldıkça yeni bir grup insanla yeni çevre oluşturulur (Baer, 2014: 27). Kilisede aşağıdaki pasajda görüldüğü gibi kalpten bir değişimin üyelerden beklendiği söylenebilir:

Yahudiler Tanrı'nın onlara verdiği bütün görevleri yerine getirdiler tapınağa gittiler kurbanlar adadılar ama bu yaptıkları yasalar onların kalplerine işlemedi. Bütün verilen görev ve ibadetleri yaptılar ama bunları kalpten yapmadılar. İsa Mesih ve İncil yasayı kaldırdı ve insanlara artık ben sizin yüreğinizde yaşayacağım dedi. O yüzden Tanrıyı yüreğimizde kalbimizde yaşatacağız (11.10.2020 Pazar ayini).

Şekil 10: Değişim Şeması

3.5.1.1. Ahlaki Değişim

Yeni bir dine geçişin birçok örneğinde kişinin ilk motivasyonu inancı değil davranışları değiştirmektir. Bireylerin kendilerini değiştirmeye çalıştıkları bir araç olarak dini grupları arama ve kullanma biçimi, kişiliğin dış etkiler yoluyla değiştirildiği yorumuna ters düşmektedir. Bunun nedeni ise; arayışta olan, kendine yardım etmeye çalışan kişinin kendi başına harekete geçen aktif bir fail olmasıdır. Dolayısıyla bazı kişilerin amacı; istenmeyen ve hatta kendine zarar verdiğini düşündüğü davranışlarını değiştirmeye yardımcı olması için çevresini değiştirmek olabilmektedir. Buna ek olarak, dönüşüm yaşayan çok sayıda kişinin kendilerine yönelik algılarının pozitif bir şekilde değiştiği gözlenmiştir. Dolayısıyla din değiştiren pek çok kişi kendilerini olumlu anlamda değiştirmenin bir yolunu bulmaya çalışan aktif öznelerdir. Örnek vermek gerekirse; Barker'ın (1984) Birleşme Kilisesi üzerine yaptığı çalışma, çoğu üyenin ideallerini gerçekleştirebilecekleri bir topluluk arayan ve oldukça idealist gençlerden oluştuğunu ortaya koymuştur. Kilbourne'un (1986) çalışması da benzer şekilde din değiştiren kişilerin, katıldıkları grup tarafından sömürüldüklerini hissetmediklerini ve istedikleri hayatı yaşayabilecekleri bir ortam sağladığı için gruba karşı minnettarlık duygusu içerisinde olduklarını ortaya koymuştur. Özetle din değiştiren pek çok kişi önceki sahip olduklarından çok daha iyi bir yaşama kavuştuklarını söylemişlerdir. Benzer birçok dönüşüm çalışmasından elde edilen kanıtlar din değiştiren kişilerin çoğunun bunu, kişisel kimlik ve gelişim gibi kişilik sorunlarına karşılık gelen ciddi nedenlerle yaptığını ortaya koymaktadır (Paloutzian et al. 1999: 1061-1062). Benzer şekilde dini arayanların aktivist dönüşümlerine vurgu yapan R. A. Strauss, din değiştiren kişinin pasif değil aktif bir varlık

olarak görülmesi ve bu istemli seçime saygı duyulması gerektiğini, din değiştirmenin anlamlı bir eylem olduğunu savunmuştur. Buna göre aktivist modelinde R. A. Straus, sistematik olarak arayış içerisinde olan kişilerin eylemlerini ana hatlarıyla açıklamıştır. Bu eylemler; sosyal ağ ve kitle iletişim araçlarını taramak, belirli bir dini grubu deneyimlemek, kurumsallaşmış “köprü atma eylemlerini” (dönüşüm) takip ederek uygun dili, kurguyu ve yorumlama şemalarını öğrenmek (üyelik) olarak özetlenebilir (Straus, 1979: 165-166). Buna katılımcılardan Musa örnek olarak verilebilir. Musa alkol problemi olan bir insandır. Kiliseye de tövbe edip, alkol probleminden kurtulmak istediği için geldiğini söylemiştir. Din değiştirme sonrasında kilisedekiler içse bile artık kendisinin içmediğini Musa şöyle anlatmıştır:

Ama Hristiyan olduktan sonra içki içmeyi bıraktım. Kilisedekiler içse de ben içmiyorum. Çok değişiklikler oldu mesela küçük oğlum baba sen gittin başkası geldi dedi. Hiçbir kadına kötü gözle mesela bakmıyorum Mesih’in gözüyle bakıyorum ama önceden bakıyordum. Bir arkadaşım var o sürekli söylüyor doğru yola gel diye onun dışında kimse söylemiyor. Eski alışkanlıklarım var üstümden hala atamıyoruz. Mesela sinirleniyorum. Yemin ediyorum bir türlü bunu atamadım. Hani düzeltmeye çalışıyorum yemin etmemek için ama yine de oluyor. (Musa, 46)

Vaftiz olduktan sonra eski yaşamını bırakıp yeni bir yaşama başladığını ve hayatındaki her şeyin değiştiğini söyleyen Mervan bu değişimi şöyle aktarmıştır:

Hani dedim ya vaftiz yeni bir yaşam diye eski yaşamınızı bırakıp yeni bi yaşama başlıyorsunuz ben iman ediyorum ben o yeni yaşama başladım. Hayatımda her şeyim değişti. Ben ayyaş değildim alkolik değildim ama içki içiyordum. İstisnasız her gün oturup içerdim. Zina vardı küfür vardı. Yani eski ben gitti Korku imparatorluğundan sevgi imparatorluğuna geçiş yaptım. Eski ben öldü yeni bir ben doğdu. (Mervan, 39)

Katılımcılardan Mahmut da Hristiyan olduktan sonra birtakım ahlaki değerlere daha fazla dikkat ettiğini şöyle anlatmıştır:

Hristiyan olunca eski alışkanlıklarıma devam etmemeye çalışıyorum. Ben aslında İsa Mesih’i örnek alıyorum. İsa Mesih burada olsaydı nasıl davranırdı diye düşünmem gerekiyor. Artık kötü alışkanlıklarımı yapmamaya çalışıyorum. Daha düzgün bir insan olmaya çalışıyorum. Hristiyan olmadan önce Müslümanken bazı günah şeylere bir şekilde kılıf uyduruluyordu. Bu bana çok garip gelmiyordu ama Hristiyan olunca bunlara dikkat etmeye başladım. Mesela kaçak elektrik kullanamazsın. Açıktan ölsen de bunu yapmamalısın. (Mahmut, 38)

Katılımcılardan Leyla ise din değiştirdikten sonra insanlara daha verici olmaya çalıştığını, dedikodu yapmadığını ve kendisini değiştirmek istediği özelliklerinde İsa Mesih’in kendisine yardım ettiğini söylemiştir:

Hristiyan olduktan sonra insanlara karşı daha verici olmaya çalışıyorum. Varsa bir sıkıntısı dinlemek isterim yardım etmek isterim elimden ne gelirse yapmak isterim. Aslında biraz mesafeliyim onu üstümden atmak istiyorum. Ben şuna dikkat ediyorum mesela ailemin yanına gidiyorum. Biraz dedikodu ortamı oluyor o zaman kaçıyorum konuşmam dinlemem orda durmam aslında konuşmasanız iyi olur diyorum. Ben kendim de aynı şekilde değişmem gereken noktaları İsa Mesih bana gösteriyor. Mesela sinirli miyim kıskançlık mı yapıyorum dikenleri değiştirmem için Mesih bana güç veriyor. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Mervan ise din değiştirdikten sonra babasıyla ilişkilerinin olumlu yönde değiştiği ve bozuk olan psikolojisinin de düzeldiğini ifade etmiştir:

Benim babamı örnek aldığım şey babam ilkokul mezunudur ama sürekli okur. Ben 7-8 yaşındayken evde bir sürü kitabı vardı sürekli okurdu. Devlette okumadı ama kendini bireysel olarak çok okurdu. Babamla eskiden ilişkimiz çok kötüydü ama sürekli kavga ederdik. Biz 6 kardeşiz en çok kavga eden kişi bendim. Onun söylediklerini yaptıklarını, benim üzerimdeki yetkisini kabul etmiyordum. Daha çok gençken 20 yaşımdan sonra böyleydi bu durum. Hatta babam hep diyordu bu beş tanesi falan tamam da biz bununla ne yapcaz bizim başımızı belaya sokacak falan diyordu. Sonra Hristiyan olduktan sonra tam tersini söylüyor. Hristiyan olmadan önce biraz psikolojim de bozuktum o yüzden böyle olmuş olabilir biraz da kişiliğimden dolayı olmuş olabilir. (Mervan, 39)

Katılımcılardan Alex ise din değiştirdikten sonra ailesiyle ilişkilerinin düzeldiğini ve eskiye göre daha iyi bir insan olduğunu anlatmıştır:

Din değiştirdiğimi söylediğim yakın arkadaşlarım ara sıra dine geri dön diye söylüyorlar. Ama bendeki değişimi arkadaşlarımdan fark edenler oldu, arkadaşlarıma daha fazla saygı duymaya başladım. Artık küfür etmiyorum ve zamanımı kâğıt oynatarak geçirmiyorum. Ailemle çok kötüydük iyi oldum babamla çok kötüydük iyi oldum. Eskiye göre iyi bir insan oldum. Mesela özür dilemeye başladım çevremden af diledim. Kötü alışkanlıkları bıraktım sigarayı bıraktım. (Alex, 23)

Çevresindeki insanların iyi bir baba, iyi bir eş, iyi bir insan olduğunu söylediklerini aktaran Baran, bütün bu özelliklerini Hristiyan olmasına bağlamış ve şunları söylemiştir:

Ben şunu diyorum bazen çevremizde de diyorlar ya abi sen iyi bi insansın iyi bi babasın iyi bi eşsin. Diyorum ben iyi değilim. Dinim inanışım benim karakterimi şekillendiriyor ben eşime diyorum şu an birbirimizi bu kadar seviyorsak bu kadar saygı gösteriyorsak iyi bir anne iyi bir baba, iyi bi eş, iyi bi karı-koca olmaya çalışıyorsak bu inanışımızın dinimizin bize getirdiği bir şey. Ben diyorum ben iyi olmak zorundayım, ben Polyanna değilim ama yüreğime bir şey geldiği zaman onu bastırıyorum. Tabiki kötü şeyler geliyor ama önemli olan onu bastırmak. Öfkelenebilirsin ama günah işleyemezsin. Mesela diyor ki bir yerde yürüdünüz adamın kadını tekme tokat dövdüğüne şahit oldunuz. tabi ki öfkeleniceksiniz ama öfkelenedikten sonra Tanrı'yla birlikte hareket edip etmemeniz önemli. (Baran, 34)

Katılımcılardan Ethem de Hristiyan olunca değiştiğini, artık küfür etmediğini, affedici olduğunu, öfkесinin azaldığını anlatmıştır:

Hristiyan olunca karakterin kişiliğin değişiyor. Bir kısmını değiştirdiğimi düşünüyorum. Hristiyan olmadan önce daha saygısız, küfürbaz bir insandım. Hristiyan olduktan sonra bu özelliklerimi değiştirmeye çalıştım. O zamanlar insanların hatasını affetmiyordum, sabırsız ve öfkeli bir insandım. Çok fazla öfkem vardı bu aileden gelen bir şey. Babam ve dedem de bu şekilde bir insandı. Dedem seksen yaşındayken bile karısını dövüyordu sofrada ona tekme atıyordu. O zaman bu davranışı bana normal geliyordu ama şimdi düşündüğümde korkunç bir şey olduğunu düşünüyorum. İnsanlara çok değer vermiyordum menfaatin varsa değer veriyordum yoksa çok umurumda olmuyordu arkalarından konuşurdum kadınlara karşı saygısızdım. (Ethem 30)

Katılımcılardan Uğur din değiştirmeden önce çok zengin olmak gibi hayalleri olduğunu din değiştirdikten sonra daha farklı bir amaca yöneldiğini şöyle anlatmıştır:

Ben Hristiyan olmadan önce kafamda çok farklı düşünceler vardı. Ben büyük bir şehire gidicem bildiğim bir şehir İstanbul'a gidicem İstanbul'da her ne olursa olsun her şartta ve koşulda zengin olucam. Bu neyi gerektiriyorsa onu yapıyordum düşüncemde bu vardı. Gençtim yirmi yaşında gücüm kuvvetim yerindeydi dalyan gibiydim çevrem de vardı çevrem de buna müsaitti yanlarına gidip bu hayata girebileceğim bu ortamım da vardı. Tam bunları düşünürken Hristiyanlıkla karşılaştım ve Hristiyanlık beni yoldan döndürdü birinci olarak. İkinci olarak benim için hatta en önemli şey şu ben çok öfkeli bir adamdım. Üç erkek kardeşim vardı beni bilirler acımasızca onları döverdiler ve sadece onları değil çevremde de öyleydiler. Benim sabrımın sınırını biri taşıdığı zaman ya çok kötü dayak atardım ya da gücü yetiyorsa karşı taraftan onlar beni döverdiler. Böyle bir adamdan kendimi daha kontrol eden, hala öfkeliyim hala sinirliyim bu tamamıyla bitmiş değil keşke öyle olsaydı ama Mesih bana kendimi kontrol etmeyi öğretti. Mesih insanları daha çok sevmem gerektiğini öğretti. Mesih insanları karşılıksız sevmem gerektiğini öğretti. Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki biricik oğlunu verdi öyle ki ona inananların hiçbirisi mahvolmasın hepsi sonsuz yaşama kavuşsun. Tanrı oğlunu vericek kadar beni sevdiyse o zaman ben insanları ne kadar sevmem gerekir. Dolayısıyla temele sevgiyi koyan bir inanç benim için doğru bir şeydir. Çünkü dünyada sevmekten daha büyük bir duygu yoktur. (Uğur, 35)

Katılımcılardan Asım ise din değiştirmeden önce politik organizasyonların içerisinde bulunduğunu ancak din değiştirdikten sonra bu tarz şeylere artık bulaşmadığını söylemiştir:

Din bana ne kattı dersiniz bende biraz sinir vardı İsa'ya geldikten sonra bunu törpüledim. Tabi tamamıyla törpülediğimi söylemiyorum ister istemez oluyor insanda. Şöyle diyelim insanlarla bir araya geldiğimde bazı kişilerin işte çok gereksiz konuşmalarını duyunca sinirlenirdim acayip sinirlenirdim kovardım onu yani git derdim. Ama Hristiyan olduktan sonra bu insanları da anlamaya başladım, artık sinirlenmemeye başladım. Hristiyan olmadan önce politik organizasyonların içerisinde bulundum maske taktım taş attım belki ama şimdi böyle bir şey yapar mıyım hayır. Burada beni engelleyen İsa'dır. İsa'nın kendisidir. Çünkü düşmanımı bile sev diyor

kendisi. Kesinlikle artık politik şeylerle işim olmaz. Bir de Hristiyan olduktan sonra kendimin basit biri olmadığını aslında bir şeyler yapabildiğimi sezdim. Böyle bir kaniya vardım. (Asım, 33)

Katılımcılardan Ruken ise kendisini değişmiş hissettiğini ve bazı kötü alışkanlıklarına artık daha fazla dikkat ettiğini söylemiştir:

Hristiyan olunca kültürümüzde bir değişiklik olmadı zaten o kültürde yaşamaya devam ediyoruz. Ama alışkanlıklarım oldu mesela yalan söyleme pembe yalanlar diyoruz ya arayamadım müsait değilim vb. Artık onları kesinlikle yapmıyorum. Kendimi değişmiş hissediyorum bazen kendimi tanımadığımı da oluyordu bazı olaylara verdiğim tepkileri eskiden şimdi veremem sen bu musun diyorum bazen kendime. (Ruken, 36)

Katılımcılardan Yakup ise din değiştirdikten sonra artık küfür etmediğini arkadaşlarının da bu durumu fark ettiğini şöyle anlatmıştır:

Hristiyan olunca insanlara karşı alttan almaya başladım. Önceden alttan almaz içimden ne gelirse millete söylerdim. Küfür ederdim ve yalan söylerdim. Bir arkadaşım var. Seninle konuşurken dikkatli konuşuyorum artık ve sen küfrü sevmiyorsun dedi. Evet değiştim. Aileme düzgün davranmazdım. Şimdi daha düzgün davranıyorum. Buraya geldiğimde annemle aynı evde kalıyorum. Artık namaz kıl demiyor. Bazen siz şerefsizsiniz diyor. Bende anneme sende bir tane şerefsizliği söyle diyorum. Sana bir defa elimizi kaldırmadık, kumarımız sigaramız yok diyorum. Kimsenin namusuna bir şey yapmadık diyorum ve annemde sus diyor. (Yakup, 25)

Katılımcılardan Nihat ise eskiye göre günahları daha fazla önemseydiğini ve artık yalan söylemediğini aktarmıştır:

Önceden Müslüman iken yalan söylerdim şimdi söylemiyorum. Hristiyanlık bir din değildir. İman ve inanç meselesidir. Müslümanlıkta bencillik vardır. Hristiyanlıkta yoktur. Müslümanlıkta şeriat hükümleri şunu yapmayacaksın bunu yapmayacaksın gibi emirler insana günahın ne olduğunu öğretiyor. Ben Müslümanken bu günahları pek önemsemiyordum ama Hristiyan olunca dikkat etmeye başladım mesela artık küfürlü konuşmuyorum. (Nihat, 38)

Kiliseye gelip din değiştirenlerin birtakım sorumluluk alması gerektiğini düşünen Oktay ise, bazı sorumluluk alamayan kişilerin kiliseyi terk ettiğini örnek vermiş ve kendisinin de eğer sorumluluk alamazsa kiliseden uzak durabileceğini söylemiştir:

Bazen Tanrı'yı terk ettiğin zamanlar olabilir öyle kişiler oluyor. Hani ihaleye fesat karıştıracak ama bir taraftan kiliseye gelecek, bunu yaptığı için kiliseyi terk eden insanlar oluyor. İnsan mesela şöyle düşünüyor; kiliseye gelince zina yapamayacağım ya da herhangi bir günahı işleyemeyeceğim. Günah işleyince kiliseye gelmenin bir anlamı yok diye düşünüyor. Doktrin olarak dinden kopacağımı düşünmüyorum açıkçası yani teslisi saçma buldum dinden çıkayım diye düşünmem. Ancak böyle hatalar olursa belki insan uzaklaşabilir diye düşünüyorum. (Oktay, 27)

Bu bağlamda katılımcıların din değiştirmenin genel amaçlarıyla doğru orantılı olarak din değiştirdikten sonra birçok ahlaki değişimden bahsettiği görülmüştür. Politik organizasyon içerisinde olanların apolitik oldukları, babası ve ailesiyle problemli ilişkilerini düzelttikleri, alkol, öfke gibi problemlerinin üstesinden geldikleri ve bütün bunların en önemlisi olarak bir amaç ve değer duygusu kazandıkları görülmüştür.

3.5.1.2. Dini Değişim

Hristiyanlıkta Pavlus'un Şam yolunda Hristiyanlığı seçmesi gibi dramatik dönüşüm deneyimleri, dönüşümün nasıl olması gerektiğine dair W. James gibi erken dönem psikologların çalışmalarını şekillendirse de dönüşümlerle ilgili daha sonraki araştırmalar, daha kademeli bir model önermiştir. Buna göre dönüşüm sadece bireysel bir deneyim olarak değil, birçok küçük deneyimin ve kararın kümülatif etkisiyle gerçekleşir. Din değiştirerek kendini yeniden doğmuş olarak tanımlayan insanlar arasında bile çoğunluk, aniden değil, aşamalı bir dönüşüm yaşadığını ifade etmiştir. Ayrıca dönüşüm bir kişinin inanç sistemini ve kişiliğini değiştirir. Bu kişilik özelliklerinde çok fazla bir değişiklik olmasa da hedeflerde, duygu, tutumlarda ve yaşam anlamında bir değişikliği içerebilir (Cruz, 2018: 267). Kişinin inançları üzerinden düşünmek ve inançların artık kişinin kendisine ve kişisel geçmişine gerçekten uymadığı sonucuna varmak hem rasyonel bir tercihtir, hem de psiko-sosyal geçmişleri göz önüne alındığında katılımcıların çoğu için duygusal süreçlerdir. Dini dönüşüm sadece kişinin yaşam akışını değiştirmez aynı zamanda sorunlu yörüngesini değiştirme yeteneğine⁶⁶ katkıda bulunur. Bu nedenle yaygın olarak varsayıldığı gibi yalnızca ağ etkisinin değil, aynı zamanda din değiştirme yoluyla deneyimlenen dinsel duyguların, bilişlerin ve inançların da kişisel değişime katkıda bulunduğu söylenebilir. Dolayısıyla din değiştiren bir kişi dini duygular, bilişler ve inançlar ile kendi yaşamı arasında anlamlı bir bağlantı kurabilirse, gelişme olur. Burada Tanrı ile algılanan ilişkinin önemli olduğu söylenebilir. Bu bakımdan katılımcıların hayatlarının yeniden inşası olarak yorumlanabilecek olan anlatılarında tipik Hristiyan dönüşüm tanıklığının (kurtuluş, seçilmişlik, kişinin kendi günahkarlığı ve Tanrı'nın onun için

⁶⁶ Jindra'ya göre; bazıları "yörüngeyi" kontrolü dışında olan (belirli bir kriz olayıyla harekete geçirilen) bir kişinin başına gelenler ile bu kişinin onu ele alma biçiminin birleşimi olarak tanımlar. Fritz Schütze, (1999) yörünge terimini esas olarak bireylerin bazen karşı karşıya kaldıkları sorunlu durumları tanımlamak için kullanmıştır. Açıklık sağlamak adına en azından ılımlı bir krizle karakterize edilen yörüngeye atıfta bulunmak için "sorunlu yörünge" terimlerini ve değişimi yakalamak için "yörüngeyi değiştirmek" ifadesini kullandığını söyleyen yazara göre, Fritz Schütze'nin (1999) "kişinin yörüngesini değiştirme" tartışması, kişinin potansiyelini geliştirmesi ve "bilinçli, düşünümsel, cisimleşmiş, kendini aşan öznel deneyim merkezi, kalıcı kimlik, ahlaki bağlılık ve sosyal iletişim" olarak tanımladığı "kişi" kavramıyla da yakından bağlantılıdır. - kendi sorumlu eylemlerinin ve etkileşimlerinin etkin nedeni olarak- diğer kişisel benlikler ve kişisel olmayan dünya ile sevgi dolu ilişkilerde kendi iletişimsiz benliğini geliştirmek ve sürdürmek için faillik ve öznel-arasılık için karmaşık kapasiteler kullanan kişi. Smith, kişiyi "bir amacı olan bir merkez" olarak tanımlar: "Etkileşim halindeki birçok insan kapasitesinden gerçek kişiler ortaya çıktığında bu kapasiteler gerçek amaçlara sahip olur. Fritz Schütze'nin eserinde açık olmasa da böyle bir kişilik nosyonu ima edilir (Jindra, 2014: 155).

planı vb.) etkisini görebiliriz. Ancak bu anlatı yorumu soyut olmaktan çok etkindir ve bir tatmin duygusu, amaç ve yön vererek kişilerin hayatını doğrudan dönüştürmeye katkı sağlar. Bu bakımdan araştırmacılar, dini deneyimin teorik unsurları için aynı anda; dini duygular ve bilişlere, bir din değiştiren olarak yeni keşfedilen kimliğe, yeni dini inançlara ve insanların dünya ve kendileri hakkında sahip oldukları teorilere aynı anda bakmamızı önerirler. Genel olarak yeni bir dini ideoloji ile temas, din değiştirenlerin deneyimlerini, duygularını ve anlatılarını, yaşam felsefelerini ve kendileri hakkındaki teorilerini etkilemektedir. Stromberg’a göre yeni din, biliş ve duyguları, yeni inanç ve uygulamaları ve yeni keşfedilen kimlikleri ve ona eşlik eden benlik ile ilgili teorileri ve önemli biyografik kaygıları ele alır. Bu yol (sorunlu) yörüngesini değiştirebilmeye dönüşür.⁶⁷ (Jindra, 2014: 150- 155).

Araştırmamız kapsamında yeni bir inanç sistemi bağlamında dinsel değişim katılımcıların yeni dinlerine daha fazla bağlandıkları, ibadetlerine ve ahlaki davranışlarına dikkat ettikleri, daha dindar olduklarıyla ilgili bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin katılımcılardan biri olan Leyla din değiştirdikten sonra zaman geçtikçe dinine daha fazla bağlandığını ifade etmiştir: *“Bundan bir beş yıl önce sorsaydınız inançlıyım derdim ama şimdi daha bağlıyım dindarım. Rab korusun gerçekten ondan ayrılmama bir sebep olsun istemem”* (Leyla, 40). Katılımcılardan Engin ise kutsal kitabı okuyarak ve yeni din mensuplarıyla vakit geçirerek değiştiğini söylemiş ve eğer yanlış bir şey yaparsa kilisede uyarılacağını, din değiştiren bir kişinin artık Müslüman gibi davranamaması gerektiğini şöyle anlatmıştır:

Hem kutsal kitabı okuduğum için hem de Hristiyanlarla birlikte olduğum için değiştiğimi düşünüyorum. Zaten kilisede uyarılar sen böyle davranamazsın derler. Bazen Müslüman gibi⁶⁸ davranıyorsun diyorlar. Bana da diyorlardı ilk zamanlarda. Zaten papaz hemen uyarır hiç geç çekinmez, herkesi uyarır. Rezil etmez küçük düşürmez ama fırçasını da atar. Günaha hiç tahammül edemez, hiçbir zaman inisiyatif tanımaz. Tabi bu süreç bir aylık değil bir yıllık değil ölene kadar olacak bir şey. Hristiyan Tanrı’ya benzeyen demek. Ben ölene kadar bu değişim devam edecek. Her gün öfkemizi kontrol etmek zorundayız. (Engin, 33)

⁶⁸ “Müslüman gibi davranma” sözü, kilise üyelerini diğer dini topluluktan ayırmak için kullanılan bir tabir olarak düşünülebilir. Bir Hristiyan grup olarak Diyarbakır İncil Topluluğu, dini çoğulculuk konusunda diğer semavi dinlere benzer şekilde dışlayıcı bir anlayışa sahiptir. Kendilerinin en doğru inanç üzere olduklarını sürekli olarak vurgulama zorunluluğu, öteki olarak karakterize ettikleri Müslüman toplumla benzeşen değil, farklılaşan taraflarını ön planda tutmalarını gerektirmektedir. Bu da onların Müslüman toplumu mütemediyen olumsuz sıfatlar ile nitelermelerine yol açmaktadır. Bu tutumun gelişmesinde; din değiştiren kimselerin din değiştirme süreçlerinin psiko-sosyal altyapısını gerekçelendirme, yeni bir ‘nomos’un temini ve tahkimi için önceki inancın temsilcilerini suçlama gibi eğilimler önemli birer faktördür (Kaya, 2020: 590).

Katılımcılardan Alex de din değiştirmeden önce böyle bir amacının olmadığını ancak din değiştirdikten sonra bir din adamı gibi yaşamak istediğini ve bunun için çaba sarf ettiğini şöyle anlatmıştır: *"İsa Mesih'i hayatına kabul eden bir kişi öncelikle onun gibi davranmaya çalışıp hayatını bütünüyle ona göre şekillendirmesi gerekir. Kendimi inançlı ama yarı dindar olarak tarif edebilirim. Bununla birlikte daha fazla dindar olmak istiyorum. Tabiri caizse hayatımı Hristiyan bir din adamı gibi yaşamak istiyorum"* (Alex, 23). Baran ise inandığı için dindar yaşamak zorunda olduğunu ve davranışlarını inancına göre belirlediğini şöyle anlatmıştır:

Ben dindarım. Tanrı ne diyorsa o olmalı. İnandığım için dindarım. Kesinlikle yalan söyleyemem. İncil diyor eşine iyi davranmak zorundasın yoksa dualarına bir engel çıkmasın. Dua Tanrıyla konuşmaktır bir iletişim şeklidir. Tanrı eşine iyi davranmazsan benimle muhatap olma diyor. Zaten seviyorum çocuklarımın annesi ama İncil bunun üzerine değer katar. (Baran,34)

Buna göre dini değiştirdiğinde kişinin Tanrı ile ilişkisinde bir değişim gerçekleştiği ve bu durumun davranışlarını etkilediği söylenebilir. Benzer şekilde katılımcılardan Asım, Tanrı'yı tanıdıkça değiştiğini şöyle aktarmıştır: *"İsa'yı tanıdıkça bende bir değişim olmaya başladı. Hatta çevrem bana diyordu sen farklı bir insan konumuna geldin"* (Asım, 33). Asım'a benzer bir şekilde Rohat, Tanrı'nın insanların ahlakını değiştirdiğini bu yüzden Hristiyan olurlarsa Kürtlerin ahlaki olarak düzeleceğini iddia ederek şöyle söylemiştir: *"Kürtler İslamiyet'i bırakmazlarsa bence düzelemezler. Ben ahlak bakımından bakıyorum. Çünkü İsa'nın ahlakı mükemmel bir ahlak"* (Rohat, 49). Din değiştirdikten sonra Tanrı'nın sözlerini yerine getirmenin insanları değiştireceğine inanan bir diğer katılımcı ise Musa'dır. Musa Tanrı algısını şöyle açıklamıştır:

İsa'yı hayatın her alanında görebiliyoruz. Çok kötü bir insan dışarda çok iyi biri olarak görünebilir. İsa'nın söylediği aslında iyilikten çok bu sizin görevinizdir. Bir yere gittiğinizde kötüsenez iyi davranmanız sizi ele verir. Ama kötü bir insanın kalkıp iyilikle hareket etmesi bile bu farkına varmadan İsa'yı taşıdıkları anlamına geliyor. (İyiliğe bir görev olarak bakılıyor) İnsanın üzerine sorumluluk biniyor. İsa Mesih'in söylemiş olduğu şeyleri uygulamak kolay değil gerçekten kolay değil. Düşünün size bir tokat atana diğer yanağınızı çevirin diyor. Bu kolay bir durum değil. Biri size küfrederse siz susun diyor. Bunları kabul etmek, yani bir şeye özellikle bir kadına şehvet gözüyle baktığında içinizden zina etmiş oluyorsunuz. Hatta geçen kiliseye ilahiyattan birkaç öğrenci geldi öğrenci şunu söyledi mümkün mü böyle bir durum dedi. Tabi sıradan bakarsan bir şey yok ama şehvetle bakmak başka. (Musa, 46)

Dini dönüşüm araştırmacısı Ullman'a göre; din değiştirme deneyimi, kişilerin bağımlılık ve ihtiyaç duyularını Tanrı ile olan ilişki bağlamında ifade etmelerine ve böylece yavaş yavaş değişimlerine olanak sağlamıştır (Ullman, 1988: 312-322). Buna göre katılımcıların ifadelerinden; Hristiyan olduktan sonra Tanrı algısı ve inanç değişikliğiyle beraber eski

yaşantılarının da değiştiğini ve eski kötü yaşantılarını devam ettirmediklerini ve kendilerini daha dindar olarak algıladıklarını anlıyoruz. Tanrı'ya bağlananların terk edilme korkusu ve yalnızlık duygularını daha az hissettikleri araştırmalarda ortaya koyulan bir gerçektir. Buna göre, katılımcıların çoğunluğu din değiştirdikten sonra ileride görüleceği gibi kök aileleriyle ilişkileri kötülese de din değiştirmelerinden bu yana kişilerarası bağlarında ve karakteristik ruh hallerinde önemli bir iyileşme olduğunu bildirmişleridir. Katılımcılardan Alex, (23), din değiştirmenin bir sonucu olarak daha güvenli, daha az yalnız ve başkalarına daha az bağımlı hissettiğini ve güvensizliği dönüşümünden sonra tamamen ortadan kalkmasa da birçok derin arkadaşlıklar kurduğunu söylemiştir

3.5.1.3. Duygusal Değişim

C. Smith'e göre mevcut araştırmalar dini davranışı, sosyal sınıf veya eğitim gibi inanç sisteminin kendisiyle ilgisi olmayan faktörleriyle açıklayarak dini içeriği göz ardı etme eğiliminde olmuştur. Sosyologlar dini eğilimleri, dirilişleri ve hareketleri açıklamak için büyük sosyal ve kültürel güçler aramaya eğilimlidir. Latin Amerikalıların kırsal alanlardan kentsel alanlara kitlesel göçünden kaynaklanan sosyal hareketliliğin, Pentekostal inancın o bölgedeki güçlü çekiciliğini açıklaması gibi sosyolojik açıklamalar genellikle dini uygulamaların kapsamını ve şeklini etkileyen sosyal süreçleri aydınlatabilir ancak, bu tür sosyolojik açıklamalar genel olarak din dünyasını ve özellikle Hristiyanlığı açıklamak için sınırlı yeteneklere sahiptir. Bu nedenle, “dini geleneklerin iç gücünü” görmezden gelen bilim adamları, çeşitli dini gruplara katılma deneyimlerinin benzer şekilde motive edildiğini varsayma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bir dinin çekiciliğini açıklamak için temel özelliklerini incelememiz gereklidir. Örneğin; kişinin yaşamına ne ölçüde önem verdiği, bir anlam duygusu sağladığı ve koşulsuz sevgi deneyimi bağışlama ile aidiyet kazandırması önemlidir. Örnek olay incelemelerinin çoğu dini duyguların, bilişlerin, inançların ve kimliğin sosyal ağ gibi diğer mekanizmalarla nasıl etkileşime girdiğini de ortaya koymaktadır (Jindra, 2014: 183-185). Bu bağlamda din değiştirenlerin dini duygularının katılımcıların ifadelerinde önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Bu konuda Mervan hissettiklerini şöyle açıklamıştır: *“Hristiyan olunca ben sevgiyi ve yakınlığı hissettim. Sevildiğimi hissediyorum, değerli olduğumu hissediyorum. Rabbin tesellisini hissediyorum, gözyaşlarımı sildiğini hissediyorum huzur bulduğumu hissediyorum. İsa Mesih benim kurtarıcım hem de Rabbin olarak iman ediyorum hem yüreğimle hem de ağızla söylüyorum”* (Mervan, 39). Katılımcılardan Leyla ise din değiştirdikten sonra yüreğinde sonradan hissettiği duyguları şöyle ifade etmiştir:

Ama kendimle ilgili daha farklı bir insan olduğumu hissediyorum. Bir yakınımla konuşurken ona aslında yüreğimdaki şeyleri yeni yeni fark ediyorum demiştim o da yok abla ya sen her zaman çok tatlıydın uydurma demişti ben de hayır bak öyle değil diyordum. Kendimdeki değişimleri görüyorum Rabbi nasıl hoşnut eden bir insan olmam gerektiğini görüyorum. Zaten insanın yüzüne çarpıyor bazen öyle bir durumla karşılaşıyorsun hemen o duygular yüze çarpıyor demek ki bir problem var yani o zaman ben Rabbe iman ettiysem daha farklı davranmam lazım. O zaman ben nasıl bir tanıklık vericem. İsa Mesih'e güzel bir tanıklık vermem için değişmem lazım tabi ki (Leyla, 40).

Katılımcılardan Ethem, din değiştirdikten sonra daha huzurlu bir insan olduğunu ve hayatının manevi anlamda bir düzene girdiğini ifade etmiştir: *"Hristiyan olduktan sonra daha huzurlu bir insan oldum. Huzurlu hissetmediğim bir yerden huzurlu bir alana geçtim o karmaşıklık bitti hayatımda onu söyleyeyim."* (Ethem 30) Freud'a göre insan motivasyonu koruyucu, bağışlayıcı ve sonsuz yaşam vaat eden bir Tanrı inancını kabul ederek bazı sembolik ihtiyaçlarını karşılar. Din değiştiren kişi bu tür fikirlere inanmaya başladığında en ilkel ve köklü kaygılar (örneğin, tehlikeli bir dünyada algılanan güvenlik eksikliği, suçluluk veya ölümle ilişkili belirsizlikler) ortadan kalkarak kişi, her şeye gücü yeten bir Tanrı'nın koruyucu, bağışlayıcı ve yaşam sürdürücü olduğu inancıyla rahatlar (Paloutzian, 2014: 6). Bu bağlamda katılımcıların din değiştirdikten sonra daha huzurlu hissettikleri anlaşılmaktadır. Bu duruma örnek olarak Engin, din değiştirdikten sonra daha huzurlu hissettiğini ve artık huzur içerisinde ölebileceğini söylemiştir:

Din değiştirdikten sonra hayatım ikiye bölünmüş oldu öncesi ve sonrası diye. İki farklı kişi gibi değil tabi aynı adamsın ama yanlışlarımı bıraka bıraka daha iyi bir insan olmaya çalışıyorum. Kendimi daha huzurlu bir insan olarak hissediyorum. Yani aradığımı buldum gibi mi bilmiyorum ama huzur içerisinde ölebilirim diye düşünüyorum. Öldüğüm zaman gözümü açacağım İsa'nın huzurundayım. Yeniden din değiştirme ihtimalim sıfır gibi. (Engin, 33)

Katılımcılardan Alex Hristiyan olduktan sonraki düşüncelerini şöyle aktarmıştır:

Kutsal ruhu içimde hissettikten sonra dünyanın boş ve anlamsız ama bir o kadar da İsa Mesih ile dolu olduğunu sezdim. Hristiyan olduktan sonra insanlığa bakış açım değişti ve insanlığı düşünmeye başladım. Güçlü bir Hristiyan her konuda kendini düşünmekten ziyade Süleyman'ın dediği gibi "her şeyi gördüm her şeyi tattım ama her şey bomboş" dedikten sonra insanlara destek vermeyi düşünmeye başladım. (Alex, 23)

Katılımcılardan Baran ise; eski hayatında her şeyi kötü gördüğünü sevgiye yer olmadığını ancak yeni dinindeki sevgi Tanrısının ona ikinci bir alternatif sunduğunu ve gerçekten sevdiği zaman pişman olmadığını şöyle aktarmıştır:

Ben hayatım boyunca insanların ikiyezölöl olması gerektiğini, gaddar olması gerektiğini çünkü bu dünyada başka bir şekilde yaşamayacağını savundum. İyilik, sevgi saçma boş kavramlar içten içe istiyordum ama askerde bile insanlara sevgi dolu yaklaşamazsın. İslamiyet’te bunu destekliyordu Tanrı bile vurup kıran tehdit eden bir Tanrıyken ben nasıl bütün insanlara gül dağıtabilirim ki. Ama bu Tanrı yok diyor seveceksin. Hani ikinci bir seçenek ikinci bir alternatif sunmuyor bana. Seveceksin diyor gerçekten ben sevdiğim zaman pişman olmadım. Benim babam bana o kadar karşı olmasına rağmen bana ne istiyorsun diyor bazen beni sevmeni istiyorum diyorum. O sevgi kelimesini kullandığım zaman sanki uzaydan bahsediyorum anlamıyor insanlar. (Baran, 34)

Bazı katılımcılar vaftiz olmayı ‘yeniden doğmak’ şeklinde tarif etmişlerdir. Kendisini bu şekilde tarif eden Ruken, diğer insanlara duyduğu kötü duyguların artık kaybolduğunu, kızgınlık ve öfkesinin geçtiğini, insanlarla barıştığını, sabırlı olduğunu ve eşikle ilişkisine de bu durumun yansıdığını şöyle anlatmıştır:

Vaftiz olunca eski yaradılışımı eski benliğimi bıraktım yeniden doğdum. Bir çok kişiye kin güdüyordum nefret vardı kırıldığım insanlara karşı o artık yok. Daha çok seviyorum aslında beni sevmeyenleri daha çok dua ediyorum. Hristiyan olmadan önce çok öfkeliydim kızgındım sabırsızdım. Onlar çok değişti bende toplumla daha barıştım sevgikle doldum. Dedikodu yapmıyorum artık. Çevremde diyenler oluyor önceden çok sabırsızdın şimdi çok sabırlısın ya da işte onlarla olan ilişkim daha sıcak daha yakın. Mesela eşikle aranızdaki ilişki ne kadar iyi ne kadar sıcak bize yansıyor hissediyoruz gerçekten aranızdaki ilişkinin iyi olduğunu çocuklarla aynı şekilde hissediyoruz diyenler oluyor. (Ruken, 36)

Katılımcılardan Rohat kiliseye iki sene ara verdiğini ancak Tanrı’dan kopmadığını, Tanrı’nın ona iyi geldiğini, onunla olduğu zaman iyi olduğunu ve pozitif düşüncelerinde ilerleme olduğunu şöyle anlatmıştır:

2011 yılından beri iki sene ara verdim. Gelemedim ama yine İsa ile beraberdim. Ama yüreğimde hep o vardı. Çünkü onun kelamıyla yürüdüğüm zaman dışarıda bakıyorum ben iyi oluyorum çünkü. Ondan uzaklaştığım zaman çirkinleşmeye başlıyorum. Toplumda kendimin farklı olduğunu hissediyorum, daha sabırlı oldum, pozitif düşüncemde ilerleme oldu. Yaşam, çevre ve aile bakımından olumlu olarak değiştiğimi hissediyorum. (Rohat, 49)

Tanrı’nın zor zamanlarında onlara yardımcı olduğunu anlatan Helen, hiçbir zaman umutsuzluğa kapılmadığını ve duygularını şöyle ifade etmiştir:

Eşim üç yıl işsiz kaldı çok şükür Rabbime bizim evimizden yiyecek eksik olmadı. Allah İncil’de diyor Rab sizi unuttur mu? O yüzden yarın ne yiyeceğiz diye ümitsizliğe kapılmayın zor zamanlarımda bu benim için bir umut kaynağı oldu her zaman. O yüzden Rabbin bereketi her zaman üzerimizdeydi. Huzurumuz var çok şükür. (Helen, 30)

Buna göre katılımcılar için Hristiyanlığı en çok çekici kılan şey üzerinde durulan sevgi mesajıdır. Din değiştiren bireyleri Hristiyanlıkta en çok etkileyen şey onlara anlatılan İsa Mesih'in sevgisi, kimliği ve hayatıdır. Bunu katılımcıların çoğunun ifadelerinde görebiliyoruz. İsa Mesih'in sevgiyi ifade etmesi; “*düşmanını bile sevmelisin, onun için dua etmelisin*”, “*ben seni çok seviyorum çünkü seni seçtim*” vb. ifadeler katılımcıların dini duygularını harekete geçirmektedir. Bu yüzden katılımcıların birçoğu ailelerinde görmedikleri ve aslında hissetmek istedikleri sevgiyi İsa Mesih'te bulmuşlardır. Ayrıca aile faktörüyle beraber toplumda ve çevrelerinde görmedikleri ilgi, sevgi, değer ve kabulü kilise ve Hristiyanlıkta bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu duruma örnek olarak Baran'ın babasına söylediği söz manidardır: “*Ben senden çok bir şey istemedim sadece azıcık beni sevmeni istedim sen onu da yapmadın. Ama ben seni bağışlıyorum.*” Ayrıca katılımcıların toplum içinde bu zor kararlarının altından kalkabilmek için en çok tutundukları şey ailelerinin ve çevrelerinin bozulmuşluğuna ve yozlaşmışlığına rağmen, Tanrı'nın sevgisi ve onun için iyi insan olmaya çalışmalarıdır. “*Toplum içinde kendimi farklı hissediyorum, karanlığın içinde bir ışık olarak kalmaya çalışıyorum. Çünkü şöyle ben bir yerde Hristiyanlığı temsil ediyorum. Hristiyanlığı bilmeyen, tanımayan bir toplum içinde. Mesela işyerinde tek çalışan Hristiyan benim ve benim yaptığım her şey benden çok Hristiyanlığa laf getirir*” (Uğur, 35) sözleriyle Uğur, katılımcıların kendilik algıları ve duygusal durumlarıyla ilgili bize önemli bir ipucu vermiştir.

3.5.1.4. Kimlik Değişimi

Dinlerin yayılabilmesi için en basit düzeyde dînî bir kimliğin kazanılması veya değişmesi olarak dönüşüm önemlidir. Bununla birlikte dönüşüm farklı koşullarda daha derin anlamlar kazanabilir. İhtida etme anlamındaki en büyük varyasyon, irade ya da kişisel tercih üzerindeki vurgudur. Geçmişte dinlerin tekelci hale geldiği ve hükümetlerle yakın ittifak kurduğu toplumlarda din değiştirmenin istemli yönü ya çok azdı ya da hiç yoktu. Bununla birlikte siyasi liderlerin genellikle dini özgürlüğü destekleyen kararlar almasıyla dini çeşitliliğe doğru dünya çapında bir eğilim yaşanmaya başladı. Devletlerin gittikçe artan bir şekilde din özgürlüğünü sürdürme iddiasına ek olarak dünya ekonomisi insanların geniş ailelerinden giderek daha fazla özgürleşmesini öngörmektedir. Önceleri insanlar, inanç ve değerlerinin yanı sıra dini kimliklerini ailelerinden, genellikle de geniş ailelerinden alıyorlardı. Bireyler zamanla sosyalleştikleri gruplara bağımlılıklarını yitirdiklerinde, bağımsız seçimler yapmakta daha özgür hale geldiler. Bu durum dini kimliklerini değiştirme veya dini bir kimliği tamamen reddetme seçeneklerini de içermeye başladı (Baer, 2014: 20).

Konuyla ilgili olarak Diyarbakır'da geleneksel dini kurumlar varlığını hala sürdürmeye devam etse de insanlar eskiye nazaran din konusunda daha fazla özgür hissetmektedir. Araştırdığımız bölgede kilise kurulması Amerika, Japonya ve Kore'den misyonerlerin ülkede uzun yıllar görev yapması ve din değiştirenlerin sayısının çoğalması giderek artan din özgürlüğünün göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bununla beraber dini kimlik, bireylerin değer verdikleri ve duygusal önem atfettikleri bir sosyal veya dini gruba üyeliğe ilişkin olarak tanımlanan sosyal kimliğin bir yönü olarak düşünülebilir. Başka bir deyişle dini kimlik, kişinin sosyal kimliğinin yalnızca bir parçasıdır ve bir sosyal kimliğin etnik, ulusal, cinsiyet ve mesleki kimlikler gibi bir dizi başka yönüyle de birleştirilebilir. Sosyal kimlik teorisyenlerine göre; birey sosyal kimliğinin olumlu yönlerine bir katkısı varsa yeni gruplara üye olma eğiliminde olacaktır. Bu durum insanların değer verdikleri veya değer vermek istedikleri etnik veya cinsiyet kimliklerini geliştirmeleri halinde dini kimliklerini de değiştirebilecekleri anlamına gelir (Montgomery, 2014: 2). Bu konuda Gerardo Martin'i çok kültürlü (farklı etnik grupların olduğu) bir kilise üzerinde yaptığı araştırmasında yeni bir dine geçme ve kimlik inşa etme konusunda çarpıcı sonuçlar elde etmiştir. G. Martin'in araştırması bu kapsamda bulunan pek çok kiliseye uyarlanabilir gibi görünmektedir. Buna göre bizim çalışma sahamız olan Diyarbakır Kilisesi'nde de G. Marti'nin bulgularının yakınlığı gözlenmiştir. G. Martini'nin araştırmamızla benzer kısımlarına burada değinilecektir. Buna göre; araştırma sahamız etnik açıdan çeşitliliğin olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Ancak G. Martini dini grupta sürekli olarak dini kimliğin etnik kimlikten daha önemli olduğunu keşfetmiştir. Ona göre kilise liderleri mesajını, dinsel yakınlığa çağrı üzerine inşa ederek aşkınlık stratejisini en tutarlı biçimde ve alenen kullanırlar. Kilise liderliği, bu çok ırklı bağlamda kimlik inşa etmek için alternatif bir temel sunar ve bu temel; "İsa Mesih'in adanmış takipçisi" ve "onunla görevde olma" üzerine kuruludur. Etnik kökenlerine bakılmaksızın tüm katılımcılar, İsa Mesih'in sadık bir takipçisi olduklarına dair ortak bir itirafa katılırlar ve bu itiraf; etnik kimlikleri ne olursa olsun, diğer gerçek takipçilerle kurulan bağlantıya değer verme anlamına gelir. Kilisede yapılan ritüeller, İsa Mesih'in teslimiyeti altında olan alternatif bir kimliği onaylar ve aynı zamanda bunları gerçekleştirirken, onun adına hareket edenlerin statüsünü onaylar. Bunlar arasında vaftiz önemlidir, kişi vaftizden önce tanıklık yapar bunun anlamı eski bir kimliğin (Mesih ile gömülü) ölümünü ve İsa'nın takipçisi (yaşamın yeniliğinde yürümek için yetiştirilmiş) olarak yeni bir kimliğin üstlenilmesini vurgulamaktadır (Marti, 2005: 172-173). Buna benzer olarak bizim araştırmamızda da katılımcıların hemen hepsi kendilerini nasıl tanımladıklarına dair

sorduğumuz soruya, ilk önce dini kimliklerini, daha sonra ise etnik kimliklerini⁶⁹ tanımlayarak cevap vermişlerdir. Konuyla ilgili katılımcılara; “*Kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?*” sorusuna verdikleri cevaplar aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Ben Kürt bir Hristiyan olduğumu söyleyebilirim. Mezhep tercihim yok benim için İncil’in kelamı var. Kesinlikle bir daha din değiştirmem. İyi ki Mesih’i tanıdım dinimi İncil’den okuyarak öğreniyorum ve yaşamaya çalışıyorum. (Musa, 46)

Ben Kürt bir Hristiyan’ım Türkiyeliyim. Hristiyanlık benim için maneviyat denilen şeyin içindedir, politikleştirmiyorum ve siyasileştirmiyorum. (Nihat, 38)

Hristiyan’ım ve İncil’e göre yaşıyorum. Ben aslında Zaza’yım İran’dan gelmişiz Zazalar Kürtlerin bir koludur. Kendimi İncili Hristiyan olarak hissediyorum. Türkiyeliyim ama etnik köken olarak Türk değilim ama birçok etnik köken var kesinlikle kendimi her zaman Türkiye vatandaşı olarak ait hissettim. Kürdüm ama başka bir şey olsun diye düşünmedim. Bazen bunu kendi içimde yaşıyordum çevreme açıklamıyordum yani ‘biz Kürdüz yıllarca acı çektik o zaman ayrı olmamız lazım Türkiye’ye ait değiliz’ ama ben bu düşüncemi hiçbir zaman politikleştirmedim. Yani Türkiyeliyim farklı etnik kökene sahibim. (Ruken, 36)

Kendimi Hristiyan Zaza olarak görüyorum. Zazalar Kürtler ve Türklerden ayrı bir etniktir. Kendimi Türkiye Cumhuriyeti’nin bir Hristiyan vatandaşı olarak görüyorum. Zaza’yım. Zazalar etnik bir kimliktir. Kürt değildir. Kişi Zaza ise ve kendini Kürtlerin bir boyu olarak görebiliyor. Bu kişiler sol görüşlü kimselerdir. (Yakup, 25)

Ben Kürdüm Sünni bir aileden geliyordum din değiştirdim Hristiyan oldum. Bir insan din değiştirse de Kürt kimliği değişmez. Ben Kürt bir Hristiyan’ım değişmedim sadece dinimi değiştirdim kimliğim aynıdır. (Oktay, 27)

Kendimi bu ülkenin Hristiyan bir bireyi olarak görüyorum ancak bazen o bağda bir gevşeklik de hissediyorum öyle diyebilirim. Tarafsız olması gereken devlet yapısının çok taraflı hareket ediyor olması yüzünden. Özellikle yurtdışına gidip geldikten sonra ülkeni daha çok seviyorsun. İsrail’e gittik ama oraya gidince daha çok fark ettim. Mesela oradaki polislerin pasaport kontrolünde katılıkları hiç gülmeyen yüzleri. İnsanlık ilişkileri mesela çok hoşuma gitmedi. (Mahmut, 38)

Kendimi ilk önce bu ülkenin Hristiyan bir vatandaşı olarak azınlık olarak görüyorum. Çünkü biz burada azınlıktayız ama Amerika’da olsan çoğunlukta olacaksın. Oradaki azınlıkta olan Müslümanları ben şimdi din değiştirdikten sonra daha iyi anlayabiliyorum. (Engin, 33)

Ermeni kökene sahip olan kişilerin din değiştirdikten sonra kimliklerini tanımlarken Ermeni kökenlerine vurgu yaptıkları görülmüştür. Bu kişilerden birisi olan Alex kimliğini şöyle tanımlamıştır:

⁶⁹ Etnik kimlik bu bağlamda şöyle tanımlanabilir; kişinin ya da bir grubun kendilerini ortak bir ataya, dile, kültüre ve coğrafyaya bağladığı, kendilerini milliyetçilikten önce bilinmeyen ya da ortak kültürün ürünü olan bayramlar, şenlikler ve geleneklerle “ötekilerden” ayıştırdıkları, çoğu zaman tarihi gerçeklere uysa da zaman zaman muhayyel bir topluma ait olma hissidir (Yanmış& Kahraman, 2013: 122).

Kendimi Kürt-Ermeni kökenli Türkiye toprakları içinde yaşayan Türkiye Vatandaşı olarak görmekteyim. İnsanların gözünden öteki kişi olarak görülmekten de gurur duyuyorum. Çünkü kurtuluşa ulaşanlardan birisi olduğuma inanıyorum. (Alex, 23)

Kendimi Hristiyan Kürt olarak tanımıyorum ama bu Kürt milliyetçisi olduğum anlamına gelmez. Herhangi bir politik bir organizasyona katılmadım. Ama bu coğrafyada büyüyen herkes Hdp'nin tezgahından geçmiştir. Aktif bir katılımcı olmadım. Bütün kimliklerimi ismimi bile bir kenara bırakabilirim ama Hristiyanlık sıfatını asla bırakamam zaten o benim. (Baran, 34)

Aslında birçok insan Hristiyan olduktan sonra sanki Batı'nın kültürünü alıyormuş gibi görüyor ama bu yanlış. Kültürle inancı karıştırmamak gerekir. Kültürle inanç çok farklıdır. Bence kültüründe bir yozlaşma varsa sen onu inancına göre şekillendirebilirsin. Hristiyanlığın bende etkilediği tek şey bendeki bazı alışkanlıkları yapmış olduğum kültür dışı alışkanlıkları tamamıyla törpülemek gerektiği. Şöyle düşün bir kültürdür. Ben Hristiyan oldum diye aslında düşüncelerin böyle olmaması gerektiğini söylemem. Şu an İsa Mesih'in yolundan gitmiş Amerikalılar da kiliseye geliyor görev yapıyorlar. Ama Avrupa'da doğmuş Hristiyan olan ama ona uymayan bir sürü şey yapan insanlar da var. Müslümanlar da böyledir. Bakarsınız ben Müslümanım der ama hiçbir şey bilmez gider akşama kadar sabaha kadar içki içer veya farklı farklı işlerde bulunur. Aynı bunun gibi bir Hristiyan da kendine Hristiyan'ım der. Mesela Avrupa'ya baktığınızda veya Amerika'ya baktığınızda kendini öyle görüp de bir sürü kötü şeyler yapan insanlar var. Ben kilisedeki iyi örneklerle bakarım ben yaşayan insana bakarım. Ben kilisedeki Avrupalı ya da Amerikalı olup dinini yaşayan insanlara bakarım. Ben çok eksikim şu anda bu adamlar bana öncü olabilir. (Rohat, 49)

Hristiyan olmadan önce son derece politik olduğunu söyleyen Asım din değiştirdikten sonra bu politik kimlikten uzaklaştığını ve daha hoşgörülü bir insan olduğunu şöyle anlatmıştır:

Kimlik değişimi yaşadığımı hissediyorum hala da devam ediyor. Din değiştirmek kolay değil. Zengin birisi İsa Mesih'in yanına gidip bana da sonsuz yaşamı ver dediği zaman İsa şu karşılığı veriyor. Hani her şeyini bırakacaksın git malını mülkünü fakirlere dağıt sonra gel sonsuz yaşamı al, ardına takıl. Adam diyor ki Nasıl Yapabilirim? Bu da onun gibi bir şey işte. Ben Hristiyan olmadan önce çok siyasiydim bir numaralı Hdp'liydim sol görüşü çok savunuyordum. Yönetimden nefret ederdim ama Hristiyan olunca şunu anladım İsa aslında şunu diyor sen böyle olma, onları sev, onlar için dua et çünkü onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar. İsa Mesih çarmıhtayken Baba onları affet onlar çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar. Dedikini biliyoruz. Hristiyanlık bana hoşgörüyü kazandırdı. Elimden geldiği kadar karşıdaki insana karşı hoşgörülü olmam, saygılı olmam, üslubumu çok iyi bir şekilde kullanmam. Onun dışında düşünce bakımından toplumdan kendimi farklı görüyorum. Mesela insanlarımız görgü kurallarını bilmiyorlar. Yolda yürürken mesela yol yürüme adabını bilmezler çoğunlukla. Ya da insanın üzerinde döver gibi gelirler ya da yere tükürürler. Birçok uygun olmayan şey yaparlar. Bunlardan çok farklı olduğumu düşünüyorum bunları önceden de yapmıyordum. Bunun Hristiyan olmamla ilgisi yok. (Asım, 33)

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Kilise, Hristiyanlık ve Kürtlüğü çatışan kimlikler olarak görmeyen Hristiyan Kürtler yapmaya çalışır. Katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde öncelikle milliyet ve dini birleştirdikleri ve kimlik tanımlamalarını ‘‘Kürt bir Müslüman’’dan, ‘‘Hristiyan bir Kürt’’ şekline çevirdikleri görülmüştür. Bu bakımdan Hristiyanlığı kimliklerinin bir parçası haline getirdikleri söylenebilir. Bununla beraber kendilerini bu ülkeye ait hissedenlerin bu aidiyetini devam ettirerek; ‘‘Türkiyeli veya Türkiye vatandaşı’’ olarak tanımlamaya devam ettikleri, ancak kendilerini bu ülkeye ait hissetmeyenlerin kimlik olarak azınlık statüsü bağlamında kimliğini ‘‘Hristiyan bir azınlık’’ şeklinde ifade ettikleri gözlenmiştir. Azınlık algısına sahip kişilerin din değiştirmeden önce Hdp ve Kürt Solu’na yakın kimseler olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber din değiştirmeden önce oldukça politik olduğunu söyleyen bu kişilerin siyasi- politik kimliklerini askıya aldıkları ve eskiye nazaran bu kimliklerini törpüledikleri söylenebilir.⁷⁰ Bu bakımdan Hristiyan kimliğini birincil kimlik edinen katılımcıların bu kimliği her şeyden üstün tuttıkları, diğer milli, siyasi ve politik kimliklerin önüne geçirdikleri ve sahiplendikleri tespit edilmiştir. Bununla beraber konuyla ilgili olarak Gauri Viswanathan, din değiştirme durumunu, mevcut din ya da toplumun geneline yöneltilen bir eleştiri ya da muhalif bir eylem olarak görmüştür. Buna göre din değiştirme sabit, değiştirilemez, kimlikler anlayışını sarsarak kişi, vatandaşlık, millet ve toplum kavramlarının tanımlanmasında kullanılan sınırları yıkmaya ve bu sınırların geçirgenliğini açığa çıkarma anlamında görülebilmektedir (Özyürek, 2015: 25).

3.5.1.5. Sosyal Çevre Değişimi

İnsanlar arası sosyal ilişkiler aynı zamanda büyüme ve gelişme için hem katalizör hem de matris olabilir. Sevgi atmosferinde bulunan teşvik, güvenlik ve destek, yaşamlarıyla ilgili sorunları olan ve yeni olasılıkları keşfeden ve deneyimleyen insanlara yardımcı olur. Ayrıca ilişkiler kişinin dini yöneliminin onaylanması ve sağlamlaştırılmasını sağlar. Arkadaş ve aileyi sevmek, ortak bir dini organizasyonun dünya görüşünü, yaşam tarzını ve hedeflerini doğrularken, bu güçlendirme gerçek bir dünyanın yaratılması için çok önemlidir. Genel olarak ilişkiler dönüşümün yeni yaşamını besleyen, destekleyen, teşvik eden ve sürdüren bir güvenlik ortamı sağlar (Rambo, 1993: 109). Buna göre katılımcılardan Engin Hristiyan olduktan sonra ailesinin katı tavrından dolayı ailesiyle bağlantılarını kestiğini ve kilisenin onun ailesi olduğunu söylemiştir:

⁷⁰ Konuyla ilgili olarak Esra Özyürek; din değiştiren kişilerin kendilerini toplumun geneliyle özdeşleştirmeyip bunun yerine azınlık konumunda yeni bir kimlik yaratmalarını, dönüştürücü potansiyeli olan bir ‘‘queer etnisite’’ yaratma eylemi olarak gördüğünü ve siyasal gerekçelere dayanmadığı durumlarda bile bu kişilerin ‘sınırları ihlal ederek değiştirmiş’ olmalarından ötürü din değiştirmenin siyasal neticeleri olduğunu söylemiştir (Özyürek, 2015: 26).

Kilise benim bir ailem oldu, kalacak yer verdiler, yardım ettiler, sahip çıktılar. Sadece kendi ailem Hristiyan olmadığı için üzüliyorum onlar için dua ediyorum. Ama onlar için ne yaptın dersin orada suçluyum. Onları ziyaret etmeliydim çünkü Tanrı şunu istemiyor git onları Hristiyan yap ama onları seveceksin diyor. Açıkçası benim için babamı sevmem biraz zor bu benim eksikliğim, denedim ama olmadı. Başkası gitsin onlara anlatsın isterim onlar da kurtulsun ama benim durumum biraz Yunus gibi Tanrı oraya git diyor o da kaçıyor. (Engin,33)

Katılımcılardan Yakup da din değiştirdikten sonra değişen çevre ortamını ve bu değişimle birlikte geçirdiği zorlu süreci şöyle anlatmıştır:

Çevrem değişti. Ailem ile ilişkiler ya koptu ya kopma noktasına geldi. Eski arkadaşlarımdan sadece üç-dört kişi ile iletişim devam ediyor. Ama bunlar Hizbullah'ın içinden olmayan kişilerdir. Toplumdan dışlandım. Şu an eski mahalleme gitmek istemiyorum. Bakışlarından rahatsız oluyorum. En son beş-altı ay önce gittim. Herkes bana bakıyor. Herkes birbirini tanıyor. Ama genel anlamda toplumla barıştım. Şu an iyi hissediyorum. Tanrı'nın lütfuyla buradayım. Her şey Tanrının sayesinde oldu. (Yakup, 25)

Katılımcılardan Asım ise Hristiyan olunca her şeyin ona farklı geldiğini ve sürekli geçmişiyse kilisedeki ortamı karşılaştırdığını şöyle anlatmıştır:

Her şey sana farklı geliyor Hristiyan olunca. Yeniden doğmuş gibi oluyorsun. Her şeyi sıfırdan öğrenmen gerekiyor. Bakış açını değiştiriyor örneğin bakıyorsun papaz karısına nasıl davranıyor, kendi babanı düşünüyorsun arasında yüzde yüz fark var. Burada bu adam karısını döverse kimse zaten ona önderlik yaptırmaz, hemen kiliseden kovulur. Öyle canı istediği gibi öfkelenemez. Geçmişinle ve oradaki insanlarla cemaattekilerle, arkadaşlarımla akrabalarımla buradakileri sürekli kıyaslıyorum, tartıyorum. (Asım, 33)

Bununla beraber katılımcılar din değiştirdikten sonra çevrelerinde değişikliklerini ve daha iyi birer birey oldukları mesajını vermişlerdir. Din değiştirdikten sonra özellikle öğrendikleri “sevgi” ve “başkaları için ilgi” konusunda durmuşlardır. Bu duruma katılımcılardan Baran örnek verilebilir. Baran din değiştirdikten sonra çevresinden hep olumlu geri bildirimler aldığını şöyle aktarmıştır:

Din değiştirdikten sonra bugüne kadar kimse söylememiştir kötü insandır, yalancıdır, hiç duymadım. Aksine hep ikinci üçüncü bir ağızdan duydum iyi bir insan, çok değişti. Ben de diyorum ki ben değişmedim. Ben Hristiyan olmanın gereklerini yerine getiriyorum. Ama Pastörün güzel bir lafı var diyor ne yaparsanız yapın Hristiyan gibi yapın. (Baran, 34)

Katılımcılardan Oktay da babası Hristiyan olunca kopan aile ilişkilerini ve yeni aile ortamını şöyle anlatmıştır:

Annemle babamın arası iyiydi ama babam Hristiyan olunca ikisini ayırdılar boşanmak zorunda kaldılar ben bir süre annemle kaldıktan sonra babama gönderildim. Babam beni büyüttü daha

sonra babam üvey annemle evlendi. Üvey annem Katolik mezhebinden gelen sonradan Hristiyan olan biri İspanyol vatandaşı ama bana karşı çok iyidir. (Oktay, 27)

Katılımcıların din değiştirdikten sonra eski ilişkilerinin çoğunlukla kopma noktasına geldiği ve kiliseyle birlikte yeni bir sosyal ortam edindikleri görülmüştür. Bu sosyal değişimle beraber yeni ortamdaki insanların ilgisi, sevgisi ve kabullenici davranışları yeni üyelerin kilise ortamına adapte olmalarında ve bu ortamı yeni bir 'aile' olarak algılamalarında oldukça önemli olmuştur.

3.5.2. Kiliseyle İlişkiler

İtalyan asıllı Amerikalı antropolog Cucchiari, Sicilyalı Pentekostallar üzerine yaptığı çalışmasında dönüşümü 'yaratıcı benliğin yeni bir farkındalık, yeni sosyal varlık ve kutsalla yeni bir ilişki ile işaretlenmiş ve bir dönüşümü' olarak değerlendirmiştir. Buna göre dönüşüm, bir olgunlaşma ve manevi iç görü sürecidir. Ancak dönüşüm deneyiminin sürekli olarak devam ettirilmesi yalnızca bireysel bir mesele değil, aynı zamanda kolektif bir meseledir. Kolektif din değiştirmenin ana aracı, toplulukların çoğunda sürekli düzenlenen ibadet, vaaz, ayin, telkin, danışma gibi hizmetlerdir. Bu bakımdan bazı araştırmacılar dönüşüm kariyerini 'üyenin sosyal ve kültürel bağlamda kilise katılımının seviyeleri, türleri ve aşamaları aracılığıyla geçişi' olarak tanımlamışlardır (Gooren, 2014: 2).

Bu bağlamda kilisenin daha genel olarak Hristiyanların ihtiyaçları ve hedefleri cemaat tarafından, özellikle de kilise liderleri tarafından belirlenir. Kilisenin liderleri yaşları ne olursa olsun, hedefler belirleme ve sonuçlarına yönelik çalışmaları yönetme eğilimindedir. Kilise bazı açılardan özellikle aile ve arkadaşlarından uzakta olanlar söz konusu olduğunda bir vekil aile işlevi görür. Ev hasreti çektiği düşünülen veya bilinen kişiler genellikle akşam yemeğine üyelerin evlerine davet edilir. Buna ek olarak, kilisenin periyodik kilise ve ev toplantıları, beraberce pikniğe veya tatile gitme gibi yapılan etkinlikler ait olma ve sosyalleşme için üyelere yeni imkanlar sunar. Kilise üyeleri varsayılan bir geri dönüş beklentisiyle yardım etmek veya vermek yerine, özellikle "sevgiyi" göstermek için iyilik yaparlar. Kiliseye gelen kişilerin çoğunlukla Hristiyanlıkla ilgili ilk izlenimleri kilisenin yardımsever, özverili ve ilgili üyeleridir. Bir kilise üyesi ile konuşurken şunları ifade etmiştir; "*Benim kiliseyle temasımda tanıştığım kişi her zaman yardım etmeye istekli, iyi huylu bir insandı ve çok samimi Hristiyandı.*" Buna göre kilisede en belirgin görünen şey, rutin olarak ortaya çıkan ve görünüşte önemsiz görünen yakın ilgi, sevgi ve yardım eylemlerinin, yeni üyeler çeken ve mevcut üyeliği bağlayan bir ideolojinin ritüel icraları olarak hizmet ettiğidir. Bununla birlikte kilise topluluğunda dönüşüm ve sosyal uyum, en önemlisi Collins'in (2004) mikro-sosyolojik

etkileşim ritüelleri olarak adlandırdığı şeyden kaynaklanmaktadır. Kilisede etkileşim ritüelleri; iyilik, yardımseverlik, sıcak ilgi ifadeleri, dostça selamlar, başlangıçta kiliseye yeni gelenler tarafından genellikle ciddi şüphelerle karşılanırsa da (bu insanlar neyin peşinde gibi?), daha sonra bunlar gerçek olarak kabul edilir. Bazı kişiler için bu kabul önce arkadaşlıklara ve daha sonra din değiştirmeye kadar götürebilir.

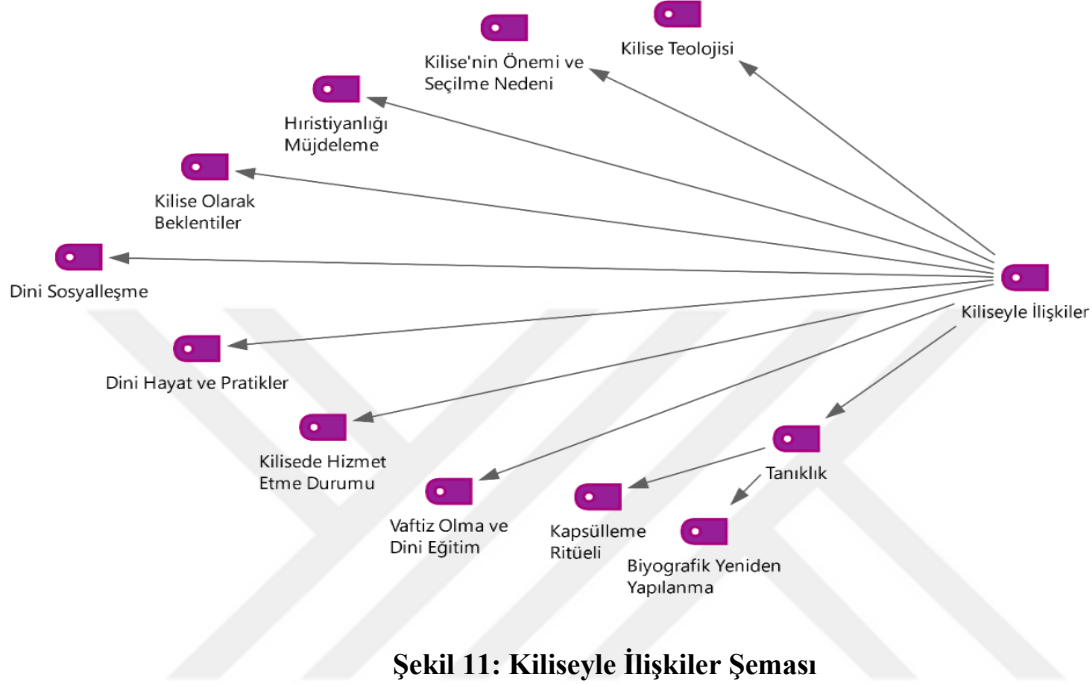
Andrew Abel'e göre; iyilikle balık avlama ve bal kavanozuyla arı toplama ritüelleri temelde dönüşüme etki eden tek güç olmasa da kiliseye katılım oranının açıklanması bakımından önemli görünmektedir (Abel, 2006: 177). İyi bilinen Lofland & Stark dönüşüm modeli ve bu modeli özellikle Snow & Phillips'in (1980) yeniden değerlendirilmesi, iyi kurulmuş duygusal bağlarla olan ilişkilerin bireyleri din değiştirmeye güçlü bir şekilde yatkın hale getirdiğini ortaya çıkarmıştır. Eğer din değiştirme duygusal bağların kurulmasını takip etme eğilimindeyse, o zaman din değiştirme anlayışı -ve dolayısıyla kilisenin büyümesi- zorunlu olarak dini grup tarafından kullanılan etkileşim ritüellerinden faydalanır. Bu bakımdan kilise içindeki ilişkiler derin ve yoğundur. Öğrenci ilişkisi, her kişinin sevildiğini ve ilgilenildiğini hissetmesini sağlar. Her evli çiftin manevi bir aile danışmanı olduğu gibi, her bir bekârın kişisel bir danışmanı vardır ve yüzleşmek veya teselli etmek için aktif olarak kişilerle ilgilenilir. Hristiyan olduktan sonra öğrenci bir mürit olur. Başka bir kişiye öğretmek ve onunla ilgilenmek, öğrencinin kendi kişisel öğrenim deneyiminde öğrendiklerini pekiştirmesini sağlar. Öğrenci ilişkisi insanları, evanjelizm ve hizmet etmeye hazırlamak için tasarlanmıştır. Her öğrenci bir görev duygusuyla güçlendirilir, başkalarını eğiterek ve kutsal kitabı anlatarak, ayini yöneterek veya kadın danışmanı olarak görev alabilir. Ayrıca kamusal ibadet hizmetlerinde liderlik rolleri dışında cemaat yaşamının tüm yönleri kadınların aktif katılımını içermektedir. Bir anlamda kadınların da erkeklere paralel bir örgütlenme yapısı vardır. Kadınlar için Kutsal Kitap konuşmaları yalnızca kadınlar tarafından yönetilir. Kadınlar başka kadınların danışmanı olabilir, müjdeleme, çocuk ve ergenlere rehberlik etme gibi pek çok görevde yer alabilir. Katılımcıların gerek kilise önderleriyle ve diğer üyelerle, gerekse kilisenin vizyon ve politikası ile ilgili olsun hemen hepsinin kiliseyi destekledikleri görülmüş, hemen hepsi kilisede kendilerini evinde ve kardeşleriyle birlikteymiş gibi hissettiklerini ifade etmişlerdir. Hatta kilise sosyalleşmede o kadar ileri gitmiştir ki bazıları evinde arkadaşlarında ve kardeşlerinde bulamadığı yakınlığı orada bulduklarını ifade etmişlerdir. Kiliseyle problem yaşayanlar zaten kiliseye devam etmemektedir. Kiliseye gelip daha sonra ayrılanların ayrılma sebeplerinin çoğunlukla ailesel engellemeler nedeniyle gerçekleştiği görülmüştür. Bunun dışında kiliseyle çok ciddi bir problem yaşadığını söyleyen herhangi bir kişiye

rastlanmamıştır. Kilisenin misyoner özelliğe sahip olması ve üyeleri kazanmanın yanında üyeliği devam ettirme noktasında da önemli bir manevi destek sağlaması “sevgi ortamının” oluşmasında oldukça etkilidir. Kilise ailesi çoğunlukla üyelerin Müslüman aileleriyle de yakından ilgilenir, onları hastalık durumlarında ziyaret eder, taziyelerine ve düğünlerine katılmaya özen gösterir ve dini bayram ve ibadetlerine saygı gösterirler. Bir Protestan Kilisesi olarak Müslüman toplumla ve diğer kiliselerle ilişkilerini nasıl kurduklarını bir katılımcı şöyle anlatmıştır:

Biz toplumla ilişkilerimizi sürdürüyoruz kültürümüzü devam ettiriyoruz. Mesela taziyelere gidilmesi veya kilisede taziye yapılması Diyarbakır’ın kültürüyle alakalı bir durum. Tanıdığımız Müslümanların davetlerine katılıyoruz. Yine kilisenin kurucu babasının kilisenin üzerinde çok belirleyici bir rolü oldu. O diğerleriyle de iyi geçinin onları da toparlayın dediği için kilise o yolda ilerledi. Mesela Türkiye’nin bazı yerlerinde Protestan Kilisesiyle Ortodoks Kilisesi kavgalıdır. Burada mesela Süryani kilisesiyle ilişkimizi düzenledik. Mesela karşıdaki bir adam demicecek mi ‘- Kardeşim sen kendin diyorsun ki sen insanları seveceksin ama sen kendi inancından insanı sevedikçe bana ne anlatıyorsun.’ O yüzden onlar kapıları kapattıkça biz hep açmaya çalıştık. (Uğur, 35)

Böylece bu tür Protestan kiliseler amacı ve kültürü aracılığıyla çeşitliliği başaran, insanlar için çekici alanlar yaratan, herkesi kucaklayan ortamlar oluşturmayı hedeflemektedir. Bu durumu Daniele Hervieu-Leger, “duygusal cemaatler” olarak adlandırır ve geçmişle bağlarını kaybeden ancak işlev görmeye devam eden dindar neo-kabileler olarak tanımlar (Leger, 2014: 55). Yine bazı araştırmacılar en canlı kiliselerin kendi topluluklarına uyum sağlayanlar olduğunu onaylar. Böyle dini gruplar yakınlığı, aidiyeti ve topluluğu geliştirirler. En önemlisi oldukça kentleşmiş bir bağlamda bulunan dokulu, çok yönlü bir kimliğe erişirler. Kimliğin etnisite dışındaki yönlerini vurgulayan, etnik kimliği tartışmalı hale getiren sosyal nişler yaratırlar. Bu konuda alt kültür kimlik teorisi Amerika’daki evanjelizmin son yarım yüzyıldaki canlılığını açıklamaya yardımcı olmuştur. Alt kültür kimlik teorisine göre evanjelistler, ortodoksluk biçimlerine bağlılıkları, inançlarında büyük dikkat ve sağlamlık ifadeleri, düzenli kilise faaliyetlerine katılımları ve kiliselerinin misyonuna verdikleri destek nedeniyle (özellikle yeni din değiştirenlerin kazanılmasında) büyük bir dini güç sahibidirler. Bu teori evanjelistler arasındaki canlılığın paylaştıkları kendine özgü alt kültürden kaynaklandığını öne sürmüştür. Evanjelistler çoğulcu bir toplumun ortasında net bir misyonu olan kendine özgü bir alt kültürü canlandırdıkları için gelişirler. Kilise ayrıca, bireysel kimliğin birçok katmanı olduğunu ve bunların her birinin farklı bireysel katmanlara erişen belirli bir alt kültür olarak görülebileceğini de gösterir. Çok etnikli cemaatlere üyelik, eski kimliği askıya alabilir veya onun yerine “kimlik yeniden yapılanmasına” ve son olarak da

“etnik aşkınlığa” geçiş yapan bir süreç izler. Kısacası din değıştirme süreci; Kürt, Zaza, Alevi ve Türk olmaktan, Hristiyan bir Kürt, Alevi, Zaza veya Türk olmaya doğru bir kimlik değışikliğini içermiştir (Marti, 2005: 183). Din değıştirme sonrasında değışimin yanında ortaya çıkan diğerk bir başlık Kiliseyle İlişkilerdir. Kiliseyle İlişkiler eksen temasına bağlı olarak bazı alt temalar aşğıdaki şemada gösterilmiştir.

Şekil 11: Kiliseyle İlişkiler Şeması

3.5.2.1. Kilise Teolojisi

Protestan Reformu özellikle Hristiyanlığın İncil'deki köklerine geri dönmeyi amaçlamış olsa da bu harekete ana Protestan hareketinin ötesine geçmeye çalışan Radikal Reform eşlik etmiştir. İngiltere'de Plymouth Kardeşler Kilisesi'ni kuran John Nelson Darby (1800-1882) tarafından başlatılan Dispansasyonalizm, daha sonra Amerika kıtasına yayılmıştır. Bu bakımdan dini grupların bir kısmı kökleri Avrupa Pietistik⁷¹ evanjelik hareketlerine dayanan dini hareketlerdir. Amerika'ya göç eden bu Protestan gruplar yeni topraklarda ebeveynlerinden ve akrabalarından uzakta olduğundan, bu grupların geleneksel inanç aktarım hatlarının farklılaştığı görülmüştür. Bu bakımdan dini sosyalleşmeye yardımcı olmak için Protestan dini gruplar çeşitli eğitim programları oluşturmuştur. Bu eğitimlerde aile ve dini gruplar, inancı devam ettirmek için inançlarının gönüllü yönünü vurgulamışlardır. Bu nedenle dini sosyalleşmenin öncelikle bir aile sorumluluğu olduğu, dini açıdan farklı toplumlarda

⁷¹ Evanjelizm dünya görüşü reformasyonun teolojik geleneğinden, Kuzey Avrupa Püritenizminden ve ardından gelen Avrupa Püritenizminden ve Kuzey Amerika'da yaşanan I. ve II. Büyük uyanış hareketlerinden beslendiği söylenebilir. Ayrıca Amerikan evanjelizminde 4 ana dini ve teolojik gelenek vardır. Bunlar Baptist gelenek, Holiness- Pentekostal gelenek, Anabaptist gelenek ve Reformasyonel Konfesyonel gelenektir (Albayrak, 2019: 148).

biyresel bir gönüllü seçime dayalı din değıştirme olgusu öne çıkmıştır (Montgomery: 2014:182- 183). Bu konuda katılımcılardan Rohat diğerlerinden farklı olarak kilisenin lütfu vurguladığını şöyle anlatmıştır:

Biz lütfu vurguluyoruz, bu bir hediyedir. Ortodokslar ve Katolikler böyle düşünmüyorlar. Bizim de bir şey yapmamız gerekir diye düşünüyorlar ibadet, sevap, sadaka gibi şeylere ihtiyaç duyuyorlar. Günah çıkartacağız günah işledikten sonra papaz bize bir ödev verecek, onu yerine getireceğiz. Bunlar şeriat olduğu için din olduğunu düşünüyorum. Bence bu yanlış değil ancak gelenekselleşmek yanlış. (Rohat, 49)

Katılımcılardan Leyla ise Protestanlıkta günah çıkarma olmadığını, günahlarını itiraf ettiklerini ancak bağışlanmalarının ancak Tanrı'nın lütfuyla olduğunu şöyle anlatmıştır:

Bizde günah çıkarma yoktur. Günaha girersem söyleyebilirim. Benim için dua etmesini isteyebilirim. Tanrı günahlarınızı birbirinize itiraf edin rahatlırsınız diyor. Günahlarınız bağışlanır. Buradan yola çıkarak günahlarımızı itiraf ediyoruz. Hem rahatlıyoruz, Tanrıdan bağışlanma isteyerek bağışlanmayı umarız. Ama bu Tanrı'nın lütfuyla olur bir kişi günahımızı çıkaramaz. Çok ağır günahsa kişi disiplin altına alınır. Belirli süre kiliseden uzaklaştırılır. Kiliseyi bir arada tutan Tanrı'dır. Çarmih'tir. Katolik ve Ortodokslarda kurtuluşa erecektir. İsa Mesih imanlısı olmayı tercih ederim. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Mervan ise lütf ve günah işleme arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

Romalılarda diyor ki öyleyse lütf çoğalsın diye günah işlemeye devam mı edelim? Kesinlikle hayır günah karşısında ölmüş olan bizler nasıl bir daha günah içerisinde yaşarız. İsa Mesih'in söylemiş olduğu şey odur biz İsa Mesih'e iman ediyorsak artık günah içerisinde yaşayamayız. Biz şunu söylemiyoruz Mesih'e iman ettin tamam kardeşim artık günahsızsın artık günahın yok. Biz her gün Rabbin önüne geliyoruz tövbe ediyoruz ve Rabden diliyoruz. Biz günahsız değiliz ama İsa Mesih bizim günahlarımızı alıyor. İsa Mesih'e iman eden kimse yeniden yaratılmış gibi oluyor biz artık o eskileri atıyoruz bir kenara. Eski günahlarımızı arkada bırakıyoruz kesinlikle onlara geri dönmüyoruz. Mesih'e iman eden kimse artık günah işlemiyor işliyorsa zaten iman etmiyordur. (Mervan, 39)

Katılımcılardan Mahmut ise; herkesin bir öğrenci olduğunu ve herkesin danışmanına günahlarını itiraf ettiğini bunun dışında kiliseye karşı bir günah işlendiğinde ise kilisenin bunu çözme şeklini şöyle anlatmıştır:

Bizde günah çıkarmak yoktur, bu Katolik Kilisesi'nde vardır. Biz de itiraf etmek vardır. Herkesin bir danışmanı var o kişiye söylüyor eğer itiraf edersen o davranışı tekrarlaman azalır. Mesela kişi kiliseyi ilgilendiren bir günah işledi. Kilisenin önünde bu günahını itiraf ediyor ama adam mesela çok kötü bir şey yaptı, birini öldürdü bunu tabii ki polise bildirmemiz gerekir. Ama mesela dedikodu yapmak çok çirkin bir şey ya da birine iftira atmak, eşini aldatmak mesela yeni gelen biri

ise ona şans verilebilir ancak uzun yıllar gelen biri ise ona disiplin cezası verilir, kiliseden uzaklaştırılır kendini düzeltmesi gerekir. Bu durum diğer kiliselere de bildirilir. (Mahmut, 38)

“*Kiliseyle bir problem yaşadığınız takdirde nasıl çözersiniz?*” diye sorduğumuz Uğur bize şu cevabı vermiştir:

Kiliseyle bir problem yaşarsak ilk önce bu benim egomdan dolayı mı gerçekleşiyor diye düşünürüm ve ancak kilisenin herhangi bir yanlış varsa onları bunu söylemem gerekir. Ancak kiliseye giden insanların bir hatası olursa kilise onu uyarıyor tövbe etmen gerekir diyor. Eğer bunu kabul etmezse konfederasyon var o kişi buraya bildiriliyor yani buna disiplin cezası verildi diye. Ama tabi bütün kiliseler bunu uygulamayabiliyor. Bazıları çok adamım olsun diye kiliseye kabul ediyor. Bu davranış doğru değil bence yani biz sayıya bakmıyoruz. Biz az ama öz insan olsun diye bakıyoruz çünkü adam dışarıda kötülük yapıyor bu sefer bu adam kiliseye gidiyor böyle kilise mi olur diyecekler bence buna dikkat etmek gerekir. (Uğur, 35)

Kilisenin bu tavrı, kilise topluluğuna adalet ve barış getirmek için şiddet içermeyen önlemler almaları açısından yol gösterici ve kötülüğün önlenmesi noktasında caydırıcı olduğu söylenebilir. Bununla beraber Protestanlar, ‘cansız’ olarak değerlendirilebilecek daha geniş Hristiyan geleneklerinden kendilerini kopartmışlardır. Protestanlarda azizlik müessesinin olmadığını, azizlerin ölülerinin arkasından dua etmediklerini bu bakımdan Katolik ve Ortodokslardan ayrıldıklarını ve bu yönlerden kendilerini daha genel bir tabir olarak Protestan olarak adlandırdıklarını söylemişlerdir. Katılımcılardan Engin bu konuda düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

İncil hakkında; Tanrı’nın gerçeğini bulabileceğimiz, bizi günahattan, ölümden, sonsuz cehennemden kurtarabilecek tek kaynak olduğunu düşünüyorum. İsa; Tanrı’nın sözü ve nefesidir. Aslında Protestanlarda azizlik yoktur. Ama tabi büyük iman kahramanları varsa onlara saygı duyuyoruz. İsa için mesela canını vermiştir. Örneğin Süryanilerde Şubane ismi çok var, bir kadının ismi. Bu kadının tek tek dokuz çocuğunu öldürmüşler demişler ki İsa’yı inkâr edeceksin, Hristiyanlığı bırakacaksın. Başlamışlar tek tek öldürmeye kadın inkâr etmemiş. Bu kadına saygı duyarız ama Azize deyip de ondan şefaet beklemeyiz, ölüsünün arkasından dua etmeyiz bizlere merhamet etsin dualarımız Allah’a iletsin demeyiz. Havariler için de aynı şekilde. Onlar da insandır günah işlemişlerdir. Allah zaten hizmetinde günahkâr insanları kullanır. İsa Mesih tek şefaatchidir insanlar ve Allah arasında. Katolik ve Ortodokslar faklıdır bizden. (Engin, 33)

Ethem ise kiliseye gelmeden önce Protestanlığı bilmediğini diğer mezhepler resmi oldukları için hoşlanmadığını, ikonalara ve azizlere dua edildiğini, yapılan vaazların İncil dışından olduğunu düşündüğü için Protestan dışındaki diğerlerinin ona itici geldiğini şöyle anlatmıştır:

Ben Protestanlığı daha önce duymamıştım. Televizyonlarda genellikle Katolik Kilisesi’ni görüyordum, papa var mesela onu biliyordum. Kapşonlu Ortodokslar görmüştüm bir de. Bunlar

bana biraz daha itici geliyordu daha resmi oldukları için. Devlet haline gelmiş bir din sınıfı oluşmuş bu yüzden halktan uzak olduklarını düşünüyordum. Onlar ikonaların önünde dua ediyorlar azizlere dua ediyorlar ya da ölümlerin arkasından dua ediyorlar ya da yapılan vaazlar İncil dışında olduğu için açıkçası farklı hissediyorum hoşuma gitmiyor. Tanrı'nın sözü varken kerametleri dinlemeye gerek olduğunu düşünmüyorum. (Ethem 30)

Katılımcılardan Leyla ise gelenekselleşmiş olduğu için diğer mezhepleri seçmeyeceğini ve azizlere dua etmenin yanlış olduğunu şöyle anlatmıştır:

Gelenekselleşmiş oldukları için başka bir mezhebi seçmezdim. İsa Mesih'in resmini kutsallaştırmak yanlış bir tutumdur. Çünkü günümüze kadar geldiğini düşünmüyorum bana göre ikonları heykelleştirmek yanlıştır. Meryem Ana'ya ya da azizlere dua etmek yanlıştır. Zaten Katolik mezhebinde araba, ev, para için bir sürü Meryem Anaya dua ediliyor. (Leyla, 40)

Buna göre katılımcılardan Ziya, Protestanların geleneklere karşı olduğunu ve insanların bir süre sonra bu geleneklerin içerisine hapsolmasının ise yanlış olduğunu ancak geleneğin kültürle karıştırılmaması gerektiğini şöyle anlatmıştır:

İsa Mesih geleneklere karşıdır gelenek şudur. Gelenek sürekli yapılan şeylere denir. İnsanların bir süre sonra o geleneklere hapsolması yanlış bir şeydir. Ancak kültür bundan farklı bir şeydir. Kültürün içerisine pek çok şey giriyor. İsa Mesih sen istediğini yapabilirsin dese bu doğru olmaz çünkü onun yaptığı birtakım şeyler var kurallar var. Tapınağa girince insanların orada Pazar gibi işlettiğini görünce alıp eline sopasını alıp onları kovalıyor. 'Burası babamın evidir. Siz burayı köpek evine çevirdiniz' demesi böyle bir şeydir. (Ziya, 55)

Katılımcılardan Helen de kilisenin gelenekleri dinden ayrı tutmasının doğru olduğunu belirtmiştir: *"Bütün kiliselere aynı gözle bakmaktayım ve hepsini aynı görüyorum. Daha doğrusu çok fark görmemekteyim. Bununla birlikte Diyarbakır Kilisesi ve benzerleri kitap ışığında hareket etmekte, gelenek ve görenekleri ayrı tutmaktadır. Bence de böyle olmalıdır."* (Helen, 30) Katılımcılardan Alex ise mezheplerin önemli olmadığını, önemli olan şeyin Kutsal Kitap ışığında hareket etmek olduğunu ve Diyarbakır Kilisesi'nin de İncil'e bağlı bir kilise olarak gelenek ve görenekleri ayrı tuttuğunu şöyle ifade etmiştir: *"Asıl önemli olanın İsa Mesih'e kalben iman edip onu kurtarıcı, Rab ve tanrının oğlu olarak görmesi yeterlidir. Diyarbakır Kilisesi ve benzerleri kitap ışığında hareket etmekte, gelenek ve görenekleri ayrı tutmaktadır. Bence de böyle olmalıdır."* (Alex, 23)

Kilise üyelerinin genellikle soruların çoğuna İncil'den cevap ve örnek verdikleri görülmüştür. Bu bağlamda Protestanların Kutsal Kitap'a yaptıkları vurgu, onları geleneksel bölünmelerde diğer Hristiyanlardan farklılaştırmıştır. Bu durum katılımcıların çoğunda

mezhebin yok sayılarak İncil'e bağlılığı öne çıkarmıştır. Katılımcılardan Engin soranlara Mesih imanlısı olduğunu şöyle ifade ettiğini söylemiştir:

Mezhep tercihim yoktur. Mesih imanlısıyım. Protestan değilim. Kendimi bir kalıba sokmuyorum. İnsanlar sorduğunda anlaşılır olsun diye Protestan'ım diyorum. Ama konuşma ilerledikçe kendimi Protestan olarak görmediğimi sadece Mesih İmanlısı olduğumu söylüyorum. İstanbul'a ve Antalya'ya gittiğimde Ortodoks ve Katolik kiliselerine gittim. Farklılık hissettim. O tütsü kokusunu sevmiyorum. Birde içeride ağır bir şey var. Sanki içeride bir ağırlık içime çöküyor gibi oluyor. (Engin, 33)

Kilise dışındakilerin kendilerini Protestan olarak tanımladıkları için Protestan kelimesini kullandıklarını ancak özde Mesih imanlısı olmayı tercih ettiklerini Nihat şöyle anlatmıştır:

Biz kendimizi mezhep Protestan olarak görmüyoruz dışardaki bizi öyle tanımladığı için Protestan kelimesini kullanıyoruz. Çünkü aslında İnciliyiz ama insanlar anlamıyorlar öyle deyince çünkü diğerleri de kendilerine öyle söylüyor. Biz kendimizi Mesih imanlısı olarak tanımlıyoruz. Mesih imanlısı demek daha genel içinde Kutsal kitaba bağlı Katolik veya Ortodoks herhangi bir kişi olabilir. (Nihat, 38)

Katılımcılardan Mervan ise kendisini İncilî Hristiyan olarak tanımlamış, İncil'e bağlı olduğunu ve kutsal kitabın da tarihsel ilkelerine bağlı olduklarını söylemiştir:

Ben kendimi İncilî Hristiyan olarak görüyorum. İncilî Kiliseler aslında ama Katolikler Protestan ismini verdiler protesto ettikleri için öyle kalmış ama önemli değil. İncil'e bağlıyız biz. Eski Ahitte okuyoruz ama İncil ne diyorsa biz elimizden geldiğince onun dediklerini yapmaya çalışıyoruz. Kutsal kitabın da evrensel ilkelerine bağlıyız. Tarihsel ilkelerine bağlıyız. (Mervan, 39)

Kişilerle görüşmelerde genelde Katolik ve Süryanilerin geleneği İsa Mesih'in önüne aldıkları, Kutsal Kitap'tan daha fazla ritüel ve geleneksel şeylere ihtimam gösterdikleri, Hz. Meryem'e ve diğer azizleri gereğinden fazla değer verdikleri ve onlara dua ettikleri için eleştirmişlerdir. Bu konuda odak grup görüşmesinde *“Diğer Hristiyan mezhepleri arasında farklılıklar var mı? Nelerdir? Onlar ayrı bir din mi? Kurtuluşun onlar için de geçerli olduğunu düşünüyor musunuz?”* şeklindeki sorumuza katılımcılardan Mervan, İznik Konsili'ndeki iman ilkelerine inanan herkesin kurtulduğunu, kendilerinin bebek vaftizi noktasında diğerlerinden ayrıldığını aktarmıştır:

Hristiyanlığı birinci kaynak İncil ve yorum kitaplarından öğreniyorum. Çevreme soruyorum. Hristiyanlıkta mezhep tercihim yoktur. Ama İznik Konsili'ndeki iman bildirgesini kabul eden herkes kurtulmuştur. Benim için ön koşul budur. Çünkü iman bildirgesindeki şeyler Kutsal Kitapla çelişmeyen şeylerdir. Ama farklılık olabiliyor. En azından bebek vaftizi meselesinde biz uyuşmayız onlarla. Vaftiz olacak kişi karar verecektir. Altı aylık bebek kurtuluşu nereden bilecektir. Ruhbanlık konusunda ayrılırız. Rabbin sofrasına İsa Mesih'in ruhu gelip gelmediği

konusunda ayrılırız. Ama onları ayrı bir din olarak görmeyiz. Onlar da kurtuluşa erecektir. Ama Yehova Şahitleri ve Mormonlar bu grupta değildir. Bu ikisini sapkın öğreti olarak görürüz. (Mervan, 39)

Katılımcılardan Oktay da iman edip tüm hayatını Mesih'e adayanlar için kurtuluşun gerçekleşeceğini şöyle anlatmıştır: *“Bizim için gri bölge yoktur. Bir insan ya Mesih'e iman etmiştir ya da etmemiştir. Kişi boynuna hac da takabilir yedi yirmi dört kiliseye gelebilir ama İsa Mesih'e iman edip bütün hayatını Mesih'e yatırmadıktan sonra kurtulmayabilir diyoruz biz. İman anlayışı Rabbe bağlıdır bu ancak Kutsal Kitaptaki Mesih'i tanıyarak oluşur.”* (Oktay, 27) Aynı şekilde katılımcılardan Baran da kendisini bir mezhebe ait hissetmediğini, soranlara Protestan olduğunu söylediğini, Katolik ve Süryani kiliselerine gittiği zaman ibadet dilini anlamadığını ve onların geleneği dinin önüne geçirdiklerini şöyle anlatmıştır:

Kendimi bir mezhebe ait hissetmiyorum. Luther'in karakterini seviyorum tabi her şeyini onaylamıyorum. Ben Kutsal Kitap Hristiyan'ıyım. Mesih imanlısı. İnsanların anlaması için çok soran olursa Protestanlık diyorum. Diğer kiliseler kapalı Süryani Katolik kiliselerine gidince falan anlamıyorsunuz zaten. Süryani kilisesi Süryanice Katolik kiliselerine gittiğiniz zaman Latince. Ben ibadeti anlamıyorsam bi anlamı yok zaten. Arap kültüründen bi farkı kalmıyor. Onlar ayrı bir din değil ama bence Mesih'in kim olduğunu unutmuş durumdalar. Mesih'ten önce geleneklerin peşine düşüyorlar gelenekçiler. Bizim de yaptığımız gelenekler var mesela İsa Mesih'in geçtiğimiz Noel etkinliği ağaç süslemesi⁷² o dini bi gelenek ama sen o geleneği dinin önüne koymuyorsan sıkıntı yok. Ama Katoliklikte Meryem Ana'ya aşırı bir şekilde inanış vardır çok fazla Meryem Ana'ya dua edilir, tesbih çekilir, tesbih duaları vardır Katoliklikte. Hristiyanlıkta böyle bir şey yok. Farklı farklı tarikatlar var mesela Yehova Şahitleri İsa Mesih'i Tanrı'nın oğlu olarak kabul etmiyorlar bence sapkınlar. Ama var olan bir şeyi çıkartırsan onu eksiltirsin o da olmaz. Bizde günah çıkarma diye bir şey yok. Ama disiplin altına alınır günah işleyen kişi kiliseden uzaklaştırılır ve biri tarafından danışmanlık verilir. Bir kişi kilisedekileri de bozuyorsa uzaklaştırılması iyidir. Bir kişi sürekli içiyorsa ve bütün uyarılara rağmen sarhoşluğuna devam ediyorsa kilisede olmaması daha iyi. Böyle kişiler aramızda olmadığı için kilise birbirine bağlı. (Baran,34)

Katılımcılardan Yakup ise kilisenin bazı noktalarda öğreti stilinin çok katı olduğunu ve bunu uygulamanın zor olduğunu şöyle anlatmıştır:

Kilisenin çok katı bir öğreti stili var bunu yaşamak bazen zor olabiliyor. Mesela ben biriyle sevgili oldum ama kiliseye göre o kişi benim kız kardeşimdir ona göre ona yaklaşmam gerekiyor bu normal hayatta mümkün olmuyor maalesef. Kilisemizi bu yüzden eleştiriyorum. Evlilik

⁷² 01.12.2019 tarihinde kilisede katıldığım ayinde doğuş ayına girildiği için bayrama yönelik hazırlıklar yapılmaya başlanmıştı. Doğuş ayının ilk haftası olması nedeniyle kilisede çam ağacı süslenmişti. Çam ağacını süslediklerini ancak buna bir kutsallık atfetmediklerini, sadece İsa'ya bağlılığı pekiştirmek amacıyla yaptıklarını söylemişlerdi.

danışmanları genellikle bu şekilde öğüt veriyor. Bu öğretinin nedeni yanlış bir şey yapılmasının önüne geçmek, fiziksel temasın önüne geçmek için. (Yakup, 25)

Evanjelik Hristiyanlığı amaç edinip dünyaya Hristiyanlığı anlatmaya çalışan gruplara evanjelik deniyor. Yani onların bir çatısı yok bir inanç ilmi halleri yok bir Katolik Ortodoks veya bir Lutheriler gibi değiller. Ben Lutherciyim aynı zamanda evanjelik olabilirim. Biz bir mezhebin adı altına girmiyoruz. Kendi içimizde de ayrılıklar olabilmekte ancak bunlar çok önemli değil. Bazı kırmızı çizgilerimiz var onun dışındaki görüş ayrılıkları makul karşılanabilir. Bizim çizgimiz şudur; İncil'in ışığında ne varsa orda yürüyoruz. Temel amaç Hristiyanlığın yayılması ve insanlara anlatılması olduğu için çok fazla o ayrıntılara girmiyoruz. Mesela Rabbin Sofrasını⁷³ tek tek gezdiriyorduk sonra herkes kendi gelip alsın dediler. Şu anda inanç ve ilmi hal bilgilerini ayrıntılı olarak anlatan bir kitap hazırlığı yapıyoruz. Yaratılış, Tanrı anlayışı vb. (Mervan, 38)

Kilisemiz bir elli altmış yıl sonra büyüyecek böyle kalmayacak ama biz bir yapı oluşturmaya çalışıyoruz. Birbirine bağlı bir yapı oluşturmaya çalışıyoruz. Diyarbakır dışında hiçbir kilisede bizim buradaki gibi aralarında kuvvetli bir bağ yok. Bizim aslında ilk öğrendiğimiz cemahtan geliyor bu durum. Amerika'dan da 90'lı yıllarda ilk misyoner geliyor o bizim ruhsal babamız onun oluşturduğu bir yapı var. Bizim kilisemizde danışmanlık sistemi var ona çok önem veriyoruz. Kilise ihtiyarının bile bir danışmanı vardır, görüştüğü, hesap verdiği, konuştuğu. Hizmetin nasıl gittiği anlamında hem de kişinin kendi hakkında görüştüğü biri mutlaka vardır. Kilisemiz bağımsız kilisedir dışarıdan müdahaleye izin vermiyoruz bizim izin verdiğimiz yere kadar müdahale eder. Bu kilisenin kendisiyle ilgili bir durum. Bizim kilisemizde yerel bir otorite oluştu artık. O yüzden dıştan bir müdahale söz konusu değil. (Ethem 30)

Yukarıdaki pasajlarda görüldüğü üzere din değiştiren katılımcıların küresel köktencilik bağlamında dünyadaki diğer ihtida ve dönüşüm durumlarıyla benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Geleneklerin reddedilmesi, dinin aslına uygun yaşanması, geleneksel dinsel hiyerarşilerin reddedilmesi bağlamında Hristiyan olan katılımcılar, dünyadaki diğer din

⁷³ “Hristiyanlığa göre; çarmıhta ölen, 92 üç gün sonra dirilen, 93 kırkıncı gün tekrar göğe yükselen İsa Mesih, insanlığın kurtuluşu için kefareti (kurban) ödemiştir. Hristiyanlıkta kurban kavramı ile ilgili ön plana çıkan diğer bir hadise ise İsa'nın havarileriyle birlikte yediği “Son Akşam Yemeği”dir. İncillere göre çarmıha gerilmenden bir gün öncesinin akşamı ve Fısıh bayramının ilk günü olan perşembe gününde İsa Mesih on iki havarisiyle Kudüs'te bir araya gelir. Onun direktifleri doğrultusunda hazırlanmış olan Fısıh yemeğinde İsa, kendisine ihanet edecek kişiyi tasvir eder. Daha sonra İsa, yemek sırasında ekmeği eline alır, şükreder ve onu bölerek “Alın yiye, bu benim bedenimdir” der ve öğrencilerine verir. Sonra bir kâse alıp şükreder ve bunu öğrencilerine vererek, “Hepiniz bundan için. Çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır.” İsa'nın son akşam yemeği anısına yapılan “evharistiya” (ekmek şarap ayini) bir nevi kurban töreni olup, Hristiyanlığın önemli günlerinde ve her pazar günü yerine getirilen bir sakramenttir. İlk dönem Hristiyanlar İsa'nın çarmıhı sonrası bir araya gelmiş ve son akşam yemeğinin haturasını yerine getirmişlerdir. Başlangıçta Yahudilerin Fısıh yemeğiyle ilintili olan bu sakrament yılda bir defa kutlanan ayin olmaktan çıkıp kendine has bir yapıya bürünmüştür. Bunda Yahudilerden olmayanların oluşturduğu bir kilise yapılanmasının da büyük etkisi olmuştur. Pavlus'un “Rabbin Sofrası” diye isimlendirdiği evharistiya, onun getirdiği anlayış doğrultusunda ayrı bir boyut kazanmıştır. Pavlus Korintlilere yazmış olduğu ilk mektubunda evharistiya'yı bir kurban töreninin yanında bir cemaat olma bağlamında şöyle ele alır: “Tanrı'ya şükrettiğimiz şükran kâsesiyle Mesih'in kanına paydaş olmuyor muyuz? Bölüp yediğimiz ekmeğe Mesih'in bedenine paydaş olmuyor muyuz? Ekmek bir olduğu gibi, biz de çok olduğumuz halde bir bedeniz. Çünkü hepimiz bir ekmeği paylaşıyoruz. Buna göre Evharistiya, vaftiz gibi Katoliklerin, Ortodoksların ve Protestanların ortak kabul ettikleri bir sakramenttir. Zamanla Hristiyan mezhepleri arasında evharistiya ayininde İsa'nın bizzat orada bulunup bulunmaması ve her seferinde kurban ediliyor edilmemesi gibi pek çok açıdan farklı yorumlar ortaya çıkmış ve dolayısıyla bu sakramentin içerdiği anlam, mezheplere göre farklılık göstermiştir. Katoliklerin evharistiya diye isimlendirdiği bu sakramente Protestanlar akşam yemeği demektedirler” (Türkân, 2022: 48-49).

değiştirenlerle ortak bir karakter taşımaktadır. Ayrıca Diyarbakır'da diğer kiliselerle rekabet edecek bir durum söz konusu olmadığından ve ortak amacın Hristiyanlığın iyi tanıtılması ve müjdeyi yaymak olmasından dolayı kilise, Protestanlığı reddetmemekle birlikte bu tanımı ön plana çıkarmamaya özen göstermektedir. Ancak resmiyette, “Diyarbakır Protestan Kilisesi”, “Diyarbakır Protestan Derneği”, “Diyarbakır Protestan Vakfı” isimler kullanılmaktadır. Kilise üyeleri kendilerini “İncil Topluluğu” olarak görmekte, sadece İncil'in esas metnine bağlı olduklarını ifade etmektedirler.⁷⁴ E. Özyürek'in çalışmasıyla benzer olarak belirli bir dönemde Müslüman-Hristiyan karşılaşmalarında etkili olan kişilerin, Hristiyanlığı seçen Müslümanların dini görüşlerini önemli oranda şekillendirdiği görülmüştür (Özyürek, 2015: 52). Buna göre diğer kiliselerin mensuplarıyla bebek vaftizi, Türkçe veya yerel dillerle ayin yapılması, azizlere ve ikonalara dua edilmemesi ve geleneklerin abartılmaması noktasında ayrıştıkları görülmüştür. Yöneticiler hariç kilise üyelerinin çoğunun Protestan mezhebi hakkında çok fazla bilgisi olduğu söylenemez. Kilisenin kurucu babası Amerika'dan ziyaret amaçlı geldiğinde kendisi Evanjelizmin “Brethen” koluna mensup olduğunu, ancak bu kolun bir ayrışma olarak değil de diğer mezheplerin hepsini kucaklamak için kurulmuş olduğunu ifade etmiştir. Kendilerinin geliş amaçlarının ise, İncil'in ruhunu anlatmak olduğunu, yerel kiliseler kurup onları yerel önderlere teslim ettiklerinde daha başarılı olacaklarını, özellikle Diyarbakır'da eskiden Yahudi, Ermeni, Yezidi ve Süryaniler yaşadığı için bu toprakların bereketli topraklar olduğunu düşündüklerini söylemiştir. Diyarbakır için gelecek çok parlak görünmese de her zaman umutlarının olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵ Kilisenin yerel önderleri ise

⁷⁴ Diyarbakır İncil Topluluğu, Protestan gelenek içinde yer alan bir dini gruptur. Bu topluluk temelde Protestanlığın Anglikan yorumundaki katı hiyerarşik kilise yapısının eleştirisini kaynak alan ve ortaya çıkışı 1820'lere dayanan Evanjelik Brethren hareketinin öğretilerini paylaşır. İnançta ve pratikte diğer bütün kaynaklar karşısında tek otorite olarak İncil'i kabul eden Brethrenler kendilerini bir Hristiyan mezhep olarak adlandırmazlar. Belirli bir merkeze bağlılığı, hiyerarşik olarak düzenlenmiş bir ruhbanlar sınıfını ve din adamlarının kesin otoritesini kabul etmeyen Brethrenler yerel dini cemaatler şeklinde örgütlenmeyi tercih ederler. Bu bağlamda Diyarbakır İncil Topluluğu da her ne kadar diğer Protestan kiliseler ile yakın ilişkileri varsa da ekonomik ve idari olarak müstakil bir dini cemaat olarak faaliyet göstermektedir (Kaya, 2020: 576).

⁷⁵ Rahip Eric, 1980'lerde Türkiye'ye ilk gelenler arasındadır, kilisenin kurucu babası olsa da kendisi şu an Amerika'dadır sık sık yerel kiliseleri ziyaret etmekte ve Mardin'de bir Süryani Araştırmaları kürsüsü kurmak istemektedir. Rahip Erol'la kilisede yaptığımız konuşmada kendisinin çok iyi Türkçe öğrendiğini ve burada uzun yıllar yaşadığı için Diyarbakır'ı iyi bildiğini fark ettik. Kendisine eski din değiştirenlerle şimdiki karşılaştırmasını istersek neler söyleyebileceğini sorduk. Rahip Erol bu konuda birkaç önemli noktaya değindi. “Biz önceden Alevilerin din değiştirmeye daha yatkın olduğunu düşünüyorduk fakat şunu gördük ki Sünnilerin de aynı oranda din değiştirdiğini gördük. Bugün Türkiye'ye genellersek bu oran Sunnilerle aynıdır. Önceden Hristiyan olanlar daha cesurlardı, korkusuzdu, kaybedecek bir şeyi olmayanlardı işi olmayan, mesleği olmayanlardı bunlar. Şimdiki Hristiyanlığı kabul edenler genelde orta sınıftır. Ailesi, işi olan kimseler eskisi gibi değil. Bu durum Hristiyan artış hızını azaltıyor. Bir kimsenin önceden din değiştirmesi için ateist oluyordu ama şimdi direk Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçiş var ara bir ateistlik durumunu çok görmüyoruz. Kiliseye teolojik amaçlı ve beklenti amaçlı gelenler oluyor ama beklenti amaçlı gelenler kalıcı olmuyor.” devamında ise misyonerlerin Osmanlı'da Board teşkilatı vasıtasıyla Ermeni ve Süryanilere misyonerlik yaptıklarını ve çoğunun Protestanlığa geçtiğini bunun dolaylı olarak milliyetçiliği tetiklemiş olabileceğini söyleyen Rahip Erol, bugün “Board teşkilatından farklı olarak misyonerler diğer Hristiyanlar'a direk dini anlatmıyorlar Süryani ve Ermenilere çünkü aralarında çatışma olmasını istemiyorlar o yüzden direk Müslümanlara anlatıyorlar.” diyerek misyonerlerin muhatap kitlesinin değiştiğini ifade etmiştir (03.11.2019 tarihinde kilisede yapılan görüşmeden alıntıdır).

daha kapsayıcı olmak için kendilerinin bir yere bağlı olmadıklarını ifade etmektedir. Türkiye'deki diğer Protestan kiliseler arasında istişareler yapılsa da merkezi bir yönetimin olmadığını ve kiliselerin bağımsız olarak hizmet ettiğini ifade etmişlerdir. Diyarbakır Kilisesi'nde yönetici ve kilise görevlerinin ayrışması noktasında kilisenin kendi üyeleri karar vermektedir. Bazı kilise yöneticileri ile işi sadece kiliseye hizmet etmek olan kişiler maaşlarını kiliseden almaktadırlar. Bununla birlikte yurt dışı ve yurt içindeki kiliseler ile ilişkilerini inkâr etmemekte ve sık sık yerel ve yurtdışındaki kiliseleri ziyaret etmektedirler.

3.5.2.2. Kilisenin Önemi ve Seçilme Nedeni

Sosyal yapılandırmacılık teorisine göre herhangi bir din veya mezhep yaşamın tamamını şekillendiren bir tür kolektif ve kültürel çerçeve olarak iki şekilde işlev görür: Birincisi; dinin kendisi kolektiftir. Kolektif bir din anlayışı, özellikle din değiştirme araştırması bağlamında önemlidir. Bir kişinin din değiştirmesi ile bunun gerçekleştiği topluluk arasında nedensel bir ilişki vardır; topluluk dönüşüm sürecinin hem bağlamı hem de sebebidir. Bu bakımdan kişinin inançlarını şekillendirmede çok önemli bir rol oynar. Sosyal inşacı dönüşüm tanımına göre; “dönüşüm inanan topluluğun paylaşılan yaşamına, diline ve paradigmasına katılımın neden olduğu yeni bir yaşam tarzının ortaya çıkmasıdır.” Dolayısıyla din değiştirme kişiler, kurumlar ve gruplar aracılığıyla meydana gelir. İkincisi ise; kültüre yapılan vurgudur. Buna göre Evanjelik Hristiyanlık aynı “yeniden doğma” söylemini kullansa da din değiştirme anlatıları bir Avrupalıda Afrika bağlamından oldukça farklı olabilir. Pek çok teorisyen, ihtida anlatılarının bir dereceye kadar kültürel ve tarihsel olduğu konusunda hemfikirdir. Bu nedenle, insanların neden aynı “kanonik dili” kullandıklarında bile ihtida anlatılarını farklı şekilde inşa ettiklerini anlamak tarihsel, kültürel ve sosyal faktörleri incelemeyi içerir (Sremac, 2010: 14-15). Katılımcılardan Alex kilisenin dini ve sosyal işlevini açıklayarak kiliseden uzak kalan kişilerin zamanla kaybolacağını söylemiştir:

Dini temellerin daha sağlam atılması, uyum ve davranışların devamlılığı, İsa Mesih'in bir evi olması açısından kiliseye devamlılık bana göre zorunluluktur. Kilisenin bir zorunluluk olmaktan çıkması halinde kişi zamanla rabden uzaklaşıp nihayetinde Hristiyanlık ile olan bağlarını azaltıp zamanla kopabilir. Kilise olmasa da kısmen Hristiyanlık yaşanabilir olsa da bir arada bulunduğumuz sürece kilise inanç ve kültür olarak kilisenin gerekliliği vardır. İsa Mesih nerede iki veya üç kişi olursa ve kendisini andıklarında bereketinin onlarla olacağını belirttiğinden kilisenin varlığı daha iyidir. Kiliseyi bir arada tutan sevgi, yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik bağlarıdır. (Alex, 23)

Katılımcılardan Helen kilisenin üyelerini bir beden parçalarına benzetmiş ve evliler, günah işleyenler ve bir sıkıntıda olanlar için kilisenin işlevlerinin önemine değinmiştir:

Kilise üyeleri bedeninin her biri bir parçasıdır. Mesela kol koptuğu zaman kısa bir süre içinde dikilirse olur ama uzun bir süre dikilmezse kurur gider onun gibi. Kilise bir yapı olarak değil bir aile olarak önemli. İki kişi olduğu zaman üçüncüsü her zaman Rab'dir. Kilise bizi dinç tutuyor. Yani bir tohum var tohum büyüyor farklı farklı dallar çıkıyor birbirimize yardım ediyoruz dua ediyoruz. Mesela evlilik danışmanımızın çok desteğini gördük. Günah işleyenlere karşı kilise onları disiplin altına alıyor. (Helen, 30)

Katılımcılardan Mahmut ise kutsal topraklara çok önem vermediğini ancak kilisenin önemli olduğunu, eğer kiliseye bağlılık olmazsa tek başına bir insanın çok bir şey yapamayacağını şöyle anlatmıştır:

Kilisenin bizim için ayrı bir önemi var çünkü tek bir tane kor ateş parçasının yandığını düşünün ne kadar yanabilir ama bir sürü olunca etrafına daha çok ısı ve ışık yayabilir. Hep aynı örneği veriyoruz ama kiliseyi bu şekilde tanımıyoruz. Onun dışında ben kutsal sayılan topraklara öyle önem vermiyorum. Kudüs'e gittiğimde o topraklar özel olarak bir şey ifade etmedi. ABD Tel Aviv'deki Büyükelçiliğini Yeruşalim'e aldı yani Kudüs'e. O zaman ilahiyatçılar gelmişti soru sordular bana Kudüs sizin için önemli mi diye. Ben de hiç önemli değil dedim. Bence oranın toprağı için düşününce de maneviyatı için de düşününce özel bir önem vermiyorum. Bu coğrafyayı benim için farklı kılan ilk kiliselerin kurulmasıdır ilk yedi kilise. Pavlus'un yolculukları bu topraklardan geçtiği için değerlidir sadece. Pentikos günü de diğer herkes müjdeyi duydu o gün üç bin kişi iman etti o zaman çok ciddi bir şekilde yayıldı. O zamanlar Diyarbakır'a doğru da yayılmış olabilir. Ben coğrafyayı sadece bu açıdan önemli görüyorum onun dışında bir kutsiyet atfetmiyorum bence çok tehlikeli bir şey bu." (Mahmut, 38)

Kilisenin önemli olduğunu ancak daha da önemli olanın insanların bir araya gelmesi olduğunu Asım şöyle anlatmıştır:

Kendimi İsa Mesih'e ait görüyorum kendimi kiliseye ait olarak görüyorum. Kilise önemli. İsa Mesih Pavlus'a kilisemi senin üzerine kuracağım diyor. Kilise olmadan Hristiyan olabilir çünkü eskiden kilise yoktu. İnsanlar gidip dağlarda İsa Mesih'i zikrediyorlardı. Mesela şöyle diyelim burada kilise kapatılsın tamamen ibadet yasaklansın biz yine bir şekilde bir araya gelir ibadet yaparız. Günah işlersem kiliseyle paylaşırsam eğer konsey benim için dua eder. Senin samimiyetine dürüstlüğüne bakarlar dua ederler. Ama sen yapmadım diye inkâr edersen başına bir şey gelir yani. (Asım, 33)

Din sosyologları tarafından genellikle kullanılan teori, sosyal psikolojik uygunluk teorisidir. Bu görüşe göre tüm insanların sosyal ilişkilere dair temel bir ihtiyacı vardır; insanlar bu ilişkileri geliştirir ve korurlar. Böylece bireyler yeni kültürel anlam ve uygulamaları benimserler. "Dönüşüm bir ideolojiyi aramak veya benimsemekle ilgili olsa da asıl olan kişinin dini davranışını, arkadaşlarının ve aile üyelerinin davranışlarıyla uyumlu hale getirmesidir" (Stark, 1996: 16-17). O halde din değiştirme, sosyal hareketlere katılmanın bir

alt kümesidir. Birçok araştırma dini grup üyeleriyle temasa geçme ve ilişki kurma olasılığının daha yüksek olduğu anlamına gelen bağları, sosyal psikolojik eğilim veya bireysel motivasyonlardan daha önemli görmektedir (Smilde, 2005: 759). Bu duruma örnek olarak Ruken kiliseye içten bir bağlılığın olduğunu, kendisini evinde hissettiğini ve kilisenin işlevlerini şöyle anlatmıştır:

Kilise bence sadece bir bina değil önemli olan insanların bir araya gelmesidir. Bir zorunluluk yok ama içten gelen bir bağlılığım var kendimi evimde hissediyorum. Kilise bir çatıdır. Bizi bir arada tutar. Toplum için vardır. Burası bir evdir. Bizim adresimizdir. Hristiyanlığa ilgi duyanların buluşma noktasıdır. Araştırma noktasıdır. Müjdelemek ve ibadet için gereklidir. (Ruken, 36)

Kiliseye geldiğinde yenilendiğini söyleyen Yakup kilisenin onun için önemini şöyle anlatmıştır: *"Kiliseye geldiğimde yenilendiğimi hissediyorum. Rabbin sofrasını tekrardan yaşıyorum. Konut olarak bakarsanız zorunlu değildir ama Tanrı'nın bedeni olarak bakarsanız zorunludur. Kilise olmazsa ibadetler yerine getirilebilir ama olması daha iyidir. Tanrının bedeni olarak bakarsak kilise olmalıdır. Kilisedeki Ayin, sohbetler ve derslere katılıyorum."* (Yakup, 25)

Sosyal ve beklenmedik faktörlerin bir kombinasyonu, insanların bağlı olacağı belirli kiliseyi belirlemede etkilidir. Kilise misyonerleriyle tesadüfî bir karşılaşma veya yeni kiliseyle ilk teması kurmaya hizmet eden bir eşin, arkadaşın veya komşunun etkisi olabilir. Bazı katılımcılarda evanjelik televizyon programlarının etkisinden bahsedilebilir.⁷⁶ Kişilerin kiliseye gerçekten üye olmaya karar verip vermeyeceği sorusundan temelde sosyal faktörler sorumludur. Yeni üyelerin çok fazla ilgiye, beslenmeye ve danışmanlığa ihtiyacı vardır. Bazılarının dönüşümünün kilisenin problemlerine çözüm olarak katkıda bulunduğu gerçeğlebildiği gibi bir hastalığın iyileşmesi, kişinin yaşamına yeni bir amaç ve anlam kazandırma, alkol sorunlarının üstesinden gelme, insanlara huzur ve sükunet verme gibi durumlarda da gerçekleşebilir. Başka bir kilise üyesi aracılığıyla bir iş bulmak bile çoğu zaman din değiştirmenin doğru seçim olduğuna dair ilahi bir işaret olarak yorumlanabilir. Dönüşüm kariyeri yaklaşımında rol öğrenme, kilise bağlılığının temeli olarak kabul edilir. Kilise bağlılığını güçlendirmenin iyi bir yolu gönüllü kişilere kilise ödevi vermektir. Pek çok durumda önemli liderlik veya öğretim sorumluluklarını kabul edenlerin kilisede aktif ve uzun süre kaldıkları ve dönüşümlerinin kalıcı olduğu gözlenmiştir (Gooren, 2010: 129).

⁷⁶ Katılımcılar arasında sadece Alex (23) izlediği evanjelik bir kanaldan etkilenecek kiliseye gelmiş ve sonrasında din değiştirmeye karar vermiştir. Bunun yanında dinin öğrenilmesi için kilise üyelerine bu kanalların izlenmesi ve takip edilmesi yönünde telkinde bulunulur.

Katılımcılardan Helen ise kiliseye gidiş hikayesini, onu etkileyen kilise ortamını ve kiliseye gitmeye nasıl karar verdiğini şöyle anlatmıştır:

Eşimin kardeşi cezaevinde yatmıştı İncil istedi benden orda çok kitap okumuş bir gün benden İncil istedi ben de buradaki kiliseyi aradım İncil istemek için. Telefonu bir bayan açtı bana çok yakınsınız buyurun kiliseye gelin dedi. Ben hamile olduğumu gelemeyeceğimi söyledim. O güne kadar kiliseler bana göre doğru bir yer değildi. Dinlerini yaşadıklarını düşünmüyordum, zaten kutsal kitabı okuyordum gerek yok diye düşünüyordum. Bir gün cumartesi günü öylesine bir bakalım dedik ama gitmek için değildi. İçeri girdiğimizde pastör hocalarıyla beraber bir grup üniversiteliye bir şeyler anlatıyordu. Oturduk biz de onlarla yarım saatten fazla dinledik. Ama neler anlattı. İncil'in tarihteki kopyalarından falan anlatıyordu. Sonra bizi Çarşamba toplantısına çağırdılar gittik kapıda çantalarımızı bıraktık, bizi sorgusuz sualsiz kabul ettiler bayağı oturduk geceye kadar. Güzeldi orda konu anlatımı dualar, ilahiler söylendi ben çok etkilendim. O kadar etkilendim ki ağladım orda. Bana sarıldılar ondan sonra kiliseye gitmeye karar verdik. Onların tamamen hizmet etme amaçlı olan insanlar olduğuna kanaat getirdim. İnsan olarak böyle bir şeyi yapamazsın herkesi evine alamazsın. Bana çok büyük bir teşvik oldu o zaman bana. O teşviği gördükten sonra ben kiliseye gitmeye karar verdim. (Leyla, 40)

Tanrı'yla iletişimini koparmamak için kiliseye geldiğini söyleyen Oktay Batı'daki kiliselere de gittiğini ancak onları çok beğenmediğini ve bu kilisenin ilgilenme açısından çok farklı olduğunu şöyle anlatmıştır:

Kiliseye gelmem zorunlu değil ama Allah'la aramızdaki iletişim kopmasın diye ben kiliseye gelmeye çalışıyorum. Kutsal kitabı da o yüzden düzenli okumaya çalışıyorum. Manavgat'ta ve Antalya'da yaşadık orda kiliseye gittik oradaki Pastör bir şey okudu dua etti tamam yani. Bizi çok sarmadı, ilgilenmedi Diyarbakır dışındaki kiliselerden çok verim almadık. İki kişi olduğumuz için bir kiliseye gitme ihtiyacı hissediyorduk ancak Batı'da gittiğimiz kiliseler bizi çok tatmin etmedi. Burası gerçekten çok farklı çok başka. (Oktay, 27)

Katılımcılardan Mahmut ise Süryani Kilisesi'ne gittiğini ancak onların ibadet tarzının onu tatmin etmediğini bu yüzden bu kiliseyi seçtiğini söylemiştir:

Bu kiliseyi seçmemin nedeni şöyle oldu aslında ilk önce Meryem Ana Kilisesine gitmiştim. Onların ibadet şekillerinin kendi içinde bir mantığı var ama beni tatmin etmedi o şekilde Rable iletişim kuramadığım için bu kiliseyi seçtim. Ben mezheplere inanmıyorum biz Kutsal Kitap doğrultusunda yaşıyoruz. Bu mezheplerin sonradan adı konulmuş içinde bulunduğum kiliseyi seviyorum. Biz Protestanız ama diğer mezhepler benim için önemli değil. Ama kurtuluşun onlar için de geçerli olduğuna inanıyorum. (Mahmut, 38)

Kilise üzerine araştırmamı yaptığım süre boyunca sürekli devam eden yaklaşık 35-40 üye olduğunu, her Pazar ortalama 20-25 kişinin ibadete katıldığını ve senede 2-3 kişinin vaftiz olduğunu gözlemledim. Kilisenin her zaman halka açık bir kilise olduğunu, isteyen herkesin

ayinlere katılabildiğini, resmi rütbeli din adamları yerine daha çok ev ortamı gibi bir yapısı olduğunu söyleyebilirim. Ayinde birbirlerini çok iyi tanıyor gibi görünen, coşkuyla ve zevkle şarkı söyleyen ve ibadet eden kilise üyeleri hemen fark edilir. Ayinden sonra vaazlar genelde bir saat sürer, vaazdan sonra ikindiye kadar devam eden çay ve ikram sohbetleri olur. Katılımcıların bahsettiği gibi bu muhabbetlerde kilise üyeleri birbirleriyle ve yeni gelen üyelerle ilgilenirler. Kilise insanların birbirleriyle sosyalleşmesi için bir ortam sağlar ve gelenlerin tekrar gelmesi için bu gereklidir. Hem dini öğrenme açısından hem de arkadaşlık ve sevgi ortamının kurulması açısından kilisenin dini manevi bağlantı ve sosyal işlevleri yerine getirdiği söylenebilir. Kilise üyeleri hem grup üyeleri hem de dışardan gelenlerle birebir ilgilenir, gelenlerin sorularına cevap verirler ve ayin sonrası ikram servislerinde bulunulur. Bunun dışında zor durumda olanlara ve dua isteyenlere dua edilir, bir samimiyet göstergesi olarak yapılan kilise dışı etkinliklere ve evlere davet edilir. Mültecilerle, travma geçiren insanlarla, bir arayışta ve boşlukta olan kişilerle özel olarak ilgilenilir. Kilise dışardan üye kabul eden özel ilgi ve sevgiyle ilgilenen tek kilise olduğu için Hristiyanlığı merak eden potansiyel kişilerin genellikle buraya geldiği ve bir bağlantı aradıkları söylenebilir.

3.5.2.3. Misyonerlik ve Hizmet Etme

Latince missioidan gelen misyon sözlükte “görev ve yetki”, misyoner ise “görevli olan kişi” anlamına gelmektedir. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Baba tarafından Oğul’un, Baba ve Oğul tarafından Rûhulkudüs’ün gönderilişine yönelik tanrısal iradeyi belirttiğinden teslis öğretisiyle ilgili olarak taşıdığı teolojik anlamın yanı sıra kilise tarafından vaaz için görevlendirilmeyi ifade eden misyon terimi, XVI. yüzyıldan itibaren Cizvitler’ce daha özel bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. XVI. yüzyılda Hristiyan milletlerin kolonilere kilise görevlileri göndermesini ifade eden misyon ve misyonerlik (missionary) sömürge bölgelerinin Hristiyanlaştırılması bağlamında kullanılmıştır. Katolik kilisesinin Hristiyanlığın yerliler arasında yayılmasını sağlamak amacıyla görevlendirdiği kilise temsilcilerine misyoner, bunların gittikleri ülkelere ise misyon ülkeleri denilmiştir. Hristiyan misyonerliğinin teolojik dayanakları ve değerlendirilmesi bağlamındaki çalışmaları ele alan bilimsel disiplin “misyon teolojisi”, genelde misyonerlikle ilgili bütün faaliyetleri inceleyen bilim dalı da “misyoloji” (missiology) olarak adlandırılmaktadır. Günümüz Hristiyan misyonerleri, emperyalizmle ilişkisinin çağrıştırdığı olumsuz anlamdan dolayı misyonerlik yerine başka kelimeler kullanma eğilimindedir. Bunlar arasında en sık rastlananlardan biri evangelizm ve evangelizasyondur, zaman zaman şahitlik (witnessing) ve beyan (proclamation) gibi kelimeler de kullanılmaktadır. Hristiyan misyonerliği çeşitli

teolojik anlayış ve yaklaşımları da referans olarak kullanmaktadır. Mesela Hristiyan bakış açısına göre misyonerlik göreviyle bir kişinin yabancı bir ülkeye veya millete gönderilmesi ilâhî oğul İsa Mesih'in mesîhlik misyonuna iştirak etmedir. Yine Hristiyanlık'ta kurtuluş teolojisi bağlamında Tanrı'nın diğer insanlar arasında zaten hâlihazırda onları İncil mesajına ve kurtuluşa hazırlama konusunda faaliyette bulunduğu inancı önemli bir dayanak kabul edilir. Buna göre Rûhulkudûs, dünya genelinde insanları İsâ Mesîh'le kurtuluş mesajını almaya hazırlamakta bunun için uygun ortamlar oluşturmaktadır. Misyonerlik görevini yürüten kilise ve misyonerler, İsa Mesih'in bütün dünyadan insanları kendi gününe ve geleceğine hazırlık için bir araya getireceği ümidini taşımaktadır. Hristiyan misyonerlere düşen görev, Rûhulkudûs tarafından gerekli alt yapıları hazırlanmış olan bölgelerde uygun insanları tesbit edip birebir ilişkiye girmek suretiyle İncil mesajını doğrudan onlarla buluşturmadır. Hristiyan geleneğinde Rûhulkudûs'ün faaliyetiyle Hristiyan ahlâkına, inanç ve öğretilerine yakın bir tutum ve davranış sergilemeye hazır olan bu kimseler, Katolik ilâhiyatçı K. Rahner'in isimlendirdiği şekliyle bazan “anonim Hristiyanlar” olarak da adlandırılır (Gündüz, 2023).

Bu bağlamda kilisede araştırma yaptığım sırasında cemaat için tam zamanlı çalışan on-onbeş kişi (genellikle karı koca ekipleri) ve tam zamanlı hizmet verenlerden üç-dört kişi resmi teoloji eğitimi alıyordu. Bunun yanı sıra kilise üyelerinin Kutsal Kitap tetkiki, ayinleri yönetme, kadın ve çocuklarla ilgilenme ve mültecilerle ilgilenme gibi görevleri vardı. Ayrıca İncil'in Zazaca çevirisiyle uğraşılmaktadır. Bu Zazaca'ya çevrilen ilk İncil olacaktır. Kiliseye gelip herhangi bir görevi olmayanların yüzde doksanı ilerde kilisede veya kilisenin yönlendireceği herhangi bir yerde hizmet etmeyi düşündüklerini ifade etmişlerdir. Kilisede görevi olanlar ise sayılarının az olduğunu yapılacak bir sürü iş olduğunu ve bütün bunları tek bir kişiye yüklemenin doğru olmayacağını ifade etmişlerdir. Yaklaşık on yıl önce Hristiyan olan katılımcıların çoğunun Pastör yardımcısı, ayin yöneticisi ve misyoner olarak tam veya yarı zamanlı kiliseye hizmet ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca tamamen işlerini bırakıp kilisenin hizmetine tam zamanlı olarak giren beş katılımcı vardır. Tüm bu faaliyetler, üyelerin yetiştirildiği, eğitildiği, yönlendirildiği, öğütlendiği, değerlendirildiği ve desteklendiği yöntemleri sağlar. Kilisenin öğretisi müjdeyi yakın çevreye vermeyi öğütler ancak, bu direk Hristiyanlığı anlatarak kişileri ürkütmek şeklinde olmamalıdır. Burada tavsiye edilen kişinin hayatıyla yaşayışıyla özellikle kiliseye geldikten sonraki yaşadığı olumlu değişimlerle örnek bir şahsiyet oluşturmasıdır. Bu bakımdan üyelerin akraba ve yakın çevresindeki kişilerin onlardan etkilenerek Hristiyan oldukları söylenebilir. Yakın tilmizler beş-altı ailenin bir veya

birden fazla yakınlarından oluşmaktadır. Misyonerlik faaliyetleri kapsamında kilise yöneticileri sık sık şehir dışındaki kiliseleri ziyaret etmekte ve toplantılara katılmaktadır. Ayrıca yurt dışına da gidilmekte ve oradaki diğer Protestan kiliseleri ziyaret edilmektedir. Yurt dışından misyon gurupları ise sık sık kiliseye gelip ayinlere katılmakta ve tanıklık vermektedirler. Özellikle Güney Kore, Ermenistan ve Amerika'dan ziyaretçiler ve misyon gurupları gelmektedir. Bunlardan bazıları belirli bir süre Diyarbakır Kilisesi'nde hizmet amacıyla kalmaktadır. Yurt içinde ise İstanbul başta olmak üzere çoğunlukla Güneydoğudaki kiliselere ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Bu ziyaretlerin amacı üyelerin dini sosyalleşmesine katkıda bulunmak, ayinlere tanıklık yaparak diğer kilise üyelerine örnek olmak, dini duyguları canlandırmak ve misyoner faaliyetlerini yürütmektir. Katılımcı üyelerin ise İncil'deki bazı ayetlere dayanarak misyonerliği bir amaç ve görev edindikleri, tanıklık yaparak, davranışlarıyla örnek olarak, sosyal medyayı etkin kullanarak ve yakın çevrelerine anlatarak bu görevi yerine getirdikleri söylenebilir. Araştırmamız kapsamında katılımcıların inançlarını yayma noktasında kullandıkları birtakım yöntemler vardır. Bunlardan en önemlileri; çevresindekilere ve kiliseye gelenlere Hristiyanlığı anlatma, sosyal medyayı kullanma, gerekirse kitap veya broşür dağıtma, mültecilerle ilgilenmedir. Katılımcılardan Alex müjdeyi yayma noktasında sosyal medyayı kullandığını anlatmıştır:

Kiliseye gelenlere Hristiyanlık hakkında bilgiler vermeye başladım. Hristiyanlığı anlatarak onları Hristiyanlığa davet etmeye başladım. Sosyal medyada kendime göre Hristiyanlık için uğraşıyorum. Bir adet instagram sayfası oluşturdum, hangi mezhepten olursa olsun Hristiyanlık için paylaşımlar yapıyorum. Buradaki takipçi sayısını arttırmak için uğraşıyorum. Cumartesi günleri yarın (Pazar günü) kiliseye gidilmesi yönünde paylaşımlar yapıyorum. Türkçenin yanı sıra İngilizce paylaşımlar yapıyorum. (Alex, 23)

Katılımcılardan Engin ise müjdeyi yayma noktasında dini anlatma, İncil dağıtma ve dua yöntemlerini kullandığını şöyle anlatmıştır:

İnanmayan insan ölüdür ben onu diriltemem. Tanrı'nın dokunması gerekir. Ama İncil verdiğim onu anlattığım o zincirin bir halkası olduğum kişiler oldu. Ama bu gibi şeyler pat diye olmuyor. Bunun sonucunu göremediğimiz oluyor. Beni etkileyen bir olay olmuştu kiliseye bir adam gelmişti boşanma aşamasındaydı. Tabii ki Hristiyanlığı anlatmamıştım sadece teselli vermiştim. Onun için dua edebileceğimi söylemiştim. Yıllar sonra Ankara'daki Protestan kilisesinden bana bir mail geldi çabalarımın boşa çıkmadığına dair. Aslında bir teşvik mesajıydı. O abiden bahsediyordu beni tanıdığını söylemiş Endonezya'ya İngiltere'ye gitmiş oralarda Hristiyanlarla tartışmış sorular sormuş vesaire geçen Ankara'daki kilisede vaftiz olmuş. Bu durum beni çok mutlu etti. Aradan bayağı zaman geçti tabi, kendisi astsubay, böylelerinin Hristiyan olması daha zor. Şimdi her yere gidiyor vaazlar veriyormuş. Her şey Allah'ın lütfudur benim payım belki ise yüzde birdir. (Engin, 34)

Rohat ise müjdeyi yayma noktasında düğün ve taziyelere katılarak girdiği ortamlarda Hristiyan kimliğiyle örnek olmak istediğini anlatmıştır: *"Çevremle ilişkimi kesmiyorum örnek bir Hristiyan olmak istiyorum. Düğün ve taziyelere katılıyorum. Taziyeye gidiyorum ama dua etmiyorum. Acı paylaşmak için gidiyorum. Taziyelerde tepki almadım. Bazen siz nasıl dua ediyorsunuz diye soruyorlar bende açıklıyorum."* (Rohat, 46) Katılımcılardan Musa ise önderiyle beraber sosyal medyada programlar yaptıklarını ve montaj işlerini öğrenmeye çalıştıklarını söylemiştir: *"Sosyal medyayı etkin kullanıyoruz. Önderimiz de biz de bazen programlar yapıyoruz. Bazen başka şehirlerden çağırıyorlar katılıyoruz. Kanalımızı açtık Diyarbakır Kilisesi diye. Oradan yavaş yavaş programlar yapıyoruz. Kayıt, montajlama işlerini yeni yeni öğreniyoruz."* (Musa, 46)

Katılımcılar; *"gidin bütün uluslara beni anlatın, onları baba oğul ve kutsal ruh adına vaftiz edin"* gibi İncil'deki bazı ayetlere dayanarak müjdeyi yaydıklarını söylemişlerdir. Örneğin katılımcılardan Musa bu ayete dayanarak mültecilere yardım ettiğini bunların arasında Suriyeli ve Yezidiler olduğunu ve konuyla ilgili düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

Ben daha çok müjdeci olmak isterim daha çok hizmet eden. İnsanların içinde bulunmak isterim. Görev verilirse başka bir yere de giderim. Açıkçası ben hizmet ediyorum mültecilere yardım ediyorum. Bir yerde bende kopukluk oldu gidemedim. Bir arkadaşımızla sorun yaşadım o da etki etti. Çalışmak zorunda kaldım hayatımı geçindirmem gerekiyordu. Müslüman Suriyeliler, Yezidiler fark etmiyor biz hepsine yardım ediyorduk. Toplumun çok acı çektiğini düşünüyorum. Bu toplumun tamamıyla iyi bir hale gelmesi için de bana verilmiş olan İsa Mesih'in bana söylemiş olduğu işte gidin bütün uluslara beni anlatın ve baba oğul ve kutsal ruh adına onları vaftiz edin" demesi beni bu yola sürükler çünkü İsa Mesih'i anlatmam gerektiğini düşünüyorum. Bu insanlar için İsa Mesih'in onların hastanesi olduğunu düşünüyorum. Ve bu insanların sadece İsa Mesih'le düzelebileceğini düşünüyorum. Bir insana sadece İsa Mesih'in vermiş olduğu güvenle alçakgönüllülükle yaklaşırsınız. Zaten ben kendim yaklaşırsam başarılı olamayacağımı düşünüyorum ama arkamda İsa Mesih olduğu zaman hatta kendisi de "Sizi yargıladıkları zaman siz her şeyi bana bırakın" dediği için. (Musa, 46)

Misyonerlikle ilgili olarak Protestan kilise anlayışının merkezinde, Tanrı'yla olan ilişkinin Kutsal Ruhta, insanların yardımsever bir şekilde bir araya gelmesine yol açtığı bir sevgi pnömatojisi⁷⁷ vardır (1 Korintliler 12:13). Böyle bir Hristiyan yaşam tarzı İsa tarafından, Tanrı'yı sevme ve başkalarını sevme şeklindeki özet emirlerinden örnek alınarak öğretilir: *"Aslında sevgi, düşmanımız olanlara bile yayılmalı"* (Luka: 6:27). Bu emirler kilisenin

⁷⁷ Pnömatojisi, Hristiyan teolojisi içinde Kutsal Ruh'un çalışılmasına odaklanan belirli bir disiplini ifade eder. Terim, "nefes" veya "ruh" anlamına gelen ve maddi olmayan bir varlığı veya etkiyi mecazi olarak tanımlayan Yunanca *Pneuma* kelimesinden türemiştir. Pnömatojisi, Kutsal Ruh'un kişiliğini ve Kutsal Ruh'un çalışmalarını içerir. Ayrıca Hristiyan öğretilerini içeren; yeni doğum, manevi hediyeler (etkileycilik), vaftiz, kutsanma, ilham gibi birçok konuyu kapsar ([https://stringfixer.com/tr/Pneumatology_\(Christianity\)](https://stringfixer.com/tr/Pneumatology_(Christianity))).

mevcut sınırların, kimliklerin ve ihtiyaçların ötesinde tüm yaşamı kapsayan yaklaşımını ifade etmektedir (Lord 2014: 250-251). Protestanlığın sosyal, bütüncül ve aynı zamanda evanjelist bir sevgi tarafından yönlendirildiği kabulü; insanları misyon ve müjdecilik göreviyle diğer kültürlerle göndererek, kiliselerin büyümesine ve yavaş yavaş özerk hale gelmesine yol açmıştır. Protestanlığın bir özelliği olarak, ‘ortaklık’ teriminin ise müjdeyi yayma noktasında kiliselerin hem yerel hem de küresel faktörlerle iş birliği yapması anlamına gelir (Lord, 2014: 248). Katılımcılara konuyla ilgili olarak; ‘‘*Misyon göreviniz nedir? Hristiyanlığı müjdeliyor musunuz?*’’ şeklindeki sorumuza katılımcılardan Mervan kilisenin misyonunu ve diğer kiliselerden yerel farklılıklarını şöyle anlatmıştır:

Evangelion müjdesel demektir. Bütün kiliseler bunu benimsemez çünkü yayılmacı yapıları yoktur. Katolik ve Ortodoks Kilisesi’nde yorumlar ön planda ancak Protestan Kiliseleri kendi yorumlarını kişi kendisi yapıyor İncil’i literal okuyoruz. Mesela bir arkadaşımız kültürel olarak vaaz verebilir dedi ama bu yorum bana doğru gelmedi çünkü kutsal kitabın içerisinde kadının vaaz vermemesi gerektiğini söyleyen ayetler var. Eğer söylenen şeyler Kutsal Kitapta yazıyorsa doğrudur ona göre amel etmek lazım ama yazmıyorsa bir sorun ortaya çıkar o zaman Kutsal Kitap kültürden kültüre değişir zamanı geçmiştir evrensel değildir anlayışı ortaya çıkar. Bir ayeti yorumlarken bir ayetle sınırlı kalmamak lazım benzer ayetler ne söylüyor ve bunun dışında kilise babaları ne söylüyorlar diye bakmak gerekiyor yorumlamanın da bir ilkesi var. Bize göre kadın pastör olamaz ama Protestanlarda kadınların pastörlük yapması var Türkiye’de de bu örnekler var ama biz Türkiye’deki diğer Protestan kiliselerine göre muhafazakâr kalıyoruz o yüzden Batdakiler bize saygıyla yaklaşıyorlar. Burada yerelliği bu kadar oturan başka bir kilise yok yine cemaatinin bu kadar gidip geldiği birbirlerine bağlı olduğu başka kilise yok maalesef. (Mervan, 39)

Katılımcılardan Ruken ise en önemli görevlerinin insanlara müjdeyi vermek olduğunu ancak kendisinin bu konuda çok girişken olmadığını söylemiştir:

Bizim en önemli görevlerimizden birisi müjdeyi vermek. Bizim amacımız canların kurtulması olduğu için o yüzden benim müjdeyi vermem lazım. Müjdeleme bana göre özel bir armağan. Mesela ben bu konuda çok girişken değilim bazıları müjdeleme konusunda hiç korkmaz çekinmez. Ama her Mesih’e iman eden kişinin yapması gereken şey budur Rabbimizin buyruğudur. (Ruken, 36)

Katılımcılardan Oktay ise bölgenin kültürel yapısını bilmeden misyonerlik yapmanın yanlış olduğundan bahsetmiş ve konuyla ilgili düşüncelerini şöyle paylaşmıştır: *"Bana göre bölgenin kültürel yapısını bilmeden misyonerlik yapamazsın ben bu kültürde büyüdüm kültüre uygun bir şekilde anlatmak isterim. Ben misyonerlerin cemaatlerin olduğu yerlerde İncil satmalarına karşıyım. Mesela Diyarbakır’a yabancı misyonerler geliyor otele İncil getiriyorlar dağıtmak için bu insanlar tarafından yanlış telakki ediliyor."* (Oktay, 27)

Katılımcılardan Ziya ise misyonerlik konusunda “lütuf” kavramının önemli olduğunu ve kimsenin diğerinin kalbini değiştiremeyeceğini söylemiştir:

Abimlere din meselesini çok sormadım. Bir ara küçük abime sordum. Zamanı geldiğinde sen araştırıp öğreneceksin dedi. Zamanı gelince ben kendim Hristiyanlığı seçtim. Bizim inancımızda bir insan başka bir insanı Hristiyan yapamaz böyle bir şey yoktur. Bu bir lütuftur insana verilmiştir. Dünyanın en zeki en akıllı insanına da anlatsan onun yüreğini değiştiremezsin. Yürekten bahsediyoruz sonuçta iman meselesi olduğu için. (Ziya, 55)

Kendi Hristiyanlığını paylaşma ve tanıklık etme aslında müjdelemenin bir parçası olarak hizmet etmektedir. David Smilde sosyologlar tarafından “davranışsal bulaşma” olarak adlandırılan bu duruma “modelleme” adını vermiştir. Çünkü iyi bir “tanık olma” fikri, Evanjelik düşüncenin bir parçasıdır. Evanjelikler, yalnızca doğrudan etkileşim yoluyla değil, aynı zamanda örnek davranışlarda bulunarak ve açıkça “inançlarını kuşanarak” müjdeleme yapmakla görevlendirilirler (Smilde, 2005: 772). Bu duruma katılımcılardan Ethem örnek verilebilir. Ethem iyi bir Hristiyan olma noktasında yaptıklarını ve düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

Biz kiliseye gelenlere hac takmamayı öneriyoruz. Çünkü hac takan birinin diyelim her davranışı Hristiyanlığa mal ediliyor. Maalesef öyle bir zamana geldik ki kiliseden olmayanlar bile hac takıyorlar. Adam buraya geliyor sizde hac var mı diyor neden istiyorsun Hristiyan mısın diyorum yok seviyorum diyor. Bir tanesinin boynunda hac vardı nedir dedim seviyorum dedi. Ben de seviyorsun ama onun yükünü biliyor musun dedim sonra kıpkırmızı oldu. Ben de dedim kusura bakma ama ben bir Hristiyan’ım acı çekiyorum dedim. Geçen instagramda bir kız gördüm açık bir kadın koymuş eğer Hristiyanı bakma yazmış onu uyardım bak bu yaptıkların Hristiyanlığa zarar veriyor dedim. Bu üslup Hristiyanlığa ait değildir. Ben şahsım adıma yanlış şeyleri görünce uyarıyorum eğer dinlemiyorsa arkadaşılığımдан çıkarıyorum. Biz aşırı görüşleri tasvip etmiyoruz. T.C. devleti hiçbir zaman buna izin vermedi. Şu anda hiçbir yabancı kalamıyor kiliseye yardımcı din uzmanına devlet izin vermiyor. Bizim burada bir abimiz vardı on iki yıl buradaydı çocukları burada doğdu ama vatandaşlık almak için kanun çıkınca başvurmaya gitti ve sınır dışı edildi. Amerikalılar misyonerlik faaliyetlerini çok ciddi yapıyorlar gelmeden iyi bir eğitimden geçiyorlar. Kafa yapıları ilerleyiş tarzları farklı iki yüzlük bir geçmişleri var ve bu işi biliyorlar. Evanjelik görüşe yakınız. (Ethem 30)

Katılımcılardan Mahmut ise misyonerlik yaptıkları için Müslümanların kendilerini yadırgadıklarını ve Nur Cemaati’ne benzettiklerini ancak bunun normal bir süreç olduğunun kabul edilmesi gerektiğiyle ilgili düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

Hristiyanlar insanlarla ilgilenince misyoner oluyorlar ama Müslümanlar yapınca tebliğci oluyorlar. Almanya’da Müslümanlar her tarafta broşür dağıtıyor⁷⁸ camiler kiliseler gibi olmuşlar. Orda mesela camiler çorba dağıtıyor farklı etkinlikler yapıyorlar ama bence bu yapılanlar Hristiyanlardan görülüp alınmış şeyler çünkü Hristiyanlar Avrupa’da böyle çalışıyorlar. Bu bizim için de olabilir biz de Müslümanlardan gördüğümüz bir uygulamayı yapabiliriz. Mesela Youtube’da Müslümanlığı bazı gruplar çok iyi anlatıyor o zaman biz de aynısını yapabiliriz diye düşünüyorum. Bu çok normal bir süreç aslında bizi bu konuda Nur Cemaatine benzetenler oluyor ama olabilir hizmet bu şekilde yapılıyor. (Mahmut, 38)

Katılımcılardan Engin ise misyonerlere ajan olarak baktıklarını ancak kendilerinin ve diğer yabancı misyonerlerin böyle bir amacı olmadığını, siyasi bir amaçlarının olmadığıyla ilgili düşüncelerini şöyle paylaşmıştır:

Misyonerliğe bazıları kötü amaçları olan ajanmış gibi bakılıyor. Misyonerlik farklı bir şeydir yani ajanlar daha farklı hareket ederler. Eğer varsa bir ajan tabii ki tutuklansın ama misyonerlik bir görevdir ben de bu yüzden ajan olduğunu düşünmedim. İsa Matta 28/19 da şöyle diyor: “Gidin bütün ulusları benim öğrencilerim olarak yetiştirin.” Burada Koreli görebilirsin çünkü adam İsa’nın buyruğunu yerine getirmek istiyor. Yoksa bu işten para kazanma gibi bir şey değil. Dört beş dil bilen ve bu işi yapan kişiler var. Belki Amerika’da kalsa para istese belki milyon dolarlar kazanır. Orada doktorluk yapsın müthiş para kazanır ama buraya gelip mültecilere bedava hizmet eden kişiler de aynı şekilde. Misyonerlerin para gibi siyasi bir dertleri yok, o ülkenin vatandaşlarına saygı duyarlar. Ben öyle düşünmedim kötü bir amacı olduğunu düşünmedim. Çünkü orada politik bir şey konuşmadık tamamen İncil’le alakalı konuştuk. Farklı bir konu açsan yani o konuya girmez. İncil’le ilgili soruları olan varsa bunları konuşabiliriz diye insanlara ulaşıyorlar. (Engin, 34)

Konuyla ilgili olarak dini grupların taraftar çekme hususunda genellikle mahrumiyet, ideolojik çekicilik ve sosyal ağ mekanizmalarını kullandıkları tespit edilmiştir. Birçok insan mahrumiyet içerisinde olabilir ve ideolojik olarak bir din veya bir mezhebin mesajını kabul etmeye yatkın olabilir. Ancak neden bu kadar azının din değiştirdiğini anlama noktasında birkaç durumsal değişken incelenebilir. Buna göre sınırlı sayıda insan aslında başka kült veya dinlerden gelen misyonerlerle karşılaşır. Stark & Bainbridge’ye göre; bir grubun yeni üye kazanmadaki etkinliği, büyük ölçüde üyelerinin gruba ait olma veya grubun dışındaki sosyal ağlara⁷⁹ girme derecesine bağlıdır. Bununla birlikte sosyalleşmeye açık insanları kabul etmeye özen gösteren din ve mezhepler, yeni üyelerin arkadaş ve akrabaları aracılığıyla yayıldıkça

⁷⁸ Din değiştirmeden önce Hizbullah’ın içerisinde hizmet etmiş olan bir katılımcıya eski arkadaşlarından bir tepki alıp almadığını sorduğumda; “*Bir defa ofiste stant kurdum orada beni tehdit ettiler, özgürlükçü olan bir grupla diğer Müslümanlar birbirlerine gireceklerdi biz de böyle bir kavga çıksın istemedik*” cevabını vermiştir.

⁷⁹ Kilisenin üyelerini üniversite okumaya teşvik etmesi ve birkaçının yeniden üniversite okumaya başlaması farklı sosyal ağlara girmeleri gerektiğine dair bir fikir olarak kabul edilebilir. Şehirdeki bisiklet yarışlarına ve farklı aktivitelere katılma gibi davranışlar üyelerin bazılarında gözlenmiştir.

hızlı bir büyüme sağlayabilir. Kişilerarası bağlar, herhangi bir dini gruba katılma noktasında önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Stark & Bainbridge, 1980: 1393). Araştırmamız kapsamında Diyarbakır Kilisesi'nde en fazla din değiştirmeler kişilerarası bağlar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Pek çok dini grup gibi kilise de yayılma noktasında önce aile, akraba ve yakın çevreye Hristiyanlık mesajını yaymayı öğütlemektedir. Katılımcılara “*Sizden etkilenip din değiştirenler oldu mu?*” diye sorduğumuz soruya aldığımız cevaplar bunun bir göstergesidir. Bununla ilgili olarak Leyla şunları söylemiştir:

Ailem dışında kiliseye gelen insanlar oluyor bazen bir sözümüzden bir yaşantımızdan sevgimizden etkilendikleri oluyor. Mesela bugün bir kardeş aradı bana konuşmaların yüreğime dokunuyor biliyorum ki İsa Mesih'in sevgisini bana gösteriyorsun dedi demek ki bazen etkili oluyor. Bu beni mutlu ediyor demek ki yeni canlar kurtuluyor hamdolsun. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Baran ise ailesinin onları gördükçe Hristiyan olmalarına alıştıklarını, bazen soru sorduklarını, etkilendiklerini ve misyon ile ilgili düşüncelerini paylaşmıştır:

Etkileniyorlar benden kardeşim mesela dün sordu Mesih kimdir vb. Hristiyan olma durumları yok ama en azından bir fikir sahibi oldular. Alışıyorlar şu bizim için en azından iyi Hristiyan bir annenin babanın nasıl olduğuna dair bakış açıları değişti. Annem mesela normalde yemeğin haramdır diye yemez ama şimdi görüyorum helal çalıştığını saat beşte kalkıyorsun işe gidiyorsun diyor yiyor. Halbuki babam haram diyor. Misyon aslında İsa Mesih'in benden istediğidir. İlla sen misyoner misin diye sorduklarında ben evet diyorum ama İsa Mesih diyor ki bana benim adımla yayacaksın. Baba oğul ve kutsal ruh adına onları -vaftiz edin ben bunu yorumlayamam bu zaten açık. (Baran, 34)

Katılımcılardan Mahmut kendisinden en fazla etkilenen kişinin ablası olduğunu, kendisinin isteyenlere kitap ve broşür verdiğini söylemiştir:

Çevremde benden etkilenen aslında ablam etkilendi ancak çevre baskısından dolayı din değiştirmeye cesaret edemedi. Kardeşim var o da etkileniyor ancak bizde duygusal bağ çok köklüdür. Ben bu konuda gerçeği gördüğüm için Hristiyan oldum. Anneye karşı ayrı bir sevgimiz var kardeşim de annemin üzülmelerini istemiyor. Ben özellikle Hristiyanlığı anlatmadım⁸⁰ İncil isteyenlere ya da dini kitapçık isteyenlere veriyorum ailemden de alan olmuştur. (Mahmut, 38)

İnsanların misyonerleri kötü bildiğini ancak bunun yanlış olduğunu söyleyen Asım ise ablasının ondan etkilendiğini ancak cesaret edemediği için Hristiyan olmadığını söylemiştir:

Abim mesela kiliseye gittiğimi bilir. O şöyle der: “Her Pazar günü insanlar sık giyinip kiliseye giderler. Ama camiye gidenler abdest alırlar abdest alırken herkesin içinde sümkürürler.” Abim bu örneği gördüğünü söyler aklına böyle yer edinmiş maalesef. Kendince haklı olarak. Bazen ablama

⁸⁰ Mormonlarla ilgili yapılan bir çalışmada da benzer bir şekilde Mormonların gruba yeni üye kabul etme davranışında dini grupla duygusal bağlar iyice kurulana kadar dinden bahsetmedikleri tespit edilmiştir (Pit, 1991:179).

mesela İncil'den ayetler okuduğum zaman etkileniyor ama şunu diyor kardeşim biz böyleyiz diyor. Açıkçası korkuyor. İstese de yapamayacakları bir korku aslında cesaret edemiyorlar. Misyon bence hizmettir. Misyoner algılara farklı yerleştirmeye alaka kötü biliniyor. Misyon şöyledir gelir buraya bir para karşılığında bizim insanlarımızı Hristiyan yapar diye insanların aklına yerleştirilmiş halbuki gidip İskandinavya'da da Hristiyanlığı anlatanlar da misyonerdir ama kimse onlara misyoner demiyor. Ben bir hizmetkârım bana bir görev verilirse yaparım insanların bana misyoner demesi beni ilgilendirmez. (Asım, 33)

Katılımcılardan Nihat ise ondan etkilenenler olduğunu ancak din değiştiren olmadığını, ateistliğe⁸¹ yönelttiklerinin olduğunu söylemiştir:

Ailemde abimler var hiç bana bir şey sormadılar iki yaş büyük abim var o okumaya başladı yaşadığı dinin yanlışlarını zaman zaman görmeye başladılar belki insanların yanlışlarını ama benim düşüncem insanın ahlaki inancına göre şekilleniyor. Benim söylediklerimle din değiştiren olmadı ama yazılan inançlarını araştırmaya yönelttiklerim oldu, ateist olanlar oldu. Ateist olmalarını tercih ederim Müslüman olmaktansa. Bence daha adaletli olurdu en azından savaş yok. Bence bir dinde en önemli şey sevgi olması, savaş olmaması. (Nihat, 38)

Katılımcılardan Ziya, çevresindeki pek çok insanın ona bakarak değiştiğini söylemiştir. Bu müjdenin etkili olabilmesi için de davranışsal değişime vurgu yaparak şunları söylemiştir:

Gerçekten insanlar bizim hayatımızdaki değişiklikleri⁸² görünce yürekleri değişti. Özellikle akraba çevrem iman etmeye başladı. İlk kilise önderlerimiz zaten onlardan oldu. Hala kilise önderliği yapıyorlar ve sonra çevremizde bazı insanlar iman etti. İsa Mesih insanları çağırıyor mesela Andreas kardeşine müjdeliyor. Akrabalarına müjdeliyor biz akrabalarımızdan başlamalıyız müjdeye. Ancak müjdeden daha çok hayatımız çok önemlidir. İsa Mesih'in onurunu, haysiyetini düşünerek yaşamalıyız çünkü o bizim için canını verdi. Müjdeyi korkmadan akrabalarımıza alçakgönüllü bir şekilde gerçekten inancını biliyorsan mükemmel bir şekilde yaşıyorsan korkup gizlemeye gerek yok. Önce müjdeye ev halkımızdan başlamalıyız. (Ziya, 55)

Tüm sosyal sistemler içinde dini faaliyeti kapsayan nispeten farklı bir alt sistem vardır. Finke & Rodney bu alt sistemi dinsel bir ekonomi olarak tanımlamıştır. Dinsel ekonomi; herhangi bir toplumda devam eden tüm dini faaliyetler, taraftarları çekmek isteyen bir veya birden fazla kuruluşlar tarafından sunulan dini kültürü kapsar. Dini bir ekonominin en önemli özelliği, dışardan katılıma açık olan dinlerin olması ve insanların mevcut dinlerden herhangi birini seçme özgürlüğünün olmasıdır (Finke & Stark, 2003: 102). Ayrıca Finke & Stark'a göre muhafazakâr dini gruplar genellikle rekabetçi olduklarından ve inançlarını yaymak için çok

⁸¹ Katılımcıların bazıları insanların Müslüman olmasındansa ateist olmalarını tercih edeceklerini söylemeleri manidardır. Bununla ilgili olarak katılımcılardan bir diğeri de çocuğunun Müslüman olmasındansa ateist olmasını tercih ettiğini söylemiştir.

⁸² Dini grup üzerinde yapılan çalışmalarda yeni dine girişte karşılaşılan belirli bir grubun veya kişinin güvenilirliğinin, kişisel ağlar aracılığıyla potansiyel dönüşümler tarafından bilindiğinde din değiştirmelerin arttığı tespit edilmiştir (Pit, 1991: 179).

çalıştıklarından bu grupların üyeleri arasında bağlılık düzeyi yüksektir.⁸³ (Finke & Stark, 1989: 1054-1056). R.A.Straus'a göre ise; dünyada mezhepler, tarikatlar, dini hareketler ve benzerleri olarak bir araya gelen yapılar, kaynaklar ve katılımcılar için rekabet etmektedir. Bu gruplar kendi gerçekliklerini sürdürmek ve din değiştirenleri kendi öznel sosyal dünyalarına ve gerçekliklerine çekmek için çeşitli stratejiler belirler. Bu dini gruplar genelde iddialarının doğruluğunun fikir birliği ile hâkim olacağına ve herkes din değiştirdiğinde insanlığın acı çekmesinin ve tüm hastalıkların ortadan kalkacağına dair örtük bir inanca sahiptirler (Straus, 1979: 143). Bu durumun örneği bazı katılımcıların ifadelerinde görülmektedir. Yakup'un düşünceleri şu şekildedir: *“Öyle veya böyle herkes İsa'ya inanacak. Mesih'in bin yıllık egemenliği olacak ve bütün insanlık kurtulacak. İlk misyonum müjdeyi anlatmaktır. Sosyal medyayı kullanarak müjde paylaşıyorum. Instagram sayfası yönetiyorum. Burada yok ama Antalya kilisesinde misyon görevim vardır. Fakat tam zamanlı olarak kilise hizmetim bulunmamaktadır.”* (Yakup,25)

Katılımcılardan Ruken sadece iman edenlerin kurtulacağını ve böylece insanlığın acıdan kurtulacağını söylerken katılımcılardan Leyla ise bir gün herkes inanırsa huzur dolu bir dünyanın geleceğini söylemiştir: *"Eğer siz inancınızı hakkıyla yerine getirince kurtulacağınızı düşünüyorsunuz ama bize göre bir insan İsa Mesih'e iman etmeden kurtulamaz diyorum. Ben sadece size şunu söylerim siz bana bakarak ya da kendi araştırmalarınıza bakarak gerçek yolu bulabilirsiniz diyebilirim size gel İsa Mesih'e iman et diyemem. Sadece İsa Mesih'in hâkim olacağını, insanlığın acıdan kurtulacağını ve yeryüzüne iyiliğin hakim olacağını söyleyebilirim."* (Ruken, 36) *“Bir gün herkes Rabbe gelirse bence çok barış huzur esenlik dolu bir dünya olacak diye düşünüyorum.”* (Leyla, 40)

Misyoner çabaları sonucunda kilisenin bu şekilde kalmayacağını on yıl sonra büyüyeceğini ve herkesin Hristiyan olmasının mümkün olduğunu söyleyen Baran da Diyarbakır Kilisesi'nin diğer kiliselerden farklı olduğunu şöyle anlatmıştır:

Herkesin Hristiyan olması konusunda evet herkes Hristiyan olabilir. Ben iman ediyorum bu böyle devam etmeyecek. Bi on yıl sonra ben iman ediyorum büyüyeceğiz. Mardin Van Antalya kiliselerin önderleri burdan gitti. Önemli olan sayıca çoğalmak değil. Batı'ya falan gittiğinde bu kiliseden olduğunu söylediğinde sana farklı bir gözle bakılır çünkü bu kilisede teoloji öğretilir. Kilisede bir günah olduğu zaman ona kesinlikle göz yumulmaz, asla. Ben mesela eşime şiddet göstereyim buna asla göz yummazlar. (Baran, 34)

⁸³ Bu konuyla ilgili Diyarbakır Protestan Kilisesi'nin dinin emirlerinin uygulanması, evlilik, kadınlarla ilişkiler ve ahlak konularında oldukça muhafazakâr olduğu söylenebilir. Pastör olanların sigara içmemesi, kadın- erkek bir odada yalnız kalmama, boşanma ve tek eşlilik vb. konularda net bir tutum sergilenmektedir. Bu durumun katılımcıların bağlılık düzeyinin artmasına etki ettiği söylenebilir.

Ayrıca Evanjelistlerde lütfkâr her üye, doğrudan bire bir öğrenci ilişkisi içindedir. Danışman olan kişi öğrenciden ruhani olarak daha olgun kabul edilir ve bu nedenle ilgilendiği öğrencisine Kutsal Kitap tetkiki, günahları itiraf, etik kararlar, ruhani/manevi rehberlik ve misyonerlik konularında rehberlik etme ve tavsiyede bulunma yetkisine sahiptir. Danışman kişileri kilise yönetimi belirler. Bu bağlamda kilisede hizmet edenlerin genellikle birbirleriyle danışman-öğrenci, manevi danışman ve aile danışmanlığı ilişkisi içerisinde olduğu görülür. Konuyla ilgili olarak katılımcılara ‘‘Kilisede hizmet ediyor musunuz?’’ şeklinde soru sorulmuştur. Katılımcılardan Mervan son iki yıldır kilisede tam zamanlı olarak hizmet ettiğini ve yaptığı işleri şöyle anlatmıştır:

Son iki yıldır Rabbin hizmetindeyim ful time kilise hizmetindeyim. Ben zaten 12 yıldır kilisede aktiftim. Kilise gönüllü hizmetle ayakta duruyor bir iki kişiyle bu iş olmaz. Herkesin bir işin ucundan tutması lazımdı. Ben kendi işimde çalışırken mesela tapınma dediğimiz ibadeti yönetirdim. Toplantılarda ders verdim çocuklara öğretmenlik yaptım. Ben Mardin’de de hizmet ettim. Derneğin muhasebe yönetim işlerini de yapmaya başladım. (Mervan, 39)

Katılımcılardan Leyla ise kilisedeki görevinin bayanlarla ilgilenmek olduğunu, travma geçiren bayanlarla ilgili yurtdışında eğitim aldığını ve iyi derecede İngilizce bildiğini paylaşmıştır:

Şimdiki misyon görevim bayanlarla ilgilenmek onlarla ilgileniyorum yeni iman etmiş kimselerle ilgileniyorum. Eğer bir sıkıntıları varsa onlar için dua ediyorum. Kiliseye hizmet etmeye çalışıyorum eğitimleri oluyor mesela geçen ay Beyrut’a gittim. Eğitim için gidiyorum danışmanlık gibi travma görmüş acı çekmiş bayanlara nasıl davranmakla ilgili danışmanlık eğitimi alıyorum. İngilizce biliyorum çevirmenimiz var ama ben çevirmene ihtiyaç duymuyorum. (Leyla, 40)

‘‘Kilisenin size verdiği her görevi yerine getirir misiniz?’’ sorumuza ise katılımcılardan Asım şöyle cevap vermiştir: ‘‘Dini ideolojime ters düşmediği her türlü görevi yerine getiririm. Fakat sakın bir ülkede ve Müslüman nüfusun çoğunluğu olmadığı bir ülkeyi tercih ederim. İran, Afganistan veya herhangi bir Afrika ülkesine gitmek istemem. Rusya, Yunanistan, Moldova, Hırvatistan, Sırbistan veya Avrupa ülkeleri olabilir.’’ (Asım,33) Katılımcılardan Rohat ise kilisede sadece dua ve ibadet kısmına katıldığını belirtmiştir: ‘‘Kilise görevim bulunmamaktadır. Fırsat buldukça dua ve ibadet kısmına katılmaktayım. Papaz olmaya kilise yönetimi karar vermektedir. Ben papaz olmak isterim fakat din adamı olmak gerçek anlamda zor bir sorumluluk ve onu iyi temsil etmek gerekmektedir. Dini ideolojime ters düşmediği sürece her türlü görevi yerine getiririm.’’ (Rohat, 49) Psikolojiyle ilgilenen Baran ise işinden arda kalan zamanda kilisede hizmet ettiğini ancak ilerde tam zamanlı olarak kiliseye hizmet etmek istediğini söylemiştir: ‘‘Şu anda kiliseye boş

vakitlerimde kısmi zamanlı hizmet ediyorum ancak ilerde tamamen kiliseye hizmet etmek isterim. Eğer bekâr olsaydım imkânım olsaydı Nijerya 'ya gidip orda çocukları kaçırap tecaviüz ediyorlar orda kız çocuklarına psikolojik destek vermek isterdim." (Baran, 34)

Katılımcılardan Alex ise sosyal medyada kendisine göre Hristiyanlık için uğraştığını, bir tane instagram sayfası oluşturduğunu, hangi mezhepten olursa olsun Hristiyanlık için paylaşımlar yaptığını belirtmektedir. Buradaki takipçi sayısını arttırmak için uğraştığını, Türkçenin yanı sıra İngilizce paylaşımlar yaptığını ve ilerde tam zamanlı kilisede hizmet etmek istediğini anlatmıştır:

Kilisede herhangi bir görevim yoktur. Bir görevimin bulunmasını ve hayatımın buna göre şekillenmesini istiyorum. Hristiyanların birleşmesi ve birbirine karşı daha yakın olmaları gerektiğini düşünüyorum ama bu bağ Hristiyanlar tarafından oluşturulamamıştır. Şimdi gelecekte tam süreli bir kilisede hizmet edebilir miyim onu düşünüyorum. Şimdilik bir yurtdışı düşünmüyorum ama ileride Rab öyle bir misyon yüklerse onu bilmiyorum. Şimdi bir yurtdışı hedefim yok ama ilerisini bilmiyorum. (Alex, 25)

Buna göre katılımcılardan Engin kilisede birbirlerine destek olduklarını ve merhamet hizmeti olarak adlandırdıkları hizmetle zor durumda olan üyelerine, bazen potansiyel Müslümanlara bazen de mültecilere yardım ettiklerini şöyle anlatmıştır:

Diyelim siz kilise üyesisiniz. Bir şeye ihtiyacınız var maddi durumunuz yok bir hastalığınız var ameliyat olacaksınız, kilisede varsa toplanan bağışlarla size bu konuda yardım edebilir. Buna merhamet hizmeti diyoruz birbirimize destek oluyoruz. Bunun için illa kilise üyesi olmana gerek yok Müslüman ailelere de mültecilere örneğin yardım ediyoruz. Biz ondalık veriyoruz onlardan birikiyor bu paralar. Bu paraları tek kişi saymaz kilise önderleri birkaç kişi birlikte sayarlar. (Engin,33)

Dolayısıyla Diyarbakır'da bulunan ilk ve tek Protestan kilise olmasından dolayı⁸⁴ Diyarbakır Kilisesi hızlı büyüyen ve çevredeki kiliselere misyoner yetiştiren bir kilisedir. Buna göre kilisenin tüm yerel üyeleri müjdeleme yoluyla din değiştirmiştir ve Hristiyanlığı müjdeleme görevi üyelerin önemli dini misyondur. Kilise üyelerinin kilisede ve ayinlerde tanıklıklarını vermeleri, ailelerini ve arkadaşlarını kiliseye getirmeleri için motive etmeleri yeni üyeler kazanmak için yapılan misyonerlik faaliyetleri kapsamında düşünülebilir.

3.5.2.4. Vaftiz Olma ve Dini Eğitim

⁸⁴ Kilise dışında bağımsız bir şekilde hizmet eden Koreliler'in kurduğu bir dernek vardır. Koreliler kilisedekilere göre daha açık bir misyonerlik sergilerler. Örneğin parkta oturan kişilerin yanlarına giderek İncil verir ve derneğe açık bir şekilde davet ederler. Sık sık Diyarbakır Kilisesi'nde gördüğümüz Koreliler de dini açıdan Protestan evanjelisttirler. Bunlardan zamanında kiliseye yardım amaçlı gelmiş olanlar halen kilisede bulunmaktadır.

Hristiyanlıkta günah soyut bir teolojik kavram olarak değil daha ziyade, İsa Mesih'in çarmıha gerilmesinin kişisel sorumluluğunun samimi, derinden hissedilen bir deneyimi olarak görülmektedir. Bir kırılma durumuna ulaşıldıktan ve derin bir günah inancı fark edildikten sonra öğrenci Tanrı'ya dönmek için ne gerekiyorsa yapmaya heveslidir. Tamamen suya daldırılarak yapılan vaftiz öğrenci için bir sonraki adımdır. Vaftiz bir ölüm deneyimidir; eski benlik reddedilir ve öldürülür ve Mesih'te yeni yaşam mümkün kılınır. Kişi vaftiz yoluyla günahkâr kişiliği öldürür ve İsa ile özdeşleşir. Birkaç ayda bir yapılan vaftiz törenlerinde cemaat bu olayı büyük bir sevinçle kutlar. Vaftiz olmak isteyenin adı kendisini büyük bir zevkle karşılayan cemaate bildirilir, alkışlarla gösterilir. Cemaatin lideri adaya: *“İsa Mesih'in Tanrı'nın Oğlu olduğuna ve ölümden dirildiğine inanıyor musunuz?”* şeklinde sorar, olumlu bir yanıt aldıktan sonra: *“Bir itirafın var mı?”* der. Aday kesin bir şekilde şunu söyler: *“Evet, İsa Rab'dir.”* Vaftizi yapan şahıs: *“Şimdi sizi Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz ediyorum, böylece günahlarınızın bağışlanmasını ve Kutsal Ruh'un armağanını alabileceksiniz”* der. Kişi daha sonra suya daldırılır. Her vaftiz olan kişi, üyeleri dünya evanjelizasyon hedefine yaklaştırır ve her üyeye kendi bağlılık eylemini hatırlatır. Din değiştirme deneyimi ve vaftizden sonra öğrenci İsa'nın bir öğrencisi olarak yaşamaya teşvik edilir ve öğrenci ilişkisi devam eder. Temel eğitim biter ve ileri eğitim başlar. Kişi eski davranışlarını değiştirme ve tamamen Mesih için yaşamak için gereken her şeyi yapmaya istekli olmalıdır (Rambo, 1995: 290-291). Bağlılık aşamasının bir parçası olabilecek ritüeller yeni öğrenmenin gerçekleştiği güçlü yöntemlerdir. Örneğin vaftiz bir kişinin eski hayatının öldüğünü ve yeni hayatın doğduğunu ilan ettiği açık, deneyimsel bir süreçtir. Muhafazakâr Hristiyanlıkta Tanrı'ya dönmeden önce günahkârlık, sapkınlık ve ahlaksızlığa yapılan vurgu ve bağlılık aşamasının ayrılmaz bir parçası olan din değiştirme kararı, genellikle benlik ile yoğun bir yüzleşmeye vesile olur. Öte yandan yeni bir hayata geçme kararı muazzam bir rahatlama ve neşe vesilesi olabilir. Bu yeni özgürlük duygusunun kendisi benimsenen teolojiyi doğrulayan güçlü bir psikolojik deneyim olabilir (Rambo & Bauman, 2011: 88). Buna göre katılımcılardan Mahmut vaftiz olmanın sembolik önemini şöyle anlatmıştır:

Vaftiz olunca yeni bir yaşamım oldu. Vaftizde önce suyun altına girersin sonra çıkarsın. O tekrar çıkış önemlidir. Battığında Adem'den doğan birisi olarak batıyorsun, Mesih'te doğmuş birisi olarak çıkıyorsun. Yeniden doğdum. 2016 yılında Hristiyan olmuştum. Vaftiz olmayı kendim istedim. 2018'nin Haziran ayında bana vaftiz olmak ister misin diye sordular. Ben kabul etmedim. Bunun için kendimi hazır hissetmediğimi söyledim. 2019'un şubat ayında vaftiz oldum. (Mahmut, 38)

Kilisede her Pazar ayininde vaftiz olanların sırasıyla bir kâseden içtiklerini gözlemledim. Katılımcılardan Leyla bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle anlatmıştır: *"Vaftiz olma aslında sembolik bir şeydir. Kelime-i şehadet getirmek gibi bu da bir semboliktir. Mesela Rabbin sofrasına gittiğim zaman siz de şahit olmuşsunuzdur İsa'yı kabul edenler, ona iman edenler bunu yaparlar. Kilisemizin bir kuralı var vaftiz olmayanlar Rabbin sofrasından alamazlar. Bizim kilisemizde vişne suyudur. Başka kilisede şarap olabilir."* (Leyla, 40)

Kilisede şu zamanda vaftiz olacaksın şeklinde bir şart yoktur, kişi kendisini ne zaman hazır hissederse o zaman vaftiz olur. Bu bakımdan katılımcılar arasında vaftiz olmayanlar vardır. Katılımcılardan Ethem vaftiz öncesi derslerin önemli olduğunu, derslerin yanı sıra kişinin hayatında da bir değişimin olması gerektiğini söylemiştir:

23 yaşında vaftiz oldum. Vaftiz olmadan önce uzun bir araştırma sürecim oldu. Hristiyan olduktan bir yıl sonra vaftiz oldum. İsteyen istediği zaman vaftiz oluyor bazıları beş yıl sonra bazıları iki yıl sonra. Herkes kendini hazır hissettiği zaman vaftiz olur. Bizim 21 tane dersimiz var bu dersleri iyicene öğretiyoruz. Kişinin neye inanacağını neye inanmayacağıyla alakalı. Bu derslerin yanı sıra kişinin hayatının da değişmesini bekliyoruz elbette. Karakterinin değişmesi gerekiyor bu değerlere bağlı olarak. (Ethem 30)

Kilisede dini eğitimin bir süreklilik oluşturduğunu ve bu konuya oldukça özen gösterildiğini söyleyebiliriz. Pazar günlerini sabahdan akşama kadar ayin ve ders toplantılarına ayırmış olan kilise topluluğu, salı günlerini sadece bayanlara ayırmıştır ve üye bayanlara ve kiliseye gelen misafirlere İncil çalışmaları vermektedir. Çarşamba ve Perşembe günleri ise gençlerle bir dizi faaliyetlere ayrılmıştır. Gençlerle birebir ilişki kurularak İncil çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca kilise hem dini eğitim hem de yaşadıkları şehirde farklı alanlarda eğitime destek vermekte ve teşvik etmektedir. Katılımcılardan Engin Hristiyanlık hakkında orta düzeyde bilgiye sahip olduğunu ve daha fazlası için bir teoloji okulunda yüksek lisans eğitimi aldığını paylaşmıştır:

Hristiyanlık hakkında orta düzeyde bir bilgiye sahibim. Vaftiz olduktan sonra Hristiyanlıkla ilgili teoloji eğitimi almaya başladım ama tabii profesörler doçentlere göre çok daha az şey biliyorum. Sokaktaki insana baktığımız zaman bilgim var. Buraya geldiklerinde hep aynı soruları soruyorlar İncil değiştirildi mi üç tane Tanrı mı var İncillerin içine siz de dolar mı koyuyorsunuz? Sürekli böyle sorular sorulunca insan kendini geliştiremiyor da. Öğrenmenin hiçbir zaman sonu yok ki sürekli öğreneceksin. Daha fazla şey öğrenmek istiyorum şu an ilahiyatı okuyorum, yüksek lisansı bitireyim_doktora devam edeceğim. Ölene kadar okuyacağım. Yüksek lisans dört yıl sürüyor ancak İngilizcem varsa hani daha çabuk bitirebiliyorsun. Üç ay boyunca çalışıyorsun gidip bu derslerini veriyorsun dört-beş gün sürüyor bu dersleri vermek ve ders alıp tekrardan hazırlanıyorsun. (Engin, 33)

Katılımcılardan Helen ise eşiyle kendisinin kiliseden bağımsız olarak Hristiyan olduklarını, sonrasında Diyarbakır'a geldiklerini, ancak kilisenin kuralı gereği derslere katıldıktan sonra vaftiz olduklarını söylemiştir: *"Biz eşimle tek başımıza Hristiyan olmuştuk ama bir kiliseye bağlı olmadığımız için vaftiz olmamıştık. Diyarbakır Kilisesinde olmak istedik ne kadar bildiğimizi okuduğumuzu söylesek de kilise ders almamızı istedi. Kilisemizin kuralı böyle ders göreceksiniz dediler. 1 yıl sürdü. Bittikten sonra vaftiz oldum. Öyle tamamlandığımı hissettim yani."* (Helen, 30) Katılımcılardan Alex ise daha vaftiz olmadığını, ailesinden her iki taraftan Ermeni bağı olduğu için ilerde Protestan Kilisesinde vaftiz olması ile ilgili sakıncaları olduğunu söylemiştir:

Vaftiz olmadım fakat olmak istiyorum. Hangi mezhebi tercih edeceğim konusunda kafam biraz karışık. Ayrıca hangi kilise de vaftiz olacağım meselesini de düşünüyorum. Çünkü bu bir defalık bir şey nerede vaftiz olursam o kilisenin defterine kaydedileceğim. O benimle beraber gidecek. Bu sebeple ileride yurt dışına gittiğimde ne olur diye düşünüyorum. Şimdilik Protestan kilisesine devam ediyorum. (Alex, 23)

Katılımcılardan Oktay vaftiz dersleri aldığını bu derslerden sonra vaftiz olacağını söylemiştir: *"Kilisede derslere katılıyorum papaz yardımcısı dersler veriyor on tane teoloji ve pratik derslerinden oluşuyor bu şekilde öğreniyorum. Bu dersler bittikten sonra vaftiz olmayı istiyorum."* (Oktay, 27) Katılımcılardan Asım ise belirli derslerden sonra vaftiz olduğunu anlatmıştır:

Vaftiz benim için arınmayı ifade ediyor. Hristiyan olma sürecinde belli aşamalardan geçtim dersler gördüm. Daha öncesinde biraz temelim vardı. Olmam gereken şeyin bu olduğunu düşündüm. Ben bir şey olacaksam ya da birini takip edeceksem bu Hristiyanlık olmalıdır. 3 yıldır vaftiz oldum. Hristiyan olmam 5 yıl öncesiydi. Bizde iki yılda bir Havari kursları düzenlenir Hristiyan teolojisi. Eylülde başlayıp Hazirana kadar devam eder. Ben o eğitimi aldım. Vaftiz olmadan da bir yıl Hristiyanlık dersleri alırsın. Öyle ha deyince ben Hristiyan oldum yok. (Asım, 33)

Hristiyan inancına göre bir kişinin din değiştirdiği gün onun "ruhani doğum günü" olur. Sonraki zaman boyunca İncil'i okur, kiliseye gider, diğer Hristiyanlarla ruhani dostluk yapar ve vaftiz dersleri alır. Katılımcıların anlatımında kullandıkları sözcükler, ifadeler, metaforlar ve imgeler, Protestan geleneğinden miras kalan bir söylemi ve daha özel olarak, Evanjelik alt kültüründen önceden belirlenmiş bir senaryoyu ortaya koymaktadır. "Tanrı ile kişisel ilişki", "Tanrı ile tanışmaya hazır olmama", "Tanrı'nın sözüne açlık, kişisel tanıklıklar", "Rab'de büyüme" gibi belirli deneyimsel ifadeler yeni bir din dilini oluşturmaktadır. Kişinin kilisede neredeyse her pazar şahit olduğu tanıklıklar ve bunlara bakarak kendi anlatısını oluşturması,

Yeni Ahit'in görevini – takipçilerinin gidip tüm milletlere öğretmesi⁸⁵ - şeklindeki İsa'nın "Büyük Komisyonu"nu yerine getirmek için evanjelik bir strateji ifade etmektedir. Bu bakımdan müjdeyi yayma dürtüsü, evanjelikler için otantik bir din değiştirmeyi tanımlamaktadır (Kling, 2014: 608). Bütün bunlara ek olarak Diyarbakır Protestan Kilisesi'nde vaftiz olma durumu şu şekilde gelişmektedir: Hristiyanlığa ilgi duyan ve Hristiyan olmak isteyen kişiler genellikle sıcak karşılanır ve potansiyel kişilerle özel olarak ilgilenilir. Bir süre ayinlere katıldıktan sonra isteği doğrultusunda derse yönlendirilir.⁸⁶ Ders geçmeden önce Kutsal Kitab'ı okuması istenir. Sonrasında ise 16 ders üzerinden eğitim faaliyetleri başlar. Bu süreçte kiliseyi terk eden ve devam etmeyenler de olabilir. Kişi Hristiyanlığı hemen kabul ettiğini söylese de vaftiz süresi uzun sürmektedir. Hristiyanlığı kabulü ile vaftiz olma arasında ortalama bir yıl geçmesi beklenir. Bu süre kişinin kararlılığını göstermesi, değişiminin ortaya çıkması için oldukça önemlidir. Çünkü kişi vaftiz olduğu kilisede deftere kaydedilir ve ömrü boyunca bu kayıt kilisede bulunur ve kişinin önüne çıkabilir.⁸⁷ Kilisede vaftiz olmak bir aidiyet içerdiğinden eğer kişi problemlili ise kilisenin adını kötüye çıkarabilir. Vaftiz dersleri dışında her üye senede bir defa yenilenme dersleri alır, buna 'havari kursu' denilmektedir. Ayrıca sadece vaftiz edilmiş kişiler ayin sırasında Rabbin Sofrası ritüelini yapabilir. Bununla beraber ayinler, ev toplantıları ve etkinliklerle birlikte kişilerin dini duygusu ve kilise bağlılığı canlı tutulmaya çalışılır.⁸⁸ Dinlerini öğrenme

⁸⁵ (Matta 28-19-20).

⁸⁶ Kilisenin Pastör yardımcısı kilisede verilen derslerle ilgili olarak şunları söylemiştir: "Evet biz bu dersleri zorunlu tutuyoruz. 8+8 şeklinde veriyoruz. Tanrı'nın karakteri ve Hristiyanlığın öz temelleri dediğimiz dersler var. Tanrı kimdir, nedir, teslis anlayışı, kilisenin öğretisi vb. konulardan oluşuyor. Yine vaftiz olup iman etmesinin üzerinden beş yıl kadar zaman geçmiş kişilere de kurs veriyoruz. Haftanın iki günü eğitim bir yıl sürüyor. Toplu eğitimlerimizde kadın erkek ayrımı yapmıyoruz ancak bireysel olarak yapıyoruz. Hristiyan olmak istediğin birisi için gelenin bir süre sonra hangi amaçla geldiğini anlıyoruz. Eğer iş için de gelse ayrım yapmıyorum aynı şekilde ilgileniyorum. Birisi geldi ama çok okumuyor çok seviyorum samimi ama okumuyor. Ona İncil'i okumaya yönlendiriyorum. İlk üç dersten sonra kişi tamamen kendini belli ediyor. Üç dersten sonra inanç için gelen bakıyor bu işte para olmadığını anlıyor ve kendisi zaten bırakıyor. Kimin vaftiz olacağına kim çalıştırıyor ise genelde o karar veriyor. Ama heyete bu artık vaftiz olsun mu diye soruyoruz heyet kabul ederse yapıyoruz. İnsiyatif dersi veren de oluyor. Dersler 16 ders üzerinde gerçekleşiyor. 16 ders olduktan sonra vaftiz olacak mısın diye soruyoruz. Bakıyoruz davranışları da iyi ise 16 dersten sonra geriye 5 ders kalıyor. Bu son 5 derste vaftize hazırlık dersleridir. Bu dersleri de aldıktan sonra vaftiz etmediğiniz kişi oldu mu? diye soruya alınana cevapta ise "biz genelde kabul ediyoruz. Görünmeyen sebebi bilmiyoruz. Veya daha önce kabul etse de bir süre sonra değişebiliyor ona yapacak bir şey yok. Bir kişi oldu. Derslere tam anlamıyla devam etmediği için vaftiz etmedik". Anlaşıldığı kadarıyla düzenli gelen ve dersleri veren kişileri kabul ederse vaftiz edilmektedir (01.12.2019 tarihli Pastör yardımcısıyla yapılan görüşmeden alıntıdır).

⁸⁷ Örneğin kiliseye ara sıra gelen M.Ö (16) isimli bir genç Hristiyan olduğunu söylemiş hatta kimlikte din ibaresini değiştirmiştir. Fakat kilise tarafından on yıldır vaftiz yapılmamış ve yapılması da düşünülmemektedir. Buna göre davranışlarında problem olan kişiler vaftiz yapılmamaktadır.

⁸⁸ "Diyarbakır Protestan Kilisesi'nde teoloji eğitimine büyük önem verilir. Bu eğitimin merkezinde Kitab-ı Mukaddes üzerine yapılan dersler yer almaktadır. Bu bağlamda Hristiyanlığa yeni geçen kimselere yönelik ve gönüllü katılıma dayalı olarak verilen *Havari Kursu*, topluluğun üyelerine verdiği en sistematik ve etkili dini eğitim sürecidir. Kutsal Kitab'ın derinlikli bir öğretiminin amaçlandığı bu süreç haftada iki günlük eğitimlerle yaklaşık bir yıl sürmektedir. Bütün bu eğitimler sayesinde, Diyarbakır İncil Topluluğu şimdiye kadar, diğer kiliselere hizmet etmek üzere gönderilmiş beş kilise önderi yetiştirmiştir. Bu durum topluluğun etkili bir dini eğitim sistemine sahip olduğunu göstermektedir. Günümüz misyonerlik anlayışında Kilisenin yerelleşmesi için, yerli halk arasında misyonerlik faaliyetlerini aktif bir şekilde yürütebilecek ve liderlik vasfına sahip yerel önderlerin çıkarılmasına ayrı bir önem atfedilmesi ve Diyarbakır Kilisesi'nin bu yönde gösterdiği performans, onun Türkiye'deki diğer Protestan kiliseler arasında saygın bir imaja sahip olmasının sebeplerinden biri olmuştur" (Kaya, 2020: 589).

konusunda Kutsal Kitap, televizyon ve medya kanallarının kullanılması teşvik edilir. Kilisede bir yıl eğitim aldıktan ve kutsal kitabı okumaya teşvik edildikten sonra vaftiz töreni gerçekleştirilir. Bunun dışında her üyenin bir danışmanı vardır ve üyelerin problem ve sorunları kilisede görevlendirilen danışmanları tarafından çözümlenmeye çalışılır. Yine takıldıkları soruları Kilise Pastörü'ne ve kendilerinden daha bilgili gördükleri kilise üyelerine sormakta serbesttirler.

3.5.2.5. Tanıklık

Evanjelik Hristiyanlar misyon faaliyetlerini ifade etmek için genellikle Evanjelizm, tanık olma, kişinin inancını paylaşma, ruhları kurtarma ya da müjdeyi ilan etme gibi terimlerin kullanılmasını tercih etmektedirler. Evanjelik misyonerler evanjelizmi bir bildiri olarak kabul eder. Bir kişinin Tanrı ile olan ilişkisi öncelikli olarak görülmektedir. Evanjeliklere göre misyon/misyonerlik anlayışı ilk defa Hristiyanlaştırılanlar/din değiştirme tecrübesi yaşayanlar için söz konusuyken; Evanjelizm ise inancından uzaklaşmış Hristiyan bir bireyin yeniden ihtida etmesi ya da yeniden Hristiyanlaştırılması faaliyetlerini de kapsamaktadır. Buna göre misyonerliği Evanjelizm'den daha kapsamlı bir kavram olarak görmek mümkündür (Özbey, 2017:156). Dolayısıyla Hristiyanlık inancı özünde yaratılıştan, ilk günah ve kurtuluştan ya da Tanrı ile yeniden birleşmeden oluşan derin anlatılardan oluşmaktadır. Bu meta anlatı yapısı göz önüne alındığında Hristiyan törenlerini paylaşan kişilerin, din değiştirme tanıklıklarını anlatırken belirli ortak yönlere sahip oldukları ve benzer yöntem veya stratejileri paylaştıkları görülmüştür (Smith, 2001:135-136). Katılımcılardan Ziya tanıklık ile ilgili olarak: *"Tanıklık: Rabbe nasıl geldiği, İsa Mesih'e nasıl iman ettiği ile ilgili bir biyografisidir hayat öyküsüdür aslında. Tanrı'ya gelmeden öncesi Tanrı'yı, hissetmek ve Tanrı'yı hissettikten sonra yapmamız gereken şeylerle ilgilidir."* (Ziya, 55)

Buna göre Hristiyan dönüşüm araştırmalarının çoğu, insanların nasıl ve neden değiştiğine ve din değiştirme sırasında neler olduğuna dair kişisel tanıklıkla ilgilenir. Otobiyografik olarak din değiştirme anlatısının kökenleri, dördüncü yüzyılın sonlarında Batı'da türünün ilk örneği olarak kabul edilen Augustine'e kadar uzanır. Augustine'nin yazdığı İtirafkar'daki son derece kişisel ve duygusal çağrışımlar, Batı'daki Hristiyan din değiştirmeler için paradigmatic hale gelmiştir. Hristiyan tarihi boyunca, neredeyse tamamı modern döneme ait olan binlerce ihtida anlatısı yazılmıştır (Kling, 2014: 606). Buna göre din değiştirme anlatıları ilahi bir karşılaşma deneyiminin ifadesini temsil eder. Kişi dönüşürken yaşam seçimlerini de yeniden gözden geçirir. Bunlar; eğitim, kariyer (hizmet), evlilik (bir müminle) ve kişisel ilişkilidir (neredeyse yalnızca iman kardeşlerinin yörüngesi içinde). Anlatılarda kişinin ne olduğundan

ne hale geldiğine doğru bir hareket olan geleneksel bir yapı veya anlatı planı (bir başlangıç, orta ve son) vardır. Başlangıçta, Tanrı ile kişisel bir ilişkisinin olmaması, geçişin kritik aşamasında kişinin Tanrı'ya inanıyorum demesi ve Tanrının kişiye “onun gözlerinin içine bakan ve elini omzuma koyan”⁸⁹ İsa hakkında doğrulayıcı bir vizyonla karşılık vermesi ve sonunda bunu bir barış duygusunun izlemesi bütün anlatılarda görülen ortak özelliklerdir (Kling, 2014: 604). Katılımcılardan Yakup din değiştirdikten sonra bir kurtuluş duygusu hissettiğini ve içinden bunu herkesle paylaşması, kiliseye gelen herkese tanıklık vermesi gerektiğini hissettiğini şöyle anlatmıştır:

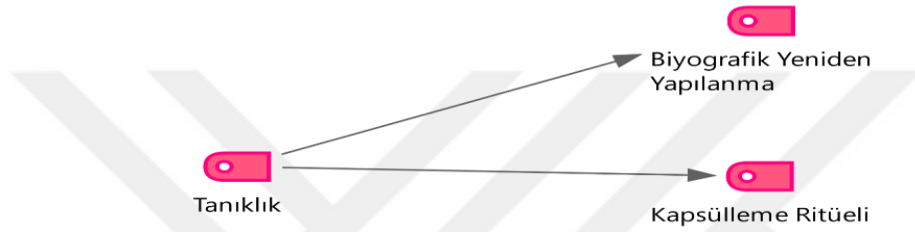
Öncesinde sürekli namaz kılıyorum ve oruç tutuyorum. Allah için bir şeyler yapmaya çalışıyorum ama Allah benim için ne yaptı? Eylemsel olarak bir şey yapmadı. Ama burada Tanrı benim için çarmıha gitti. Bu ayetler benim Hristiyan olmamı sağladı. İlk Hristiyan olduğumda yüreğimde kurtuluş hissi uyandı. Ben kurtuldum herkes kurtulsun diye düşündüm ama anlatamadım. Ama kiliseye daha sık giderek gelen misafirlere Mesih'i anlatmayı arzuladım. Belki Hristiyan olarak doğsaydım Hristiyanlığı bu kadar detaylı öğrenip yaşayamazdım. İnsanlara tanıklık vermezdim. (Yakup, 25)

Yakup'un söylediklerinden anlaşıldığı gibi din değiştirenler genellikle rahatlama ve kurtuluş duygularına yol açan bir teslimiyet duygusu yaşarlar. Tanıklık din değiştirenlerin ve dini topluluğun hikayesini bütünleştirerek biyografik bilgileri yeniden yapılandırmaya hizmet eder. Araştırmalar insanların bir grupta verdikleri veya dinledikleri tanıklıkların inançlarını pekiştirdiğini göstermektedir. Ayrıca daha geniş bir kitleye ulaşmak için dönüşüm anlatıları yayımlanabilir ve böylece birçok insana ulaşabilir.⁹⁰ Tanıklığın yanı sıra bir diğer önemli beklenti din değiştirenlerin katılması gereken ritüellerdir. Ritüeller din değiştiren kişinin inançlarını ve bir gruba katılımını pekiştirmeye yardımcı olur. Örneğin; din değiştirenin yeniden adlandırılmasını (örneğin bir Müslüman veya Hristiyan ismini almak), belirli kıyafetler giymeyi veya vaftiz olmayı ve ayinlere katılmayı içermektedir (Bryant & Lamb, 1990: 30-31). Dolayısıyla din değiştirme dili ve düşünce kalıpları da dahil olmak üzere kavramsal ve yaratıcı çerçevesi, deneyimini başkalarının dönüşüm deneyimleriyle paralel olacak şekilde birleştirmek için kişiye zihinsel bir araç seti sağlar. Kilisede tanıklık (dönüşüm hikayesinin anlatılması) geleneğine özel bir önem verilir. Bu yüzden üyelerden kendi

⁸⁹ Kilise ayinlerinden sonra kişiler isterlerse o hafta yaşadıkları birtakım olayları tanıklık olarak paylaşabilirler. Katıldığımız bir katılımcı ayinde yaşadıklarını üyeler ile paylaşmıştı. Bu kişi son zamanlarda Tanrıyı hissedemediğini, eşiyle sorun yaşadığını belirterek bu durumdan kurtulmak için gece yarısı dua ederken evinden çatırdama sesleri geldiğini söyledi. Ertesi gün uyandığında ağzına bir cümle dolandığını ve bu cümlenin ne olduğunu bilmediğini, internete girdiğinde bu cümlenin İspanyolca olduğunu ve “ben hayattayım” anlamına geldiğini belirtti. Yine öğleden sonra bir cümlenin daha ağzına dolandığını ve bunun da İspanyolca olduğunu yine internetten öğrendiğini belirtti. Bu cümlenin anlamının ise “senin evin benim evim” olduğunu söylemiştir (01.04.2020).

⁹⁰ Pandemi sürecinde daha fazla insana ulaşabilmek için sosyal medyada önde gelen üyelerin tanıklıklarını anlatmaları bu durumun bir göstergesi olabilir.

isimlerini değiştirmeyi düşünenler bile bu hikayelerin öneminden dolayı bunu istemezler. Katılımcılardan birisi bu konuda şunu söylemiştir: *“Babam ismimi koyarken Hizbullah tarafından şehit edilen kişiden etkilenmiştir. İsmimi değiştirmeyi düşünmüyorum. Çünkü tanıklık için önemli.”* Bunun nedeni Müslüman bir kişinin sonradan din değiştirip Hristiyan olabileceğinin anlaşılması düşüncesidir. Ayrıca kişi ailesine şu mesajı verebilir: *“ben din değiştirdim ama kendi kimliğimle bir problemim yok ben değişmedim aslında kökenlerime bağlıyım.”* Bununla beraber kilise yönetimi isim değişikliği konusunda kişilere herhangi bir telkinde bulunmamaktadır. Katılımcılardan sadece Alex ailesi ve çevresinde Hristiyanlığı bilinmediğinden takma bir isim kullanmaktadır.

Şekil 12: Tanıklık Şeması

3.5.2.5.1. Kapsülleme Ritüeli

Max Heirich'in öne sürdüğü kapsülleme argümanına göre, kişinin yakın arkadaşları tarafından kullanılan perspektifleri yani düşünce tarzları kişiyi etkileyebilir ve o kişide yeni bir gerçeklik durumu ortaya çıkarabilir. Buna göre insanlar diğeriyle ilişki içine girer ve onlardan etkilenir. Bu durumda kişi bir başkasının bakış açısını kazandığı gibi, kendisinin tecrübe ettiği olayları da farklı şekilde yorumlayabilir. Bu tür bir argüman kişinin belirli bir referans çerçevesini ciddiye almasına neden olan koşullara odaklanır. Bu durum tipik olarak kişilerarası etki kalıplarının analizini ve bazen de “kapsülleme ritüeli” olarak adlandırılan durumu içerir. Bu süreçte başkalarından gelen girdiler o kadar tutarlı ve pekiştirici hale gelir ki, kişi onlara inanır ve diğer inandığı değerler gözünden düşmeye başlar (Heirich, 1997: 656). Konuyla ilgili olarak ABD’li antropolog Susan Harding, din değiştirmeyi “belirli bir dini dili edinme süreci” olarak tanımlamıştır. Hristiyanlıkta inananlar bu din dilini başkalarının tanıklıklarını dinleyerek ve Kutsal Ruh’un gücü hakkında kendi ifadelerini dile getirerek öğrenirler. Harding, din değiştirenler arasında şu üç aşamayı ayırt etmiştir: (1) inançsızlıktan vazgeçme ve inkâr etme; (2) yeniden doğma, inancını kimliğin, kişisel ve kamusal yaşamın merkez ilkesi haline getirme ve son olarak (3) konuşmacı olarak geçmişini, bugünü ve geleceği gönüllü olarak sunacağı belirli bir anlatı geleneğine katılma. Din dilinin

önemi konusunda Harding şu sonuca varmıştır: “Müjdeyi dinlemek, dolaylı olarak inancı olduğu gibi deneyimlemeyi sağlar. Ancak sizi ve realitenizi tartışmasız bir şekilde değiştiren inanç, sizi doğuran inanç, yalnızca konuşma yoluyla gelir, konuşmak inanmaktır” (Harding, 1987: 167-179).

ABD’li antropolog Peter Stromberg ise din değiştirme söyleminin işlevine eğilmiştir. Din değiştirme dilinin, “inananların yaşamlarında kalıcı anlam sorunları ile uzlaşmalarını sağlayan bir kaynak olarak işlev gördüğünü” ileri süren Stromberg’e göre din değiştirmenin ideolojik dili, dönüşen kişiyi bir kimliğe entegre etmek için önemli bir işlevi yerine getirir (Stromberg, 1990: 50-56). Din değiştiren kişinin bir bağlılık ritüeli olarak halka açık tanıklık yapmasını gerektiren gruplarda bağlılık aşamasının önemli unsurları arasında biyografik yeniden yapılanma, tanıklık, ritüeller, karar verme ve teslim olma yer alır. Tanıklık; kişinin biyografisini yeniden düzenlemenin bir süreci olarak görülse de yaşamı yeni metafor, imge ve hikayelerle yorumlamak için genellikle örtük veya açık bir gereklilik sağlar. Bu, dönüşen kişinin kişisel hikayesini grubun hikayesine bağlayan yaratıcı bir süreçtir. Buna göre dönüşen kişinin hikayesini gerçekten bu gruba uyan bir kişi olduğunu açıkça ortaya koyacak şekilde anlatması beklenir (Rambo & Bauman, 2011: 88). Bu yüzden başkalarından gelen girdiler o kadar tutarlı ve pekiştirici hale gelir ki kişi onlara inanır ve diğer inandığı şeyler gözünden düşmeye başlar. Buna göre araştırmamızda kişilerin dönüşüm hikayelerini anlatırken “kapsülleme ritüeli” olarak adlandırılan din dilini kullandıkları görülmüştür. Bu din dilinin ve kullanılan argümanların şaşırtıcı şekilde benzerliği dikkat çekmiştir. Katılımcıların kullandığı kapsülleme ritüelinin bir örneği; inancın aynı anne-babadan gelen geleneksel bir şey olduğu ve herkesin bu inancı sorgulaması gerektiği üzerinedir. Buna göre katılımcılardan Mahmut, herkesin kendisine göre bir inancının olduğunu ve kimsenin bunu sorgulamadığından bahsetmiştir: *“Daha öncesinde 18 yaşımdan önce çok sorgulamadım Hristiyanlığı ve diğer dinleri. Aslında yine sorgulamıyordum sadece düşünüyordum. Eğer ben bir Ermeni çocuğu olarak doğsaydım muhtemelen çok sorgulamıyordum veya Budist ve diğerlerinde de. O zaman hangi inanç gerçektir. Herkesin kendine göre bir gerçeği var herkesin inancı kendine göre doğru.”* (Mahmut, 38) Aslında Mahmut sıkıntılarla dolu bir ailede büyümeseydi belki de hiçbir şekilde sorgulamayacağını düşünüyordu. Katılımcılardan Ziya da Mahmut’la aynı konuya değinmiştir; gerçekten onu sorgulamaya iten kişiler olmasaydı din değiştirmeyi düşünmeyeceğini Ziya şöyle anlatmıştır:

Ben Alevi kökenliydim, kendimden emindim. İnsanlar beni sıkıştırmamış olsaydı ben araştırma yapmamış olacaktım. Ne yazık ki toplumun dünyadaki genel yapısı budur. İsrail’de doğan bir insan yahudidir. Amerika’da doğan biri farklı bir kişi farklı etnik kimlikte ama Hristiyan olabilir.

Hangi inancın içerisinde doğarsanız o inançta olursunuz. Bu böyledir. Sorgulamadan biz o inancın içinde şekilleniyoruz, onun ilahiyatını savunuyoruz, ne olduğumuzu bilmeden. İnançları hiçbir zaman kıyaslamıyoruz. Biz bir gömlek giysek sana yakışmıştır diyoruz eğer başkalarının yakışmadı dediği şeyi giysek tuhaf karşılanıyoruz. İnanç da bu şekilde bize giydirilmiştir. İnançlar sorgulanmalıdır. Bir insan Hristiyan doğduğunda şekillendiğinde, Hristiyan ilahiyatı okuduğunda ben doğruyum demesi mantık dışıdır. Sen inançların tümünü araştırmalısın. Allah ayırım yapmıyor herkesin üzerine yağmur yağıyor Allah Hristiyan'ı da seviyor, Musevi'yi de seviyor Yezidi'yi de seviyor. Hiç ayırım yapmadan herkese rızkını veriyor. Bizim okuduğumuz kitap herkesi sevmeni öğütler. Ben kullarımın rızkını veriyorsam onların üzerine güneşi doğduruyorsam sen de ayırım yapmadan onları seveceksin, onlara hizmet edeceksin diyor. Ama şöyle demiş olsaydı seni seveni seveceksin o zaman bence İncil Allah'ın sözü olamazdı. (Ziya, 55)

Katılımcıların ortak olarak ifade ettiği ve mutlaka bir şekilde değindikleri husus şudur:

Ailem ateist ya da Budist ya da Hinduist ya da başka bir dinden olsaydı ben de o dinden olurum ve o dini en doğru din olarak kabul ederdim. Ailem Müslümandı ben de Müslüman oldum ama sonra araştırdım ve Hristiyan oldum. Dinler insanlara giydirilen elbiseler gibidir. İnsanın sorgulaması ve gerektiğinde bu elbiseyi çıkarması gerekir.⁹¹

Sorgulamaya başlayınca bir şeylerin ters gittiğini anladığını söyleyen Helen'in de aynı din dilini kullandığı fark edilmiştir:

O zamanlar zaten bir şeylerin ters gittiğini anladım. Çünkü biz vicdanımıza göre mi yaşadık yoksa İslamiyet'e göre mi yaşadık sorgusuna girdik. Sonra vicdanımıza göre yaşadığımıza karar verdim. Çünkü şu var araştırmadan biz anne babamızın elbisesini giymişiz dedik. Bu durum benim kardeşlerimde de öyle akrabalarım da öyle herkeste böyle. Sorgulamaya başladım ve dedim İslamiyet ne kadar doğru olabilir? Çünkü şunu duyduk siz Budist bir ailede de doğabilirdiniz dediler bize. O zaman ne yapacaktık? (Helen, 30)

Ailesi Müslüman olduğu için Müslüman olduğunu söyleyen bir diğer katılımcı ise Uğur olmuştur. Kendiyle çok savaştığını söyleyen Uğur'a göre eğer seçtiği Hristiyanlık doğru din değilse mutlaka bir açığı vardır. Böylelikle aslında katılımcıların din değiştirme sürecinin diğer dinleri sorgulama sürecine dönüştüğünü Uğur'un sözlerinden şöyle anlıyoruz:

Ben Türkiye'de doğduğum için Müslümanım çünkü ailem Müslüman. Yedi göbekten Müslümanız. Dolayısıyla ben Hindistan'da doğsaydım farklı bir inanca tabi olacaktım veya Almanya'da doğsaydım o zaman ne olacaktım Hristiyan olacaktım kurtuluş yok. Dolayısıyla bu ülkede doğan herkes Müslüman olarak doğmak zorunda. Başka yerde doğan da doğduğu yerin inancına sahip olmakta başka bir kurtuluş yok. İnançımızı seçmek benim elimdeydi ve seçerken çok okudum çok cebelleştim kendimle. Çok savaştım tanrıyla. Onunla çok kavga ettim onunla çok

⁹¹ Konuyla ilgili Diyarbakır Kilisesi internet sayfasında şunlar yer almıştır: “Bizce din bir miras değil, kişisel bir seçimdir, dolayısıyla herkes doğduğu yer ne olursa olsun Allah'ın bağışladığı hür iradeyle tüm inançlarını karşılaştırıp gerçeği bulana kadar durmamalı ” (<https://www.diyarbakirkilisesi.org/about/>).

sen misin hangisisin? Hristiyanlık mı İslamiyet mi ya da başka bir şey mi? Çünkü ben Hristiyanlığı Müslümanlığı okuyorum ama aynı zamanda belki başka bir şeydir başka bir yoldur belki ikinci belki dördüncü yol var bilmiyorum. Bu yüzden sürekli dua ettim ve sürekli olarak kendimi Allah’a yakınlaştırmaya çalıştım. Bu dualarımda sürekli olarak gördüğüm şey şuydu. Hristiyanlık gitmem gereken yol. Çünkü eğer Hristiyanlık doğru değilse o zamanki ve şimdiki düşüncem de bu eğer bir inanç doğru değilse bir yerde muhakkak bir açığı vardır bir yanlışı vardır. (Uğur, 35)

Engin de diğerleri gibi Müslüman bir ailede doğup sonradan Hristiyan olmasını “Tanrı’nın yaptığı işlerle ilgili olarak düşündüğünü ve bunun bir mucize olduğunu (kendisinin seçilmiş olduğunu) edindiği din dilinin biyografisine etki ettiğini şu sözlerinden anlıyoruz:

Bizim inancımıza göre annesinin babasının Hristiyan olması o kişiyi Hristiyan yapmaz. Ama şöyle düşünüyorum tabi eğer yedi sekiz yaşımdayken İsa’yı tanısaydım bu kadar travma ve acı yaşamazdım belki de. İsa Mesih’i tanıyan bir ailede olsaydım. Evet aslında ailemi suçladım ben sonradan düşündüğüm zaman. Hani şöyle diyordum Müslüman olmasaydılar ben bunları yaşamazdım. Babam iki defa evlenmezdi. Herkesin ailesi aynı değil tabii. Alevi bir ailede olsaydım belki çok daha mutlu bir çocukluk ve gençlik yaşayabilirdim. Bence o zaman dinimi değişmezdim. Çünkü insanların yüzde 98’i anne babasının inancını devam ettiriyorlar. Bu kapalı toplumlarda yüzde 100’ü buluyormuş. Bence Hindu bir ailede ya da Müslüman bir ailede doğup sonradan Hristiyan olmak bir mucizedir. Bunun diğer boyutu Tanrı’nın yaptığı işlerle alakalı olabilir. İncil’e göre Tanrı’nın yüz tane koyunu var bir tanesi kayboluyor, diğer doksan dokuz tanesini bırakıyor o kaybolan bir koyunu arıyor. Koyun Tanrı’yı aramıyor. Zaten onun Tanrı’yı bulmak gibi bir meselesi yok. (Engin, 33)

Konuyla ilgili olarak sosyal bilim literatüründe önemli bir açıklayıcı tema, kişinin başkasının bakış açısını kazanarak kendisinin tecrübe ettiği olayları farklı şekilde yorumlamasına yol açan etkileşimlerin olmasıdır. Bu tür bir argüman, kişinin belirli bir referans çerçevesini ciddiye almasına neden olan koşullara odaklanır. Katılımcıların kilisedeki etkileşimlerden kaynaklanan kapsülleme sözlerinin bir kısmı dini sorgulamaya dayanırken diğer bir kısmı yeni dindeki Tanrı ve diğer bazı hususları eskiyle kıyaslama ve eskiyi kötüleme yoluyla yeni dinin ikna ediciliğini ortaya çıkarmadır. Buna göre katılımcılardan Musa savaş, ganimet, cariyе gibi konuları kıyaslayarak yeni dinini seçtiğini söylemiştir:

Benim inanmak istediğim tanrı benden iyi olmalı. İncil’e baktığım zaman savaş yok cariyе yok ganimet yok. Benim önceki inancımda bunların hepsi var. Bundan çıkan örgütler hep yapıyor ve ben bu yolu seçtim çünkü iyi olmak istiyorum. Neden tanrı insanları birbirine bıraksın ki kendi inancı için. Baktım burda yok burda sevgi var. Onun için bu yolu seçtim. (Musa, 46)

Kıyaslanan diğerk bir konu ise çok eşlilik konusudur. Katılımcılardan Mervan çok eşlilik hususunda yeni dinini diğeriyle kıyaslayarak, Rohat ise eski dinindeki ritüelleri eleştirerek benzer kapsülleme argümanlarını kullanmıştır:

Ben en çok Kuran'daki Tanrı'nın karakteri bana mantıklı gelmiyor. Kurandan meal okurken dedim ben bu Tanrı'ya inanmam. Mesela aralarında adaleti sağlayabilerseniz üçer dörder alabilirsiniz. Cennette erkeklere huriler verilecek ayeti. Hz. Muhammed'in durumu Ahzap suresi 37. Ayette kendi çocuğunun⁹² karısıyla evleniyor bence ahlaka aykırı. Ona aşık oluyor ayetlerden anlıyoruz. Böyle bir şey örnek olarak yapılmasına rağmen o tarihten bu yana hiçbir Müslüman bunu yapmadı. (Mervan, 39)

Kiliseye ve Hristiyanlığa ilgi duyma nedenim içsel diyebilirim aslında benim İslamiyet'in ritüelleri falan hiçbir zaman hoşuma gitmedi. Beni cezbetmiyordu çok itici geliyordu. Özellikle Ramazan ayında insanların belli bir saate kadar kendilerini aç bırakıp sonrasında paşalar gibi sofraya kurup yemek yemeleri hiç beni tatmin etmiyordu çok abes kaçıyordu. (Rohat, 49)

Katılımcılardan Nihat da çok eşlilik konusuna değinmiş ve Mervan'la aynı minvalde düşüncelerini paylaşmıştır:

Aile hayatım ben eğer Hristiyan olmasaydım ben Mesih'i tanımasaydım ben evli olarak kalabilecek bir adam değildim. Çünkü bi insanla niye uğraşayım ben. Bir insanı değiştirmeye veya onun için değişmekle niçin uğraşayım ki. Birinci olmazsa ikinciye alırdım o da olmazsa üçü alırdım o da olmadı dördü alırdım önceki inancıma göre. Dördünden hangisini canım istiyorsa onunla yaşar onla birlikte olurum. Ama Hristiyanlıkta şunu söylüyor diyor ki eşler birbirinden hiçbir şekilde ayrılmaz çünkü Allah bir Adem bir Havva yarattı sadece ayrılmanın tek bir yolu vardır zina. Aile hayatım bu minvalde Mesih'le birlikte çok daha bereketli güzel ve çok daha tatlı bir aile hayatım var. (Nihat, 39)

Katılımcıların kapsülleme sürecine bir örnek de Kutsal Kitaptaki benzer ayetlerin paylaşılmasıdır. Belirli ayetleri ezberlemek suretiyle katılımcıların aynı referans çerçevesini kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu ayetlerden birini örnek vererek Asım, yeni dinin hoşgörü ve sevgi dini olduğuna dair diğerleriyle benzer bir argüman paylaşmıştır:

Bence Mesih inancı bir yaşam tarzıdır. Mesih inancı ego barındırmaz. Dünyasal kaygılar barındırmaz. Tamamıyla her şeyini bırak arkamdan geldir. Hristiyanlıkta bulduğum şey hoşgörü, sevgi. Mesela İncil'i okuduğumda çok etkileniyorum. Yuhanna'da bir ayet var "Tanrı sizi o kadar

⁹² Konuyla ilgili olarak İslam kaynaklarında şu bilgi yer almaktadır: "Hz. Peygamber'in halasının kızı olması yanında asâleti ve dindarlığıyla da tanınan Zeyneb bint Cahş, milâdî 592 yılında Mekke'de doğmuş ve 642 yılında Medine'de vefat etmiştir. Hayat hikayesi hakkında ilk dönem kaynaklarında fazla ayrıntılı bilgi bulunmayan Zeyneb bint Cahş yaptığı evliliklerle tarih sahnesinde ve Hz. Peygamber'in eşleri arasında önemli bir yer sahip olmuştur. İlk evliliğini Zeyd b. Hârîse ile yapmış, mutlu olamadığı için bir sene civarında devam eden bu evlilik sona ermiştir. Aslında önemli olan bu evliliğin nasıl başlayıp nasıl bittiğinden ziyade dînî ve tarihi değeridir. Bu evlilikle o günkü toplumda oluşan "âzâd edilmiş de olsa bir köle hür ve soylu bir kadınla evlenemez" düşüncesi ortadan kaldırılmıştır. İkinci evliliğini de Hz. Peygamber ile yapan Zeyneb, yaptığı bu evlilikle hem kırılan gururu ve itibarı kendine iade edilmiş oluyordu hem de dînî ve tarihî çok önemli olan bir evliliğe imza atıyordu. Bu evlilik sayesinde de câhiliye Arapları arasında yaygın olan "evlatlık insanın öz evladı hükmündedir bu yüzden evlatlığın boşadığı hanımla evlenilmez" anlayışı yıkılmış oluyordu" (Barış, 2010: 187).

çok sevdi ki biricik oğlunu gönderdi ve sizin günahlarınızı yüklemek için biricik oğlunu verdi. Hristiyanlığa aslında din demiyorum. İsa Mesih'in yaşam tarzı onun alçakgönüllülüğü, kısa bir sürede birçok insanı değiştirmesi, çevresindeki insanların hiçbir şekilde korkmadıklarını gördüm. Özellikle İmparator Neron döneminde baskı uyguladıklarını, aslanlara atıldıklarını neler yapıldıklarını, sırf ibadet için mağara deliklerine girip ibadet ettiklerini bu da aslında bir şey oldu benim için. (Asım, 33)

Katılımcılardan Yakup da İncil'den ezberlediği bir ayeti paylaşarak kendi kimliğini yeniden inşa ettiğini şöyle aktarmıştır: *"Araştırmalarım sonunda tamam dedim yürekte kabul ettim. Kendimi bulduğum ayet Efesliler 2'inci bölüm 8'inci ayettir. "İman yoluyla kurtulduğunuzda bu sizin değil Tanrı'nın armağanıdır" ayetidir"* (Yakup, 25).

Teolojik sistem ve kişisel yaşam arasındaki etkileşimin önemini vurgulayan Stromberg, dini veya manevi bir anlatının kişiselleştirildiği noktayı "izlenim noktası" olarak adlandırmıştır. Din değiştiren kişi, yeni diniyle ilgili argümanları kendi hayatına bağladığında entegrasyon sağlanır. Bu noktada sembolik sistem akla yatkın, anlamlı, çekici hale gelir ve din değiştiren kişi bu yeni hikayeyi kendi hayatıyla birleştirerek grupla özdeşleşebilir (Stromberg, 1985: 45). Katılımcılardan Baran ise eski Tanrı ile yenisini kıyaslayarak yeni dinin sevgi tanrısını kendi kişisel hayatıyla birleştirmiş ve şunları söylemiştir:

Hristiyanlığı eşim söyledi biz görüşürken araştırıyorum diye ben dedim problem yok istersen taş da tapabilirsin. Arada bazı şeyler yaşandı. Eşim vasıtasıyla aslında Kur'an'ın Türkçesini tekrar okudum İncil'i okudum. Tekrar tekrar okudum. Şunu dedim ben Tanrı'dan merhametli olamam. Kur'an'daki Tanrı gerçekse o Tanrı beni sorgulayamaz ama İncil'deki Tanrı beni sorgulayabilir. Kendini sevgi Tanrısı olarak görüyor. Tanrı sevgidir ayeti. Zaten insanın istediği de o. Karşında bir baba varsa korku değil sevgi istersin. (Baran, 34)

Buna göre dönüşüm bireyin grup içindeki değişimi anlamak ve inşa etmekle ilgilidir. Birey, onu diğer üyelerle iletişim ve sosyal temas için kendi kimliklerini tasarlamak ve uygulamak için kullanır. Katılımcılardan Rohat ve Yakup da yeni dinindeki Tanrıyla ilgili benzer kapsülleme örneği vermiş, katılımcıların çoğunda olduğu gibi yeni Tanrı'yı sevgiyle özdeşleştirmiştir:

Benim inanmak istediğim tanrı benden iyi olmalı. İncil'e baktığım zaman savaş yok cariye yok ganimet yok. Benim önceki inancımda bunların hepsi var. Bundan çıkan örgütler hep yapıyor ve ben bu yolu seçtim çünkü iyi olmak istiyorum. Neden tanrı insanları birbirine bıraksın ki kendi inancı için. Baktım burda yok burda sevgi var. Onun için bu yolu seçtim. (Rohat, 46)

Yaklaşık on ay gibi bir süre İncil'i okudum araştırdım eski inancım ile ilgili okudum. On aylık sürenin sonunda bir şey fark ettim. Tanrı burda gerçek olan, sevgi olan Tanrı burda. Eğer ben gerçek sevgiyi gördüysem benim buna gelmemem adım atmamam sorun. Çünkü ortada bir gerçek

var ve on aylık sürenin sonunda Mesih'e iman ettim gerçek sevgiyi hayatıma kabul ettim. (Yakup, 25)

M. Heirich'in öne sürdüğü kapsülleme argümanı, dini grup tarafından kullanılan perspektif yelpazesinin yeni üyelerin gerçeklik görüşünü etkilediği yönündedir (Heirich, 1997: 656). Buna göre katılımcılardan Alex, televizyonda izlediği vaazı kendi kişisel hikayesine bağladığını şöyle aktarmıştır:

Kiliseden İncil istedim ve okumaya başladım. Sonrasında televizyonu da izlemeye devam ettim. Tv' de vaazdaki kişi "eğer iman etmediyseniz ve Rab'dan uzaklaştıysanız geriye dönmeniz için fırsat var" sözünden etkilendim. Sonra Mesih adına dua ettim ve kalben Hristiyan oldum. Kiliseye gittiğim zamanlarda da Muhammed adına değil İsa adına dua ettim. Kafamdaki soruları kiliseye sormaya başladım bir taraftan internetten de araştırma yaptım ve iki dini karşılaştırdım. Ama sonunda İsa'nın gerçek sevgisini hissettim. (Alex, 23).

Araştırmacı Susan Harding, dönüşümde dilin hayati ve ikna edici rolünü incelemiş ve bu nedenle, dönüşüm sürecinde misyonerin önemine dikkat çekmiştir. Misyoner İncil'in ve çeşitli Hristiyan inançlarının hikayesini anlatırken bu anlatımlarını her bir üye için kişiselleştirir. Örneğin İsa Mesih'in ölümü, cenazesi ve dirilişi ile ilgili metaforlar, din değiştiren kişinin yakın zamandaki sıkıntı, problem ve yeni bir hayata dirilme ihtiyacı ile ilgili olabilir. Bu şekilde din değiştirenin durumu sunulan ideoloji ve anlatıya dahil edilir, böylece grubun öyküsü güçlü bir şekilde din değiştiren kişinin öyküsü olur (Harding 1987: 168). Bu bağlamda katılımcıların dini grupla özdeşleşerek dönüşüm hikayelerinde bir süre sonra benzer anlatılara yer verdikleri görülmüştür. Küçük, yüz yüze ilişkilerin yoğunlukta olduğu ve diğer Müslüman kalabalık içerisinde birbirlerine kenetlenen kilise üyelerinin bir süre sonra benzer düşünceleri paylaşımları beklenen bir durumdur. Buna göre katılımcıların din değiştirme öykülerinde birçok tanıdık unsur görülmüştür. Bu unsurlar içerisinde; on beşinin tipik erken dönüşüm yaşı, onları başka bir kiliseye davet eden bir arkadaş, hayatında bir şeylerin eksik olduğunun farkına varılması, tövbe etme ihtiyacının kabulü, dönüşümünden sonra hayatının değişmesi, İsa'nın eşsiz sevgisi, merhameti ve keffareti ve buna tanıklık ihtiyacı yer alır. Eski günâhkar yaşam tarzındaki davranışlar ve eski dinindeki olumsuz görülen şeyler için ifade edilen nefret de oldukça semboliktir (Harding 1987: 172-175). Dolayısıyla kiliseye üyelikle ilgilenen herkes tarafından tamamlanması gereken vaftiz hazırlık kursunun bir parçası olarak, yeni gelenlerin çoğunun Tanrı ile ilişkilerinin kavramsallaştırılmış bir hikayesi yoktu. Hazırlık kursu boyunca katılımcılar tövbe ile başlayarak- kendi günahkârlıklarını kabul ederek ve hayatlarını geriye dönük hatalı görerek, hayatlarındaki değişim ihtiyacını kabul etmeye başlamışlardır. Son derece dramatik olaylara sahip dönüşüm hikayeleri kilisede çok yaygın

görülmese de, katılımcıların anlatılarının Tanrı'nın çalışmalarının vitrini gibi bir şeyi temsil etmesi dikkatimizi çekmiştir. Buna göre katılımcıların anlatılarında birçok İncil analogisini kullandıkları, hikayelerini ve tanıklıklarını meşrulaştırmak için kutsal metinden alıntılar yaptıkları görülmüştür. Bu bağlamda ayinlerde Kutsal Kitap okunmasının duyuruları yapılır ve vaftiz için hazırlık sürecinde katılımcılar, özellikle Yeni Antlaşma'nın bazı bölümlerini ezberlemeye teşvik edilir. Bu konuda Jakub Cigan “*Religious Conversion As Collective Remembering*” adlı makalesinde, grup içerisindeki ilişki sürecinin, dönüşüm performansını sadece bellek ve sosyal karakteriyle değil, aynı zamanda grup dinamikleri ve üyeler arasındaki bağları karşılıklı yaratma ve sürdürme mekanizmaları ile de etkilediğini ortaya koymuştur (Cigan, 2013: 63–83).

3.5.2.5.2. Biyografik Yeniden Yapılanma

Biyografik yapı; din değiştiren bireylerin geçmiş yaşamlarını bugünün perspektifinden yeniden inşa ettikleri veya yeniden yorumladıkları fikrini ifade eder. Bu durum ille de kişinin önceki yaşamının toptan uydurulmasını veya çarpıtılmasını gerektirmez daha ziyade, daha önce önemli olaylara vurgunun kaldırıldığı ve daha az önemli olanların daha büyük önem kazanacağı bir yeniden yapılanmayı gerektirir. Biyografik yeniden yapılanma kavramın en inandırıcı formülasyonu, Mead'in *Philosophy of the Present* (1932) adlı eserinde bulunabilir. Mead için gerçekliğin odak noktası şimdidir. Geçmiş ve gelecek, şimdiki insan eylemi aracılığıyla anlam kazanır. Böylelikle Mead'in tartıştığı gibi geçmiş, dönüşüm yaşamış kişinin mevcut statüsünden ortaya çıkan yeni anlamların ışığında yeniden inşa edilir. Beckford (1978), Berger & Luckmann (1967), James (1958), Taylor (1976; 1978) ve Travisano (1970) gibi araştırmacılar da dönüşüme eşlik eden biyografik yeniden yapılandırma olgusuna dikkat çekmiştir. Snow & Machalek de dönüşümde biyografik yeniden yapılandırmanın güçlendirildiğini ve yoğunlaştırıldığını öne sürmüşlerdir (Snow & Machalek, 1983: 269). Snow & Machalek'e göre bir kişinin dönüştüğünü söylemek için daha fazlasına ihtiyaç vardır. Buna göre araştırmacılar, dönüşen kişinin konuşma ve akıl yürütmesinin dört özelliğine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. “Biyografik yeniden yapılanma” olarak adlandırdıkları birincisi, bir yandan geçmişin sökülmesini, diğer yandan söylem evrenine ve ona eşlik eden dil bilgisine ve kelime dağarcığına uygun olarak yeniden oluşturulmasını içeren iki ucu keskin bir süreci ifade eder. İkinci retorik gösterge; bir “ana atıf şemasının benimsenmesi”dir. Daha önce bir dizi nedensel şemaya atıfla yorumlanan duygu, davranış ve olaylar artık bir yaygın şema açısından yorumlanır. Dahası, daha önce açıklanamayan veya belirsiz olan konular dönüşen kişi için artık açıkça anlaşılır hale gelir (Snow & Machalek,

1983: 268-270). Kişinin daha önce başına gelen bazı olaylarının nedenini, dönüşümden sonra Tanrı'nın planının bir parçası olarak gerçekleştiğine ve seçilmesine yorumlaması buna örnek olarak verilebilir. Dönüşümün üçüncü retorik özelliği olan “analojik akıl yürütmenin askıya alınması”, din değiştirenlerin yeni dini görüşlerini benzersiz ya da kıyaslanamaz olarak algılamaları anlamında kullanılmıştır. “Dönüştürme rolünün benimsenmesi” ise, dönüşümün son retorik göstergesidir. Buna göre dönüşen kişi artık kendi çıkarları açısından değil, grubun amaç ve misyonunu ilerletmek için de hareket eder ve neredeyse tüm etkileşim durumlarında kimliğini dönüştürmeye çalışır (Asan, 2023: 363). Konuyla ilgili olarak katılımcıların tanıklıklarında bazı biyografik yeniden yapılanma izlerine rastlanmıştır. Buna göre katılımcılardan Ruken, ilk defa kiliseye gittiğinde yıllar önce gördüğü bir rüyayı hatırlamış ve o rüyayı kiliseye geldiğinde yeniden yapılandığı görmüştür:

Sabah kiliseye gittik ama ortam çok tanıdık geldi sanki o yapıyı daha önce gördüm ama ilk defa gidiyorum. Daha sonra hatırladım on dört yaşında falan bir rüya görmüştüm yanında bir erkek vardı o kiliseyi bana dolaştırıyor pencereleri falan her ayrıntısını hatırlıyorum onları görünce aslında rüyamı hatırladım. Rüyamı hatırladıktan sonra aslında o zaman bende bir şeyler depreşti. Evet dedim ben hiçbir zaman inançlı olmadım hiçbir zaman Allaha yaklaşmadım ama Allah her zaman benimle ilgileniyordu. O esnada yüreğimdeki boşluğu aslında gördüm oturup orda ağladım. (Ruken, 36)

Hristiyanlıkta din değiştirme anlatılarının genel olarak üç işlevi vardır; sosyalleşme, öğretme ve din değiştirme konusunda örnek olma. Tanıklık; insanları Evanjelik Protestanların dili ve kültüründe sosyalleştirmeyi, bu dili ve kültürü başkalarına öğretmeyi ve bunu onları dönüştürmeye çalışmak için kullanmayı içerir. Tanıklıklarını sıralı bir düzene göre düzenlemeyi öğrenmiş olan dönüşümler; kendini sunma, eski yaşamının tanımı, yeni inancı değiştirmeye ve devam ettirmeye yol açan olaylar, geriye dönük hayat hikayesinde aslında Tanrı'nın onu seçeceğinin işaretlerinden oluşur. Bir gruba katılma aslında insanların (sorunlu) yörüngelerini değiştirmelerine ve dolayısıyla biyografileri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmalarında büyük bir rol oynar (Jindra, 2014: 25). Din değiştiren kişilerin yaşamlarını olumlu yönde nasıl değiştirdiğinden bahsetmeleri bu durumun bir göstergesidir. Konuyla ilgili katılımcılardan Uğur tanıklığını verirken yıllar önce oyun oynadığı sokaktaki Hristiyanların dua etmesi vesilesiyle Hristiyan olduğunu (ve aslında seçildiğini) düşündüğünü şöyle anlatmıştır:

İstanbul'da Kumkapı'da oturuyorduk ve orda o dönemlerde bahsettiğim tarih 90'lar o tarihte orda Ermeni nüfusu Süryani nüfusu çok fazla vardı. Bizim üst katımızda da iki tane Ermeni teyze vardı. Çok tatlı iki teyze. Evli değiller bekarlar. Her merdivenlerden çıktığımda her onları gördüğümde tutarlar beni severler bana oyuncaklar alırlar sürekli bize yemek getirirlerdi. Ve yemek getirdikleri

zaman enteresandır annem onların getirdikleri yemekleri hiç dokunmadan hiçbir şey yapmadan gizliden götürür çöpe atardı. Yani sorardım anne hani niye böyle bir şey yapıyorsun diye sorardım ve annem bana oğlum onların yemekleri haramdır onlar gâvurdurlar. Bunu yaptığında annem bana çok tuhaf gelirdi. Ama o kadınların o güler yüzü o kadınların o tatlılığı hiç aklımdan çıkmadı. Zaten bulunduğumuz semtte Kumkapı’da çok fazla Ermeni Süryani vardı. Bu arada bir dipnot söylemek istiyorum. Biz bazen dua ettiğimiz zaman dualarımızın boşa gittiğini düşünüyoruz. Biz bazen dua ettiğimiz zaman yerini bulmadığını düşünüyoruz. Benim oyun oynadığım sokakta dua eden Hristiyanlar varmış. Ben bunu üç dört yıl önce öğrendim. Bedrus abi gençken yirmili yaşlarındayken benim oyun oynadığım sokaklarda dolaşarak dua ediyormuş. Oradaki çocuklar için evler için ordaki insanlar için dua ediyormuş. Ben farkında olmadan çocukken biri benim için dua ediyormuş. Ben yaklaşık on üç on dört yıl geçtikten sonra Mesih’i tanıdım. (Uğur, 35)

Katılımcılardan Helen de yıllar sonra biyografisini yeniden yorumladığında evlenmesini ve Diyarbakır’a gelmesini Tanrı’nın onu seçtiği ve özellikle bu kilise için gönderdiğine bağlamış ve bu düşüncesini şöyle aktarmıştır: *"Sonra yıllar sonra düşününce ben Diyarbakır’da ne işim var diye ağladım ama dedim Rabbim beni bu kilise için gönderdi. İzmir mesela koca şehir insan bir kiliseye tutunamaz mı? Rabbim beni buraya gönderdi. Rabbin işi olduğunu düşünüyorum burda oluşum iyi ki de buradayım"* (Helen, 30).

Bu bağlamda din değiştirme anlatıları, bir önceki bölümde işlediğimiz antropologların “kapsülleme ritüeli” dedikleri dili kullanarak ve topluluğun anlatısını benimseyerek yeni topluluğa girişi sağlamlaştırma için işlev görüyorsa, o zaman otobiyografik anlatı biçimiyle kimlik arasındaki bağlantıları keşfetmek din değiştirmeyi anlama noktasında bize yardımcı olacaktır. Buna göre dini grubun üyeleri din değiştirenlere rehberlik etmenin yanı sıra, din değiştirmelerinin ışığında kendi hikayelerini yeniden anlatırlar. Böylelikle rol öğrenme yoluyla deneyimlerini anlatan yeni üyeler nihayetinde insandan daha ilahî bir aracılık yoluyla oldukları kişi haline geldiklerini ifade ederler. Hindmarsh’a göre bu şekilde dönüşüm deneyimi dua ile birleştirilerek dönüşen kişide en derin şekilde kök salabilir (Hindmarsh, 2014: 355-358). Din değiştirdikten sonra hayat hikayesini yeniden yorumlayan Leyla, geriye dönüp baktığında amcasına evlatlık verilmesinin ve yaşamasının bir mucize olduğunu düşünmüş böylelikle Hristiyan olduğunu (aslında Tanrı’nın ona yardım ettiğini) şöyle anlatmıştır:

Ben tek kardeşim. Ama aslında amcamla yengem beni evlatlık aldı. Aslında iki ablam bir abim var onlar şimdi köydeler biyolojik ailem. Amcamla yengemin çocuğu olmuyor babaannem de yaşlanınca diğer kardeşlerimi de o büyüttü. -Ben artık bakamıcam siz onu götürün bakın yetiştirin -demiş. Üç aylıkken beni aldılar ama aslında geriye dönüp baktığımda Allah beni hiçbir zaman bırakmadı ilgilendi benimle. Biyolojik ailem hayattaydı. Babam iki yıl önce öldü. Geriye baktığım zaman aslında evlatlık vermeleri benim için mucizeydi. Çünkü amcam da istiyordu dayım da

istiyordu kendi çocuğunu almalarını. Annemler Diyarbakır'da yaşıyorlar köy hayatı, şehir hayatı farklı ya bizim çocuklarımızı alsınlar diye bakıyorlar. Dönüp baktığımda gerçekten onlar beni almasalardı ben orda kesinlikle hayatta kalamazdım. Çünkü annem çok öyle ilgili bir anne değildi babaannem çocukları yetiştirdi. Çünkü beni aldıktan sonra benden sonraki kardeşim vefat etti. Bebeği evde bırakıp tarlaya gidiyor bebek evde aç susuz kalınca işte. Beni alıp buraya getirmeleri burda yetiştirmeleri eşimle tanışmam... onun aracılığıyla ilk kiliseye gelmem sonra Antalya'daki kiliseye gitmem bunlar benim yapacağım şeyler değildi. (Leyla, 40)

Leyla'nın anlatımında da görüldüğü gibi katılımcıların anlatımlarında biyografik yeniden yapılanmanın öz kimliklerini yeniden tanımlanmalarında önemli olduğunu söyleyebiliriz. Tanıklıkları paylaşmak kişilerin geçmişlerini anlamalarına ve yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarına yardımcı olur. Bu durum yeni kimlik ve kolektif aidiyet yaratmanın temel biçimidir. L. Rambo, Evanjelizmde kişinin biyografisinin yeniden yapılandırılmasının dönüştürme sürecinde merkezi bir unsur olduğunu belirtmiştir. Biyografik yeniden yapılanma sonucunda ortaya çıkan anlatı bir kişinin benlik, kimlik, ilişki, Tanrı ve yaşamın anlamı tanımına yeni bir anlam kazandırır. Bu nedenle tanıklık öznenin geçmiş deneyimlerini aktif olarak yeniden yorumladığı bir süreçtir. Sonuç olarak dönüşüm araştırmalarında dilin ve retoriğin rolüne dikkat edilmesi son derece önemlidir (Sremac, 2010: 19).

3.5.2.6. Dini Hayat ve Pratikler

Din antropologları “dinin birincil fenomeni ritüeldir” diyerek özellikle ibadetlere dikkat çekmişlerdir. Yeni Ahitteki vaftiz, din değiştirmeye bağlı bir ritüel olarak işlev görürken (‘vaftiz inancı izledi’, bkz. Elçilerin İşleri 2:41; 8:13), dördüncü yüzyılda kişilerin dönüşümünü sağlamak umuduyla vaftiz süreci adaylara derin bir deneyim aktarmanın yolu haline gelmiştir (Kling, 2014: 618). R. Strauss’a göre, dönüşüm körü körüne kucaklamak yerine deneysel bir yönelimle, kilisede ve dışarıda test edilerek ve yavaş yavaş gerçekleşir. Bir dini grupta kişinin grubun kural ve normlarını kabul etmesi yönünde bir talep vardır ve kişinin kendi alt kültürü içinde din dilini kullanarak nasıl hareket edeceğini öğrenmesi zorunludur. Pek çok Hristiyan mezhebinde olduğu gibi bireyler en azından başlangıçta taklit ederek öğrenir (Straus, 1979:162). Bu bağlamda kilise üyelerinden ömür boyu sürecek şekilde gerçekleştirmeleri beklenen çeşitli uygulamalara devam etmelerini ister. Kilise üyeleri dua eder, İncil’i okur, çözümler ve Havarî Pavlus’un buyurduğu şekilde birbirleriyle paydaşlık yaparlar. Dönüşümün kesintiye uğramasına yol açan koşullardan biri bu tür uygulamaların yapılmamasıdır. Örneğin kilise ibadetlerine katılmayı bırakan, güçlü bir dua yaşamını sürdürmeyi veya kutsal yazıları incelemeyi bırakan Hristiyanların gerilemesi muhtemeldir. Bu uygulamalar Evanjelik gerçekliği kişi için canlı tutarken, onun seçilmiş bir grubun üyesi

olduğu izlenimini sürekli olarak güçlendirir. Din değiştirmeyi düşünen kişinin tam bağlılıktan önce grubun çeşitli ibadet, dini eğitim, organizasyon ve ritüel faaliyetlerine katılması gerekir. Kilisede ritüel faaliyetlerinden biri her hafta düzenli ayin yapılmasıdır. Ayin töreninin başlangıcında çoğu zaman Türkçe olmasına rağmen zaman zaman da Kürtçe ve Zazaca ilahiler okunur. İlahi sonrası çocuklar sahnenin önüne çıkartılır ve çocuklara yönelik dua edilir. Bu süreçten sonra çocuklar oyun parkına çıkarılır. Ayin süresinde her hafta düzenli yapılan işlemlerden birisi de “Rabbin Sofrası” ritüelidir. Bu ekmek ve üzüm suyu (şarap) ile gerçekleştirilen tören öncesinde neden bunun yapıldığı ve Hristiyanlık için bu durumun ne ifade ettiği hatırlatılır. Yine her hafta “*paylaşacak bir hikayesi olan var mı?*” diye kilise üyelerine sorulur. Bu hikayeler daha çok İncil’de geçen bir ayetin fazileti ve bir duanın gerçekleşmesi durumunda anlatılır. Söz konusu paylaşımlara önem verilir ve bu hikayeler heyecanla ve şükürle dinlenir. Sonrasında Pastör ve yardımcıları tarafından İncil’den ayetler okunarak vaaz verilir. En sonunda toplu dua edilir ve ayin bitirilir. İbadetlerle ilgili kilisenin üyelerinden birinin ifadesi aşağıda verilmiştir:

Hristiyanlık inancında belli saatlerde ve belli zamanlarda yapmış olduğumuz şey yoktur. Biz Tanrı’nın önüne her an ve her yerde gelebiliriz. Bunun için bir odaya kapanmak ya da bir haçın dibine eğilmek ya da herhangi bir şey yapmak değil ama her anda Tanrıyla iletişim içerisinde olmaktır. Bir ambulans geçtiğinde hemen orda dua edebiliyorsak evet bu Tanrıyla ilişkidir. O zaman bir Hristiyanın Tanrıyla ilişkisi zamana sığdırılmaz. Tanrı onun hayatının her alanındadır. O yüzden belli zaman içerisinde bunu yapayım sadece onla geçerli olan bir inanç değil bizim inancımız. (15.10.2020) <https://www.youtube.com/watch?v=SqtIsWms4Ac>

İbadetlerle ilgili katılımcılar her Pazar günü düzenli ayin töreninin dışında grupla veya bireysel olarak Kutsal Kitab’ı okuduklarını ve dua ettiklerini söylemişlerdir. En çok yapılan ibadet duadır.⁹³ Protestanlıkta diğer Hristiyan mezhepleri gibi ayinlere ve hurafe olarak görülen bayram ve geleneklere karşı çıkıldığı için bu böyledir. Diğer ibadetleri ise oruçtur. Oruç ibadetini ve içeriğini kişi kendisine göre belirlemektedir. Kişiler oruç tutma saatini kendileri belirler. Bunun yanı sıra farklı oruç tipleri de bulunmaktadır. Örneğin; bir kişi şu kadar saat çay içmeyeceğim veya yemek yemeyeceğim diye kendi nefsinin terbiyesi için de oruç tutabilir. Sadece çay orucu veya başka benzer herhangi bir yiyecek orucunu da tutabilir. Kilisede toplu dua oruçlarında da hangi gün kim ya da kimlerin oruç tutacağına birlikte karar verilir. Aşağıdaki pasajlar katılımcıların ibadetlerle ilgili faaliyetlerinden bahsetmektedir.

⁹³ “Cumartesi günleri kilisede yapılan duanın, Diyarbakır İncil Topluluğunun dini ve sosyal hayatında önemli bir yeri vardır. Dua isteyenler, bunun için hazırlanmış tahtaya isimlerini yazmakta, topluluk da onlar için bir hafta boyunca dua etmektedir. Bu dualar, zor süreçlerden geçen kimseler için, topluluk tarafından ilgi, sevgi, yardım ve değer görme gibi anlamlar taşımakta, bu da grup üyeleri arasındaki bütünleşmeyi perçinlemektedir”(Kaya, 2020: 587).

Buna göre Leyla evde sessiz bir zaman yarattığını ve bu zamanda Kutsal Kitab'ı okuduğunu bunun yanı sıra kilisede toplantılara katıldığını ve gerektiği zaman oruç tuttuğunu anlatmıştır:

Kendimi kiliseye bağlı hissediyorum tabi ki ama bir yerden sonra Rable olan ilişkimiz bireysel, o yüzden vecibelerimi yerine getiririm. Ben evde kendime sessiz zaman yaratıyorum. Kutsal Kitaptan okuyorum önce eski ahitten sonra yeni ahitten okuyorum. Toplantılara çok sadık bir şekilde katılıyorum. Bir de oruç tutmam gerekiyorsa oruç tutuyorum. Bazen oruç ve dua zincirimiz oluyor ülkemiz için dua ediyoruz bazen kişiliğimle ilgili savaştığım bir şey var onun için de oruç tutuyorum dua ediyorum zaten duanın belirli bir zamanı yok her zaman dua ediyorum. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Ruken orucun belirli bir kalıbı olmadığını, oruca sadece yeme-içmeden kesilme olarak bakmadıklarını bazen internet ve televizyon orucu tuttuklarını söylemiştir: *"Orucun da bir şekli kalıbı yok istediğiniz zaman başlayıp sonlandırıyoruz ama oruca biz sadece yiyip içme olarak da düşünmüyoruz mesela bi dönem internet orucu bi dönem telefon orucu."* (Ruken, 36) Katılımcılardan Ethem ise birisi için dua etmek istediğinde oruç tuttuğunu ve orucun belli bir zamanı olmadığını söylemiştir: *"Oruç tutuyorum ancak İslamiyet'teki gibi değil mesela 24 saat veya 5 gün sıvı tüketiyorum. Mesela kanser hastası biri var onun için oruç tutabilirim veya başka bir şey için dua etmem gerekirse oruç tutuyorum."* (Ethem 30) Asım ise bazen sosyal medya orucunu tuttuğunu anlatmıştır: *"Bazen oruç tutuyorum. İslamiyet'ten çok farklı oruç. Aslında bazen boş düşünceler oluşur insanın kafasında oluşur ya özellikle sosyal medyaya çok takıldığınız zaman korkunç bir şeydir etkilenirsiniz ama bunlardan kurtulabilmek için bir oruca giriyorsunuz. Uzun bir süre diyelim iki gün üç gün sosyal medya kullanmıyorsunuz. Bu da bir oruçtur. Bazen günde bir defa yemek yiyorum. Bunu inancım üzerine yaparsam inancım için yapmış oluyorum oruç tutmak zaten bizim inancımızın bir gereğidir."* (Asım, 33) Katılımcılardan Baran'a göre ise, Hristiyanlıkta kesin olarak emredilen bir şeriat olmadığını ancak, kilise ayinleri dışında bireysel ibadet ettiğini söylemiştir: *"Cumartesi günü dua toplantılarımız var. Pazar günü ayinimiz var. Onun dışında bireysel yapıyorum ibadetlerimi. Bazı günler dua etmediğim oluyor tabi çünkü Hristiyanlıkta farz yok şeriat yok. Ama inanılan bir şeyle ilgili olduğu için bütün hayatını etkilediği için dindir. Tabii ki bazen şu anlamda dini olmadığını söyleyenler oluyor yani bizde şeriat olmadığı için. Kesin şunu yapacaksın diye bir şey yok"* (Baran, 34).

Katılımcılardan Mahmut ise günah işlerse bunu itiraf ederek rahatladığını ve tövbe ettiğini söylemiştir: *"Bizde günah çıkarma yoktur. Günaha girersem söyleyebilirim. Benim için dua etmesini isteyebilirim. Buradan yola çıkarak günahlarımızı itiraf ediyoruz. Hem rahatlıyoruz, Tanrıdan bağışlanma isteyerek bağışlanmayı umarız. Ama bu Tanrı'nın lutfüyle olur bir kişi günahımızı çıkaramaz. Çok ağır günahsa kişi disiplin altına alınır. Belirli süre kiliseden*

uzaklaştırılır.''(Mahmut, 38) Oruç tutma, günahları itiraf etme ve bağışlanma dileme, sessiz zaman yaratma gibi ibadetlerin yanında katılımcıların en fazla ibadet olarak gördükleri şey Kutsal Kitab'ı okumaktır. Aşağıdaki pasajlarda bununla ilgili düşünceler yer almaktadır:

Kutsal kitabı okuyorum arada oruç tutuyorum. Oruçta zorunluluk esas değildir gönüllü olarak tutulur. Mesela bugün çay içmeyeceğim diyorum ve çay orucu tutuyorum. Veya günün herhangi bir saatinden sonra yemek yemeyeceğim diyorum ve oruç tutuyorum. (Helen, 30)

Misyon ve görev durumunda kilise ile paralel bir çalışma yapmıyorum ama kiliseye geldiğimde dua ve ibadet kısmına iştirak ediyorum. İbadet olarak kutsal kitabı okuyoruz oruç tutuyoruz. Orucun bir saati yok seninle Tanrı arasında. Kutsal Kitapta çok yemenin iyi olmadığını söyleyen ayetler var. Oruç zaten bir disiplindir. (Uğur, 33)

İsa'nın kelimıyla yaşıyorum ben İsa'nın kelamını düşündüğüm zaman farklı bir insan oluyorum. Mesela bir yaşlı teyzeyi gördüğümde giderim yardım ederim, biri bir şeye ihtiyacı olursa hemen yardım ederim. Düzenli kutsal kitabı okurum. Başka bir ibadetim yok. Orucu sağlık koşulları sebebiyle tutamıyorum. Evden çıkarken veya iş yerinde sıkıntıya düştüğümde dua ederim. (Rohat, 49)

Evde Kutsal Kitap okuyorum sessiz zaman dediğimiz bir zamanda her zaman dua ederiz de bazen özel dualar oluyor mesela bir kardeş sıkıntı yaşıyor ya da akrabamız ailemiz işte dua zamanıdır sessiz zaman hem Kutsal Kitap okumak hem dua etmek belki ilahi söylemek. Orucun da bir şekli kalıbı yok istediğiniz zaman başlayıp sonlandırıyoruz ama oruca biz sadece yiyip içme olarak da düşünmüyoruz mesela bi dönem internet orucu bi dönem telefon orucu. (Ruken, 36)

Kutsal kitabı okuyorum. İsa Mesih'e dua ediyorum sakın huzurlu bir hayatım olsun diye. Bizim bütün vaazlarımız pazar günü olanlar hepsi Kutsal Kitaptan. Onun dışında da çarşamba günleri evlerde toplanıp kutsal kitabı okuyoruz orada İncil çalışması yapılıyor. Ben yüksek lisans yapıyorum Master yapıyorum yurt dışında orada zaten bunun ilahiyatını okuyoruz bayağı okuyorum. (Engin, 33)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere Kutsal Kitap cemaatin yaşamında merkezi bir rol oynamaktadır. Kilise gözlemlerimizde ayinlere, ibadete, Kutsal Kitap konuşmalarına katılan herkesin yanlarında bir İncil taşıdığı (telefon uygulamasını tercih edenler de vardır) görülmüştür. Vaaz veren veya öğretmen İncil'den bir ayetten bahsettiğinde, herkes pasaja döner. İncil'in hareketin merkezi simgesi olarak hizmet ettiği ve Tanrı'nın İncil varken bir kişiyle her zaman konuşabildiğine inanılır. İncil'in ayetleri konuşmalara, ilahiler, şarkılar ve vaazlara nüfuz etmektedir. Yeni bir üye cemaatin yaşamına daha fazla dahil olmaya başladıkça Kutsal Kitap'ın giderek daha tanıdık hale geldiği söylenebilir. İncil bir cevap kaynağıdır. Bir sorun varsa nihai otorite kaynağının her zaman İncil olduğu öğretilir. Kutsal Kitap bir bilgi, teselli, meydan okuma, motivasyon ve manevi metafor kaynağıdır. Hayat kitabın gerçek bir okumasından hem yorumlanır hem de ona rehberlik eder. Herhangi bir

problemin de Kutsal Kitap açısından ele alındığı ve incelendiği söylenebilir. Ayrıca topluluk sürüden ayrılmamaları ve kaybolmamaları için üyelerinin, kilisenin etkinliklerine katılım sağlamalarına büyük önem vermektedir. Bu bağlamda kilisenin ibadeti ve etkinliklerine verilen önem, Tanrı yoluna verilen öneme eşdeğer sayılmakta, toplu ibadet aynı zamanda her bir üyenin topluluğa temel bir hizmeti olarak görülmekte, bu konudaki ihmalkârlıklar, kilisenin bereketini kaçırmak olarak kabul edilmektedir. İlahi sözün aktarımı olarak görülen vaaz da dini hayatın en önemli etkinliklerinden biridir. Kutsal Kitap merkezli olarak verilen vaaz, haftalık ev gruplarında yapılan İncil çalışmaları ile cemaat üyelerini endoktrine etme konusundaki en önemli etkinliktir (Kaya, 2020: 587).

3.5.2.7. Kilisenin Beklentileri

Protestan misyonerler insanların inançlarında dönüşüm ihtiyacını vurgulamışlardır. İnsanlar kurtulmak için Mesih'in tanrısına, bakirenin doğumuna, ölümüne ve Mesih'in dirilişine inanmalıdır. İnsanların din değiştirdiğine dair kanıtlar; örneğin alkol, tütün ve kumardan vazgeçmek, tek eşle evli kalmak, düzenli olarak kiliseye gitmek, vaftiz ve etkinliklere katılmak şeklindedir. Bu tür değişiklikler din değiştirmenin kanıtı olarak önemlidir ancak, bunların temelde yatan inançların değiştiği anlamına gelmediği ortaya çıkmıştır. Davranışların altında yatan insanların düşündükleri kategorileri, mantığı ve gerçeği nasıl gördüklerini şekillendiren daha derin bir kültür düzeyi vardır. Hristiyanlıkta dönüşüm, kültürün üç düzeyini de kapsamalıdır: davranış ve ritüeller, inançlar ve dünya görüşü. Bununla birlikte üyelerin davranışları öncelikle kültürlerine dayanıyorsa, bu ölü bir gelenek haline gelir (Hiebert, 2008: 322). Bu bağlamda kilise üyelerinden tam bir bağlılık göstergesi olarak inancın yanında davranışsal olarak değişimleri beklenmektedir. Bunun yanı sıra kilisenin ve bireysel olarak kilise üyelerinin kişisel bir karar olarak farklı bir dine geçme sürecinde diğerlerinden bekledikleri şeyin kabul görmek olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcılardan Engin konuyla ilgili olarak düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

Mesela yasalar yapılırken sadece çoğunluğu düşünemezsin diğerlerini de düşünmek zorundasın. Şu an Atatürk'ün yaptığı yasalarda bir sorun yok gibi ama uygulamada maalesef sorunlar var. Mesela kilisede gençlerden polis olmak isteyenler var ancak polis olamıyorlar. Mülakat diye bir saçmalık olduğu için maalesef tabi bu sadece bizim için geçerli değil mülakat yüzünden atanamayan bir sürü insan var. (Engin, 33)

Katılımcılardan Ethem ise kimseye para dağıtmadıklarını ve dışardan para almadıklarını, devletin camilere yardım yaptığı gibi kiliseye de yardım yapması gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

Bizim kilisemizin nüfusu ortalama 50-60'tır belki en fazla 70'tir.⁹⁴ Biz Diyarbakır'da Sur'da insanlara para verseydik nüfusumuz 600-700 olurdu. Belki insanlar samimi bir şekilde inanmazlardı ama para aldığı için kiliseye gelirlerdi her Pazar. Biz kimseden para almıyoruz üstüne para veriyoruz. Bizde ondalık anlayışı vardır herkes aldığı maaşın yüzde onunu kiliseye bağışlıyor bu şekilde geçiniyor. Biz devletten Avrupa'dan Amerika'dan para almıyoruz. Kilisemiz bağışlarla geçiniyor sadece. Hristiyanlar olarak beklediğimiz desteği görmüyoruz. Türkiye'de Diyanet'e ait camilere yardım yapılmaktadır. Gerçekte bu AtaTürk'ün kurduğu laiklik ilkesine terstir. Devlet buna göre ırk ve mezhep ayrımı yapmamalıdır. Buna rağmen camilerin her türlü ihtiyaçları karşılanmaktadır. Hristiyanların veya kiliselerin de destek almasını veya görmesini beklemekteyim. Cem evlerinde de aynı problem maalesef görülmektedir. Kilise olarak kapılarımız herkese açıktır. Kilise toplumla ilişkilerini olumlu kurmaya çalışmaktadır. (Ethem 30)

Katılımcılardan Ruken ise devletin herkese aynı bakış açısıyla yaklaşması gerektiğini ve bu yönden kendisini bu ülkenin vatandaşı olarak hissetmediğini anlatmıştır:

Kendimi bu ülkenin bir vatandaşı olarak görmüyorum maalesef. Evet vatandaşız ama devletin bize bir şeyi yok yani ben bir şey görmüyorum. Bütün dinlere aynı bakış açısıyla bakmalıdır. Camiye de Cem evine de medreseye de nasıl yardım varsa kiliseye de aynı bakış ve yardım olmalıdır. Biz bu ülkenin vatandaşıyız. Bizi o şekilde görmesini istiyoruz bizim din adamının maaşını finanse edebilir aynı şekilde bayramlarımızda bize idare izin verebilir ya da kilise ihtiyacımız olduğunda bize yardım edebilir düşünüyorum. (Ruken, 36)

“Kilise olarak devletten beklediğiniz desteği görüyor musunuz? Talepleriniz karşılanıyor mu?” şeklindeki sorumuza katılımcılardan Asım şu cevabı vermiştir: *“Hayır görmüyoruz. İkinci sınıf görülüyoruz ve bize üvey evlat gibi davranıyorlar. Bize noelde yetkililer destek vermiyor. Antalya’da bunu yaşadık. Noel için stant alanı veya konser alanı vermek istemediler.”* (Asım, 33) Katılımcılardan Baran ise devletin bazı kurumlarının onları açık bir şekilde ötekileştirdiği ve taleplerini karşılamadığı ile ilgili düşüncelerini şu sözlerle aktarmıştır:

Hayır tabi ki. Bu yakınlarla konferans salonu açıldı birçok dini grup orada program yapıyor aşırı dinci gruplar da buna dahil ama bizim kiliseye sığmadığımız bazı bayramlarımızda istiyoruz vermiyorlar kutlamak için. Yerel belediye o konuda daha iyiydi (HDP) en azından gelip bize bir sorunuz var mı diye soruyorlardı onlar gidince diğer belediyeler bizimle ilgilenmek şöyle dursun hiç yardımcı olmadılar. Bizim görüşme taleplerimizi hiç kabul etmediler bizi ötekileştirdiler çok açık bir şekilde. Diyanetle de tek ilişkimiz su ve elektrik faturasını⁹⁵ öderken oluyor. Türkiye’de eşitlik var ama adalet yok bu konuda. Bizim kilisemiz bir tane olduğu camiler

⁹⁴ Katılımcılardan Engin (33) kabaca bir hesap ile Güneydoğu Anadolu’daki nüfusu on beş milyon olarak hesapladı. Kendilerinin ise bu nüfus içinde Güneydoğu’da bin kişi bile olmadıklarını ama kendilerinin doğru yolda olduğunu ifade etmiştir.

⁹⁵ Türkiye’deki yaklaşık 400 kilisenin elektrik faturası Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından karşılanmaktadır (<https://www.internethaber.com/kiliselerin-elektrik-faturasi-devletten-522757h.htm>).

bir sürü olduğu halde elektrik faturamızın fazla olduğunu söylüyorlar. Bizim döner sermayemiz yok kendi kendimizi zor geçindiriyoruz. Çok az gelenlerden bağışlar olsa da bu çok az oluyor genelde. Misafirlerimizden ondalık toplamıyoruz. Kilisemizin kendi üyelerinden ondalık topluyoruz zaten. Protestan Kiliseleri Derneği yılda bir toplantı düzenliyor oraya katılan yabancı Hristiyanlar sınır dışı ediliyor ama bu toplantılar izinle yapıldığı halde bu yapılıyor. Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlet ancak uygulamada bu laik tutum pek görülüyor. (Baran, 34)

“*Kiliseye devletin yaklaşımı sizce nasıldır?*” şeklinde sorduğumuz soruya ise katılımcılardan Nihat şu cevabı vermiştir:

Bize bakış açısı biraz da İslam’ın Hristiyanlığa bakış açısından kaynaklanıyor herkes bunu kabul etmeyebilir ama fıkhi anlamda söylüyorum bunu. İslam inancı Hristiyanlığa baktığı zaman iki türlü değerlendiriyor doğuştan ve sonradan. Devlette öyle değerlendiriyor. Devletin bir Katolik ve Ortodoks’a⁹⁶ yaklaşımıyla bir Protestan’a yaklaşımı aynı şekilde değil. Mesela İstanbul’da bir kilise açtı açması çok normal her tarafta açabilir çünkü onlar Hristiyanlığı anlatmıyor. Ama biz bu kiliseyi açana kadar neler çektik. Üç yıl mahkeme sürdü pastör DHM’de yargılandı, terör damgası yedi, bir sürü şey yaşandı.⁹⁷ Bu binanın yapımı aslında altı yedi aylık bir mesele ama üç yıl sürdü. Üstüne üstelik biz bu binaya izin alarak başladık. Kendileri izin verip kendileri kiliseyi kapattılar. Kilise inşaatı durduruldu. Newyork Times da haberlerinde bizim kiliseye yer verdi gündem oluşturdu. Birkaç yıl önce “Temel ilkeleriyle Hristiyanlık” diye bir kitap yayınlandı. O kitabı Katolik, Ortodoks, Protestan hep birlikte yazdılar. Bunu yapmamızın amacı seçmeli derslerde Hristiyanlık olabilecek haberiye biz de Türkiye’de ortak bir kitap olsun diye bu kitabı yayınladık. Şu an bir okul Hristiyanlığı seçmeli ders olarak koysa müfredatımız hazır. Bizim en önemli talebimiz Türkiye’de üniversitede bir kürsü olması. Tamamen Hristiyanların başında olduğu onların öğreteceği bir kürsü olmasını istiyoruz. En azından akli selim bir şekilde Hristiyanların Müslümanların konuşabileceği ortamlara ihtiyacımız var. Biz çok keskin değiliz oturup makul

⁹⁶ Tüzel bir kişilik olan kilisenin kendisi de birtakım problemlerle karşılaşmaktadır. Bu bakımdan Süryani, Ortodoks ve Katolik kiliseleriyle Diyarbakır Protestan Kilisesi aynı şekilde değerlendirilmemektedir. Anlatılan bu durum devletin Protestan Kiliselerine siyasal açıdan yaklaşması diğerlerine ise kültürel açıdan yaklaşması meselesi ile ilgili düşünülebilir.

⁹⁷ Kilisenin Pastörü kiliseye ilk defa gittiğimiz zaman yaşadıkları zorlukları anlatmıştır. Pastör bulundukları bölgede yaşarken dinlerinden dolayı çok sıkıntı çektiklerini, kendilerine sadece burada değil her yerde çok kötü ve kaba davranıldıklarını anlattı. Hatta Diyarbakır diğer şehirlere göre bu konuda daha hoşgörülü sayılabilir. Çünkü bahsettiğine göre kardeşler Türkiye’nin diğer yerlerinde daha fazla sıkıntı çekiyorlarmış. Özellikle çocuklarının okullarda gerek öğretmenleri gerek arkadaşları tarafından baskı ve şiddet gördüğünü anlattı. Örneğin bir üyenin 13-14 yaşlarında bulunan oğlu sosyal bilgiler dersi çıkışında derste anlatılan misyonerlik faaliyetleri konusunda etkilenen üç sınıf arkadaşı tarafından ders çıkışında -siz bu ülkeyi bölüp parçalayacaksınız- denilerek darp edilmiş. Bunun üzerine oğlu bayılmış. Babasına haber verilmiş ve hastanede yapılan tetkikler sonucunda çocuğun bir şeyi olmadığı, psikolojik olarak kendi kendine savunma mekanizması geliştirdiği için bu gibi durumlarda bayıldığı anlaşılmış. Pastörün kızının yaşadığı olayda da okul müdürünün kendisini okula çağırıldığını seçmeli derslerde sadece siyer, temel dini bilgiler gibi derslerin olduğunu, kızının bunları seçmediğini söyleyip sınıfta kalacağını söylemiş. Pastör de bu dersler için kendisinden imza alması gerektiğini, müdürün uyması gereken prosedüre uymadığını söyleyerek müdürle tartışmış ve kendisini dinletemeyince ulusal basını çağırmış. Olay basına yansıyınca müdürün geri adım attığını, gazetelerin onu haklı gördüğünü söyledi ve bize telefonundan haberlerin metinlerini gösterdi. Kızıyla ilgili anlattığı diğer bir olay da kızının Din Kültürü öğretmeninin koridorda arkadaşlarının içinde -seni İslam’a davet ediyorum- diye bağırması olayıydı. Öğretmenin bunu arkadaşlarının duyması, kızına psikolojik baskı yapmaları ve özellikle hedef göstermek için yaptığını söyledi. Pastör çocuklarıyla ilgili onlara verdiği isimlerden dolayı da özellikle dışlandıklarını anlattı. Pastör’ü rahatsız eden diğer bir olay tv5 basının kiliseye gelmesi olmuş. Tv5 ekibinden bir röportör ve kameraman kiliseye gelip röportaj yapmak istediklerini ve bu konunun gizli kalacağını söylemiş ancak röportajdan sonra kilise hakkında olumsuz haberler yapılmış hatta Pastör’ün çocukları için kimsesiz çocukları kandırıp kiliseye getiriyorlar şeklinde yayın yapılmış. Bu olay Pastör’ün Müslümanlara olan güvenini daha çok sarsmış. Bununla beraber Pastör, bu yolun çile yolu olduğunu, bu işe gönül verdiğini bu yüzden gelen herkese yardımcı olmaya çalıştıklarını söylemiştir (10.11.2019 tarihli Kilise görüşmesinden alıntıdır).

eleştirileri dinliyoruz ama bizim hakkımızda bilmeden konuşan kimselere karşı keskin oluyoruz.
(Nihat, 38)

Bu bağlamda kilisenin kurulma aşamasında ve üyelerin yaşamlarında karşılaştıkları problemler yukarıda katılımcıların ifadelerinde görülmektedir. Buna göre katılımcıların en fazla beklenti içerisinde oldukları şey insanlardan ve devletten kabul görme, eşitlik ve uygulamalarda adaletin sağlanmasıdır. Yine hepsi toplumda Hristiyan olarak kendilerine azınlık muamelesi yapıldığını ve kiliseye ihtiyacı olan yardımın yapılmadığını, diğer ibadet merkezleriyle bir tutulmadıklarını söylemişlerdir. Bununla beraber Diyarbakır'daki Hristiyan toplum bugün kimliğini belirleme ve kendisini bir topluluk olarak kurma konusunda sorunlarla karşı karşıyadır. Bunlar arasında dini ve eğitim sorunlarının yanı sıra işsizlik ve aşırı dini gruplar tarafından tehdit edilme gibi unsurlar öne çıkmakta ve dini grup içinde sıklıkla tartışılmaktadır.⁹⁸

3.5.2.8. Dini Sosyalleşme

Antropolog Fielder Hristiyanlık için, “sadece eşzamanlı ibadet yerine, ortak ibadet ve güçlü kişisel bağlar kurmaya yönelik düzenli dostluk etkileşimleri” anlamında “topluluk” kelimesini kullanır. Buna göre Hristiyanlık komünaldır, gerçek dünyayla ve her zaman akranlarıyla ilişkilidir. Böylelikle Fielder, Hristiyanlığın toplumsal unsurunun Hristiyanlığın en önemli cazibelerinden biri olduğunu vurgulamıştır (Fielder, 2010: 102). Bu bağlamda katılımcıların önemli bir çoğunluğunun kiliseye gelmeden önce doğru ilişkiler için yaptıkları duygusal arayışın, entelektüel hakikat arayışını gölgede bıraktığını söyleyebilirim. Etkileşime girdiğim birçok kişi, Hristiyan topluluğu içindeki kişilerarası ilişkilerden etkilendiğini ifade etmiştir. Din değiştirenler için bu ilişkilerin Hristiyanlarla ilk karşılaşmalarında kilisede veya ev toplantılarında duygusal ihtiyaçları karşıladığı muhakkaktır. Böylece dini sosyalleşmede katılımcılar değer, sevgi, ilgi ve koşulsuz güven hissetmiştir. Bu duruma örnek olarak bir kilise üyesi şunları ifade etmiştir: “*Kardeşlikteki ilişki benzersizdir. Böylesine samimi bir ilişkide, erkek ve kız kardeşler birbirlerine karşı gerçekten dürüst ve açık olabilirler. Yanlış olduğunu düşündükleri bir şeyi yaptıklarını itiraf ederler ve kişisel sıkıntılarını hiçbir endişe duymadan birbirlerine açıklarlar*” (Leyla, 40). Bu konuda psikolojik araştırmalar, “başkaları

⁹⁸ Kilise üyelerinin tamamına yakını topluma karşı bir güvensizlik duygusu içindedir. Topluluğun yabancı uyruklu üyeleri sınır dışı edilme endişesi taşımaktadır. Öte yandan sürekli gözetim altındaymış hissi bütün üyelerde rahatsız edici olarak değerlendirilmektedir. Hristiyan olup Türk/Müslüman isimlerini taşımaya devam etmeleri bazı toplumsal kesimlerde hoşnutsuzlukla karşılanmaktadır. Topluluk üyeleri kiralık ev bulma konusunda güçlüklerle yüzleşebilmekte, çocukları sokakta veya okulda dini kimliklerinden dolayı akranları, öğretmenleri veya mevzuattan kaynaklanan bazı durumlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Misyonerlik faaliyetlerinin devlete karşı yıkıcı faaliyetler olarak gösterilmesi, ileride toplumsal bir nefret söylemi ile yüz yüze kalma endişelerini beslemektedir. Bazı kamu kurumlarında ayrımcılığa uğradıkları düşüncesi topluluk üyeleri arasında oldukça yaygındır” (Kaya, 2020: 593).

tarafından olumsuz değerlendirilme korkusu nedeniyle suçluluk ya da utanç duygularının özel kalabileceğini” ileri sürse de kilisede kendini ifşa etme ve günahları itiraf, bir bireyin suçluluk veya utanç duygularını azaltmasına, daha derin sosyal bağlantı kurmasına, kendini daha iyi anlamasına ve geliştirmesine yardımcı olabilir (Rambo et al., 2012: 909).

Katılımcıları Hristiyanlığı seçmeye sevk eden arayışların altında yatan ana motivasyonların, onların rehberlik ve bağlantıya olan entelektüel ve duygusal ihtiyaçları olduğu söylenebilir. Din değiştirenlerin arayışlarının bir yönü aile ve çevresindeki stresle başa çıkma, ilişkilerle başa çıkma ihtiyacı ile yeni bir ortamda bir kimlik ve aidiyet bulma konusunda rehberlik sağlayabilecek bir sistem aramaktır. Katılımcıların “daha iyi bir insan” olma arayışının temelindeki duygusal bağlantı ihtiyacı, Hristiyan topluluk içindeki yakın kişilerarası ilişkileri onlara çekici kılmıştır. Bu konuda Alex şunları söylemiştir: “*Benim gördüğüm kilisede Hristiyanlar herkese karşı iyidir. Cemaate katılan herkese gerçek Hristiyan gibi davranıyorlar. Ben de böyle olması gerektiğini düşünüyorum Müslümanlar gibi birbirlerine sahip çıkmalı ve Hristiyanlık bilinci oluşturmalıdır*” (Alex,23). Buna ek olarak kardeşler arasında yapılan tanıklık, günahları itiraf etme gibi ritüeller yakın ilişkileri geliştirir, diğer insanlarla ve ortaya çıkan ideal benlikle bağlantı kurma gereksinimlerini karşılar. Bu bağlantı ihtiyacı, daha geniş toplumdaki (örneğin Diyarbakır toplumu) ihtiyaçları ve boşlukları da yansıtabilir. Katılımcıların rehberlik ve bağlantı ihtiyacı, kültürel ve sosyal bağlamlarıyla yakından ilişkili olduğundan bu araştırma katılımcılar için neden Hristiyanlığın çekici geldiğine ışık tutması açısından önemlidir. Katılımcılar Hristiyan biriyle karşılaştıklarında o kişinin, onları bulundukları şehre, kilise veya evlerine davet ettiğini, kilisede hissettikleri sıcaklık, sevgi ve ilgiden etkilendiklerini şöyle ifade etmişlerdir:

Toplumumuzda ilgisizlik ve güvensizlik olduğundan kilisede, kız ve erkek kardeşler arasında doğru ilişkiyi buldum. Bu ilişkide yalnızlık yoktur, sadece koşulsuz güven, sevgi ve ilgi vardır. Hristiyan olmayan bazı arkadaşlarım da var. Bununla birlikte, her zaman kendi işimle meşgul olduğumdan başka birilerine çok zaman ayıramıyorum. Ama kilisedekilerle her hafta birkaç kez buluşuyoruz. (Yakup, 25)

Dolayısıyla dini bir gruba ilk katılım, genellikle din değiştiren kişi ile misyoner arasında duygusal bağların kurulmasıyla kolaylaşır. Din değiştirmeyi kesinleştirenler ve dini grupla devam edenler için en önemli etken, kişinin gruptaki insanlarla hareketin dışındaki insanlarla olduğundan daha güçlü ilişkilere sahip olup olmadığıdır (Rambo & Bauman, 2011:888). Buna göre katılımcılardan Helen’in Hristiyanlıkla ilk tanışması ve din değiştirmesi bir misyonerle aralarında duygusal bağların kurulması vasıtasıyla olmuştur. Daha sonra

Diyarbakır'a gelen Helen kiliselere mesafeli olduğunu ancak bu kiliseye gelince çok sevdiğini ve cemaatle kurulan duygusal bağlarını şöyle anlatmıştır:

Bunu söyleyeceğim hiç aklıma gelmezdi ama iyi ki burdayım. Güzel bir teşvik oluyor güzel işler yapıyoruz, kardeşliği öğreniyoruz. Bedenen olmasa da ruhen kardeş olduğumuzu hissediyoruz. Bir güven var. Mesela gece on birde kiliseden birini arayıp abi çocuğun ateşi çıktı desem koşma koşma gelip hastaneye götürüyor. Yani bunlar bana samimi geliyor. Bugün belki ailemin yapmayacağı şeyleri yapıyor kilisedeki insanlar. Belki ben İzmir'de yaşıyor olsaydım abimin evi bu kadar uzakta olsaydı abim diyecekti ki atlasın gitsin taksiyle. Kiliseye gittiğimizde arabası olmayanları evlerine bırakabiliyorlar ama bu durum İzmir'deki kilisede görmedim. Kilisede sayı az olduğu için değil bu durum çünkü önceden kilise daha kalabalıktı ama yine böyleydi. Kimi Antalya'ya kimi Mardin'deki başka yerlere gitti. Çok kalabalıktı kilise yine bu durum aynıydı. (Helen, 30)

Sosyolog L. Rambo'ya göre dini grupla kurulan güçlü ilişkiler din değiştirenler için telafi edici bir işleve hizmet edebilir; yani ailelerinde ya da diğer sosyal geçmişlerinde yoksunluk çekenler, destekleyici bir grupta kazandıkları ilgiyi kendileri için son derece önemli bulabilirler (Rambo, 1993: 10). Bu duruma örnek olarak Asım verilebilir. Asım hastanede yatarken kendi akrabasının onu yargıladığını ancak kilise üyesinin ona dua ettiğini ve onun ilgisinden çok etkilendiğini şöyle anlatmıştır:

Ben hastanede yatarken, benim büyük bir kuzenim var ben acılar içinde kıvrılırken geldi 'Ya amcaoğlu bunlar hep kefarettir senin geçmişte yaşadığın günahlardır, bunları yaşıyorsun. Sen iyileştikten sonra gel namaza başla, orucunu tut ben seni bir işe koyayım' dedi. Yine kiliseden bir abi geldi dedik ki : 'Ben senin için dua edicem iyileşeceksin' Bu kadar. Gelince de sadece benim yanıma gelmezdi bütün odaları dolaşır herkese dua ederdi öyle benim yanıma gelirdi. Ben ona çok şey borçluyum. (Asım, 33)

Buna göre kilisenin örgütsel yapısı Hristiyanlık dinini ve kültürünü öğretmek, bireyin ruhsal zenginleşmesine özen göstermek, manevi ve entelektüel bağlantı ihtiyacını gidermek için tasarlanmıştır. Bu bağlamda ayinlerde ahlaki değerler, kardeşlik, karı-koca ilişkileri gibi gündelik hayatla ilgili konular işlenir. Bunun yanı sıra erkek ve kadınlara ayrı günler belirlenerek İncil okumaları gerçekleştirilir, kutsal kitabı tetkik ve eğitim toplantıları yapılır. Kilise ve ev buluşmaları harekete yeni bir kişiyi tanıtmak ve bir Hristiyan'a günlük yaşamın zorluklarıyla baş edebilmek için samimi bir ortam sağlar. Bu konuda Rohat şöyle söylemiştir: *“Kilise ortamı insanların kolektif ve kardeşçe yaşaması, birbirini arayıp sorması, kardeşten öte davranışlar göstermesine imkan sağlar. Biz hepimiz İsa Mesih'te birleşiyoruz birlik oluyoruz”* (Rohat, 49). Pazar ayinleri sonrasında isteyenler hayatında olanları açıkça paylaşır. İtiraf lar ayrıntılı ve kapsamlıdır, ayrıca kişinin samimi, açık sözlü ve şeffaf olması beklenir. Kilisenin kalbi öğrenciliktir ve öğrenciliğin kalbi ilişkidir. Zaman geçtikçe, kişiler arasında

ruhsal olarak yakın bir bağ oluşur. Kişisel problemler, evlilik problemleri ve başkalarıyla inancı paylaşmanın yolları dahil olmak üzere çok çeşitli konular tartışılır. Aralarında olabilecek problemlere nasıl çözüm getirdiklerini katılımcılardan Leyla şöyle anlatmıştır:

Aslında herkesin farklı karakteri var farklı acıları var ister istemez sorunlar oluyor. Önemli olan o sorunları nasıl çözdüğümüz. Her şeyi bırakarak onun yanına gitmem lazım kızgın mıyım yoksa kırgın mıyım onları duygularımı bırakıp onun yanına gitmem lazım duygularıyla gidersem çözümsüzlük olacak. Mesela yüreğin haklı olduğunu düşünüyorsun ama yine de haklı olduğunu bir kenara bırakman gerekiyor. Haklarımızdan vazgeçtiğimiz an o yolu kardeşimle gidebilirim o zaman çok çözümsüzlük olur. Biz çok az kişiyiz birbirimizin içini dışını biliyoruz bir aileyse birbirimizi bilip birbirimize destek olmamız gerektiğini biliyoruz. Ama çok kalabalık bir kilisede olsaydık bu kadar bir arada olamazdık. Yine de genelde kiliselerin çizgisi bellidir. Mesela Ankara’da başka bir kiliseye gittik o zaman da aynı şeyi yakalarız Rabbin çocuklarıyız çünkü. (Leyla, 40)

Din değiştirenler yeni dinlerini gruba birlikte öğrenirken aynı zamanda grubun onların davranışları üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bunun en önemli göstergesi grup üyelerinden herhangi birinin eşini dövmesi veya ahlaksız bir davranışı görülmesi durumunda sert bir şekilde uyarılması, devam etmesi durumunda gerekirse kiliseden kovulmasıdır. Böylece üyelerin hayatları uzun vadede daha iyi hale gelebilir. İçmeyi veya kötü alışkanlıkları bırakabilirler veya bazıları aynı cemaatten bir kadınla mutlu bir şekilde evlenebilir. Grubun bu etkisinin hem din değiştirenleri cezbetme hem de hayatlarını etkileme yönüyle katılımcıların birçoğunda görülebilir.

Kilisede önemli bir sosyalleşme örneği olarak aile ziyaretleri yapılır. Aile danışmanları, bayan ve erkeklerin danışmanları ve çocuklara yönelik danışmanlar bulunmaktadır. Bu danışmanlar Kutsal Kitab’ı okumaya önem verir ve kişilerin dinle ve din dışında her türlü problemlerini çözmeye yardımcı olurlar. Ayrıca çocuklara⁹⁹ yönelik programlar hazırlanır. Hristiyan olmayanlar için öğrencilik süreci nasıl Hristiyan olunacağına odaklanır. Bu konuda katılımcıların neredeyse hepsi kilisedekilerin sorularına Kutsal Kitap’tan cevap verdiğini, onları dinleyip sorularıyla ilgilendiklerini söylemişlerdir. Kilisenin üyelerinin öncülüğünde yavaş yavaş Kutsal Kitab’ı öğrenmeye başladıklarını, nasıl daha iyi bir Hristiyan olunacağını, ibadet ve dua etmeyi öğrenmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Grubun kişilerin üzerindeki etkisi din değiştirenlerin anlatıların çoğunda görülmektedir. Kilise üyeleriyle tanışmadan önce

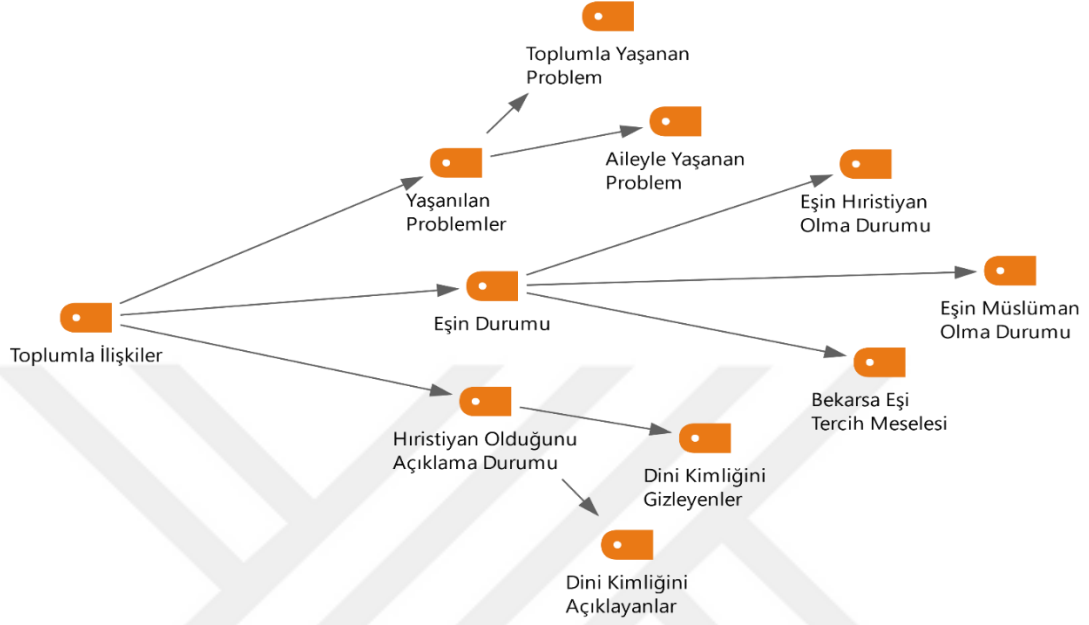
⁹⁹ Kilisedeki ziyaretlerimizde çocuklarla özel olarak ilgilenildiğini gözlemledim. Çocuklarla ilgilenen abi ve abla olarak hizmet veren kilise üyeleri bulunmaktadır. Ayrıca kilisede ebeveynlere bir çocuk ve ergen uzmanı düzenli olarak eğitim vermektedir. Katılımcılardan birisi konuşma sırasında Güneydoğu kiliselerindeki üyelerin çocuklarının yaz mevsiminde Hazar Gölü’nde kapma alındığından bahsetmiştir. Bu durum kilisenin din değiştiren kişilerin çocuklarına özel olarak önem verdiğinin bir göstergesi sayılabilir.

boşluk içerisinde ve kafası karışmış hisseden bazı katılımcıların güvenlik hissine kavuştukları, din değiştirmenin hayatlarını iyileştirdiğini ve sorunlarla başa çıkmalarında destek olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin erkek arkadaşı Hristiyan olan Ruken, birçok problemle boğuşurken kiliseyle tanışmıştır ancak, dönüştüğü sırada evli değildir. Evlenip kilise üyesi olduğunda hayatının istikrara kavuştuğunu belirtmiştir. Bu şekilde diğerleri için de dini grup onların hayatına, hayatlarının önemli bir noktasında (bir arayış, sıkıntı, belirsizlik vb.) ihtiyaç duyulan bir istikrar sağlamıştır. *"Eşimle beraber kilisede Rabbe hizmet etmeye çalışıyoruz. Evlendiğimiz süreçte de çok sıkıntı yaşadık ailem düğüne gelmedi istemeye gelmedi vesaire. Ama yine de kilisedeki birçok kardeş yanımdaydı bize destek oldu"* (Ethem 30). Aileyle problem yaşayanların ise kilisenin bir parçası olduklarında bir aidiyet duygusu kazandıkları görülmektedir. Kilisenin ait olma, sosyalleşme, değerli hissetme ve bir istikrar duygusu kazandırdığını Engin'in sözlerinden anlıyoruz: *"Kilisedekiler bana çok destek oldu. O zaman dedim ki bir aile kaybettim ama daha büyük bir aile kazandım. O yüzden kilise benim için sadece bir ibadethane değil benim için bir ailedir"* (Engin, 33). Bu bakımdan kilise üyeleri arasında sıkı ve güvene dayalı bir ilişki mevcuttur. Bazılarının kilise dışında yakın aile ve arkadaş çevresi bulunmamaktadır. Bununla birlikte aile bağları olan üyeler de kilise üyelerine daha fazla önem gösterir. Kişilerin yaşadığı bir sorun veya hastalık kilisede gündem maddesi haline geldiği gibi bir kişi kiliseden uzaklaşırsa ve sorun yaşarsa onunla yakından ilgilenilir.

3.5.3. Toplumla İlişkiler

Richardson & Stewart'a göre din değiştiren kişilerin dini grup üyeleriyle kurdukları duygusal bağlar, grup dışındaki kişilerle aralarındaki duygusal bağları engellemeyebilir ancak, grup dışı üyelerle zayıf olan bağlar git gide daha da zayıflayacaktır. Bununla birlikte kişinin olumlu duygusal bağlara sahip olduğu aile üyeleri, eşler, sınıf arkadaşları ve benzerlerinden din değiştiren kişiler varsa onlar kişinin din değiştirmesine katkıda bulunacaktır. Yine dini grubun üyelerinden birisinin grubun dışından biriyle olumlu duygusal bir bağ kurması dönüşümüne katkıda bulunabilir. Grup üyelerinden diğerlerinin olumsuz bir etki alması, grubun olumsuz değerlendirilmesiyle ilişkilendirilirse kişilerin din değiştirmesi zorlaşır (Richardson & Stewart, 1977: 832). Buna göre araştırmamız kapsamında derinlemesine mülakatlardan elde edilen sonuçlara göre; din değiştirme sonrasında katılımcıların toplumla ilişkileri aşağıdaki eksen şemada gösterilmiştir. Buna göre Hristiyanlığa geçiş katılımcılar açısından bazı sorunlar yaratmıştır. Yaşanılan problemler aile ve toplumsal ilişkileri etkilemektedir. Ayrıca bir diğer önemli konu eşin Hristiyan veya Müslüman olmasıdır. Eşin Hristiyan olması genellikle kişinin de Hristiyan olmasıyla sonuçlanmış ancak eşin Müslüman

kalması bazı çiftlerde ilişkilerin sonlanmasına yol açmıştır. Eğer kişi bekar ve evlenmeyi düşünüyorsa bu durum onun eş seçimini etkilemektedir. Son olarak toplumla ilişkileri belirleyen diğer bir konu dini kimliği açıklama meselesidir. Toplumda özellikle dini kimliği açıklayanlar için kaçınılmaz bazı sonuçlar doğacaktır.

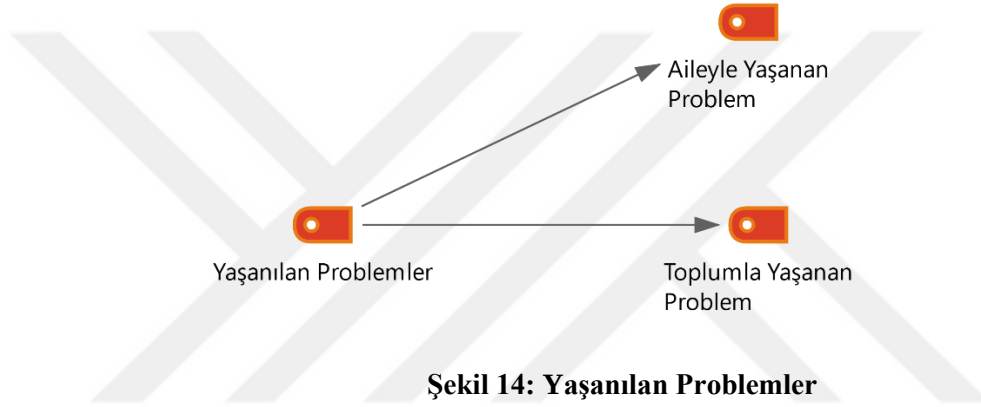

Şekil 13: Toplumla İlişkiler

3.5.3.1. Yaşanılan Problemler

Dini piyasa teorisine göre din değiştiren bir kişinin çevresiyle olan gerilim seviyesi ne kadar yüksek olursa, dini gruba bağlılık seviyesi de o kadar yüksek olur. Ayrıca bir dini grubun cemaat boyutu üye bağlılığını etkilemektedir. Cemaat ne kadar büyükse, grup içindeki sosyal ağlar o kadar az yoğun olur. Büyük cemaatler genelde daha az yoğun sosyal ağlara veya daha büyük dış ağlara, daha düşük kilise bağlılığına ve üye davranışının veriminin daha az izlenmesine yol açar. Dönüştürme süreci çağdaş dünyada muazzam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. Her aşama din değiştiren kişiyi veya grubu farklı yoğunluk dereceleriyle etkileyecektir. Birini yaşamı ömür boyu süren, nispeten sakin bir arayışla işaretlenebilirken, bir başkasının ruhani yolculuğu yoğun bir arayış olabilir. Bununla birlikte insanların yaşam tarzları, değerleri ve algıları dönüşüm sürecine yakından dahil edilir. Dönüşüm hedef ve çaba, değerler, tavırlar, duygular ve davranışları en derinden şekillendiren en yüksek düzeyde algısal ve inanç değişikliklerinin üretir. Kuşkusuz din değiştirme kutsal olanı, dünyayı ve kendini algılama biçimlerinde derin değişimlere tanıklık eder (Starbuck,1899: 120). Buna göre her insanın din değiştirme sürecinde karşılaştığı problemler farklılık arz eder. Bazıları

aile ve çevresinden herhangi ciddi bir tepki almazken bazılarının din değıştirme süreci oldukça zorlu geçebilir. Aile, akraba ve sosyal çevresinden uzaklaşıp izole olabilir. Katılımcılarla yaptığımız mülakatlar ve demografik verilere baktığımızda aile ve eski çevresinden büyük oranda kopan kilisenin çekirdek üyelerinin kiliseye tam bağlı oldukları ve zamanlarının çoğunluğunda hizmet ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte ailesel ve çevresel bağlarını devam ettiren katılımcıların tüm zamanını kiliseye ayırmadıkları, ayin ve bazı etkinliklere düzenli olarak katıldıkları görülmüştür. Ailesel ve çevre bağları çok güçlü olan bazı kişilerin ise zamanla kiliseden koptukları gözlenmiştir. Buna göre din değıştiren kişinin yaşadığı problemler aşağıdaki eksen şemada görüldüğü üzere aileyle ve toplumla yaşanan problemler olarak ikiye ayrılmıştır:

Şekil 14: Yaşanılan Problemler

- **Aileyle Yaşanılan Problem**

Günümüzde giderek artan din özgürlüğü ve dinlerin yayılması, bireysel ilişkilere ve motivasyonlara daha fazla ağırlık verilmesi gereken mikro faktörlerin önemini artırmıştır. Sosyal ilişkiler her zaman önemli olsa da modern sosyal koşullarda bireyler, ilişkilerini koparmak ve yeniden kurmak için daha fazla özgürlüğe sahiptir. Coğrafi ve sosyal hareketlilik, özellikle yeni sosyal ilişkilerin oluşumunu teşvik etmektedir. Dünyanın giderek artan çok ırklı toplumlarında insanlar sıklıkla etnik hatlar üzerinden evlenirler, bu da genellikle dini sınırlar anlamına gelir. Misyoner dinlerin yayılmalarını sağlayan özelliklerinden en önemlisi insanları toplama ve örgütleme yetenekleridir. Bu durum, onları yeni coğrafi veya sosyal yerlerde bulunan ve yeni ilişkiler arayan insanları çekmek için ideal hale getirir. Misyoner dinler, bu tür insanlar için “evden uzakta bir yuva” olma yeteneğine sahiptir. Dini gruplar sürekli olarak yeni insanları dahil edebilen ve onlara grubun bir parçası olduklarını hissettirebilen esnek sosyal ağlardır. Başkalarıyla ilişki kurma motivasyonu temel bir motivasyondur, ancak bireyleri yeni dini gruplarla özdeşleşmeye ve dolayısıyla dini kimliklerini değıştirmeye yönlendiren başka birçok motivasyon vardır. Sosyal bilimciler insan

duygularının veya duygusal enerjinin insan yaşamında son derece önemli bir bileşen olduğunu kabul etmişlerdir. Dini kimlikleri değiştirmeye yönelik bireysel kararların öncesinde, karar verme sürecinde ve sonrasında duygusal unsurlar olması muhtemeldir. Bunlar bireylere göre değişir ancak, insanların bu tür kararları kendilerine duygusal tatmin sağlayan yöne doğru aldıkları ortaya koyulmuştur (Baer, 2014: 21). Bu bakımdan din değiştirmede kararlı olan kişiler, aileleriyle ne kadar problem yaşasalar da yeni bir yuva olarak gördükleri kiliseden kopmamışlardır. Örneğin katılımcılardan Engin din değiştirme kararı verip iman ettikten sonra, ailesinin şiddetli tepkisinden kaçındığı için onlardan ayrılıp kiliseye yakın bir yere taşınmıştır. Başlarda ailesine geri dönmeyi düşünse de Engin'in zamanla bu fikrinden vazgeçtiği ve kiliseyi gerçek ailesinin yerine koyduğu sözlerinden anlaşılmaktadır:

Annemle babam yaşıyor ama Hristiyan olup memleketi terk ettikten sonra bir daha görüşmedik. Eğer ailemin yanında olsaydım herhalde linç ederlerdi. O yüzden onlara Hristiyan olduğumu hiç anlatmadım kabul etmeyeceklerini bildiğim için de onları hiç ziyaret etmedim. Sadece bir kardeşimle telefonda görüşüyoruz. Ben aslında şöyle düşünmüştüm bir-iki yıl ailemden uzak durayım kafamı dinleyeyim sonra tekrar yanlarına dönerim diye düşünmüştüm. Sonra bu süre uzadı üç yıl oldu sonra dört yıl oldu. Şimdi on bir yıl oldu en sonunda çünkü hiç güzel bir anım yoktu açıkçası insan güzel şeyleri özler orada güzel bir şey yaşamadım. (Engin, 33)

Katılımcılardan Mahmut ise din değiştirme kararı verince ailesinin verdiği tepkilerden kaçınmak için kısa süreli de olsa evini terk etmek zorunda kalmıştır. Ailesinin en çok çevre baskısından çekindiğini söyleyen Mahmut onun daha genç olduğunu, gelip geçici bir hevese kapıldığını düşünmüşler ancak sonunda durumu kabullenmişlerdir:

Ben bir şeye karar verince onu yapardım anne babam karşı çıksa da çok tartışmazdım onlarla. Onlara söyledim Hristiyan olduğumu. Anneme bırak benim dönmemi senin de inanman lazım dedim. Çünkü ben sorgulayarak Rabbi buldum neden durup dururken insan ailesiyle kötü olmak ister ki. Bu ağır bir psikolojik bir süreçti benim için. O zaman beni çok kale almamışlardı vaftiz olunca dönmeyeceğimi anladılar. Vaftiz olma sürecinde ailemin tepkileri oldu. Genelde elalem ne der şeklindeydi yani toplumsal bir çekince vardı. O benim üzerimde ciddi anlamda bir stres oldu. Ben evden ayrılmak zorunda kaldım bi 40 gün uzaklaştım. Başlarda benim kiliseye gidip geldiğimi biliyorlardı. Ama ben okumayı sevdiğim için çok ciddi düşünmediler. Evde yaşamamın ağır bir durumu olunca evi terk ettim, sonra aradılar gel konuşalım dediler. Biz bir abimi kaybettik ben de en büyük olunca dayım araya girdi onlara kızdı abimden ötürü beni de kaybetmek istemediler. (Mahmut, 38).

Katılımcılardan Leyla'nın ailesi ise ilk olarak; Leyla'nın o zamanlar evlenmeyi düşündüğü kişi olarak tanıttığı sevgilisinin Hristiyan birisi olmasına karşı çıkmışlardır. Zamanla onu tanıyınca kabul ettiklerini söyleyen Leyla'ya göre asıl sorun kendisinin de sonradan Hristiyanlığı kabul etmesidir. Halen ailesiyle sıkıntılı olduğunu şöyle anlatmıştır:

Ailemin eşimi kabul etmesi çok zor oldu onun Hristiyan olmasını kabul edemediler. Ama onu tanıdıkça çok sevdiler hemen çok farklı bir insan olduğunu anladılar. Ama benim Hristiyan olmam hala sancılı bir süreç yine de aramız iyi görüşüyoruz babam hariç. Sen kendini yaktın diye bakıyorlar bari çocuklarını yakma diye bakıyorlar. Ben onlara mektupla haber verdim tabi şok gibi geldi. İlk kız kardeşim aradı biz zaten bir farklılık hissediyorduk inşallah bir gün Müslümanlığa geri dönersin dedi annem de bazen söyler. (Leyla, 40)

Katılımcılardan Ethem ise Hristiyan olduktan sonra evden atılmak gibi ciddi sıkıntılar yaşadığını anlatmıştır. Daha liseyi bitirmeden Hristiyan olan Ethem’in anne- babası bu süreçte boşanmış ve gidecek bir yeri kalmayınca kilisede yaşamaya başladığını şöyle anlatmıştır:

Babam ben namaz kılmadığım için birkaç defa dövdü beni. Ondan sonra dedi sen Hristiyan mısın ben aslında bir şey söylemedim ona evet veya hayır demedim çünkü hala tam emin değildim ne olduğumdan. Sonra ben bunu besleyemem dedi anneme. O süre de iki-üç ay dayımın evinde kaldım çünkü babam istemiyordu. O zaman eski mevzular açıldı annemle babam o süreçte boşandılar. şimdi de ayrı yaşıyorlar. En sonunda dayım da annemi çağırdı dedi bu ocuk Hristiyanlığı bırakmayacak Müslüman olucak ben bunu besleyemem. Annem de bana döndü dedi ‘bak oğlum sen gerçekten Müslüman olacaksan bu akşam eve geldiğin zaman bu evde kal Müslüman ol. Ama yok eğer ki onu istemiyorsan bi daha bu eve gelme’. Ben anneme o zaman söyledim ‘bi inanç anneyle oğlu nasıl ayırabilir?’ Tabi ki de onun için bu böyle bir şey değildi. Çünkü bir yandan bizim toplumumuzda utanç da var bir yere gittiğin zaman ‘aa falankesin oğlu Hristiyan olmuş falankesin oğlu gâvur olmuş’. Bu gibi şeyler insanları derinden etkiliyor. Daha sonra evden ayrıldım kiliseye gittim abimi aradım abimle bunları konuştuk. 2010’du herhalde kuzenimin düğünü vardı. Temmuzda vaftiz oldum. Abim geldi evlenmişti başka bir yerde yaşıyordu. Ailemle konuştu kabul etmezseniz onu yanımda gtrcem. Çünkü daha lise teydim son bir yılım vardı. Son sınıfı okumam lazımdı. Beraber gittik iki ay kadar kaldım. Sonra abime Diyarbakır’da yaşamak istiyorum dedim. Döndüm iki yıl kadar kilisede kaldım. O iki yıl içerisinde çok zorluklar sıkıntılar oldu. Bazen oturup ağlıyordum ailemden ilk defa ayrı kalıyordum. Gerçekten yüreğimde büyük bir acı hissettim ama bir yandan mutluyum çünkü doğru yolu bulduğuma inanıyorum. O iki yıl içerisinde imanım daha da arttı çünkü bana daha çok şey kattı hayatı öğrenmeye başladım. (Ethem 30)

Katılımcılar arasında sosyal evre bağlamında bakıldığında en etkili sosyal ilişki ağının aile olduğu anlaşılmaktadır. Her şeyden önce insanlar sosyalizasyon süreçlerinde diğer insanlardan ziyade yakın sosyal çevreleriyle ilişki kurdukları için, yakın sosyal çevreleri insanların sosyal inşalarında başat şekillendirici kaynaklardan biridir. Aynı zamanda sosyal evre, hayati bir kurumsallık olarak hayatları boyunca iş görmeye devam etmektedir (Keser, 2012: 70). Diyarbakır toplumunda bireylerin ailelerini herhangi bir sosyal grup veya ideolojinin üzerinde ve ötesinde destekleyecekleri ve savunacakları yönünde ahlaki bir beklenti vardır. Oldukça önemli olan aile bağları kişilere kimlik, aidiyet ve önemli bir sosyal

destek ağı sağlar. Katılımcılarda görüldüğü gibi bir aile üyesinin Hristiyan olması toplumsal bir utanç ve bir kayıp olarak kabul edilebilir. Bu bakımdan kilisede dinlemiş olduğumuz hayat öykülerinde, din değiştirenler dönüşümleri sırasında baskı gördüklerini dile getirmişlerdir. Katılımcılardan Yakup bu durumu şöyle anlatmıştır:

Annemde biraz alışkanlık vardı. Ben üçüncü kişiyim ama bizim akrabalar arasında bağlılık vardır. Zazalarda bu bağlılık daha fazladır. Bir konu çok hızlı yayılır. Annem taziye veya akraba ziyaretine gittiğinde işte küçük oğlunda gâvur olmuş diyorlarmış. Bizimkiler böyle dedikoduları severler. Annem üzüldüğü için kötü karşıladı. Belki insanlar bu kadar dedikodu yapmasa bu şekilde kötü karşılayamayabilirdi. Eve gittiğimde küfür ve beddua ediyordu. En ufak bir şey söylesem rahatsız oluyordu. Dayım gelip konuştu. İlk geldiğinde normal konuştu. Sonra geldiğinde ise net bir şekilde sordu. Kuran-ı Kerim'i kabul ediyor musun diye. Önce söylemek istemedim. Sonra yine sordu ve ben kabul etmediğimi söyledim. Kabul etmiyorsan benim senin gibi bir yeğenim yok dedi. Bundan sonra benim çocuklarımla da görüşme dedi. Sen onların beynini yıkarsın dedi. Babam beni mahallede gördü. Kiliseye gidiyor musun doğru mu dedi. Bende evet doğru dedim. Sokağın ortasında yüzüme tükürdü. Senin gibi evlat olmaz olsun dedi. (Yakup, 25)

Katılımcılardan Baran ailesinin din değiştirmesini olumlu karşılamadığını, hepsinin aşırı tepki gösterdiğini, babasının isteklerinin sonu gelmediği için onu dinlemediğini zamanla ailesinin bu durumu kabullenmek zorunda kaldığını anlatmıştır:

Diyarbakır'a gelince bir süre gizledim tabi ne tepki verirler ne yaparlar diye. Zamanla açıklayınca annemle hala şunu tartışırız. Toplumumuzda Müslüman olmayanların öldürülmesi serbest diye bakıyorlar. Mesela benim rahmetli amcam seni öldürcem kafanı kesicem diyordu. Benim bütün sülalem tepki gösteriyor çoğuyla da konuşmuyorum. Ben hiçbir zaman onlarla bağımlı koparmak istemedim böyle bir şeyin parçası olmak istemedim. Ailem benim Hristiyan olmamı karşılamadı. Annem günlerce ağladı, üzüldü, cehenneme gidicek benim oğlum. Halam falan bayağı bir cinnet geçirdi. Sonra alıştılar insan her şeye alışıyor. Şunu örnek vereyim benim babam daha bunca yıllık evliliğimde evime gelmiş değildir gelmez. Yani malumunuz biz Hristiyanların yemeği yenmez haramdır. Sabah beş buçukta servise biniyorum akşam altıya kadar çalışıyorum ama söze gelince bizim yemeğimiz haram. Eşim mesela başı açık bizim ailede türban önemli bir kıstastır. Babam diyor mesela sen takmadığın sürece ben senin evine gelmem. Biliyorum türban taksa namaz kılsın diyecek namaz kılsa oruç tutsun diyecek o isteklerin sonu gelmeyecek. (Baran, 34)

Katılımcıların ebeveynlerinin din değiştirmelerine yönelik tepki göstermesine aldırnamaları ya da ebeveynlerin bu duruma zamanla alışması beklentisi ebeveyn otoritesinin kaybıyla ilişkilendirilebilir. Ebeveynlerin bu durumu zamanla kabullenmek zorunda kalması, ebeveyn otoritesini çaresiz bırakan yeni otoriteleri işaret etmektedir. Zira burada ebeveynlerin otorite ve deneyiminin katılımcılar üzerindeki etkisinin zayıf kaldığı görülmüştür (Ekinci,

2022: 152). Ailesiyle yaşadığı stresli dönemin ardından, annesinin yüreğinin daha yumuşak olduğunu ve sonunda kendisiyle barıştığını söyleyen Oktay, annesinin tam tersine babasının onu evlatlıktan ve mirastan reddettiğini anlatmıştır:

İki yılın sonunda annemle barıştık. Annem biraz yumuşadı. Eve gittim onu görmeye o zaman daha sık gitmeye başladım anne ben gelmek istiyorum sizi seviyorum siz benim ailemsiniz falan. Annem dedi ki istemiyorum seni sakın bir daha gelme ama sonra affetti. Anne yüreği çok farklıdır baba gibi değildir. Annem çok fedakârlık yaptı o zamanla. Ama babamla aramız düzelmedi. On yıl oldu babamla görüşmüyoruz. İlişkimiz yoktur konuşmuyoruz evlatlıktan reddetti bizi. Ama tabi ki de bu bizim için bir üzüntüdür. Yarın bir gün babama bir şey olursa biz onun yanına gideceğiz. Onu evimize alıcaz ona bakıcaz bizim babamızdır. Bizim inancımız sevgiden bahsediyor biz gerçekten de onları seviyoruz. (Oktay, 27)

Katılımcılardan Uğur da ailesinin din değiştirmesine aşırı tepki verdiğini, kendisiyle konuşmadıklarını, bu yüzden düğününü yapamadığını anlatmıştır:

Ailem benim durumuma sert tepki verdiler benimle uzun bir süre konuşmadılar. Benimle uzun bir süre hiçbir şekilde iletişim kurmadılar. Evime gelmediler. Hatta ilk evlendiğim zaman eşimi kabul etmediler, düğünü yapmadık ne yazık ki acı gerçek. Düğün yapamadık ailem istemediği için kabul etmediği için ve ilk ailemin evine gittiğimde akrabalarımı bizi kabul etmediler ilk etapta ama sonrasında yavaş yavaş bizi ben onlara kendim söyledim ben inancımı kendim seçiyorum, ben sizi seviyorum ben ailem olarak sizi seviyorum çünkü ailemden ben geri duramam ama inancım benim inancımdır. Ben inancımı kendim seçebilirim bunda bir şey yok. Hatta siz de araştırın dedim. (Uğur, 35)

Alevi Türkmenlerden biri olan Ziya ise ailesinden aşırı tepkiler almadığını ancak arkadaş ve akrabalarının ondan uzaklaştığını, akrabalarının onun yüzünden devlet kurumlarında işe girme konusunda endişe duyduklarını şöyle anlatmıştır:

97’de kilisede hizmet etmeye başladığımdan babamın haberi yoktu. Dedi oğlum gittiğin yol yanlıştır ama çok değerli bir insan olmuştun. Herkes seni söylüyor, herkes seni takdir ediyor. Köydeki insanlar da yakından senle ilgileniyorlar. Dedim baba yanlış olduğum yol nasıl beni düzeltti dedim o da yanlıştır dedi. Ama hamdolsun ki babam 86 yaşında yedi-sekiz yıl önce ölmeden iman etti. Annem de şu anda yaşıyor o da imanlı. Aslında Alevi kesiminde çok böyle anormal seni öldüreceğim, seni kıyacağım sen bittin diye bir tepki yok ama gerçekten senden uzaklaşıyorlar. Arkadaşların senden uzaklaşıyor akrabaların senden uzaklaşıyor. İşte sen beni rezil ettin. Akrabalarımın bazıları senin yüzünden bizim çocuklarımız devlete işe alınmayacak. Sen Hristiyan oldun asla bizim çocuklarımız devlet dairelerinde ne memur olabilir ne de başka bir şey. Bu şekilde baskılar olmuştu. (Ziya, 55)

Katılımcılardan Helen de oruç tutmadığını fark edince annesine Hristiyan olduğunu açıklamak zorunda kaldığını ve onun tepkisini şöyle aktarmıştır:

Kendi ailemde başka Hristiyan yok eşim dışında. Benden etkilenmeleri benim vazgeçmemem oldu. Onların beklentileri rüzgar gibi geçip gidecek şeklindeydi ama bu kadar uzun süre devam etmesinden etkilendiler. Ben bi beş yıl falan araştırdım beş yıldır iman ediyorum. 6 yıldır evliyim. Bazı akrabalarım neden böyle yaptığımı düşünüyorlar. Onlara göre bizim her şeyimiz yanlış. Annem evlendikten sonra oruç tutmadığımı öğrenince fark etti ‘ne saçmalıyorsun sen’ dedi ‘onların (Hristiyanların) yemeği bile haramdır’ dedi. Ben de ‘ne demek haramdır diyelim sen hasta oldun tedavisi Avrupa’da gitmicek misin oraya paran da var’ dedim, ‘giderim’ dedi, ‘orda yemek yemicek misin onların suyunu içmicek misin’ dedim sonra sustu. (Helen, 30)

Din değiştirmesinin bir sonucu olarak, kendisi ve ailesi arasında belli bir ölçüde çatışma geliştiğini katılımcılardan Ruken şöyle anlatmıştır:

Burda genelde aileden birine kızı verirler bizde o çok olmadı annem aileden istemiyordu ama bi arkadaşının oğluna vermek istiyordu o zaman da bayağı sıkıntı yaşadık ondan eşimi istemedi. Eşimle görüşürken kiliseye gittiğimde annem bir heves olarak düşündü ama sonra evlenmeye karar verdiğimizde tepki gösterdi. Biz evlendikten sonra sıkıntılar yaşadık bir dönem ben kötü evlat oldum hayırsız evlat oldum. Sonra aslında annem babamı da doldurmaya başladı etkilemeye başladı sonra babam da benimle görüşmemeye başladı. Annemin etkisinde kalarak uzaklaşmaya başladı. (Ruken, 36)

Buraya kadar aileleriyle katılımcılar arasında bir çatışma yaşansa da çoğunlukla ebeveynlerin bir süre sonra bu duruma alıştığı görülmektedir. Ebeveynlerin alışmasını sağlayan faktörlerden birinin bazı ailelerde görülen din değiştiren aile üyesinin radikal görüşlere hatta örgütlere katılacağına dair yaşanan korkudur. Bu duruma katılımcılardan Mervan örnek gösterilebilir. Mervan kiliseye gelmeden önce psikolojisinin bozuk olduğunu, silahlı eğitim aldığını, hapse girdiğini söylemiştir. Ancak din değiştirdikten sonra evlenip bir yuva kuran eski aşırılıklarını bırakan bir insan olmuştur. Bu bakımdan ailesinin adeta bu duruma sevindiğini söylemiştir:

Annem ara sıra kızardı ne işin var niye gittin diye ama babam hiç tepki göstermedi Hristiyan olmama. Hatta amcamlara karşı savunuyordu eskiden çok kötüydü şimdi ne yapmışsa iyi yapmış karışmayın araştırmış karar vermiş Hristiyan olmuş sizi ilgilendirmez derdi. Çünkü babam dağa çıkacağımdan falan çok korkuyordu. (Mervan, 39)

Ayrıca Kürt Solu’na yakın aileye sahip olan katılımcıların ailelerinin Hristiyan olmalarına büyük bir tepki göstermediği ve ailesel bir yönlendirme olmamasından dolayı din değiştirmenin daha kolay gerçekleştiği Asım’ın durumunda görülebilir:

Ailemde din değiştiren yok deist ateist de yok. Öyle büyük bir tepki almadım sadece bir akrabam bana kötü sözler söyledi. Babam benim Hristiyan olduğumu bilir ama bunu kimseye söyleyemez. Toplum baskısından dolayı. Kardeşlerimle de aram iyidir. Onlardan tepki gösteren olmadı. Abim mesela kiliseye gittiğini bilir. Bizim ailede Hizbullahçı olan yoktur hepsi demokrattır, hiçbir

zaman namaz kıl demediler. Bu durum biraz da benim vermiş olduğum savaşıla ilgili yoksa tepki verirlerdi Hristiyan olmama. Annem benim kiliseye gittiğimi duyunca biraz üzüldü. Ona dedim ki senin sevinmen lazım bak ben kimseyi öldürmek için bir yere gitmiyorum. Ben bir yere gidince insan sevgisiyle doluyorum. Annemle konuşuyorum bazen. Annem mantıklı bir insan. Okumadığı için okuma-yazması olmadığı için her zaman şu sitemde bulunur. Keşke beni gönderseydiler ben okumasını bilseydim. Zaten bu coğrafyada kızların okutulması falan tamamıyla bir şeytan işiymiş gibi görüldüğü için kızlar okutulmuyor. Son zamanlarda biraz daha arttı. O da devletin filan çıkıp kızların da okumasına dayalı bir şeyler çıkarmalarından dolayı yoksa izin vermezdiler. (Asım, 33)

Katılımcıların aileleriyle yaşadıkları problemlerin en büyüğü kuşkusuz genç yaşta din değiştirenler için anne ve babayla yaşanan problemlerdir. Daha ileri yaşlarda din değiştirenlerin bu derece büyük problem yaşamadıklarını katılımcılardan Musa'nın sözlerinden anlıyoruz:

Ailemle ilgili bir sorun yaşamadım çünkü belli bir yaşa gelmiştim, annem babam zaten ölmüştü eşim de o dönemde kısa bir süre o da benimle geldi bi sorun yaşamadık. Çocuklarımla paylaştığımda küçüğü ses çıkarmadı, büyüğü 'Müslümanlardan ne hayır gördük ki Hristiyanlardan bir hayır görelim' dedi. Annem babam vefat etse de çevreden ve arkadaşlardan ufak tefek tepki gösterenler oldu. (Musa, 46)

Katılımcılardan Musa gibi Rohat da ailesine Hristiyan olduğunu söylediğinde çok büyük bir tepki almadığını ifade etmiştir:

Yani ailemden fazla tepki almadı. Sadece bir ara kızım Müslümanlardan ne hayır gördükte Hristiyanlardan bir hayır görelim diye ufak bir tepki verdi. Bir ara oğlum da Müslümanlar da Hristiyanlar da hepsi aynı dedi. Annem ve ablam bazen tepki gösterir. Ablam, "babam sağ olsaydı seni öldürürdük" dedi. Ablam dini duygularla tepki gösterdi. İşte bizi rezil ettiğin şeklinde değil de dini değiştirdiğim için tepki gösterdi. Kendisi bilinçsizdir. Yeğenim ilahiyatçı ve ailemin büyük kısmı muhafazakâr. (Rohat, 49)

Katılımcıların yaşadığı problemler çoğunlukla ailesel olmuştur. Aileler bu durumu makul karşılamamış, üç kişinin babası şiddete başvurmuş, dört kişinin ailesi evlatlıktan reddetmiştir. Yine bazıları konuşmayarak ceza verme yoluna gitmiştir. Katılımcılar dindar bir aileye sahipse bağlar kopma noktasına gelebilmektedir. Hristiyan olduktan sonra on yıl geçmesine rağmen ailesini hiç görmeyen üye vardır. Evden kovulan ve uzun bir süre eve gidemeyen kişiler de vardır. Bazıları ise bir süre sonra en azından çekirdek aile ile bir araya gelmektedir. Fakat bu görüşmeler çok sınırlıdır. Hristiyan olan ve vaftiz olmayı düşünen, fakat bu durumu ailesinden saklayan sadece bir kişi vardır. Katılımcılar ailelerinin Hristiyan olmaları konusunda dinlerinden değil de toplumsal baskıdan daha çok çekindiklerini söylemiştir. Bu yüzden aileler çocuklarının Hristiyan olduğunu bilseler de bu konu hakkında konuşmaktan

kaçınmakta, görmezden gelmekte ve hatta bazıları bu durumu inkâr etmektedir. Katılımcıların ailelerinin konuyla ilgili en çok “millet ne der biz rezil ettin” ifadelerini kullandığını söylemiştir. Bu durum Diyarbakır gibi kozmopolit bir şehirde toplumsal bağların hala çok güçlü olduğunu göstermektedir. Toplumun ne söylediği veya ne söyleyeceği, insanların ne düşüneceği nasıl yargılayacakları kişilerin davranışlarının üzerinde önemli bir kontrol mekanizması olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte din değiştirenler için kilise evden uzakta bir yuva olarak işlev görmekte, kiliseye gelen kişilerin hemen hepsi sıcak ilişkiyi kilise mensupları ile sağlamakta ve yeniden sosyalleşmektedir.

• Toplumla Yaşanan Problem

Lofland & Stark’a göre ideolojinin kabulü ve tam üye olma kararı, genellikle grubun üyeleriyle uzun bir etkileşim döneminden sonra gelir. Dolayısıyla dönüşüm birinin arkadaşlarının fikirlerini kabul etmesiyle beraber gerçekleşmektedir. Ayrıca Lofland & Stark’a göre; üye olmayan yakınlarla (aile ve akraba gibi) kurulan duygusal bağlar, dini grup üyelerinden daha güçlüyse kişiler büyük olasılıkla dönüşmeyeceklerdir. Ancak dini grup üyeleriyle olan duygusal bağlar daha güçlü olursa, din değiştirme olasılığı artar. Bununla birlikte yeni ve mevcut üyeler arasındaki kişilerarası ve genellikle uzun süreli oluşan bağlar dönüşüm sürecinin gerekli bir parçasıdır (Lofland & Stark, 1965: 870-872). Ayrıca konuyla ilgili olarak Snow & Phillips, potansiyel müşteri ile bir veya daha fazla üye arasındaki duygusal bir kişilerarası bağın, dönüşüm için gerekli bir ön koşul oluşturduğunu ileri sürmüştür. Böyle bir bağ, kişi ve dini grup arasındaki bilgi boşluğunu köprüleme işlevi görebilir, mesajın ve amacın güvenilirliğini artırabilir. Bu nedenle din değiştirme, “bir kişinin arkadaşlarının fikirlerini kabul etmekten” daha fazlasını içerdiği halde, bir veya daha fazla üyeyle belirtilen duygusal bağın yokluğunda ise bunun pek olası olmadığını iddia etmişlerdir (Snow & Phillips, 1980: 44). Buna göre katılımcıların ifadelerinden din değiştirdikten sonra dini grupla kurulan duygusal bağların arttığı ancak eski toplumsal çevreleriyle olan bağlarının koptuğu veya kopma noktasına geldiği anlaşılmaktadır. Bu duruma katılımcı Yakup’u örnek verebiliriz:

Çevrem değişti. Ailem ile ilişkiler ya koptu ya kopma noktasına geldi. Eski arkadaşlarımdan sadece üç-dört kişi ile iletişim devam ediyor. Ama bunlar Hizbullah’ın içinden olmayan kişilerdir. Toplumdan dışlandım. Şu an eski mahalleme gitmek istemiyorum. Bakışlarından rahatsız oluyorum. En son beş-altı ay önce gittim. Herkes bana bakıyor. Herkes birbirini tanıyor. Beni eski arkadaşlarım tanıyor. Eski arkadaşlarla konuştuğumda herkes bizi tanıyor. Bazen diyorlarmış işte birisi var Hristiyan oldu diyorlarmış. Kim filan deyince benim eski resimlerimi gösteriyorlarmış.

Cemaatten gelen ve şimdi Hristiyan olan Mehmet abi var. Benden ve abimlerden sürekli bahsediyorlarmış.” Böylece tanımayanlarda beni tanımış oluyor.

Konuşmanın devamında; *“Sen Müslümanken ağabeylerine yönelik bir tepki alıyor muydun”* şeklindeki sorumuza ise Yakup, *“Evet alıyordum. Çevremdekiler en azından dil ile bunu belli etmiyordu ama anlıyordum. Bakışlarında hissediyordum. Küçümseme ve üzülmeye davranışları veya sözleri oluyordu. Yazıktır bunun ağabeyleri Hristiyan oldu deniliyordu. Acınası bir bakışa maruz kalıyordum ve bu beni rahatsız ediyordu”* (Yakup, 25). Katılımcılardan Alex ise toplumla ilişkilerinin insanlar bazında değişiklik gösterdiğini, bazı insanlar kötü tepkiler verirken bazılarının ise iyi davrandığını şöyle anlatmıştır:

Günlük hayatımdaysa dışarı çıktığımda insanlar iyi davranıyorlar ancak Hristiyan’ım dediğimde suratları değişiyor. Eğer konu açılırsa Hristiyan olduğumu söylüyorum. Telefon rehberimin yüzde yetmişi Müslüman arkadaşlardan oluşuyor. Aynı şeye inanmıyoruz diye ben onların kalbini kıracağım diye bir şey yok. Hepsi bana aynı şekilde davranmıyorlar mesela ateist olanlar beni ararlar ya da Alevi olanlar da çok seviyorlar. İmam Hatip mezunu arkadaşım da var konuşuyoruz bazen ilahiyatla ilgili kader mevzusunu mesela adam benden daha iyi biliyor. Zaten iyi bir vatandaşın aşırı hareketlerde bulunmaması gerekiyor. Bulunduğu ülkedeki Müslümanları düşünmesi gerekiyor. Mesela kalkıp Amerika’da Kuran’ı Kerim’i yakmak isteyen bir insan olmuştu buna iyi bakmazlar, iyi bir şey değildir. İsa diyor ki; insanların sana nasıl davranmasını istiyorsan sen de onlara öyle davranmalısın. (Alex, 23)

Diyarbakır’daki ilk Protestanlardan birisi olan Ziya ise Hristiyan olduğunda babasının toplum içine çıkmaktan çok utandığını kendisini devletin takip ettiğini ve polis tarafından hem kendisinin hem ailesinin baskı gördüğünü anlatmıştır. Ziya dışında devletle bir sorun yaşadığını anlatan kimse olmamıştır.

İlk yıllarda babam çok sıkılıyordu utanıyordu benden özellikle ilk iman ettiğimde anneme şunu söylüyordu. Ben onun yüzünden kesinlikle ne taziye gidebiliyorum ne bir cemaatin içine çıkabiliyorum, ne düğüne gidebiliyorum, ne kahveye gidebiliyorum beni rezil ettin. Çok ilginçtir ben o zaman 90’larda polis tarafından da çok baskı gördüm. Hiçbir suçum yokken iki sefer mahkemeye verildim. Baktılar ki hiç geri adım atmam söz konusu değil sonra köyde babamı rahatsız etmeye başladılar. Muhtara gittiler işte siz çocuklarınıza sahip çıkın. O zaman gelen baskılar gerçekten canımı yakıyordu. Onun dışında bizim akrabalarından bir tehdit almadım. (Ziya, 55)

Ziya’nın anlattıklarından anlaşıldığı üzere Diyarbakır toplumunda cemaat yapısında benzer şekilde yüz yüze ilişkilerin oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Ziya’nın ailesi gibi katılımcıların çoğunluğunun ailesi aşağıdaki pasajlardan görüldüğü üzere toplumsal tepki yüzünden onların Hristiyan olmalarına olumsuz yaklaşmışlardır:

Annem tepki gösterdi ama çevreden dolayı dinden dolayı değil annem zaten her şey bu dünyada yaşanır öldükten sonra cennet cehennem yok derdi. Annem hiç okula gitmedi yetmiş küsur yaşında ama düşüncesi böyleydi. Tepki göstermesi İslamiyet'e dön diye değildi işte çevre ne der Hristiyan biriyle evlendi Hristiyan damadı var onunla evlenmiş o yüzden Hristiyan olmuş. (Leyla, 40)

Annem o zaman çok sıkıntılar sorunlar yaşadı. Ama bizim yüzümüzden değil biz farklı bir yerde olsaydık farklı bir inancımız olacaktı. Ama maalesef toplum bu halde olduğu için ister istemez onlar da bunun zararını gördüler. (Asım, 33)

Annemde abimler Hristiyan olduğundan dolayı biraz alışkanlık vardı. Ben üçüncü kişiyim ama bizim akrabalar arasında bağlılık vardır. Zazalarda bu bağlılık daha fazladır. Bir konu çok hızlı yayılır. Annem taziye veya akraba ziyaretine gittiğinde işte küçük oğlunda gâvur olmuş diyorlarmış. Bizimkiler böyle dedikoduları severler. (Oktay, 27)

Din değiştiren kimseler açısından en sarsıcı şey içinde rahatça büyüdükleri toplumun bir anda onları yabancı olarak görmeye başlaması, buna bağlı olarak da aidiyet hissinde yaşadıkları kayıptır (Özyürek, 2015: 71). Bu bakımdan katılımcılardan bazıları ise Hristiyan olduktan sonraki durumlarını 'dışlanmış' ve 'yalnız' olarak nitelendirmişlerdir:

Geçmişte üniversite arkadaşlarım vardı onlar Türkiye'nin dört bir yanına dağıldılar zaten pek görüşemedik ailemle de aynı şekilde görüşmüyoruz. Ben çok girişken biri değilim çevrem de çok geniş değildi zaten. Ama yine de Hristiyan olduktan sonra kendimi insanlar tarafından bayağı dışlanmış hissediyorum.” (Engin, 33) “Toplumda kendimi yalnız olarak hissediyorum. Eskiden de bu yalnızlık vardı baskın değildi ama şimdi daha çok baskın. Hristiyan olduğumu kuzenlerim akrabalar da biliyor ama bir dışlanma durumu olmadı arayıp soruyorlar. Toplum bana ait ben bu topluma aitim tamam ama bir yerde kendimi azınlık da hissediyorum. İlk gittiğim yerde merhaba ben Hristiyan'ım demiyorum tabi ki. (Ruken, 36)

Katılımcılardan Musa da aynı şekilde Hristiyan olduğu ilk duyulduğu zamanlar toplumdan dışlandığını, akraba ve komşuları yüzünden sıkıntı yaşadığını anlatmıştır:

İlk başta duyulduğu zaman Hristiyan olduğun toplumda dışlanıyorsun gerçekten. Mesela komşularım ben aşağı inerken arkasını döndüler haramdır günahdır diye. Hatta kardeşlerim ablam İstanbul'dan bize geldi benimle bir ay konuşmadı o da ne için konuşmadı sen yanlış yoldasın diye hani sevgisinden dolayı. Diğer ablalarım geldiği zaman yemek yemezdiler bir şey içmezdiler haramdır diye ama anlıyordum tabi. Hamdolsun şimdi bir sorun yaşamıyorum. (Musa, 46)

Katılımcılardan Rohat ise Hristiyan olma durumunu toplumda 'olumsuz etiketlenme' olarak anlatmıştır. Konuyla ilgili olarak Rohat şunları söylemiştir:

Müslüman toplumu hoşgörü bakımından eleştiriyorum. Hristiyanları kötüledikleri için etiketlemiş oluyorlar insanları hedef göstermiş oluyorlar. Kiliseye gitme şöyle olur böyle olur. Arkamdan bazı insanlar gâvur diyor. Özellikle bazen iş ortamında dini konularda tartışma yaşıyorum.

Akrabalarımda muhafazakâr olan çoktur. Bununla birlikte ailemde demokrat olanlarda vardır. Ayrıca akrabalarımda ateist olanlarda vardır. Hatta bir yeğenim Budist'tir. Bu yüzden ailem yerine toplumla daha çok sorun yaşıyorum. (Rohat, 49)

Etnik ve dini çeşitliliğin olduğu Diyarbakır'da sanılanın aksine hoşgörölü bir ortamın olmadığından yakının Mahmut da Hristiyan olduktan sonra toplumdan dışlandığını şöyle anlatmıştır:

Diyarbakır'ın çok bağnaz bir yapısı var söylenenin aksine. Ben inanmıyorum yok Ermeniler bizim kardeşimiz. Kesinlikle hikaye bunu kimse bana anlatmasın. Ya da demokrat diyenlerin öyle olduğuna. Mesela insanlar zamanla süreç içerisinde bakıyorsun yanıma geliyorlar oturuyoruz konuşuyoruz ben sosyalistim diyorlar sonra ben Hristiyan olduğumu söyleyince tam tersi konuşuyorlar. Lan hani sen sosyalisttin. O yüzden ilk etapta girdiğimiz bi toplumda Hristiyan olduğumuz öğrenilince bir dışlanma oluyor. Ama zamanla insanlar tanıdığında şöyle bir örnek vereyim bizim ilçeden gelip gidenler var işyerinde. Bi arkadaş vardı nöbette dedi sana bir şey itiraf edicem dedi 'valla anlatıyorlardı bi Hristiyan var ama çok iyidir gerçekten, efendidir, dürüsttür, sadıktır, iyi çalışıyor. Ya ben diyordum bırakın Hristiyan ya diyordum bırakın her tarafı iyi olsa ne olur sonuçta Hristiyan.' Şimdi haftada bir sefer muhakkak beni arar kardeşim nasılsın iyi misin bir ihtiyacın var mı diye sorar. (Mahmut, 38)

Diyarbakır'daki yaklaşımdan şikâyetçi olan bir diğer katılımcı Helen'dir. İzmir'de büyümüş ve yetişmiş olan Helen evlendikten sonra Diyarbakır'a gelmiş hem yabancı hem Hristiyan olarak buraya uyum sağlamakta oldukça zorlandığını şöyle aktarmıştır:

Biz Diyarbakır'a gelmeden bir tek kutsal kitabı okuyorduk kiliseye gitmiyorduk. İzmir'de kaldık ama eşimin annesi gelmesini istedi. Benim zorumla buraya geldik. Burada ilk bir sene çok zor geçti asker polis ilk defa burada gördüm. İzmir'in kültürünü almışım buradakiler bana çok yobaz geldi. Kayınpederim beni ilk açık görünce bir daha seni böyle görmücem dedi elini öptürmedi bana kapanacaksın dedi çok psikolojik baskı altında kaldım. Ailesi ve hamilelik çok zorladı beni. Geldiğimde çok kötü bir bölgede yaşadık hırsız esrarcısı polisi bu durumda beni çok etkilemiş olabilir. Bazen onlara (Kürtlere) çok kızdığım zamanlar oldu bazen çok utandığım zamanlar oldu çok öfkelendiğim zamanlar oldu. Çok yobazlar aşırı derecede bilmedikleri bir inanca bağlılar. Aile içi kavgaları düşmanlıkları var birbirini sevmiyorlar evliliklerinde huzur yok. (Helen, 30)

Yaptığımız mülakatlardan anlaşıldığı kadarıyla din değiştirdikten sonra katılımcılar sosyal ihtiyaçlarını ilk olarak kiliseden sağlamaktadır. Müslüman toplumla ilişkileri ise çoğu durumda daha sınırlı kalmaktadır. Katılımcılardan Baran bu duruma örnek olarak verilebilir:

Kilisedeki ailem dışında dört beş arkadaşım var. Onlara açıkladığımda bir tepkiyle karşılaşmadım. Zaten beni tanıyorlar evimi aile hayatımı biliyorlar. İş yerimde de beş altı yıldır çalışıyorum. Duyunca bana geliyorlardı ben bir şey duydum ama doğru mudur diyorlar ben de doğrudur diyorum. Aslında soru sormalarını duymalarını seviyorum bana da anlatma fırsatı doğuyor.

Hamdolsun beni gördükçe tanıdıkça seviyorlar. Nöbet tuttuğum bir arkadaşım var dindardır namaz mı kılmak istiyorsun ben sana saygı duyarım diyorum şaşıyor. (Baran,34)

Aile çevresine kabullendirdikten sonra katılımcılardan sadece bir kişi Hristiyan olduktan sonra toplumla ilişkilerinde bir değişiklik olmadığından bahsetmiştir:

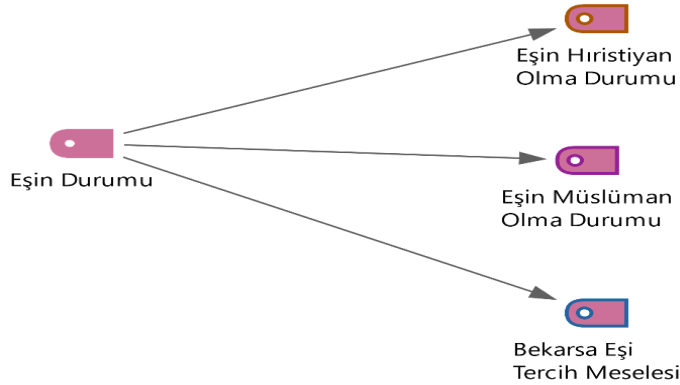
Toplumla ilgili bir problem yaşamadım benim küçüklüğümde öyle sokakta çok fazla arkadaşım olmadı hep ailemin işlerine kendi işlerime bakardım. Lisede de dostum oldu birkaç tane. Öyle çevremde çok bir değişiklik olmadı çok problem yaşamadım. Kendimi toplum içinde farklı hissetmiyorum aslında o karşı tarafla ilgili bir şey benlik pek bir durum yok rahat hissediyorum. (Nihat, 38)

Araştırmamızda katılımcıların bazıları aile ve çevresiyle ilişkilerini kesmek zorunda kalırken bazıları bu ilişkileri minimum seviyeye indirmiştir. Bununla birlikte hemen hemen hepsi yeni kimliği ile toplumdaki ilişkilerini belirlemeye devam etmektedir. Sonuç olarak Diyarbakır’da din değiştiren kişilerin genel deneyimleri sorunsuz ve kolay olmamıştır. Aile ve arkadaşların tepkileri genellikle “toplum ne der?” şeklindedir. Anlatılan tepkiler, din değiştirenlerin aile ve arkadaşlarının din değiştirmeye ilgili korkularını göstermektedir. Başkalarının aşağılayıcı tepkileri katılımcılar için sıkıntılı bir durum oluşturmuştur. Hristiyanlığa geçen katılımcıların karşılaştığı zorluklar, daha çok hayatın sosyo-kültürel yönleriyle ilgilidir. Bu bakımdan din değiştirme derin, kişisel ve bireysel bir karar ve deneyim olduğu kadar sosyal bir süreçtir. Kilisede kurulan kardeşlik bağları böyle bir değişimin üstesinden gelme açısından önemlidir. Bu bakımdan kilisenin üyesi olma bir rahatlık, yeni Hristiyanların deneyimlerini paylaşan başkalarıyla tanışmaları için fırsat sunarak, bir sosyal çevre ve eğitim ortamı sağlar. Kiliseden gördükleri manevi destek ve ilgi kişilerin karşı karşıya kaldıkları zorlukların üstesinden gelmelerinin önemli bir yoludur.

3.5.3.1. Eşin Durumu

Henri Gooren’e göre bir kişinin yaşam döngüsünün dört ana aşaması arasında dikkatli bir ayırım yapmak gereklidir; çocukluk, ergenlik, evlilik ve yaşlılık. Evlilik ve göç, dini dönüşüm konusunda kayma yaratma eğiliminde olan başlıca faktörlerdir. Dolayısıyla dönüşüm coğrafi olarak yer değiştirenler, genç ve genç yetişkinler arasında evlilikte ve boşanma sonrasında daha yaygın olacaktır. Bu genellemelerin her biri zengin araştırmalarla desteklenmektedir. Her iki partner de aynı inanç ve dini geleneği paylaştığında veya her ikisinin de dininin olmaması durumunda evliliklerin daha istikrarlı olması beklenir. Karma dinsel evliliklerde daha düşük bağlılığa sahip olan partner daha sadık partnerin dinine dönüştüğünde çift, dini

sermayelerini maksimize eder. Bu bakımdan insanlar eşlerini seçerken dini sermayelerini korumaya çalışacaklardır (Gooren, 2006: 56).

Şekil 16: Eşin Durumu Şeması

Yapısal uygunluk bölümünde bahsettiğimiz üzere katılımcıların on üç tanesi evlilik öncesi aşamada genç yetişkinlik çağında Hristiyanlığı tercih etmiştir. Bu bakımdan evlendikleri kişileri de kendilerine benzer şekilde sonradan din değiştiren kişilerden seçmişlerdir. Bunların dışında üç kişi orta yaş döneminde Hristiyan olmuştur. Bunlardan bir kişinin eşi daha sonradan Hristiyanlığı seçmiş, diğer ikisinin eşi ve çocukları Hristiyan olmamıştır. Eşi Müslüman olan Musa ve Rohat eşlerinin Müslüman olması hakkında şu bilgileri paylaşmıştır:

Eşim Müslüman namaz kılmaz ama babaları aşırı dinine bağlı (bir cemaate). Kiliseye benimle gelmemesinin sebebi de çevre. Çevre baskısı olmasa gelirdi. Ailede tek ben din değiştirdim çocukların büyüğü ateist olduğunu söylüyor küçüğü biraz aşırıydı Hizbullah'ın içine girmişti ama Antalya'ya gittikten sonra biraz normale döndü çok şükür. (Musa, 46)

Eşim Müslüman fazla tepki göstermiyor. Sesini pek çıkarmadı. Eşim namaz kılmaz bazen Kuran okuyordu ama şimdi onu da okumuyor. Hristiyan olmadı daha ama olmasını istiyorum hatta olacağını düşünüyorum. Bir kız ve üç oğlum var. Şimdi sadece bir oğlum yanımda yaşamaktadır. Ailemin Allah inancı vardır ama dini bağları zayıftır. Dini inanç pek yaşamazlar. Eşıme ve çocuklarıma İsa Mesih'i ara sıra anlatıyorum. (Rohat, 49)

Bu konuda bir bayan katılımcımız bize şunları söylemiştir: *“Eşim hiçbir zaman bana kiliseye gel demedi, kutsal kitabı oku demedi. Çok samimi arkadaşlarımız vardı yabancı bir karı-koca onlar bizi çok ziyaret ediyorlardı. Onların bize olan sevgisi beni çok etkiledi, karı-koca olarak ilişkileri ve anne babalıkları beni çok etkiledi çok hoşuma gitti. Zaten eşimden dolayı da merak ediyordum neden bu kadar farklılar diye. Sonrasında eşime ben seninle kiliseye gelmek istiyorum gerçekten göründükleri gibiler mi diye. Bu şekilde kiliseye pazarları gitmeye başladım. Sonrasında vaazları dinledikçe benim sorularım olmaya başladı.*

Sorularıma çok güzel cevaplar verdiler çok oturdu her şey. Böylelikle Hristiyan olmaya karar verdim.” (Leyla, 40) Leyla gibi katılımcılardan evli olanların eşleri partnerlerinden etkilenerek Hristiyan olmuştur. Katılımcılardan Mahmut hem kendi kültüründen olan hem de Hristiyanlığı kabul edecek biriyle evlenmeyi düşündüğünü ve sonrasında böyle bir evlilik yaptığını anlatmıştır:

Eşimle aynı mahallede büyüdük. Ancak yıllar sonra tekrar görüştük. Hristiyan olduğumu söyledim o da deistti ve kiliseye geldiğinde ilgisini çekti. O da Hristiyan oldu ve ondan sonra evlendik. Yoksa çok zor olurdu her şey. İnanmayan biriyle evlenemezdim. Tabi evleneceğim insanın kendi kültüründen Kürtçe ya da Zazaca bilen biri olmasını ve Hristiyan olmasını düşünüyordum. Kitabımız çok net söylüyor karanlığın ve aydınlığın nasıl ortak bir yanı olabilir bu yüzden din konusu önemliydi. Eşim 6 ay sonra Hristiyan oldu sonrasında evlendik. Kendi nişanımızın haricinde kilisede nişanımız ve yine kilisede nikahımız da oldu. (Mahmut, 38)

Katılımcılardan Helen ise eşiyle tanıştığı sırada Hristiyan olmadıklarını ve kendisinin Hristiyanlığı araştırdığını söylemiştir. Hristiyan olduktan iki ay sonra eşinin de Hristiyan olduğunu ve sonrasında evlendiklerini söyleyen katılımcı, onları Rabbin birleştirdiğine inandığını şöyle anlatmıştır:

Ben araştırırken eşimle tanıştım ona anlatmaya başladım. O da neden araştırıyorsun dedi ne gerek var ama ben insanlarla konuşurken dinimi bilmem lazım dedim çünkü dinimi savunamıyorum. Ben eşimden önce iman ettim ona açıkladım doğru yol bu gibi geliyor bana dedim. O da ben seninle her türlü evlenirim önemli değil dedi. Bizi Rabbin birleştirdiğine inanıyorum çünkü internet üzerinden tanıştık ama tanıştıktan sonra birçok olay oldu benim böyle düşünmeme neden olan. O yüzden ben Rabbin bir tasarısı gibi görüyorum bunu Rab eşleri ana rahminde seçer ya gerçekten tesadüf değil. Eşimin askerliği bitince evlendim. Ben Kasım ayında iman ettim eşim Ocak ayında iman etti. Sonrasında evlendik. (Helen, 30)

Katılımcılardan Baran eşin Hristiyan olmamasının sıkıntı yaratacağını ve doğacak çocukların kafasının karışacağını söylemiş ve burada uyulması gerekenin Kutsal Kitap olduğunu ve Hristiyan olmayan biriyle evlenilemeyeceğini şöyle ifade etmiştir:

Din değiştirirken eşimle tanışma aşamasındayım. İkimiz de Hristiyanlığı araştırdık Hristiyan olduktan sonra evlendik. Biz o zaman Hristiyanlığın böyle bir şey istediğini bilmiyorduk. Ama öbür türlü sıkıntı olur mesela eşim Pazar günü alıp kiliseye götürcek ben Cuma günü camiye götürcem bu çocuk saçma sapan bir şey olup çıkar ortaya. Benim için aslolan mesela bizim kilisenin papazı bir yasak koyduğu zaman o kutsal kitabın içinde yoksa bu şeye uymam, o da istemez zaten uymamı. Bizim için aslolan kutsal kitabın içinde yazdığı nettir Hristiyan olmayan biriyle evlenemezsin. (Baran, 34)

Konuyla ilgili olarak katılımcılardan bekar olanlara: *“Bekarsanız evleneceğiniz kişinin sizinle aynı dini paylaşmasına önem verir misiniz?”* şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Konuyla

ilgili olarak katılımcılardan Engin, kilisede başka dinden biriyle evlenmenin hoş karşılanmayacağını, dinen bunun yanlış olduğunu ve kalıcı evlilik olması için aynı dinden biriyle evlenmeyi düşündüğünü şöyle aktarmıştır:

Hristiyan olmayan biriyle evlenmek bizde hoş karşılanmaz. İki kişi samimi bir şekilde Hristiyan olmalı ondan sonra Tanrı'nın huzurunda evlenmeli. Bizde kilise Hristiyan olmayan biriyle evlenmeyi kabul etmez. Mesela papaz düğünlerine gitmez biz gideriz ama kilise onaylamaz onu söylemek istiyorum. Burada Müslüman kızlarla veya erkeklerle evlenen birileri oldu ama bazıları evlenince kiliseyle irtibatını kesiyor. Çünkü yüreği ikiye bölünüyor; bir taraftan eşi diğer taraftan kilise. Böyle olan çoğu kişi kaybolup gidiyor bir daha kiliseye uğramıyor. Ben tabii ki Hristiyan bir kızla evlenmek isterim. Evleneceğim insan için dua etmelisin tabi ben de dua ediyorum. Mesela Müslüman bir kızla evlensem dua etsem ona göre bu dua olmaz, İsa Mesih'e iman etmek şirk koşturur. İnsanlar evlenebilirler, aşık olabilirler ancak evlilik arkadaşlığın çok ötesinde bir şey olduğu için birlik lazım. Ben çok dindar biri değilim ama dediğim gibi kendini kaptırırsan aşık olursun, evleneceğim dersin. Yani olabilir benden daha kiliseye düşkün kimseler vardı başka Müslüman kızlarla evlendiler. Onları kesinlikle yargılamıyorum, onlardan daha iyi olduğumu düşünmüyorum ancak en doğrusu aynı dinden birisiyle evlenmek. Bir Alevinin Aleviyle evlenmesi lazım. Erich Fromm öyle diyor mesela kalıcı evliliklerin uzun olmasının nedeni ortak değerlerinin olmasıdır diyor. (Engin, 33)

Bu konuda kafası karışık olan Alex ise evleneceği kişinin Hristiyan olması gerektiğini söylese de Müslüman bir kız arkadaşı olduğunu ve eşinin Müslümanlıktaki gibi kapalı olması gerektiğini ve bunun nedenlerini şöyle aktarmıştır:

Kıskanç biriyim ve bu devam ediyor onun dışında diğer alışkanlıklardan kopabildim. Ama eşimi açık-seçik giydirmem. Giyinişinin İslam gibi olmasını isterim. Başka erkeklerle karışmasını istemiyorum. Eşimin tesettürlü olmasını isterim hatta çarşaf olsa daha iyidir. İbadetlerin karışık olmasını istemiyorum. Kapalılık önemlidir. "mesela iki tane şeker var. Birinin kâğıdı yok ve biri kâğıda sarılıdır. Her ikisi de yere düşse karıncalar ve böcekler açık olan şekere üşüşür. Kadının kapalı olmasına ben bu açıdan bakıyorum. Kız arkadaşım var ve kendisi türbanlı bir Müslüman. Kız arkadaşımı kaybetmemek için din değiştirdiğimi ona söylemiyorum muhafazakâr birisi ve namaz kılması yönünde beni zaman zaman uyarıyor. Onun kesinlikle din değiştirmeyeceğini biliyorum. Ama evleneceğim kişi Hristiyan olmalıdır. (Alex, 23)

Katılımcılardan Asım ise Hristiyan olma şartı koşmadığını anlaşılanın daha önemli olduğunu söylerken Yakup ise gelecekte hizmetine mâni olmaması için evleneceği kişinin Hristiyan olması gerektiğini ifade etmiştir: *"Eğer evlenirsem illa Hristiyan olsun diye bir şart koşmuyorum yani beni anlarsa düşüncelerimiz uyuşursa birbirimizi anlarsak sadece din konusunda değil hayatın her alanında niye olmasın."* (Asım, 33) *"Evleneceğim insanın Hristiyan olması gerektiğini düşünüyorum. Gelecekte ben hizmet etmek istiyorum. Evleneceğim kişi Hristiyan olmazsa benim için çok zor olacaktır."* (Yakup, 25)

Katılımcılardan Oktay ise farklı bir bakış açısıyla eğer Mesih imanlısı değilse Tanrı'nın imanlı eşinden dolayı eşini de kutsayacağını ancak boşanma olasılığının azalması sebebiyle aynı dinden olmasının daha iyi olacağını söylemiştir: *"Mesih imanlısı olması gerekir kutsal kitaba göre ama eşin Mesih inanlısı olmasa da sen Hristiyansan Allah senden dolayı onu kutsuyor. Allah benim aracılığımla onu akıyor ona da kurtuluş kapısı açıyor. Ama imanlı biriyle evlenirsen boşanma olasılığı azalır. Mesih imanlısının bekar kalması daha iyidir ama kendini denetleyemiyorsa evlenmesi daha iyidir diyor 1.Korintlilerde"* (Oktay, 27).

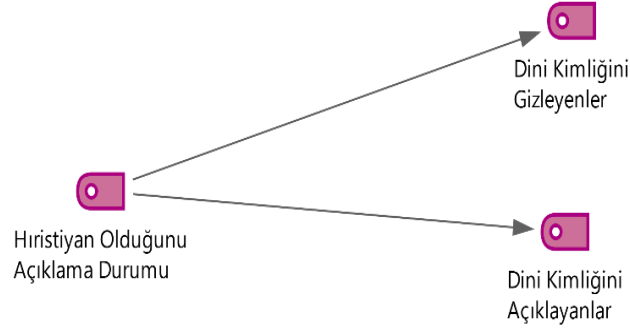
Sonuç olarak araştırmamızda katılımcıların üç tanesinin¹⁰⁰ evlilik öncesinde veya sonrasında partnerinden etkilenecek Hristiyan olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan iki tanesi kadın, bir tanesi erkektir. Bu katılımcılardan biri Müslümanken evlendikten sonra, diğer ikisi ise hemen evlenmeden önce Hristiyan olmuşlardır. Bekarların ise neredeyse hepsi evleneceği insanın aynı dinden (Hristiyan) olması gerektiğini düşünmektedir. İlerde yapılacak hizmetlere engel teşkil etmemesi için kilisede aynı dinden evlilik gerekli bir ön koşul gibi görülmektedir. Bununla beraber bir kişi eşinin kapalı olması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcılar dışında kilise gözlemlerimizde Hristiyan olan ancak başörtüsü takmaya devam eden kadınlara rastlanmıştır. Bu konu kişisel bir tercih meselesidir. Kilisenin kadınların kıyafeti noktasında herhangi bir kanaati söz konusu değildir. Bekarların evlilik noktasında genel kanaatleri evlenecekleri kişinin Hristiyan olmasının yanı sıra aynı kültürden olması meselesidir. Ancak kilisenin yerli nüfusunun azlığı sebebiyle, bekarların kiliseden bir kişiyle evlenme olasılığı düşüktür. Bu bakımdan bekarlar için hem Hristiyan hem de aynı kültürden eş seçeneklerinin az olduğu söylenebileceği gibi bu durumun kilisenin gelecekteki nüfusunu etkileyebileceği de muhakkaktır. Eşleri Hristiyan olmayan katılımcılarda ise çocuklarına Hristiyanlığı anlatma endişesi söz konusu iken, her iki eşin Hristiyan olması durumunda Müslüman çoğunluk içerisinde çocukları Hristiyan kültürüne göre yetiştirme endişesi hakimdir.

3.5.3.3. Hristiyan Olduğunu Açıklama Durumu

Mülakatın sonlarına doğru katılımcıların Hristiyan kimliğini sahiplenme ve sürdürmeleri açısından durumlarını anlama amacıyla *'Hristiyan olduğunuzu gizleme gereği duydunuz mu? Hangi durumlarda inancınızı saklama gereği duyarsınız?'* şeklinde bir soru yöneltilmiştir.

¹⁰⁰ Kilise ayin, etkinlik ve ayin sonrası tanışmalarda gözlemlediğimiz kadarıyla kilisede partnerinden etkilenecek Hristiyan olan kadın sayısı daha fazladır. Araştırmamızda kadın sayısı az olduğundan tam bir sayı belirtmek zordur. Kadınlar dışında kilisede toplamda sadece iki tane erkek, birisi sevgiliyken diğeri ise evliyken eşinden etkilenecek Hristiyan olmuştur. Bu bakımdan Hristiyanlığı ilk elden kabul eden erkeklerin çoğunlukta olduğu söylenebilir. Dolayısıyla yalnız başına kiliseye gelip Hristiyan olan kadın sayısının tam bir sayı belirtilemese de oldukça az olduğunu tahmin etmekteyiz (Kilise nüfusuyla ilgili kişisel bilgileri paylaşmadığından bu konuda gözlemlerimize dayanarak tespit yapılmıştır).

Katılımcıların Hristiyan kimliğini açıklama durumları genel olarak ikiye ayrılmıştır. Ancak bazı durumlarda her iki tutumu benimseyenler de olabilmektedir.

Şekil 15: Katılımcıların Hristiyan Olduğunu Açıklama Durumu Şeması

Şemaya göre bazı katılımcıların ilk zamanlarda Hristiyan olduğunu yakın çevresinden saklama gereği duyduğunu aşağıdaki pasajlardan öğreniyoruz:

İki sene falan sakladık ama sonra olmadı. Aslında alıştırmak istedik. Biz söylemedik duydular. Diyarbakır'ın iki milyon nüfusu var ama herkes birbirini nerdeyse tanır. Şuralıdır şudur deyince bilirler. Saklarken bayağı zorluk yaşadık. Pazar günü mesela kiliseye gidiyoruz nereye gidiyorsunuz soruyorlar ne yapıyorsun niye cumaya gelmiyorsun. Sakladığın zaman yalan atmak zorunda da kalıyorsun günah günahı doğuruyor. Ramazan ayında aç kalıyorsun saklıyorsun. Oturuyordum babamla sofraya gözümün içine bakıyor adam biliyor tutmadığımı bildiğini biliyorum, ben onu kandırıyorum o beni kandırıyor. Çocuğun ismini mesela Aram koyduk dedi aram Ermeni araştırmış bi de. Kürt ismi diye düşündük. (Uğur, 35)

İlk zamanlarda inancımı gizledim. Annemden çok korkuyordum. Çok sürmedi ama. İlk geldiğim altı ay kimse bilmiyordu. Sonraki altı ayda duyulmaya başlandı. Annem sormaya başladı. İşte sen kiliseye gidiyormuşsun diye. Bende öyle bir şey yok benim ne işim var kilisede dedim. Üçüncü altı ayda herkes öğrendi. Şimdi bir saklama gereği hissetmiyorum. Hristiyan olduğumu herkes biliyor. Eski arkadaşlarla konuştuğumda herkes bizi tanıyor. Bazen diyorlarmış işte birisi var Hristiyan oldu diyorlarmış. Kim filan deyince benim eski resimlerimi gösteriyorlarmış. Böylece tanımayanlar da beni tanımış oluyor. Cemaatten gelen ve şimdi Hristiyan olan Mehmet abi var. Benden ve abimlerden bahsediyorlarmış. (Yakup, 25)

Ben ilk bir yıl falan gizlemiştim Hristiyan olduğumu kimseye söylemedim. O zamanlar şöyle düşünüyordum. Herkesin inancı kendisine başkasının inancı beni ilgilendirmez, bu bir tercihtir sonuçta. Daha sonra İncili okuyunca öğrendim ki İsa Mesih şöyle diyor; “insanların önünde beni inkâr eden ben de inkâr ederim.” Baktım bazen susmak inkâr etmek demek inanç savunması yapman gerekiyor çünkü insanlar sürekli senin inancını çürütmeye çalışıyorlar. Sen yanlısın, sen cehenneme gideceksin, inancını bırak gel Müslüman ol hak yolu bul diyorlar. (Ethem 30)

İman ettiğim ilk zamanlar ailemden sakladım ama şimdi saklamıyorum. Sekiz sene önce ilk çocuğuma hamileyken aileme mektupla söyledim. Ailem çok tepki verdi hala da sıkıntılıyız. (Leyla, 40)

Katılımcıların bazıları ise şiddetli tepki göstermelerinden dolayı ailesini kaybetme korkusu sebebiyle Hristiyan olduğunu yakın çevresi dahil hiç kimseye açıklamamıştır:

Annem babam yaşıyor. Babam emekli annem ev hanımıdır. Her ikisi ile görüşüyorum. Fakat Hristiyan olduğumu bilmiyorlar. Bir defa din değişikliği konusunu aileme açtım, tepki alınca bu konuda bir daha konuşmadım. Ailemden farklı bir şehirde yaşadığım için bu sorun şimdilik mesele olmadı. Ailedeki tek din değiştiren benim. Sadece ailemden değil yakın çevremden de Hristiyan olduğumu saklıyorum. (Alex, 23)

Ben aslında onlarla çok kalmadım. 11 yıldır çantamı aldım çıktım geldim. Ziyaret etmedim onları. Sadece üvey kardeşim var onunla görüşüyorum. Ama Hristiyan olduğumu biliyorlar. (Engin, 33)

Bazıları ise sadece sakıncalı gördükleri durumlarda Hristiyan olduklarını saklama gereği hissettiklerini anlatmıştır:

Bazı zamanlar Hristiyan olduğumu saklama ihtiyacı hissediyorum. Mesela Maraş'a gitmiştim orda kan verecektim. Kanları alan bayan başörtülüydü. Kimliğimin arkasında Hristiyan yazıyor kanı çöpe atarlar diye endişelendim. Ben de ehliyetimi vermiştim. Yüksek lisans için üniversiteye başvurmak istedim orada söylemem Hristiyan olduğumu. Çünkü belki adamlar gıcık olacaklar almayacaklar. Tabii herkes böyle yapmıyor mesela papaz çekinmiyor her yerde papaz olduğunu söylüyor. (Oktay, 27)

Hristiyan olduğumu yakın çevrem biliyor. Sadece şu anki süreçten dolayı iktidar meselesinden dolayı resmi kurumlarla iş yaptığımda saklıyorum. Ama iş ve arkadaş gurubunda saklamıyorum. (Rohat, 49)

Ama topluma özgürce kendini tanıttığın zaman berbat hissedersin. Şimdi mesela Mesih'in kelamını söylediğin zaman İncil'dir demediğin zaman mükemmeldir derler ne güzel derler konuşuyor ayet paylaşıyor. Ama İncil desen kötü olur. Şimdi taksiciliği bıraktım ama özgürce Hristiyan'ım diyemiyorum. Şu an sağlık sorunum var ama iyileştiğim zaman iş görüşmesine gittiğim zaman Hristiyan olduğumu duyarlarsa ne olur diye çekiniyorum. Bunu bilerek Hristiyan oldum tabi zorluklarını bilerek. (Musa, 46)

Hristiyan olduğumu işyerimdekiler sonradan öğrendiler kimseye açıklamak durumunda hissetmedim gerektiği zaman söylemişim. İncancımızla değil bizim kişiliğimiz ve davranışlarımızla ön plana çıkmalıyız. (Mahmut, 38)

Katılımcılardan bazıları ise Hristiyan olduğunu saklama gereği duymadıklarını ve soranlarla paylaştıklarını ifade etmişlerdir.

İnsanlara din değiştirmeyi açıklayamıyorsun. Bizim okumayı bırak dinlemeyi sevmeyen bir toplumumuz var. Konuştuğun zaman bile karşıdaki ağzının içine bakıyor acaba ne zaman sıra

bana gelecek dinlemiyor. Ben bir şey anlatıyorum karşıda bana bir argüman sunuyor İslamiyet’le ilgili. Ben sana İslamiyet’i sordum mu sormadım biliyorum ya da bilmiyorum ben sana niye Hristiyan olduğumu anlatıyorum. Hristiyanlığın ne olduğunu anlatıyorum sen sordun diye anlatıyorum yine dinlemiyorsun. Kabul etmiyorlar. Kabul etmemelerinden ziyade hiçbir kendi dinini bilmiyor. Toplumun yüzde doksan beşi bilmiyor. Okumayan birine sen bir şey anlatamıyorsun. (Baran, 34)

Ben insanları tanıdığım zaman ben Hristiyan’ım demiyorum. İnancımı gizleme gereği duymuyorum ama inancımı çıkıp bağıra bağıra söyleme gereği de duymuyorum. İnsanlar zamanla benim kişiliğimden hoşlanırlar. Bir insanla oturunca kesinlikle dinden bahsetmem. Yani ürkütmem insanları çünkü insanlar ürküyorlar maalesef böyle bir durumda. Okulda bile yaşları ondokuz yirmi yaşında sadece biri Hristiyan olduğumu biliyor. O araştırıyor okuyor, beni anlayanlardan biridir. Dediğim gibi ürkütmemek lazım önemli olan kişilerin size bakıp ya ne kadar mutlu bir insan diyebilmesidir, düşünebilmesidir. (Asım, 33)

Toplumda çok rahat Hristiyan olduğumu söylerim. Ailem ve üniversitede arkadaşlarım Hristiyan olduğumu biliyor onlarla konuşuyorum kafamız karıştığı için bize anlatma diyor. (Mervan, 39)

Ailem Hdp yanlısı. Namaz oruç filan bunları sadece babalarının mirası olarak görür. Ailem sunni şafi mezhebine mensup namaz oruç ibadetlerini yapar. Ama benim Hristiyan olduğumu hepsi bilir. "Ben Hristiyan olduğumu gizlemiyorum soranlara da anlatıyorum. Sadece tek bir amcam var o nasıl olabilirsın diyor o da çok gelenekseldir. (Nihat, 38)

Katılımcılardan dört tanesi Hristiyan olduğunu ilk zamanlar yakınları dahil kimseyle paylaşmadıklarını, ailelerinin sonradan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Aileleri öğrendikten sonra ise genelde daha çok rahatladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan iki kişi din değiştirdiğini ailesi dahil herkesten gizlemektedir. Katılımcıların bazıları ise aile dışında herhangi bir iş görüşmesinde veya topluluk içinde insanların ön yargılarından çekindikleri için dini kimliğini gizlemeyi tercih etmektedir. Katılımcılar Hristiyan olduklarını söylediklerinde bir işe alınmada sıkıntı yaşayacaklarını ifade etmişlerdir. Diyarbakır’da aile ve akraba gibi toplumsal mekanizmaların baskın bir rolü olduğu, katılımcıların aile ve çevre baskısından çekinmelerinden anlaşılmaktadır. Bu yüzden katılımcıların bir kısmı öğrenene kadar ailesinden din değiştirdiğini saklamış, çoğunluğu ise gerekmedikçe bu durumu dillendirmemiştir. Araştırmamıza katılan sekiz kişi dini kimliğini açıklarken uygun ortamı gözlemiş ve genelde yeni dini kimliklerini yabancı ortamlarda gizlediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum Celal Çayır’ın araştırmasında da görülmektedir. Çayır’a göre din değiştiren kişilerin yüzde 35,6’sı din değiştirdiğini çevreden gizleme ihtiyacı hissederken, yüzde 22,2’si bazı durumlarda gizlediklerini, yüzde 28,9’u yeni dinini çevreden gizleme ihtiyacı hissetmediğini, yüzde 13,3’ü ise hiçbir zaman yeni dinini gizleme ihtiyacı hissetmediğini ifade etmiştir (Çayır, 2008: 226-227). Bu konuda kilisenin tutumu güzel davranışlarla örnek

olduktan sonra Hristiyan olduğunun gizlenmemesi gerektiği yönündedir.¹⁰¹ Katılımcıların çoğunluğu Hristiyan olduğunu yakın çevresine anlatmasına rağmen gündelik hayatta bunu açıklama gerekliliği hissetmediğini belirtmektedir. Bir üye bu durumu şöyle açıklamaktadır; *‘Ben ailede hatta akrabalar arasında Hristiyanlığa geçen tek kişiyim. Her hafta ayine geliyorum. Bu durumu eşim ve çocuklarımla beraber bütün akrabalarım ve çevreme açıkladım. Fakat yaptığım iş dolayısıyla devlet kurumları ile ticari bir münasebetim olduğunda bu durumumu saklama ihtiyacı hissediyorum.’* (Baran, 34)

3.5.4. Yaşamak İstenen Yer

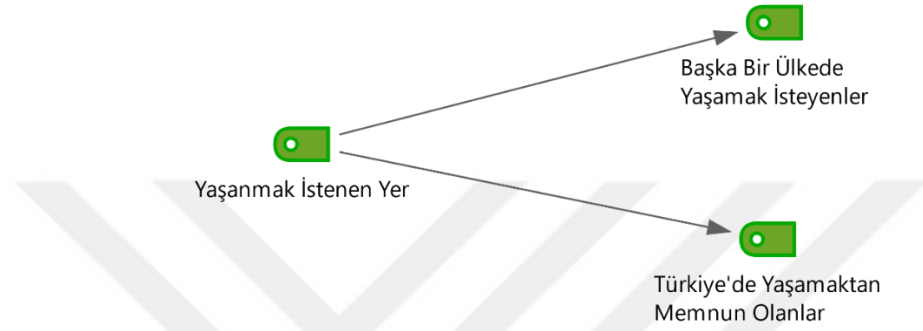
Katılımcılara son olarak *‘Başka bir ülkede yaşamak ister misiniz?’* sorusu sorulmuştur. Sorunun cevabına göre iki şema ortaya çıkmıştır; Türkiye’de yaşamaktan memnun olanlar ve başka bir ülkede yaşamak isteyenler. Katılımcıların çoğunluğu Diyarbakır’da yaşamaktan memnun değildir. Diyarbakır’da yaşamaktan memnun olanlar da bir görev dahilinde başka şehir veya ülkelere (özellikle Avrupa ülkeleri) gidebileceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğunda Avrupa şehirlerine gitme ve orada yaşama hayaline rastlanmıştır. Kilisenin Batı veya Amerika ile bağlantılı olmasının üyeler arasında bilindiği ve bazılarının sırf bu yüzden kiliseye geldiği düşünülmektedir. Bununla beraber diğer şehirlere göre Diyarbakır’da dini, etnik ve kültürel çeşitlilikten dolayı daha hoşgörülü bir ortam olduğunu söyleyenler olduğu gibi, mahalle ve çevre baskısının daha fazla olduğunu söyleyenler de vardır. Bu konuyla ilgili olarak katılımcılardan Ethem şunları söylemiştir:

Biz her yıl binlerce İncil dağıtıyoruz ama geri dönüş olmuyor. Türkiye’de özellikle Diyarbakır’da çok fazla mahalle baskısı var. Hristiyanlık inancı kişinin aklına yatıyor ama kiliseye giderken birisi görür korkusu yaşıyor. Bu sebeple kiliseden uzaklaşanlar olmaktadır. Hatta bir defasında bir gün öncesinde Hristiyan olan birisini aradım ve kiliseye davet ettim. Bir gün önce Hristiyan olmasına rağmen; ‘ailem benden tercih yapmamı istedi ya biz ya Hristiyanlık dedi. Ben bir daha kiliseye gelmeyeceğim’ dedi. Yine ben Hristiyanlığı kabul ettiğimde ve bu on yıllık süreçte annem bana

¹⁰¹ Kilisenin üyelere Hristiyan olduklarını açıklama konusunda teşvik ettiğini bazı üyelerin örnek olma amacıyla bazı paylaşımlarda bulunmasından anlıyoruz. Konuyla ilgili olarak 08 Mart 2020 Pazar günü ayın sonrasında kilisedekilerle paylaşım kısmında kadın üyelerden birisi iş yerinde gerçekleşen bir hikayesini şöyle anlatmıştır: *‘Yakın zamanda bir hastanenin çağrı merkezinde işe başladım. İş arkadaşlarım Cuma günü çevresine dini mesajlar gönderiyordu. Bana sen niye göndermiyorsun dediler. Bende benim için her gün kutsal ve gün farkı yapmadığımı söyledim. Sonrasında ise Hristiyan olduğumu söyledim. Arkadaşlardan biri sakın Hristiyan olduğumu söyleme dedi. Bende bunu saklamayacağımı ve İsa Mesih’in de bunu yaptığını ve eğer bundan dolayı başıma bir şey gelirse bundan sakınmayacağımı belirttim. Sonra o arkadaş ertesi gün yanıma geldi. Kendisinin rüyasında üç defa Mesih dediğini ve uyandığını söyledi. Sen Mesih ne anlama geliyor biliyor musun dedi. Bende Mesih kurtuluş demektir dedim. Sonra bana sen Hristiyanlıktan ne kadar eminsen bende Müslümanlıktan o kadar eminim dedi ve yanımdan ayrıldı’* (S.Ö.39).

hiçbir zaman ‘oğlum yanacaksın’ demedi, ‘beni rezil ettin’ dedi. Bu sebeple bu baskıyı Diyarbakır’ın etkisiyle daha fazla hissediyoruz çünkü burada aile bağları kuvvetlidir. (Ethem30)

Ethem’in konuşmasından Diyarbakır’da topluma yönelik ciddi bir eleştirinin olduğunu görüyoruz. Toplumsal baskının fazla olması, ekonomik, kültürel ve dini memnuniyetsizlik bazı insanları farklı seçenekler aramaya itebilmektedir. Bu seçeneklerden birisi de hiç şüphesiz kiliseyi Avrupa’da yaşamak için bir basamak olarak görmedir. Aşağıda konuyla ilgili şema aşağıda verilmiştir:

Şekil 17: Yaşamak İstenen Yer Şeması

Şemada görüldüğü üzere katılımcılardan bazıları başka bir ülkede yaşamak istediğini belirtmiştir. Örneğin katılımcılardan Engin din değiştirdikten sonraki zamanında Hristiyan bir ülkede yaşamak istediğini, Hristiyan ülkelerin iman açısından bereketli topraklar olduğunu ve yaşadığı toplumla aynı dinde olmanın ona manevi bir rahatlık sağlayacağını düşünmektedir:

Bundan sonraki hayatımı Hristiyan bir ülkede yaşamak isterdim. En son yazın küçük Hristiyan bir ülkede kaldım, esenlik ve huzur hissettim. Bir köye gidiyorsun mesela beş yüz kişilik bir köydü bir kilise vardı ama çok kalabalıktı. Türkiye'deki bütün Protestanları içine sıkıştırılabilirsin. AVM'ye gidiyorsun mesela oto yıkamaya gidiyorsun her tarafta İsa Mesih'in imanlı öğrencileri var. Onlardan insan moral ve enerji depoluyor. Çünkü Tanrı onların hayatında çalışıyor, bereketli topraklar. Ekonomik açıdan değil belki iman açısından böyle olduğunu düşünüyorum. Orada yaşamak isterdim zor orayı Türkiye'ye göre daha yabancı hissetmedim. Türkiye'de kendimi daha yabancı hissediyorum. Orada daha huzurlu ve ailemin yanında gibi hissettim. Onlar da sevgi ile bakıyorlardı bana İsa Mesih ile inancımız aynı olduğu için artık aynı aileden sayılıyoruz. Tabi Kanada'da yaşamak isterdim. Herkesin hayallerinde var tabi Kanada. Tanrı nasıl ayarlarsa ona bakacağım artık. Bir de burada çok ihtiyaç var zaten Hristiyan yok herkes rahat bir hayat peşinde olduğu için. (Engin, 33)

Toplumundan memnun olmayan bir diğer kişi Alex'tir. Bu bakımdan Alex Hristiyan bir ülkede yaşamak istediğini şöyle dile getirmiştir: *"Toplumla barışmayı deniyorum ama tam anlamıyla başarılı olamadığımı düşünüyorum. Bu sebepten üniversite bitince yurt dışına*

çıkmaq istiyorum. Yunanistan, Sırbistan ve Rusya'da gerçək Hristiyanlığın yaşandığını düşünüyorum. Rus Edebiyatını seviyorum. O ölkelerin kiçük bir köyünde sade bir yaşamda korkusuz, endişesiz ve boynunda bir haç ile sade bir Hristiyan olaraq yaşamayı isterdim" (Alex, 23). Katılımcılardan Oktay ise sakin, rahat ve huzurlu¹⁰² bir Hristiyan ölkesinde yaşamak istediğini belirtmiştir: "Sakin, rahat ve huzurlu bir ölkede ve Müslüman nüfus çoğunluğunun olmadığı bir ölkede yaşamayı tercih ederdim." (Oktay, 27)

Mülakat görüşmelerinden anlaşıldığı kadarıyla katılımcıların bazıları Hristiyanlık diniyle Avrupa ve Amerika ölkelerini eşleştirdikleri için genelde bu ölkelerde yaşamak istediklerini ifade etmiştir. Bu kanaatin gelişmesinde bu ölkelerin özgürlük, zenginlik, modernlikle eşleştirilmesi ve hâkim kültürün etkisi olabilir. Konuyla ilgili Rohat: *"İran, Afganistan veya herhangi bir Afrika ölkesine gitmek istemem. Rusya, Yunanistan, Moldova, Hırvatistan, Sırbistan veya Avrupa ölkeleri olabilir."* (Rohat, 49) Musa ise: *"Hristiyan olarak doğmak isterdim. Başka bir yerde yaşamak isterdim. Özgürlük olan bir ölkede. Mesela Avrupa olabilir"* (Musa, 46) diye özellikle Avrupa ölkelerine gitmek istediklerinden söz etmişlerdir.

Avrupa ölkelerini tercih edenlerin yanı sıra Hristiyan olmadan önce izlediği filmlerin etkisiyle Amerika'da yaşamak istediğini ve bu hayalinin halen devam ettiğini söyleyenler de vardır. Bununla ilgili olarak Asım:

Ben Diyarbakır'da doğdum büyüdüm ama aklımda her zaman şöyle bir şey var. Ben bir yere bağlı değilim ben bir dünya insanı olmak istiyorum. Her yer benim memleketim olabilir diye düşünüyorum. Başka bir ölkede yaşamak isterdim. İsviçre ve Amerika'da özgür hissetmek isterdim. Hiç yurt dışına çıkmadım ama yıllar önce vaftiz olmadan önce Amerika'ya gitmek istedim. Sürekli Amerika'ya gitmek gibi bir amacım vardı benim hala da var. Çünkü seviyorum. Artık orayı şey olarak görüyorum. İzlediğim filmlerden olsun ya da topladığım koleksiyonlardan olsun, Amerika'nın tarihinden olsun, Çok milliyetçi metropoliten olsun öyle (Asım, 33)

şeklinde anlatmıştır. Aynı şekilde izlediği filmlerin etkisiyle Amerika'da yaşamak istediğini belirten bir diğer katılımcı ise Yakup'tur: *"Başka bir ölkede yaşamayı istiyorum, belki bir gün Amerika olabilir. Ama bunun sebebi dini değildir. Belki kiçükken izlediğim filmlerden kaynaklıdır. Mesela Örümcək Adam filmini çok severek izlerdim."* (Yakup, 25)

Katılımcılardan Baran ve Ruken ise çocuklarına ilerde daha iyi bir dini eğitim verme ve Hristiyan kültürüyle yetiştirme amacıyla başka bir ölkede yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Baran bu konudaki fikirlerini şöyle ifade etmiştir:

¹⁰² Katılımcıların özellikle sakin, huzurlu kelimelerini kullanmalarının sebebi Diyarbakır'ın siyasi, travmatik bir geçmişinin olmasına bağlanabilir. Bununla ilgili kilisede konuştuğumuz A.K. (42) adlı bir kişi "Bu ölkede huzurlu yaşamayı en çok biz hak ediyoruz. Çünkü biz geçmişte hem örgütten hem de devletten çok çektik. Ortada kalmışlar olarak iki taraf da her zaman bizi suçladılar. Artık huzur istiyoruz" demiştir (03.05.2020).

Mantık olarak başka bir ülkede yaşamak isterdim ama gönül olarak istemezdim. Diyarbakır'ı seviyorum ülkemi seviyorum ama yönetim, ekonomi geleceğin belirsizliği düşündürüyor. Sosyal yaşantı, din olarak da olabilir çocuklarımın düzgün bir din eğitimi almasını isterdim. Burda da Rabbin izniyle ben çocuklarımı iyi birer inançlı bir Hristiyan olarak yetiştirebilirim. Ama benim iki tane çocuğum var papaz da olsa sevicem imam da olsa sevicem. Ben elimden gelen her şeyi yaparım onlara hani ben öğretirim eğitirim ama onların yaptıkları tercihler benim sevgimi eksiltmicek. Üzülürüm kahrolurum tabi ama kalkıp benim yolumdan gitmiyor diye ben onları terk edemem" (Baran, 34)

Çocuklarını inançlı bir Hristiyan olarak yetiştirmek isteyen Ruken de çocuklarına Hristiyan kültürünü yaşatmak adına Hristiyan bir ülkede yaşamak istediğini şöyle ifade etmiştir: *"Hristiyan olarak doğmak isterdim ama belki diyorum o zaman dört elle sarılmazdım. Hristiyan bir ülkede rahatlıkla yaşıyorsun o kültürü çocuklarına aktarabiliyorsun o noktada sadece aslında onun eksikliğini hissettiğim için Hristiyan bir ülkede yaşamak isterdim."* (Ruken, 36) Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere evli olan iki kişi yeni dinlerini daha iyi yaşama ve Hristiyanlık kültürünü çocuklarına aktarma amacıyla Hristiyan bir ülkede yaşamak istediklerini belirtmiştir. Katılımcıların bir kısmı Hristiyan olmadan önce izledikleri filmler ve hâkim kültürün de etkisiyle Avrupa veya Amerika'da yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Buna göre katılımcıların çoğunluğunda Amerika, Kanada ve Avrupa hayranlığı sezilmekte ve bulundukları ülkeden memnun olmadıkları anlaşılmaktadır. Burada veya bir Ortadoğu Afrika ülkesinde hizmet etmek yerine tercihen Amerika veya bir Avrupa ülkesinde yaşamayı ve hizmet etmeyi istemektedirler. Bu sayılan yerler arasında Hırvatistan, Yunanistan, Moldova, Ermenistan veya Bulgaristan yer almaktadır.

Araştırmaya katılanlardan evli olanlardan bazıları ise yaşadıkları yer olan Diyarbakır'ı sevdiklerini ve hayatlarını burada geçirmek istediklerini belirtmişlerdir. Onlara göre hizmet etme yeri ve diğer insanlarla bir arada yaşamının diğer illere nazaran daha kolay olduğunu düşündükleri ideal yer Diyarbakır'dır. Katılımcılardan Leyla kilisede aktif görev alan bir bayan olarak Türkiye'de yaşamaktan oldukça memnun olduğunu dile getirmiştir: *"Tabi ki ülkemizi seviyoruz bağlıyız başka yerde yaşamak bana çok zor gelir"* (Leyla, 40). Katılımcılardan Mervan da ülkesini sevdiğini ve Hristiyanlık açısından burada hizmet etmekten memnun olduğunu şöyle ifade etmiştir: *"Memleketimi seviyorum burada hizmet ediyorum başka bir yerde yaşamak istemezdim"* (Mervan, 39). Katılımcılardan Rohat ise Diyarbakır topraklarının dini açıdan kutsal olduğunu ve burada yaşamaktan memnun olduğunu ifade etmiştir:

Diyarbakır'dan memnunum. Diyarbakır kutsal topraklardır. Her din için kutsaldır. Buradan güzel bir yer yoktur. Burada mutluyum. Çok yer gezdim. Ama İzmir ile Ankara'yı da seviyorum. İzmir Hristiyanlığa karşı daha iyi daha hoşgörülüdür. Kendimi Türkiye Cumhuriyeti'nin Hristiyan bir vatandaşı olarak görüyorum. Zazayım. Zazalar etnik bir kimliktir. Kürt değildir. Kişi Zaza ise ve kendini Kürtlerin bir boyu olarak görebiliyor. Bu kişiler sol görüşlü kimselerdir. (Rohat, 49)

Konuyla ilgili Çayır'ın araştırmasıyla kıyaslarsak, Türkiye'den memnun olmama halinin bizim çalışmamızda daha yüksek olduğu görülmüştür (Çayır, 2008: 201). Araştırmaya katılanların bazıları yurt dışına çıkmış, yurt dışına çıkmayanlar ise yurt dışına çıkmayı düşündüklerini ya da istediklerini belirtmişlerdir. Bazılarında televizyon ve Hollywood tarzı filmlerden dolayı Amerika'ya gitme isteği ve hayranlığı vardır. Katılımcıların büyük çoğunluğu kilise faaliyetlerine katılıp hizmet etme amacıyla yurt dışına çıkmayı düşündüklerini söylemişlerdir. Konuyla ilgili olarak kilisenin birkaç üyesiyle Mardin Kilisesi'ni ziyaret ettiğimiz bir gün Pastör yardımcısına, kiliseye gelenlerin samimiyetini nasıl anladığını sordum. *“Siz derse girdiğinizde öğrencilerin çalışkan mı iyi mi kötü mü nasıl anlıyorsanız ben de anlıyorum artık insanları tanıyorsunuz”* dedi. Örneğin o gün gelen üçlü grubun bir beklenti üzerine geldiğini söyledi. O üçlü grup ile ben de merhabalaştım. İçlerinden biri özel bir kurumda sağlıkçıydı. Pastör yardımcısı onların kiliseye yurt dışında bir iş bulma amacıyla geldiğini söyledi: *“Bize para akıyor ve biz yurt dışına adam gönderiyoruz düşüncesi var”* dedi. *“Bunu soranlara bizim böyle imkânımız yok diyoruz keşke olsa diyoruz. Ama bunlarla bağı koparmıyoruz ilgileniyoruz”* dedi. Dolayısıyla gözlemlerimizden anladığımız kadarıyla önceden insanlar İncil'in arasına para koyuluyor diye maddi bir beklentiyle kiliseye gelirken, günümüzde maddi beklentinin haricinde, yurt dışına çıkmak ve yurt dışında bir iş bulmak için kiliseyi bir basamak olarak kullanma beklentisi daha yaygındır.

4. BÖLÜM: DİN DEĞİŞTİRMEYİ ÇERÇEVELEMEK

Çalışmamızın bu bölümünde bulguların teorileştirilmesiyle ortaya çıkan temalara yer verilmiştir. Din değiştirme; insanlar, olaylar, ideolojiler, kurumlar, beklentiler ve deneyimlerden oluşan, dinamik bir güç alanında meydana gelen bir dini değişim sürecidir. Dönüşmenin tek bir olaydan ziyade her zaman devam eden bir süreç olduğu varsayılır. Dönüştürme sürecinin boyutları çok yönlü ve etkileşimlidir (Lamb & Byran: 1990: 23). Buna göre çalışmamızda ortaya çıkan temalarla ilgili olarak üç yorum yapabiliriz. Birincisi; din değiştirme modellerinin hepsi ne tek çizgili ne de evrenseldir. İkinci olarak; bu modelin buluşsal olması amaçlanmıştır. Üçüncüsü ise; din değiştirme aşamaları her zaman aynı sırada

gerçekleşiyormuş gibi görülmemelidir. Gerçeklik çok daha karmaşıktır ve dolayısıyla tek yönlü değildir.

4.1. Tema 1: Bağlam

Din değiştiren kişinin ve/veya grubun dinamik güç alanını anlamak, din değiştirme araştırmalarında çok önemli bir ilk adımdır. Araştırmanın birinci bölümünde teorisine yer verdiğimiz bağlamsal faktörleri bu bölümde araştırmanın bulgularına uygulayacağız. Buna göre katılımcıların bazı genel özellikleri bize bağlamsal faktörler hakkında bir fikir sağlayacaktır. İlk olarak; demografik özellikleriyle ilgili araştırmamızda; 14 erkek 3 kadın katılımcıyla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Kilisenin erkek üyelerinin mülakat konusunda daha cesur davrandıkları ve kadın üyelerin ise daha çekingen davrandıkları görülmüştür. Katılımcıların 12 tanesi evlidir ancak 5 tanesi evlenmeden önce Hristiyan olmuştur. Evliyken Hristiyan olanların ya eşleri ya da kendileri eşinin vasıtasıyla Hristiyanlıkla tanışmıştır. Bu durum araştırmamız kapsamında eşin din değiştirmeye etkisinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Katılımcılardan 3 kişi 20’li yaşlarda 12 kişi ise 30 ve 40’lı yaşlardadır. Ancak katılımcılardan 13 kişi 20’li yaşlarında Hristiyan olmuştur. Bu dönem genellikle öğrenci, yeni mezun, askerliği yeni bitirmiş, üniversite son sınıftayken yapısal unsurların etkisiyle dış etkilere açık oldukları bir dönemdir. Katılımcıların psiko-sosyal arka planına baktığımızda baba problemi önemli bir etken olarak belirginleşmiştir. Katılımcıların 9 tanesi babasından ya uzak ya da baskıcı ve sevgisiz olarak bahsetmiştir. Bu durumun oluşmasında ya babaların genelde çalışmak için şehir dışına çıkması, ya doğu kültürünün etkisiyle çocuklara sevgisini göstermemesi ya da dini eğitim alma noktasında baskıcı davranması ve bazılarının çocuklarına ve eşlerine şiddet uygulaması etkili olmuştur.

Araştırmamıza katılan üyeler Diyarbakır Kilisesi vasıtasıyla Hristiyan olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların hemen hepsiyle kilisede tanışılmış ve mülakat isteğinde bulunulmuştur. Bu bakımdan kilise, katılımcıların din değiştirmeleri noktasında önemli bir misyon edinmiştir. Kilise üyelerinin etnik durumu bağlamsal faktörler noktasında bize fikir vermektedir. En genel biçimde ortak bir soy temelinde kültürel, dilsel, ulusal ya da bölgesel köken farklılıklarına sahip grup anlamına gelen etnik grup ve etnisite temelli aidiyet birçok sosyal grup ve devlet de dahil olmak üzere örgütlerin temel oluşturucusu iken aynı zamanda birçok durumda sosyal yapı, süreç ve pratiklerin şekillenmesinde de etkili olmaktadır. Bu bağlamda Diyarbakır’daki etnik kimlik ve dolaysız olarak grupların en inşa edici ögesinin dil olduğu söylenebilir (Keser, 2012: 99). Diyarbakır’ın genel durumunu yansıtabilecek şekilde kilise, etnik köken olarak çeşitlilik gösteren bir yapıya sahiptir. Kilisede göze çarpan ağırlıkta

bulunan etnik gruplar Alevi (Türk), Zaza ve Kürt kökenli olanlardır. Alevilik dışında olan kişiler önceden Sünni ve Şafi inancına sahiptir. Kilise üyelerinin etnik durumları incelendiğinde özetle şu gruplarla karşılaşılmaktadır:

Birinci grup Alevi-Türklerden oluşan kişilerdir. Bunlar Pastör'ün ve ailesinin de içinde olduğu gruptur. Pastör, eşi, çocukları ve yakın kardeş çevresidir. Pastör ilk din değiştiren kişiler arasındadır. Sonrasında aile çevresinde din değişikliği yaşanmıştır. Pastör'ün Protestan Kilisesi'nin Diyarbakır'da kurulmasında, büyümesinde ve üye sayısının artmasında merkezi bir önemi vardır. Bununla birlikte Pastör'ün ailesi, akrabaları ve birkaç aile dışında Hristiyanlığa geçen çok fazla Alevi bulunmamaktadır. Aleviler Diyarbakır'da azınlık olmasına ve Osmanlı'dan beri misyonerlik çalışmalarının merkezinde olmasına rağmen bu bağlamda beklenen hedefe ulaşılmadığı söylenebilir. Geçmişte daha çok Alevi ve diğer Hristiyan gruplar üzerine yürütülen misyonerliğin bugün daha çok Sünni Müslüman topluma yöneldiğini kilise görüşmelerimizden öğrenmekteyiz.¹⁰³ İkinci grup Kürt kökenlilerden oluşan kişilerdir. Geçmişte hepsi Sünni ve Şafi¹⁰⁴ inanca sahiptir. Bazılarında ise Ermenilik bağı vardır. Son zamanlarda din değiştiren ve din değiştirmeyi düşünen kişiler arasında Sünni Kürtler önemli yer tutmaktadır. Üçüncü grup Zaza kökenli gruptur. Bunlar da geçmişte Sünni ve Şafi inanca sahiptir. Günümüzde bu gruba yönelik çalışmalar hızlanmıştır ve İncil'in Zaza diline tercüme edilmesi buna örnek verilebilir. Diyarbakır'da Zazalardan bazıları kendilerini Kürtlerin bir kolu olarak görürken bazıları da Zazalığı ayrı bir etnik kimlik olarak görmektedir. Dördüncü grupta ise; yabancı kökene sahip olanlar yer alır. Misyon amaçlı gelen

¹⁰³ H. Tezokur'un (2007) çalışmasında hedef kitlenin Aleviler olduğunu ve kilisede Alevi çoğunluğun olduğunu şöyle ifade etmiştir: "Diyarbakır denildiğinde özellikle son 30 yılda şehir nüfusunda Kürtlerin ve Zazaların oldukça önemli bir ağırlığı olduğu dolayısıyla doğal olarak misyon faaliyetlerinin hedef kitlesini Kürt ve Zaza kökenlilerin oluşturması gerekir diye düşünülür. Tabii ki onlar da hedef kitledir. Ancak başarıya ulaştığı kitle özel olarak çalışılması gerektiğine inandığımız, şehirdeki bir avuç Türkmen Aleviler, Osmanlı dönemi yoğun misyonerlik faaliyetleri zamanında da Müslüman gruplar arasında bu gruplarla en çok buluşan kesimi oluşturmaktadır. Öncelikle Alevilerin bilhassa Diyarbakır'da dini dışlanmışlık yaşamış olmalarının önemli bir neden olduğunu söylemek gerekir. Nitekim bugün Diyarbakır'da misyon faaliyetlerinin öncülerinden olan Pastörün din değiştirme hikayesini anlatırken "Alevi olduğu için Sünniler tarafından alaya alındıkları, Sünnilerin yanına gittiğinde konuşulan her sohbetin dönüp dolaşıp onların Aleviliğine dayandığı" şeklindedir. Yaşadıkları köy çevrelerinden hem dini inançları hem de ana dillerinin Türkçe olmasıyla farklılaşan ve dışlanmış hissini Safevilerden bu yana çok uzun bir tarihi süreçle bir şekilde yaşamış ve bilinci yaralanmış olan Alevi Türkmenler için Diyarbakır'da yaşamaya başladıktan sonra da devam eden dışlanmışlık, hem güçlü bir dünya tarafından sahiplenilme ve aidiyet sorununa köklü bir çözüm bulmaya, hem de kutsal ihtiyacının giderilmesini sağlayan bir çıkış olarak Protestanlaşmayı kolaylaştırmış diye düşünüyoruz. Tabi ki Sünni kesimi oluşturan Kürtlere, Zazalara, Araplara ve Türklere yönelik faaliyetler de sürmektedir. Fakat Diyarbakır'da bugün, yalnız bu gruplara yönelik faaliyetlerde değil, Diyarbakır'ın Türkiye ve bölge açısından anlamıyla doğru orantılı olarak, yakın çevreye önderlik eden misyoner grubunun omurgasını, Protestanlaşmış Türkmen Alevilerinin önderliğini yaptığı Diyarbakır'daki topluluk oluşturmaktadır." Tezokur'un on üç yıl önceki verilerinin bugün Kürt ve Zaza Müslümanların kilisede sayısının artmasıyla değiştiğini söyleyebiliriz. Kilisede yaptığımız görüşmelerde ilk zamanlarda Diyarbakır ve çevresindeki Aleviler, Ermeni ve Süryanilerle iletişime geçildiği, tanışıldığı ve ilgilenildiğini öğrendiğimiz için bugün kilisenin bunlara karşı misyonerlik görevini tamamladığını ve hedef kitlenin rahatlıkla Kürt ve Zaza kökenli Müslümanlara kaydığını söyleyebiliriz.

¹⁰⁴ "Diyarbakır'da halkın büyük bir kısmı, Müslüman olan Kürtlerin yine tamamına yakını Şafii mezhebine bağlıdır. Ayrıca Nakşîliğin Halidiye kolunun da Kürtlerin dini kimliğini tanımlamada önemli bir unsur olduğu unutulmamalıdır. Bölgenin sosyal ve siyasi hayatında etkin bir rollerinin olduğu düşünülen medreselerin hemen tamamının Şafii mezhebi üzerine eğitim vermesi yine buralardaki seydaların çoğunun Nakşî-Halidi olması Şafilik ve Nakşîliği Kürt dini kimliğinde belirleyici yapmıştır" (Kahraman & Yanmış, 2013: 127).

Amerika ve Güney Korelilerin dışında, mülteci Suriyeliler de bulunmaktadır. Kilisenin mültecilere yönelik bazı yardım faaliyetleri bulunmaktadır. Suriyeliler gibi Daiş sebebiyle ülkemize gelen Yezidilerle de yakından ilgilenilmektedir. Kilisede Suriyelilerden Hristiyan olan aileler bulunsa da Yezidi olup sonradan Hristiyan olan bir kişiye rastlanılmamıştır.

Diyarbakır'da dışardan üyelere açık olan tek Hristiyan grup Diyarbakır Kilisesi'dir. Misyoner özelliğe sahip başka bir kilise olmadığından kiliseler arası bir rekabet durumu söz konusu değildir. Bununla birlikte katılımcıların çoğunluğu bir tanıdık vasıtasıyla, diğerleri ise TV. Kanalıyla ve internetten İncil isteyerek veya herhangi bir film izleme yoluyla etkilenecek kiliseyi ziyarete gelmişlerdir. Kişilerin kiliseye geldikten sonra kişiyi etkileyen en önemli şey kilise önderleri ve üyelerinin hal ve hareketleri, anlatımları, telkinleri, davranışları ve yakından ilgisi olmaktadır. Kurumsal olarak kilisenin bazı evanjelizasyon yöntemleri vardır. Aslında Türkiye'deki Hristiyanların genel olarak beslenme kaynakları¹⁰⁵ aynıdır. Üyeler ayrıca buralardan Hristiyanlığı öğrenebilmektedir. Din değiştirme konusunda bazı araştırmacılar inanca daha fazla önem verirken bazıları ritüel ve ayinlere katılıma önem vermekte ve bu durumları din değiştirme işareti olarak görmektedir. Aynı şekilde araştırmamızda da genellikle kiliseye geldikten ve faaliyetlere katıldıktan sonra din değiştirenler çoğunluktadır. Bunun haricinde kiliseye gelmeden misyoner tebliğleriyle din değiştiren iki kişi vardır. Bütün katılımcıların bir misyonerle tanıştıktan sonra din değiştirdikleri araştırmanın en önemli bulgusu olarak ortaya çıkmıştır.

Görüşülen kişilerin geçmişleri etnik grup, din ve genel sosyo-ekonomik koşullara göre farklılık göstermiştir. Bununla birlikte, çoğunluğunun çocuklukları boyunca ya evden ya okuldan ya da Müslüman toplumla yaşamaktan kaynaklı bir tür dini girdileri vardı. Katılımcıların bazen sadece ahlaki yönler ve bazen de ibadetler olmak üzere, İslam'ın bazı ilkeleri hakkında görüş ve düşünceye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların dini eğitim almaları noktasında ise ailelerin durumu iki şekilde kendisini göstermektedir. Birinci gruptaki katılımcıların on tanesi ailelerinin dini eğitim ve vecibeleri baskıyla öğrettiklerini veya geleneksel tarzda eğitim veren medreselere gönderildiklerini ifade etmiştir. İkinci grupta yer alan yedi kişi ise ailelerinin dini eğitim konusunda eksik olduğunu ve kendilerini teşvik konusunda yetersiz kaldıklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla din değiştirmeden önce dini eğitim konusunda katılımcıları ikiye ayırmamız daha aydınlatıcı olacaktır. Buna göre katılımcılardan sekiz kişinin ailesi muhafazakâr dindar aileler olarak değerlendirilebilir. Medresede eğitim

¹⁰⁵ Bu kaynaklar arasında Sat7 Türk televizyon kanalı, Youtube'da bazı kanallar, instagram ve facebook sosyal ağları ve kutsalkitap.org gibi internet siteleri yer alır.

almaları ve çocuklarını medrese eğitimine yönlendirmeleri, eşlerinin çarşaf giymesi durumları bunun göstergesidir. Muhafazakâr bir ailede büyüyen on din değiştirmeden önce düzenli bir şekilde namaz kılan, oruç tutan, Kuran-ı Kerim okuyan ve dini gruplar ile doğrudan bağlantılı olan kişiler olduğu tespit edilmiştir. Dört tanesi Hizbullah'ın medreselerinde dini eğitim aldığını, diğer dört tanesi ise diğer bazı dini grupların içerisinde dini eğitim aldığını ifade etmiştir. Katılımcılar bu medreselere daha küçük yaşta aileleri tarafından gönderilmiştir. Bu aileler çocuklarını yetiştirmede katı bir dindarlık tutumu göstermişler ve genelde baskıyla din eğitimi vermişlerdir. Buna göre zorla Hizbullah cemaatinin içine sokma, zorla Kuran kurslarında yatılı bırakma veya Müslüman kardeşlere katılmaya teşvik etme, ibadetleri hakaret baskı ve dayakla yaptırma gibi uygulamalar söz konusudur. Katılımcıların ifadelerinde içinde bulundukları toplumun yaşantısından yola çıkarak İslam'a dair; Kuran'ın Türkçe okunmasının günah sayılması, din değiştirenlerin öldürülmesi gerekliliği, çok eşliliğin erkeğe verilmiş bir hak ve zorunlulukmuş gibi algılanması, İslam'a davette cihadın savaşla eşleştirilmesi gibi unsurlar yer almaktadır. Bu gruptaki katılımcıların ailelerini ve Müslüman toplumu ahlaki noktada ciddi eleştirilere tabi tutmaları aile ve çevrelerinin ahlaki bir dindarlık yaşamadıklarını ve çocuklarına bu konuda iyi bir rehber olmadıklarını akla getirmektedir. Katılımcılardan yedi tanesi ise, dini eğitimle ilgili olarak ya hiç dini eğitim almadıklarını ya da aldıkları dini eğitimin çocukken yazları camiye gitmek, Elif-ba ile sınırlı kaldığını ifade etmişlerdir. Birkaç tanesi yanlış yorum yapılabilir gerekçesiyle Kuran'ın Türkçesini okumanın günah olduğunu bazı hocalardan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Din değiştirenlerin çoğu ailelerinin geleneksel Müslüman olmalarından dolayı İslam hakkında fazla bir şey bilmediklerini ifade etmiştir. Onlara göre doğuştan Müslümanlar genellikle İslam konusunda cahil olmaktadır. Nitekim sohbetlerimiz sırasında "*Hristiyan bir ailede doğmak ister miydiniz?*" sorusuna bazılarının verdiği cevap; (Hristiyan olması çok önemli olmamakla birlikte) "*İnançlarını gerçekten yaşayan bir ailede doğmak isterdim*" şeklinde olmuştur. Bu gruptakilerden bir tanesinin ailesi Alevi olarak farklılık arz ederken, diğerleri ailelerini geleneksel dindar olarak tarif etmiş ve ibadetler konusunda teşvik edilmediklerini ifade etmişlerdir. Buna göre dine daha mesafeli yetiştiklerini, çevreden gördükleri için ara sıra dini ibadetlerini gerçekleştirdiklerini bildirmişlerdir. Bazıları ailelerini '*Hdp solu çizgisinde kendilerini demokrat olarak niteleyen ve dine kültürel bir mesele olarak bakanlar*' şeklinde tarif etmiştir. Birincil dinsel sosyalleşmesi zayıf olan bu katılımcıların, manevi bir arayış ve kişisel bir dine yönelme olarak Hristiyanlığı tercih ettiklerini söyleyebiliriz.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Katılımcılardan bazıları eski dinlerindeki bazı şeriat ve kesin ibadet hükümlerinden dolayı İslam'ı bir din olarak

Bu bağlamda katılımcıların ebeveyn dindarlıklarını ya aşırı ve baskıcı dindarlık ya da dine ve çocuklarının din eğitime ilgisiz kalanlar şeklinde iki ayrı kutupta yer alması manidardır. Katılımcıların hepsinin ortak noktası ise; Diyarbakır'da yaşama ve lise/üniversitede Kürt Solu'yla karşılaşma deneyimidir. Aileden dini eğitim alanlar dahil olmak üzere hepsinin lise ve üniversitede Kürt Solu'nun ideolojisinden etkilenecek dini sorgulama içerisine girdikleri tespit edilmiş ve beş tanesi din değiştirmeden önce ateist ve deist olduklarını bildirmiştir. Bu durumun din değiştirmeye zemin hazırladığını ve görüşmecilerin bazılarının çocukluk dinini kısmen veya tamamen reddettikleri bir dönem olduğunu söyleyebiliriz. Burada önemli gördüğümüz bir kavram seküler kesinti ya da kırılma kavramıdır. Katılımcıların ailelerinin gerek muhafazakâr şekilde gerekse geleneksel şekilde olsun kendilerine göre dinlerini yaşadıkları ve geleneği devam ettirdikleri söylenebilir. Ancak bu dini geleneğin genç kuşakta yaşanan politik sekülerleşmenin etkisiyle kesintiye uğradığı görülmektedir. Her ne kadar bugün daha fazla ailede görülse de seküler kesinti olgusunun bugünkü genç kuşağa özgü olmadığı, 1970'lerden itibaren Kürt Sol örgütlerin geleneğe ve gelenekle bütünleşmiş olan dine yaklaşımıyla birlikte Diyarbakır'da kendisini göstermeye başladığı söylenebilir.

Katılımcılar ailelerinin kendilerinin Hristiyan olduğunu bilseler de bu konu hakkında konuşmaktan kaçındıklarını, bazıları inkâr ettiğini, bazıları ise aile bağlarını tamamen kopardığını, bir tanesi oğullarını mirastan men ettiğini, bir tanesi evlatlıktan çıkardığını söylemiştir. Katılımcılar ailelerinin Hristiyan olmaları konusunda Allah'tan değil de toplumsal baskıdan daha çok çekindiklerini ifade etmişlerdir. Bu bakımdan ailelerinden bahsederken en çok *“millet ne der bizi rezil ettin”* ifadelerini kullandıklarını söylemişlerdir. Bu durum Diyarbakır gibi kozmopolit bir şehirde toplumsal bağların ve sosyal kontrolün hala çok güçlü olduğunu göstermektedir. Toplumun ne söylediği veya ne söyleyeceği, insanların ne düşüneceği nasıl yargılayacakları kişilerin davranışlarının üzerinde önemli bir kontrol mekanizması olmaya devam etmektedir.

4.2. Tema 2: Kriz: Değişim İçin Katalizör

Kriz aşaması genellikle insanların içinde bulundukları zor durumla yüzleşmek için aktif olarak yeni yollar aradıkları arayış aşamasını tetikleyen, varsayılmış dünyada bir kırılmadır. Kişisel düzeyde bir kriz, insanlar (misyoner) veya olaylar tarafından tetiklenebilir. Dışarıdan uyarılmış bir kriz bu nedenle dini değişim için güçlü bir motivasyon kaynağı olabilir. Buna göre araştırmamızda din değiştirenlerin babalarıyla ilgili stres ve duygusal kargaşa önemli bir

gördüklerini ancak Hristiyanlığı bir din değil de “ahlaki bir yaşam biçimi” olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

kısının çocukluğunu ve ergenliğini karakterize etmektedir. Katılımcıların yüzde 70'i babalarından uzak, ilgisiz, baskıcı, sevgisiz olarak bahsetmiştir. Babaları bu şekilde olan ve din değiştirmeyen pek çok kişinin olduğu söylenebilir ancak araştırma bulgularımızda baba rolü, tutarlı ve güçlü bir şekilde ortaya çıkmış, sadece çocukluk anlarında değil, gerçek dönüşüm deneyimlerinde de bu ilişkinin önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Din değiştirenlerin çoğunluğu için bu sorun dönüşüm deneyiminin döndüğü eksen gibi görünmektedir.

Baba problemine ek olarak çocukluk ya da erken ergenlik döneminde yaşanan travmatik olaylar için; katılımcılardan üç tanesi anne ve babasının boşandığını, iki tanesi babasının ikinci eşle evlendiği için onları terk ettiğini, yedi tanesi ise babasıyla annesinin problemli ilişkileri olduğunu ve çoğunlukla babalarının annelerini ve kendilerini dövdüğünü ifade etmiştir. Bu bulgular açıkça çocukluklarında belirli rahatsız edici, travmatik olaylar veya erken ebeveyn boşanması yaşayan herkesin din değiştireceğini göstermez. Sadece onların din değiştirmelerini hızlandıran baba sevgisizliği ve eziyetli bir çocukluk döneminin oluşturduğu duygusal ve manevi bir boşluğun din değiştirmenin birçok öncüllerinden biri olabileceğini düşündürebilir. Ailesel problemlerin yanında göç etme, Diyarbakır'da yaşanan Hizbullah ve Pkk çatışmalarından etkilenme, iflas etme ve hapse girme durumları da katılımcıların geçmişlerindeki bazı kriz durumlarına örnek verilebilir. Katılımcılardan sekiz tanesi böyle bir travmatik hadiseden bahsetmiş ve ek olarak iki tanesi hapse girip çıktığını, diğer bir tanesi babasının öldürüleceği korkusundan dolayı felç geçirdiğini söylemiştir. Dolayısıyla değişimden önceki arka plana baktığımızda katılımcıların sözlerinden, acılarının, aile sorunlarının, yaşamlarında genel bir memnuniyetsizliğin ve önceki dinlerine karşı güçlü tatminsizliklerinin yer aldığını söyleyebiliriz. Bu bakımdan katılımcıların hayatlarında babaları, problemli aile geçmişleri ve şehirde yaşanan travmatik hadiseler dolayısıyla duygusal ve manevi bir boşluk olduğu öngörülebilir. Katılımcılar arasında son derece dramatik olaylara sahip olan dönüşüm hikayeleri çok yaygın olmasa da duygusal problemler, stres ve travma kişiyi din hakkında düşünmeye sevk edebilir. Ancak katılımcıların hayatın anlamıyla alakalı entelektüel ve varoluşsal sorgulamalara iten sebepler içsel değil dışsal sebepler olmuştur. Araştırmamıza katılanlar için bu dışsal sebepler genellikle; lise, üniversite veya askerde sol görüşlü akran çevreleriyle karşılaşma, aile veya yakın duygusal ilişkiler içerisinde bulunan kişilerin Hristiyan olması, Ermeni soy akrabalığı nedeniyle Hristiyanlığa duyulan merak, farklı sebeplerle misyonerlerle tanışmadır. Kişileri bu tür dışsal sebepler sorgulamaya itmiş ve genellikle sorularını sormak için kiliseyi tercih etmişlerdir. Sonuç

olarak katılımcıların din değıştirme öncesi geçmişlerinin analizi din değıştirmenin uzun bir süre boyunca bireysel koşullar tarafından hazırlanan karmaşık ve kademeli bir süreç olduğunu göstermektedir.

4.3. Tema 3: Arayış

Araştırmamızda anlam arayışı¹⁰⁷ ve yapısal uygunluk kişilerin kurtuluş arayışı ile ilgili temasında ortaya çıkmıştır. Ali Köse'ye göre din değıştiren kişiler Erikson'a atıfla moratoryum (geciktirme) devresi yaşamakta, ergenlik zamanının sonlarına yani 20'li yaşların sonuna doğru dini problemlere ilgi duymaktadır. Bizim araştırmamızda ergenlik çağında Hristiyan olanlar yer aldığından bu bulgu bizim araştırmamız için geçerli değildir. Bu bakımdan katılımcılar için moratoryum (gecikme) kavramı yerine yapısal boşluk (hazır bulunuşluk) kavramı bizim araştırmamız için daha doğru bir seçenektir. Buna göre genç, bekar, mesleki bağlardan arınmış veya öğrenci olmak, insanlara din değıştirmeleri için ihtiyari veya programsız zaman tanıyan bir tür yapısal kullanılabilirlik sağlamaktadır. Yapısal boşlukları olan bu insanların dönüşür hale gelmesi sosyal etkileşim süreçlerine bağlı olduğundan katılımcıların hayatlarının böyle bir yapısal boşlukta misyonerle karşılaştıkları görülmüştür. Bu bakımdan katılımcıların çoğunun aile ilişkilerinde yaşadıkları birtakım hadiseler sebebiyle manevi bir bağlantı, sevgi, ilgi ve rehberlik arayış içerisinde oldukları bir yapısal boşluk diliminde din değıştirdikleri söylenebilir. Bunların yanı sıra dört kişi aile soyunda Ermeni ve Hristiyan olduğunu, bu yüzden kiliseye geldiklerini ifade etmiştir. Bu bakımdan dini değışim için aktif arayışın genellikle duygusal faktörler olduğu söylenebilir. Arayış aşaması anlamada önemli bir faktör motivasyonel yapıların değerlendirilmesidir.

Psiko-sosyal açıdan bakıldığında katılımcıların din değıştirmelerinin altında yatan bazı motivasyonlar olduğunu söyleyebiliriz. Bunların en önemlileri hiç şüphesiz dini gelenekle kurulan ilişkidir. Katılımcıların dini gelenekle ilişkisini belirleyen iki önemli mekanizma olan aile ve toplumla kurdukları ilişkidir. Önemli bir kısmı babalarının hem ahlaki tavırları hem de din konusundaki tavırlarını takdir etmemiş onları eleştirmiştir. Muhafazakâr aileden gelenler ailelerini ahlaki yönden eleştiriye tabi tutarken, dindar olmayan ailelerden gelen katılımcılar ise ailelerini dini bilmeme ve yaşamama noktasında eleştiriye tabi tutmuştur. Ebeveyn sorunları nedeniyle istikrarsız bir çocukluk geçirmek ya da ebeveynlerle veya çevre ile çetrefilli ilişki yaşamak bazı katılımcıları kimlik krizine itmiş olabilir. Bu bakımdan katılımcılardan yedi kişi din değıştirme öncesi dönemde birkaç durumda ebeveynlerine karşı

¹⁰⁷ R. A. Straus bireyi sosyal ağlar, kitle iletişim araçları yoluyla araçsal olarak tarama yapan, özgür, aktif bir arayan olarak kavramsallaştırmıştır. Ona göre kendilerini değıştirmek isteyen insanlar, dini grupları kişisel dönüşümleri için bir araç olarak kullanırlar (Straus, 1979: 160).

isyan ettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca babalarıyla aralarındaki uzaklık ebeveyn otoritesinin kaybına ve dışardan gelecek manevi rehberliğe açık hale gelmelerine sebep olmuştur.

Bu bağlamda katılımcıların din değiştirme arayışının en önemli yönünün; duygusal ve entelektüel olarak bağlantı kurmak olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcıların rehberlik ve bağlantı ihtiyacı, kültürel ve sosyal bağlamlarıyla yakından ilişkili olduğundan bu durum, daha geniş toplumdaki ihtiyaçları ve boşlukları da akla getirmektedir.¹⁰⁸ Bu bakımdan kilisede kurulan yakın kişilerarası ilişkiler katılımcılar arasında Hristiyanlığın çekiciliğine ışık tutmaktadır. Her biri dönüşüm sürecinden önceki dönemde, içinde yaşadıkları toplumun değerlerine ve yaşam tarzına karşı farklı düzeylerde hoşnutsuzluk duymuştur. Din değiştirenlerin bazılarının geçmişlerinde siyasi bir aşırılık olanların ise, öncesinde çözümünü dini olmayan çeşitli yerlerde aradıkları, nihayetinde dönüşüm deneyiminin kilisede gerçekleştiği ve eski aşırı tutumlarını değiştirdikleri görülmüştür. Bu bakımdan katılımcıların baba, aile ve ilerde toplumdan kaynaklı olarak ortaya çıkan sevgi, bağlılık ve rehberlik eksikliğini dolduran yeni mekanizmaların devreye girdiği söyleyebiliriz.

Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu için dönüşüm, ergenlik veya genç yetişkinlik döneminde meydana gelmiştir. Dolayısıyla katılımcıların genç yetişkin zamanlarında hayatın temel sorularıyla ilgilendikleri ve toplumlarının kendilerine sunduğu değerleri sorgularken buldukları bir dönemin olduğunu söyleyebiliriz. Bu süre boyunca herhangi bir bilinçli dini arayışın¹⁰⁹ akıllarının bir köşesinde uykuda kalmasına izin veren laik kimlikleri benimsemişlerdir. Büyük çoğunluğunun ergen veya yirmili yaşlarında bazı dışsal faktörlerin etkisiyle sorgulamaya başlamaları ateistlik, deistlik, zerdüştlük, Musevilik gibi farklı dini çözümler denemeleri bu durumun göstergesidir. Yine herhangi bir arkadaş çevresinde veya Müslüman olan birisiyle din konusunda konuşmaya çalışınca genellikle Müslümanların konuşmalarına doğru dürüst karşılık veremediklerini söylemişlerdir. Verdikleri cevaplar çoğunlukla “*daha fazla konuşma kafamız karışıyor*” şeklinde oluyormuş. Hatta din

¹⁰⁸ “OHAL şartlarında birçok kanaat önderi konumunda insan öldürülmüş, göç etmiş ya da susmayı tercih etmiştir. Bu durumun son yıllardaki demokratikleşme adımlarına kadar devam ettiği söylenebilir. Şehirde yaygın şekilde gözlenen dini ve geleneksel değerlerdeki yozlaşmanın sebeplerini bir ölçüde sosyal kontrolün olmamasına bağlayabiliriz. Bilindiği gibi, “sosyal kontrol” Durkheim sosyolojisine göre toplumsal olgunun üç özelliğinden birisidir ve geleneğin devamını sağlaması açısından en önemli olanıdır. Ancak Diyarbakır’da tehlike arz eden şey, kanaatleri yönlendiren kişilerin büyük oranda pasifize edilmesi, eğitim olanaklarının artması ve teknolojinin yaygınlaşmasıyla geleneksel değer yargılarının tahrip edilmesine karşın yerine yeni bir değer koyucu mekanizmanın konulamamasıdır. Özetle, şehir bir taraftan modernleşip dini, geleneksel ve ailevi baskı unsurlarını gevşetirken diğer taraftan hızla normsuzluğun hâkim olduğu bir mekâna dönüşmektedir” (Yanmış& Kahraman, 2013: 129).

¹⁰⁹ R. A. Straus’a göre bir kişinin arayışı başkalarıyla olan somut etkileşimlerine, kitaplarda ve diğer medyadaki temsillerine dayanarak belirmeye başlar. Arama daha bilinçli hale geldikçe daha programlı arama taktiklerini tasarlar. Bir noktada ateşli olarak tanınan bir dini grup savunucusu ile karşılaşır ve onu taklit etmeye başlar. Bu durum dini grubun faaliyetlerine, dini ibadet ve ayinlerine katılmayı içerebilir Her şey yolunda giderse kişinin arayış faaliyetleri dönüşüme karar verdiğinde ve “köprü atıcı eylemlerini” gerçekleştirdiğinde sonuçlanır (Straus, 1979: 162).

konusunda tartışmak için doğru dürüst kimse bulamadıklarından da yakınlar olmuştur. Bu konuda bir katılımcıya; “sorularınızı herhangi birine sordunuz mu?” dediğimde “kime soracaksın hocalar doğru dürüst bir şey bilmiyor ki verdikleri cevaplar tatmin etsin. Birkaç cemaatten kimselere sorduğunda da bana cevap vermek yerine senin içine cin kaçmış bol bol oku dediler ama misyonerlerin verdikleri cevaplar hep çok netti, mantığıma hitap eden şeyler söylediler hiç kekelemeden cevap verdiler” şeklinde olmuştur. Katılımcılardan hiç biri yeniden araştırma sürecinde camiye gidip sorularını sorduklarını bildirmemiş, sadece birkaç dini bildiğini düşündüğü tanıdık kişilere sorularını yönelttiğini söylemiştir. Ancak bunların hiçbiri din hakkında yetkin kişiler değildir. Yeniden araştırma sürecinde kilisenin yönlendirmesiyle Kuran’ı okuduklarını ve özellikle belirli ayetlerin üzerinde durdukları gözlenmiştir.

Tespitimize göre; eski dinin bir ahlak, fazilet ve erdem sistemi olarak sunulmaması, toplumsal çevrelerindeki ahlaki sorunlar, dini öğretilerin indirgemeci bir yaklaşımla öğretilmesi katılımcıları manevi olarak tatmin etmemiş, bununla beraber kilisede Hristiyanlığın ahlaki bir yaşam biçimi olarak sunulması onları cezbetmiştir. Dini öğretilerin çoğunlukla İşlam’ın ve imanın şartlarının, namaz, oruç gibi ibadetlerin kuralcı ve ezberlemeci bir tarzda kişilere öğretilmesi onların aradığı manevi doyumunu sağlayamamıştır. Yaşadıkları hayatın kilisede daha değerli görülmesi ve şeriattan ziyade ahlaki bir din olarak karşlarına çıkması yeni dini din değiştirenlerin gözünde daha değerli kılmıştır.

4.4. Tema 4: Karşılaşma: Yeni Seçenekleri Devreye Sokmak

Karşılaşma aşaması, arayan olsun ya da olmasın potansiyel bir kişiyle yeni bir alternatifin savunucusu arasındaki temadır. Bu ilk temasın dönüştürme sürecini hızlandırabileceği, bir krizi tetikleyebileceği ve yeni çözümler için bir arayışı teşvik edebileceği unutulmamalıdır. L. Rambo, “etkileşim aşamasını”, insanların yeni bir dini seçenekle karşılaştıkları ve bu dini seçenekle tanıştıran kişi veya kişilerden oluşan bir grupta etkileşimde bulunmak için yeterince ilgilendikleri bir aşama olarak tanımlamıştır. Buna göre birey karşılaşma aşamasında etkileşimle yoğunlaşır ve bu süre zarfında dinin öğretileri, yaşam tarzı, beklentileri hakkında daha fazla şey öğrenir ve sonrasında din değiştirme kararı verebilir (Rambo,1993:102). Dolayısıyla karşılaşma ve etkileşim aşamaları misyonerlik bağlamında anlaşılabilir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de “canlı dini pazar” olarak sayılabilecek kiliselerin varlığı, küreselleşme faktörü olan internet, evanjelist televizyon kanalları ve misyonerlik faaliyetleri de kişilerin Hristiyanlıkla karşılaşmalarında etkili olmaktadır. Kiliseye gelenlerin birçoğunda izlenen filmlerin ve hâkim kültürün etkisiyle Avrupa ve Amerika’da yaşama işteği, önceden

gizli bir merak ve hayranlığın olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan Batı Hristiyan kültürüne sahip ülkelerin çekiciliğinin dönüşümde önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Ancak yine de din değiştirmeden önce katılımcılar Hristiyan kültürü hakkında az çok bir şeyler bilmektedir ya da Hristiyan dini hakkında olumsuz algılara sahiptir. Önyargılı bir bakış açısıyla büyüyen ancak kilisede beklemedikleri sevgi, ilgi ve alakayla karşılaşan katılımcılar kısa süreli bir şok geçirdiklerini söylemişlerdir. Dolayısıyla bir misyoner veya kiliseyle temas hali din değiştirme ihtimalini arttırmaktadır. Ancak bu durum kişilerin istekleri dışında yönlendirildikleri anlamına gelmemelidir. Kişinin irtibat halinde olması kendi kararıyla gerçekleşmektedir. Kilise topluluğa gelip soru soranlara yardımcı olmakta ve onlarla ilgilenmektedir ancak, kişinin tekrar kiliseye gelmesi veya Hristiyanlarla irtibat halinde olması kendi kararıyla olur. Bir katılımcının da ifade ettiği gibi kilise kurulduğundan beri kiliseye belki iki bin üç bin kişi gelmiştir ancak bunların çoğu çeşitli nedenlerle tekrar gelmemiştir.

Misyonerden etkilenip kiliseye devam eden kişiler orada sosyalleşerek ve rol öğrenmeyle dini grubu tanımaya başlamışlardır. Bu aşamada din değiştirme süreci sorgulama ve araştırmayla eş zamanlı olarak ilerlemiştir. Katılımcıların hemen hepsi sosyal ağ faktörlerinden ve kilise sosyalleşmesinden etkilense de din değiştirmeye karar verirken entelektüel bir aşama geçirmişlerdir. Dolayısıyla din değiştirme hadisesi misyonerle tanışmakla başlar. Onun yakın ilgi ve alakası kişiyi etkiler ve zamanla bu etkilenme olayı radikal bir karar vermeye doğru ilerler. Bu aslında bir süreçtir. Kişinin uzun bir düşünme ve ölçüp tartma süreci yaşadığı gözlemlenmiştir. “Ben Hristiyan oldum” dedikten sonra bile vaftiz olma süresi uzatılır bu ortalama 1-3 yıl arasında değişebilir. Bu süre zarfında kişi kararından vazgeçmezse vaftiz olmak isteyebilir. Herkesten farklı olmayı seçmek insanı zorlayan bir hadise olabilir. Kiliseye gidip gelirken aslında yalnız olmadığını birçok insanın sonradan din değiştirdiğini gözlemler. Grubun birçok faaliyetine katılır, bazı sorumlulukları yerine getirir, sorularını sorar ve verilen cevaplar onu tatmin ederse kararı olumlu yönde etkilenebilir. Bu durumla ilgili bir kavram olan deneysel dönüşüm, bireyin karar vermeden önce ideolojileri ve uygulamaları deneyerek aktif katılımını¹¹⁰ içerir. Bu motifte bireyler farklı

¹¹⁰ R. A. Straus’a göre dönüşümün körü körüne kucaklamak yerine deneysel bir yönelimle önceden test edilerek gerçekleştirilmesine dikkat etmek çok önemlidir. Kişinin grubun inanış ve normlarını kabul etmesi yönünde bir talep vardır ve kendi alt kültürü içinde kendi dilini kullanarak nasıl hareket edeceğini öğrenmesi gerekir. Ancak bütün bunlar sorgusuz sualsiz inanç ve düşüncesiz bağlılıkla gerçekleşmez. Din değiştiren kişi öncelikle dönüşümü davranışsal ve deneysel olarak kendi dünyasına sokmak ve belirli uygulamalarda ustalaşmak için çaba gösterir. Bu bakımdan yeni kimlik, davranış, öznel deneyim biçimleri ve dönüşüm< atfedilen anlam temellerinin sürdürülmesi ve genişletilmesi gruplar tarafından kurumsallaştırılır. Dini gruplar üyelerinden ömür boyu sürecek bir temelde gerçekleştirmeleri beklenen çeşitli uygulamalara devam etmelerini ister. Üyeler kişisel ve kolektif deneyim, kimlik ve gerçeklik organizasyonlarını sürdürmek için çaba sarf etmelidir (Straus, 1979: 165-166). Hristiyanlar dua eder, İncil’i inceler ve Havarî Pavlus’un buyurduğu şekilde birbirleriyle paydaşlık yaparlar.

dini grupların ibadetlerine katılmakta, yaşayış şekillerini incelemekte ve bu sürece dahil olmaktadır. Sürecin sonunda birey grubun kendisine uygun olup olmadığına katılım gösterip göstermeyeceğine karar verir. Üyelerin tanıklıkları dinlemeleri, dua etme ve kilise ortamında sosyalleşmeleri için ailelerini ve arkadaşlarını kiliseye katılım noktasında motive ettikleri görülmüştür. Bu şekilde yeni üyeler kazanmak için yapılan evanjelizasyon faaliyetleri, kilisenin bu tür evanjelizasyon faaliyetlerine önem vermesi ve üyeleri bu noktada teşvik etmesi kilisenin büyümesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte olasılık faktörleri de karşılaşma aşamasında etkili olmuştur. Rastgele bir şekilde kiliseyi ziyaret etme ve görüştüğü bir misyonerden etkilenme veya kiliseyle ilk teması kurmaya hizmet eden bir eşin, arkadaşın, sevgilinin veya akrabanın etkisi katılımcıların kararlarını etkilemiştir. Araştırmamıza göre, kişinin gerçekten üye olmaya karar verip vermeyeceği konusunda temelde kurumsal faktörler sorumludur. Diğer faktörlere nazaran katılımcıların çoğu, kardeşlerin (kilise üyelerinin) öneminden ve onlarla duygusal bağlılıktan söz etmektedir. Yeni üyelerin çok fazla sevgiye, ilgilenilmeye ve danışmanlığa ihtiyacı vardır. Bu bakımdan araştırmamızda öne çıkan en önemli husus, misyoner üyeler tarafında din değiştiren kişilerin değer görme ve sevgi gibi duygusal ihtiyaçlarının giderilmesi olmuştur. Araştırma kapmasında kişilerin çoğunlukla yakınları vasıtasıyla veya birtakım sebeplerle kiliseyle temas kurduğu ve oradaki insanlarla bağlarının kuvvetlenmesinden sonra Hristiyanlığa geçişlerinin gerçekleştiği gözlenmiştir. Hristiyanlarla temas halinde olmak kişilerin din değiştirmesine katkıda bulunan önemli bir faktördür.

Araştırmamızda pek çok çalışmada olduğu gibi katılımcıların çoğunlukla mevcut sosyal ağlar aracılığıyla kiliseyle tanıştıkları görülmüştür. Ergenlik çağındaki varoluşsal kafa karışıklığı, akranların ve akrabaların etkisi, ebeveyn dini ve kültürel memnuniyetsizlik, kişilerin kendine özgü dini ihtiyaçlarını karşılayan manevi ihtiyaç, rehberlik, bağlılık ve aidiyet gibi unsurlar kilise ve misyonerden etkilenmelerinin önemli sebepleri arasında gösterilebilir. Bu bakımdan katılımcıların çoğunluğunun misyonerden veya misyoner olan yakınlarından etkilendikleri için din değiştirme kararı aldıklarını söyleyebiliriz. Partnerinden, eşinden ve misyonerden etkilenen bu kişiler sosyal dönüşümlere örnek olarak verilebilir. Din değiştirmeye ilgili birçok çalışma eşlerin genellikle bireyi dönüştürmeye teşvik etmede etkili olduğunu göstermiştir (Mayer, 25: 1987). Bireyin bakış açıları sosyal ilişkileri değiştiğinde muhtemelen değişecektir. Din değiştirme süreci kişinin bu durumda Hristiyan olan kendisi

Dönüşümün kesintiye uğramasına yol açan koşullardan biri, bu tür uygulamaların yapılmamasıdır. Örneğin kilise ibadetlerine katılmayı bırakan, güçlü bir dua yaşamını sürdürmeyi veya kutsal yazıları incelemeyi bırakan Hristiyanların gerilemesi muhtemeldir. Bu uygulamalar Evanjelist inancı kişi için gerçek tutarken, onun seçilmiş bir grubun üyesi olduğu izlenimini sürekli olarak yeniden güçlendirmektedir (Asan, 2023: 361).

için değerli kişilerin görüşlerini kabul etme süreci haline gelebilmektedir. Buna göre araştırmamızda yedi katılımcının yakın akrabasının veya bir tanıdığının önceden Hristiyan olduğu görülmüştür. Ancak sebebi ve şekli ne olursa olsun katılımcılar Hristiyan bir kişiden veya kilise topluluğundan etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Hayatlarının misyonerle etkileşim aşamasına kadar dinle ilgili varoluşsal sorular sorma ihtiyacı duymayan bazı katılımcıların da bu aşamada önceki inançlarını yeniden sorguladıkları görülmüştür. Buna göre katılımcılar misyonerden etkilenecek dinleri ve kültürlerinin dikte ettiği temel kuralları yeniden gözden geçirmişlerdir. Yaşam tarzları ve hayatlarındaki belirsizliklerden zaten hoşnut olmayan katılımcıların, neyin doğru neyin yanlış olduğuyla ilgilenmeye başlamalarında kilise üyelerine sorularını sormaları ve aldıkları tatmin edici cevaplar sonucunda zihinlerindeki uyumsuzlukta bir azalma olduğu ileri sürülebilir. Araştırmalara göre kriz aşamasından sonra zihinsel uyum sağlayan birey, kimliğinin düzgün bir şekilde inşa edilmesini sağlamakta ve huzura ermektedir (Cigan, 2013: 70).

Kullandıkları din dili ve davranışlarının zamanla birbirlerine benzediği görülen katılımcıların grupla özdeşleştikleri ve bu bakımdan dönüşüm hikayelerinde bir süre sonra benzer anlatılara yer verdikleri tespit edilmiştir. Kilise veya misyonerden etkilenen katılımcıların bazılarının ise benzer mistik tecrübeler yaşadıkları ve bu tecrübelerini diğerleriyle paylaştıkları görülmüştür. Örneğin eşinin kabul ettiği dini kabul etmek istemeyen birisi, eşinin telkiniyle hasta olan çocuğu için Mesih'ten yardım istemiştir. Bunun gibi çok zor durumda kalıp Mesih'ten isteyince dualarının kabul olduğunu söyleyen bazı katılımcılar olmuştur. Araştırmaya katılan kişilerin hepsinin manevi bir tecrübe yaşadığı söylenemese de içlerinden bazıları onları etkileyen manevi bir tecrübe yaşadıklarını anlatmışlardır. Bazıları ise dua ederken Rabbin onlara dokunduğunu, dualarını kabul ettiğini, beklemedikleri bir anda dileklerinin gerçekleştiğini anlatmışlardır. Kişilerin bu tür mistik tecrübeler yaşamalarında kilisede her Pazar ayında yapılan tanıklıkların ve anlatılan hikayelerin önemli bir etkisinin olduğu düşünülebilir.

4.5. Tema 5: Etkileşim: Yeni Kimlikler Yaratmak

Araştırmalar dönüşümün kişinin kimliğinde, inançlarında, fikirlerinde, değerlerinde ve kişiliğinde radikal bir değişiklik içerdiği konusunda neredeyse hemfikir görünüyorlar. Dini değişimin hem yapısal hem de öznel boyutlarında katılımcıların hemen hepsi bir kimlik değişikliği bildirmişlerdir. Din değiştiren kişiler eski hayatlarının anlamsız, sıradan ve boş olduğunu düşündüklerinden yaşadıkları kişisel dönüşümden sonra yaşamları Tanrı'nın planının bir parçası olarak değer ve amaç kazanmış, kendi hayatlarına farklı bir pencereden

bakmaya başlamışlardır. Din değiştirmenin neden olduğu değişim, dünya anlayışlarını ve dünyadaki yerlerini temelden değiştirmiş, Hristiyan olmak hem kişisel hem de kamusal düzeyde bir kimlik değişikliğiyle sonuçlanmıştır. Katılımcıların ifadelerinden; Hristiyan olduktan sonra Tanrı algısının olumlu yönde değiştiğini, eski kötü yaşantılarını devam ettirmediklerini ve kendilerini daha dindar olarak algıladıklarını anlıyoruz. Katılımcıların çoğunluğu din değiştirdikten sonra eski aileleriyle ilişkilerinin kötüleştiğini ancak din değiştirmelerinden bu yana kişilerarası ilişkilerinde önemli bir iyileşme olduğunu bildirmiştir. Öfkeli, psikolojisi bozuk, mutsuz ve alkolik olma gibi değiştirmek istedikleri yönleri olduğunu bildiren katılımcıların, din değiştirdikten sonra kendilerini düzelttiklerini, kendileriyle ve diğer insanlarla daha sakin ve barış içinde olduklarını ifade etmişlerdir. Din değiştirmeden önce içki ve uyuşturucu bağımlısı olduğunu söyleyenlerin değişimden sonra bu bağımlılıklardan kurtuldukları görülmüştür. Ayrıca katılımcılar sık sık dua ettiklerini ve çeşitli görevler üstlenerek kiliselerinde aktif olduklarını ve her zaman Tanrı'nın hizmetinde olmayı amaç edindiklerini ifade etmişlerdir. Bazıları kutsal kitabı okumaya ve Pazar ayinlerine katılmaya ve vaftiz olmadan önce Hristiyanların belirli ibadetlerini tekrar etmeye başlamış, bu eylemler Hristiyanlarla etkileşime katkıda bulunma amacına hizmet etmiştir.

Buna göre araştırmamızda katılımcıların hemen hepsi; *“bir kimlik değişimi yaşadınız mı?”* sorusuna olumlu yanıt vermiştir. Bu bakımdan katılımcılardan bazıları bir misyon ve amaç duygusu edinmiş, bazıları bir güvenlik ve barış duygusu kazanmıştır. Buna göre katılımcıların Hristiyan olmakla birlikte daha ahlaklı, daha makul, dinin kurallarını yaşamaya önem veren ve örnek olabilecek davranışlar sergiledikleri görülmüştür. Yine bazı uç kutupta yer alanlar din değiştirdikten sonra daha normal kişilikler haline dönüştüklerini ifade etmiştir. Kiliseden önce herhangi bir politik organizasyonda bulunanlar Hristiyan olduktan sonra yeni bir aidiyet ve bağlanmayla birlikte eski ortamlarından uzaklaşmıştır. Hristiyan olduktan sonra İsa Mesih'in *“düşmanını bile sevmelisin”* gibi teolojik yönlendirmeleri ve kilise cemaatinin davranışlar üzerindeki kontrolü onları etkilemiş ve aşırılıkları daha makul bir çizgiye doğru kaymıştır. Yine sosyal hayatta çalıştıkları iş ortamlarında iyi bilindiklerini ifade etmişlerdir. Birkaç katılımcı iş ortamında kendisinin Hristiyan olduğunun bilindiğini ve daima iyi, dürüst, sadık, çalışkan olarak tanındığını anlatmıştır. Katılımcıların iyi ve ahlaklı oluşları onlara göre yeni dinlerinden kaynaklı bir şeydir. Böyle olmak onların görevidir, dinlerine uygun bir davranıştır ve bu durumdan dolayı övünmektedirler. Dolayısıyla hayatlarında pek çok şey olumlu yönde ilerlemektedir bu yüzden huzurlu ve minnettar hissetmektedirler. Dönüşümün

hayatlarında pek çok şeyi deðiřtirdiğini, en önemlisi sevmedikleri kötü alışkanlıklarını deðiřtirdiklerini ve hayatlarına bir amaç ve yön kazandırdığını söyleyebiliriz.

Bu bağlamda sosyolojide dönüşüm kavramının bireyin grup içindeki değişimi anlamak ve inşa etmekle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Kişinin diğer üyelerle iletişim ve sosyal temas içerisinde olması kendi kimliğini tasarlama ve oluşturması açısından önemlidir. Bu aşamada Wilber (1980) ve Gelpi (1989) gibi bu alandaki araştırmacılar, dönüşüm tecrübesi yaşıyanların zayıf bir konumda olduklarını, inançlarını canlı tutmak için büyük özen göstermeleri gerektiğini bulmuşlardır. Dolayısıyla din değiştirenler onları teşvik eden ve onlara destek olan benzer inançlara sahip bir topluluğa ihtiyaç duyarlar. Bu bakımdan kilisede her bir üye, Hristiyanlıkla ilgilenen yeni gelenlerle ilgilenir, sorulara cevap verir ve bir sıkıntısı olanlara dua ve yardım eder. Yeni üyeler ise grupla vakit geçirir, ayinlere katılır ve üyelerle aralarında manevi bir yakınlık oluşur. Dolayısıyla katılımcıların dini grupla vakit geçirmelerinin bir sonucu olarak bazı hususlarda benzedikleri görölmüştür. Bu hususlardan en önemlileri günahkârlık duygusuna karşı kurtarılmışlık inancı, kendilerini seçilmiş olarak görme ve bazı kapsülleme ritüelleridir. Katılımcıları kilisede en çok etkileyen şey; misyonerlerin onlara karşı ilgisi, değer vermesi, sorularına cevaplar vermesi ve samimi olmasıdır. Kilise üyelerinin anlatımlarında sevgi dilini kullanmaları, İsa Mesih'in sevgisinden, kendini insanlar için feda etmesinden ve onları özel olarak seçmesinden bahsedilir. İsa Mesih'in sevgiyi ifade etmesi, “*düşmanını bile sevmelisin, onun için dua etmelisin*”, “*ben seni çok seviyorum çünkü seni seçtim*” gibi dini ifadeler katılımcıları cezbetmiştir. Bu bakımdan katılımcıların hemen hepsi aradıkları, aslında ailelerinde ve toplumlarında bulamadıkları sevgi ve manevi rehberlik ihtiyacını kilisede ve İsa Mesih'te bulduklarını dile getirmişlerdir. Bu konuda bir katılımcının babasına söyledikleri şöyledir: “*ben senden çok bir şey istemedim sadece azıcık beni sevmeni istedim sen onu da yapmadın. Ama ben seni bağışlıyorum*” demiştir. Aile faktörü dışında diğer bir faktör de yaşadıkları ülkede kendilerini haksızlık yapıldığını, sevilmediklerini, ikinci sınıf muamele gördüklerini bildiren katılımcıların, yine din değiştirmeden önce bir cemaat veya siyasi bir grubun içinde olanların bu yerlerde bulamadıkları karşılıksız sevgi ve kabulü Hristiyanlıkta bulmaları olanaklı görünmektedir. Çünkü gözlemlediğimiz kadarıyla kiliseden önce bir politik organizasyon içerisinde olanların aşırılıkları törpülenmiş, daha makul bir çizgiye doğru kaymışlardır. Artık devletten eskisi gibi nefret etmediklerini ve aynı şekilde ailelerini de affettiklerini söylenmişlerdir. Bu konuda bir katılımcı önceden bir polis arabası gördüğünde taş attığını ama artık böyle bir şey yapmaya gerek duymadığını ifade etmiştir. Din onların

davranışlarında olumlu bir değişim sağlamıştır. Toplumda ikinci sınıf muamelesi gördüklerini söyleyenlerin ise Hristiyan olarak bu istenmeyen durumu telafi etme yoluna gittiği, bazılarının ise Hristiyan olmayı topluma karşıt bir tepki olarak oluşturdukları söylenebilir.

Böylelikle Hristiyan olma, din değiştirenlere onunla övünebilecekleri yeni bir kimlik sağlamış görünmektedir. Ayrıca katılımcıların eski bir Müslüman olarak hayat görüşleriyle ilgili bir değişim yaşadıkları da görülmüştür. İncil’de Yahudilerle ilgili ayetler ve İsrail’e yapılan dini turizm turları onların İsrail ve Filistinliler hakkındaki bakış açılarını değiştirmiştir. Örneğin bu konuda bir katılımcı şunları söylemiştir: “*Önceden Filistin konusunda İsrail’e tepkiliydim ama şimdi tepki göstermiyorum. İsrail haklıdır. Çünkü o topraklar Kutsal Kitapta ve onların Kutsal Kitapta kendilerine vaat edilmiş topraklar yani kendi topraklarıdır. Kendi topraklarını savunuyorlar*”(Asım,33) Sonuç olarak katılımcıların milliyet ve dini birleştirdikleri, kimlik tanımlamaları “*Kürt bir Müslüman*”dan “*Hristiyan bir Kürt*” şekline çevirdikleri ve Hristiyanlığı artık kimliklerinin bir parçası haline getirdikleri söylenebilir.

4.6. Tema 6: Taahhüt: Bağlılığın Sürdürülmesi

Araştırmamızda katılımcıların yüzde sekseni kilisenin çekirdek üyelerinden oluşmaktadır. Bu üyeler sekiz yıldan yirmi yıla kadar değişen sürelerde kilisede bulunmuşlardır. Küçük, yüz yüze ilişkilerin yoğunlukta olduğu grupta birbirlerine kenetlendikleri görülmüştür. Katılımcıların din değiştirmelerinde her ne kadar sosyal ve kurumsal faktörlerin etkileri olsa da bireysel faktörler de oldukça önemli görünmektedir.¹¹¹ Katılımcıların ayinlere katılımlarının yanı sıra kilise görevlerinde aktif olmaları onların kiliseye bağlılıklarını büyük ölçüde artırmış görünmektedir. Din değiştirdikten sonra katılımcılar ebeveynlerinden ve akrabalarından eskiye nazaran daha fazla izole olmuşlarsa da kendilerini anlamlı bir perspektife yerleştirmişler ve yeni dini ve sosyal grupları olan kiliseye daha çok bağlandıkları görülmüştür. Din değiştirme konusunda bazı araştırmacılar inanca daha fazla önem verirken, bazıları ritüel ve kiliseye aktif katılıma önem vermekte ve bu durumları din değiştirme işareti olarak görmektedirler. Bizim araştırmamızda genellikle kiliseye geldikten ve faaliyetlere

¹¹¹ “İnsanlar niçin gruplara girerler? sorusunun yanıtı, dinî gruba girişlerin sosyo-psikolojik nedenlerini de büyük ölçüde açıklar mahiyettedir. Sosyal bir varlık olduğu için zaten grupta var olma ihtiyacı hisseden insan, güçsüzlüğünü telafi amacıyla bir gruba dahil olabilir. Kalabalıklar arasındaki yalnızlıklar ve yer yer yaşanan kaoslar insanı dayanışma noktası aramaya iter (yakınlık gereksinimi). İnsan grup içinde kendini kanıtlayarak ve bir işe yarama arzusunu tatmin ederek stresten kurtulur ve rahatlar (benlik gereksinimi). Ortak bir amacın peşinde koşmanın psikolojik çekiciliğini de burada vurgulamak gerekir. Grupla özdeşleşmek biz duygusunu yoğunlaştırır. Birlikte hareket etmek çoğu zaman heyecan vericidir. Bazen de, tâbi olma ihtiyacının tam tersine, hükmetme duygusu kişileri gruplara sev keder. Prestij ve menfaat sağlamak için, hatta saldırgan dürtülerini doyurmak için bile gruplara yönelenler olur. İnsanların önceki lekeli hayatlarından kurtulmak üzere dinî gruplara girdikleri de görülmüştür. Grubun içindekilere beslenen özel sempatiler de insanları cezbedici bir işlev görür”(Büyükkara, 2007: 109).

katıldıktan sonra din değıştirenler çoğunlukta olsa da bunun haricinde kiliseye gelmeden misyoner tebliğleriyle din değıştirenler de olmuştur. Kiliseye üyelikle ilgilenen herkes tarafından tamamlanması gereken vaftiz hazırlık kursunun bir parçası olarak, kiliseye yeni gelenlerin çoğunun Tanrı ile ilişkilerinin kavramsallaştırılmış bir hikayesi yoktu. Hazırlık kursu boyunca katılımcılar, tövbe ile başlayarak - kendi günahkârlıklarını kabul ederek ve hayatlarını geriye dönük olarak hatalı görerek, hayatlarındaki değışim ihtiyacını aktif olarak kabul etmeye teşvik edilir. Bu bakımdan kiliseye katılan her üye, vaftizinden önce grubun diğer üyelerine sunacağı bir dönüşüm otobiyografisi edinmiştir. Katılımcıların anlatılarında birçok İncil analogisini kullanmış, hikayelerini ve tanıklıklarını meşrulaştırmak için kutsal yazıları alıntılamlışlardır. Kilisede dönüşüm hikayelerinin anlatılması geleneği sebebiyle kendi isimlerini değıştirmeyi düşünenler bile bu hikayelerin öneminden dolayı bunu düşünmemişlerdir. Son olarak katılımcıların Hristiyanlığa bağlılıklarını doğuştan Hristiyanlarınkıyla karşılaştırmak zordur. Beit-Hallahmi iki farklı dini katılım türünü ayırt etmiştir; biri, köken ailesi içinde öğrenilen ve çok az duygusal öneme sahip olan “düşük katılımlı din”, diğeri ise, genellikle onu kendi ailelerinin dışında öğrenen ve çok fazla duygusal enerji harcayan din değıştirenler için geçerli olan “yüksek katılımlı din”dir (Hallahmi 1989: 100). Bu tespitle ilgili olarak çalışmamızda katılımcıların kilisede yabancı misyoner¹¹² Hristiyanlarla aynı seviyede göründükleri, dinlerini doğuştan Hristiyanlardan daha ciddiye aldıkları, Avrupa ve Amerika’yı gerçek Hristiyanlığı yaşamamaları nedeniyle eleştirdikleri, bazı kiliselerde eşcinsel evliliklerin nikâhına izin verilmesine karşı çıktıkları ve diğer şehirlerdeki Protestan kiliselerine nazaran daha muhafazakâr bir çizgiye sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Katılımcıların din değıştirdikten sonra eski bağlarından, ailelerinden hatta bazen sevdiklerinden uzaklaştıkları durumlar olmuştur. Kilise onlara yeniden sosyalleşme imkânı tanımış ve kilisedeki kardeşlerin ve Tanrı’nın yardımıyla bu zor durumu aştıklarını ifade etmişlerdir. Bununla beraber çevrelerine değıştikleri ve daha iyi birer birey oldukları mesajını vermeyi amaçlamışlardır. Din değıştirdikten sonra özellikle öğrendikleri “sevgi” ve “başkaları için ilgi” konusunda çokça durmaktadırlar. Katılımcılardan biri din değıştirdikten sonra mutfağa girerek ve köklü ataerkil geleneğe rağmen bulaşıkları yıkayarak ailesini

¹¹² Diyarbakır Kilisesi kuruluşundan beri yabancı misyonerlere ev sahipliği yapmaktadır. Kilisede görev yapan Amerikalı bir misyonere oturma izni cezası ve kiliseye de yabancı çalıştırma cezası kesilmiştir. Konuyla ilgili olarak haberde şu ifadeler yer verilmiştir: “Diyarbakır Protestan Kilisesi Derneği Başkanı Papaz, cezaya itiraz etti. Kilisede kaçak işçi çalıştırmadıklarını öne süren Papaz, “Cemaatimizi Hristiyan dininde eğitecek din adamı olmadığı için ABD’deki Protestan kilisesi, Mattix’i gönüllü olarak görevlendirdi. Derneğimizin yöneticisi olan Mattix’e bir ücret ödemiyoruz. Gönüllü hizmet ediyor. Nasıl Avrupa’daki camilerde imamlar din adamı sıfatıyla çalışıyorsa rahip Mattix’in de din adamı statüsünde tutulması gerekiyor. Kilisemiz zaten ekonomik olarak zor durumda, para cezasına itiraz ettik” <https://hurseda.net/gundem/71192-diyarbakir-kilisesinde-skandal.html>.

şşırttığından bahsetmiştir. Yine katılımcılar eş ve ailesel ilişkiler noktasında din değıştirdikten sonra daha az sorun yaşadıklarını söylemişlerdir. Kilise üyelerinin bu değışimlerini tam olarak tespit etmek zor olsa da yine de; din değıştirenlerin farkındalıklarını şekillendiren kilise kurumu aracılığıyla hem kilise toplumu hem de aile ilişkilerinde birbirlerine daha özverili davrandıkları söylenebilir. Bu konuda dua toplantıları ve ailecek yapılan etkinlikler önemli bir işleve hizmet eder; bunlar endişeleri ifade etmek için fırsatlar sunma ve kişisel meselelerin konuşulup paylaşılmasıdır. Dua toplantıları üye evlerinde yapılır ve genellikle ikramlarla sosyalleşme sağlanır. Bu dua isteklerinin tekrarı, doğal olarak üyeleri birbirlerinin hayatındaki olaylardan haberdar etmeye ve ilginin ifade edilmesini organize etmeye ve üyeleri, grup üyeleri hakkında paylaşılan bir bilgi dünyasına çekmeye hizmet eder. Bir görevlinin ifade ettiği gibi;

“Kilisemizin dua toplantıları, cemaat arasında iletişim ve ilgi için önemli bir kanal sağlar. Kilisedeki kardeşler arasındaki sevgi sadece maddi anlamda karşılıklı destekle ifade edilmiyor; daha da önemlisi, ruha karşılıklı destek vermek, yatıştırmak ve cesaretlendirmektir.”

4.6.1. Kilise ve Yerellik

Günümüz misyon teknikleri arasında en dikkat çekici olanı “kültüre uyarlama” yöntemidir. Bazı misyonerlerce Müslümanları Hristiyanlaştırmada en büyük başarının sağlanacağı yöntem olarak görülen kültüre uyarlama yalnızca Avrupa ve Kuzey Amerika gibi Hristiyan geleneğin hâkimiyetindeki bölgelerde değil, bütün dünyada yerel gelenek ve âdetlere uyarlanması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Bu yöntemde Hristiyan mesajı ve değerlerinin yerel kültürler, şartlar, değerler ve öncelikler gözetilerek sunulması hedeflenir. Böylece Hristiyan öğretileri, Hristiyan ibadet şekilleri ve kurumlarıyla Hristiyan yaşam tarzı mümkün olduğu ölçüde yerel geleneklere uyarlanıp halka sunulur. Mesela bu metot doğrultusunda Müslümanlara hitap edilirken onların kullandığı dinî terminolojinin kullanılmasına özen gösterilir ve onların çeşitli hassasiyetleri dikkate alınır. Ayrıca Müslümanlar arasında mânevî/ dinî kirlenmenin onları güvensizlik ve korkuya sevkettiği düşüncesiyle, Müslümanlarla ilişki kurulduğunda onlara Hristiyan doktrinindeki kirlenmeyle ilgili anlayışların anlatılmasının önemine dikkat çekilir. Yine çeşitli konularda takınılan tutumlar her halkın özelliğine göre ayarlanır. Mesela Afrika’da çok eşliliğin yaygın olduğu bazı bölgelerde misyonerler poligamiye karşı çıkmamışlardır. Hristiyan misyonerleri kültüre uyarlama yöntemiyle iki temel amaç güder. Birincisi, misyonerliğin Hristiyan toplumların ve güç odaklarının sosyal ve politik güç ihracına hizmet ettiği yönünde Hristiyan olmayan toplumlarda oluşan kanaatin değıştirilmesidir. Misyonerlere göre, Hristiyanlığın yerel kültür

ve geleneklere uygun biçimde uyarlanması, üçüncü dünyada misyonerliğe ve Hristiyanlığa karşı hissedilen tarihî kaygıları ortadan kaldıracaktır. Bu yöntemin bir diğer amacı da Tanrı'nın evrensel kurtarıcılığı inancına paralel olarak kilisenin belirli bir merkez veya merkezlerden dünyanın bütün bölgelere kaydırılması, dünyanın her tarafında kiliselerin oluşturulmasıdır. Bunun gerçekleşmesiyle Hristiyanlığın özü ve temel dogmaları değişmeksizin farklı kültürlere uyarlanmış biçimleri dünya genelinde varlık kazanacak, böylece Hristiyanlığın sanıldığı gibi Avrupa veya Amerika merkezli bir din değil evrensel kurtuluşu hedefleyen bir inanç sistemi olduğu ifade edilmiş olacaktır (Gündüz, 2023).

Araştırma sahamız olan Diyarbakır Kilisesi'nde din değiştiren katılımcıların küresel köktencilik bağlamında dünyadaki diğer ihtida ve dönüşüm durumlarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Geleneklerin reddedilmesi, dinin aslına uygun yaşanması, geleneksel dinsel hiyerarşilerin reddedilmesi bağlamında Hristiyan olan Müslümanlar dünyadaki din değiştirmelerle ortak bir karakter taşımaktadır. Kilisenin İncil'e bağlı olduğu ilkesini daima ön planda tutması, katılımcıların soruların çoğuna İncil'den cevap ve örnek verme ihtiyacı hissetmeleri bu durumun bir göstergesidir. Kilisede din değiştirenlerin çoğu Mesihi olanla geleneksel olan arasında ayırım yapmaya özen göstermekte ve geleneklerden arındırılmış gerçek Hristiyanlığı yaşamaya çalışmaktadır. Kişilerle görüşmelerde Katolik ve Süryanileri geleneği İsa Mesih'in önüne aldıkları, Kutsal Kitaptan daha fazla ritüel ve geleneksel şeylere ihtimam gösterdikleri, Hz. Meryem'e ve diğer azizlere gereğinden fazla değer verdikleri ve onlara dua ettikleri için eleştirmişlerdir. Ayrıca Hristiyanlığı içinde büyüdükleri yerel yaşam koşullarıyla uyumlu hale getirmek için kültürel bidatlerden arındırmaya çalıştıkları görülmüştür. Bu konuda bir katılımcı şunları söylemiştir:

Biz kültürel şeylere kültür inancımıza karşı gelmediği sürece bu daha doğru bir tanım olur, kültür inancımızla çelişmediği sürece inancımıza karşı gelmediği sürece biz kültüre uyarız. Somut bir örnek vereyim örneğin Müslüman bayramlarına gideriz yani bayramlaşırız. Ama onun dışında atıyorum babanın yanında çocuğunu sevmek abes durur ayıp gibi görünür ama mesela bu bizim için doğru değildir yanlıştır buna uymayız. O zaman biraz kültür inancımızla yani İncil'in değerleriyle çeliştiğinde karşı duruyoruz onun dışında karşı değiliz kültüre.

Bununla birlikte Diyarbakır kültürü din değiştirmelerine rağmen yeni formlar ile devam etmektedir. Bu konuda bir katılımcı: *"Diyarbakır'da karşılıklı ilişkiler birçok şehrimize göre daha fazladır. Yine düğün, taziye ve ev ziyaretleri çok sık yapılır."* diyerek kilisenin yerel kültürü koruduğunu, devam ettirdiğini, hatta teşvik ettiğini sözlerine eklemiştir. Bu durum başka şehirden gelen Hristiyan kişilerin de ilgisini çekmektedir. Aslen Diyarbakırlı olan ve burada vaftiz olmasına rağmen aile meselelerinden dolayı Antalya'ya giden bir kişi, Antalya'nın Diyarbakır'dan farklı olduğunu ve bunun da kendilerini etkilediğini,

Diyarbakır'da aile ve bayram ziyaretleri olduğunu, Antalya'da böyle bir durumun pek gerçekleşmediğini söylemiştir. Dolayısıyla Diyarbakır kültüründe önem verilen taziye ziyaretlerine kilisede de önem verilmektedir. Bu zamana kadar kendilerinden sadece bir kişi vefat etmiştir. Bu kişi Diyarbakır mezarlığında belediye tarafından kiliseye tahsis edilen bir alana gömülmüştür. Cenaze töreninden sonra aynı Müslümanlık dönemindeki gibi taziye düzenlenmiştir. Üç gün boyunca taziye gelen misafirler karşılanmış yemek ve çay ikram edilmiştir. Araştırmamız sürecinde gaspa uğrayan ve hayatını kaybeden iki çocuk babası misyoner Güney Koreli Barış'a taziye düzenlenmiş ve bu taziye katılım sağlanmıştır. Taziye Süryani ve civar kiliselerden, Müslüman komşulardan ve sol siyasi çizgiden pek çok milletvekili ve üst düzey kişiler gelmiştir. Kilisede gelenler ağırlanmış, ikramlar yapılmış ve yas tutulmuştur.¹¹³

Diyarbakır Kilisesi'nde din değiştirmeler genellikle ilk din değiştiren birkaç kişinin yakın çevresinden insanların o kişilerden etkilenecek Hristiyan olmasıyla başlamıştır. Yakın tilmizler üç-dört ailenin bir veya birden fazla yakınlarından oluşmaktadır. Kişilerin din değiştirmesinde bazı kritik faktörlerin belirleyici olduğunu söyleyen kilise üyelerinden birisi bu durumu şöyle açıklamıştır:

Genel olarak aile, evlilik, iş, etnik durum kişilerin din değiştirmesinde belirleyici olmaktadır. Bir insan eğer evliyse bir işi varsa emekliliğini bekliyor. Bunların üzerine çok fazla düşünmüyor. Bir hayat gailisi varsa mesela ben evleneyim işimi elime alayım diyorsa sorduğunda Elhamdülillah Müslümanım diyorsa başka türlü bir şeye gereksinim duymuyor. Bu kesim çok arayışa girmiyor yani çok uç noktalarda değilse ortalama bir hayata sahipse kendini de bir inanca ait görüyorsa dini bir arayış içerisine girmiyor. Dini araştıranlar ise biraz daha ötesini düşünüyor bunun ötesi var diyebiliyor eğer kiliseye geliyorsa bu kişi kilisenin etkisiyle Hristiyanlığı araştırıyor ya din değiştiriyor ya da dinine yeniden dönüyor. Kilisenin arayışı olmayan kişilere karşı görevi ise hatırlatmak araştırma yapmaları gerektiğini hatırlatmak oluyor.

Bu bakımdan kilisenin öğretisi, müjdeyi yakın çevreye vermeyi öğütler ama bu direk Hristiyanlığı anlatarak kişileri ürkütmek şeklinde olmamalıdır. Burada tavsiye edilen kişinin

¹¹³ Katıldığım taziye kimlerin geldiği noktasında o tarihte yazdığım bir gözlem notu şöyledir: “Taziye için gelenler arasında Süryani Kilisesi papazı ve eşi de vardı. Uzun süre kilisede kaldılar. Yine aslen Diyarbakırlı sonradan İstanbul'a yerleşen ve İstanbul'da İsa'ya iman eden, 1960 doğumlu B.P. vardı. Sonradan genç bir Süryani olduğunu düşündüğüm bir erkek daha geldi. Kendisi laf arasında Süryani Kilisesi'ne gittiğini söyledi. Bunun yanı sıra kilisenin hemen yakınında oturan Müslüman olan Ali dayı da taziyedeydi. Taziyede olayın nasıl olduğu konuşuldu. Sırtından ve kalbinden bıçaklanma olayının gasp olayına benzediğini, 16 yaşındaki bir çocukla mücadele edilebileceğini ve bu olayın nefret suçuna benzediğini belirttiler. Kilisede kaldığım sürede olaydan fazla eski ve güncel meseleler konuşuldu. Eskiden Süryani nüfusunun çok olduğu, bayramlarda beraber gidip geldiği ve karşılıklı komşuluk ilişkilerin iyi olduğu konuşuldu. Müslüman komşuları M. dayı, eskiden bakkal işletiyormuş, şimdi ise bakkalı kapatmış ve emekli olmuş. Kilisede tencere, salça gibi eksiklik olursa ondan almaya gidiyorlarmış. Bunun yanı sıra, eski Süryani Papazla ve Hristiyanlarla ilişkiler konuşuldu. Mahallenin Müslüman çocukları önceden zaman zaman Süryanilere Gâvur diyerek taş atıyorlarmış ama şimdi alışmışlar. Süryani Kilisesi'nin kapısı Diyarbakır Kilisesi açıldıktan sonra değiştirilmiş ve diğer tarafa alınmış. Süryani Kilisesi Papazı bu olayın kendileri dışında gerçekleştiğini belirtti (22.11.2019 tarihli kilise gözleminden alıntıdır).

hayatıyla, yaşayışıyla özellikle kiliseye geldikten sonraki yaşadığı olumlu değişimle örnek bir şahsiyet oluşturmaktadır. Ayrıca kilise yeni üyeliklerin devamı korunması ve sağlamlaştırılması için kiliseye devamı zorunlu kılmaktadır. Bu konuda katılımcılardan Ethem şunları söylemiştir:

Dini temellerin daha sağlam atılması, uyum ve davranışların devamlılığı, İsa Mesih'in bir evi olması açısından kiliseye devamlılık bana göre zorunludur. Kilisenin bir zorunluluk olmaktan çıkması halinde kişi zamanla rabden uzaklaşıp nihayetinde Hristiyanlık ile olan bağlarını azaltıp zamanla kopması haline gelir. Kilise olmasa da kısmen Hristiyanlık yaşanabilir olsa da bir arada bulunduğumuz sürece kilise inanç ve kültür olarak kilisenin gerekliliği vardır. İsa Mesih nerede iki veya üç kişi olursa ve kendisini andıklarında bereketinin onlarla olacağını belirttiğinden kilisenin varlığı daha iyidir. Kiliseyi bir arada tutan sevgi, yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik bağlarıdır.

Araştırmamızda katılımcılardan bazıları din değiştirdikten sonra Hristiyan ülkeleri ziyaret etme fırsatı bulmuş ve bunun sonucunda bazıları buraları ne kadar beğendiğini dile getirip ileride buralarda hizmet etmek istediğini söylemiştir. Kiliseye gelip herhangi bir görevi olmayanlar ileride yurtdışında veya kilisenin yönlendireceği bir yerde hizmet etmeyi düşündüklerini ifade etmişlerdir. Kilisede görevi olanlar ise sayılarının az olduğunu yapılacak bir sürü iş olduğunu ve bütün bunları tek bir kişiye yüklemenin doğru olmayacağını ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak kilisenin nüfusunun az olmasını bir görevli şöyle açıklamıştır:

Kilise çok göç verdi. Adam işim yok diyor Batı'ya gidiyor. Ya da işim var ama kaybetmek istemiyorum diyor. Bizim kilise çok yoğun bir kilise başka kiliselerde aynı durum yok. Diyarbakır'ın yapısıyla alakalı burada iş yok. Giden insanların çoğu iş bulamadıkları için gidiyorlar. Şu anda dışarıya gönderdiğimiz adamları yeniden çağırsak bizim yeniden kilise açmamız lazım. Göç edenlerin çoğu eğer hizmet etmiyorsa para yüzünden iş yüzünden göç etmektedir. Bu durum da nüfusu azaltıyor. Bunların dışında dışarıya gönderdiğimiz hizmet olarak gidenlere biz ruhsal bir armağan olarak bakıyoruz.

Dolayısıyla misyoner bir kilise olan Diyarbakır Kilisesi'nin civar şehirlerde kiliselerin açılmasına öncülük ettiği ve oralara yetişmiş eleman gönderdiği söylenebilir.¹¹⁴ Konuşmanın devamında Diyarbakır'daki siyasi ve güncel olayların onları etkilediğini söyledi ve ekledi: *“Diyarbakır'daki Sur olayları döneminde bayram kutlanılmadı ve bayram ayını Diyarbakır'da yapıldı. Yine Suriyeli üyeler için emek verilirken Türkiye'nin Suriye'ye girmesi çalışmamızı olumsuz etkileyebiliyor. Mesele İzmir Kilisesinin Suriye'ye giriş destek veren*

¹¹⁴ Kaya'nın belirttiği gibi “Diyarbakır Protestan Kilisesi, uzun bir geçmişe sahip olmamasına rağmen, Türkiye'nin batısındaki Protestan Hristiyanlar arasında büyük bir itibar görmektedir. Kilise önderlerinin ifadesi ile Mersin'den Van'a kadar, Diyarbakır Protestan Kilisesi gibi müstakil binası olan ve sistemi onun kadar oturmuş bir başka kilise bulunmaktadır. Diyarbakır Protestan Kilisesi yetiştirdiği kilise önderleri ile Mardin'de olduğu gibi başka illerde de kiliselerin açılmasına da ön ayak olmaktadır” (Kaya, 2020: 578).

mesajı kilisemizde olumsuz karşılandı ve tepki aldık. Diyarbakır siyasi bir yapısı olduğu için gündem çabuk değişiyor, siyaset etkili oluyor ve hedefler değişebiliyor''. Ayrıca kilisede hizmet etmeyle ilgili olarak çekirdek üyelerden birisi Diyarbakır'da siyasi bir havanın olduğunu ve bu durumun zaman zaman kilisenin işlerini olumsuz etkilediğini şöyle ifade etmiştir: *“İlerleyen süreçte neler yapılması gerektiğini planlıyoruz. Fakat burada siyasi hava ve gündem hızlıca değiştiği için planlanan programlara uyamıyoruz.”* (Ziya, 55)

Gözlemlerimiz ve yapılandırılmamış mülakatlardan anlaşıldığı üzere kilisenin nüfusu göçlerle birlikte düşünülürse görüldüğünden daha fazladır. Ayrıca kiliseye gelen Hristiyan olmayan hatta kesinlikle Hristiyan olmayı düşünmeyen kişiler arasında Müslüman, deist ve ateist kişiler vardır. Kiliseyi bir dini kurum olarak değil de sosyalleşme mekânı olarak gören ve zaman zaman uğrayan bu kişiler, genelde ayin sonrası sadece çay ikramı ve muhabbet için gelirler.¹¹⁵ Bu gruptakiler genelde kilise mensuplarının azınlık olduğundan dolayı onlara destek olma amacıyla geldiklerini belirtmişlerdir. Bunların bazılarında Ermeni akrabalığı mevcuttur. Bunların dışında Hristiyan olup daha sonra çevrenin baskısıyla Hristiyanlıktan ve kiliseden kopan kişilerin varlığından da söz edilmiştir. Bir katılımcı bu durumu şöyle açıklamıştır: *“Diyarbakır Kilisesi'ne gelip iman eden ama sonra uzaklaşan rahatlıkla bin insan vardır. Bu insanlar Hristiyan olarak yaşadıkları sıkıntılarla baş edemedikleri için Hristiyan olup sonra uzaklaştılar. Kimileri işinden oldu, kimileri eşinden oldu, kimileri ailesinden olmayı göze alamadı. Bunları göze alamadıkları için insanlar uzaklaşıyorlar.”* (Nihat, 38) Dolayısıyla kişilerin din değiştirdiklerinde toplum içerisinde hiç de hazır olmadıkları dramatik bir statü kaybıyla başa çıkmak zorunda kaldıklarını söyleyebiliriz. Bu zor durumu aşmada kilise topluluğu önemli bir işlev görmektedir. Ayrıca kişilerin değişen kendilik algıları da bu durumu aşmada oldukça etkili olmuştur. Örneğin katılımcılar en çok tutundukları şeyin, ailelerinin ve çevrelerinin bozulmuşluğuna rağmen kendilerinin iyi insan olmaya çalışmaları olduğunu söylemişlerdir. Katılımcılardan Baran'ın *“karanlığın içinde bir ışık olarak kalmaya çalışıyorum”* ifadesi din değiştirenlerin kendilik algısını yansıtan bir örnektir. Onlara göre yaşadıkları toplum inançlı olsa da ahlaki yozlaşma içerisinde. Bir diğer katılımcının *“Kürtler ancak Hristiyan olursa düzelir”* ifadesi din değiştirenlerin kültürlerine aitlik hissetmeme ve kendi kültürlerinden memnun olmama durumlarını özetler

¹¹⁵ Kilisede bu kişilere örnek olarak Ezel Y. verilebilir. Ezel 65 yaşında Müslüman bir kişidir. Kilise açıldığından itibaren ve yaklaşık 17 yıldır kiliseye gelmektedir. İbadetlerini fazla yapmadığını ve namaz kılmadığını söyleyen Ezel, bazen cuma namazlarına gittiğini söylemiştir. Kiliseye neden geldiğini sorduğumuzda ise burada huzur bulunduğunu ve kilise mensuplarının samimiyetinin hoşuna gittiğini söyledi. İlk defa kiliseye gelenler ile yıllardır gelenleri aynı sıcaklıkla karşılamaları hoşuna gidiyormuş. Buraya gelme sebebinin ise sadece kilisedekilere destek olmak için olmadığını kendisinin de mutlu olduğunu söylemiştir (20.05.2020).

niteliktedir. Onlar için Hristiyanlık, problemlili ve sıkıntılı olan kültürlerinden kurtulmak için alternatif bir yoldur. Böylelikle din değiştiren katılımcılar ismen bağlı bulundukları Müslümanlığa, kendi seçtikleri bir yol ve ahlaki bir yaşam tarzı olarak düşündükleri Hristiyanlığı tercih etmişlerdir. Bununla beraber toplumda uzak durma ve olumsuz davranışlar içinde olma misyoner özelliğe sahip olan kilise tarafından istenmeyen bir durum olacağından yeni Hristiyanlar toplumla iyi ilişkiler kurmaya teşvik edilmektedir.

4.6.2. Diğer Kiliselerle İlişkiler

Diyarbakır'ın yerli Hristiyan nüfusu zamanla azalmıştır ve günümüzde de azalmaya devam etmektedir. İşlevi bulunan iki tane Ermeni ve Süryani kilisesi vardır. Bununla birlikte Sur olayları sırasında Ermeni Kilisesi zarar görmüştür. Öncesinde ise kapıları misafirlere açık olmakla birlikte nüfus azlığından dolayı düzenli ayin yapılmamaktadır. Sadece yılda bir defa, çoğunluğun başka şehirlerden geldiği yaklaşık elli civarında Hristiyan ile ibadet yapılır. Bugünlerde ise tadilat gördüğü için kapalı vaziyettedir. Diğer aktif kilise ise bir vakıf kilisesi olan Meryem Ana Ortodoks (Süryani) Kilisesi'dir. Bu kilise turist ziyaretlerine açıktır, her hafta ayin düzenlenir, sadece ayin sırasında ziyaretçi kabul edilmez. Bu kilisenin tarihi bir geçmişi olduğundan seyahat acentelerinin uğradığı bir mekândır. Araştırma konumuz olan Diyarbakır Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi'nin giriş kapısının hemen karşısında kurulmuştur. Bu durumda Süryani Kilisesi giriş kapısını değiştirmiş ve arka kapıyı ana giriş kapısı haline getirmiştir. Arada karşılıklı eleştiriler her iki taraftan da duyulmuştur. Bu konuda Diyarbakır Kilisesi önderlerinden birisi şunları söylemiştir: *“Diyarbakır Kilisesi'nin kurucu babasının kilisemizin üzerinde çok belirleyici bir rolü oldu. O diğerleriyle de iyi geçinin onları da toparlayın dediği için kilise o yolda ilerledi. Mesela Türkiye'nin bazı yerlerinde Protestan kilisesiyle Ortodoks¹¹⁶ kilisesi kavgalıdır. Burda mesela Süryani kilisesiyle ilişkimizi düzenledik. Mesela karşıdaki bir adam demecek mi -Kardeşim sen kendin diyorsun ki sen*

¹¹⁶ Kilise'nin pikniğinde Pastör yardımcılarının birinin annesinin aslen İskenderunlu Ortodoks bir Arap olduğunu ve sonradan Protestanlığa geçiş yaptığını öğreniyoruz kendisiyle muhabbet ediyoruz, çok hanım bir bayan. Gelini Beyrut'a gittiği için çocuklara bakmaya gelmiş İskenderun'dan. Oradaki kiliseyi soruyorum 60 yıldır var olan kilisenin üye sayısının çok az olduğunu söylüyor. Kendisi aileden Arap Ortodoksmuş aslında, ancak sonradan hem kendi hem de çocuklarını Protestan Kilisesi'ne götürmeye başlamış. Ortadoksların katı adetlerinin olduğundan bahsediyor sanırım bu durum kendisine itici gelmiş. Eskiden Hristiyan nüfusun çok fazla olduğunu söylüyor ancak son zamanda çoğu Hristiyan köylerinin tamamen boşaldığını anlatıyor. Hatta bir keresinde Vali Bey Muhtar'ı çağırması demiş -neden göç ediyorsunuz bir sorun mu var- diyor onlar da -yok bir sorunumuz yok tamamen işsizlikten dolayı göç ediyorlar- diye cevap vermiş. İş bulma ve geçinme konusunda çok sıkıntı yaşadıklarını söylüyor. Ailesinden söz açılınca babasının ve bir iki abisinin ateist olarak öldüğünü söylüyor. Ama o kadar iyi insanlardı ki eğer iman etselerdi kesin cennetlik olacaklarını belki bu dünyada iyi insanlar oldukları için belki de Tanrı'nın onları affedeceğini söylüyor. Bir keresinde çok sıkıntı içinde kaldığını babasının onun durumuna çok üzülüğünü söylüyor. Hatta -kızım sen gidip derdini Allah'a anlatıyorsun rahatlıyorsun ben hiç kimseye anlatamıyorum ne yapayım bir de beni düşün ben senden fazla sıkıntıdayım- demiş. Orada apartmanındaki herkesin Müslüman olduğunu onlarla çok iyi geçindiğini aslında aynı Allah'a dua ettiğimizi birbirine kötü davranmanın hiçbir yararı olmadığını anlatıyor. 3 çocuğunun olduğunu hepsinin Protestan olduğunu ama bir gelininin Müslüman olduğunu din değiştirmediklerini söylüyor (06.10.2019 piknik gözleminden alıntılar).

insanları seveceksin ama sen kendi inancından insanı sevedikçe bana ne anlatıyorsun. O yüzden onlar kapıları kapattıkça biz açmaya çalıştık'' (28.11.2019 tarihindeki informal görüşmeden alıntıdır). Böylelikle iki kilise arasında ilişkilerin düzeldiği ve karşılıklı ziyaretlerin sürdüğünü Süryani Kilisesi Papazının ara sıra Diyarbakır Kilisesi'ne uğramasından anlıyoruz. Kendisiyle sohbet ettiğimizde Meryem Ana Kilisesi'ne Hristiyanlık hakkında bilgi almaya gelenlere yardımcı olduğunu, Hristiyan olmayı düşünen birisi olursa onu Diyarbakır Kilisesi'ne yönlendirdiğini ifade etmiştir (Süryani Kiliseleri misyoner bir özelliğe sahip olmadıkları için üye kabul etmemektedir). Yine din değiştiren katılımcılardan bazıları Hristiyanlık hakkında bilgi almak için ilk önce bildikleri Meryem Ana Kilisesi'ne gittiklerini oradan Diyarbakır Kilisesi'ne yönlendirildiklerini söylemişlerdir.¹¹⁷ Diyarbakır'daki durumun aksine Türkiye'nin bazı yerlerinde kiliseler arasında ilişkiler oldukça karmaşıktır. Kilisede tanıştığımız İskenderunlu aslen Ortodoks olup sonradan Protestan olan birisi şunları söylemiştir:

İskenderun'daki Ortodoks Kilisesi zamanında bize çok eziyet etti. Kiliseyi kapattırdılar, kilise mensuplarını polise şikâyet ettiler. Onlara göre Protestanlar para içerisinde yüzüyorlar, Amerika'dan yardım alıyorlar ama biz böyle bir yardım almıyoruz. Ortodoks Arap kilisesinin bu kadar karşı olmasının nedeni Protestan Kilisesi'nin doğuştan Ortodoks gençlerini etkilemesidir. Çünkü bazı yerleşik kiliseler sonradan kurulan Protestan Kiliselerine gerçek Hristiyan gözüyle bakmıyorlar sapkın olarak görüyorlar. Eskiden bu durum çok daha kötüydü ancak şimdilerde çoğulculuk anlayışının etkisiyle aralarındaki bu düşmanlık dostluğa doğru evrilmiş durumdadır. 1950'lerde Katolikler Tirent Konsili yaptılar. O zaman Katolikler tamamen dışlayıcı anlayışlarından döndüler bu konsilden önce kendilerini gerçek din diğerlerini sapkın bir din olarak görüyorlardı. Bu konsilden sonra onlar bizim kilisemizden kopmuş yanlış yapan kardeşlerimizdir demeye başladılar. Bu bizim için büyük bir gelişmedir. Şunu anlamaya başlıyoruz yavaş yavaş dünya artık küreselleşiyor farklı bir yere doğru gidiyor. Hristiyanlar bir araya gelmeye bile düzenli bir şekilde yine de aralarında bir birlik oluşabilir. Biz 82 milyon içerisinde toplansa bir milyon bile yokuz biz birbirimizi yiyemeyiz buna zamanımız yok. Yurt dışına çıktığımız zaman onlara bunu anlatıyoruz onlar da bunu anlıyorlar. O zaman bir değişim başlıyor.

¹¹⁷ B. P. (Diyarbakır'da 1960 Yılında Müslüman bir ailede doğdu. 1984 yılında İsa Mesih'e iman edip, yaşamını Mesih'e adadı. Uzun yıllar tekstil firmasında çalıştı. Şimdi bir kilisede gözetmenlik görevini yapmaktadır) eski Diyarbakır anılarından bahsetti. Sonradan Hristiyan olduğunda tepki görmüş. Büyük abisi onu annesinin cenazesinden kovmuş. Küçük oğlu aslen Mardin Süryanilerinden bir bayan ile evlenmiş. B. P. büyük abisinin erkek çocuğu/yeğeninden bahsetti. Hristiyanlığa ilgi duyuyormuş. Arada Meryem Ana Kilisesi'nin Papazının yanına uğruyor, çay içiyor ve muhabbet ediyorlarmış. Dışarıdan onları görenler durumu babasına söylemişler. Bunun üzerine bu kişinin babası Papaz'a gelmiş ve oğlunun kafasını yıkamamasını söylemiş. Papaz da böyle bir durumun olmadığını, kendisinin geldiğini, din değiştirme çabasına girmediklerini söylemiş. Bu kişinin babasına isterse gelmesin demiş. Buna rağmen Papaz çocuğu önceden Diyarbakır Kilisesi Pastörü'ne yönlendirmiş. Burada Süryanilerin din değiştirme çabasına girmedikleri ve böyle olanları Diyarbakır Kilisesi'ne yönlendirdikleri görülmektedir. Diyarbakır Kilisesi'nin sadece Protestanlarla değil diğer kiliselerle de iyi ilişkiler kurdukları anlaşılmaktadır. Müslüman M. Dayı'nın ise Kilise'ye taziye gelmesi, kiliseye yakın bir evde oturması vesilesiyle onları komşu olarak gördükleri anlaşılmaktadır (22.11.2019 tarihli kilise gözlemi ve informal görüşmelerden alıntıdır).

Farklı mezhepten kiliseler dışında Türkiye’de Protestan Kiliseleri arasında da bazı farklılıklar olabilmektedir. Diğer kiliselerine Diyarbakır Kilisesi’nin göre ahlak, evlilik, zararlı alışkanlıklar ve davranışlar konusunda daha muhafazakâr bir anlayışa sahip oldukları söylenebilir.¹¹⁸ Örneğin evlenmeden önce genç erkeklerle kadınların yalnız kalmaları ve aralarında fiziksel temas olması hoş görülmemektedir. Yine kardeş üyeler evde alkol içebilir, ancak açıkça sarhoş olmak ve kumar oynamak yasaktır. Pastör ve yardımcılarının sigara içme yasağı da vardır. Kilise geleneksel bir evlilik ve aile hayatını teşvik etmektedir. Antalya Kilisesi’nden gelen birisi bu konu hakkında Diyarbakır ile Batıdaki kiliseler arasında farklılık olabildiğini söylemiştir. *“Sonuçta kültür, dini düşünce ve yaşayışta etkili olabiliyor. Mesela Diyarbakır Kilisesi’nde sigara içen birisi kilisede görev almaz iken Antalya’da Pastör olabiliyor. Antalya turistlerin de etkisiyle Diyarbakır’dan daha farklı. Antalya’daki Pastör burada görev yapmakta zorlanabilir.”* Konuyla ilgili olarak Diyarbakır Kilisesi Pastör Yardımcısı ise;

Biz Türkiye Kiliseleri toplantısına gittiğimizde de aynı durum ile karşılaşyoruz. Toplantılarda konuşulurken veya sunum yapılırken söylenen ve konuşulanlar bize uymayabiliyor. Bazı durumlarda doğu kiliseleri ayrı tutulabiliyor. Burada ev ziyaretleri düzenli oluyor. Yılda iki bayram gerçekleşiyor. Noel ve paskalya bayramları kutlanıyor. Noel için 3 tören gerçekleştiriliyor. Birisi Mardin’de, ikincisi Diyarbakır’da kendi aramızda ve üçüncüsü de yine Diyarbakır’da halka açık şekilde gerçekleştiriliyor. Paskalya töreni de Nisan ayında gerçekleştiriliyor. Bayramlarda Diyarbakır kültürü etkili oluyor. Batıdaki kiliselerde olmasa da Diyarbakır’da aile ziyaretleri gerçekleştiriliyor. Ama bu yemek ve aile ziyaretleri sadece bizde değil Süryanilerde de vardır. Birlikte büyüdüğümüz ve şimdi de yaşadığımız kültürden tamamen çıkmıyoruz ama taziye ve bayramları kutlamada batıdaki diğer kiliselerden ayrılabiliriz.¹¹⁹

Kilise ziyaretlerimizden birisinde tanıştığımız altmış yaşlarında aslen Mardinli ama Diyarbakır’da büyümüş Ortodoks Süryani kökenli bir kişi olan M.O, babasının Diyarbakır’ın eski kuyumcularından olduğunu, daha sonra İstanbul’a yerleştiklerini ve kendisi de Kapalıçarşı yakınında kuyumculuk yaptığını on üç yaşında Protestan olmasının sebebini şöyle açıklamıştır:

İçimden Hristiyanlığın bu olmadığını hep düşündürdüm. Bizde klasik Hristiyanlık yaşanıyor. Bu sebeple içim içime sığmadı ve Mesih için çalışmak istedim. İstanbul’da Müjdeciler ile tanıştığım

¹¹⁸ Konuyla ilgili olarak A. Kaya’ya göre; “Diyarbakır İncil Topluluğu gibi, toplumsal olarak başka bir inanç tarafından ‘kuşatılmış’ ve daima bir gözetilme ve kuşkulu bakışlar altında olma duygusu ile yaşayan küçük dini gruplarda gündelik hayatta sürekli olarak bir dinsel atmosferinde kalma ihtiyacı hissedilir” (Kaya, 2020: 586).

¹¹⁹ “Sohbetin devamında Diyarbakır’da yaşayan Korelilerin nasıl olduğunu sordüğümüzda ise; Korelilerin kendilerine göre farklı durumları olduğunu, mesela kültür olarak Korelilerin Diyarbakır kültürüne yabancı olmaları sebebiyle bazen sorunlar ortaya çıkabildiğini söyledi. Mesela Sur olaylarının olduğu dönemde Korelilerden birkaç kişi Sur’da İncil dağıtmak istemiş ve olumsuz bir sonuçla karşılaşmışlar. Milletin zaten üzüntü duyduğu bir dönemde bunu yapmamaları gerektiğini, kendilerinin Diyarbakır’daki gelişmeleri dikkate aldıklarını belirtmiştir.”

daha huzurlu hissettim. Bir süre her iki kiliseye de gittim. Sonrasında Süryani Kilisesi'ne gitmemeye başladım. Aslında şimdi ara ara gidiyorum ve arkadaşlarımı görüyorum. Onları da kilisemize davet ediyorum. Değişiklik yapınca ailemden tepki almadım. Dedemi hiç tanımadım ama babam muhafazakâr bir Hristiyan'dı. Bu konuda tipik Süryanilere benzemiyordu. Ben çocukken gerek Mardin'de gerek Diyarbakır'da evde Süryanilerle birlikte İncil okumaları yapardı. Böyle muhafazakâr bir ailede büyüdüm. Babam onun için bana karşı çıkmadı. Babam anlatmadı ama sonradan anladığım kadar babamın gerçekleştirdiği okumalar ve törenler İngiltere'deki bir tarikatın törenlerine benziyordu. Bunu ben sonradan anladım. Büyük ihtimal bir etkileşim oldu. Tepkiyi Süryani Kilisesi ve üyelerinden aldım. Para ile mezhep değiştirdiğimi söylediler ve bazıları benimle ilişkisini kesti. Ben de sırf böyle bir düşüncenin daha fazla oluşmaması için hem işime devam ettim hem de kilisedeki hizmetime devam ettim. Bir süre kilise görevlisi olarak da çalıştım. Şimdi emekliyim, kilise işlerine ağırlık verdim. Maltepe'deki Altıntepe kilisesinde görevliyim. Diyarbakır Kilisesi'nde zaman zaman vaaz veriyorum (09.11.2019 tarihli görüşmeden alıntıdır).

4.6.3.Aile

Araştırmamızda kilisede aile birlikleri çoğunlukla eşin din değiştirip evlilikten önce veya bir süre sonra diğer partnerin ona katılması ve çocuklarının da bu değişikliğe ayak uydurmasıyla şekillenmiştir. Gözlemllediğimiz kadarıyla aile ilişkilerin iyileştirilmesi konusunda kilise ailelere birçok destek vermektedir. Kilisede hem kadın hem erkeğin birer manevi evlilik danışmanının olması, anne-babalara çocuk eğitimi ve eşlerle ilişkiler noktasında aile okulu tarzında seminerler verilmesi, kocaların ev işlerine yardıma teşvik edilmesi, aileler kiliseye geldiğinde veya bir etkinliğe katıldıklarında çocuklarıyla özel olarak ilgilenilmesi ve çocuklarının kilisede eğitici, oyun abi ve ablalarının bulunması bunun bir göstergesidir. Ayrıca evlilik öncesi ilişkinin yasaklanması ve tek eşliliğin esas kılınması, boşanmaya sadece zina noktasında izin verilmesi¹²⁰ aileye verilen önemi ortaya koymaktadır. Katılımcılardan Rohat (49) evlilikle ilgili olarak şöyle söylemiştir: *“Hristiyanlık deyince bakış açısı hep çok rahatlar. Amerika'ya bakıyor Avrupa'ya bakınca Hristiyan zina yapabilir, rahat yaşayabilir, istediği zaman istediğiyle çıkabilir öyle bir hayatımız yok. Mesih diyor ki Zina etmeyeceksin denildiğini duydunuz ama ben size diyorum ki bir kadına şehvetle bakan her adam yüreğinde o kadınla zina etmiş olur. Bu kadar net bir şey var. Evlilik bizim toplumumuzda evlilik biraz ayıp karşılanıyor. İlk nikahı kıyan Tanrı aslında bunda ayıp bir*

¹²⁰ Kilise vaazlarından birinde boşanma meselesi konuşuldu. Vaiz boşanmayı kabul etmediklerini belirtti. Sadece eş zina yapar ise kabul edilmiş. Eğer erkek zina yaparsa kadın yeniden evlenebilir, kadın zina yaparsa erkek yeniden evlenebilir. Bu sebep oluşmadan yaşanan boşanmadan sonraki evlilik zina olarak kabul edilir. Bununla beraber kilisede bir S.A isimli kişi Hristiyan olmuş ve eşi tarafından bu durum kabul görmemiş ve eşi ondan uzaklaşmış. Bu kişi eşine karşı sorumluluk duyduğu için boşanmamıştır. Ancak vaize göre bu kişi eşinden boşanabilir ve yeniden evlenebilir (29.09.2019 tarihli gözlem notudur).

şey yok. Evleneceğin kişiye kendini temiz sunmak da önemli aslında. Çünkü o evlilikten bereket doğacak. Kendimi sana ayırdım bundan sonra hayatımı sana adıyorum. Temiz bir şekilde saklamak da bizi korur ve Tanrı'nın dediği kişiye götürmüş olur. Evlilik öncesi ilişkiyi yaparak Tanrı'nın bereketinden mahrum kalırız.” Katılımcılardan Oktay (27) ise evlilik konusunda şunları eklemiştir: “Evlilik bir insanla yapılan bir antlaşma o antlaşmayı yaptığın zaman o insanla bir oluyorsun. Sadece bir kişiyle hayatını birleştirebiliyorsun. Evlilik öncesi ilişki de evliliğin öneminden dolayı Kutsal kitaba baktığımızda zina olacağını görüyoruz bu ilişkinin başkalarıyla yaşanmayacağını düşünüyoruz.” Kilisedeki bekarların ise neredeyse hepsi evleneceği insanın aynı dinden (Hristiyan) olması gerektiğini düşünmektedir. İlerde yapılacak hizmetlere engel teşkil etmemesi için aynı dinden evlilik gerekli bir ön koşuldur.

Kilisedeki evli çiftlerin Hristiyan çocuklarının yaşları ergenlik ve daha alt yaşlarda toplanmaktadır. Dolayısıyla ebeveynlerden sayıca çok daha fazla çocuk grubu vardır. Küçüklükten itibaren her Pazar kiliseye aileleriyle birlikte gelen çocuklar orada arkadaşlar edinmişler ve kiliseye karşı bir aidiyet oluşturmuşlardır. Çocuk kampları veya arada yapılan pikniklerde¹²¹ çocuklarla oyunlar oynanmakta, Pazar günleri ayin esnasında onlarla kreşte özel olarak ilgilenilmektedir. Kilisenin kendine ait bir çocuk parkı ve bahçesi mevcuttur. Kilisenin bayramlarında da çocuklar kendi aralarında tiyatro yapmakta ve aktif olarak bu bayramları kutlamaya katılmaktadır. Yine her Pazar ilahi kısmına katılan çocuklar sahneye çağrılır onlar için dua edilir ve vaaz başlayacağı için oyun bahçesine gönderilir. Vaaz kısmı onlara sıkıcı geleceği için dinletilmemektedir. Çocukların kiliseden soğutulmaması ve sevdirmesi düşüncesi her zaman ön plandadır. Kimlik konusunda ise amaçları çocukların kendilerini etnik kökenlerine bağlı Hristiyanlar olarak görmelerini sağlamaktır. Ailelerin yeni doğan çocuklarına çoğunlukla bir Hristiyan ismi bir de Kürtçe isim vermeleri ve iki isimle adlandırmaları bu sebeptendir. Burada amaç genellikle Kürt kimliğine bağlı Hristiyan bir nesil yetiştirilmesidir. Bu da kimliğini ve inancını gelecek nesillere aktarmaya çalışan ailelerde

¹²¹ “Pastör yardımcısı ayinin bu pazar dışarıda bir piknik sahasında gerçekleşeceğini söyledi ve pikniğe davet etti. Sabah birlikte pikniğe gittik. Daha önce görmediğimiz kişilerle tanıştık. Psastör yardımcısının vasıtasıyla burada bir mülakat gerçekleştirdik. Sabah gidildiğinde hafif bir kahvaltı yapıldı daha sonra ses sistemi ayarlanarak ayin icra edildi. Öncelikle Türkçe bir ilahi hep beraber ayakta okundu. Ezbere bilmeyenler telefonda yararlandılar. Daha sonra İncil’i Zaza diline çeviren kişi saz eşliğinde kürtçe bir ilahi okudu. Sonunda her zamanki gibi çocuklar öne çağrıldı onlar için dua edildi. Onlar ayinin dışına oyun oynamaya gönderildi. Ardından dua edildi ve vaaz başladı. Vaazın konusu aile ilişkileriydi. -Ailemizle ilişkimiz aslında Tanrı'nın bizimle ilişkisi gibi olmalıdır. Nasıl ne yaparsak yapalım Tanrı bizi çok sevmiş ve bizim için kendisini feda etmişse aynı şekilde biz de eşimizi çok sevmeli ve ona sonuna kadar katlanmalıyız. Eğer kötü davranıyorsa bunun için dua etmeli ve Tanrı'dan yardım istemeliyiz.-Daha sonra ondalık toplandı dua yapıldı ve ayin bitirildi. Ayinden sonra herkes güzel havanın tadını çıkarıyor çocuklarla özel ilgileniyor top oynatılıyor. Genelde dışarda gördüğümüz kaba çocuklara burada rastlamıyoruz küfür konuşulmuyor birlikte oynanıyor kendi halindeler. Pikniğe katılanlar arasında ilk defa gördüklerimiz arasında Urfa'dan Batman'dan ve Mardin'den gelenler var. Urfa'dan gelen bir abi Kürtçe söylediği ilahileri bir flasha yüklemiş bize dağıtıyor kendisi eşinden ayrıldıktan sonra İspanyol bir bayanla evlenmiş” (06.10.2019 tarihinde katıldığım piknik gözleminden alıntıdır).

görülen olası bir durumdur. Tayfun Amman'a göre aile söz konusu olduğunda çocuklara verilen isimlerdeki değişimler özellikle anlamlıdır. Çocuklara verilen isimler kültürün sürekliliğini ve geleneğin gücünü yansıtır (Amman, 2010: 55). Bu nedenle katılımcıların çocuklarına verdikleri isimlerdeki değişim özellikle anlamlıdır. Ekinci'nin araştırmasına göre de Diyarbakır'da bugün özellikle genç ebeveynlerin çocuklarına Kürtçe isim koyma eğiliminde oldukları görülmektedir (Ekinci, 2022: 158). Alevi olan kişiler dışında diğerleri çocuklarının anadilleri olarak Kürtçe ve Zazaca öğrenmelerini teşvik etmektedir. Bu konuda katılımcılardan Mervan (39) şunları söylemiştir: *"Hristiyan olunca kültürüm değişmedi. Eşimle de konuşuyoruz çocuklar Kürtçe bilecek anadili gibi öğrenecekler. Milliyetçilik olarak değil ama iki ben iki dil biliyorsam onlar da öğrensın. Dilin mesela insana nerede lazım olacağını bilemezsin."* Dolayısıyla kilisedeki evli çiftler henüz küçük yaşta olan çocuklarını ilk önce Hristiyan ve sonrasında Kürt kimliğine uygun olarak yetiştirmeye özen göstermektedir.

Din değiştirenlerin çocuklarının Müslüman okullarında okurken birtakım sıkıntılar yaşadıkları da bir gerçektir. Bu durumu genellikle kendi yöntemleriyle çözdüklerini ve çoğunlukla medya ve hukuki yollara başvurdıklarını söylemişlerdir. Papazın kızına zorla din dersi okutturulmasına itiraz etmesi, müdürün kulak asmaması nedeniyle protesto amaçlı birkaç medyayı okula çağırması olayı buna örnek olarak verilebilir. Sonuçta müdür bu ısrarından geri adım atmak durumunda kalmış ve Hristiyan bir öğrencisinin bu durumunu göz önünde bulundurması gerektiğini anlamıştır. Çocuklarıyla ilgili konuştuğumuz bir başka durum ise, okulda oğluya dininden dolayı dalga geçmeleridir. Kendisi bu duruma şahit olsa da müdahil olmadığını söylemiştir. Bunun nedeni ise, çocuğunun dışlanmak suretiyle Hristiyanlığa daha fazla bağlanacağı ve sahip çıkacağı düşüncesi olmuştur. Yine katıldıkları bir kampta çocukların bir Müslüman çocuğuyla oynadığı için ailesinin gelip onlara; *"siz Hristiyanınız çocuğumla oynamayın"* diye söylemesi üzerine bazı Hristiyan çocuklar dinlerini savunmuşlardır. Bu konu vaazdan sonra kilisede konuşulduğunda papaz yardımcısı çocukların kendilerini savunmalarına ve misyonerlik yapmalarına destek vermiş ve çocukların misyonerliği öğrenmesinin iyi bir şey olduğunu söylemiştir. Çoğunluk içerisinde azınlık olarak var olma çabaları çocuklara da yansımakta ve büyüdükçe bu durumun daha da farkına varacakları düşünülmektedir. İçlerinden konuştuğum bir çocuğa okulda din dersi görüp görmediğini sorduğumda ise; *"Onlar Allah'ın bir olduğuna ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna inanıyorlar ama ben İsa Mesih'e inanıyorum. Din dersim iyi ama kafam karışmasın diye çok müdahil olmuyorum"* cevabını vermiştir.

Din değiştirenler ve aileleri arasındaki sorun, din değiştirme anıyla sınırlı olmadığı için aile ilişkilerini rahatsız etmeye devam etmektedir. Bir kilise evliliği durumunda Hristiyan olmayan ebeveyn ve akrabalar katılmaz; bir çocuk doğduğunda aile üyelerinin hiçbirisi vaftiz ebeveyni olarak seçilemez. Noel veya Paskalya’da dini anma törenlerinin paylaşılması yoktur. Din değiştirmede yabancılaşma konusunda katılımcıların Hristiyanlığı seçtikten sonra ana akım toplumun dışına itilmeleri ve peşinen öteki damgası yemeleri toplumla uzlaşmalarını ve aidiyet bağı kurmalarını zorlaştırmaktadır. Ancak bizim araştırmaımızda katılımcıların toplumsal yabancılaşma durumları incelendiğinde ciddi düzeylerde toplumsal yabancılaşmanın gerçekleşmediği görölmüştür. Katılımcıların bazıları Hristiyanlığı seçtikten sonra toplumla ilişkisinin daha iyi hale geldiğini aktarmıştır. Bu noktada Kilisenin toplumsal geri çekilmeden ziyade uyumu teşvik etmesi katılımcıların toplumla ilişkilerini iyileştirmelerine yardımcı olmuştur. Bu konuda katılımcılardan Mahmut (38) şunları söylemiştir: *“Burada aile büyüklerine önem verilir, mesela dayı veya amca gelirse ayağa kalkılır. Aynı şekilde Hristiyan olunca da aile bağları önemini koruyor. Bu sebeptendir bizim kilise üyeleri hep aile üyelerinden oluşuyor. Eş ve çocuklardan meydana geliyor. Eşlerin Hristiyan olunca Hristiyanlık bağları daha sağlam oluyor. Bununla beraber bu Hristiyanlığın yayılmasına olumsuz etki yapabiliyor. Daha önce bir olay gerçekleşmişti. Birisi Hristiyanlığı kabul etti ve ertesi gün onu aradım. Bir daha gelmeyeceğini söyledi. Ailesi onun din değiştirmesine izin vermediği için direkt kilise ile bağını kopardı. Bu da Diyarbakır’daki aileye bağlılığı göstermektedir.”* Katılımcılardan Nihat (38) ise Diyarbakır’daki aile ilişkileri ve bunun kiliseye yansmasıyla ilgili olarak şunları söylemiştir: *“Hristiyanlığa sağlam bağlılık olduğunda ve aile buna karşı çıktığında aile bağları kopuyor. Bununla beraber o bağ ve sevgi kilise üyelerine geçiyor. Eşlerin Hristiyan olması kiliseye bağlılığı arttırıyor. Bununla beraber, Diyarbakır’da din değiştirme meselesi kısa bir zamanda zirve yapmayacaktır. Bunun sebeplerinden biri Diyarbakır kültürüdür. Çevreden ekinme mesele Bir diğer sebebi de, Hristiyanlıkta belli bir mertebeye gelen kişiler komşu illere vazife amacıyla gidebiliyor ve Diyarbakır’dan ayrılıyor. Dolayısıyla din değişimi ile resmen yeni bir evre başlamış olsa da Hristiyan olduktan sonra katılımcılar kilisenin de desteğiyle ailesel ilişkilerini devam ettirmek istemişlerdir. Katılımcıların bazıları Hristiyan oldukları ilk zamanlarda Hristiyan kimliğini açıkladıklarında olumsuz tepki aldığını söylemiştir. Bir tanesi komşuların onu görünce haramdır diye sırtını döndüğünü, iki kişi kardeşlerinin evine geldiklerini ancak yemek yemediklerini belirtmiştir. Gözlemlediğimiz kadarıyla katılımcıların bu davranışları bekledikleri, olumsuz karşılık vermedikleri ve zamanla her şeyin daha normale döndüğü görölmüştür.*

4.6.4. Kilisenin Kadınlara ve Evliliğe Bakışı

Kilisede karı-koca olmak adına bir erkek ile kadın arasındaki ilişkinin seçimi ve şekillenmesine dair evlilik öncesi ve evlilik süresince aile danışmanlığı hizmeti verilir. Erkeğin başlıca sorumluluğu, Tanrı ile olan ilişkisini düzenlemesidir, bu onun bir koca olarak rolünü anlamasını ve karısının ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olmasını sağlar. Kilise üyelerine göre aslında ideal olan, *“Mesih’in kiliseyi sevmesi gibi kocaların da karılarını sevmesidir.”* Ancak Diyarbakır Kilisesi erkek ve kadınların İncil’deki rollerine şiddetle bağlıdır ve cinsel eşitlikle ilgili konularda tamamen Kutsal Kitap merkezli düşünülür. Kilisenin bu konuda muhafazakâr ve geleneksel bir çizgiye¹²² sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kilisede vaaz verme dışında kadınların erkeklere paralel olarak hizmet verdiği görülmüştür. *“Burada belli kurallar var. İncil’de olabilir düşüncesi varsa kadınlar papaz olabilir. Bizim kilisemiz bu yönde değil kadınlar konusunda papaz olamaz diyor ben kendi kiliseme uyarım. İsa insanların içine Tanrı olarak gelmiştir insan olarak insanların ne yaşadığını acıyı tatlıyı tatmıştır. Bir dost olarak insanlar arasında yaşamış çarmıha gerilmiştir. Sonra onun sözlerini yaymak için insanlar bazı kültürlere gitmişlerdir. O kültürlere inançlarını anlatmışlardır ama kültürlerini de bırakmışlardır”* (Engin,33). Kilisede kadınlarla ilişkiler konusunda katılımcılardan Uğur (35) ise şöyle söylemiştir:

Mesela bir bayanla oturup tek tek dersleri bir erkek çalışamaz bu uygun değildir. Bayanlarla bayanlar ilgileniyor. Yine bayan sizden yaşça çok küçük veya büyükse kilisenin içerisinde herkesin gördüğü bir yerde çalışabilirsiniz. Bunlara dikkat ediyoruz o konularda hassas davranıyoruz. Yine herkese kilisedeki bayanları kardeşin gibi göreceksin diye öğütlüyoruz. Biz şu anlayışa sahibiz kilisedeki bütün kişiler kız kardeşimdir şeklinde davranırsak her iki tarafı da korumuş oluruz ama arada duygusal bir bağ olursa o bakış artık değişebilir. Bizim kilisemiz kurumsal bir kilise değil. Bir aile yapısı barındırıyor kilise dışında görüşüyoruz evlerimize gidiyoruz, sofralarımıza davet ediyoruz, hastalıklarımızda arayıp soruyoruz. Kilise olarak sadece pazardan pazara yapıp bitirilen ayin olarak kabul etmiyoruz. Kardeşlere birbirinizin evine gidin diyoruz bu aradaki sıcak bağın koruması için.

¹²² Kilisenin bu tutumunu, Diyarbakır’da kırsal ya da şehir olsun, tarihsel ve kültürel olarak kadınlığın algılanış biçimleri, toplumsal cinsiyet kültürünün yarattığı keskin sınırlarla ilgili tartışmalar ve kültürel olarak kadına ne şekillerde anlam yüklendiği ile paralel yürütmek gerekir. Buna göre geleneksel yapıda gündelik alanın örgütlenmesi kadın ve erkek cinslerinin belli ölçülerle birbirinden ayrılan işlevsellik ve mekân faaliyetleri üzerinden formüle edilir. Yerleşik kadınlık modeli, onun geleneksel olarak konumlandığı asıl sosyo-kültürel birim olan aile yoluyla edinilmekte, bu aktarım sürecindeki kültürel ve dinsel davranış biçimleri, birbirini destekler biçimde iç içe bir hal almaktadır. Kadınların geleneksel olarak kapalı, içe dönük bir yapı içinde yetişmeleri ve bunun makbul olması hali onlar açısından aile, akraba ve yakın çevreyle sınırlı bir yaşam folklor / edebiyat biçimini sürekli kılmıştır. Bu da evin dışındaki sistemle yeterince bağ kuramama, eğitim imkânlarından yeterince yararlanamama, gelir getiren bir işte çalışamama, sadece aile üyeleri üzerinden sosyal güvenlik sistemlerine dâhil olmak gibi erkeğinkinden farklı bir hayat biçimi yaratmış ve bunu kutsamıştır. Siyaset, ekonomi ve dinin bir arada ürettiği geleneksel cinsiyet düzeninde kadınlık erkeğin korumacılığı altında bir yaşam tarzı geliştirirken bunu kültürel olduğu kadar dinsel bir görev olarak da kodlamıştır. Şehir merkezi kadınlar için bireyselleşme, özgürlük, siyasi katılım gibi imkânları yaratmasına rağmen kırsal kültürün etkisinden bütünüyle uzak bir yer olmamanın etkisiyle şehirde işleyen düzen, ister daha geleneksel ister daha modern bir şehir olsun, kadın bağlamında birbirinden pek farklı özellikler göstermemekte; kadına dair algı ve beklentiler sürekliliğini korumaktadır (Aslan, 2015: 59).

Buna göre Diyarbakır İncil Topluluğu toplumsal cinsiyet konusunda büyük oranda klasik Kutsal Kitap merkezli bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış, kadının ontolojik değeri veya onun dinsel otoritesi konularında olduğu gibi Kürtaj ve eşcinsellik gibi konularda da geçerlidir. İsa'nın, elçisi/havarisi olması için herhangi bir kadına çağrıda bulunmamış olması ve özellikle St. Pavlus'un mektuplarındaki kadın imgesi, topluluğun bu konudaki tutumunun dinsel temellerini oluşturmuş gibi görünmektedir. Topluluğun, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili yaklaşımı son kertede ataerkil bir görünüm arz etmektedir. Kadınlar gerek kilise önderliği gerekse ev içi rol dağılımları konusunda klasik cinsiyetçi tutumları sürdürmektedirler. Kilise mensupları toplumsal cinsiyet konusundaki tutumlarında Türkiye'nin batısındaki Protestan Kiliselerine kıyasla oldukça muhafazakâr olduklarını belirtmektedirler (Kaya, 2020: 595). Katılımcılardan Mervan'ın aşağıdaki pasajda verdiğimiz ifadeleri bunun bir göstergesidir:

Eğer söylenen şeyler Kutsal Kitapta yazıyorsa doğrudur ona göre amel etmek lazım ama yazmıyorsa bir sorun ortaya çıkar o zaman Kutsal Kitap kültürden kültüre değişir zamanı geçmiştir evrensel değildir anlayışı ortaya çıkar. Bir ayeti yorumlarken bir ayetle sınırlı kalmamak lazım benzer ayetler ne söylüyor ve bunun dışında kilise babaları ne söylüyorlar diye bakmak gerekiyor yorumlamanın da bir ilkesi var. Bize göre kadın pastör olamaz ama Protestanlarda kadınların pastörlük yapması var Türkiye'de de bu örnekler var ama biz Türkiye'deki diğer Protestan kiliselerine göre muhafazakâr kalıyoruz o yüzden Batıdakiler bize saygıyla yaklaşıyorlar. Burada yerelliği bu kadar oturan başka bir kilise yok yine cemaatinin bu kadar gidip geldiği birbirlerine bağlı olduğu başka kilise yok maalesef. (Mervan, 39)

Konuyla ilgili olarak bir diğer katılımcı şöyle ifade etmiştir: *“Evlilik bir insanla yapılan bir antlaşmadır. O antlaşmayı yaptığın zaman o insanla bir oluyorsun. Sadece bir kişiyle hayatını birleştirebiliyorsun. Evlilik öncesi ilişki de evliliğin öneminden dolayı Kutsal Kitap'a baktığımızda zina olacağını görüyoruz bu ilişkinin başkalarıyla yaşanmayacağını görüyoruz”*(Engin, 33). Bu duruma ek olarak kilisede Hristiyan bir kişinin ancak aynı dinden biriyle evliliği helal kabul edilmektedir. Konuyla ilgili olarak Hristiyan bir kişinin Müslüman eşi bu durum kabul etmemiş ve ondan uzaklaşmıştır. Bu kişi eşine karşı sorumluluk duyduğu için eşinden boşanmayı düşünmemiştir. Kilise Pastörü'ne göre ise eşi Müslüman olduğu için bu evlilik geçerli değildir. Bu kişi eşinden boşanmalı ve Hristiyan biriyle yeniden evlenmelidir. Müslüman birisiyle evliliğe net çizgi çekmeseler de böyle bir olayı istemediklerini bir katılımcı şöyle ifade etmiştir: *“Kilise Pastörü bu evliliği onaylamaz ve düğün merasimine katılmaz.”* (Yakup, 25). Bu bakımdan kilise içi evliliğe önem verilmektedir. Hristiyan olan bir kişi Müslüman biriyle evlendiğinde kilise bağlarının zayıfladığını ifade etmişlerdir. Ancak kilisede bayan sayısı az olduğu için yabancı veya yurt

dışı kilise üyeleri ile evliliğe sıcak bakılmaktadır. Protestan aile ilişkilerini yabancı önderler aracılığıyla oluşturmaya çalışan kilisede, erkeklerin sık sık ev işlerinde eşlerine yardım etmeleri, çocuklarının bakımlarını erkeklerin de üstlenmeleri, rollerin paylaşılması yönünde paylaşımlar yapılmaktadır. Erkeklerin bazıları Hristiyan olmadan önce ev işleriyle ilgilenmediğini ancak Hristiyan olduktan sonra eşine mutfak işlerinde yardım ettiğini söylemiştir. Kocalara “karısını Mesin’in kiliseyi sevdiği gibi sevmeleri” için verilen rollerin ve öğütlerin açıklığı, kadınlara güvenilir eşleri olacağına dair bir güvence vermiştir. Ayrıca kilisenin tek eşliliğe yaptığı vurgu, Diyarbakır gibi ataerkil geleneklerin ve birden fazla evliliklerin sürdürüldüğü bir toplumda kilisedeki kadınlara çekici gelmektedir. Bununla ilgili bir örnekte katılımcılardan Helen eşine “*Hristiyan olmasaydın benim dışında ikinci bir kadınla evlenir miydin*” diye sorduğunu onun da tereddütsüz bir şekilde “*Evet*” cevabını verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca kilisede kadınların aktif rolleri vardır böylece kadınlar dini hizmet etmede potansiyellerini tam olarak ortaya koyabileceklerini hissetmişlerdir.

Kilise ayinlerinde sık sık aile, kadın ve çocuklar ile ilgili vaazlar verilmektedir. Bu vaazlarda İncil’de kadınların kilisede yönetici olmayacağı, iş hayatında çalışması meselesinde kadınların uygun işlerde çalışabileceği ve kilisede hizmet edebileceği, bununla birlikte daha önemlisinin aile hayatında eşine yardım etmesi ve iyi bir Hristiyan olacak çocuklar yetiştirmesinin ailesini kavramasının ve eşine destek vermesinin daha önemli olduğu ifade edilmiştir. Vaazın devamında; “*Kadın aile hayatını ihmal etmeden çalışma hayatında yer almalıdır. Fakat eşine bağlı olması ve iyi bir Hristiyan olması kadının değerini arttırır. Bugün Avrupa’da özgürlük adı altında zina yapılmaktadır. Bu kadının değerine zarar vermektedir. Aynı şekilde Ortadoğu’da yaşı küçük kadınlar ikinci veya dördüncü eş ile kuma yapılmakta yani köle haline getirilmektedir. Her ikisi de doğru değildir. Tek eş ve bir evlilik olmalıdır. Boşanma sadece zina sebebiyle olabilir. Eğer erkek zina yaparsa kadın yeniden evlenebilir, kadın zina yaparsa erkek yeniden evlenebilir. Bu sebep oluşmadan yaşanan boşanmada sonraki evlilik zina olarak kabul edilmlidir.*”¹²³ Buna göre kilise boşanmayı ancak zina işlenmesi durumunda mazur görmektedir. Bu anlatılanlar açısından Hristiyan olanların kadına dair değişen ya da değişmeyen kadın bakış açısından bahsetmemiz gerekirse, din değiştirenler arasında toplumsal cinsiyet rollerinde bir değişikliğin olmadığını söyleyebiliriz. Kadınların ev içi rollerini devam ettirmeleri, genellikle teoloji konularını erkeklere bırakmaları (mülakatlarda bu konularla ilgili eşlerine sormamız gerektiğini

¹²³ 29 Eylül 2019 Pazar günü Diyarbakır Kilisesi’ne Pazar ayinine gidildi. Gittiğimde ayin başlamıştı ve ayinin sonlarına yetiştim. Bu defa da kilisede Koreli misafirler vardı. Vaazın konusu “Kadının dindeki yeri ve çalışma hayatı” idi.

belirtmeleri), kadının pastör olamayacağının vurgulanması vb. yukarıdaki vaazda bahsedilen konular bunun bir göstergesidir. Ancak bunun yanında İslam'da kadına kötü davranıldığı fikri de Hristiyanlığa geçmeden önceki tecrübeleri ve tepkileri arasında yer almaktadır. Yine toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında ataerkil fikirlerin Hristiyan olsalar da devam ettiği görülmektedir. Örneğin katılımcılardan Alex şunları söylemiştir: *“Kapalılık önemlidir, mesela iki tane şeker var. Birinin kâğıdı yok ve biri kâğıda sarıdır. Her ikisi de yere düşse karıncalar ve böcekler açık olan şekere üşüşür. Kadının kapalı olması gerektiğine ben bu açıdan bakıyorum ”* (Alex, 23). Buna göre katılımcıların bazıları eski dinlerinde kadının konumunu eleştirirler de kadına müdahale hakkını halen devam ettiriyor gibi görünmektedir.

4.7. SONUÇ

Din değiştirmeye ilgili yapılan çalışmalarda birkaç din değiştirme motifi belirlenmiştir. Bu konuda ilk çalışma Lofland & Skonovd'a aittir. Bu motifler sosyal ve tarihi durumlara farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Örneğin eskiden mistik motif daha fazla ön plandayken günümüzde bireyselleşmeyle birlikte duygusal ve entelektüel motif ön plana çıkmaktadır. Ayrıca birden fazla motif kişinin din değişikliğine etki edebilmektedir. Bizim araştırmamızda en önemli motif; duygusal motif olarak belirlenmiştir. Duygusal motifte dini grup üyeleriyle yakın kişisel bağlılık ve güçlü bir beğenin dönüşüm sürecinin merkezinde olduğu görülmektedir (Lofland & Skonov, 1981: 373). Bu bakımdan katılımcılar eş, sevilen bir akraba, yakın bir arkadaş veya misyoner bir kilise üyesinden etkilendiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bazıları kiliseye geldiklerinde diğerlerinin yakın ilgi ve alakası veya aile ilişkilerinden etkilendiğini, bazıları ise kilise üyelerinin ahlak ve davranışlarından etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla din değiştirmede kişisel iletişim, bağlılık ve sevginin önemi büyüktür. Buna göre araştırmamızda “ilgi, değer ve sevgi motifi”nin kilise üyelerinin din değiştirmesinde birincil etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.¹²⁴

Dolayısıyla araştırmamızın çekirdek kategorisini; ilgi, değer görme ve sevgi motifi oluşturmaktadır. Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramında sosyal ihtiyaçlardan bahsetmiştir.

¹²⁴ Araştırmamızın çekirdek kategorisini A. Kaya'nın çalışması desteklemektedir. Kaya'ya göre; “Diyarbakır'da Protestanlığa geçme şeklindeki din değiştirme olaylarında teolojik gerekçelerden ziyade, psikolojik, sosyolojik ve siyasi saiklerin daha fazla etkili olduğu anlaşılmaktadır. Diyarbakır'ın takriben son otuz yılda yaşadığı toplumsal alt üst oluşların bireysel tezahürlerinden birinin yaşanan din değiştirme olayları olduğu söylenebilir. Öte yandan gayri Müslim dini kimlikler konusundaki önyargı ve dışlamaların niyetlenilmemiş sonuçlarından birinin, Müslümanların Protestanlık lehine din değiştirme şeklinde tezahür ettiği görülmektedir. Zira Diyarbakır'da bazı kimselerin, söz konusu dini gruplardan biri olan Protestan Hristiyanlığa yönelik kimi aşağılayıcı stereotiplerin doğru olmadığını düşünmeleri bu kimselerde, mağdur edildiklerini düşündükleri gruplara karşı dayanışma duygusunun depreşmesine, onlara yönelik aşırı sempatiye ve onlarla özdeşim kurmak suretiyle, zamanla onların inançlarını paylaşmaya sevk edebilmektedir. Ayrıca bütün yeni dini grupların, üye kazanmak adına, kendileri ile ilişki kuran kimselere yönelik gösterdikleri sevgi bombardımanının Diyarbakır'da Protestanlık lehine din değiştirme süreçlerinde de önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır” (Kaya, 2020: 581).

Buna göre başkalarıyla birlikte yaşama, kabul görme, değerli hissetme, sevmeye ve sevilme gibi sosyal ihtiyaçlar insanlar için oldukça önemlidir. Hoşgörü ve değer görme ihtiyacı, ilgi, onaylanma, kabul edilme sevgi ihtiyacı gibi en önemli duygusal ihtiyaçlardır. Eğer insanlar sosyal ihtiyaçlarını gideremezlerse aidiyet duygusundan yoksun, yalnız ve terk edilmiş hissedeceklerdir. Bu bakımdan kişiler, başkalarıyla anlaşabildiği ve sevildiği ortamlarda bulunup, sevgi temelli gruplara üye olmak isteyecektir. Bireyler bir yere ya da birbirine ait olmaya, sevip sevilmeye, yalnızlıklarını gidermeye ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçlarını gideremediklerinde kendilerini yalnız hissettikleri için boşluğa düşerler. Bu sosyal ihtiyaçları karşılamak için gruplar ve örgütlerde sosyal etkinlikler¹²⁵ düzenlenir. Böylece arkadaşlıklar kurularak bu ihtiyacın giderilmesi sağlanmaktadır (Keser, 2013: 83). Bu konuda dönüşüm araştırmacısı Chana Ullman ilk başta din değiştirmenin ana motivasyonunun bilişsel anlam ihtiyacı olduğunu teorize etse de aslında sorunların duygusal olduğunu, babalarla sorunlu ilişkiler, mutsuz çocukluklar ve geçmişte kesintiye uğramış, çarpıtılmış kişisel ilişkilerin aslında ana motivasyon kaynağı olduğu sonucuna varmıştır (Ullman 1982). Çekirdek kategorimize Lofland & Stark'ın (1965) bulguları da önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Lofland & Stark araştırmalarında durumsal faktörler olarak adlandırdıkları dönüşümü oluşturan üç temel aşamada duygusal bağlardan söz etmiştir. Bunlar eski bağların zayıf olmasından dolayı yeni dini gruptakilerle güçlü duygusal bağlar kurulması ve yoğun etkileşimin gerçekleşmesidir. Misyoner – üye etkileşimi, duygusal bağların kurulması ve bu etkileşimin devam ettirilmesi için kişinin dönüşümünde temel bileşendir. Araştırmamızdaki katılımcıların yüzde 90'ı bu şekilde dini dönüşüm gerçekleştirmiştir. Duygusal bağların devam ettirilemediği durumlarda dönüşüm kesintiye uğramış veya gerçekleşmemiştir. Ayrıca Snow & Philips'in ileri sürdüğü dönüşümün bir kişinin dönüşüm deneyiminin temeli olan dışsal duygusal bağların sürdürülmesine bağlı olduğunu ileri süren araştırması çekirdek kategorimizi tam olarak desteklemektedir. Buna göre kişinin tercih edeceği dinin mensuplarıyla kurduğu bireysel bağlılık, sevgi ve hoşnutluk olduğunda o kişi din değiştirmeye yatkın hale gelir. Kişi topluluğun davranışlarından etkilenir, bu şekilde dine ısınabilir ve din değiştirmeye istekli hale gelebilir. Duygusal etkileşim yoluyla din değiştiren

¹²⁵“Misyonerlik faaliyetleri açısından yürütülen sosyal etkinlikler son derece önemlidir. Misyonerler, aralarında faaliyette bulunulacak kimselerle olumlu ilişkilerin kurulmasında sosyal etkinliklerin önemli bir rol oynadığını düşünmektedir. “Arkadaş evangelizmi” olarak adlandırılan arkadaşlık ilişkilerinin kurulması yanında çocuk kulüpleri oluşturmak ve kreşler, anaokulları kurmak gibi çocuklara yönelik aktivitelerle düşkünlerin barındığı evlere ziyaretler düzenlemek, sağlık sorunlarıyla ilgilenmek, yalnızlık problemlerine çözüm getirmek gibi yaşlılara yönelik faaliyetler önem verilen sosyal etkinlikler arasındadır. Misyonerlerce işletilen kültür evleri, yetenek geliştirme ve dil kursları, dostluk evleri, bazı turizm ve danışmanlık büroları gibi kuruluşlar, onların hedef seçtikleri çevreyi tanımları ve mahallî halkla arkadaşlık ilişkileri geliştirmeleri açısından ideal ortamlar olarak görülür” (Gündüz, 2023).

katılımcıların kiliseyle karşılaşmadan önceki genel olarak özellikleri bize ilgi, değer ve sevgi motifinin katılımcıların dönüşümleri için temel bileşen olduğunu göstermektedir. Buna göre:

- Baba ilgisizliği/ uzaklığı/ kişiliğinin baskıcı tutumu din değiştirmeden önce katılımcıların çoğunda geçerli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Babanın çoğunlukla uzakta olması sonucu yarı eksik bir ebeveyn ihtiyacı, babanın ikinci eşle evlenmesi, ailede geçimsizlik, anne-babanın boşanması, ailede şiddet vb. faktörlerin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda katılımcılardan on bir kişi (yüzde 70) babalarıyla sağlıklı bir ilişki kuramadıklarından söz etmiş; babalarından genelde ilgisiz, uzak, sevgisiz, otoriter, ahlaktan bahseden ancak davranışlarında göstermeyen, eşini ve çocuklarını döven, ikinci eşle evlenerek çocuklarını terk eden kişiler olarak bahsetmişlerdir.
- Baskıcı bir din eğitimi/ dini eğitim yetersizliği. Muhafazakâr Kürt-Şafi kökenli aileden gelen katılımcıların büyük çoğunluğu zorlama ve baskıcı din eğitiminden bahsetmiş, bazen medrese ve cami ortamında bazen de ailede bu baskıyı hissetmişlerdir. Bu gruptakiler genellikle ailelerin yönlendirmesiyle bir cemaat yapısına katıldıklarını, bazıları özellikle 90'larda etkin olan Hizbullah'ın medreselerinde eğitim gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu kişiler ya zorla gönderildiklerini ya da şiddete dayalı bir ortamda dini eğitim aldıklarını ifade etmişlerdir. Dini eğitimle ilgili diğer bir bileşen ise; katılımcıların yetiştikleri ailelerinin politik olarak Kürt Solu'na yakın olmaları meselesidir. Ebeveynlerde Kürt Solu'na eğilim göstermek dini sorgulamak gibi bir eğilime nadiren sebep olurken, gençlerde bu eğilim daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak dini eğitim yetersizliği konusunda aile ve çevre faktörü oldukça önemli görünmektedir. Babanın genelde uzakta çalışması veya baba ile yaşanan problemlerden dolayı babaların öngördüğü ve yönlendirdiği medreselerin ve dini eğitim tarzının katılımcılar üzerinde etkili ve kalıcı olmadığı ileriye zamanlarda onların din değiştirmelerinden anlaşılmaktadır.
- Din değiştirmeden önce katılımcılar arasında ergenlik ve genç yetişkinlikte lise ve üniversitede Kürt Solu'nun düşüncelerinden etkilenecek dini sorgulama ateizm veya deizme yönelme durumu söz konusudur. Katılımcıların lise ve üniversitede karşılaştıkları Kürt Solu'na yakın arkadaş çevresi, seküler eğitim, kitle iletişim araçları ve Diyarbakır'ın kendisine özgü siyasi atmosferinden etkilenecek ebeveyn dininden koptukları anlaşılmaktadır. Politik sekülerleşme süreci çoğu zaman dinden ve ebeveynin geleneksel anlayışından radikal bir farklılaşma şeklinde yaşanmaktadır. Bu süreçteki keskin değişimde 1990'lardan itibaren Kürt toplumunda yaşanan

değişimlerin hızı ve çoğunluğu zorunlu göçten kaynaklı kırdan kente ani geçiş gibi faktörler de etkili olmuştur. Diğer şehirlerden farklı olarak katılımcıların yaşadığı şehirde milliyetçilik, Batıcılık ve sosyalizm temeline dayanan Kürt Solu ve dini tabanlı Hizbullah'ın faaliyetlerinin toplumun değerler sistemini şekillendirmeye devam ettiği görülmektedir. Diyarbakır'da 2000'li yıllardan sonra yaşanan hızlı modernleşmeyle dini ve sosyal değişimin önemli bir tetikleyicisi olmuştur. Değişimin sonucunda modern toplumun öngördüğü seküler eğitimin, internetin, evanjelizasyon faaliyetlerinin katılımcıların din değiştirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

- Araştırmamızda katılımcıların sekiz tanesinin din değiştirmeden önce stresli durumlar yaşadıkları biyografik hikayelerinden anlaşılmaktadır. Buna göre katılımcılar arasında anne babanın boşanması ve babanın ikinci evliliği en fazla travma nedeni olarak bildirilmiştir. Bunu işsizlik, babanın anneyi dövmesi, Diyarbakır'ın sıkıntılı geçmişi, ailesel problemler ve ticarete iflas etme gibi sorunlar takip etmektedir.
- Yakın akrabasının veya tanıdığın Hristiyan olması: Aileden birisinin Hristiyan olmasıyla Hristiyanlığa duyulan merak duygusunun giderilmesi amacıyla kiliseyi ziyaret etme sonucunda kilisedeki misyonerlerden etkilenenlerin din değiştirdikleri görülmüştür.
- Ailede Ermeni kökene dayalı olma, Ermeni akrabaların mevcut olmasıyla Hristiyanlığa duyulan merak. Buna göre katılımcılardan beş kişi ermeni bir babaannesi veya akrabaları sebebiyle Hristiyanlığa kendilerini yakın hissetmiş, merak edip araştırmaya başlamışlardır. Bu durumun oluşmasında; eskiden burada yaşayan Ermeni nüfusun çok fazla olması ve ailelerin bazı erkeklerinin savaştan geri kalan ermeni kadınlarla evlenmiş olmaları ve onlarla ilgili anlatılan bazı hikayeler etkili olmuştur.

Alt Kategori 1: Kilisenin ve misyonerlerin varlığı: Sorgulanmaya açık olması, manevi yardım sağlanması, özel ve yakından ilgi, sevecen güler yüzlü tavır, herkese açık olma ve herkesi ibadetlere kabul etme, topluluk dini olma özelliği, kişinin özel hayatıyla çok yakından ilgilenilmesi, maddi ve manevi ihtiyaçların karşılanması, aileye ilgi gösterilmesi ve manevi danışmanlık. Katılımcıların din değiştirmelerini etkileyen ikinci en önemli neden kilisedir. Katılımcılar Hristiyanlıkla karşılaştıklarında hem eski dinlerini hem de yerel dinlerini yeniden gözden geçirmişlerdir. Bazı araştırmalar bireysel entelektüel bir arayış içinde olanlar için bile, sosyal etkileşimlerin dönüşüm deneyimlerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Rambo ve diğerleri, 2012: 900). Araştırmamızda katılımcılar sorgulamalarını karşılaştıkları misyoner aracılığı ve rehberliğinde yapmışlardır. Misyoner üyelerin sorulara düzgün ve mantıklı cevap vermeleri onları çok etkilemiştir. Birkaç katılımcının dinle ilgili sorularına bu

şekilde cevap veren kimse olmadığını ifade etmesi bunun göstergesidir. Dolayısıyla katılımcıların doğruyu arama yönündeki manevi arayışlarının altında rehberlik ve bağlantı arayışının yattığı söylenebilir. Katıldıkları dini grubun topluluk desteği ve yakın kişiler arası ilişkiler biçimindeki toplumsal unsurunun katılımcıların duygusal ve entelektüel olarak rehberlik ihtiyacını karşıladığı görülmüştür. Katılımcıların kilise üyeleri arasındaki bağlar güçlüdür ve eski bağları zayıflamıştır. Böylelikle kilisede sosyalleşme, kişinin eski sosyal yaşamından ve çevresinden kopmasına sebep olarak, radikal kararını devam ettirmesini sağlamıştır. Dini sosyalleşmeyi sağlayamayan kişilerin kiliseden kopması ve Hristiyan kimliğini devam ettirememeleri bunun göstergesidir. Ayrıca katılımcıların eski dinleriyle ilgili olarak korkutucu, yakan, cehennem bekçisi Allah algısı ve sorgulanamayan bir din imajına sahip olmaları buna karşın kilisenin sevgi dili kullanması, seçilmişlik, kurtarılmışlık ve Tanrı'nın planının bir parçası olmak gibi teolojik inançları aşılıp kişilere bir değer yüklemesi yapması kilisenin çekici olmasını sağlamıştır.

Alt Kategori 2: Kitle iletişim araçları, Amerikan filmleri ve bunlar vasıtasıyla oluşan Batı hayranlığı. Katılımcıların birçoğunda Avrupa'da yaşama hayali, buraların modern ülkeler olarak görülmesi, zengin ve bağımsız yaşama gibi duyguların etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu durumun oluşmasında okullarda verilen seküler eğitimle birlikte farklı kültür ve farklı dinleri araştırma isteğinin olması da etkili olabilir. Maneviyat veya dindarlığın bir motivasyon biçimi ve önemli bir duygu boyutu olduğu bilinmekle birlikte, kişilerin manevi aşkınlık veya dini duyarlılık ihtiyacını geliştirmelerinde doğrudan veya dolaylı etkileri olabilecek başka bağlamlar da vardır. Lofland & Skonovd'un (1981: 376) belirttiği gibi, "bedensiz dini iletişim tarzlarının giderek artan varlığı" din için artan bir entelektüel arayışa katkıda bulunabilir. Araştırmamızda katılımcılar genel olarak 1980'lerde ve 1990'larda doğmuştur. Önceki nesillere göre çeşitli dijital ve yazılı medyaya çok daha fazla maruz kalmışlar ve bunlarla daha fazla ilgilenerek büyümüşlerdir. Medyaya maruz kalmanın yanı sıra, farklı yaşam tarzları ve dini seçeneklerle karşılaşıldığında anlam sistemlerinin sorgulanabileceği kanısına varmışlardır. Çağdaş yaşamın bu özellikleri, Batı kültürü ve dini hakkında önceki nesillere göre daha fazla bilgi ve bakış açısı edindikleri önemli bir bağlam sağlamıştır. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki bir kişinin din değiştirmesine pek çok sebep gösterilebilir ancak bunlardan bir veya birkaçı muhakkak öne çıkacaktır. Bir bütün olarak baktığımızda araştırmamızda öne çıkan ilgi ve değer görme, ait olma ve sevgi ihtiyacının katılımcıların din değiştirmesinde oldukça önemli olduğudur.

Ek. 1. Diyarbakır İncil Topluluğu Mülakat Soruları

Mülakata başlamadan önce araştırmacı kendisini tanıtmış ve araştırmanın amacı anlatılmıştır. Sesli kayıt yapılması için katılımcılardan izin alınmıştır. Katılımcının kimliğini belli edecek isim gibi kişisel bilgilerinin kullanılmayacağı bunun yerine müstear ad kullanılacağı belirtilmiştir.

Hristiyan Olmadan Önceki Durum

1. Kişisel biyografinizi anlatır mısınız?
2. Etnik kökeniniz nedir?
3. Çocukluk ve gençlik döneminde aileniz tarafından dini konularda bilgilendirildiniz mi?
4. İslam dini hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?
5. İslam dini hakkındaki bilgilerinizi nereden öğrendiniz? Nasıl bir dini eğitim aldınız?
6. İslam dinini yaşamınız noktasında ailenizin tutumu nasıldı?
7. Hristiyan olmadan önce aileniz ve toplumunuzla ilişkiniz nasıldı?
8. Hristiyan olmadan önce Hristiyanlık hakkında bilgi sahibi miydiniz?
9. İslam dinine dair herhangi bir şüpheniz var mıydı? Varsa bu şüphelerinize örnek verir misiniz ?
10. Hristiyan olmadan önce herhangi bir dini veya politik bir gruba katıldınız mı?
11. Hayatınızı etkileyen önemli bir olay veya travmatik bir hadise yaşadınız mı?

Hristiyanlıkla tanışma

12. Hristiyan olmaya nasıl karar verdiniz?
13. Ne zaman Hristiyan oldunuz ve bu kararınızı etkileyen sebepler nelerdir?
14. Dini anlamda bir arayış içerisinde oldunuz mu?
15. Din değiştirdiğiniz sırada medeni haliniz nedir?
16. Hristiyanlıkta sizi cezbeden unsurlar nelerdir?
17. Hristiyanlığın doğru din olduğuna nasıl ikna oldunuz?

Hristiyan olduktan sonraki durum

18. Kutsal kitabı okuyor musunuz? Yaptığınız ibadetler nelerdir?
19. Yakın çevrenizde Hristiyan olan kişiler var mı?
20. Aileniz Hristiyan olmanızı nasıl karşıladı?
21. Sizden etkilenip din değiştiren kimseler oldu mu?
22. Kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?
23. Bekarsanız evleneceğiniz kişinin sizinle aynı dini paylaşmasına önem verir misiniz?
24. Hristiyan olduktan sonra diğer insanlarla ilişkilerinizde bir değişiklik oldu mu? Toplumdan dışlandınız mı veya toplumla barıştınız mı?
25. Hristiyanlığı kabul etme sürecinde ve sonrasında yaşadığınız problemler nelerdir? Anlatır mısınız?
26. Vaftiz oldunuz mu? Dini eğitim alıyor musunuz?
27. Hristiyan olduktan sonra hayatınızda bir değişiklik oldu mu? Nasıl bir değişim yaşadınız?
28. Hristiyanlıkta kafanızın karıştıran inanç ve uygulamalar veya şüpheleriniz oldu mu?
29. Eski dininiz hakkında yeni bir eleştiriniz var mı?
30. Hristiyan olduğunuzu gizleme gereği duydunuz mu? Hangi durumlarda inancınızı saklama gereği duyarsınız?

31. Hristiyanlıktaki mezhep tercihiniz nedir? Kilisenin teolojisini açıklar mısınız?
32. Kilisede hizmet ediyor musunuz?
33. Misyon göreviniz nedir? Hristiyanlığı müjdeliyor musunuz?
34. Kendinizi bu ülkenin bir vatandaşı olarak hissediyor musunuz? Başka bir ülkede yaşamak ister misiniz?

Kiliseyle ilişkiler (Odak Grup Görüşmesi)

35. Kiliseye devam etmek sizin için önemli midir? Neden?
36. Kilise hizmetlerinden bahseder misiniz? Hangi alanlarda çalışmalarınız olmaktadır?
37. Kilisenin günah işleyenlere yaptırımı var mıdır? Varsa nelerdir?
38. Hristiyan olan herkesin kilisede bir görevi var mı?
39. Kilise faaliyetleriyle ilgili olarak yurt dışına çıkıyor musunuz? Neler yapıyorsunuz?
40. Kilise olarak devletten beklentileriniz nelerdir? Talepleriniz karşılanıyor mu?

Sümeyye Asan
M.Ü. Doktora Öğrencisi

Ek. 3. Kilisede Bir Ayin İzlenimi

4 Ağustos 2019 Pazar günü Diyarbakır Kilisesi'nde Pazar ayinine katıldım. Gittiğimde ayin başlamıştı. Bu defa kilisede Koreli misafirler vardı. Biri erkek diğeri bayandı. Sadece kendilerini ifade edebilecek şekilde Türkçe biliyorlardı. Dualara aktif olarak katıldıkları görüldü. Van'dan Mersin'e kadar olan ve kendilerinin tabiriyle on iki kilise mensuplarının çocukları Hazar'da yaptıkları kamptan gelmişlerdi. Her yıl orada kamp yapılmıyormuş. Sonradan belirttikleri üzere 127 öğrenci kampa katılmıştı. İlahi sonrası bir kişi kamp izlenimlerini aktardı. Kampın bereketli geçtiğini bildirerek İsa Mesih'e dua etti. Kampta çocuklardan bazıları kendilerine söylenmese bile Müslüman çocukları İsa Mesih'e davet ettiklerini ve bu yüzden çocuğun kapalı olan annesinden şikâyet geldiğini bildirdi. Hizmetkârların (öğretmen) bir araya toplanıp çocuklara uyarı yapıp yapılmamasının konuşulduğunu bildirdi. Pastör yardımcısı ise çocukların içinden geldiği gibi davrandıklarını, kendi görevlerini yapmaları gerektiğini ve onların bu davranışının yasaklanmaması gerektiğini söyleyerek çocukların bu konuda uyarılmaması gerektiğini söyledi. Ayinde Türkçe ağırlıklı olmak üzere Kürtçe ve Zaza dillerinde ilahiler okundu. Pastör ilahileri ve duaları yönetti. Ekmek ve şarap ayinine geçilmeden önce bu olay hakkında bilgi verildi. Bu konuyla ilgili olarak kendilerinin dışarıdaki insanlar tarafından eleştirildiğini ve şarap içmek için ayine gelmek isteyenlerin olduğunu söyledi. Ekmeğin İsa'nın bedeni ve şarabında kanı olduğunu ve vaftiz olmayanların buna katılmaması gerektiğini belirtti. Buna rağmen Hristiyan olmayan bir ergen çocuk sıraya girse de Pastör tarafından engellendi ve kendisine ikram yapılmadı. Sonrasında Pastöre kurban ibadetinden bahsetti ve dinlerinde kurban kesilme olmadığını söyledi. Hz. İbrahim olayını anlattı. Sonrasında vaaz verildi. Vaazın konusu cesaretti. Aziz Pavlus'un hayatından örnekler verildi. Ayin bitiminde ondalık toplanması için kilise mensuplarına torba tutuldu fakat katılımın az olduğu görüldü. Ayin sonrası çay ile birlikte kurabiye ve börek yemek için aşağıda toplanıldı.

Ek. 4. Dua Günü Etkinliği (09.11.2019)

9 Kasım 2019 Cumartesi günü Diyarbakır Kilisesi'ne “*Dua Günü*” etkinliği için gidildi. Bu özel günü yılda iki defa gerçekleştiriyorlar. Tarihin dini açıdan bir önemi bulunmamakla birlikte uygun bir tarih seçiliyor. Zaman zaman bu sayı bire düşebiliyormuş. Bu dua günü öncesinde 40 günlük oruç dönemini başlatmışlar. 40 günlük oruç listesi hazırlanmış ve kilise üyeleri uygun olma durumuna göre kendisine gün veya günler belirleyip listeye ismini yazdırmış. Listede iki ile altı kişi arasında isimler yazılıydı. Oruç ibadetini ve içeriğini kişi kendisine göre belirlemektedir. Konuyla ilgili bir katılımcı akşam yemeğini normal vakitte

yediğini, yemek sonrasında meyve veya atıştırmalık yediğini ifade etmiştir. Oruç sabah kalkınca başlıyormuş ve ondan sonra bir şey yemiyormuş. Bu sürenin sonunu kendisi belirliyormuş. Akşam yemeği vaktinde yemeğini yiyerek orucunu sonlandırıyor. Akşam yemeği 17.00 veya 18.00 civarında olduğunu söyledi. Eşi ise daha fazla dayanamadığı için gündüz 15.00 gibi orucunu bitiriyormuş. Kısacası kişiler oruç tutma saatini kendisi belirlemektedir. Bunun yanı sıra farklı oruç tipleri de bulunmaktadır. Örneğin; bir kişi ve şu kadar saat çay içmeyeceğim veya yemek yemeyeceğim diyebiliyormuş. Sadece çay orucu veya başka benzer herhangi bir yiyecek orucunu tek tutabiliyorlarmış.

Program 8 Kasım Cuma günü akşam yemeği (18.00)'den sonra 19.00'da başladı. Kilise'de Diyarbakır üyeleri dışında Adana, Adıyaman ve İstanbul kiliselerinden misafirler dua günü için gelmişti. Yine ABD'den kısa süreli programla gelen genç misafirler ile Ermenistan'dan gelen misafirlerde vardı. Program aşağıdaki gibidir:

8 Kasım Cuma		
SAAT	KONU	YÖNETEN
18.00-19.00	Yemek	
19.00-19.30	Hoşgeldin ve Tapınma	Ali
19.30-20.00	Açıklama, Göklerdeki Babamız	Humberto
20.00-20.30	Uyanış için dua (Güneyde müjdenin daha etkin bir şekilde duyurulması için)	Seyhan
20.30-21.00	Birlik	Rıza
9 Kasım Cumartesi		
10.00-10.30	Tapınma	
10.30-11.00	Egemenliği gelsin, Türkiye, Ailemize, kilisemize, hayatımıza	Seyhen
11.00-11.30	Çocuklar ve gençler, yeni nesil	Rıza
11.30-12.00	Ermenistan	E.
12.00-12.30	Kutsal Kitapla dua etmek	
12.30-13.30	Yemek	
13.30-14.00	Tuz ve ışık olabilmek için iyi tanıklık, adanmışlık, müjde	Cihan
14.00-14.30	Gündelik ekmeğimizi ver, hasta olanlar, ekonomik, aileler, savaş	Rıza
14.30-15.00	Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi, sen de bizim suçlarımızı bağışla	Cihan
15.00-15.30	Güneydoğu kiliseleri için dua etmek	Seyhan
15.30-16.00	Ayartılmamıza izin verme. Bizi kötü olandan kurtar. Korku, yalan, gurur. Rab engelleri kaldırsın	Humberto
16.00-16.15	Kapanış, ilahi. Çünkü egemenlik, güç ve yücelik sonsuzlara denk senindir	Humberto/Rıza

Dua Gerçekten Gerekli Midir?

Asıl soru şudur: her şeye egemen olan ve her şeye gücü yeten Tanrı bizim katılıma ihtiyaç duyuyor mu? Dua gerçekten gerekli mi? Neden? Duanın gerekli olduğuna inanıyorum. Dualarımız uyanış getirebilir. Şifa getirebilir. Bir ulusu değiştirebiliriz. Dua ettiğimiz zaman Şeytanın dayanakları yıkılabilir. Tanrı dua aracılığıyla dünyayı biçimlendirebilir. Dünyada ne kadar dua edilirse, dünya o kadar iyi bir yer olacak, kötülüğün güçleri o kadar gerileyecektir. Tanrı'nın yüce etkinliği, onun kutsalları sayesinde yeryüzünde gerçekleşmektedir. Tanrı'nın egemenliğinin canlılığı ve doluluğu dua aracılığıyla gelişecek ve yayılacaktır. Kutsal Kitap derki; Onlara şöyle dedi: “evime dua evi denecek” Mat 21:3 “Sürekli dua edin” I Sel 5:17 “doğru kişinin yalvarışı çok güçlü ve etkilidir.

”Dua günü Pastör öncülüğünde ikişerli, üçerli, dörderli guruplar halinde İncil’den pasajlar okunup, karşılıklı dualar edildi. Dualar yüksek sesli ve guruplar halinde gerçekleştirildi. Bir ara duaya gelen kişiler ikiye ayrıldı, karşılıklı ve yüksek sesli dualar edildi. Bu duaların içeriği; alçakgönüllülük, Rabbe yönelmek, dua etmek ve kötü yollardan dönmek şeklindedir. Bu dualar yukarıdaki listede verilen vaazların başlangıcında devamında ve bitiminde gerçekleştirilmiştir. Bazı vaazlar sadece dua edilerek geçirilmiştir. “Tanrı egemenliği gelsin” başlığı ile önceden belirledikleri ve listeledikleri kişilere dua edildi.

- A. Kendi hayatımda. Tanrı'nın istediğinin gökyüzünde gerçekleştiği gibi hayatımda da gerçekleşmesini istiyorum
- B. Ailemin hayatında. Adlarını söyleyerek ve bereketleyerek ailemin her bir üyesini yönetmesini istiyorum.
- C. Topluluğumda. Toplumun pastörü için Öğretmenler, Hizmetkarlar ve ruhsal liderler için Topluluktaki tüm kardeşler için dua ediyorum. Şehirdeki, eyaletteki ve ülkedeki bütün pastör ve işçiler için dua ediyorum.
- D. Ulusumda. Bu konularda istekte bulunuyorum; Tanrı'nın şehrim, devletim ve ulusum için tasarladığı amacın ve planın tam olarak gerçekleşmesi (Yeremya 29:7, Yeşaya 62:1, 2, 6, 7) Bütün etkili ve yüksek konumdaki insanlar Yargıtay Mahkemeler, hakimler ve polisler OrduValiler ve Milletvekilleri-Devletimde belirli olanlar
- E. Dünyada. Bu konularda istekte bulunuyorum; Müjde paylaşımı Kutsal Ruh'un özellikle aklıma getirdiği uluslar ve uluslardaki müjdeciler Dünyadaki imanlıların kötülükten özgür kılınmaları için dua istiyorum.

Bunların dışında Suriye için dua edildi. Hata yapan atalarının bağışlanması için de dua edildi. Onlara göre Ermeniler atalarından dolayı sorun yaşamıştır. Bu sebeple atalarının bağışlanması için dua edildi. Çevre kiliselerden dua isteyenler Whatsapp üzerinden dua metinleri göndermişlerdi. Gönderilen söz konusu metinler okundu ve istenilen dualar edildi. Dua günü için özel olarak hazırlanan kumaştan bileklikler mevcuttu. Bunlar bedava dağıtılan kitaplar kısmında ve tören alanının girişindeki kapının önüne bırakılmıştı. Kırmızı ve siyah renkliydi. Üzerinde “Türkiye için dua ediyoruz” yazısı mevcuttu. Siyah ve kırmızılı renkleri olan iki çeşitti. Üzerinde Türk bayrağı vardı. Fakat içlerinden sadece Adana’dan gelen ve aslen Artvinli olan erkek Hristiyan’ın bileğinde takılıydı. Diğerleri ise bu bileklikleri takmadı.

Ek. 5. Gözlem: Kilisede Taziye

22 Kasım 2019 Cuma günü Diyarbakır Kilisesine taziye için gidildi. Taziye Güney Koreli Jinwook Kim’indi. 41 yaşında ve Barış ismini kullanmaktaydı. Diyarbakır Bağlar’da ikamet etmesine rağmen Urfa’da vazife görüyordu. Olay, 19 Kasım salı akşamı merkez Bağlar ilçesine bağlı Mevlana Halit Mahallesi’nde meydana geldi. Jinwook Kim (Barış), sokakta yürürken 16 yaşındaki V.D. tarafından gasp edilmek istendi. Kim, kendisini korumak istediği sırada V.D.’nin bıçaklı saldırısına uğradı. Saldırıda ağır yaralanan Kim, kaldırıldığı Selahaddin Eyyubi Devlet Hastanesi’nde yapılan tüm müdahalelere rağmen yaşamını yitirdi. V.D. ise kaçarak izini kaybettirse de sonradan yakalandı. Polis ekiplerince yakalanan V.D.’nin “hırsızlık” ve “gasp” dahil birçok suçtan emniyette kaydının olduğu belirlendi. Adliye’ye sevk edilen V.D., çıkarıldığı mahkemece tutuklandı. 21 Kasım 2019 tarihi’nde Diyarbakır Kilisesi’nde dini tören yapıldı. Fakat cenazenin nereye gömüleceği meselesi gündem oldu. Kendisinin dört yaşında bir erkek çocuğu vardı ve eşinin 24 Kasım’da doğum yapacağı planlanıyordu. Eşi, Barış’ın Diyarbakır’a gömülmesini istemekteydi. Çünkü Barış eşine daha önceden öldüğü yerde gömülmesini vasiyet etmiş. Buna rağmen Diyarbakır’a gelen anne ve babası oğullarının cenazesini Güney Kore’ye getirmek istedi. Eşinin ikinci çocuğu olacak olması sebebiyle ve yalnız başına Diyarbakır’da kalmasının zorluğu sebebiyle cenazenin Güney Kore’ye gönderilmesi düşüncesi ağır bastı. Taziye için öğleden sonra kiliseye gidildi. Taziyeye gelenlere çay ikram ediliyordu. İçeride on beş kişi civarında Güney Koreli bulunuyordu. Bazı Güney Korelilerin çevre vilayetlerden geldiği anlaşılmaktadır. Taziye için gelenler arasında HDP kadın kollarından gelen kişiler bulunmaktaydı. Heyet Pastörün gelmesini bekledi. Taziyelerini sundular ve olay hakkında bilgi aldılar. Gerekirse ve eğer ihtiyaç olursa avukat meselesinde kendilerine yardım edebileceklerini söylediler. Taziye için gelenler arasında Süryani Kilisesi Papaz’ı ve eşi de vardı. Uzun süre kilise de kaldı ve

ben çıkarken kendisi halen oradaydı. Yine, aslen Diyarbakırlı, sonradan İstanbul’a yerleşen ve İstanbul’da İsa’ya iman eden, 1960 doğumlu B.P. vardı. Bunun yanı sıra Kilise’nin hemen yakınında oturan Müslüman bazı kişiler de taziyedeydi. Taziyede olayın nasıl olduğu konuşuldu. Sırtından ve kalbinden bıçaklanma olayının gasp olayına benzemediğini, 16 yaşındaki bir çocukla mücadele edilebileceğini ve bu olayın nefret suçuna benzediğini belirttiler.

Ek. 6. Kilisede Bir Noel Ayini ve Tanıklık Örneği

29 Aralık 2019 Pazar günü Diyarbakır Kilisesine “Noel ayini” için gidildi. Bu özel gün misafirlere açık olarak düzenlendi. Araştırma sürecinde kilisenin en kalabalık olduğu gündü. Mardin ve Batman kiliselerinden üyeler bulunmaktaydı. Çevre illerdeki Güney Korelilerde gelmişti. Yine kilise üyelerinin arkadaşları ve tanıdıkları olan Müslüman kişiler de ayinde bulunmaktaydı. Her yıl Noel Bayramında olduğu gibi bu yılda emniyetten güvenlik amacıyla dilekçe ile polis görevlendirilmesi istenmişti. On kişiye yakın polis kuvveti ayin başlamadan kiliseye geldi ve ayin sürecinde kapıda yer aldılar. Bazı polisler giriş salonunda yer aldı. Ayin töreni saat 14.00’de başladı. Program akışı şöyledir: Program ilahiler başlamıştır. Türkçe olarak Rabbin Gayreti, İsa Mesih İmanuel, Gökte Bir Kutlama Var, Meleklerle Kulak Verin isimli ilahiler müzik eşliğinde okundu. İlahi kısmında Türkçeden sonra Zazaca İsa Ame Ride Dinya ve Kürtçe olarak da İsa Welidi Li Ser Dinyaye ilahileri okundu. Sonrasında Çocuk ve Bayan koroları ayrı ayrı ilahilerini okudu. Daha sonrasında ise küçük çocukların İsa Mesih’in doğuşu ile ilgili tiyatro oyunu gerçekleştirildi. Bundan sonra ise genç kilise üyeleri tarafından yine İsa Mesih’in doğuşu ile ilgili gölge oyunu gerçekleştirildi.

Bu süreçten sonra kilise Pastör yardımcısı “Tanıklık” ismi altında nasıl ve neden Hristiyan olduğuna dair hatırasını paylaştı. Burada anlattıkları internette yayınlanan videosunun bir özeti şeklindeydi:

Size bir hikaye anlatayım daha doğrusu okuyayım. Ondan sonra anlatacağım nasıl kiliseye geldiğimi. Yıl 1912 iskoç bir vali 6 yaşında küçük bir kıızıyla birlikte bir gemiye bindi. Gemi su almaya başladığında kızını bir filikaya bindirdi fakat kendisi binmedi. Kendisi hayatta tanıdığı ve uğruna yaşadıklarını diğer insanların tanımasını istiyordu. İsmi John olan bu kişi gördüğü herkese kurtuldunuz mu diye soruyordu. Etrafindakiler bu kaza ile alakalı soru sorduğunu sanıyordu. O ise daha derin anlam yüklüyordu. Sanki yaşamının tek anlamı buymuş gibi haykırıyordu. Kurtarıcı Mesih’tir ona inanırsan kurtulacaksın. Üzerindeki can yeleğini senin buna daha fazla ihtiyacın var diyerek başkasına veren bu adamın ölümden korkmadığını anlamak zor değildi. Bu gemiyi Tanrı bile batıramaz denilirken o insanlara kurtuluş hikayesini anlatıyordu. Bu adam insanlara el uzattı ve onları tuttu. Titanik filmindeki elinde İncil’le İnsanları Hristiyanlığa davet eden kişi budur. Aynı şekilde İsa Mesih’te bana bunu yaptı. Elimi tuttu ve çekip aldı.

Kurtuluş hikayemi anlatacağım. Ben size anlatayım nasıl İsa Mesih'e geldim. 1991 yılında Diyarbakır'ın Sur ilçesinde doğdum ve büyüdüm. Müslüman ve Sünni bir ailede dünyaya geldim. Ailem Müslümanlığı yaşamaya çalışan ve Müslümanlığı hayatında benimseyen radikal bir aileydi. Annem kara çarşafli ve babamda medresede eğitim alan birisiydi. Gözümü dünyaya açtığımda etrafımda sadece İslamiyet vardı. Onu benimsedim ve onu kabul ettim. Dini bilgileri camide de öğrendim. Bir süre sonra İncil'i araştırma gibi bir düşüncem oluşmadan önce abim Hristiyanlığı kabul etti. Yaklaşık 2003 yılında abim Hristiyanlığı kabul etti. O Hristiyanlığı kabul ettikten sonra aslında bir insanın din değiştirebileceğini öğrendim. O güne kadar bir Hristiyan'ın Müslüman olacağını biliyordum ama bir Müslüman'ın Hristiyan olması bizim için mümkün değildi ve ilk defa böyle bir olaya şahit oldum. Ve o şekilde abimin hayatında çok zorluklar oldu. Evde baskı yapıldı, sıkıntı yaşadı, ona kızdılar. Kendisi başka bir şehre taşındı ve oraya yerleşti. Ben o zaman içinde onunla bir altı ay kadar kiliseye geldim. O zaman çocuktum. Herhalde yaklaşık on iki-on üç yaşlarındaydım. Burada Pazar Okulu dediğimiz çocuklara verilen eğitimlere katıldım. Ondan sonra askerlik dönemim gelince askere gittim. Bu süreçte kilise ile ilişkimi kesip kendi hayatıma döndüm. Bu dönemde ne yaptım daha fazla İslamı öğrenmeye başladım. Bu adam (abim) Hristiyan olduysa demek ki İslamı bilmiyor diye düşündüm. O zaman ben araştırayım doğrusu nedir ve onu inancına geri getireyim. İslamiyeti öğrenmeye başladım medreseye gittim. Bir süre Arapça öğrenmeye çalıştım. Bu süreçte abim Mersin'den ara sıra geliyordu ve onunla konuşuyordum. Bu süreçte onun bir cümlesi beni çok etkiledi. Anıt Park'ın orada beraber yürüyorduk. Bana dedi ki bak ben Hristiyan'ım ve bunun için öleceği bilsem bile seve seve giderim. Ama bunu Müslüman iken söyleseler ben geri döner kaçardım. Bende şunu düşündüm. Bu adamın beynini öyle yıkamışlar ki doğru olanı bile reddediyor. Yani batıl inancı seçiyor. O zaman kafamda soru işareti oluştu. Ben doğru inancı yaşıyorum, sabah namazı dahil bütün namazları kılıyorum, insanları Kuran'ı anlatmaya çalışıyorum, ama ben nereye gideceğimden emin değilim. Ama bu adam hak inanca sahip olmamasına rağmen cennete gideceğini iddia ediyor. O zaman ben neyi yanlış yapıyorum diye düşündüm. Daha çok İslamiyet'i öğrenmeye çalıştım. Ama en sonunda şunu düşündüm. Ama ahiret meselesi benim için halen şüphe meselesi olarak kaldı. Bana sen araştır oku sonra yine konuşuruz dedi. O süreçte ben şunu düşünüyorum. Askere gidip geleceğim ve cihada katılacağım ve İslamiyet için öleceğimi düşünüyorum. Bunu babama söyledim. Babamda acayip mutlu oldu. Zaten bir oğlum benim başımı yere eğdirdi. Ama şen şimdi bunu yaparak yine benim başımı kaldıracaksın dedi. Tamam, seni askerden sonra gönderelim dedi. Bu şekilde büyüdüm. Daha sonra kiliseye geldim. Gelme amacım okuma maksatlıydı. Geleyim abimle ona göre konuşayım diye düşündüm. Onun için İncil'i okumaya başladım. Her okudukça kafamdaki şeylerin ön yargı olduğunu düşündüm. Benim kafamda Hristiyanlık şuydu. Avrupa Hristiyanlığı yaşıyordu. Boynuna haç takıyor ve her türlü zinayı yapıyordu. Ama daha sonra İncil'i okuyunca bir söze denk geldim. İsa diyor ki; sen bir kadınla zina yaparsan haram, hatta şehvetle bakarsan bile bu zinadır. O zaman ben yanlış öğrendim dedim. Ne doğru diye okumaya başladım bir yıl kadar deist olarak yaşadım. Sabah kiliseye gittim akşam camiye namaza gittim. Çünkü hangisi doğru emin değildim. Bir şekilde kendimi kurtarmaya çalışıyorum. Buraya geliyorum Hristiyanlar biz doğruyuz diyorlar, camiye gidiyorum onlar biz doğruyuz diyor. O zaman hangisi doğrudur

diye düşündüm. Bu süreçte deistim. Allah'ın varlığını kabul ettim. Ama inançları reddettim. Araştırmaya devam ettim. Bir yılın sonunda artık İncil'deki şu ayet beni Hristiyanlığa daha çok yaklaştırdı. İncil'de diyor ki Romalılar onuncu bölümde İsa'nın Rab olduğunu söyler, ve onun diriltildiğine yürekten iman edersen kurtulacaksın. O beni çok şaşırttı. Ben başlangıçta dedim ya benim bu güne kadar çok iyiliklerim vardı, güzel şeyler yaptım. Bunlar ne olacak peki. Bunları çöpe mi atacağım. İsa diyor ki evet. Senin yapmış olduğun bu iyiliklerin hiçbir değeri yok. Hristiyanlık inancında günah dediğimiz kavram sadece yalan ve hırsızlıkla başlamıyor. Bu günah yürekte başlıyor. Yani hangimiz diyebilir ki ben günahsızım. Ben bu yüreğimle Allah'ın huzuruna gidemem. Çünkü Allah benim yüreğimi biliyor. O yüzden İsa'nın bu sözü beni çok etkiledi. Çünkü çarmıhta bizim için ölen İsa gel iman et kurtulacaksın demektedir. Tamam dedim bu iyimiş o zaman kurtulacağım. Ama sonra iman ettim eski hayatıma dönebilirim diye düşündüm. Ama sonradan bir ayete daha denk geldim. Romalılar altıncı bölümde diyorki günah çoğalsın diye günah işlemeye devam mı edelim. Kesinlikle hayır diyor. Siz artık yeni bir insansınız. Ben şuanda bir dine mensup değilim. İsa'nın bana göstermiş olduğu yolda yürüyorum. Hristiyanlık inancı bir din değildir bizim için. Hristiyanlık inancı bir yaşam biçimidir. Biz bu yaşam biçiminin arkasından gidiyoruz. Kabul ettikten sonra evde sorunlar olmaya başladı. Annem ile babam ayrıldı boşandılar. Evden kovuldum. İki yıl burada (kilisede) kaldım. Babamla on yıldır görüşmüyoruz ama annemle görüşüyoruz. Bu bizden kaynaklı olarak değildir. Babamın tercihindendir oldu. Hristiyanlık inancında anne ve babaya saygı göstereceksin ve asla onların boynunu yere eğdirmeyeceksin inancı vardır. Ama inanç söz konusu olunca o zaman farklıdır. Bir gün babam bana bak oğlum bu (İslamiyet) yanlışsa gel beraber yanalım cehennemde dedi. Ben bunu nasıl yapabilirim. Allah'ın huzuruna gittiğinde oğlumu bırakın ben yanayım denilebilir mi? Kimse bunu yapamaz. Çünkü Allah'ın huzuruna gittiğimizde her birimiz bireysel olarak gidiyoruz. Allah bizi bu şekilde yargılayacak. Her birimiz kendimizden sorumluyuz. Lütfen araştırın. Bizim için maalesef yalan yanlış şeyler var. Sizden ricamız bizim araştırınız. Siz en azından buraya gelerek ön yargılarınızı kırdınız. Bazıları bırakın İncil okumayı kiliseye gelmeye bile karşıdır. Siz en azından buraya geldiniz teşekkür ederiz. Ben kısaca anlattım. Bir sorusu veya katılmadığınız bir şey olursa aşağıda çay içerken sorabilirsiniz.

Vaaz ise yine Mesih'in doğuşu ile alakalı olarak Ankara'dan gelen birisi verdi. Vaaz sonrası aşağı kattaki salona geçildi. Salonda Noel ağacı dikkat çekiyordu. Çay, çerez ve tatlı ikram edildi. Burada önceden tanışılanlarla birlikte ilk defa karşılaşılan Hristiyanlar ile de muhabbet edildi.

Ek. 7. Kilisenin Girişinde ve İnternet Sitesinde Yer Alan Diyarbakır Kilisesi

Tanıtımı

Kilisemiz 1994 yılından bu zamana kadar düzenli olarak İsa Mesih ve öğretileri doğrultusunda yasalarla sağlanmış haklara dayanarak evlerde toplanıp ibadetlerini yapan bir topluluk olarak başladı. Büyüyen kilisemiz geçen zamanla daha geniş bir ibadet yerine ihtiyaç

duydu ve 2003 yılından itibaren içinde bulunduğumuz binayı kullanmaya başladı. Kilisemizin üyeleri ciddi bir araştırmanın sonucunda İncil'in öğretilerini benimseyen ve İsa Mesih'i kabul eden yerli kişilerden oluşmaktadır. Kilisemiz Protestan olarak anıldığı halde esasen herhangi bir mezhebe ya da merkeze bağlı değildir. Mezhepten çok kilisemiz Mesih'in İncil'de açıklanan sade öğretilerine sadık kalmaya çalışan bir topluluktur. Ayrıca Türkiye'de bizim gibi birçok kilise vardır ve onlarla kardeşlik bağı içerisindeyiz. Kilisemiz özellikle samimi bir şekilde İncili araştırmak isteyen herkese açıktır. Bizce din bir miras değil kişisel bir seçimdir. Dolayısıyla herkes doğduğu yeri ne olursa olsun Allah'ın bağışladığı hür irade ile tüm inançları sorgulayıp gerçeği bulana kadar rahat olmamalı. Çünkü eninde sonunda hepimiz Allah'a hesap vereceğiz bu yüzden inandıklarımızdan emin olmak gerekir.

1991 yılında Rabbe hizmet etmek için Erol isminde bir kardeş Diyarbakır'a gelip ailesi ile yerleşti. Bu ailenin büyük bir özveri ile çalışması sonucunda Rab işledi ve küçük bir kilise topluluğu kendi evinde ibadet etmeye başladı. 1995 yılına kadar bu çekirdek grupta pek bir büyüme görülmediği halde bu yıldan itibaren birçok olumlu gelişmeler başladı bu arada ileride kilisede önder olacak kişiler de geçiyordu. 1996 yılında Hristiyanlığı tanıtmaya amaçlı olarak şehrin merkezinde bir kitap kırtasiyesi açıldı. Onun aracılığıyla birçok kişi kilise topluluğuna katıldı. 1997 yılında Erol kardeş buradaki işlerini bir nevi tamamladı. Hem fiziksel rahatsızlık hem de kilisenin az da olsa olgunlaşması sonucunda Diyarbakır'dan ayrılmaya karar verdi. Kendisi gitmeden önce kilisede önderlik yapmak üzere Ahmet kardeşi kilise önderi olarak Cengiz ve Hamdullah kardeşleri de Diyakon (hizmetçi) olarak topluluğun onayı ile atadı. Bu arada kilise kardeşlerin evlerinde toplanıp tapıyordu. Bu çetin seneler boyunca kilisede birkaç yabancı kardeş de topluluğa destek oluyordu. Bir süre sonra açıkça tapınmak için ve devlet tarafından tanınmak için bir yere ihtiyaç duyulduğu anlaşıldı. Bunun için yıllarca dua edilip yer arandı. 1999 yılında şehrin varoş ve tarihi semtinde uygun bir yer bulundu. Özellikle eski Hristiyan Mahallesi'nde olan tarihi Meryem Ana Ortodoks Kilisesi karşısında olduğu için uygun görüldü ve çok ucuz bir fiyata satın alındı. 2001 yılında birçok kilise tarafından destek toplandıktan sonra mevcut yerde inşaatla başladı. O tarihte kilise yapmak için yapıda yer olmadığından dolayı konut adı altında yaptırılmak üzere izin alındı. Fakat yetkililere sunulan ve kabul edilen orijinal projede kilise unsurları açıkça beyan edildi. Yine de inşaatla başladıktan birkaç ay sonra misyonerlik ile ilgili basının yarattığı birçok sansasyondan dolayı inşaat durduruldu ve binanın sahibi olarak adı geçen kilise önderi Ağır Ceza Mahkemesine verildi. Bir buçuk yıl yargılamanın sonunda kilise önderinin suçsuz olduğu anlaşıldı ve beraat etti. Kısa bir zaman sonra inşaatla devam edildi. 2003 yılının

başında inşaat tamamlandı ve Nisan ayından itibaren topluluk yeni binada ibadet etmeye başladı. Fakat kilise binası konut adı altında bitirildiği için birkaç ay sonra Diyarbakır Valiliği şöyle bir tebligat gönderdi: “Bu binada ibadet etmeniz suçtur”. Bu sefer kilisenin önderine karşı -izinsiz kilise açma- nedeniyle Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açıldı. 2004 yılının 12 Mayıs'ında ilk duruşmada savcının tavsiyesi üzerine mucizevi bir şekilde kilise önderi beraat etti -ve onunla birlikte kilisenin önü açıldı. Birkaç gün sonra, kilisenin imar durumu değişikliği müracaatı görüldü ve ilk seferinde reddedilmesine rağmen ikinci seferinde kabul edildi ve yakında tamamlandı. 2008 yılında kilise binasının yan tarafındaki arsa alınıp düzenlenerek kilisenin alanı genişletildi. 2010 yılında lisemizin Derneği kuruldu ve şimdi devletin sağlamış olduğu hak ile özgür ve düzenli şekilde ifade ediyoruz.

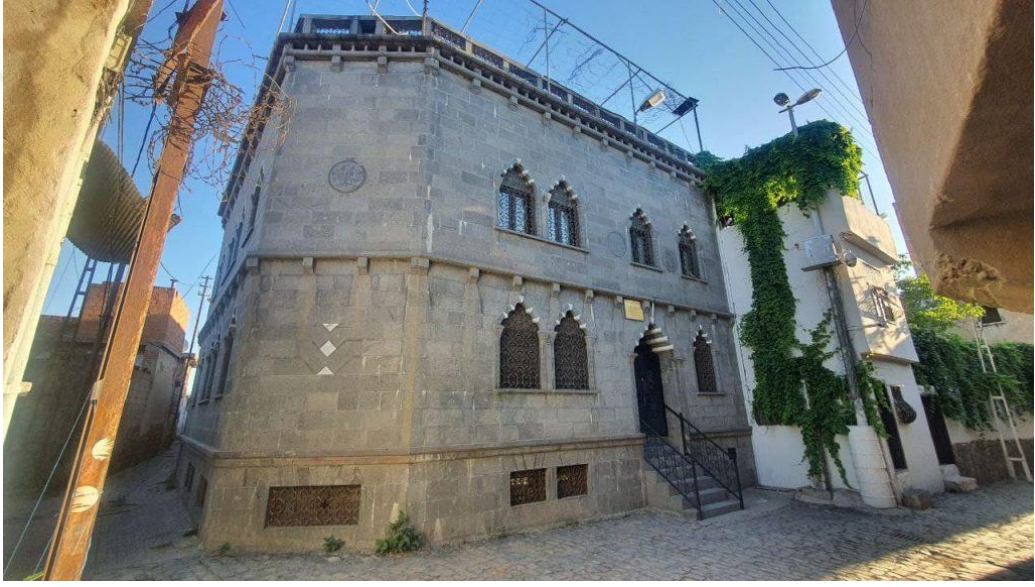
Ek. 8. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf : Diyarbakır Protestan Kilisesi Girişi

Fotoğraf: **Kilisenin İbadet Alanı**

Fotoğraf: **Kilisenin Dışarıdan Görünümü**

KİLİSEMİZ HAFTANIN HER GÜNÜ SAAT 10:00 İLE
17:00 ARASINDA ZİYARETE AÇIKTIR. . .

Ücretsiz sipariş hattı;
+90 538 016 6766

KAYNAKÇA

- Abel, A. (2006). Favor Fishing and Punch-Bowl Christians: Ritual and Conversion in a Chinese Protestant Church. *Sociology of Religion*, Vol. 67: 2, 161-178.
- AÇEV (2017). Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi I: Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu. İstanbul.
- Ainsworth, M. D. Salter, at all. (2015). Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation Classic Edition, *Routledge*, New York Taylor & Francis.
- Albayrak, H. Ş. (2019). ABD’de Hristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi, *darülfünun ilahiyat*, 30(1): 141-169.
- Allison, Joel. (1969). Religious Conversion: Regression and Progression in an Adolescent Experience, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 8, No. 1, 23-38.
- Allport, G. W. (2004). *Birey ve Dini*, Elis Yayınları, Kocaeli.
- al-Qwidi, M. (2002). Understanding the Stages of Conversion to Islam The Voice of British Converts. *Doctor of Philosophy*. Leeds: The University of Leeds, School of Theology and Religious Studies.
- Altun, M. (2012). Müslüman Olan Almanlar Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme, *Çukurova Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Asan, S. (2023). Din Değiştirme Konusunda Ortaya Konulan Bilimsel Yaklaşımlar, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 351-372.
- Aslan, Esra (2015/1). Zorunlu Göç, Değişim ve Süreklilikler: Diyarbakır’da Kadın Dindarlığı, *Folklor/ Edebiyat*, C.21, S.81, 55-74.
- Baer, M. D. (2014). History and Religious Conversion. In *Oxford Handbook of Religious Conversion*, edited by Lewis L. Rambo and Charles Farhadian, 200-250. Oxford: Oxford University Press.
- Bainbridge, W.S. & Stark, R. (1980). Network of Faith: Interpersonal Bonds and Recruitment to Cults and Sects, *American Journal of Sociology*, Vol.85, No.6, pp. 1376-1395.
- Bainbridge, W. S. & Stark, R. (1981). Friendship, Religion, and the Occult: A Network Study, *Review of Religious Research*, Vol. 22, No. 4, pp. 313-327.
- Bankston, C. L.(2002). Rationality, Choice and the Religious Economy: The Problem of Belief, *Religious Research Association*, Vol. 43: 4, pp. 311-325.

Bankston, C. L. (2003). Rationality, Choice, and the Religious Economy: Individual and Collective Rationality in Supply and Demand, *Religious Research Association*, Vol. 45, No: 2, pp. 155-171.

Barış, M.N. (2010). Zeyneb bint Cahş ve Hz. Peygamber ile Evliliği, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2), 177-192.

Barker, I. R. & Currie, R. F. (1985). Do Converts Always Make the Most Committed Christians?, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 24, No. 3, pp. 305-313.

Batson, C. D. & Ventis, W. L. (1982). *Religion and the Individual: A Social-Psychological Perspective*, Oxford University Press, New York.

Bellah, R. N. (1974). Coment on “The Limits of Symbolic Realism”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol.13, No.4 (Dec.,1974), pp.487-489.

Bowlby, J. (1970). Disruption of Affectional Bonds and Its Effects on Behavior, *Journal of Contemporary Psychotherapy*, Vol 2, No. 2, pp. 75-86.

Boz, T. (2011). Religious Conversion, Models and Paradigms, Epiphany, *Journal of Transdisciplinary Studies, Faculty of Arts and Social Sciences*, Vol. 4, No. 1.

Bozok, M. (2018). Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık, *Fe Dergi* 10, no. 2, 31-42.

Bromley, D. G., Shupe, A. D, Jr., & Ventimiglia, J.C.(1979). Atrocity Tales, the Unification Church and The Social Construction of Evil, *Journal of Communication*. V. 29, No: 3, pp. 42-53.

Büyükkara, M. A. (2007). Dini Grup Yapılarında Dine İlişkin Muhtemel Anlama ve Temsil Sorunları, *Usûl*, 7: 107-136.

Canbolat, S. (2004). Türkiye’de 1986-2002 Yılları Arasında Hristiyan Olan Müslümanlar Üzerine Bir İnceleme, *M.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, S.27/2.

Charmaz, K.C. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*, Sage Publications, London.

Chaves, M. & Gorski, S. P. (2001). Religious Pluralism and Religious Participation, *Annual Reviews Sociol.* 261-280.

Chaves, M. (2004). *Congregations in America*, Harvard University Press, Cambridge, London.

- Cigan, J. (2013). Religious Conversion As Collective Remembering, *Social Studies Department of Sociology FSS MU*, 2. 63–83.
- Collins, R. (2004). *Interaction Ritual Chains*, Princeton University Press, New Jersey.
- Cruz, H. D., (2018). Religious Conversion, Transformative Experience and Disagreement, *Philosophia Christi*, Vol. 20, No. 1.
- Creswell, J. W.& Creswell J.D. (2018), *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, Sage, Los Angeles.
- Cutcliffe, J.R. (2000). Methodological Issues in Grounded Theory, *Journal of Advanced Nursing*, July 2000, 31(6): 1476-84.
- Çayır, C. & Hökelekli, H. (2006). Gençlerin Din Değiştirip Hristiyan Olmasında Psiko-Sosyal Etkenler, *Bursa İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, 23-46.
- Çayır, C. (2008). Türkiye’de Din Değiştirip Hristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Etkenleri, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Bursa.
- Çelik, H. & Ekşi, H. (2018). *Nitel Desenler: Gömülü Teori*, Edam Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul.
- Çın, Ahmet. (2019). *İlk Çocukluk Döneminde Çocuğun Din Eğitimi ve Ailenin Din Eğitimine Etkisi, Diyarbakır Örneği*, Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Dorsett, L. W. (2003). William Franklin Billy Graham, Ed. Timothy T. Larsen, *Biographical Dictionary of Evangelicals*, 259–262.
- Ekinci, Y. (2022). *Kürt Sekülerleşmesi: Kürt Solu ve Kuşakların Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Epstein, S. (2012). Cognitive-Experiential Self-Theory: An Integrative Theory of Personality. (In H. Tennen & J. Suls, Eds.). *Handbook of Psychology*, Vol.5. Hoboken, NJ, John Wiley & Sons, Inc.
- Finke, R. & Stark, R. (1989). Evaluating the Evidence: Religious Economies and Sacred Canopies, *American Sociological Review*, Vol. 54, No. 6, pp. 1054-1056.
- Finke, R. & Stark, R. (2003). The Dynamics of Religious Economies, *Handbook of the Sociology of Religion*, Edited by Michele Dillon, Cambridge University Press, New York.
- Finke, R. & Stark, R. (1998). Religious Choice and Competition, *American Sociological Review*, Vol. 63, No. 5, pp. 761-766.

Fowler, J. (1995). *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and The Quest for Meaning*, New York: Harper & Row.

Francis, L. J. (1984). Attitude Towards Religion: Definition, Measurement and Evaluation, *British Journal of Educational Studies*, February, Vol. XXXII, No.1.

Galanter, M. D.& Buckley, P.M. (1978). Evangelical Religion and Meditation: Psychotherapeutic Effects, *The Journal of Nervous and Mental Disease* 166 (10), October, pp.685-691,

Gençoğlu, A.Y. (2014). Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram, *Tarih Okulu Dergisi*, 2014 (XVII), DOI: 10.14225/Joh425.

Gerardo, M. (2005). *A Mosaic of Believers: Diversity and Innovation In a Multiethnic Church*, Indiana University Press, USA.

Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine, *Din Sosyolojisi*, (çev. M. Emin Köktaş), Konya.

Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, Heretik Yayıncılık, Ankara.

Gooren, H. (2007). Reassessing Conventional Approaches to Conversion: Toward a New Synthesis, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 46, No. 3, pp. 337-353.

Gooren, H. (2014). Anthropology of Religious Conversion, In *Oxford Handbook of Religious Conversion*, edited by Lewis L. Rambo and Charles Farhadian, 20-100. Oxford: Oxford University Press.

Gooren, H. (2010). *Religious Conversion and Disaffiliation: Tracing Patterns of Change in Faith Practices*, Palgrave Macmillan, United States.

Greil, A. L. & Rudy, D. R. (1984). What Have We Learned From Process Models Of Conversion? An Examination Of Ten Case Studies, *Sociological Focus*, Vol. 17, No. 4, pp. 305-323.

Greil, A. L. (1977). Previous Dispositions and Conversion to Perspectives of Social and Religious Movements, *Sociological Analysis*, 38: 2, pp.115-125.

Gündüz, Şinasi. “Misyonerlik”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/misyonerlik> (02.05.2023).

Harding, S. F. (1987). Convicted by the Holy Spirit: The Rhetoric of Fundamental Baptist Conversion, *American Ethnologist*, Vol. 14, No. 1, Frontiers of Christian Evangelism, pp. 167-181.

Heirich, M. (1997). Change of Heart: A Test of Some Widely Held Theories about Religious Conversion, *American Journal of Sociology*, V. 83 No: 3: 653–680.

Hiebert, P. G. (2008). *Transforming Worldviews an Anthropological Understanding of How People Change*, Baker Academic a Division of Baker Publishing Group Grand Rapids, Michigan.

Hindmarsh, D. B. (2014). Religious Conversion as Narrative and Autobiography. In *Oxford Handbook of Religious Conversion*, edited by Lewis L. Rambo and Charles Farhadian, 343-368. Oxford: Oxford University Press.

Hoffer, E. (1993). *Kesin İnançlılar, Kitle Hareketlerinin Anatomisi*, Tur Yayınları, Ankara.

Horton, Robin. (1971). African Conversion, Africa. *Journal of the International African Institute*, Vol. 41, No. 2, pp.85-108.

Hussain, A. (1999). Conversion to Islam: A Study of Native British Converts by Ali Köse, *Journal of the American Academy of Religion*, Vol. 67, No. 1 (Mar.), pp. 221-223.

Jindra, I. W. (2008). Religious Stage Development Among Converts to Different Religious Groups, *The International Journal for the Psychology of Religion*, Vol.18, Issue 3, pp. 195-215.

Jindra, I. W. (2014). Toward an Integrative Theory of Religious Conversion: A Review Essay of The Oxford Handbook of Religious Conversion. by Lewis R. L. Rambo and Charles F. Farhadian, *Pastoral Psychology*.

Jindra, I. W. (2014). New Model of Religious Conversion: Beyond Network Theory and Social Constructivism, *Religion in the Americas Series*, Brill.

Kahraman, B. (2014). Diyarbakır'ın Toplumsal Yapısı ve Diyarbakır Halkının Toplumsal Kurumlara Bakışı, *Sakarya Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Sakarya.

Kara, M. (2012). *28 Şubat Öncesi ve Sonrası Türkiye’de Dini Hayat*, Emin Yayınları, Bursa.

Kartal, C. H. (2016). Gezi Eylemleri Arasındaki Y Kuşağının Din Algısı, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/12, p.127-150.

- Kaya, A. (2020). Diyarbakır İncil Topluluğu (Diyarbakır Kilisesi) Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/ Ağustos, Cilt:12 Sayı:3 (28) Sayfa: 575-602*.
- Kayıklık, H. (2019). *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*. Karahan Kitabevi, Adana.
- Kent, E. F. (2014). Feminist Approaches to the Study of Conversion,” in the *Oxford Handbook of Religious Conversion*, ed. by Lewis R. L. Rambo and Charles E. Farhadian, New York: Oxford University Press.
- Keskin, S. (2017). Dini Ötekilik ve İletişimsel Pratikler: Din Değiştirenler Üzerine Bir Araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ.
- Kirkpatrick, L. A. (2006). *Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi*, (133-172), çev. Mustafa Koç, bilimnameX.
- Kirman, M. A. (2003). Küresel Bir Olgu Olarak Din Değiştirme ve Aile Kurumuna Etkisi, *Dini Araştırmalar*, Cilt: 6, ss. 269-280.
- Kirman, M. A. (2004). Din Değiştirme Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım, *Dini Araştırmalar*, Cilt: 6, S. 1.
- Knight, D. A. & Woods, R. H.& Jindra Jr. and Ines W. (2005). Gender Differences in the Communication of Christian Conversion Narratives, *Review of Religious Research*, Vol. 47, No. 2 (Dec.), pp. 113-134.
- Kocalan, B. E. (2021). Müslümanlaşma Sürecine Sosyolojik Bir Yaklaşım: Japon Müslümanlar, *Doktora Tezi*, Çorum.
- Köse, A. (2019). *Neden İslam'ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Köse, A. & Ayten, A. (2012). *Din Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kurçak, A.K. (2012). Türkiye’de Din Değiştirme Üzerine Yapılan Çalışmaların Sosyolojik Analizi, *Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş.
- Lamb M. B. & Bryant, D. (1999). Conversion in Christianity: From Without and From Within, in *Religious Conversion Contemporary Practices and Controversies*, Edited by Christopher Lamb and M. Darrol Bryant, New York.
- Lamb, C. & Bryant, M. D. (1990). Religious Conversion Contemporary Practices and Controversies, *Cassell Wellington House*, Lexington Avenue, New York.

- Leger, H. D. (2005). Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler, Çev. Halil Aydınalp, *Dini Araştırmalar*; Cilt: 7, 307-318.
- Leone, M. L. (2014). Religious Conversion and Semiotic Analysis, In *Oxford Handbook of Religious Conversion*, edited by Lewis L. Rambo and Charles Farhadian, Oxford: Oxford University Press.
- Lofland, J. & Skonovd, N. (1981). Conversion Motifs, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 20, No. 4., 373-385.
- Lofland, J. & Stark, R. (1965). Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to a Deviant Perspective *American Sociological Review*, Vol. 30, No. 6, 862-875.
- Lofland, J. (2017). *Protest: Studies of Collective Behavior and Social Movements*, Routledge Third Avenue, New York.
- Long, T. E. & Hadden, J. K.,(1983). Religious Conversion and the Concept of Socialization: Integrating the Brainwashing and Drift Models, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 22, No. 1, 1-14.
- Lord, A. (2014). Charismatic Church and Mission in Times of Austerity, *Source: Transformation*, Vol. 31, No. 4, 241-254.
- Marti, G. (2005). A Mosaic of Believers: Diversity and Innovation in a Multiethnic Church, Indiana University Press, Bloomington, USA.
- Maruna, S. & Wilson, L. & Curran, K. (2006). Why God Is Often Found Behind Bars: Prison Conversions and the Crisis of Self-Narrative *Research in Human Development*, 3 (2&3), 161–184.
- Montgomery, R. L. (2014). Conversion and the Historic Spread of Religions, In *Oxford Handbook of Religious Conversion*, edited by Lewis L. Rambo and Charles Farhadian, Oxford: Oxford University Press.
- Morse, M. and Field, A. (1995) *Qualitative Research Methods for Health Professionals*. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Okumuş, E. & Kaya, A. (2018). Diyarbakır’da Dini Sosyalleşme Süreçlerinde Gençliğin Geleneksel Dini Otoritelere Rol Model Olarak Bakışı, *Diyarbakır, Mekân, Toplum, Ekonomi* Ed: İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, Mustafa Öztürk, Ziya Polat, Ensar Yayınevi, İstanbul.

- Oshun, A. (2010). Hristiyanlıktan İslam'a İslam'dan Hristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Sebepleri Nijerya Örneği Üzerine Bir Araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, Bursa.
- Özbey, A. U. (2017). Pavlus Hristiyanlığından Protestan Evanjelizmine Misyonerlik Süreci, Yönetim, *Ekonomi Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, (2): 145-161.
- Özyürek, E. (2015). *Müslüman Olmak, Alman Kalmak: Yeni Avrupa'da Millet, Din ve Din Değiştirme*, Çev. İsmail Ilgar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Paloutzian et al. (1999). Religious Conversion and Personality Change, *Journal of Personality* 67: 6, by Blackwell Publishers, USA.
- Paloutzian, R. F. (2014). Psychology of Religious Conversion and Spiritual Transformation, In *Oxford Handbook of Religious Conversion*, edited by Lewis L. Rambo and Charles Farhadian, Oxford: Oxford University Press.
- Peker, H. (2011). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Pitt, J. E. (1991). Why People Convert: A Balance Theoretical Approach to Religious Conversion, *Pastoral Psychology*, Vol. 39, No. 3.
- Poston, L. (1992). *Islamic Da'wah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*, Oxford University Press, New York.
- Rambo, L. R. & Farhadian, C. E. (1999). Converting: Stages of Religious Change, in *Religious Conversion Contemporary Practices and Controversies*, Ed. Christopher Lamb and M. Darrol Bryant, New York: Cassel London.
- Rambo, L. R. & Steven C. B. (2012). Psychology of Conversion and Spiritual Transformation, *Pastoral Psychol*, 61:879-894.
- Rambo, L. R. (1982). Current Research on Religious Conversion, *Religious Studies Review*, Sun Francisco Vol.8, No.2.
- Rambo, L. R. (1993). *Understanding Religious Conversion*, Yale University Press.
- Rambo, L. R. (1995). Congregational Care and Discipline in the San Francisco Church of Christ: A Case Study, *Pastoral Psychology*, Vol. 43, No. 4.
- Rambo, L. R. (1999). Theories of Conversion: Understanding and Interpreting Religious Change, *Social Compass*, 46(3).
- Rambo, L. R. (2010). Conversion Studies, Pastoral Counseling, and Cultural Studies: Engaging and Embracing a New Paradigm, *Pastoral Psychol*, 59: 433-445.

- Rambo, L. R.(1982). Charisma and Conversion, *Pastoral Psychology*, Vol. 31(2).
- Rambo. L. & Bauman, S. & Fengjiang.(2012). Toward a Psychology of Converting in the People's Republic of China, *Pastoral Psychol*, 61: 895–921.
- Richardson, J. T. & Steward, M. (1977). Conversion Process Models and the Jesus Movement, *American Behavioral Scientist*, Vol.20, No.6, July /August, pp. 819-838.
- Richardson, J. T. (1985). The Active vs. Passive Convert: Paradigm Conflict in Conversion/Recruitment Research'', *Journal For The Scientific Study of Religion*, Vol. 24, No. 2, pp. 163-179.
- Richardson, J. T. (1991). Cult/Brainwashing Cases and Freedom of Religion, *Journal and Church and Study*, Volume 33, Issue 1, pp. 55-74.
- Sağlam, İ. (2009). İletişim ve Sosyal Etkinin Dini Davranış Oluşumundaki Rollerini, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Aralık, C. 7, No. 18, 81-105.
- Salzman, L. (1953). The Psychology of Religious and Ideological Conversion, *Interpersonal and Biological Processes*, Vol.16, No.2, pp. 177-187.
- Sarbin, T.R.,& Adler, N. (1970-1971). Self- Reconstitution Processes: A Preliminary Report, *Psychoanalytic Review*, 57 (4), 599-616.
- Sayar, K. (2002/2). Aşınan Kimlikler, Dağılan Kişilikler: Benlik, Kişilik ve Kişilik Bozuklukları Üzerine Bir Okuma, *Divan İlmi Araştırmalar Dergisi*, S.13.
- Smilde, D. (2005). A Qualitative Comparative Analysis of Conversion to Venezuelan Evangelicalism: How Networks Matter, *American Journal of Sociology*, Vol. 111, No. 3, 757-796.
- Smith, P. (2001). *Kültürel Kuram*, Babil Yayınları.
- Starbuck, E. D. (1899). Spiritual Experience: Conversion and Transformation, *Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality*, K. I. Pargament (Editor-in-Chief) 2013, by the American Psychological Association. Vol. 1.
- Snow, D. A. & Machalek, R. (1983). As a Social Type, *Sociological Theory*, Vol. 1. 259-289.
- Snow, D. A. & Machalek, R. (1984). The Sociology of Conversion, *Annual Review of Sociology*, Vol. 10, pp. 167-190.

Snow, D. A. & Phillips, C. L.(1980). The Lofland-Stark Conversion Model: A Critical Reassessment, *Social Problems*, Vol. 27, No. 4.

Sremac, S. (2010). Converting into a New Reality: Social Constructionism, Practical Theology and Conversion, *Nova prisutnost*, 1, 7-27.

Staples, C. L. & Mauss, A. L. (1987). Conversion or Commitment? A Reassessment of the Snow and Machalek Approach to the Study of Conversion, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 26, No. 2, pp. 133-147.

Stark, R. & Bainbridge, W. S. (1980). Networks of Faith: Interpersonal Bonds and Recruitment to Cults and Sects, *American Journal of Sociology*, Vol. 85, No. 6, pp. 1376-139.

Stewart, John. (1984). Review: Celebration: Studies in Festivity and Ritual Victor Turner, *Journal Of The American Ethnological Society*. Vol. 11, No.1, February, pp. 195-196.

Straus, R. A.(1979). Religious Conversion as a Personal and Collective Accomplishment, *Sociological Analysis*, Vol. 40, No. 2, pp. 158-165, Published By: Oxford University Press.

Streib, H. (2014). Deconversion. L. R. L. Rambo, & C. E. Farhadian içinde, *The Oxford Handbook of Religious Conversion* (271-297). New York: The Oxford University Press.

Streib, H. & Keller, B. (2004). The Variety Of Deconversion Experiences: Contours Of A Concept in Respect to Empirical Research, *Research Center for Biographical Studies in Contemporary Religion*, Germany, V. 26 issue: 1, page(s): 181-200.

Streib, H. & Keller, B. (2004). Research Center for Biographical Studies in Contemporary Religion, *University of Bielefeld*, Volume: 26, Issue: 1, page(s): 181-200, January, Germany.

Stromberg, P. G. (1990). Ideological Language in the Transformation of Identity, *American Anthropologist New Series*, Vol. 92, No. 1, pp. 42-56.

Stromberg, P. G. (2014). The Role of Language in Religious Conversion. L. R.L. Rambo, & C.E. Farhadian içinde, *The Oxford Handbook of Religious Conversion* (s.119-130). New York: The Oxford University Press.

Şensoy, A. F.(2019). Din Değiştirme Anlatıları Üzerinden İnanç, Kimlik ve Aidiyet (Antalya Örneği), *Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Antalya.

Tanyaş, B. (2014). Nitel Araştırma Yöntemlerine Giriş: Genel İlkeler ve Psikolojideki Uygulamaları, *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, Sayı 5, Nisan, 26-38.

- Tezokur, H. M. (2007). Diyarbakır İncil Topluluğu ve Misyonerlik, *Journal of Islamic Research*, 20(2): 192-205.
- Tin, N. & Alptekin, D. (2022). Tarihsel Süreçte Babalık Deneyimlerinin Toplumsal Cinsiyet Analizi, *Sosyoloji Dergisi*, 43, 155-191.
- Turan, M. (2018). İslam’da İrtidat Sorunu ve Yol Açabileceği Psiko-Sosyal Problemler (Takiyye- Nifak Örneği), *Kadim Akademi SBD*, C.2, S.1.
- Türkân, A. (2002). Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da Kurban, 37. II. Uluslararası İslam Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-Kurban, Ensar Yayınevi, Kocaeli.
- Ullman, C. (1989). *The Transformed Self: The Psychology of Religious Conversion*, Springer Science & Business Media, New York.
- Ullman, C. (1988). Psychological Well-being among Converts in Traditional and Nontraditional Religious Groups, *Psychiatry*, 51:3, 312-322.
- Ullman, C. (1982). Cognitive and Emotional Antecedents of Religious Conversion, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 43, No. 1, 183-192.
- William, J. (2014). *Varieties of Religious Experience*, October 17.[Ebook 621].
- Wolters, G. K. (2019). Religious Conversion: Epistemological and Other Considerations, *Bollettino della Società Filosofica Italiana*, April, pp.57-72.
- Yang, F. & Abel, A. (2014). Sociology of Religious Conversion’’, In *Oxford Handbook of Religious Conversion*, Edited by Lewis L. Rambo and Charles Farhadian, 140-296, Oxford: Oxford University Press.
- Yanmış, M. (2015). Diyarbakır Halkının Geleneksel ve Dini Değerlerdeki Değişime Yaklaşımı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme (1990-2013), Doktora Tezi, Bursa.
- Yanmış & Kahraman, (2013). Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 2.
- Yapıcı, A. (2007). “Müslümanlıktan Hristiyanlığa Geçişin Sebepleri Üzerine Sosyo-Psikolojik Bir İnceleme”, *İslâmî Araştırmalar*, 20 (2).
- Yelken, R. (2021). Kürt Sekülerleşmesi: Kuşak Farklılaşması Bağlamında Diyarbakır’da Dini Değişim, *Doktora Tezi*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık.

Yüksel, A. Ş. (2012). Dini Gelişim, Mustafa Doğan Karacoşkun (Ed.), *Din Psikolojisi El Kitabı* içinde (112-124). Grafiker Yayınları.

Zavalsız, Y.S. (2011). Türkiye’de Hristiyan Olan Müslümanlar: Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma (1990-2010), *Doktora Tezi*, Marmara Ün. İstanbul.

Zavalsız, Y.S. (2012). Din Değiştirmenin Psiko-Sosyal Kodları, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2), 185-200.

Zuckerman, P. (2009). *Din Sosyolojisine Giriş*, 2.baskı Birleşik Dağıtım, Kitabevi. Ankara.

